Redactor: MĂRIA STANCIU Coperta: VENIAMIN & VENIAMIN
LAROUSSE
DICŢIONAR
DE
PSIHOLOGIE
NORBERT SILLAMY
Membru al Societăţii franceze de psihologii
Traducere, avanprefaţă şi completări privind psihologia românească de dr. LEONARD GAVRILIU
UNIVERS ENCICLOPEDIC I.S.B.N. 973-9243-25-8 Bucureşti, 1998
Pe copertă sunt reproduse fotografiile psihologilor JEAN PIAGET (coperta 1) şi VASILE PAVELCU (coperta 4)

AVANPREFAŢĂ

„Calitatea de psiholog devine universal umană."
VASILE PAVELCU

Orice carte de psihologie exercită o atracţie magică, poate pentru că îl invită pe cititor la meditaţie pe tema a ceea ce încă şi a/,i se mai consideră a fi misterul misterelor lumii: spiritul uman, dar în mod cert pentru faptul că orice om simte că are nevoie ca de aer de psihologie. A nu dispune de un minimum de informaţie psihologică este nu pur şi simplu a fi deficitar pe planul culturii, cât a fi handicapat în relaţiile pe toate planurile, deoarece pe toate planurile suntem confruntaţi cu situaţii şi probleme psihologice: în dragoste, în educarea copiilor, în raporturile cu amicii şi inamicii, în afaceri sau în politică, în profesiune în general, la policlinică sau la spital, în mijloacele de transport în comun sau la volanul autoturismului propriu, în calitate de cumpărător sau de banal pieton etc. etc. Pretutindeni avem de-a face cu intervenţii sau cu reacţii psihologice pe care trebuie să le percepem, să le discifrăm şi să le contracarăm, uneori imediat, ca atunci, de exemplu, când ne aflăm în faţa unor infractori periculoşi care mizează pe naivitatea, emotivitatea sau lipsa noastră de prevedere. Desigur, a fi psiholog nu se rezumă la a avea cunoştinţe de psihologie. Amendând însă opinia superficială că *„toţi oamenii sunt psihologi",* Vasile Pavelcu relevă o deosebire esenţială: *„Informaţia psihologică a profanului îi serveşte în primul rând lui; informaţia psihologului arc o finalitate socială şi instituţională"*[1]. Tocmai în ideea de a stimula informarea psihologului, dar şi a oricărui cititor bine intenţionat, am transpus în româneşte acest dicţionar din colecţia *References Larousse,* unul dintre dicţionarele (de acest format) cele mai bune din lume, cu grijă pus „la zi" de către autorul său, în 1991.

Marea noastră dezamăgire, mai mare decât în cazul *Dicţionarului de filosofic* al lui Didier Julia[2], a fost constatarea că în paginile sale nu s-a făcut loc
pre/.entărn *nici unui* psiholog român. Ce-i drept, domnul Norbert Sillamy consemnează patru mari psihologi *..d'origine roumainc",* aceştia nummdu-se Georgc Devereux, unul dintre creatorii etnopsihiatriei (născut la Lugoj, 1908), Georges Politzer (născut la Oradea. 1903), protagonistul psihologiei „omului concret", Jacoh L. Moreno, fondatorul sociometriei şi al psihodramei (născut la Bucureşti, 1889) şi David Wechsler, autor al unor teste de inteligenţă utilizate cu succes pe toate meridianele (născut şi el tot la Bucureşti, 1896). Dar unde este Nicolae Vaschide, acest veritabil Panait Istrati al psihologiei româneşti[1], care a publicat aproape exclusiv în limba franceză, în Franţa, cele aproape 170 de lucrări ale sale, din care 12 sunt cărţi? Unde sunt fie şi numai acei neurologi, neuropsihiatri şi psihologi români care - ca Gheorghe Marinescu, Dimitrie Drăghicescu, Constantin Georgiade sau Mihai Ralca - s-au afirmat mai întâi chiar în metropola francofoniei? Era firesc să reparăm această dureroasă nedreptate, consacrând în dicţionar articole unora dintre cele mai reprezentative personalităţi ale neuropsihiatriei, psihologiei şi pedagogiei româneşti, cu acordul Editurii Larousse, căreia îi aducem mulţumirile noastre şi pe această cale.

Mulţumiri aducem şi domnului Alexandru Darie, de la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, care ne-a precizat unele date biografice privindu-i pe unii pedagogi români incluşi în dicţionar.

Dr. LEONARD GAVRILIU

NOTE

[1] Vasile Pavelcu, *Metamorfozele lumii interioare,* Editura Junimea, Iaşi, 1976,p.211.
[2] A se vedea Didier Julia, *Dicţionar de filosofic,* traducere, avanprefaţă şi completări privind filosofia românească de dr. Leonard Gavriliu, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.
[3] A se vedea S. Freud, *Interpretarea viselor,* traducere, preambul la versiunea în limba română şi note de dr. Leonard Gavriliu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1993, p. 10.

PREFAŢĂ

Ca orice ştiinţă tânără, psihologia este în permanentă dezvoltare, cu atât mai mult cu cât se află la confluenţa antropologiei, pedagogiei şi sociologiei, ale căror progrese le urmăreşte. An de an ea se îmbogăţeşte cu noi concepte.

De aceea ne-a apărut necesar să punem la punct o nouă ediţie a *Dicţionarului de psihologie* publicat în 1964 de Librăria Larousse. Am refăcut total precedenta lucrare, suprimând numeroase părţi introductive la articole, cât şi unele articole, adăugând altele, actualizând pe cele păstrate. Numărul de articole, care era la început de 700, a crescut la 1135. Azi s-au dezvoltat multe noţiuni noi: bioenergie, centru de acţiune medicosocială precoce, parafilie, analiză tranzacţională... O sută zece notiţe biografice sunt consacrate unor autori din Europa, America sau Asia, ale căror contribuţii în domeniul psihologiei sunt unanim recunoscute.
O parte importantă este consacrată educaţiei şi pedagogiei, deoarece mulţi părinţi, profesori şi educatori sunt confruntaţi cu termeni tehnici sau cu sigle cărora nu le cunosc sensul exact: hiperkinezie, C.D.E.S., Co.T.O.Re.P., C.A.M.P.S. etc. Psihanaliza, biotipologia, caracterologia sunt şi ele dezvoltate spre a-i permite cititorului o informare concisă, însă exactă, asupra acestor discipline adesea pe nedrept ignorate sau defăimate.
în afară de aceasta, orice cititor va găsi în dicţionar elemente de informaţie privind neuropsihologia, etologia sau statistica. Elevii din ultimii ani de liceu, studenţii în psihologie, asistenţii sociali vor putea recurge la acest dicţionar spre a-şi completa, preciza sau actualiza cunoştinţele.
ABANDON, acţiune de părăsire a unei flinte, lipsă de preocupare pentru soarta acesteia.
Orice situaţie care duce la slăbirea sau ruperea legăturilor afective poate fi trăită ca abandon. De exemplu, plasarea în pensiune a unui şcolar dificil suscită la acesta de obicei impresia că este lăsat fără sprijin într-un mediu ostil, ba chiar periculos. La *adult,* de asemenea, dezaprobarea de către o persoană iubită, despărţirea sau retragerea sentimentului de dragoste, absenţa sau decesul unei rude apropiate pot fi trăite ca tot atâtea abandonuri. Subiectul poate reacţiona printr-o tristeţe copleşitoare sau agresivitate. Evenimentul prezent joacă un rol de revelator; reactivând experienţe dureroase din copilărie, el face să apară structura psihică latentă şi poate genera conduite nevrotice (depresie', de exemplu).
ABANDONIC, subiect care, fără a fi realmente abandonat, trăieşte teama permanentă de a fi părăsit.
La originea acestei nevroze de abandon', numită şi „abandonism", stă uneori un episod traumatic din prima copilărie: abandon
real, decesul părinţilor, temporara absenţă de acasă. Esenţială pare a fi însă *constituţia'* individului, într-adevăr, abandonicul prezintă adesea o fragilitate neurovege-
tulburări digestive. El este, de asemenea, hipersensibil, emotiv şi anxios. Trăsătura de fond a caracterului său este sentimentul lipsei sale de valoare şi aviditatea afectivă. Pretenţios, exclusivist, el aşteaptă să te ocupi mereu de dânsul şi să-1 iubeşti necondiţionat. Susceptibilitatea sa îl face să reacţioneze puternic la cea mai mică frustrare*, fie prin opoziţie, agresivitate, negativism, fie printr-o supunere anxioasă faţă de persoana iubită.
ABAZIE, incapacitate de a merge.
Această inaptitudine de a merge nu se datorează vreunei leziuni neurologice sau musculare. Energia fizică şi sensibilitatea sunt intacte. Nu este vorba de paralizia membrelor inferioare, deoarece subiectul îşi păstrează posibilitatea de a le mişca. Acest simptom, legat de un conflict intrapsihic, se întâlneşte în nevroze,îndeosebi în isterie*.
ABERAŢIE CROMOZOMICA
ABERAŢIE CROMOZOMICA, ano
malie privind numărul de cromozomi sau structura unuia sau a mai multor cromozomi.
cromozomi, dintre care 44 autozomi şi doi gonozomi sau cromozomi sexuali, în 1959, R. Turpin a demonstrat, împreună cu J. Lejeune şi M. Gauthier, că mongo-lismuP se datorează prezenţei unui cromozom 21 supranumerar. Pe lângă abe-raţiile cromozomice privind numărul,există aberaţii cromozomice de structură. Fiecăreia din ele îi corespund tulburări deosebite. Aberaţiile cromozomice sunt accidentale. Ele se produc pe parcursul unei diviziuni celulare şi pot afecta atât autozomii cât şi gonozomii. Frecvenţa lor este de aproximativ 6%r. dintre naşteri (R. Turpin, 1965). Pot surveni în orice familie, dar s-a observat ca poate avea aici un rol vârsta părinţilor (mamă foarte tânără sau de peste 40 de ani, tată de peste 50 de ani în momentul fecundării). Diagnosticul prenatal al aberaţiilor cromozomice se efectuează între a 12-a şi a 14-a săptămână a gravidităţii, prin amniocenteză (prelevarea, pe cale transabdominală, de lichid amniotic, în care se scaldă embrionul) şi prepararea unei culturi de celule în laborator.
ABRAHAM (Karl), **medic şi psihanalist german (Bremen, 1877 -Berlin 1925).**
Asistent a lui E. Bleuler*, la Ziirich (1904-1907), îl întâlneşte aici pe C. G. Jung, care îl iniţiază în opera lui S. Freud. în 1907 devine discipolul acestuia. Instalat la Berlin ca specialist în boli de nervi, practică psihanaliza şi, în 1910, fondează Societatea psihanalitică din Berlin, pe care o va prezida până la
moartea sa. Opera lui K. Abraham are o cuprinzătoare arie tematică, de la studierea căsătoriei între rude la vise şi mituri (l909),de la formarea caracterului şi dezvoltarea libidoului (1916) până la psihoze. Ideile sale referitoare la precocitatea relaţiilor cu obiectul şi stadiile pregenitale stau la originea concepţiilor Melaniei Klein şi ale altor psihanalişti, între care M. Bouvet.
ABREACŢIE, reacţie afectivă amânată a organismului, prin care acesta se eliberează brusc de o impresie

neplăcută.
în terminologia psihanalitică acest termen desemnează reapariţia în conştiinţă şi exteriorizarea emoţională, verbală sau gesticulară, a unor sentimente până atunci blocate sau refulate. Abreacţia reprezintă o descărcare de afecte* acumulate în incon-
matic survenit la un moment dat în viaţa subiectului şi la care el nu a reacţionat atunci în mod spontan şi adecvat. Abreacţia este omologul expulzării de către organism a unui corp străin neasimilabil, generator de tensiune şi permanentă indispoziţie. Se poate întâmpla ca un eveniment să nu fie înţeles în momentul trăirii lui (observarea raporturilor sexuale ale părinţilor de către copilul mic, de exemplu), dar semnificaţia sa apare mai târziu, pe măsură ce copilul creşte. Amintirea uitată, care stăruie sub formă de „urme mnezice", suferă atunci o remaniere şi devine traumatică *pont factum.* Abreacţia poate surveni în mod spontan si natural, în desene şi în jocuri. Ea se manifestă, de asemenea, în curele de psihoterapie, în stările de ebrietate sau ca urmare a administrării de agenţi chimici (barbiturice). Abreacţia
constituie un fenomen de lichidare a tensiunii', datorită căruia organismul îşi poate păstra echilibrul.

ABSENTEISM, lipsă de la şcoală sau de la locul de muncă.
Absenteismul este una din cauzele eşecului şcolar. Motivele invocate privesc îndeosebi sănătatea şcolarului sau aceea a mamei, dar în unele regiuni rurale se observă şi faptul că proporţia absenteismului creşte în perioada muncilor agricole.
în psihologia industrială se calculează procentul de absenteism în întreprinderi, pe categorii de muncitori, raportându-se timpul de absenţă pe o perioadă determinată (fără a se lua în calcul zilele de sărbătoare şi concediile de lungă durată) la numărul de zile de lucru. Se constată, în general, că procentajul de absenteism este mai puţin ridicat la bărbaţi decât la femei şi că descreşte de jos în sus pe scara ierarhiei. Indicele este maximal pentru lucrători (l, 37) şi minimal pentru cadrele de conducere (0,29) II.N.S.E.E., 1986|. Acest fenomen ţine probabil de faptul că personalul de conducere are conştiinţa propriei sale responsabilităţi şi consideră ca pe un semn de putere rezistenţa faţă de boală. Muncitorii necalificaţi, dimpotrivă, fiind folosiţi la munci ingrate, fără sens pentru dânşii, nu se simt nici angajaţi şi nici cointeresaţi de întreprinderea căreia îi dau, din necesitate, o parte din timpul şi din energia lor. Reducerea absenteismului ar fi posibilă dacă i s-ar reda muncitorului demnitatea sa, dacă ar fi asociat la întreprindere şi ar înţelege în felul acesta valoarea socială a muncii sale.

ABSENTĂ → STARE DE ABSENTĂ.

ABULIE, deficienţă a voinţei, lipsă de voinţă.
Subiectul abulic este incapabil să ia o decizie sau să realizeze un proiect. Ineficacitatea sa, de care este conştient, îi sporeşte starea de indispoziţie, în formele cele mai grave bolnavul poate rămâne total inactiv. Abulia se întâlneşte îndeosebi în sindroamele care afectează dispoziţia, cum sunt stările depresive şi melancolia*, dar şi în nevroze (psihastenie*) şi toxicomanii*. I se recunosc drept cauze o predispoziţie constitutivă, dar şi erorile pedagogice din copilărie (autoritarismul părinţilor, solicitudinea excesivă a acestora).

ACCIDENT, eveniment întâmplător, de obicei vătămător pe plan corporal, mental sau material.
în *accidentele domestice* se înregistrează anual 23 milioane de răniţi şi aproximativ 5 000 de morţi [în Franţa, la o populaţie de circa 59 milioane - nota trad.). Majoritatea celor accidentaţi sunt copii şi persoane în vârstă.
Procentajul *accidentelor de circulaţie* este atât de îngrijorător încât ia forma unui adevărat flagel social în toate ţările civilizate, contra căruia specialiştii, regrupaţi în echipe pluridisciplinare, duc o luptă susţinută. Riscul maxim pare a-i privi pe subiecţii în vârstă de la 15 la 25 de ani. (în Franţa, în 1987, tinerii în vârstă de 18-25 ani reprezentau ei singuri un sfert din numărul victimelor.) Femeile au mai puţine accidente decât bărbaţii. Numai în anul 1990 s-au înregistrat, pe drumurile Franţei, 162 573 de accidente de corporale, 226 160 răniţi şi 10 289 morţi. Costul social al accidentelor rutiere este considerabil (în 1987, pierderea financiară pentru economia Franţei a fost evaluată

la 80 miliarde de franci). Circa 90% dintre accidentele rutiere sunt legate de factorul uman (tulburări vizuale, lipsă de atenţie, impmdenţă, agresivitate, nesocotirea regulilor de circulaţie...). Investigarea psihologică a accidentatului rutier dezvăluie adesea o personalitate imatură şi trăsături de caracter de tipul paranoicului sau masochistului.
Accidentele Je muncă reprezintă un fenomen la fel de neliniştitor, în 1985 s-au înregistrat 731 806 accidente cu oprirea lucrului, dintre care 1067 accidente mortale. Numărul de zile de muncă pierdute din cauza incapacităţii temporare a atins aproape 22 milioane (21 901 (XX)). Victimele sunt, în 80% din cazuri, muncitori, mai ales imigranţi, de cele mai multe ori puţin calificaţi şi prost integraţi din punct de vedere social. Cauzele accidentelor de muncă sunt multiple. Unele nu ţin de individ (căldură, iluminat* deficitar, monotonia operaţiilor...), altele îi sunt specifice (deficienţe de văz, de auz, griji familiale, insuficienta adaptare în cadrul grupului, teama de a fi dat afară).

Prevenirea accidentelor de muncă preocupă pe şefii de întreprinderi, sindicatele şi puterile publice.
O nouă disciplină ştiinţifică, „sindinica" sau ştiinţa riscului, a apărut în decembrie 1987. Obiectul ei este studiul tuturor riscurilor care decurg din tehnologia modernă, într-adevăr, este posibil ca, asociin-du-i pe muncitori la cercetări şi luându-se măsurile adecvate, să se reducă în mod considerabil numărul accidentelor.
ACOMODARE, proces de adaptare datorită căruia un organ sau un organism poate suporta, fără pericol, modificările mediului exterior.
Ne acomodăm cu frigul, cu căldura şi cu orice situaţie nouă, spre a supravieţui şi
a fi mai puţin nefericiţi. Acomodarea are loc şi la nivel social. J.K. Galbraith a arătat că dacă populaţia rurală săracă din lumea a treia pare să se acomodeze cu sărăcia este pentru că resemnarea este de preferat speranţei dezamăgite.
Pentru J. Piaget, acomodarea este, împreună cu asimilarea', unul dintre principalele mecanisme de adaptare*.
ACTING OUT; propusă în 1951 de către E. Kris şi folosită în mod curent de către psihologii şi psihanaliştii francezi, această expresie englezească este utilizată spre a traduce ceea ce S. Freud numeşte *agieren (*= a acţiona, a produce un efect, a juca un rol etc.). Ea desemnează comportametul neaşteptat şi neadaptat al unui pacient pe parcursul psihanalizării sau al unui alt tratament psihotera-peutic.
Acting out ţine simultan de abreacţie* şi de „trecerea la act" despre care vorbesc psihiatrii, cu caracterul impulsiv al acesteia. Merge mai departe decât actul ratat, în sensul că în *ac ting out* revenirea elementului refulat are loc fără menajamente, pe când în actul ratat dezvăluirea dorinţelor inconştiente nu este niciodată totală.
Acting out se declanşează în cursul unei şedinţe de psihanaliză atunci când pacientul nu reuşeşte să verbalizeze anumite reprezentări impulsionate. Faptul de a-şi transpune în acte fantasmele şi sentimentele în cursul tratamentului, în loc de a le exprima verbal, îndeosebi când lucrul acesta se produce în afara şedinţelor, constituie una din manifestările rezistenţei* pacientului faţă de cură.
ACTIVARE, creştere a excitabilităţii sistemului nervos central sub influenţa unui stimul de origine periferică (senzaţie vizuală, auditivă...) sau corticală.
Noţiunea de activare îi interesează pe psihologi din mai multe puncte de vedere:
1) în primul rând ea dă o bază fiziologică stărilor care se eşalonează de la comă la emoţiile* puternice (furie, anxietate);
2) poate explica anumite aspecte ale personalităţii (după H. J. Eysenck, persoanele introvertite se comportă ca şi cum ar fi în permanenţă „activate": ritmurile lorelectro-encefalografice sunt mai rapide, manifestă reacţii mai vii la durere etc.); 3) permit să se înţeleagă preferinţa unora pentru anumite activităţi, cum ar fi competiţiile sportive, într-adevăr, după D. E. Berlyne, aceste activităţi, inclusiv recurgerea la droguri, duc la o creştere a activării, generând plăcere în măsura în care nu depăşesc un anumit prag.
ACTIVITATE, ansamblu de acte ale unei fiinţe vii.
Activitatea reprezintă o tendinţă înnăscută. Ea stă la baza tuturor comportamentelor şi a fost studiată îndeosebi la copii, pornindu-se de la jocurile lor, precum şi la animale. Dacă plasăm un şobolan, de exemplu, într-un mediu nou, el începe prin a-1 explora, dincolo chiar de orice trebuinţă imediată (hrană etc.). Distingem diferite categorii de activitate. Cea mai simplă este reflexul, care nu este decât o eliberare de energie ca reacţie la un excitant. Calificăm acest „răspuns" drept *activitate nervoasă inferioară,* spre deosebire de *activitatea nervoasă superioară,* aceea a creierului, care pune în joc mecanisme de acţiune de o extremă com-
plexitate, din care rezultă sentimentele şi fenomenele gândirii.
în caracteriologie', termenul de activitate desemnează nu numai ansamblul actelor unei persoane, ci şi dispoziţia sa de a acţiona. Din această cauză, acela care acţionează exclusiv sub presiunea evenimentelor nu va fi caracterizat drept „activ". Tulburările de activitate pot privi activitatea voluntară şi activitatea automatică. Abulia* corespunde unei diminuări a activităţii voluntare. La cealaltă extremă, agitaţia motorie, prost coordonată, dereglată, este o formă de hiperactivitate patologică.
ACTIVITATE LUDICĂ, conduită de joc.
Activitatea copilului mic este esen-ţialmente Indică; ea satisface trebuinţele imediate ale copilului şi îl ajută să se adapteze la realitatea pe care în scurt timp va trebui să o stăpânească. Unii autori fac distincţie între joc* şi ludism. Ei grupează sub acest termen activităţile solitare, cum este dezlegarea de cuvinte încrucişate, menite să alunge plictiseala.
ACT RATAT, fapt al vieţii cotidiene, în general lipsit de importanţă, care survine pe neaşteptate, accidental, în comportamentul normal al unei persoane.
S. Freud a demonstrat în 1901 că actele ratate, cum sunt pierderile de obiecte, uitarea' sau lapsusurile', sunt încărcate de sens. De exemplu, o tânără femeie îşi scoate verigheta spre a se spăla pe mâini la restaurant, o uită pe chiuvetă şi o pierde. La scurt timp după aceea se desparte de soţul ei. Pierderea verighetei poate fi interpretată ca o acţiune anticipată. Factori psihofiziologici, cum ar fi oboseala sau

starea de excitaţie, pot favoriza apariţia actelor ratate, dar fură a le explica. Pe de altă parte, nu toate „rateurile" acţiunii sunt acte ratate. Au dreptul la această denumire numai „accidentele" cărora le putem demonstra sensul ascuns şi care constituie formaţiuni de compromis între o intenţie conştientă, un proiect şi o dorinţă inconştientă refulată.

ACŢIUNE PSIHOLOGICĂ, ansamblu de mijloace, altele decât armele, puse în practică pentru a influenţa opinia publică şi comportamentul populaţiilor amice sau neutre a căror combativitate vrem să o sporim, obţinând ajutor sau cel puţin asigurându-ne simpatia.

Acţiunea psihologică se exercită în profunzime, mergând mai departe decât propaganda', care de asemenea se adresează sensibilităţii şi raţiunii, dar în mod superficial şi grosolan. Ea se deosebeşte şi de războiul psihologic, care îl vizează îndeosebi pe inamic, urmărind să-i dezagrege trupele si spatele frontului. Acţiunea psihologică are drept ţel educarea şi reeducarea maselor. Pentru a ajunge aici, regimurile totalitare au recurs la metode de dezinformare şi de îndoctrinare, într-un sistem liberal, se preferă să se dea informaţii exacte, să se deschidă şcoli şi dispensare; se acţionează pe bază de exemplu, de contact şi prestigiu personal.

ACULTURAŢIE, modificare a modelelor culturale a două sau mai multor grupuri de indivizi, in urma contactului direct şi continuu al culturilor lor diferite.

Procesul de aculturaţie începe în general prin împrumuturi materiale şi tehnologice (unelte, arme, vestimentaţie), apoi prin schimburi sociale (vocabular, economie) şi, în sfârşit, spirituale, motivate de curiozitate, de insatisfacţie sau de dorinţa de prestigiu. Aportul de elemente noi antrenează o reorganizare a celor preexistente şi apariţia unei structuri originale. Dar o asemenea remaniere culturală nu se face fără conflicte morale dureroase. Imitaţia* grupului social cel mai puternic coexistă adesea cu ataşamentul faţă de valorile grupului de apartenenţă, iar dorinţa de schimbare merge în paralel cu aceea de menţinere a obiceiurilor şi tradiţiilor. La început termenul de aculturaţie a fost folosit numai de etnologi, pe când în prezent este folosit pentru a desemna orice adaptare* culturală care rezultă dintr-o schimbare de mediu, geografică, profesională sau socială, cum este integrarea imigranţilor în ţara lor adoptivă.

ADAPTARE, ajustare a unui organism la mediul său.

Fiinţa vie dispune de o anumită plasticitate, datorită căreia îi este cu putinţă să rămână în acord cu mediul său şi să menţină echilibrul mediului său interior. Dacă, de exemplu, se transportă din Europa în America un stup ale cărui albine au fost în prealabil condiţionate să-şi caute nectarul la o oră determinată, după 2-3 zile de „şovăială" se observă că ritmul lor s-a adaptat la ora locală (M. Renner, 1957). Albinele şi-au modificat deci ritmul lor endogen pentru a-1 sincroniza cu factorii periodici ai noului lor mediu.

Procesul vital necesită o perpetuă reajustare a organismului pentru restabilirea unui echilibru mereu rupt. Această ajustare se operează printr-o suită de schimburi neîncetate între corp şi mediul său, în cadrul dublei acţiuni a subiectului asupra obiectului (asimilare*) şi a obiectului asupra subiectului (acomodare*). Aceste două moduri de acţiune, interdependente, se combină fără încetare pentru a menţine starea de echilibru stabil care defineşte adaptarea. Există adaptare, spune J. Piaget, atunci când organismul se transformă în funcţie de mediu, iar această variaţie are ca efect un echilibru al schimburilor între mediu şi el, favorabil conservării sale. Potrivit concepţiei lui Piaget. viaţa psihică ascultă de aceleaşi legi structurante ca viaţa organică. Inteligenţa se construieşte printr-o permanentă ajustare între schemele anterioare şi elementele unei experienţe noi. -" SELYE (HANS).

ADLER (Alfred), **medic şi psiholog austriac (Viena, 1870 - Aberdeen, Scoţia, 1937).**

Elev disident al lui S. Freud, Adler admite noţiunea de inconştient dinamic, dar minimalizează rolul sexualităţii şi al complexului lui Oedip în geneza personalităţii şi în etiologia nevrozelor. Pentru el, care în copilărie a fost rahitic şi bolnăvicios, determinanţi sunt factorii individuali şi sociali. Omul are conştiinţa slăbiciunii sale şi caută să o remedieze. Copilul se grăbeşte să crească deoarece dobândirea forţei şi a puterii este totuna cu a dobândi securitatea. Nevroticul, care nu a reuşit această adaptare, trebuie educat în aşa fel încât să se poată integra armonios în lumea sa, prin prisma valorilor acesteia. Adler şi-a impus doctrina sub denumirea de *psihologie individuală.*

După ce a practicat medicina la Viena, a imigrat în Statele Unite, unde a predat la Universitatea Columbia (1927), apoi la Colegiul medical din Long Island (New York, 1932). Adler este autorul a numeroase lucrări, dintre care cele mai importante au fost traduse în limba franceză: Le *temperament nerveux* (1912), *Pratique e t theorie de la psychologie individuelle* (1920), *Le sens de la vie* (1932). [în româneşte au apărut, până în prezent, *Cunoaşterea omului (*1991, 1996), *Psihologia şcolarului greu educabil* (1995) şi *Sensul vieţii* (1996) - nota trad.) → COMPLEXUL DE INFERIORITATE.

ADOLESCENŢĂ, perioadă a vieţii care se situează între copilărie, pe care o continuă, şi vârsta adultă.

Este o „perioadă ingrată", marcată de transformări corporale şi psihologice care încep pe la 12 sau 13 ani şi se termină între 18 şi 20 de ani. Aceste limite sunt vagi, deoarece apariţia şi durata adolescenţei variază după sex, rasă,

condiţiile geografice şi mediul socioeconomic. Pe plan psihologic, adolescenţa este marcată de activarea şi înflorirea instinctului sexual, de conturarea intereselor* profesionale şi sociale, a dorinţei de libertate şi de autonomie, de amplificarea vieţii afective. Inteligenţa se diversifică, puterea de abstractizare a gâdirii creşte, aptitudinile particulare se precizează. Funcţia adolescenţei este de a recunoaşte, în toată paleta de virtualităţi existente, posibilităţile fiecăruia, care le vor permite indivizilor să-şi aleagă o cale şi să se angajeze în viaţa adultă. Dar este şi aceea de a descoperi mai îndeaproape fiinţele umane, pe sine însuşi şi pe ceilalţi şi de a stabili noi raporturi cu anturajul: distanţarea faţă de părinţi, apropierea (camaraderie, amiciţie, dragoste) de cei de-o seamă. Adolescenţii constituie un ansamblu social deosebit de bogat în virtualităţi şi de dinamic.

ADOPŢIUNE, act deliberat al unei persoane care doreşte să ia în mod legal, în calitate de fiu sau de fiică, un copil pe care nu 1-a procreat.

Adopţiunea se practică în majoritatea societăţilor umane. Comportamentul adoptiv se regăseşte chiar şi la animale, la care vedem femele care se îngrijesc de pui care nu sunt ai lor. La baza unui astfel de comportament stă în mod cert instinctul matern, dar la om există în plus şi alte considerente (sociale, economice şi filosofice) în dorinţa de a-şi asigura o posteritate, în Franţa, de la sfârşitul celui de al doilea război mondial, cererile de adopţiune sunt în constantă progresie: numărul lor îl întrece chiar pe al subiecţilor care pot fi adoptaţi, într-adevăr, din cei circa 40 (XX) de copii aflaţi sub tutela statului (orfani, abandonaţi) mulţi nu sunt adoptabili, din multiple motive: vârstă, sănătate, existenţa unor bunici sau a unor fraţi şi surori de care nu se vor separaţi, ataşamentul faţă de doici. Numai 5% dintre ei (abia 2 (XX)) sunt adoptaţi anual, la care trebuie să adăugăm aproximativ 2 500 de străini furnizaţi pe filiere private.

Serviciile sociale responsabile, dorind să evite eşecurile în aceste operaţii, nu procedează la plasarea pupililor decât după ce au obţinut un maximum de garanţii privind părţile în cauză. Se efectuează anchete referitoare la viitorii părinţi adoptivi, spre a se vedea care sunt condiţiile materiale şi psihologice de care vor beneficia copiii. Aceştia, la rândul lor, sunt supuşi unor riguroase examene medicale şi psihologice, în pofida acestor precau-ţiuni, adopţiile nu sunt întotdeauna reuşite. Vina revine atât copiilor adoptaţi cât şi părinţilor adoptivi, în primul caz nu este vorba atât de tare ereditare neobservate cât de tulburări de comportament cauzate uneori de şederea îndelungată în stabiliment. Eşecul poate fi imputat părinţilor adoptivi în cazul în care aceştia sunt lipsiţi de maleabilitatea necesară pentru înţelegerea şi adaptarea la copilul primit. Uneori, fără a fi întru totul conştienţi de faptul acesta, ei doresc ca acesta să se conformeze unui anumit model ideal şi se arată dezamăgiţi când copilul creşte după propriile sale posibilităţi şi îşi afirmă individualitatea, în numeroase cazuri ei ezită să se arate severi şi nu ştiu cum să-i dezvăluie copilului adevărata sa situaţie. Cel mai bine este să se abordeze în mod deschis şi firesc această chestiune, atunci când copilul este încă mic, la vârsta de 4 sau 5 ani.

ADU ALISM, termn introdus în psihologie de J.M. Baldwin (1895) spre a desemna starea de nediferenţiere primitivă în care se găseşte copilul mic, care confundă Eul şi non-Eul.

Dezvoltarea* psihologică a copilului trece prin diferite faze, prima fază fiind caracterizată de relaţia strânsă cu mama. Noul-născut nu face nici o distincţie între lumea sa internă şi lumea exterioară, între înăuntru şi afară, în acest prim stadiu* nu există nici o conştiinţă de sine care să se opună unei realităţi exterioare, viaţa psihică desfăşurându-se pe un plan unic, în care Eul şi non-Eul nu sunt încă distincte. Dar curând, în mod progresiv, lumea trăită şi lumea exterioară se separă şi se organizează.

J. Piaget a identificat trei forme de adualism: 1) acela în care semnificantul şi semnificatul, cuvântul şi lucrul desemnat sunt una (această formă de adualism dispare către vârsta de 7-8 ani); 2) aceea în care externul şi internul, obiectivul şi subiectivul fuzionează (această formă dispare către vârsta de 9-10 ani); 3) aceea în care gândirea şi materia se confundă; gândirea se exprimă în obiectul pe care îl elaborează şi pe care şi-l reprezintă, nefiind independentă de el (această formă de adualism dispare către vârsta de 11-12 ani). Evoluţia intelectuală normală trece în mod necesar de la ncdiferenţierea primitivă la obiectivitate, printr-o mişcare continuă de decentrare şi de distanţare. →• EGOCENTRISM.

AFAZIE, alterare patologică a limbajului.

Această infirmitate, consecutivă unor leziuni cerebrale, localizate în emisfera stângă la dreptaci, poate surveni la subiecţi cu o inteligenţă normală şi care nu prezintă nici tulburări de afectivitate şi nici deficienţe ale funcţiilor perceptive şi motorii. în pofida etimologiei termenului, nu avem de-a face cu o pierdere a vorbirii*, ci cu o perturbare a capacităţii de utilizare a regulilor prin care se produc şi se înţeleg mesajele verbale.

Aspectele afaziei sunt multiple. Le putem grupa în două forme principale: *afazia lui Wernicke* sau afazia senzorială şi *afazia lui Broca* sau afazia motorie, în primul caz bolnavul vorbeşte, însă vorbeşte prost, vocabularul său este lacunar, înţelege greu ceea ce i se spune şi adesea nu este stăpân pe sensul limbajului* scris, în al doilea caz nu înţelegerea vorbirii are de suferit, ci exprimarea. Bolnavul este incapabil să articuleze fie şi un singur cuvânt şi chiar nu reuşeşte să se exprime spontan prin scris*. Aceste tulburări apar în urma unor accidente vasculare cerebrale, a unor traumatisme* craniene, encefalite, tumori cerebrale etc., dar şi, tranzitoriu, pe
parcursul anumitor maladii (cum ar fi diabetul) sau intoxicaţii (cu oxid de carbon, de exemplu). Tentativele de terapeutică a afaziei sunt decepţionante. în lipsa terapeuticii, afazicii pot fi ajutaţi printr-o reeducare bine condusă.

AFECT, aspect inanalizabil şi elementar al afectivităţii, diferit atât de emoţie, care este traducţia neuro-vegetativâ a afectelor, cât şi de sentimentele mai elaborate.

între stările afective definite, cum sunt bucuria şi angoasa*,există unele sentimente intermediare, nedefinite, susceptibile de a se deplasa de la o stare afectivă la alta şi suferind o serie succesivă de transformări. Aceste stări psihice primordiale, greu de analizat, pot fi observate şi studiate prin intermediul comportamentelor' pe care le provoacă. Reacţiile de aşteptare şi de explorare ale unui subiect, de exemplu, exprimă interesul pentru o anumită situaţie, pe când mişcările pline de exuberanţă sau mişcările de fugă sunt provocate de senzaţii agreabile (plăcere*) sau dezagreabile (durere*). Aceste sentimente elementare, variabile în tonalitatea lor afectivă, preced apercepţia imaginii şi reprezentării; ele stau la originea emoţiilor* şi constituie ceea ce numim, în general, dispoziţia unui individ.

AFECTIVITATE, ansamblu al stărilor afective: sentimente, emoţii şi pasiuni ale unei persoane.

Distingem de obicei în viaţa psihică a omului trei domenii: activitatea*, inteligenţa* şi afectivitatea. O atare distincţie este arbitrară, întrucât cele trei elemente sunt indisociabile. Faptul acesta este deosebit de evident în ceea ce priveşte afectivitatea. Acest ansamblu constituie partea absolut

fundamentală a vieţii mentale, nu numai baza pe care se edifică relaţiile interumane, ci şi toate legăturile care îl ataşează pe individ de mediul său. Chiar şi o funcţiune abstractă ca gândirea este subînţeleasă prin modurile noastre de a simţi, fiind afectată de emoţiile noastre. Pe când securitatea, bucuria şi fericirea pot favoriza dezvoltarea intelectuală, insecuritatea, tristeţea şi angoasa o pot contraria. Preocupările anxioase şi insecuritatea, care frânează şi inhibă dezvoltarea individului, sunt responsabile de numeroase inadaptări sociale. Ele se regăsesc în eşecurile şcolare, în nevroze", tulburări psihosomatice" şi în unele psihoze*.

AFIŞ, anunţ publicitar sau oficial, sub formă de placarda, expus într-un loc public.

Afişul comercial a apărut în secolul al XV-lea (1477); este unul din mijloacele cele mai obişnuite şi eficiente folosite în publicitate*, în fiecare an, sume extrem de importante sunt investite în acest suport publicitar, în 1987, de exemplu, francezii i-au consacrat aproape 4 241 milioane de franci (sursă: S.E.C.O.D.I.P.). Multă vreme afişiştii au fost artişti producători de imagini frumoase, menite să placă, însă de la sfârşitul primului război mondial, sub influenţa *Gestalttheorie* şi datorită cuceririlor psihologiei moderne, arta afişului se bazează pe date ştiinţifice. Afişul nu trebuie doar să placă; este, înainte de toate, un mijloc de comunicare care transmite un mesaj. Rolul său esenţial este de a atrage atenţia asupra unui obiect sau subiect precis, de a menţine treaz interesul faţă de acesta, de a capta atenţia diferiţilor indivizi, pe măsură ce fiecare devine receptiv la mesajul pe care îl conţine.

Cunoaşterea mecanismelor psihologice ale percepţiei* permite să se evite anumite erori care riscă să scadă considerabil eficienţa afişelor în calitate de mijloc de comunicare cu masele. Formatul afişelor, lizibilitatea lor, stilul şi locul de amplasare trebuie să răspundă anumitor criterii oferite de psihologia experimentală.

AGITAŢIE, activitate excesivă, confuză, dezordonată.

Agitaţia se manifestă întotdeauna sub forma unui comportament dereglat: grimase, crize de nervi, cuvinte şi gesturi intempestive etc. în general, acest comportament trădează dezorientarea unei persoane supusă unor tensiuni pe care este incapabilă să le rezolve, putând fi interpretat ca o tentativă stângace, neadecvată de a scăpa de o situaţie dificilă (K. Lewin). Copiii de obicei sunt agitaţi, „turbulenţi", caz în care vorbim de „instabilitate psi-homotorie" sau de „hiperkinezie". La un nivel de-a dreptul patalogic există o agitaţie mult mai gravă şi mai periculoasă, care se însoţeşte de confuzie mentală şi de delir, mai ales în crizele de delirium tremens şi în psihoze (psihoza maniaco-depresivă...) în aceste cazuri este necesară spitalizarea bolnavului.

AGNOZIE, incapacitate de a recunoaşte obiectele uzuale, în pofida păstrării intacte a organelor de simţ si a unei inteligenţe normale.

Un bolnav căruia i se prezintă o piesă de argint, de exemplu, va fi capabil să o descrie corect: „este rotundă, plată, strălucitoare...", dar nu va reuşi să identifice în ea o monedă. Nu este deci vorba de o tulburare a percepţiei legată de organele de simţ receptoare, ci de o deficienţă

consecutivă perturbărilor centrilor nervoşi superiori (scoarţa cerebrală).
Agnoziile pot afecta oricare dintre funcţiile senzoriale, dar mai bine studiate sunt agnoziile vizuale, auditive şi tactile: 1) *agnozia vizuală* sau „cecitatea psihică" este consecinţa distrugerii (bilaterale) a zonelor de proiecţie a căilor vizuale la nivelul lobului occipital; 2) *ugnozia auditivă* sau „surditatea psihică" este datorată leziunilor (bilaterale) ale lobilor temporali; 3) *agnozia tactilă* sau „astereognozia" este incapacitatea bolnavului de a identifica un obiect cu ajutorul simţului tactil şi ar fi cauzată de lezarea unui analizator cortical secundar situat în spatele circumvoluţiunii parietale ascendente. Bolnavii atinşi de agnozie nu se comportă ca nişte infirmi, surzi sau orbi, ci ca nişte subiecţi care îşi ignoră deficienţa.

AGORAFOBIE, teamă nejustificată, uneori însoţită de vertij, pe care unele persoane o trăiesc atunci când se găsesc în locuri publice, în largi spaţii descoperite.

Agorafobicul, înnebunit de ideea că are de traversat o piaţă sau că are a se amesteca în mulţime, preferă să le evite. Pentru a se linişti, el se sileşte să urmeze întotdeauna aceleaşi trasee, lăsându-se însoţit de o persoană sau de un animal sau ducând cu el un obiect familiar (baston, umbrelă). Comportamentul său, pe care îl justifică uneori prin motivaţii logice, poate constitui simptomul major al unei nevroze* fobice.

AGRAFIE, pierdere a capacităţii de a scrie, independentă de orice tulburare motorie, pierdere care survine la o persoană care mai înainte a scris normal.

Grafismul se păstrează, bolnavul putând în general să copieze cuvinte, literă cu literă. Această imposibilitate de a se exprima prin scris, care corespunde unei amnezii* specifice, se datorează unei leziuni cerebrale situată la nivelul pliului curb al lobului parietal stâng.

AGRESIVITATE, tendinţă de a ataca.

1) Luat într-un sens restrâns, acest termen se raportează la caracterul belicos al unei persoane; 2) într-o accepţiune mai largă, termenul caracterizează dinamismul unui subiect care se afirmă, care nu fuge nici de dificultăţi, nici de luptă; pe un plan încă şi mai general, caracterizează acea dispoziţie fundamentală datorită căreia fiinţa vie poate obţine satisfacerea trebuinţelor sale vitale, în principal alimentare şi sexuale. Pentru mulţi psihologi agresivitatea este strâns legată de frustrare*: un copil împiedicat să se joace se îmbufnează sau tropăie de furie. Chiar şi medicul, notează cu umor Freud, poate fi în mod inconştient agresiv faţă de unii bolnavi pe care nu-i poate vindeca. Agresivitatea are şi alte cauze: H. Montagner (1988) a observat la copii în restanţă cu somnul accese bruşte de agresivitate, urmate de momente de izolare absolută. Agresivitatea la copil se datorează cel mai adesea unei insatisfacţii profunde, consecutive unei lipse de afecţiune sau unui sentiment de devalorizare personală. Când, de exemplu, în pofida eforturilor sale sincere, un şcolar este pedepsit pentru că nu satisface exigenţele părinţilor, aceştia îi aplică un tratament extrem de injust, care poate duce la revolta minorului sau la prăbuşirea sa. învăţarea are un rol important în

agresivitate, în cartea sa *Omul agresiv* (1987), P. Karli arată că în unele grupuri umane (în Tahiti sau în Mexic, de exemplu) orice agresivitate este stigmatizată, sortită oprobriului. El consideră că şi în societatea noastră ar fi posibilă diminuarea agresivităţii prin măsuri educative, prin glorificarea conduitelor altruiste şi a valorilor morale.

AJUTOARE SPECIALIZATE, sprijin oferit de şcoală elevilor aflaţi în dificultate.

Organizarea de ajutoare specializate oferite de grădiniţă şi de şcoala elementară elevilor francezi care întâmpină dificultăţi deosebite în satisfacerea exigenţelor unei şcolarităţi normale, mai ales în ceea ce priveşte dobândirea de cunoştinţe şi deprinderi fundamentale, a fost precizată prin circulara nr. 90 - 082 din 9 aprilie 1990 (B.O. nr. 16, 19/4/90).
Aceste ajutoare, care nu trebuie să se substituie acţiunii cadrelor didactice, sunt adaptate fiecărui caz în parte şi se exercită în şcoală, eventual concomitent cu acelea din afara şcolii. Se disting ajutoare speciali/aţe cu dominantă *pedagogică* şi ajutoare specializate cu dominantă *reeducativă.* Primele pot fi organizate în clasele de adaptare", cu efectiv redus, ori prin „regrupări de adaptare", unde sunt adunaţi temporar elevii aflaţi în dificultate care continuă să frecventeze clasa obişnuită. Celelalte sunt aplicate în mod individual sau în grupe foarte mici, cu acordul părinţilor si, dacă se poate, cu concursul lor.
Ajutoarele specializate sunt acordate de unul sau mai mulţi intervenienţi din reţelele de ajutoare specializate (R.A .S.). Aceşti intervenienţi sunt psihologi şcolari, institutori specializaţi însărcinaţi cu reeducarea, titulari cu certificat de aptitudine
pentru acţiuni pedagogice specializate şi integrare şcolară (C.A.P.S.A.I.S., opţiune G) şi institutori specializaţi însărcinaţi cu învăţământul şi ajutorul specializat în cazul elevilor aflaţi în dificultate la şcoala preelementară şi elementară, titulari ai C.A.P.S.A.I.S., opţiune E. Institutorii titulari ai C.A.E.I. - R.P.P. sau R.P.M. sunt consideraţi

titulari ai C.A.P.S.A.I.S., opţiune G.
în câmpul de acţiune al unei reţele pot intra numeroase şcoli. Reţelele de ajutoare specializate se substituie grupelor de ajutoare psihopedagogice (G.A.P.P.)" -→ CLASĂ DE INTEGRARE ŞCOLARĂ.

ALAIN (Emile Auguste Chartier, zis), filosof şi pedagog francez (Montagne-au-Perche, Orne, 1868 - Le Vesinet, Yvelines, 1951).

Profesor la Liceul Henri IV din Paris, a exercitat o mare influenţă asupra a numeroase generaţii de studenţi. Este cunoscut îndeosebi pentru ale sale *Propos (Propos sur Ic bonheur, Propos sur l'education. Propos nur Ies philosophes, Propos sur Ies pouvoirs etc.)* Pedagog, el se vrea educator şi caută în şcolar omul pe care trebuie să-1 formeze şi să-1 disciplineze. Metoda pe care o predică este severă, bazându-se pe dificultate şi pe efort. Asemenea principii pot să convină adolescenţilor, dar nu copiilor mici guvernaţi de principiul plăcerii".

ALĂPTARE, acţiune de a hrăni cu lapte un bebeluş.

Alăptarea de către mamă, atunci când este posibilă, este de preferat oricărei alte hrane, laptele matern fiind perfect adaptat la trebuinţele sugarului. Compoziţia laptelui matern variază nu numai cu vârsta
copilului, ci şi în cursul zilei, ba chiar şi în cursul şedinţei de supt. în plus, el conţine ,.factori de imunitate" care îl protejează pe sugar împotriva infecţiilor intestinale.

între mamă şi copil există o adevărată relaţie psihofiziologică, relaţie care condiţionează secreţia lactată. Afluxul laptelui depinde de apelul sugarului; de obicei el se opreşte când copilul s-a săturat, în sfârşit, alăptarea de către mamă constituie o situaţie privilegiată, în cursul căreia se creează o relaţie psihologică de neînlocuit. Copilul care suge nu se alimentează pur şi simplu: în acelaşi timp cu laptele el primeşte căldura corpului matern, mireasma sa, imaginea feţei sale, pe care nu o pierde din ochi. El se confundă cu cea care îl hrăneşte, fuzionează cu ea. Chiar şi în cazul alăptării artificiale, trebuie să se facă totul spre a se salva această legătură esenţială, luându-1 pe copil în braţe, surâzân-du-i, legănându-1, vorbindu-i, aceasta fiind ambianţa în care el găseşte căldura şi securitatea necesare dezvoltării sale.

Alăptarea este un act complex, care se acomodează greu cu regulile precise şi imperative. Fixitatea raţiilor şi orarele prestabilite riscă să perturbe această relaţie specifică, relaţie care este în esenţa ei o comunicare* între mamă şi copil. Psihologii moderni,în urma cercetărilor lui A. GeselP (1180-1961), recomandă mamelor să rămână receptive la apelurile copilului, fără a fi obsedate de oră sau de cantitatea de lapte. După o scurtă perioadă de oscilaţie (3-4 zile), se observă că ritmul şedinţelor de supt şi trebuinţele alimentare ale sugarului se normalizează şi corespund cerinţelor reale ale acestuia. Prin acest sistem de „autocomandă" este posibilă eliminarea cazurilor de subnutriţie si de supraalimentare şi îndeosebi eliminarea
anxietăţii care îi face să sufere pe sugarii înfometaţi când aceştia sunt lăsaţi să plângă pentru că încă nu a sosit ora suptului.

ALCOOL ETILIC, produs de distilare a băuturilor fermentate.

Acţiunea rapidă a alcoolului asupra centrilor nervoşi superiori se traduce în general printr-o suprimare a inhibiţiilor, o senzaţie de bună-dispoziţie şi o creştere a încrederii în sine. Cu toate acestea, ingestia sa în cantităţi exagerate este periculoasă, uneori chiar mortală, în doză moderată, alcoolul are efecte pe care numai examenele de laborator le pot pune în evidenţă: atenţia* slăbeşte, reacţiile* sunt mai lente şi, în pofida unui sentiment înşelător de forţă şi putere, randamentul în muncă, performanţele sunt diminuate. Numeroase accidente" de muncă (12-15% din cazuri) şi de circulaţie (40%) sunt imputabile consumului de alcool, în Franţa, în 1985, consumul de alcool a fost de 7,7 milioane de hectolitri (19,6 litri de alcool pe cap de locuitor adult în vârstă de peste 20 de ani), ceea ce, în pofida unei scăderi cu 22% faţă de anul 1970, îi situează pe francezi pe primul loc din lume ca băutori de alcool, în 1989, consumul de alcool pur la copiii în vârstă de peste 15 ani a fost de 16,8 litri (Pr. H. Allemand, C.N.A.M., 1993).

ALCOOLISM, ansamblu de tulburări fizice şi mentale datorate consumului de băuturi alcoolice.

în perioada 1964-1984, consumul mondial de vin a crescut cu 20% si cel de alcool* cu 50% (B. Shahandeh, B.I .T., 1985). în Fr?r ta, se estimează la 2 milioane număiuJ bolnavilor de alcoolism (din care 600 000 femei); o treime dintre

persoanele care mor între 35 şi 50 de ani sunt, mai mult sau mai puţin direct, victime ale alcoolismului. De la sfârşitul celui de al doilea război mondial şi până în 1975 numărul de decese cauzate de alcoolism şi ciroză hepatică nu a încetat să crească, dar după această dată s-a înregistrat o clară ameliorare:

Anul	Decese prin		Total
	alcoolism	ciroza hepatică	

19 46	481	2763	324 4
19 75	4248	1775 4	22(102
19 84	3321	1296 1	162 82

Această ameliorare pare a se confirma, deoarece în 1991 nu se înregistrează „decât" 12 (XX) de decese (Pr. H. Alternând, C.N.A.M., 1993). Cu toate acestea, spune acest autor, dacă s-ar totaliza toate decesele legate de alcool s-ar obţine o cifră globală situată între 40 (XX) şi 50 (XX).

Alcoolismul are un rol esenţial în geneza tulburărilor psihice. Alcoolul nu numai că diminuează capacităţile intelectuale, ci schimbă caracterul, transformă afectivitatea şi ruinează personalitatea. Numărul de internări în spitalele psihiatrice pentru alcoolism cronic şi psihoze alcoolice a crescut considerabil din anul 1942 încoace: de la 667 la acea dată, a ajuns la aproape 10 000 în 1952, 18 771 în 1962, 34 551 în 1972 şi 42 283 în 1982 (după 1982 nu mai dispunem de date statistice). Violenţa şi crima sunt foarte adesea în relaţie cu alcoolismul: 69% dintre omucideri, 58% dintre incendiile voluntare, 29% dintre contuzii şi răniri, 27% dintre crimele şi delictele sexuale (F.-P. Bombet, 1970). Printre elementele care favorizează insta-

larea alcoolismului se numără cauzele individuale (frustrări afective, singurătate...) şi factorii sociali.

F. Clairmonte şi J. Cavanagh au calculat, în 1987, că alcoolul reprezintă o piaţă de 170 miliarde de dolari (exclusiv ţările socialiste). Nu mai departe decât în Franţa, aproape 5 milioane de persoane profită, direct sau indirect, de pe urma acestui produs, care a adus statului, prin diversele taxe, 6,3 miliarde de franci, în ceea ce priveşte factorii culturali, să amintim doar faptul că, în majoritatea regiunilor, alcoolul este de regulă asociat cu sărbătorile şi că a-1 oferi face parte din „arta de a trăi în societate" *(„suvoir-vivre").* Alcoolismul preocupă toate guvernele, fntr-o ţară mică cum este Elveţia, se evaluează la 5 miHoane de franci elveţieni (= 2,9 milioane de dolari) pierderile cotidiene suferite de economie, încercând să oprească o asemenea hemoragie, puterile publice au luat un anumit număr de măsuri legislative şi regulamentare, în Franţa, principalele texte sunt legea din 15 aprilie 1954, privind tratamentul alcoolicilor periculoşi pentru

i 68 70 72 74 76 ;

semeni, şi legea din K) iulie 1987, care vine în sprijinul luptei contra celor care urcă la volan în stare de ebrietate. Dar aceste măsuri vor rămâne insuficiente atâta timp cât opinia publică nu se va fi schimbat rădica

senilitate

demenţe presenile j

Evoluţia numărului de internări în spitalele psihiatrice pentru psihoze alcoolice şi alcoolism cronic (I.N.S.E.Ft.M.. 1987)

Ponderea alcoolismului in diagnosticele clinice la bărbaţi, după statisticile serviciilor psihiatrice pe anul 1978 (I.N.S.E.RM, 1982)

ALERGIE, hipersensibilizare a unui individ la anumite substanţe (sau situaţii) numite *alergeni.*

Mecanismul profund al acestei reacţii este încă insuficient cunoscut, dar cercetările întreprinse asupra acestei probleme au scos în evidenţă importanţa „terenului afectiv", rolul fundamental pe care îl joacă personalitatea şi emoţiile în dezvoltarea manifestărilor alergice. Dacă majoritatea crizelor sunt declanşate de ingestia, inhalarea sau contactul corporal cu substanţe specifice, altele sunt, în mod misterios, declanşate de situaţii bizare: de exemplu, vederea unor automobile de un anumit tip. H. Baruk (1962) a descris chiar şi o

„alergie administrativă" care se manifestă prin „stare de şoc, palpitaţii, cefalee, indispoziţie etc." Paralel cu studiile asupra condiţiilor fizico-chimice şi fiziopatologice ale acestor tulburări, alte lucrări se orientează spre eventualele cauze psihologice, încă din 1941, F. Alexander* şi şcoala sa de la Chicago au demonstrat fragilitatea emoţională a alergicilor, a căror copilărie ar fi jalonată de grave conflicte afective. Ipoteza pe care savanţii se străduiesc să o verifice este aceea că alergenii sunt purtători de sens. Aceste elemente (alergenii), variabile la infinit şi specifice fiecărui individ, ar avea puterea să declanşeze reacţia alergică doar pentru că în viaţa subiectului au fost asociate cu situaţii emoţionale intense, păstrând pentru alergic o semnificaţie simbolică de care adesea el nu este conştient. Cu alte cuvinte, am avea de-a face cu un mecanism de condiţionare*, organismul reacţionând într-un mod determinat de fiecare dată când se găseşte în aceeaşi situaţie.

ALEXANDER (Franz), **psihanalist american de origine maghiară (Budapesta, 1891 - Palmspring, California, 1964).**

Este cunoscut mai ales pentru studiile sale privind afecţiunile psihosomatice *(Medicina psihosomatică)* şi concepţiile sale psihanalitice, larg difuzate în numeroase lucrări, dintre care unele traduse în limba franceză *(Principiile*

psihanalizei, 1952; *Psihoterapia analitică,* 1959). Alexander se interesează mai mult de situaţiile conflictuale în care se găseşte adultul decât de conflictele din copilărie şi nu ezită să intervină activ, prin încurajări, pentru a-1 ajuta pe pacient să depăşească obstacolele ce-i stau în cale. Prin intervenţiile sale se străduieşte să-i redea

ALEXIE

AMBIŢIE

subiectului independenţa, semnalându-i tot ceea ce constituie o piedică în exercitarea autonomiei sale morale. Această atitudine permite cel mai adesea scurtarea duratei curei, dar prezintă pericolul de a-1 vedea pe terapeut substituindu-şi propria personalitate aceleia mai slabe a bolnavului, care riscă să nu se mai poată dezvolta niciodată. Această primejdie nu i-a scăpat lui Alexander care, în anumite cazuri în care cura sa analitică riscă să eşueze, continuă să aplice în mod riguros principiile metodei freudiene.

ALEXIE, pierdere a capacităţii de a înţelege limbajul scris.

Subiectul nu prezintă de obicei tulburare de limbaj* oral (vorbeşte normal şi înţelege ceea ce i se spune), poate chiar să scrie corect, în mod spontan sau la dictare, dar nu izbuteşte să citească ceea ce a scris, deoarece a „uitat" sensul cuvintelor scrise. Această deficienţă specială a percepţiei este datorată unei leziuni cerebrale situată la nivelul ariilor parastriate care înconjoară scizura calcarină. Alexia nu trebuie confundată cu dislexia', care este o perturbare a deprinderii de a citi.

ALIENARE MENTALĂ, nebunie, tulburare a spiritului care face imposibilă viaţa sociala.

Avem accepţiunea profundă a termenului numai dacă îl raportăm la societate. Alienatul este incapabil să ducă o viaţă normală, să se conformeze regulilor grupului său social,el fiindu-i „alienat", adică străin grupului (în latineşte *alienus* = al altuia, străin, ostil). Ceea ce defineşte în primul rând alienarea mentală este perturbarea relaţiei cu semenul, alterarea funcţiei de comunicare. La alienat mijloacele de exprimare sunt tulburate, iar atitudinile, stranii, sunt greu de înţeles. Comportamentul său inadaptat constituie adesea o sursă de dezordine, ba chiar de pericol social, ceea ce motivează internarea într-un spital specializat. *Autismul',* caracterizat drept pierdere a contactului vital cu lumea exterioară, ca şi *paranoia',* marcată de deteriorarea relaţiilor sociale, sunt două forme majore ale alienării mentale. Din 1958, termenii „alienat" şi „alienare mentală" tind să dispară din vocabularul medical, fiind înlocuiţi de aceia de „bolnav mintal" şi „boală mintală". > PSIHIATRIE; PSIHOZĂ.

ALIMENTARE, actul de a hrăni, de a se hrăni.

Problema alimentaţiei îl interesează pe psiholog din mai multe motive, principalul fiind influenţa acesteia asupra personalităţii şi dezvoltării intelectuale a indivizilor. A fost stabilit, într-adevăr, că mal-nutriţia precoce şi durabilă este responsabilă de slaba dezvoltare* intelectuală şi motorie a copiilor. Acest fenomen se observă la păturile sărace ale populaţiei şi, la scară mondială, în toate teritoriile unde încă mai domneşte foamea*. Toate studiile constată o întârziere semnificativă a dezvoltării mentale a subiecţilor care au suferit de malnutriţie în primul an de viaţă. Această întârziere rămâne definitivă, oricare ar fi apoi regimul aplicat acestor copii. → ANOREXIE MENTALĂ; BULIMIE.

ALTRUISM, termen creat de Auguste Comte spre a desemna grija dezinteresată pentru binele semenului.

Altruismul îşi are sursa în natură, dar poate rezulta şi din reflecţie. Se observă, la fiinţe din aceeaşi specie, comportamente altruiste naturale, spontane. J. H. Masserman, de exemplu, citează cazul unor maimuţe care, puse într-o situaţie experimentală în care îşi pot lesne procura hrana, apăsând pe o pedală, renunţă multă vreme la hrană când au înţeles că actul apăsării pe pedală provoacă un şoc electric uneia din congenerele lor. Raţiunea ne prescrie să fim altruişti, deoarece fără solidaritate viaţa devine imposibilă. După W. Hamilton (Londra) şi R. Trivers (Harvard), altruismul ar putea fi definit ca o formă subtilă de egoism".

ALZHEIMER - BOALA LUI ALZHEIMER.

AMBIANŢĂ, mediu fizic şi moral înconjurător.

Condiţiile exterioare care acţionează asupra individului determină, în parte, comportamentul său. Comportamentul (C), spune K. Lewin, este în funcţie de persoană (P) şi de mediul său (M); C = f (P, M). Atmosfera încordată dintr-o familie dezbinată, climatul afectiv defavorabil dintr-o întreprindere sunt suficiente spre a explica numeroase eşecuri şcolare sau o scădere a productivităţii muncii, apariţia de sedimente de insatisfacţie şi chiar, la unele persoane, apariţia de tulburări de caracter*. Studiindu-se ambianţa diferitelor grupuri, s-a putut demonstra experimental că agresivitatea" este mai puternică în mediile sociale cu o structură autoritară decât în grupurile democratice. S-a observat, de asemenea, că ameliorarea relaţiilor interumane în colectivităţile de muncă determină o veritabilă eliberare de energie rămasă până atunci nefolosită şi, în consecinţă, o creştere a randamentului. Condiţiile fizice ale muncii, adică ventilaţia, temperatura, umiditatea, lumina şi zgomotele* au făcut obiectul unor studii aprofundate, deoarece au incidenţe reale asupra productivităţii. Pe când zgomotele provoacă o creştere a tensiunii, muzica, judicios folosită, destinde. Pentru a se evita oboseala vizuală şi

deci o scădere a randamentului, iluminatul trebuie să fie suficient; la fel, ventilaţia trebuie adaptată diferitelor tipuri de activitate.

IDEXTRIE, aptitudine de a se servi cu aceeaşi dexteritate atât de mâna dreaptă cât şi de cea stângă.
Ambidextriile veritabile sunt rare. Majoritatea indivizilor care se bucură de această aptitudine sunt stângaci contrariaţi, care au reuşit să-şi educe în mod corect mâna lor nedominantă.

AMBIEGAL, tip psihologic la care tendinţele extratensive' şi intro-versive* se echilibrează.
Tipul ambiegal a fost considerat de unii psihologi şi de către însuşi H. Rorschach* drept tipul cel mai echilibrat. Persoanelor cărora li se aplică acest calificativ nu le repugnă acţiunea, dar, înainte de a trece la aceasta, simt nevoia de a reflecta la ceea ce au de făcut şi de a se pregăti. Cu toate acestea, o astfel de atitudine poate exprima şi îndoiala, indecizia.

AMBIŢIE, aspiraţie la un statut superior.
Dorinţa de glorie sau de îmbogăţire le permite indivizilor să-şi mobilizeze toate energiile, să acceadă la un nivel mai ridicat şi să-şi realizeze potenţialităţile. Dar atunci când ambiţia nu se bazează pe capacităţi reale, cum este cazul la unii debili, ea este cauza unor decepţii şi inadaptări*.

AMBIVALENŢĂ, stare a unui subiect care, intr-o situaţie dată, trăieşte concomitent sentimente contradictorii.
Ambivalenţa nu este o stare mentală anormală. Cu toate acestea, se întâmplă ca această dualitate de sentimente să se traducă în conduite patologice atunci când contradicţia este ireductibilă. E Bleuler, de altfel, a creat în 1910 termenul de ambivalenţă spre a descrie unul din principalele aspecte ale personalităţii schizofrenicului*. La aceşti bolnavi observăm modificări bnişte de dispoziţie fără ca motivele acestora să ne fie comprehensibile.

AMBLIOPIE, slăbire accentuată a văzului (acuitatea vizuală se situează între l/2O şi 4/10).
în Franţa se nasc în fiecare an circa 15 (XX) de copii ambliopi, din care 5% evoluează spre cecitate*. Adesea ambliopia copilului mic rămâne necunoscută anturajului acestuia. Atitudinea familiei, în special a mamei, poate influenţa caracterul copilului, după cum ea îl lasă să trăiască normal sau îl izolează şi îl ascunde. Unii ambliopi. purtători de ochelari, pot urma cursurile şcolare obişnuite, pe când alţii trebuie integraţi într-un învăţământ special.

AMFETAMINA, substanţă chimică din grupa aminelor psihotonice, numite şi „amine de trezire" sau „psihamine".
Amfetaminele sunt stimulenţi ai sistemului nervos central. Ele suprimă sentimentul de oboseală şi senzaţia de foame şi îi dau subiectului o impresie de forţă. Folosirea repetată a acestui medicament conduce la epuizare fizică. Toxicomanii
care le consumă în doze mari prezintă confuzie mentală şi un fel de stare psiho-tică gen „paranoia" (efect „parano"), în care predomină angoasa şi ideile de persecuţie; efectul „parano" regresează după câteva ore de la intoxicare. Uneori apare un delir paranoid cu halucinaţii şi cu elemente de automatism mental.

AMINTIRE, fapt care revine în spirit.
Amintirea nu există prin ea însăşi, ci este o manifestare a spiritului care reconstruieşte trecutul, retrăindu-1 prin prisma prezentului. Această reconstrucţie spontană este posibilă datorită cadrelor sociale ale memoriei (M. Halbwachs). Cu toate acestea, în pofida reperelor de care dispune, amintirea evocată nu este niciodată fidelă; ea este întotdeauna o interpretare, o schematizare a realităţii. Anumite amintiri, aparent insignifiante, pot masca experienţe infantile importante. S. Freud le-a dat numele de „amintiri-ecran". > UlTARE.

AMNEZIE, slăbire sau pierdere a memoriei.
A nu se confunda amnezia, fenomen patologic, cu uitarea*, care este un fenomen normal. Schematic, distingem două forme de alterare a capacităţii mnezice: una, numită „amnezie de fixaţie" (sau *amnezie anterogradată),* priveşte reţinerea amintirilor, pe când cealaltă, caracterizată de imposibilitatea amintirii, este numită „amezie de evocare" (sau *amnezie retrogradă).* Ea se poate datora unor leziuni vasculare ale encefalului, unor traumatisme cerebrale; se poate observa şi în psihoze, ca şi în stările nevropatice. în aceste din urmă cazuri, când bolnavul poate uita totul, inclusiv identitatea sa, amnezia este de origine emoţională *(amnezie afectivă);*
funcţionează ca un mecanism de apă are împotriva angoasei, ca refuz al unei calităţi apăsătoare. Tratamentul indicat n acest caz este cel psihologic, vizând iuprimarea inhibiţiilor şi readucerea în
conştiinţă a amintirilor uitate, prin jocul
liber al asociaţiilor de idei.

AMORF, tip de personalitate care se defineşte, în caracterologia lui G. Heymans şi E. Wiersma, printr-o slabă emotivitate' (nE), **inactivitate** (nA) **şi ecou imediat şi pasager al impresiilor (P).**
Lipsit de ambiţie şi nepăsător, amorful trăieşte clipa prezentă şi îşi risipeşte timpul în plăceri şi distracţii multiple,

realmente frivole. Câştigă simpatia anturajului dată fiind latura sa optimistă şi acomodantă.
ANALIZĂ, descompunere a unui întreg în elementele sale.
Analiza este mecanismul gândirii care concentrează atenţia asupra fiecăreia din părţile unui ansamblu şi caută legăturile lor posibile, împreună cu sinteza formează o unitate, un ansamblu complementar al reflecţiei. Procedând prin diferenţieri succesive, de la global la elementele prime, analiza este întâmpinată de sinteză mult înainte de a-şi fi terminat opera; regrupările au loc rapid şi apare schema completă, pe care o poate sesiza inteligenţa.
Această metodă pare a fi cea mai eficace pentru învingerea dificultăţilor întâlnite de spirit pe calea cunoaşterii, aşa încât este utilizată în majoritatea sistemelor pedagogice, învăţarea cititului prin metoda globală*, de exemplu, se bazează pe acest principiu.
Acelaşi demers permite, în domeniul psihologic, descoperirea motivaţiilor* unor
comportamente; în cazul viselor*, uitării', lapsusurilor* şi atitudinilor" adoptate de indivizi analiza face să apară semnificaţiile ascunse.
în sfera muncii, analiza sarcinilor şi a relaţiei „om-maşină" ocupă un loc determinant. Ea permite calcularea valorii relative a normelor şi justa remunerare, stabilirea circuitelor celor mai simple şi eliminarea gesturilor inutile, prevenirea accidentelor şi asigurarea pentru ucenici a unei pregătiri raţionale.
ANALIZĂ DIDACTICĂ. Formarea psihanaliştilor cere, pe lângă cunoştinţe teoretice dobâdite la universitate şi institutele de psihanaliză, o psihanaliză* personală, de lungă durată (de la doi la patru ani), condusă de un psihanalist experimentat, abilitat de autorităţile superioare ale profesiei. Este vorba de o cură psihanalitică şi,în acelaşi timp, de un învăţământ oral, individual, la care trebuie să se supună acela care vrea să devină psihanalist. După această etapă, debutantul poate întreprinde cure, rămânând el însuşi un anumit timp sub controlul unui al doilea psihanalist, stăpân pe meserie.
ANALIZĂ FACTORIALA, ramură a matematicii aplicate, concepută de C.E. Spearman pentru analiza rezultatelor obţinute prin administrarea mai multor teste mentale, în general, această metodă statistică încearcă să pună în evidenţă factorii comuni unui ansamblu de variabile care au între ele anumite corelaţii.
Când i se propun unui individ sarcini diferite, se constată că rezultatele nu se repartizează la întâmplare, existând între

ele relaţii determinate: în cazul unui şcolar care obţine note foarte bune la latină şi la geometrie şi note proaste la desen, gândim în mod intuitiv că primele se datorează unei aptitudini pentru raţionamentul logic care nu intervine în probele grafice. Dar pentru a face această afirmaţie este necesară o confirmare obiectivă. Analiza fac-torială ne-o furnizează în mod oportun. Datorită acestei tehnici. Spearman a putut pune în evidenţă o aptitudine generală (pe care o numeşte factorul G), care ar constitui energia mentală şi ar fi asimilabilă cu inteligenţa*. Printre testele cele mai saturate în factorul G figurează aşa-numitele *Progresaive Matrices* ale lui J. C. Raven.
ANALIZĂ TRANZACŢIONALĂ,
psihoterapie de grup datorată psihiatrului american E. Berne (1962) şi bazată pe analiza relaţiilor inter-individuale.
„Tranzacţia" este unitatea de raport social: „fac ceva pentru sau împotriva ta (stimul), iar tu reacţionezi în consecinţă" (răspuns), în acest schimb sunt angajate amândouă personalităţile şi, atât unul cât şi celălalt, ne putem comporta ca un copil, ca un părinte sau ca un adult obiectiv.
Eul-„copil" (C) corespunde emoţiilor, spontaneităţii şi creativităţii; Eul-„părinte" (P) este ansamblul valorilor şi preceptelor introiectate în timpul copilărfei (analog Supraeului* freudian); Eul-„adult" (A) este persoana logică, obiectivă, care culege informaţia şi o tratează fără patimă, fără a se lăsa influenţată de opiniile personale. Fiecare dintre aceste trei stări ale Eului constituie un sistem complet de sentimente, de atitudini, de idei, de limbaj, care este pus în mişcare în mod spontan în diversele situaţii cu care suntem confruntaţi . Dar se întâmplă ca o persoană să nu utilizeze decât un singur registru de răspunsuri sau ca una dintre aceste trei stări ale Eului să o încalce pe cealaltă, în acest caz. „tranzacţia" nu poate reuşi, ca în cazul, de exemplu, când la o stimulare de tip A interlocutorul reacţionează cu modul P sau C. Analiza unor astfel de comportamente îi permite pacientului să conştientizeze mecanismele psihologice care le guvernea/ă şi să acceadă la autonomie, în acest proces, psihoterapeutul are un rol marcat directiv, dar şi ceilalţi membri ai grupului au rolul lor, ajutându-1 pe subiect să se perceapă mai bine, relevând şi subliniind atitudinile neadecvate pe care el le adoptă de regulă.
ANALIZOR, sistem neurofiziologic care permite să fie percepută şi analizată lumea.
Acest termen, folosit de I. P. Pavlov, desemnează receptorii' senzoriali, căile lor nervoase şi teritoriile din scoarţa cerebrală care le corespund. Analizorul vizual, de exemplu, cuprinde retina, căile optice şi zona vizuală corespunzătoare din conexul occipital. Leziunea uneia sau alteia din părţile acestui aparat nervos duce la cecitate*.

Dar pe când bolnavul are sentimentul de a fi orb (pentru că trăieşte în beznă) când ochiul sau prelungirile sale nervoase sunt atinse, el nu are această conştiinţă atunci când distrugerea afectează creierul. Există şi analizori interni, care tratează mesajele care provin direct de la corp.

ANAMNEZĂ, ansamblu de informaţii culese de la bolnav şi de la anturajul acestuia, referitoare la istoria sa personală şi a maladiei de care suferă.

Anamne/.a orientează diagnosticul' şi adesea şi atitudinea terapeutică a medicului sau a psihologului, într-adevăr, organizarea cronologică a elementelor furnizate de această anchetă permite uneori investigatorului perspicace să descopere relaţii cauzale între anumite fapte. De exemplu, o bruscă dizortografie* la un şcolar, care până atunci scria satisfăcător, poate fi raportată la o ruptură de echilibru familial şi se explică prin aceasta (naşterea unui nou copil, îndepărtarea unui părinte iubitele.).

ANGOASĂ, nelinişte dusă la extrem, frică iraţională.

Angoasa este o senzaţie apăsătoare de indispoziţie profundă, determinată de impresia difuză a unui pericol vag, iminent, în faţa căruia rămâi dezarmat şi neputincios. De cele mai multe ori această stare se asociază cu modificări neuro-vegetative comparabile cu acelea pe care le observăm în şocurile* emoţionale: palpitaţii, transpiraţie, tremurături, vedere înceţoşată etc.

Angoasa, care are efecte dezorganizatoare asupra conştiinţei, generează o regresiune* conjunctă a gândirii şi a afectivităţii*. Cauzele sale pot fi un conflict* interior (când, de exemplu, ne reprimăm agresivitatea), o activitate sexuală nesatisfăcătoare sau o pierdere în sfera dragostei (doliu, dezaprobarea unei persoane iubite...) care reactivează un vechi sentiment de abandon, datorat precedentelor experienţe dureroase, în unele cazuri nu situaţia reală este aceea care generează angoasa, ci fantasmele, reprezentările imaginare ale unei situaţii conflictuale inconştiente. La unii copii înclinaţi să se masturbeze, de exemplu, ameninţările grosolane ale părinţilor, ameninţări care se grefează pe un fond de culpabilitate, pot provoca puternice reacţii emotive şi conduite inadaptate, legate de teama de castrare*, de teama de a fi mutilat sau de a-şi pierde membrul viril. Angoasa în sine nu este un fenomen patologic, ea fiind legată de condiţia umană.

După observaţiile lui R. Spitz*, prima manifestare a angoasei veritabile se produce, la sugar, spre luna a opta, în absenţa mamei, la apropierea unui străin brusc recunoscut ca fiind diferit de aceasta. Departe de a fi o manifestare anormală, acest comportament este semnul unui progres, dovada că sugarul a atins capacitatea de a distinge familiarul de străin şi că dezvoltarea sa afectivă se desfăşoară în mod normal. Cu timpul, în momentele cruciale ale existenţei, când o nouă adaptare se dovedeşte necesară, individul îşi regăseşte,în mod temporar, angoasa. Dacă el este incapabil să-şi creeze condiţii de adaptare, insecuritatea persistă si poate conduce la nevroză* sau la psihoză*.

Angoasa patologică - descrisă în noua nomenclatură psihiatrică americană (DSM III, 1988) sub termenii „tulburare panică" *(pante tiisorder)* şi „anxietate generalizată" - este simptomul psihiatric întâlnit cel mai frecvent în practica medicală.

ANIMISM, credinţă că orice lucru este animat şi purtător de intenţie.

Această atitudine se întâlneşte la copiii mici şi la populaţiile primitive care sunt incapabile să-şi explice altfel fenomenele al căror mecanism nu-1 înţeleg. Copilul care, în plimbarea sa nocturnă, se vede însoţit de Lună, este convins că aceasta

ANOREXIE MENTALA

ANULARE

îl urmăreşte. La fel, elementele naturii dezlănţuite sunt, mai mult sau mai puţin conştient, asimilate de spiritele simple cu mânia uivină, pe care ele încearcă să o calmeze prin sacrificii menite să câştige bunăvoinţa Demiurgului. Acest sistem de gândire, care îşi are obârşia în preistoria umanităţii, se perpetuează la copii şi se regăseşte în prezent nu numai la cei 150 de milioane de animişti (în special locuitori ai Africii, Asiei şi Oceaniei), ci şi la aproape toţi indivizii prea puţin cultivaţi).

ANOREXIE MENTALĂ, refuzul alimentării.

Anorexia mentală se observă îndeosebi la adolescenţi şi la fete şi femeile tinere (15-25 de ani), în general virgine, dar uneori şi la copiii mici şi chiar la sugari. După W. H. Kaye (1982), anorexicul nu mănâncă din cauză că senzaţia de foame dispare sub influenţa unor morfine endogene (endorfine'), a căror prezenţă în tala-mus, în cantitate sporită, a fost obiectivată. Motivul postirii.însă, nu este cunoscut. Cu toate acestea, analiza psihologică face să apară,în aproape toate cazurile, un conflict actual cu anturajul, în special cu mama. Teama de abandon, culpabilitatea legată de trezirea sexualităţii provoacă uneori acest comportament, care semnifică nostalgia trecutului, dorinţa de a reveni la situaţia infantilă. Tratamentul cel mai eficace este o separare temporară (rareori mai mare de două luni) de mediul familial şi o acţiune psihoterapeutică aplicată bolnavului şi părinţilor săi.

ANORMAL, ceea ce este în afara normelor, care nu este frecvent.

Anormalitatea implică referinţa la un grup determinat şi la o medie stabilită în prealabil. Este o noţiune extrem de relativă, care şi-ar putea găsi ilustrarea în călătoriile lui Gulliver care, în mod

succesiv, este „anormal" în mijlocul liliputanilor, apoi în mijlocul uriaşilor din Brobdingnag. Conceptul de anormalitate este cu atât mai greu de înţeles cu cât există tendinţa de a identifica norma cu ceea ce este frecvent şi de a-i socoti suspecţi pe toţi „devianţii", îndeosebi pe cei care profesează opinii contrare ideilor moştenite (Socrate, Soljeniţîn...). Anormalul nu este întotdeauna totuna cu patologicul. Omul considerat „anormal" poate fi tocmai acela care va face să progreseze umanitatea.

ANOXIE, rarefiere sau suprimare a oxigenului distribuit de sânge ţesuturilor.

Anoxia determină alterări celulare, în special la nivelul formaţiilor nervoase superioare care sunt extrem de vulnerabile. Când anoxia survine la naştere, ca urmare a unui act obstetric dificil, copilul este „vânăt"; trebuie să-l baţi delicat pe fese şi pe spinare pentru ca el să scoată primul ţipăt (care corespunde intrării brutale a aerului în plămâni), sau să-l reanimezi prin metoda respiraţiei „gură la gură", în aceste situaţii timpul presează, întrucât după 5-10 minute se pot instala leziuni cerebrale ireversibile, generatoare de tulburări neurologice şi de arieraţie* mentală.

ANTICIPARE, acţiune de a devansa.

Printr-un demers al gândirii, o acţiune determinată poate fi executată înainte de apariţia semnalului aşteptat. Experienţa cotidiană arată că gândirea organizează cu regularitate scheme anticipatoare, pornind de la anumite elemente. Lucrul acesta este deosebit de clar în actul cititului sau în
descifrarea unei partituri muzicale, când cel care citeşte „ghiceşte" ceea ce va urma. Cercetările de psihologie animală au stabilit că anticiparea există şi la dobitoace, ba chiar şi la nevertebratele inferioare.

ANTIPSIHIATRIE, mişcare filosofică şi medicală care supune criticii concepţia occidentală despre nebunie şi rolul medicilor psihiatri în societatea noastră.

Antipsihiatria a apărut la începutul anilor 1960, o dată cu difuzarea ideilor lui G. Bateson asupra originii psiho-familiale a schizofreniei, a ideilor lui M. Foucault asupra nebuniei si a acelora ale lui H. Marcuse cu privire la societatea abundenţei.

Teza esenţială a antipsihiatrilor este că boala mintală (în special schizofrenia), neavând decât cauze psihosociale, nu este cu adevărat o boală. „Nebunii" sunt în realitate „nonconformişti", „devianţi" în raport cu o normă stabilită, iar internarea lor nu are alt scop decât să-i constrângă să accepte o anumită ordine socială, în lumina acestui postulat, ar trebui să fie suprimate spitalele psihiatrice sau cel puţin să fie transformate în cămine de unde să fie izgonită orice violenţă, inclusiv constrângerea la simpla disciplină. Prima tentativă de acest fel a fost pusă în practică, în 1962, de medicul englez D. Cooper, dar, în faţa ostilităţii infirmierilor, a trebuit să înceteze în 1966. Alte comunităţi terapeutice - în care bolnavii şi personalul de îngrijire se confundă, reunindu-se, discutând liber, analizând evenimentele cotidiene ale comunităţii - au fost create în Anglia de D. Cooper, R. D. Laing, A. Esterson şi L. Redler; în Italia de F. Basaglia; în Franţa de M. Mannoni.

Antipsihiatria îngrozeşte opinia publică şi mulţi psihiatri o consideră irealistă şi utopică.

ANTROPOLOGIE, ştiinţă a omului şi a operelor sale.

Conform tradiţiei, se distinge *antropologia fizică,* disciplină care studiază caracteristicile morfologice ale diferitelor oase umane, servindu-se mai ales de măsurători, şi *antropologia culturală,* care îşi aplică cercetarea la faptele de cultură*. Reprezentanţii acestei a doua şcoli pornesc de la principiul că, pentru a înţelege omul, este necesar să-l situezi în mediul său social. Interpretând faptele de cultură, este posibil să înţelegi structurile sociale şi, prin prisma lor, fiinţa umană. Dar antropologia s-a dezvoltat considerabil şi actualmente în Franţa antropologii consideră sub acest termen generic patru domenii: 1) antropologia socială şi culturală (sau etnologia); 2) antropologia lingvistică (sau etnolingvistica); 3) antropologia biologică sau fizică, având drept obiect de studiu variaţiile caracterelor biologice ale omului în spaţiu şi în timp; 4) preistoria.

ANULARE. Mecanism prin care *o* persoană se străduieşte să suprime în mod magic o idee sau un act, imaginând sau efectuând o acţiune inversă celei precedente: de exemplu, executând cu mâna stângă ceea ce tocmai a executat cu mâna dreaptă. Acest comportament corespunde unui mecanism de apărare" al Eului, destinat să îndepărteze angoasa datorată apariţiei de sentimente sau de idei inacceptabile pentru individul conştient. *Anularea retroactivă,* descrisă de Freud, se încadrează în gândirea magică; o găsim îndeosebi în ritualurile obsesionale.

ANXIETATE, stare afectivă caracterizată printr-un sentiment de insecuritate, de tulburare, difuz.

Adesea folosit ca sinonim al angoasei, termenul anxietate se deosebeşte de cel dintâi prin absenţa modificărilor fiziologice (senzaţie de sufocare, transpiraţie, accelerarea pulsului...), care nu lipsesc niciodată în cazul angoasei. Numeroase şcoli încearcă să explice geneza anxietăţii prin prisma poziţiilor lor doctrinale. Pentru teoreticienii învăţării această stare ar fi o reacţie de teamă condiţionată, o tendinţă dobândită. Pentru psihanalişti, dimpotrivă, anxietatea s-ar explica prin frustrările libi-doului' şi interdicţiile dictate de Supraeu"; anxietatea ar fi semnalul de

pericol adresat Eului' - adică personalităţii conştiente - care, astfel prevenit, poate reacţiona prin măsuri adecvate sau mobilizându-şi mecanismele de apărare*.

APARAT PSIHIC, model teoretic imaginat de S. Freud pentru a reprezenta şi a face inteligibilă funcţionarea vieţii mentale.

Freud a elaborat două teorii ale aparatului psihic. Prima, formulată în 1900, concepe aparatul psihic după modelul arcului reflex, cu o extremitate senzorială şi o extremitate motorie. Percepţiile (polul senzorial) lasă în psihismul nostru impresii dintre care multe nu devin aproape niciodată conştiente. (Acest sistem inconştient nu este numai sediul amintirilor uitate, ci şi acela al impulsiilor* înnăscute şi al anumitor dorinţe'.) La extremitatea motorie se situează sistemul *preconştient*.* Inconştientul şi preconştientul sunt separate de *cenzură",* care reglează pasajul dintre aceste două sisteme. A doua teorie a aparatului psihic, expusă în 1923, rectifică
unele puncte slabe ale primei teorii. Ea distinge în personalitate trei",,instanţe":

1) *Eul".* care este în raport cu percepţiile, reglează desfăşurarea proceselor psihice în timp şi le supune probei realităţii;

2) *Şinele",* în care se agită impulsiile noastre primitive", pe care Eul ar vrea să le supună puterii sale; 3) Supraeu/*, care se exprimă prin morală. Şinele se supune principiului *plăcerii',* Eul se supune principiului *realităţii'.*

APATIC, în caracterologia lui G. Heymans şi E. Wiersma, tip de personalitate care se defineşte printr-o slabă emotivitate* (nE), **inactivitate** (nA) **şi lentoarea reacţiei la impresii (S).**

Apaticul este opus colericului" (E.A.P.). Om al principiilor şi rob al obişnuinţelor, el se caracterizează prin placiditate, calm şi conformism. Introvertit, secretos, nu este lesne de descifrat. Este un spirit raţional, rece, opac la consideraţiile sentimentale.

APATIE, indolenţă, lipsă de energie, aparentă insesibilitate la stimulările afective.

Această stare poate fi legată de constituţia fizică, de o disfuncţie endocrină (insuficienţă tiroidiană sau suprarenală), de o tulburare nervoasă (depresie, confuzie mentală, demenţă...) sau de anumite condiţii de viaţă de lungă durată (detenţie, şomaj).

APRAXIE, pierdere a capacităţii de a executa gesturi sau acte elementare, fără ca aceasta să se datoreze unei paralizii sau deficienţe motorii.

Se disting mai multe varietăţi de apraxie: 1) apraxia buco-facială (imposibilitatea
de a executa la comandă mişcări ale gurii şi feţei); 2) apraxia îmbrăcării; 3) apraxia ideomotoare (imposibilitatea de a face un gest simbolic, de felul salutului militar); 4) apraxia ideatoare (imposibilitatea de a utiliza corect un obiect, de exemplu de a aprinde o lumânare). Subiectul îşi imaginează, descrie gestul care i se cere a fi executat (şi pe care el ar vrea să-1 execute), dar fără a izbuti să-1 facă: a „uitat" schema dinamică gestuală. Apraxia nu este o agnozie*, ci mai degrabă o amnezie* motorie datorată unor leziuni ale scoarţei cerebrale.

Apraxia constructivă este o tulburare privind executarea desenelor şi a sarcinilor constructive (puzzle, cuburi,..): bolnavul (desenele din dreapta) este incapabil să reproducă desenele din stânga

APTITUDINE, dispoziţie naturală şi dobândită de a efectua anumite sarcini.

După E. Claparede, aptitudinea este ceea ce permite diferenţierea indivizilor atunci când, la o educaţie egală, îi privim din unghiul randamentului. Potrivit domeniului în care se manifestă, aptitudinile se clasifică în intelectuale, senzoriale, motorii etc. Funcţii generale ca atenţia şi judecata vor fi considerate aptitudini, la fel ca şi dispoziţiile particulare, cum ar fi abilitatea de a desena.

Timp îndelungat aptitudinile rămân nediferenţiate şi, în general, numai cu începere de la vârsta de aproximativ 10 ani ele prind a se preciza. Pe când aptitudinea pentru muzică şi desen se manifestă destul de precoce, cele pentru matematică şi cercetare ştiinţifică nu apar înainte de 14 sau 16 ani. Diagnosticarea aptitudinilor este o sarcină importantă a consilierilor* de orientare şcolară şi profesională, care au misiunea de a-i călăuzi pe tineri în alegerea unei profesii.

ARHETIP, model primitiv etern.

Acest termen, luat de la Sfântul Augustin, a fost introdus în psihologia abisală de C.G. Jung (1919) pentru a desemna imaginile arhaice (dragonul, Paradisul pierdut...) care constituie un fond comun al întregii umanităţi. Le regăsim la fiecare persoană, din toate timpurile şi de pretutindeni, alături de amintirile personale. Vehiculate de fabule, mitologie, basme şi legende, arhetipurile se manifestă în vise*, deliruri* şi artele picturale. Ele constituie conţinutul a ceea ce Jung numeşte *inconştientul colectiv.*

ARIERAŢIE, stare a unui copil sau a unui adult întârziat în dezvoltarea sa.

Această întârziere, care se evaluează în raport cu media grupului căruia îi aparţine individul în cauză, poate fi globală sau, dimpotrivă, să nu afecteze decât o parte a personalităţii*. Când sunt atinse funcţiile psihice, subiectul este incapabil să reuşească în viaţă; dacă este vorba de un copil, acesta se dovedeşte inapt să înveţe, fiind naiv şi egocentric.

1) Arieraţia *intelectuală* corespunde unei insuficienţe congenitale a dezvoltării inteligenţei care se manifestă precoce

şi,în

principiu, nu poate fi niciodată recuperată, în Franţa, se evaluează între *3* si *&/,,*

intelectuală se poate datora eredităţii , unei

femeie şi care poate afecta pe toţi băieţii născuţi de aceeaşi mamă), unei aberaţii cromozomice (ca în sindromul lui Down).

;i unei boli a mamei în perioada gravidităţii (cum ar fi rubeola), unui traumatism cranian perinatal. unei encefalite ctc. Există

par a fi în relaţie cu o ..neglijenţă cultu-

2) Aricratia ;?/erf/vj. care apare cel mai

corespunde unei imaturităţi psihice, ca o

copilăriei; ea se manifestă mai ales printr-un ataşament excesiv faţă de părinţi, prin

putând evolua favorabil sub influenţa psihoterapie!.

ARSENI (Constantin), neurolog şi neurochirurg român (Dolhasca, jud. Suceava, 1912 -Bucureşti, 1994). Discipol al lui Dumitru Bagdasar (1893- 1946), creatorul şcolii române de neurochirurgie, C. Arseni a devenit în 1975 directorul celui mai mare spital

psihic-creicr, a aprofundat şi problema-

în 5 volume (8 tomuri), 1979-1983, la

neurologi din ţară. A mai scris, între

1. Oprescu; *Psihonciimlogie* (1983), în

ASIMILARE, conduită activă prin care modificăm mediul în loc să

în fi/.iologie, asimilarea este procesul prin care fiinţele vii transformă clementele

lor substanţă, în psihologic. J. Piaget numeşte „asimilare mentală" aplicarea

la o situaţie sau alta. De exemplu, copilul sugar care descoperă că un obiect poate li mişcat dacă se trage de sfoara de care acesta este legat va trage de faţa de masă

masă. → ACOMODARE.

ASOCIAŢIE, acţiune de a apropia, de a reuni. Fenomenele psihice au proprietatea de a se lega în conştiinţă, independent de voinţă, în virtutea anumitor legi, enunţate de Aristotel. Acesta a remarcat că evocarea amintirilor este înlesnită de referirea la alte impresii care au cu acestea raporturi

iţă. Acest nivel de asp.ratic

tală cu mai multă lipsă de menajament

!™! lumul

It sau mai puţin clar. atin-

tat pe psihiatri (C,. H. Kcnt si A J. Rosanov)

individ uali cât

şi de factori sociali, nivelul

de/e problemele psihologice ale pacienţilor lor şi să Ic rcvele/e complexele . Această probă a fost utili/.ată şi pentru suspecţi, în acest caz se aleg două/eci de cuvinte susceptibile să-i amintească vino-

de sine, cunoaşterea valorii proprii, a aptitudinilor şi limitelor personale şi dorinţa subiectul, profund influenţat de condiţiile sociale, aspiră să atingă un scop prea înalt în raport cu posibilităţile avute: el arc o anumită vocaţie, ilar nu şi aptitudinile

rea câtorva trăsături de per-

r™hr^rT;^ 'rrir;,rmn:ictetc"

sonalit atcalc s

uhie-cţilor examinaţi şi, prin

adesea obţinerea mărturisirii crimei din partea delincventului. Cura psihanalitică este si ca ba/ată pe

ASTAZIE, imposibilitate de a se menţine în poziţie verticală.

ifund, în sensul că nu i se

listul nu introduce în cură nimic personal, pacientul fiind acela care determină mersul psihanalizării.

ASPIRAŢIE, ansamblu de tendinţe care îl propulsează pe om către un ideal.

Se vorbeşte de aspiraţie într-o acţiune

aproap e întotdt

ASTE NIC. E. Kretsc hmer, prin aspectu l s

ASTE NIE,

-alina de aba/ic'.

'ISTERIE. în biotipologia lui tip morfologic caractcri/.at ,ău longilin. → L.EPTOSOM .

lipsă sau slăbire a

ducea direct secţia de tumori cerebrale (Spitalul clinic de neurochirurgie „Prof. dr. D. Bagdasar", Bucureşti). Realizări importante în domeniul patologiei chirurgicale a proceselor expansive intracraniene, în chirurgia cerebrovasculară, traumatologia craniocerebrală etc. Preocupat de raportul	opoziţie. Studierea acestor legi primare de asociaţie (contiguitate, asemănare şi contrast) a stat pe primul-plan pentru psihologia din secolele al XVlll-lea şi	pentru individ reali/area capacităţilor sale.	forţelor . ne m ă pe care	simpla odihnă nu o poate
	F. Galton, care a încercat pe el însuşi experienţa *asociaţiilor libere,* a tras concluzia	de nivelul de reuşită pe care sperăm să-l atingem, acela pe care ni-l fixăm într-o	lehamit e şi făt tuală. Poate 1	:igabilitate fizică şi intelec-fi consecinţa unei infecţii

ATAŞAMENT

(hepatită virală...), a unei disfuncţii endocrine (hipotiroidie, insuficienţă suprarenală...l, a surmenajului sau se poate datora unor cauze pur psihologice (refulare" sau frustrări' repetate).

ATAŞAMENT, ansamblu de legături care s-au stabilit între un nou-născut şi mama sa, începând cu senzaţiile şi percepţiile sugarului vizavi de aceasta şi, reciproc, ale mamei faţă de copilul ei.

Din ziua a treia după naştere sugarul este capabil să recunoască mirosul sânului şi gâtului mamei şi să-1 diferenţie/.e de

înglobând relaţiile cu ceilalţi membri ai anturajului.

ATELIER PROTEJAT, loc în care lucrează muncitori handicapaţi care nu se pot adapta marii colectivităţi sau care sunt incapabili să satisfacă exigenţele obişnuite ale patronilor.

Cel mai adesea este vorba de bolnavi mintali sau cu beteşuguri fizice, a căror eficienţă este limitată şi din cauza unor sechele ale afecţiunii de care suferă şi care doresc să se readapteze progresiv la o viaţă socială normală, în Franţa, în aceste ate-

nou-născut de aceeaşi vârstă. La fel,el este capabil să distingă vocea sa, gustul pielii sale, calitatea palpărilor ei.
Noţiunea de ataşament a fost introdusă în psihologie în 1959 de către J. Bowlby (1907-1990), ca urmare a investigaţiilor etologiştilor. H.F. Harlow prezenta puilor de maimuţă două mame de substituţie: una confecţionată din sârmă şi prevăzută cu un biberon cu lapte, alta fără biberon, însă acoperită de blană. Maimuţicile se aruncau spre aceasta din urmă, preferând contactul şi căldura blănii animale. Această observaţie contrazice teza psihologică potrivit căreia legătura cu mama derivă din satisfacerea trebuinţei de hrană.

Pentru Bowlby nu încape îndoială că ataşamentul este un proces înnăscut ale cărui mecanisme - strigătele, agăţarea, strângerea la piept, suptul - sunt comune copilului şi puiului de maimuţă. Surâsul, specific omului, este unul dintre mecanismele ataşamentului care apare foarte de timpuriu la noii-născuţi. Teoria ataşamentului s-a îmbogăţit an de an; actualmente ea depăşeşte diada mamă-copil,

muncitorii primind o remuneraţie proporţională cu randamentul lor, care nu poate fi însă inferioară salariului fixat prin decret ministerial. Munca protejată, prevăzută de Codul familiei şi de ajutorul social (art. 167 şi 168), a fost definită de legea din 23 iunie 1975 cu privire la handicapaţi şi de decretul din 31 decembrie 1977. Admiterea într-un atelier protejat este subordonată autorizaţiei comisiei tehnice de orientare şi de reclasare profesională (Co.T.O.Re.P.)'.

ATENŢIE, concentrare a spiritului asupra a ceva.

A fi atent înseamnă, într-un fel, a te închide faţă de lumea exterioară spre a te focaliza asupra a ceea ce te interesează. Experimentându-se cu pisici, s-a putut arăta ceea ce se întâmplă la nivel neuro-fiziologic. Mai întâi animalul este făcut să audă sunete scurte („pocnete") şi se înregistrează influxurile nervoase ale urechii. Apoi se lasă să apară în raza privirii animalului un şoarece: percepţia „pocnetelor" scade. Interesul pisicii pentru şoareci o face să-şi concentreze atenţia asupra micului rozător, limitându-i câmpul conştiinţei. De îndată ce şoarecele este retras, potenţialele înregistrate redevin egale între ele. Există deci o inhibare relativă şi temporară a excitaţiei nervoase, structurile superioare (cortexul cerebral) acţionând direct asupra celor inferioare.

Când atenţia pisicii este concentrată asupra şoarecelui, potenţialul ei auditiv este limitat. Acest potenţial redevine normal de îndată ce retragem şoarecele

Schematic, varietăţile atenţiei se clasează în două mari categorii: atenţia voluntară, care depinde de individ şi de

motivaţiile sale, şi atenţia involuntară, care este atrasă de mediul exterior, ca urmare a organizării particulare a câmpului perceptiv în care apare un obiect, detaşat
din ansamblu. Toate eforturile publicităţii" tind să atragă atenţia publicului asupra unui produs, amenajându-i câmpul perceptiv, pentru ca apoi să-1 menţină treaz, interesându-1 în modul cel mai profund. Date fiind aceste consecinţe practice, problema atenţiei a făcut obiectul unor importante lucrări în laboratoarele de psihologie experimentală din armată şi din industrie.
scade rapid. Dincolo de o durată de douăzeci de minute, apare oboseala, se produc erori şi omul de serviciu trebuie înlocuit. Capacitatea de atenţie a unui subiect poate fi apreciată cu ajutorul testelor. Cel mai simplu dintre ele cere să fie barate anumite litere dintr-un text (toate literele ;j, de exemplu); se notează apoi erorile şi viteza de execuţie.

ATITUDINE, manieră de a fi într-o situaţie.

Conceptul de atitudine acoperă diverse semnificaţii. El desemnează orientarea gândirii, dispoziţiile profunde ale fiinţei noastre, starea de spirit proprie nouă în faţa anumitor valori (efortul creator, bani...) etc. Există atitudini personale, care nu pun în cauză decât individul (preferinţele estetice, de exemplu), şi atitudini sociale (opţiunile politice), care au o incidenţă asupra grupurilor. Dar ceea ce le caracterizează şi pe unele şi pe altele este faptul că întotdeauna este vorba de un ansamblu de reacţii personale faţă de un obiect determinat: animal, persoană, idee sau lucru. Subiectul însuşi le percepe ca făcând parte integrantă din personalitatea sa, ceea ce face ca atitudinile să fie foarte înrudite cu trăsăturile de caracter. Cu cât Eul" este mai puternic cu atât atitudinile sunt mai independente, mai deschise şi

atitudinile sunt iruii rigide.	se comportă ca s, cum ar 1, în permanenţă	automatica. *.. mar si viata psihica i re memorie...), în anumite stări patolog ce	anchete efectuate de psihologi şi psihiatri (J. M. Sntter. H. Luccioni) demonstrează
rahile) si au întotdeauna o anumită intcn-goste. de la indiferenţă la pasiune; pot li	picior pe altul, se io.ic.~i cu mâinile, sare	se pot observa activităţi automatice, ca mersul sau prinderea trenului, care se; pa	că absenţa disciplinei determină perturbaţii grase la unii tineri. Fără autoritate educaţia se face prost, personalitatea rămâne slabă.
rate (L. L. Thurstone , 1928). •> SONDAJ. ATLETIC, *se* spune despre un fizice ale atletului.	activităţi ritualizate (de exemplu, aşezarea vesmintelor în aceeaşi ordine) sau repetarea perseverentă a aceloraşi jocuri. Copilul autist, pierdut în activităţile sale stereotipe.evoluea/.â[1] într-un univers privai.	a propriei persoane: „cineva" îi face să cială de delir de influenţă, simptomatică pentru disocierea personalităţii, a fost studiată de psihiatrul rus	fel de nefastă ca şi carenţa" de autoritate (T. W. Adorno). în familiile în care. în autoritatea, anumite atitudini paterne prea rigide sunt responsabile de eşecuri şi
care predomină interiorizarea emoţiilor, timiditatea şi idealismul. ATOM SOCIAL, expresie datorată lui J. L. Moreno şi care desemnează reţeaua de relaţii ale *unui* individ cu anturajul său, schematizate sub formă de atracţii şi de repulsii reciproce. atomilor sociali al unui grup'iscul se	tare a mediilor şcolare normale, ha chiar şi orice achiziţie intelectuală, conduce la o situaţie deficitară gravă si ireversibilă. AUTOEROTISM, juisare sexuală în absenţa partenerului. Autoerotismul poate surveni spontan, în timpul somnului, dar cel mai adesea este La copii, alte activităţi, cu un caracter mai puţin	V. Kandinski şi de francezul G. G. de C'lcrambault. AUTOPUNITIUNE pedeapsă pe care ne-o aplicăm noi înşine. La ba/a unui astfel de comportament se află întotdeauna sentimentul de a fi comis o greşeală, care poate varia de la culpabilitatea normală până la autoacuzarea delirantă, în acest caz. în general, este vorba de melancolici care drama-	copiilor. Tatăl care îşi exercită autoritatea trebuie să o facă pentru a-1 proteja pe copil de pericolele pe care el este încă incapabil să le domine şi nu spre a-şi afirma pro-pria-i personalitate. AVIDITATE, dorinţă arzătoare, excesivă, privind un anumit lucru. în caracterologie" acest termen

numeşte „sociogramâ"'.
AUTISM, excesivă închidere în sine, ducând la o desprindere de realitate şi la o intensificare a vieţii imaginative.
L. Kanner a descris, în 1943, sub numele de *uiitiam infantil precoce,* o formă Je psihoză a copiltilui. Acest sindrom, care se observă mai adesea la băieţi decât la fete (de două până la patru ori mai mult), poate să apară extrem de timpuriu (înainte de vârsta de 2 1/2 ani). închiderea în sine şi nevoia imperioasă de

evident sexual, cum ar fi suferea policelm sau balansarea corpului, sunt comportamente autocrolice care determină o destindere si o stare Jc bună dispoziţie. în practică, aceste activităţi dispar de la sine atunci când subiecţii au atins *o* anumită maturitate afectivă. Dacă le regăsim la adult, ele sunt semnul unei regresiuni '.
AUTOMATISM, activitate care scapă controlului voluntar şi se realizează independent de acesta.
Reflexele, activitatea inimii, aceea a centrilor respiraţiei si a aparatului digestiv ale organismului, în mod normal, o acti-

rcsponsahili de nenorocirile eelorla i şi nedemni de a trăi. Pentru a se pedeps , ei nu dau îndărăt nici de la automut are (indiferent de organ: ochi. mână, organe genitale) şi nici de la sinucidere.
AUTORITATE, influenţă impusă altora spre a se face ascultat într-un anumit domeniu. Autoritatea este la fel de necesară copiilor ca şi afecţiunea. La adolescentă ca

desemnează unul din factorii tedinţelor, introdus de Gaston Bergcr" în tipologia lui G. Heymans şi E. D. Wiersma. Avidul (Av) este însetat de cuceriri şi achiziţii. El urmăreşte să impună proeminenta Eului său. Contrariul avidităţii este detaşarea (nAv •), care se observă în stare pură la unii înţelepţi şi asceţi, în teoria Melaniei Klein, aviditatea ar fi un factor constituţional, însă întărită de teama de a nu fi suficient de „bun" spre a fi iubit.

BANDA

BABINSKI (Joseph), **neurolog francez (Paris, 1857 -id., 1932).**
Este cunoscut îndeosebi pentru lucrările sale referitoare la sistemul nervos. A demonstrat caracterul artificial al tulburărilor observate în isteria zisă „isterie de conversiune"", căreia i-a dat numele de *pitiatism,* tulburare vindecabilă prin persuasiune.

BABY-TEST, ansamblu de probe care se bazează pe observarea sistematică a dezvoltării sugarilor şi copiilor mici.
Sunt explorate astfel diferitele aspecte ale comportamentului: *motricitatea, postura* (atitudinile faţă de fiinţe şi lucruri), *limbajul* şi *comportamentul psihosocial.* Primele scări de dezvoltare psihomotorie în mica copilărie au fost elaborate de A. Gesell' (1925) şi Ch. Biihler' (1932). La sfârşitul anilor 1970, pediatrul american J. B. Brazelton a propus o nouă scară *de evaluare a comportamentului neonatal.* în Franţa, psihologii utilizează mai ales scara de dezvoltare psihomotorie a primei copilării propusă de O. Brunet şi I. Lezine.
Unele *baby-tests* permit determinarea unei vârste şi a unui coeficient de dezvoltare', dar valoarea lor prcdictivă este destul de slabă.

BAGDASAR (Dumitru), **medici specialist în neurochirurgie (Roşieşti, jud. Vaslui. 1893-Bucureşti, 1946).**
Şi-a însuşit tehnica neurochirurgicală în clinica lui H.W. Cushing, la Boston (1927-1929). în 1935 a creat primul serviciu de neurochirurgie din România, într-un pavilion al Spitalului Central din Bucureşti. A scris, între altele: *Chirurgia durerii* (1935); *Troubles meutaux dans un caş de tumeur du lobe frontal droit (*1936), în colaborare cu D. Constantinescu; *Lathy-rismul* (1945); *Tratat de neurochirurgie* (1951). Membru de onoare postmortem al Academiei Române (1948).

BALANSARE, mişcare alternativă a corpului.
Balansarea capului sau a corpului, pe picioare, în patru labe sau în poziţia aşezat pe spate, se întâlneşte frecvent la copii, mai ales în mediile spitaliceşti, în stabilimentele sanitare sau cu caracter social. Acest comportament nu este în sine patologic, dar există riscul lovirii capului de elemente solide. Acest fenomen ar fi mijlocul de a rezolva o tensiune interioară provocată de o carenţă afectivă sau de instabilitatea relaţiilor existenţiale cu persoane din anturaj. Se consideră a fi şi o activitate autocratică, în cursul căreia copilul s-ar legăna pentru a-şi potoli trebuinţa de dragoste nesatisfăcută, în afara stabilimentelor spitaliceşti sau cu caracter social, balansarea persistentă ar fi un fenomen reacţionai la comportamentul mamei, a cărei atitudine instabilă oscilează rapid între severitate şi răsfăţul excesiv. → TRI-HOTILOMANIE.

BALBISM - BÂLBÂIALĂ.

BALINT (Michael), **psihanalist britanic de origine maghiară (Budapesta, 1896 - Londra, 1970).**
Este celebrii îndeosebi pentru că a organizat seminarii de formare a asistenţilor sociali şi a medicilor practicieni. „Grupurile Balint" nu reunesc decât un mic număr de participanţi şi funcţionează fără teme prestabilite, fiecare putând evoca un „caz" care îl preocupă. Rolul animatorului este de a-i determina pe membrii grupului să-şi conştientizeze propriile atitudini, sentimente şi procese psihice care intervin în relaţiile lor cu pacienţii. Lucrările teoretice ale lui Balint se axează pe problemele regresiunii' şi pe ceea ce el a numit „dragostea primară", fază foarte precoce în procesul relaţiilor interumane, şi „defectul fundamental", element cauzal al tulburărilor psihologice. Dintre lucrările traduse în limba franceză, citām: *Le medicin, son*
mahidc ct la maladie (1960); *Le defaut fondamental* (1971); *Amour primuire et technique psychanalytiyue* (1972), *Leş voie* de la rcgression* (1972).

BANALITATE, caracter a ceea ce este comun.
Numărul de răspunsuri banale relevate în anumite teste (de asociaţii de cuvinte, teste Rorschach*, teste Rosenzweig') permite să se măsoare gradul de conformitate socială şi să se deducă unele ipoteze privind adaptarea, anxietatea sau calitatea inteligenţei unei persoane.

BANDĂ, grup de indivizi.
De la o anumită vârstă, copiilor le place să se reunească şi să se grupeze pentru a se juca. Ei formează bande, în care se simt solidari unii cu alţii, în unele cazuri, scopurile bandei devin antisociale. Este vorba de bandele de „marginali", a căror agresivitate este, pe de o parte, semnul unui violent protest împotriva societăţii, iar, pe de altă parte, o afirmare inadaptată a personalităţii virile. Adolescenţii care frecventează asemenea bande se recrutează de obicei din mediile defavorizate din centrele urbane, din familiile disociate de unde lipsesc autoritatea şi afecţiunea. Intrând într-o bandă, ei îşi satisfac trebuinţa de securitate şi de căldură afectivă; găsesc aici, de asemenea, puterea care le permite să înfrunte societatea şi sunt descărcaţi de orice sentiment de vinovăţie, deoarece colectivitatea din care fac pane, banda lor, îi aprobă. Nu este imposibil să se modifice scopurile bandelor de adolescenţi, în această direcţie lucrează educatori specializaţi, psihologi şi asistenţi sociali. ~> DELINCVENTĂ; DROG; TOXICOMANIE.

BARAJ. Pentru a măsura capacitatea de atenţie' a subiecţilor umani, B. Bourdon (1895) **a imaginat o probă simplă constând din bararea anumitor litere dintr-un text imprimat (toate literele a, de exemplu). Acest test a fost reluat mai târziu de către E. Toulouse şi H. Pieron (1904), apoi de R. Zazzo (1941), care au înlocuit literele prin figuri geometrice.**
în psihiatric se vorbeşte de „baraj" în ca/ul în care un bolnav, atins de schi/o-frcnic. întrerupe brusc, pentru scurt timp,

BARBITURIC, medicament cu toxicitate redusă folosit în mod curent in medicină pentru proprietăţile sale calmante şi hipnotice.
Consumul ele barbituncc (gardenal, veronal. imenoctal...) a crescut\-onsidc-rabil în ultimii ani. Folosirea abu/ivă a acestor produse este periculoasă. Adesea
anumită stare de beţie, dispoziţia lor modi-ficându-se (iritabilitate. agresivitate). Unii intră în comă si mor. De/intoxicarea în
dificilă.

BATERIE DE TESTE, ansamblu de probe psihometrice.
Psihologul nu utili/ea/.ă în practică niciodată un singur test. Pentru a asigura un diagnostic cât mai exact, el foloseşte mai multe probe diferite. De exemplu, pentru a se aprecia inteligenţa unui copil se poate servi de scara lui Wechsler', de psihodiagnosticul lui Rorschach",lacându-l să execute şi câteva desene. Datele astfel obţinute sunt complementare; ele nu indică
doar nivelul intelectual al subiectului, ci
baterii de teste de aptitudini şi de personalitate.
Scnesccnţa se manifestă printr-o scădere
reglare a ritmului vorbirii si suflului, aso-

BATESON (Gregory). **antropolog american de origine engleză (Grant-chester. Marea Britanic, 1904 -Sân Francisco, 1980).**
Contribuţii esenţiale ia ştiinţele sociale prin cercetări antropologice efectuate pe
ca şi aplicarea în psihiatrie a conceptelor ciberneticii şi a conceptelor extrase din
şi A. N. Whitehcad. A elaborat, împreună cu ,1. Weakland, teoria *dublei legături'* în schi/ofrcnie. Bateson a fost teoreticianul principal al grupului de la Palo Alto (California). Dintre operele traduse în limba Irancc/ă, citām: *L;*

ceremonie c/i; *Nn vcu* (1936. trad. 1971); Vcr.v i;/ie eco-/Oir/c c/c/'c.spr/f (1977).
BĂTRÂNEŢE, a treia vârstă a vieţii, după vârstele de creştere şi vârsta adultă.
în general se admite că senesccnţa începe aproximativ la 65 de ani, dar o dată cil progresul igienei şi medicinei multe persoane de vârsta a treia îşi conservă tinereţea şi vigoarea timp mult mai îndelungat decât odinioară, în pre/ent, „handicapaţii legaţi de vârstă nu sunt frecvenţi şi cu dificultăţi grave decât dincolo de 75 de ani şi chiar dincolo de 80 de ani" (A. Alperoviteh, 1989). Din ce în ce mai mult se disting mai multe categorii în
vârste" (de la 60 la 74 de ani), persoanele „în etate" (de la 75 de ani în sus) şi persoanele „foarte vârstnice" (după 90 de ani).
(vă/, au/., abilitate, forţă musculară) şi intelectuale, al căror declin începe de la vârsta de 25 de ani (D. Wechsler). Capacităţile mentale nu sunt atinse în mod uniform: în timp ce funcţiile verbale sunt mai puţin vătămate (vocabularul rămâne intact), atenţi.i si memoria imediată cunosc o curbă descendentă, făcând practic imposibilă orice nouă achi/.iţie. Cu toate acestea, după unii autori (S. Pacaud. 1953), posesia unui ni\el de instrucţie ridicat ar întâr/.ia apariţia acestor tulburări, în societatea noastră,
deprimat (numărul de sinucideri creste considerabil după vârsta ele 55 de ani).
nefolosile cunoştinţele şi bunăvoinţa bătrânilor, care sunt neglijaţi şi cărora nu li se acordă nici un statut satisfăcător.
BÂLBÂIALĂ, tulburare *a* vorbirii în care unele silabe sunt repetate (bâlbâială repetitivă), iar altele nu pot fi pronunţate (bâlbâială explozivă).
Cauzele acestui fenomen complex sunt ereditare şi îndeosebi afective. O prea accentuată emotivitate, sentimentul de inferioritate se regăsesc frecvent la bâlbâiţi, care cu greu reuşesc sâ-şi exprime gândurile, deoarece sunt intimidaţi. Bâlbâială nu este o tulburare permanentă, ci intermitentă, dispărând atunci când subiectul este mai sigur pe sine sau când are un „suport". Puţini sunt cei care singuri, prin voinţa şi perseverenţa lor, i/.butesc să-şi înfrângă această deficienţă a vorbirii. Reeducarea obişnuită constă din exerciţii de articulare a cuvintelor, de
ustrant (ironic)
într-un aşe/âmânt speciali/at (Institutul pentru bâlbâiţi).
BEHAVIORISM, psihologie obiectivă.
Timp îndelungat psihologia a fost considerată o ştiinţă a stărilor de conştiinţă. De aceea singura metodă aplicabilă nu putea fi decât introspecţia, în opo/iţie cu această te/ă, la începutul secolului XX s-a afirmat
a fost J.B. Watson'. Pentru acest autor psihologia trebuia să se definească drept
ba/e/e pe conştiinţă şi pe introspecţie, ea trebuia sâ-şi limite/e studiul la observaţia organismului într-o situaţie dată. într adevăr, singurele elemente susceptibile să fie obiectul unei cercetări ştiinţifice sunt datele observabile ale comportamentului verbal si motor, care este întotdeauna adaptativ. Organismul supus unei acţiuni tinde să neutrali/e/e efectele acesteia, fie acţionând asupra obiectului care o produce, fie modificându-se el însuşi. Raportând aceste conduite la stimuli parc deci
cărora putem prevedea reacţiile unui individ la o „excitaţie" cunoscută, sau să deducem natura unui stimul pornind de la observarea unei reacţii". Cheia de boltă a acestui sistem este reflexul condiţionat', instinctele înseşi fiind reduse la o „serie de reflexe înlănţuite". Totul este învăţare, chiar şi expresia emoţiilor, comportamentele putând fi modificate prin educaţie. Behavioriştii au studiat comportamentul animalelor, al fetusului uman si al copiilor mici. Pornind ele la observaţiile făcute la
BEHTEREV
BERLYNE
noul-născut, Watson a crezut că poate afirma că la începutul vieţii există trei emoţii fundamentale: frica, furia şi dragostea. Acestea s-ar regăsi, extrem de diversificate^, ca efect al condiţionării, la omul adult, în realitate această aserţiune
sociale şi, pornind de la o investigaţie în rândul indienilor Zuni din sud-estul Statelor Unite şi al indienilor din Plaines, a definit noţiunea de „model cultural". expusă în cartea sa *Puttcrns of Ctilturc* (1934): fiecare cultură se caracterizează
cercetări ulterioare. In primele zile de viaţă fiinţa omenească răspunde la stimuli într-un mod nediferenţiat, iar mai târ/,iu prin plăcere sau neplăcere; în sfârşit, sub influenţa maturizării organice, îşi fac apariţia, succesiv, furia, dezgustul, frica, gelozia etc. Poziţia iniţială a behavioriştilor, care voiau să reducă faptul psihologic la cuplul stimiil-răspuns (S-R),este azi depăşită. Noi doctrine, neobehuvioriste", foarte influente în Statele Unite şi în Anglia, i-au succedat, păstrând ideile de bază ale teoriei lui Watson: obiectivitatea şi importanţa mediului.
BEHTEREV (Vladimir Mihailovici), **psihofizlolog rus (Sorali [Kirov], Rusia, 1857 - Leningrad, azi Sankt-Petersburg, 1927).**
Cunoscut mai ales pentru lucrările sale privind reflexele condiţionate la animale şi la oameni, îi datorăm îndeosebi o *Psihologic obiectivă* (1913), *Bazele unei reflex o-logii genetice* şi, în special, *Principii generale ale reflexologiei umane* (1917). A remarcat că orice corp posedă o memorie organică şi că reflexele „accidentale", de origine naturală

(cum este mişcarea de recul în faţa unui şarpe), coexistă cu reflexele dobândite prin educaţie.
prn orme e cvzaţe care penetrează totalitatea vieţii sociale, nu numai instituţiile, miturile şi credinţele colective, ci şi conduitele individuale. La indienii Zuni, de exemplu, cunoscuţi pentru bunăvoinţa şi moderaţia lor (cultură „apolinică"), nu
faci; dimpotrivă, la indienii Kwakiutl, de pe coasta de vest a Canadei, sunt apreciaţi agresivii şi orgolioşii (cultură „dionisiacă" sau „faustică"), competiţia fiind la mare onoare. Dintre lucrările acestei autoare, mai cităm *Eşantioane Je civilizaţie (* 1 950).

BENEFICIILE BOLII. Freud a arătat că simptomele nevrotice sunt „formaţiuni de compromis", generate de două tendinţe opuse care au drept funcţie diminuarea tensiunii căreia i-a căzut pradă subiectul. Reducerea tensiunii este unul din primele beneficii (sau *beneficii primare)* ale bolii. Pe de altă parte, situaţia de bolnav ne procură, în general, câteva satisfacţii: membrii anturajului nostru se ocupă de noi, ne îngrijesc, se neliniştesc, manifestă faţă de noi mai multă tandreţe şi solicitudine etc. Toate aceste avantaje fac parte din ceea ce Freud numeşte *beneficiile secundare* ale bolii. Departe de a fi derizorii, ele sunt atât de importante încât pot să constuie o piedică în calea vindecării.

BENEDICT (Ruth Fulton), **etnolog BENIUC** (Mihai), **scriitor şi psiholog**
american (New **York, 1887 - id., român (Sebiş, jud. Arad, 1907 -**
1948). Bucureşti, 1988).
Ea s-a interesat îndeosebi de problemele După absolvirea Facultăţii de Filosofic
raporturilor dintre persoană şi instituţiile din Cluj, s-a specializat în zoopsihologie la
Hamburg. la Institut fiir Umweltforschung al lui Jacob von Uexkiill. Fondator al psihologiei comparate şi evolutive la noi în ţară, a predat-o la Universitatea din Bucureşti. Studii experimentale originale privind fondul ereditar şi cel dobândit în comportamentul unor vertebrate acvatice (actul inteligent la peşti). „Contactul cu realitatea infraumană - scrie M. Beniuc - arc şi o valoare anteică, ne apropie de pământ, de viaţă, reamintindu-ne că suntem vietăţi şi că nu e bine să uităm aceasta". Scrieri de specialitate: *învăţare şi inteligenţă la animale* (1934); *Mediu. Preajmă. Vatră. Principii de psihologie infraumană* (1938); *The Round-about Path of thc Fighting Fish* (Londra, 1938); *Aspectul psihologic al instinctului* (1941); Ce *simt si pricep animalele* (1968); *Psihologic animală comparată şi evolutivă* (1970).

BERGER (Gaston), filosof şi psiholog francez (Saint-Louis-du-Senegal, 1896 - Longjumeau, 1960).
A fost, în mod succesiv, industriaş la Marsilia (după ce a publicat, în 1925, un memoriu privind *Condiţiile intcligibilităţii şi problema contingenţei};* profesor la Facultatea de Litere din Aix-en-Provence (1941) şi director general al învăţământului superior (1953-1960). Influenţat de lucrările lui G. Heymans şi E. Wiersma asupra caracterologici, reluate de R. Le Senne, a contribuit la difuzarea tipologiei olandeze prin cursurile sale universitare şi prin publicarea unui *Tratat practic de analiză a caracterului* (1950). în *Omul modern şi educaţia* sa (1962) îşi extinde principiile la educaţie, care, după el, ar trebui să fie permanentă şi în aşa fel concepută încât să nu mai facă din copiii noştri „savanţi", ci inventatori.

BERGSON (Henri). Filosof francez **(Paris, 1859-id., 1941).**
Strălucit elev al Şcolii Normale Superioare, îşi trece examenul de agregaţie în filosofic, iar la 30 de ani devine doctor în litere. Este apoi numit profesor la College de France, ales în Academia Franceză (1914) şi obţine Premiul Nobel pentru literatură (l 928). Psiholog al vieţii interioare, denunţă caracterul artificial al introspecţiei pur intelectuale analitice, care nu permite sesizarea întregii bogăţii a fenomenelor psihice. Pentru aceasta, susţine el, este necesar să se facă apel la intuiţie, care sesizează imediat obiectul gândirii, în însăşi esenţa sa. Concepţiilor asociaţioniste el le opune curentul conştiinţei,elanul vital, evoluţia creatoare. Căutând să atingă datul autentic, Bergson prevesteşte tendinţele cele mai moderne ale fenomenologiei. Dintre principalele sale lucrări, cităm: *Evoluţia creatoare* (1907); *Gâdirca şi instabilul* (1934).

BERLYNE (Daniel Ellis), **psiholog englez (Salford, 1924 - Toronto, 1976).**
A predat psihologia în Scoţia, în Statele Unite şi în Canada. Colaborator al lui J. Piaget la Centrul internaţional de epistemologie genetică din Geneva, a publicat cu acesta *Teoria comportamentului şi operaţia* (1960). Celelalte lucrări ale sale (în limba engleză) tratează marile subiecte ale psihologiei: comportamentul, activarea, atenţia, motivaţia, gândirea etc. De exemplu, conceptul de activare - care este, după Berlyne, creşterea excitabilităţii sistemului nervos central sub influenţa unui stimul de origine periferică (senzaţie) sau corticală - permite înţelegerea unora din conduitele noastre, cum ar fi consumul

de droguri. Aceste activităţi corespund unei intensificări a activării cerebrale, generatoare de plăcere.

BESTIALITATE, perversiune sexuală care constă în raportul sexual cu un animal.
Bestialitatea este foarte răspândită ca fanta/arc, întâlnindu-se în mitologie şi în arte. în practică, ea este mai rară, dar se găseşte la ambele sexe. îndeosebi la persoanele care trăiesc într-o anumită izolare, cum sunt păstorii de turme sau

soldaţii din deşert. Bestialitatea se poate observa si la unii demenţi sau arieraţi, oii în accesele de
copiii psihotici a fost dcscirsă în: *t'ort<lrc;iUi "nulii* (1969); *Dragostea nu-i ile ajuns* (1970). *t-vaJalii \ ieţii* (1973); *Pentru :i li părinţi acceptabili* (1988).

BIBERI (Ion), **scriitor, psihiatru şi psiholog român (Turnu Severin, 1904 - Bucureşti, 1990).**
Licenţiat în medicină si în litere si filo-
la Sorhona si Ia College de France, în 1936 i s-a acordat premiul Fundaţiilor Regale pentru scriitorii tineri, pentiu eseul *Thunatos.* reeditat în 1971 (text revizuit) sub titlul *Viaţii si moartea în evoluţia rni\cisului.* l. Biberi realizează para-

BETTELHEIM (Bruno), **psihanalist american de origine austriacă (Viena, 1903 - Silver Spring, Washington, 1990).**
După ce a fost internat, în 1938, la Dachau şi la Biichenwald, emigrează în 1939 în Statele Unite, în cursul lunilor petrecute în lagărele de concentrare a supus observaţiei comportamentul codc-
psihanaliştilor. ale căror idei totuşi le fructifică. Freud e citat doar ici-coio. ca ur autor minor. A scris, între altele: *l'-'uncţiu ni Ic creatoare ale suba mşticntultii (*1938)
extrema. Este vorba de „o situaţie trăită de
trugere", contra căreia nu poate reacţiona decât prin mecanisme de apărare psihotice. La un moment dat. convins de caracterul ineluctabil al destinului său, subiectul încetează să mai lupte si nu face decât să aştepte moartea iminentă. Din aceste observaţii Bettelheim trage învăţăminte şi concluzii practice: întrucât un mediu nefast poate conduce la dezagregarea personalităţii, trebuie să fie posibilă „reconstruirea" copiilor psihotici si redarea lor vieţii, anienajându-le condiţiile pentru aceasta. Experienţa sa în ceea ce priveşte
Visul si structurile subconştientului (1970); *hios* (1974). în *Principii Je psihologic antropcilo^ică (* 197 l) încearcă să prezinte comportamentul ,,biopsihic" al organismelor ca sisteme dinamice informaţionale şi cu autoreglare, dintr-o perspectivă pluridisciplinară.

BILINGVISM, practică a două limbi.
îu Franţa, bilingvismul se întâlneşte în regiuni ca Alsacia şi Brctania, unde populaţiile rămân ataşate de limba lor originară, precum şi în ţări ca Belgia.
Preşcolarul învaţă cu uşurinţă limbile pe care le aude vorbite în anturajul său. Este însă de notat că unii autori, cum este ele exemplu E. Pichon, consideră că Sorhona, iar după patru ani devine dirce-
biliimvismtil poate tulbura funcţiile ordo- torul acestuia.
natoarc ale limbajului, prin faptul că în li interesează toate procesele gândirii,
acest caz copilul este supus influenţei a dar cercetează mai ales inteligenţa, al cărei
două culturi, a două moduri de gândire studiu încearcă să-l aprofundeze prin toate
diferite, a două sisteme de relaţii între mijloacele posibile. Studiază aspectele
cuvinte şi concepte, care nu se suprapun fizionomiei, ale capului şi corpului, se
afolo
Agenta
streaz.ă că bilingvii au un avantaj iute- copiilor, în 1904, ministerul instrucţiunii
lectual faţă de monolingvi (J.K. Bhatnagar, publice decide să organizeze învăţământul
M. Eiscnstein.D.A.Wagner, 1980). Bilmg- pentru anormali; se constituie o comisie,
vişinul artificial - ca acela al copiilor din care face parte şi Binet, însărcinat sâ-i
imigraţi, obligaţi să utilizeze două limbi depisteze pe cei suferinzi de debilitate
niitp-i romimir-i m mrintii lor DC mintală, în anul 1905 a fost publicată, în
metodă de inăîn 1911.
icntal real-
ii şi de dificultăţi, depistare, mere
Această ..scară metrii

BILIOS, temperament în care pre- (S.M.L) a fost primul
domină sau se crede că predomină mente util în practică. Succesul ei mondial,
bila (fierea). '^;>t ^ simplitatea sa. stă la originea dez-
Reluând teoria pitagorică a umorilor, \oltarii întregii psihomctrii". Scara metrică
Hippocratc recunoaşte patru umori pnnci- a inteligenţei a făcut obiectul a numeroase
pale: sângele, flegma sau limfa, bila gal- adaptări şi revizuiri, dintre care cele mai
benă si atrabila neagră. Din această obscr- celebre sunt, în Statele Unite, acelea ale lui
vaţic decurge teoria celor patru tem- L. Temian" şi M.A. Merrill (1937 şi 1960),
peramcnte'.^Biliosul are pielea galbenă, iar în Franţa aceea a lui Zazzo. cunoscută
este ambţios. C. Galen (131-201), care a reluat teoria temperamentelor a lui Hippocrate, numeşte biliosul „coleric"

(de la gr. *khole,* „bilă"). Această noţiune, perimată azi, a trecut în limbajul popular („a vărsa fiere").
BINET (Alfred), **psiholog francez** (Nisa, **1857-Paris, 1911).**
S-a consacrat psihologiei după ce s-a afirmat ca autor dramatic, a obţinut licenţa în drept şi a întreprins studii de ştiinţe naturale (răsplătite cu titlul de doctor în ştiinţe), în 1891 intră ca preparator la laboratorul de psihologie fiziologică de la
teligenţei" (N.S.M.I.). Din opera lui net se poate citi cartea *Idei moderne*
asupra copiilor (1909), lucrare ci stituie testamentul său pedagogic.
BINSWANGER (Ludwig), **psihiatru elveţian (Kreuzlingen, 1881 - id., 1966).**
Este cunoscut în psihiatrie prin descrierea în termeni noi a unor psihoze' (îndeosebi mania"), datorită aplicării metodei fenomenologice. Prieten al lui Freud, nu aderă total la concepţiile acestuia, concepţii care, crede Binswanger, riscă să reducă omul la o mecanică a impulsiilor.
47
BIOENERGIE
BOALA LUI ALZHEIMER
Profund influenţat de ideile lui E. Husserl şi mai ales de ale lui M. Heidegger,elaborează o teorie, *Daseinanaliz.a* sau „analiza existenţială", care cunoaşte un mare succes în ţările anglo-saxone. Dintre operele sale, cităm: *Fenomenul psihogalvanic în experienţa de asociaţie* (1907); *Introducere în analiza existenţială* (1947); *Visul şi existenţa* (1954); *Discurs, parcurs şi Freud* (1970), *Cazul Susan Urban* (reeditare 1988); *Melancolic şi manie* (1988).
BIOENERGIE, terapeutică a cărei finalitate este conştientizarea curenţilor vegetativi care circulă în interiorul corpului, resimţirea acestora, înţelegerea disfuncţionalităţilor lor şi restaurarea armoniei „corp-spirit" prin înlăturarea inhibiţiilor şi descătuşarea fluxului energetic.
Bioenergia se înscrie ca o extindere a vegetoterapiei lui Wilhelm Reich. Ea a fost elaborată în Statele Unite, în anii 1950, de doi discipoli ai acestui autor, A. Lowen si J. Pierrakos, pornind de la o idee simplă: suferinţa spiritului se exprimă prin corp şi este cu putinţă să scăpăm de ea acţionând asupra corpului. Deprimatul, de exemplu, nu este niciodată destins, muşchii săi sunt contractaţi în aşa măsură încât respiraţia şi circulaţia sanguină sunt stânjenite, chiar dacă individul nu este conştient de lucrul acesta. El va începe deci prin a învăţa să respire, iar apoi va căuta în corp zonele de contracţie, în sfârşit, va încerca să înţeleagă cauza tensiunilor, care, în general, îşi au originea într-o „proastă educaţie". Exerciţiile fizice, masajele, pantomimele, strigătele, râsul şi plânsul, muzica şi desenul îşi au locul lor în şedinţele de bioenergie, care de cele mai
multe ori sunt colective. Datorită acestor forme de expresie, tesiunea musculară şi nervoasă diminuează, amintirile înăbuşite ies la suprafaţă şi o nouă energie se eliberează.
BION (Wilfred Ruprecht), **psihiatru şi psihanalist britanic (Muttra, azi Mathură, India, 1897 - Oxford, 1979).**
A fost elevul Melaniei Klein şi a efectuat cercetări privind dezvoltarea mentală a copilului, psihozele şi viaţa în grupuri restrânse, în orice grup există două niveluri: acela al raţionalului şi evidentului, pe de o parte, şi acela al iraţionalului, al afectelor, al reacţiilor ascunse, al inconştientului, pe de altă parte. Aceste două niveluri întreţin raporturi complexe, pe care le descurcă analiza. Bion este autorul unor lucrări ca: *Investigaţii în grupurile mici* (1961); *La sursele experienţei* (1962); *Atenţia şi interpretarea* (1970).
BIOTIPOLOGIE, ştiinţa care cer cetează, pentru fiecare individ, relaţiile posibile între structura corpului şi comportamentul psihologic.
La început biotipologia se baza mai ales pe măsurători corporale, dar mai apoi a făcut tot mai mult apel la noi discipline (endocrinologie, criminologie, electroen-cefalografie, hematologie...). Biotipul unui individ (înfăţişarea fizică) dă o impresie adesea valabilă cu privire la temperamentul ' său. Dintre tipologii cei mai cunoscuţi îi putem reţine pe francezul C. Sigaud *(Forma umană, semnificaţia sa,* 1914), pe germanul E. Kretschmer" şi pe americanul W. H.Sheldon'.
Sigaud distinge tipurile respirator', digestiv', muscular* şi cerebral". Kretschmer, observându-i pe bolnavii mintali, a remarcat că melancolicii şi maniacii sunt în general scunzi şi rotofei, pe când schizofrenicii sunt indiferenţi, apatici, cu un corp înalt şi slab. 1-a numit pe cei dintâi „picnici'-ciclotimi", iar pe ceilalţi „astenici' (sau leptosomi)-schizotimi". Le-a adăugat acestora tipul „atletic'-epileptoid" şi tipul „displastic"". Sheldon, studiind un mare număr de subiecţi normali, a găsit trei tipuri morfologice principale: endo-morful.ectomorful şi mezomorful. Fiecărui tip morfologic îi corespunde un ansamblu de trăsături de caracter fundamentale, numite viscerotonie'.cerebrotonie* şi somatotonie*. Tabloul de mai jos rezumă corespondenţele esenţiale:
Endomorfie" Viscerotonie
Mezomorfie" Somatotonie
înalt, robust. Energic, ucti\ Dorinţă de
Ectomorfie' Cerebrotonie
înalt,/.vclt, inhibat, atitudine rezervată, jenă.

în viaţa practică se întâlnesc extrem de rar indivizi care să aparţină exclusiv unuia din aceste trei tipuri. Omul de pe stradă, în general, este un compus din aceste temperamente.
BLEULER (Eugen), **medic psihiatru elveţian (Zollikon, în apropiere de Zurich, 1857 - id., 1939).**
S-a ilustrat prin studiile sale asupra „demenţei precoce sau grupul schizofreniilor". A introdus în psihiatrie termenul de *schizofrenie', devenit* clasic. A demonstrat că bolnavii de schizofrenie sunt, în pofida aparentei lor indiferenţe, persoane extrem de sensibile care,în spatele carapacei lor protectoare, au o viaţă interioară intensă. → AUTISM.
BOALA LUI ALZHEIMER, formă de demenţă presenilă descrisă de A. Alzheimer (1864-1917).
Această afecţiune, care atinge mai ales femeile (84% dintre bolnavi), se caracterizează prin apariţia sa precoce (către vârsta de 50 de ani), o deteriorare mentală, o dezorientare' în timp şi în spaţiu; este însoţită de tulburări de limbaj *(afazic),* de dificultăţi în executarea mişcărilor coordonate *(apraxie)* şi în recunoaşterea perceptivă *(agnozic).*
La examenul anatomic, se observă o atrofie cerebrală difuză, o dilatare a ven-triculilor şi plăci senile pe cortex. Clinic, boala se manifestă mai ales prin tulburări de orientare şi printr-o pierdere a memoriei; dispoziţia este în general euforică, dar uneori este depresivă. Boala lui Alzheimer evoluează, într-o perioadă de patru până la zece ani, spre o caşexie demenţială terminală. Studii epidemio-logice efectuate în Statele Unite arată că această boală atinge 2-5% dintre persoanele de peste 65 de ani şi 10-20% dintre persoanele de peste 80 de ani. Potrivit datelor difuzate de l.N.S.E.R.M. (1987), ar exista în Franţa aproximativ 300 000 de persoane în vârstă de peste 60 de ani suferinde de această afecţiune, a cărei origine genetică, legată de una, ba chiar de mai multe gene situate pe cromozomul 21, pare bine stabilită („Science", 1987).

BOALA LUI PARKINSON, afecţiune nervoasă descrisă de medicul englez J. Parkinson (1817), caracterizată prin tremurături generalizate, hipertonie musculară şi aspectul împietrit al feţei.
în pofida aparenţelor, bolnavul îşi păstrează intacte toate facultăţile mentale. Boala se datorea/.ă le/.iunilor microscopice de la baza creierului *(locus niger* sau „substanţa neagră"), responsabile de un deficit de dopamină, mediator chimic* care asigură buna funcţionare a circuitului nervos dintre *kicus nigerul* nucleul caudat al putamenului. în mai multe ţări s-au realizat grefe cerebrale de celule capabile să sintetizeze pe cale naturală dopamină.
BORDERLINE - CAZ LIMITĂ.
BOREL-MAISONNY (Suzanne), **pedagog şi ortofonist francez (Paris, 1900).**
Originalitatea sa constă în aceea că, în paralel cu cercetările în fonetica experimentală, practică reeducarea, îi datorăm teste de limbaj şi o serie de inovaţii pedagogice în domeniul învăţării cititului, scrisului şi calculului. A scris, între altele: *Limbaj oral* >;' *limbaj* scri.v (1960); *Gramaticii în imagini. de la ortografie la gândire* (1973); *Absenţa de expresie verbală la copil* (1979).
BOSUMFLARE, stare a unei persoane supărate.
Această atitudine, frecventă la copii şi adolescenţi, se întâlneşte şi la vârsta adultă, îndeosebi la femei. Bosumflarea, expresie minora a agresivităţii, este arma celor slabi şi în acelaşi timp mărturisirea
neputinţei lor. La adult corespunde unei atitudini de fixaţie sau de rcgresie la un stadiu infantil, îmbufnatul reacţionează ca şi cum încă ar fi copil în faţa părinţilor săi. Bărbatul bosumflat în faţa soţiei care aşteaptă să nască se comportă ca un copil gelos care îi întoarce spatele mamei pentru că ea i-a dat un frăţior. Aceste mărunte tulburări caracterialc nu au nici o gravitate, însă dacă se prelungesc în mod anormal pot să constituie un simptom al unei grave maladii pe cale de a se instala: schizofrenia.
BOVARYSM, stare de insatisfacţie datorată decalajului existent între aspiraţiile unei persoane - care se iluzionează cu privire la ea însăşi, care se închipuie diferită, superioară celei care este în realitate - şi condiţiile sale de viaţă.
Această atitudine conduce în mod frecvent la acte romaneşti şi sentimentale, care se tei mină cu eşecul.
BRADIPSIHIE, încetinire a cursului gândirii.
Amintirile sunt evocate cu dificultate, iar răspunsurile apar eu întârziere. Bradi-psihia se întâlneşte în diferite afecţiuni, cum sunt depresia, epilepsia, boala lui Parkinson sau intoxicaţia cu oxid de carbon.
BRAINSTORMING, tehnică de grup bazată pe metoda asociaţiilor libere, vizând descoperirea de idei noi şi originale în legătură cu o problemă determinată.
Propovăduit de americanul A. F. Osborn (1939), *brainstorming-u* are ca obiectiv înlăturarea tuturor obstacolelor din calea creativităţii" persoanelor avute în vedere: a frânelor sociale, cum ar fi respectul
ierarhici sau al convenienţelor, a deprinderilor gândirii, care limitează imaginaţia.
dogmă faptul că orice idee trebuie primită şi examinată cu atenţie. Membrii grupului
ideile lor. oricât de bizare ar fi ele, fără teama de a fi criticate sau luate în râs.
BUHLER (Charlotte). psiholog american de origine germană (Berlin, 1893 - Los Angeles, 1974).

A condus Institutul de psihologie din Miinchen(1929-1938),apoi,în faţa ascensiunii nazismului, a emigrat în Statele Unite, unde a ocupat postul de profesor adjunct de clinică psihiatrică la universitatea Californiei de Sud. Raliată la mişcarea modernă a psihologiei umaniste, Charlotte Biihler a susţinut întotdeauna, împotriva doctrinei trcudiene, că Lui este purtătorul unei dorinţe proprii si originale
citām: *Psihologia în viiiţa epocii noastre* (1972).

BULIMIE, apetit excesiv care îl face pe subiect să mănânce în mod exagerat.

Cazuri de foame morbidă consecutive unor leziuni accidentale ale creierului au fost descrise şi discutate la înec-putui secolului XX, îndeosebi de către V. M. Behterev" (19! 1). Unul din cazuri era acela al unui băieţel care avea cutia craniană deformată de lovitura de copită a unui cal. De îndată ce şi-a recăpătat cunoştinţa, copilul a cerut să mănânce. Era insaţiabil. I s-au îndepărtat chirurgical oasele care comprimau lobul frontal şi după patru zile bulimia a dispărut.

Foamea este o senzaţie care rezultă dintr-un ansamblu complex de faeton psihologici, endocrini, neurologici, ha depinde de doi centri icgulatori antagonici:
.ipus din nuclei
hipotalii

BUHLER (Karl), **psiholog german (Meckesheim, Bade, 1879 - Pasa-dena, California, 1963).**

După ce a predat psihologia la Miinchcn, la Dresda şi apoi la Vieiui, a emigrat în Statele Unite, din cauza nazismului. Influenţat de cercetările Şcolii din Wurzburg, se orientează mai întâi spre studiul experimental al gândirii care, susţine el, îşi apare sieşi fără intermediar. Mai târziu adoptă concepţiile cunoscutei *Gcstaltp^iychologic.*
care citām: D/r *Gcstaltwuhrnehnwngen* (1913); D/e Kr/.se c/c-r *Psychologic (1*927) şi *Sprachtheorie (*1934). Se numără printre personalităţile fondatoare ale psihologiei moderne.

Când un element patologic afectează creierul,ca în boala lui Pick (demenţa pre-senilă) sau ca în paralizia generală (cauzată de *treponema pallidum,* a sifilisului), ori ca urmare a unei tumori sau a unui accident vascular cerebral, nu rareori se vede apărând o bulimic. în afară de aceste cazuri de foame morbidă pur organice, există o hiperfagie de origine nevrotică. Studiile moderne, bazate pe învăţare şi
demonstrat că hrănirii (mai ales
şi tandreţea. Bulimicul ar căuta în mod inconştient să umple un vid afectiv. La unele femei isterice si la frigide, de exemplu, accesul de bulimic survine după fiecare relaţie sexuală „ratată". Toate alimentele

cu care ele se îndoapă ar avea, în esenţă, o valoare simbolică de compensaţie.

BUYTENDIJK (Frederik Jacobus Johannes), psiholog olandez (Breda, 1887 - Heerlen, Olanda, 1974).

Gânditor original şi autor fecund, a publicat importante lucrări de psihologic animală*. Influenţat de gândirea fenomenologică, el recomandă recurgerea la
observaţia pe teren mai degrabă decât în laborator, spre a se sesi/.a conduita reală a individului, considerat în mediul său natural, şi nu un comportament artificial. Dintre extrem de numeroasele sale lucrări, citām: *Psihologia animalelor* (1928); *Despre durere* (1951); *Tratat de psihologic animală* (1952); *Fotbalul. Un studiu psihologic* (1952); *Atitudini şi mişcări* (1957).

CAFEA, infuzie preparată din grăunţele măcinate ale arborelui de cafea.

Francezii consumă circa 6 kg de cafea pe an de persoană. Cafeaua conţine cafeina, care este un stimulent al centrilor cerebrali. Abuzul de cafea determină o intoxicaţie, cafeismul,care se manifestă îndeosebi prin palpitaţii, insomnie, modificări de caracter (iritabilitate, anxietate şi, în unele cazuri, pierderea apetitului sexual. După T. Pearson si A. Lacroix, de la Universitatea Johns-Hopkins (1986), care expun re/.ultatele unei anchete efectuate timp de 27 de ani la 1337 persoane, consumul excesiv de cafea (mai mult de cinci ceşcuţe pe zi) multiplică de trei ori riscul acestora de a se îmbolnăvi de inimă în comparaţie cu indivizii care nu beau cafea. Consumul moderat (două ceşcuţe pe zi) nu determină nici o consecinţă nefastă.

CALCUL, operaţie efectuată cu

Calculul pune în joc mecanisme mentale complexe, atât intelectuale cât şi ţinând de organizarea spaţiului şi a timpului, a căror achiziţie este strâns legată de
dezvoltarea generală a inteligenţei. De exemplu, atunci când cifrele se scriu de la stânga la dreapta, operaţiile numerice se efectuează de la dreapta la stânga (cu o dificultate suplimentară la împărţire care, din cauza trecerii deîmpărţitului laîmpăr-ţitor şi invers, necesită o permanentă schimbare de direcţie). Pe de altă parte, operaţiile reprezintă simbolic o succesiune de stări şi de fapte care se desfăşoară în timp şi, pentru a le efectua bine, copilul trebuie să fie capabil să analizeze diferitele lor etape: ceea ce este dat la început, ceea ce a făcut, ceea ce va rezulta. Pentru a rezolva o problemă de aritmetică, şcolarul trebuie mai întâi să înţeleagă enunţul, apoi să stabilească o relaţie între diferitele acţiuni pe care acesta le reprezintă şi să le traducă în cifre. Dificultăţile pe care le au unii copii în

calcul trebuie analizate ţinându-se seama de condiţiile necesare pentru achiziţia acestor mecanisme. Ca şi în cazul limbajului, învăţarea calculului are loc pe etape. Cu toate că nu au loc la aceleaşi vârste, se poate stabili o corespondenţă între cunoaşterea numerelor şi cunoaşterea cuvintelor, între cunoaşterea operaţiilor şi cunoaşterea frazelor, între rezolvarea unei

CARACTER

probleme şi înţelegere;: către vârsta de 7 sau

dini operaţiilor concrete'), descris de J. Piagct, şcolarul începe să dobândească noţiunea de număr. Cu toate că. în general.

conceptul de număr, deoarece nu stăpâneşte ..conservarea"*, „clasificarea"" si ..scrierea'" ca operaţii, trebuind deci să mai exerseze spre a ajunge la o primă structurare logică a realului, în mod spontan, pedagogii le propun elevilor mici suporturi concrete pentru ai ajuta în demersul lor intelectual, <Vşa, de exemplu, în Hssone (regiune pari/iană). unii institutori care au reintrodus abacul în clasele lor (1984) sunt mulţumiţi de rezultatele obţinute. Metoda de predare a matematicii a profesorului austrialian Z.P. Dicncs se bazează şi ea pe experienţa practică a

C.A.M.P.S. > CENTRU DE ACŢIUNE

MEDICO-SOCIALĂ PRECOCE.

CAMUFLAJ, artă de a disimula.

Camuflajul tinde să modifice organizarea câmpului perceptiv în uşa fel încât un obiect determinat să treacă neobservat. Astfel, este greu să se recunoască forma A în ansamblul B, ori cifra 4 în desenul C (a se vedea figurile de mai mai jos).

Armatele moderne, care posedă un corp special de camuflaj, utilizează datele furnizate de cercetările psihologice cele mai recente privind percepţia . > PREGNANTĂ.

capacităţilor intelectuale şi psihomotorii este posibilă prin folosirea metodei testelor'.

Numim *capacitate civilă* posibilitatea pe

Două exemple de camuflaj

CANNABIS, pudră obţinută din florile femele, din frunzele şi tulpinile uscate de cânepă indiană. Cannabis poate fi fumată, mestecată în gură sau amestecată în produsele de patiserie, în băuturi sau în aîte alimente.

Efectele pudrei de cannabis depind de calitatea sa. de cantitatea absorbită şi de consumator. Dozele mici produc euforie şi un fel de stare de exaltare agreabilă care se termină eu somn. Probabil că această beatitudine se datorea/.ă faptului că prin-

bivolul, care acţionează asupra creierului, determină o producţie crescută de endor-fine'•. Cannabis nu provoacă dependenţa Fizică, ci. la unele persoane Firave, o dependenţă psihică. Când intoxicaţia devine cronică, se observă la toxicoman o scădere a activităţii, o diminuare a atenţiei şi a memoriei, tulburări de caracter (iritabi-litate. instabilitate) şi de dispoziţie (alternarea fazelor de depresie cu momente de exaltare). Cannabis, în toate formele sale - Frunze, răşină, esenţă - , este drogul cel mai utilizat în Franţa, fiind cel mai ieftin. Folosirea sa creşte în mod îngrijorător: 16862 persoane interpelate în 1987 (O.C.R.T.I.S.).

CAPACITATE, posibilitate de a reuşi în îndeplinirea unei sarcini sau într-o întreprindere.

Capacitatea depinde de aptitudine", de maturizare" şi de exerciţiu. Măsurarea

majoră de a şi exercita drepturile civile. Această capacitate nu se recunoaşte debililor mintali şi alienaţilor, aceştia fiind declaraţi ..incapabili". Din anul 1968, în Franţa, incapabilii majori beneficiază de o protecţie juridică specială.

CAPTATIV1TATE, tendinţă de a şi atribui şi de a conserva pentru sine bunurile şi afecţiunea persoanelor din anturaj.

Această atitudine este frecventă şi normală la copilul mic. O regăsim totuşi destul de des la adult, îndeosebi la acele mame abuzive care, mai mult sau mai puţin inconştient, îşi împiedică fiii sau fiicele să devină independenţi.

CAPTIVITATE, pierdere *a* libertăţii.

Privarea brutală de libertate şi de contacte familiale, la care se adaugă umilinţele, subalimentaţia, frica, ba chiar şi tortura, provoacă la numeroşi prizonieri (soldaţi sau civili luaţi ca ostatici) o stare depresivă comparabilă cu neurastenia". Adesea tulburările se prelungesc şi după revenirea la viaţa normală sau apar după eliberare (stare de „care-i acolo?", tulburări de somn, culpabilitatea de a fi supravieţuit, sentimentul înstrăinării, amintiri obsesive din captivitate), încercarea poate fi şi sursă de tulburări mentale, cele mai frecvente fiind depresia" (care se poate traduce prin tentative de sinucidere) şi crizele de angoasă" acută, adesea asociate cu o agitaţie violentă. → BETTEUHEIM.

CARACTER, mod de a fi, de a simţi şi de a reacţiona al unui individ sau al unui grup.

Se vorbeşte la fel de bine de caracterul impetuos,îl unui om, ca şi de caracterul flegmatic al englezilor sau de acela de vorba de o amprentă durabilă, care permite diferenţierea indivizilor sau grupurilor atunci când se supun observaţiei atitudinile si comportamentele lor.

Principalele probleme puse de noţiunea de caracter sunt: 1) *Descrierea.* Numărul de adjective sau de substantive utilizate pentru descrierea caracterelor este foarte mare. G .W. Allport a recenzat 17 953 de termeni în limba engleză;

2) *Clasificarea.* Aceasta depinde în parte de prima problemă si mai ales de infinita diversitate a caracterelor. (Clasificările zoologice se mărginesc la specii, la varietăţi sau la rase.
3) *Natura caracterului.* Pentru a rezolva prima problemă, ar trebui să începem prin a reduce la minimum numărul termenilor descriptivi. Acestei sarcini i s-a consacrat J. W. French (1953), care nu reţine decât 49 de trăsături de caracter, confirmate de mai multe metode de analiză factorială". Pentru a rezolva cea de-a doua problemă, ar trebui să cunoaştem legile psihologice care guvernează caracterul şi să dispunem de o caracterologie sigură pe metodele sale, ceea ce încă nu este cazul. De primul aspect ţine şi problema formării caracterului. Se admite azi că achiziţiile datorate mediului,educaţiei,experienţei şi efortului personal, grefate pe temperament,de care ele sunt indisociabile, contribuie în mod esenţial la conturarea caracterului fiecărui individ. Atitudinile, deprinderile nu sunt niciodată contractate în mod pasiv.
CARACTEROLOGIE
CARENŢĂ AFECTIVA
Subiectul participă întotdeauna la aceasta mai mult sau mă puţin activ. Cunoaşterea caracterelor este posibilă prin observarea
narclor şi a testelor de personalitate".
CARACTEROLOGIE, studiul carac terelor.
Deşi foarte veche, caracterologia abia dacă începe a se construi pe baze ştiinţifice, acestea fiind încă incerte. Există mai multe metode de analiză si do descriere a caracterelor". Unele se întemeiază pe aprecierea morfologiei indivi/.ilor (fiziogno-monie*, biotipologie') sau pe studierea documentelor expresive (grafologie', teste'). Altele utilizează mai ales observarea comportamentului, a atitudinilor faţă de lumea
Emotivitate Activitate
Bauddain; Chtipin)
sentimental
(Kicrrkcg:ard,
Rousixau)
(VoîiaiK, A. Huxley)
flegmatic *(Bcrgson, B. Franklin)*
coleric *(V. Hugo, Danton)*
pasional *(Bcclhoven, Napoleon I)*
Dintre teoriile legate de caracterologie, cele mai cunoscute sunt acelea ale şcolii franco-olande/,e (caracterologia lui Heymans şi Wiersma. dezvoltată în Franţa de R. \jc Scnnc) şi aceea a lui C. G. Jung. După autorii olandezi toate caracterele ar fi susceptibile de reducerea la opt tipuri, care se obţin prin combinarea celor trei factori fundamentali ai persoanei umane şi a contrariilor lor: *emotivitatea, activitatea* şi râ.swiem/(primaritatc sau secundaritate). |A se vedea tabelul.]
în pofida lucrărilor statistice efectuate de promotorii ei (2 145 cazuri studiate), această teorie este contestabilă, deoarece formulele utilizate sunt prea înguste şi artificiale spre a da seama de bogăţia unei individualităţi. Unii. în mod paradoxal, îi preferă tipologia lui Jung, care se referă la atitudinea persoanelor faţă de lumea fiinţelor şi a lucrurilor. Pentru Jung, energiile sunt orientate fie spre lumea interioară (introversiune), fie spre exterior (extra-versiune). în primul caz, subiectul acordă întâietate ideilor; în al doilea caz, el apreciază îndeosebi valorile lumii exterioare, prestigiul, contactele sociale. Această caracterologie sumară se apropie mult de bio-tipologia lui E. Kretschmer. Psihologii utilizează datele biografice, observaţia directă şi testele (chestionar*, psihodiagnostic*) pentru a analiza caracterele.
CARENŢĂ AFECTIVĂ, lipsă sau insuficienţă a afecţiunii.
Trebuinţele afective ale omului sunt la fel de importante ca şi celelalte trebuinţe vitale şi nesatisfacerea lor poate avea consecinţe grave. Plânsul, strigătele copilului mic separat de mama sa depun mărturie de starea de confuzie şi de angoasă resimţită în această situaţie. Mai târziu se
instalează resemnarea, dar şi, o dată cu ea, apatia* si refuzul alimentelor. Dacă nimeni nu o înlocuieşte pe mamă, atunci când absenţa ei este îndelungată, se observă o stagnare a dezvoltării fizice şi o regresiune* generalizată. Ultimele cunoştinţe achiziţionate dispar, limbajul se deteriorează, copilul redevine „bebeluş", enurezia' şi balansarea sunt aproape întotdeauna prezente. Uneori copiii îşi fac rău, se umplu de vânătăi.
Rezistenţa organică este extrem de diminuată la aceşti copii. R. Spitz a pus în evidenţă daunele carenţei afective precoce. Testând cu regularitate nou-născuţi crescuţi de puericultori într-o creşă-model si comparându-i cu alţi nou-născuţi îngrijiţi de mamele lor, deţinute într-un penitenciar, el a remarcat că aceştia din urmă aveau o dezvoltare psihomotorie normală (coeficientul de dezvoltare = 105 la sfâr şitul celui de ai doilea an de viaţă), pe când cei dintâi se degradau în permanenţă: pe când iniţial, la baby-tests, coeficientul de dezvoltare fusese de 124, această cifră a scăzut la 72 la sfârşitul primului an, iar după doi ani nu era mai mare de 45. în afară de aceasta, în creşa-model unul

din fiecare trei copii (mai exact, 373%) murea înainte de a fi împlinit vârsta de doi ani, pe când, în aceeaşi perioadă, nu s-a înregistrat nici un deces printre copiii deţinutelor. Spitz şi continuatorii operei sale au stabilit că efectele carenţei afective sunt cu atât mai grave cu cât această carenţă îi atinge pe copii mai de timpuriu şi timp mai îndelungat. Dincolo de cinci luni de separarea de mamă apare hospitalismul* şi se instalează perturbaţii grave ale personalităţii (inteligenţă şi afectivitate) copilului.
Pentru a controla aceste aserţiuni, alţi autori (J.B. Bowlby, A. Freud etc.) au analizat biografiile adulţilor sau adolescenţilor inadaptaţi social. Ei au constatat că delincventa (îndeosebi furturile şi prostituţia minorelor) sunt de 4-5 ori mai frecvente la subiecţii care au suferit de carenţă afectivă în copilărie decât la cei crescuţi într-o familie normală. O contraprobă a fost furnizată de maternajul de care beneficiază unii copii perturbaţi, începând din momentul în care aceştia au fost îngrijiţi cu tandreţe zi de zi de o infirmieră, de o puericultoare sau de o psiholoagă (tot atâtea substitute ale mamei), ei şi-au recăpătat gustul de viaţă, au reînceput să mănânce, iar curba lor ponderală s-a redresat. A reapărut, de asemenea, inteligenţa.
Sunt cazuri în care separarea de mediul familial este indispensabilă, în asemenea cazuri, copilul trebuie pregătit pentru această încercare, spre a-i risipi, pe cât posibil, anxietatea inevitabilă. Din ce în ce mai mult, în spitale şi în creşele medicale, mamele au posibilitatea să rămână cu copiii lor, dacă o doresc. Dacă nu, li se cere să lase copilului un obiect personal (o batistă cu parfumul preferat, de exemplu) şi să-şi multiplice vizitele.
Trebuinţa de a iubi şi de a fi iubit nu este mai puţin importantă la vârsta adultă. Când această trebuinţă este contrariată de dificultatea de a stabili relaţii sociale (ca urmare a timidităţii, a nevrozei) sau de întâmplările vieţii (abandon, doliu, bătrâneţe, izolare...), ea poate fi compensată de unele activităţi, de consacrarea la o operă caritabilă sau colectării de timbre. Dacă, însă, vidul afectiv nu este umplut, poate să apară o stare depresivă mai mult sau mai puţin gravă care, uneori, sfârşeşte cu sinuciderea. → ATAŞAMENT; DEPRESIE; TRIHO-
TILOMANIE.

CASĂ DE AJUTORARE SPECIALIZATĂ (M.A.S.), stabiliment rezervat adulţilor handicapaţi, incapabili de autonomie şi având nevoie de îngrijiri permanente, sub supraveghere medicală.
Aceste casc au fost create, în Franţa, prin decretul din 26 decembrie 1978, ea aplicare a artcolului 4o din legea de orientare în favoarea persoanelor handicapate (*M}* iunie 1975). Hlc se adresea/ă subiecţilor atinşi de arieraţie' mentală, de tulburări motorii importante, de deficienţe sen-/oriale, incapabili să aibă grijă de ei înşişi şi tributari unei supravegheri medicale si unor îngrijiri permanente. De mărime redusă (în medie ."î O 41) de paturi), ele au un personal destul de numeros, capabil
tele vieţii curente (toaletă, vestimentaţie, mese...), sa-i distre/.e si sa-i îngrijească. Acest personal este încadrat de o echipă care. îu general, cuprinde: psiholog, medic, infirmier, educator speciali/at, psihomotri-cian, reeducator. Circulara ministerială din 28 decembrie 1978 insistă asupra necesitaţii pre/.crvăni legăturilor bolnav ilor cu familiile lor. evitându-se i/olarea iieogra-
diurnă a handicapaţilor, creânciu-se îu acest sens structuri de ajutorare din partea familiilor în stabilimente şi făcând ca si familiile să participe Iu gestionarea instituţiilor. → PLASAMENT FAMILIAL SPECIALIZAT.
CASTRARE, ablaţie sau distrugere chirurgicală, accidentală sau criminală, a organelor de reproducere.
Castrarea poate determina modificări ţie comportament specifice. Lucrul acesta este manifest la animal (cocoşul castrat îşi pierde orice agresivitate şi tendinţa de
dominaţie), pe când la om alterările de personalitate suni mai puţin evidente. Acestea depind mai ales de circumstanţele în care survine castrarea. Aşa se explică faptul că la soldaţii castraţi prin rănire pe câmpul de luptă nu regăsim personalitatea proprie eunucilor din vechile haremuri. Castrarea chirurgicală (ablaţia testiculilor) a fost practicată în mai multe ţări, în spc-
criminalilor sexuali, fiind înlocuită, la începutul anilor I970.de castrarea chimică.
CATALEPSIE, stare patologică ce se caracterizează prin pierderea momentană a sensibilităţii şi con-tractilităţii voluntare a muşchilor.
Corpul bolnavului devine tot atât de plastic ca ceara moale (flexibilitate de ceară) si păstrea/ă, fără vreo oboseală aparentă, postura care i se imprimă. Unele cri/e de somn cataleptic, în cursul cărora pacientul poate lăsa impresia că este mort (aceste cri/e pot dura ore, dar şi luni întregi), se produc în urma unor violent şocuri emoţionale, a unor intoxicaţii sa ca urmare a unor afecţiuni ale sistemuli nervos central. Catalepsia se întâlneşte î isterie, hipno/ă şi îndeosebi în dement precoce de formă catatonică.
CATATONIE, sindrom complex care cuprinde tulburări psihomo-toare şi perturbări neurovegetative; se întâlnesc în special în schizofrenie şi uneori în anumite boli infecţioase, cum sunt encefalita psihozică azotemică acută.
Catatonia se caracteri/ează, în esenţă, printr-o stare de pasivitate stuporoasă, conservarea posturilor imptise

(eatalepsie) şi negativism (refuzul de a vorbi, de a

mânca etc.) Impulsuri subite pun capăt uneori acestui tablou: strigăte, acte de violentă, furie, care îl lac pe bolnav periculos
graniţa a două clase sau a două stări psihologice.
De exemplu, despre un copil al cărui coelicient intelectual se situca/â între 7 l si
nlcrliiic). în patologia mentală, de ,.stare limită" atunci când e observate sunt intermediare
spre moarte. Tcrapcuticile propuse varia/.â de la un autor la altul: electroşocuri,neuro-leptiec, hibernare artificială. Cât despre cau/.elc acestei maladii, ele rămân ipotetice. Pentru unii catatonia ar ii de origine psihologică (ar fi vorba de un fel de retrăire din realitate, anaknmă cu autismul), pe când pentru alţu ar" avea o cau/ă organică.
CATHARSIS, cuvânt grecesc care înseamnă „purificare", „purgaţie".
La Aristotcl. defineşte efectul benefic al repre/entaţiei dramatice asupra spectatorilor. La S. Freud şi J. Brcuer, desem-nea/.ă efectul salutar provocat de rechemarea în conştiinţă a unei amintiri cu puternică încărcătură emoţională, până atunci parţial sau total refulată.
Metoda cathartică este utilizată în psihologie pentru valoarea sa terapeutică. Tehnicile folosite varia/ă de la psihanali/a
narcoanaliză şi psihodramă. La copii se foloseşte mai ales jocul liber, datorită căruia tendinţele profunde se pot exprima în mod spontan. Figurine de plastilină, păpuşi sau marionete care simbolizează persoane din anturajul copiilor (părinţi, fraţi, surori...) pot fi maltratate sau distruse fără teama de represalii, ceea ce le permite micilor pacienţi să se purifice de agresivitatea şi de angoasa lor.
CAZ LIMITĂ, subiect care se situează într-o zonă de frontieră, la
nu avem de-a face cu o stare prepsihotică,
ho/ă. „Personalitatea limită" („/x>ri/e;Yy;;e"), aşa cum o defineşte clasificarea americană din 1989 (D.S.M. 111-R) se poate manifesta prin acte impulsive, cum sunt cheltuielile nesăbuite sau furtul din vitrine, instabilitatea şi excesul în relaţiile sociale, instabilitatea afectiva, un slab control emoţional, un permanent sentiment de vacuitate si de plictiseală, o mare dificultate în a suporta singurătatea. Personalităţile limită fund extrem de fragile, tratamentul psihanalitic nu este indicat pentru ele.
CĂMIN DE PROTECŢIE, centru de găzduire destinat persoanelor handicapate.
Pentru mulţi bolnavi mintali, aproape vindecaţi sau foarte amelioraţi, ieşirea din spital constituie tui examen redutabil. Spre a-i ajuta să se readapte/e în mod progresiv la viaţa socială, s-ati creat cămine de protecţie, adică medii de viaţă amenajate în funcţie de trebuinţele şi carenţele beneficiarilor acestora. Unele dintre aceste cămine, anexate spitalelor, clinicilor psihiatrice sau centrelor ele ajutor prin muncă', grupează 12-15 bolnavi care. din punct de vedere legal, nu sunt spitalizaţi, ci sunt consideraţi muncitori legaţi prin contract ele stabilimentul în care lucrează.
Există şi cămine de protecţie individuale (plasamente familiale, supravegheate de

serviciile medico-sociale specializate), în care bolnavii găsesc încadrarea socială de care au nevoie. → ATELIER PROTEJAT; CASĂ DE AJUTORARE SPECIALIZATĂ; READAPTARE.
CÂMP PSIHOLOGIC, expresie datorată lui K. Lewin, care desemnează toate faptele fizice, biologice, sociale, psihologice (conştiente şi inconştiente) care există la un moment dat pentru un individ sau un grup, cărora aceste fapte le determină comportamentul.
Percepţiile, motivaţiile, idealurile, conduitele unei persoane sau ale unei colectivităţi depind de condiţiile socioculturale, economice etc., pe care *ele* le influenţează simultan. De exemplu, un şcolar tentat să meargă la joacă în loc să-şi facă lecţiile renunţă la tentaţie. Comportamentul său se explică dacă luăm în considerare totalitatea situaţiei: nu numai trebuinţa de a se juca a copilului, ci şi recomandările mamei sale, teama de profesor, voinţa sa de a reuşi etc. Teoria câmpului evită explicaţiile „fixiste", bazate pe atribuirea unui caracter determinat. Principiile sale permit să se înţeleagă mai bine unele fapte sociale, cum este violenţa exercitată contra unei minorităţi rasiale.
CEAI, arbust cu frunze persistente, originar din Extremul Orient.
Frunza de ceai conţine un alcaloid, teină, care produce aceleaşi efecte ca şi cafeina. Frunzele sunt puse la uscat şi la fermentat. După gradul de fermentaţie, se obţine ceai verde (5% teină) sau ceai negru (2% teină). Consumul de ceai este mare în China, în ţările anglofone (ceai negru) şi în Africa de Nord (ceai verde). Consumul

moderat de ceai, în infuzii, nu este nociv. Cu toate acestea, s-au constatat veritabile intoxicaţii, care duc la epuizare şi stări de stupoare, la unele persoane care îl beau în cantităţi exagerate, sub formă de decoct răsfiert.
CEUŞU (Valeriu), **psiholog român (Cernavodă, 1924 - Bucureşti, 1991).**

A absolvit Facultatea de Litere şi Filosofic, specialitatea psihologie (1947). între anii 1948-1960 a lucrat ca psiholog Telecomunicaţiilor, iar din 1960 la laboratorul de psihofi/.iologie al Centrului de medicină aeronautică. Fundamentează teoretic metodele psihodiagnostice utilizate la personalul aeronavigant, fiind şi autorul unor metxxle şi aparate originale (7 invenţii). Dintre lucrările sale, cităm: *Psihologia organizării relaţiilor dintre şefi şi subordonaţi (*1970); De *la incertitudine la decizie. Noţiuni de psihologic a deciziei (*1972); *Psihologia zborului* (1976); *Cunoaşterea psihologică şi condiţia incertitudinii* (1978); *Informaţie şi acţiune* (1989).

CECITATE, stare a unei persoane private de văz.

Cecitatea poate fi congenitală (în relaţie cu o tulburare genetică sau cu o afecţiune virală, cum este rubeola congenitală) sau dobândită. Se evaluează la 30 sau 40 de milioane numărul cazurilor de cecitate totală pe plan mondial. Din punct de vedere pedagogic, se consideră că o persoană este atinsă de cecitate din momentul în care are nevoie de învăţământul special pentru orbi, făcând apel la tehnici cum este scris-cititul în alfabetul Braille. Diagnosticul de cecitate nu este întotdeauna simplu, deoarece există subiecţi care, cu
toate că posedă un sistem vizual intact, se comportă ca şi cum ar fi orbi („cecitate isterică") şi alţii care,deşi realmente orbi, ignoră şi îşi neagă cecitatea („agnozie" vizuală").
în general, cecitatea nu determină întârzierea inteligenţei, dar orbii congenitali dovedesc diferite dificultăţi de învăţare, mai mari decât la orbii tardivi, lor fiindu-le mult mai greu să-şi organizeze spaţiul, în ceea ce priveşte personalitatea, orbii tardivi se adaptează mai puţin bine la infirmitatea lor decât orbii din naştere. Problemele pe care le pun orbii (\'/,<, în Franţa) sunt de ordin psihologic, pedagogic şi social. Copilul orb, de vârstă preşcolară, arc în general o dezvoltare psihomotorie puţin diferită de a celui care vede, cu excepţia coordonării motorii şi a mersului,care este tardiv (între 18 luni şi 3-4 ani); gânguritul durează ceva mai mult timp.
Nu există în Franţa decât câteva şcoli specializate care dispun de grădiniţe pentru copiii orbi. La aceştia se constată, în medie, o întârziere şcolară de 2 - 3 ani, datorată în special intrării lor tardive în învăţământ (părinţii ezită să-i plaseze în internat), unei sănătăţi fragile, ca şi utilizării alfabetului Braille. Pentru cei care nu citesc în Braille, există „ortofoane", care convertesc literele în sunete, precum şi o „maşină de citit" *(Kurzweil Reading* Mac/iwe,K.R.M.400).

CENTILAJ, clasament obţinut prin diviziunea unui eşantion reprezentativ dintr-o anumită populaţie în o sută de părţi de efectiv egal („centile").

Acest etalonaj se bazează pe principiul ogivei lui Galton*. Centila fixează rangul
unui subiect în grupul căruia îi aparţine. → TEST.

CENTRU DE ACŢIUNE MEDICO-SOCIALĂ PRECOCE (C.A.M.S.P.),
stabiliment de depistare şi de tratament al tulburărilor psihologice, motorii şi senzoriale de care pot suferi copiii mici.

Aceste centre sunt definite, în Franţa, de un decret din 15 aprilie 1976, care fixează condiţiile aprobării lor. Ele au aceeaşi menire ca şi centrele medico-psihopedagogice*, dar nu primesc decât copii de vârstă preşcolară. Găsim aici echipe pluridisciplinare (medici, pedagogi, psihologi, reeducatori etc. care, după ce an stabilit un „bilanţ diagnostic", trec la reeducarea sau la tratamentul psihotera-peutic al copilului, străduindu-se să-i facă şi pe părinţi să participe la acţiune.

CENTRU DE AJUTORARE PRIN MUNCĂ (C.A.T.), stabiliment particular care îi primeşte pe adulţii handicapaţi, indiferent de natura handicapului lor, care au o capacitate de muncă inferioară cu o treime faţă de cea normală.

Aceste centre oferă persoanelor sever handicapate posibilităţi de activitate profesională, o ambianţă educativă, supraveghere medicală, sprijin psihologic şi un mediu de viaţă susceptibil să favorizeze dezvoltarea lor personală, în vederea integrării sociale. Admiterea într-un C.A.T. este subordonată deciziei Comisiei tehnice de orientare şi de reclasare profesională (Co.T.O.Re.P.). Ea nu devine definitivă decât după o perioadă de încercare (de cel mult 6 luni). Activităţile profesionale sunt dintre cele mai variate, de la lucrările de

piese de ecliip;iniciit industrial. Muncitorii primesc un saluriu (in general mic) care este acoperit de produsele muncii. Centrele sunt supuse legislaţiei muncii. Cheltuielile
ciului departamental de ajutor social.
Strashoiirg (1047) şi la Mulhouse (1949). De atunci încoace, numărul C.M.P.P. nu a încetat să crească. Misiunea lor este duhlii: stabilirea unui diagnostic si tratarea tulburărilor. Iară u-i scoate pe subiecţi din

CENTRU DE GUIDANCE, centru medico-psihologic, în care medici, psihologi, reeducatori şi asistenţi sociali examinează copiii inadap taţi, îi călăuzesc în propriile lor eforturi de a-şi descoperi şi dezvolta potenţialităţile personale şi îi reeducă, fără a-i scoate din mediul lor natural.

vorba de perturbaţii psihologice minore sau de dificultăţi instrumentale (tulburări de psihomotricitate.de limbaj), tratate fie prin psihoterapie', fie prin reeducare'. Tratamentul include şi o acţiune asupra l anii l iei. care poate beneficia de sfaturi pedagogice, educative sau psihologice. Centrele au un câmp de acţiune similar cu acela al reţelelor de ajutorare specializate (R.A.S.) si al dispensarelor de igienă mentală .

CENZURĂ, control critic al actelor unei persoane.

educarea în internat. Ea s-a iderabil după 1960, o dată

ti/antă decât dezvoltat con

hopedagogice' (C.M.P.P.) şi, din 1976 încoace, o dată cu crearea centrelor de acţiune medico-socială precoce (C.A.M.S.P.)

CENTRU MEDICO-PSIHOPEDA-GOGIC (C.M.P.P.), stabiliment public sau privat unde se operează depistarea şi tratamentul copiilor şi adolescenţilor aflaţi în situaţia de eşec şcolar, *a* căror inadaptare este legată de tulburări neuro-psihice sau de tulburări de comportament.

Promotorii acestor centre au fost A. Bcrge şi O. Munco, care în 1946 au inaugurat „Centrul Claude Bernard". la Paris. La scurt timp după aceea. J. Boutonier si M. Debesse au creat organisme similare Iu

psihice descoperită de psihanaliză', instanţă care triază dintre sentimentele intime pe acelea pe care conştiinţa' le poate admite,

diluase sau neconforme cu exigenţele sociale. Acestea, refulate în inconştient', clar fără a-şi pierde nimic din dinamismul lor. reapar, sub o formă deghizată, în vise. actele ratate sau în simptomele nevrotice. • APARAT PSIHIC.

CEREBRAL, persoană la care predomină viaţa intelectuală.

Descris sub acest termen de C. Sigaud şi L. Mac Auliffe. ucest tip de indivizi se curacteri/eu/u priiitr-un corp zvelt, longilin şi o atitudine în general ştearsă. Cerebralul corespunde nervosului lui Hippocrate si leptosomului din terminologia lui ti. Kretschmer.

CEREBROTONIE, în tipologia' lui W. H. Sheldon, componenta a temperamentului în care predomină tensiunea nervoasă, îndoiala şi inhibiţia.

Cerebrotonul (sau cerebrotonicul) preferă meditaţia şi expresia simbolică si nu acţiunea directă. Cerebrotonul extrem, care trăieşte interiorizat, prezintă de obicei tulburări funcţionale: insomnie, oboseală cronică, tulburări cutanate.

CHARCOT (Jean Martin), **neurolog francez (Paris, 1825 - Lac Ies Settons, Nievre, 1893.**

Profesor de anatomie patologică la Salpctriere, a descris simptomatologia

sistemului nervos; a acordat o importanţă deosebită nevrozei", pe care o defineşte ca pe „o stare morbidă care are în mod evident drept sediu sistemul nervos şi care nu lasă în anatomia cadavrului nici o urmă materială vizibilă". Ocupâdu-se de isterie', constată că crizele sunt provocate de amintirea înăbuşită a unui violent soc emoţional. A fost unul dintre cei care au utilizat pentru prima oară hipnoza" şi sugestia pentru a trata această afecţiune. Lecţiile sale, traduse în principalele limbi, sunt cu asiduitate însuşite şi îi aduc o reputaţie mondială. S. Freud a fost unul dintre discipolii săi. Printre elevii săi direcţi s-au numărat neurologii francezi J. Bubinski, J. Dejerine, P. Mărie, care au făcut celebră şcoala de la Salpetriere.

CHESTIONAR, serie de întrebări standardizate, orale sau scrise, puse în cadrul unei anchete.

De obicei singura sarcină a subiectului

..Aveţi adesea dureri de cap'.'" (întrebare „închisă"). Dar există si întrebări „deschise", caz în care cel anchetat răspunde liber („Ce meserii v-ar plăcea să profesaţi '(.întrebări preformate sau întrebări cu alegere multiplă (subiectul trebuie să bifeze o căsuţă dintr-un număr de răspunsuri propuse).

z.intă in realitate excelente caracteristici metrologice iar chestionarele au o validitate comparabilă întrucâtva cu aceea a testelor de inteligenţă. Ele permit să se facă sondaje de opinie (chestionare de atitudini), servesc în orientarea profesională (chestionare ele interese profesionale) si in psihologia clinică (chestionare de personalitate). Dintre cele mai bune chestionare utilizate în psihopatologie, să cităm inventarul de personalitate multifazic Minnesota (Minnesota Multiphasic Personality Inven-tory sau MMPl),care permite măsurarea

tendinţe ipohondrice, depresive, isterice,

CHILDREN APPERCEPTION TEST → THEMATIC APPERCEPTION TEST.

CHIMIOTAXIE, reacţie de atracţie sau de respingere a unui animal provocată de un agent chimic.

Viermele ele mătase, alertat ele mirosul femelei sale. se îndreaptă spre aceasta (chimiotaxie pozitivă), chiar dacă ea se găseşte la o distanţă de kilometri. Un pui de boişteun, atacat de un adult din aceeaşi specie, emite o „substanţă de înspăi-mântare" care ÎI pune pe fugă pe agresor (chimiotaxie negativă) şi împiedică astfel distrugerea congenerilor săi.

CHIROLOGIE

CLASĂ DE ADAPTARE

CHIROLOGIE, ştiinţă a mâinii.

Studiul ştiinţific al mâinii se deosebeşte clar de chiromanţia ghicitorilor. Cercetători ca C. Wolff (1943) si D.W.

Smith (1970), examinând mii de amprente palmare, au observat corelaţii între caracter şi desenul mâinii. Chirologia este o ştiinţă abia în formare. | Fondatorul acestei ştiinţe este de fapt N. Vaschide - nota trad.]

CIBERNETICĂ, ştiinţă a comuni-cărilor şi reglărilor oricărui sistem organizat şi autoreglat (maşină sau flintă vie).

Domeniul ciberneticii îi interesează nu numai pe fizicieni şi pe matematicieni, ci şi pe neuropsihologi şi psihiatri, deoarece există o anumită analogie între mecanismele fizice ale creierclor electronice, capabile de autoguvernare, de orientare (radare, rachetă autoghidată) şi acelea ale gândirii umane. Cu toate că s-a demonstrat

procităţii conexiunilor a lui R. Lorente de No), este improbabil să poată fi redus vreodată creierul uman la un asamblaj de structuri neuronale. Creativitatea este proprie omului. Maşina nu posedă decât inteligenţa pe care acesta i-a delegat-o.

CICLOIDIE, în tipologia Iui E. Kretschmer, grad extrem de ciclotimie, la limita patologicului. Recunoaştem aici, sub o formă atenuată, semnele caracteristice ale psihozei maniaco-depresive.

Activitatea are tendinţa de a oscila, fie spontan, fie sub influenţa evenimentelor exterioare, între veselie şi tristeţe, euforie şi depresie, excitaţie hipomaniacă şi apatie. Instabilitatea dispoziţiei merge în paralel cu preocupările practice, materialiste şi cu

o sensibilitate afectuoasă, însă superficială. Structura mentală cicloidă este asociată, cu o frecvenţă semnificativă, cu tipul constituţional „picnic"'.

CICLOTIMIE, dispoziţie care evoluează, fazic, între veselie şi tristeţe.

După E. Kretschmer, indivizii pot fi clasaţi în două mari grupe: ciclotimii şi schizotimii. Cei dintâi, cu o înfăţişare fizică mai degrabă bondoacă şi faţa rubicondă („picnic"), se caracterizează prin posibilităţi de acord şi de vibraţie la unison cu lumea. Având o dispoziţie mobilă, ei urmează oscilaţiile ambianţei, reacţionând, potrivit situaţiei, prin bucurie, mânie sau tristeţe. (E. Bleuler îi califică drept „sintoni".) Sunt sociabili si realişti.

Când ciclotimia capătă un caracter exagerat, în aşa fel încât subiectul trece de la veselia zgomotoasă la depresie din te miri ce, se intră în domeniul patologicului. Aceste variaţii nu mai fac parte din ciclotimie, ci din cicloidie", putându-se termina cu „nebunia circulară" sau psihoza maniaco-depresivă.

CIFRĂ NEAGRĂ, măsură a criminalităţii rămase nepedepsite.

între delicventa reală şi delicventa cunoscută există o marjă pe care cri-minologii se străduiesc să o evalueze. Ei dispun în această privinţă de chestionare pe care trebuie să le completeze, în mod anonim, indivizi din eşantioane de populaţie, în unele dintre aceste chestionare li se cere persoanelor chestionate să menţioneze delictele pe care le-au comis fără ştirea poliţiei, iar în altele să indice delictele sau crimele cărora le-au fost victime, dar pe care nu le-au adus la cunoştinţa autorităţilor.

CINEMA, tehnică audiovizuală care prezintă mari calităţi din punct de vedere pedagogic.

Numeroase anchete dovedesc că se

cinema decât prin metodele tradiţionale, [•'aptul se datorează, pe de o parte, fascinaţiei exercitate de imaginea în mişcare şi posibilităţilor acestei tehnici: planuri amplificate, încetinirea mişcărilor, accelerarea lor, scheme, desen animat, culoare etc. în ceea ce priveşte televiziunea, ca îl învaţă pe copil să-şi modeleze atitudinile si conduitele după modelele propuse, dar acestea nu sunt întotdeauna pozitive.

CINEZĂ sau **KINEZĂ. Reacţie motoare nedirijată a unor fiinţe vii, provocată *de o* variaţie durabilă a intensităţii unui agent fisic (lumină, căldură** etc.) **sau chimic extern.**

CIRCUMCIZIE, intervenţie chirurgicală benignă constând din exci-zarea prepuţului.

Este practicată în Africa, în America de Sud, în Oceania. Unii o consideră ca pe semnul apartenenţei la grup şi ca pe semnul alianţei divine cu Abraham, alţii ca pe o măsură igienică, dar este posibil şi ca această operaţie să simbolizeze renunţarea la păcatele carnale (Filon) şi castrarea', în unele structuri sociale are o valoare rituală, de intrare în lumea virilă adultă. Băieţii, pregătiţi de multă vreme, o aşteaptă cu bucurie, ca pe un semn al independenţei.

CLAPAREDE (Edouard), **psiholog şi pedagog elveţian (Geneva, 1873 -id., 1940).**

A fost profesor la Universitatea din Geneva şi a condus laboratorul de psiho-

logie din cadrul acesteia. Radiaţia sa intelectuală si influenţa gândirii sale continuă să se exercite asupra generaţiilor de pedagogi, prin cărţile publicate, dintre care cităm: *Şcoală pe măsură* (1920). *Cum să diagnosticăm aptitudiile şcolarilor* (1924), *Educaţia funcţională* (1930).

Teoriilor statice din epoca sa, care făceau din psihologie o ştiinţă analitică şi mecanicistă, el Ic opune o concepţie dinamică si funcţională a acestei discipline. Psihologia trebuie să studieze fenomenele psihice în raport cu ansamblul reacţiilor organismului, rcintegiându-le în totalitatea conduitei; orice fapt menta! este o conduită şi orice conduită este aJaptativă. Metodele sale sunt observaţia si experimentul. Descoperind şi enunţând unele legi psihologice, Claparede le-a aplicat la pedagogie *(Psihologia copilului şi pedagogia experimentate,* 1905). Principiile sale se regăsesc în mişcarea pedagogică numită „şcoala activă"*.

CLASĂ DE ADAPTARE, clasă în care intră temporar elevi aflaţi în dificultate şi în care se face totul spre a le

permite să se reintegreze în cel mai scurt timp în învăţământul normal.
în grădiniţa de copii se pot observa la unii preşcolari semne de inadaptare' care prefigurează eşecul lor la nivelul învăţământului elementar. Este vorba de uşoare rămâneri în urmă, de tulburări şi deficienţe de ordin senzorial, motor, intelectual, afectiv sau social, în aparenţă lipsite de gravitate, dar a căror tratare precoce poate fi salutară, în consecinţă, în Franţa au fost create, în cadrul învăţământului obişnuit (circulara ministerială din 9 februarie 1970), „secţii de adaptare" în grădiniţele de copii

CLASĂ DE INTEGRARE ŞCOLARA

CLASIFICARE

si „clase de adaptare" în şcoala elementară si la nivel gimnazial. Aceste secţii şi clase au efective mici (8 în cazul deficienţilor auditivi, 12 în cazul deficienţilor vizuali. 15 în ca7.nl copiilor care au dificultăţi relaţionale). Ele sunt încredinţate unor cadre didactice titulare care deţin C.A.P.S.A.I.S. (certificat de aptitudine pentru acţiuni pedagogice specializate de adaptare si de integrare şcolară) sau, în învăţământul secundar, unor profesori cu stagii într-un centru naţional de pedagogie specială, care coluborea/ă cu alţi specialişti: psihologi, ortofonişti, medici, reeducatori care depind fie de R.A.S. (reţea de ajutorări specializate'), fie de un C.M.P.P. (centru medico-psihopedagogic') sau de o altă instituţie din afara şcolii, în şcolile secundare, clasele de adaptare funcţionea/3 de la clasa a Vl-a la clasa a Ill-a [în Franţa numerotarea claselor se face descrescător, începând cu clasa a Xll-a, care corespunde clasei I primare de la noi - nota trad.|, în aceleaşi localuri ale colegiului de învăţământ secundar (C.E.S.) normal. Programele de învăţământ şi orarele sunt acelea
pune un accent aparte pe disciplinele de bază (matematica şi limba franceză), pe activităţile fizice şi pe activitatea creatoare, în 1984, potrivit unei note informative a Ministerului Educaţiei Naţionale, existau în Franţa 18 243 de elevi în clasele de adaptare.
Admiterea în clasele de adaptare este propusă de o comisie medicopedagogică. Durata nu trebuie să depăşească un an, progresele fiecărui elev fiind supuse evaluării la finele anului şcolar, în urma bilanţului, comisia poate stabili necesitatea, de la elev la elev, a unui nou an în
clasa de adaptare. Din 1981. clasele de adaptare nu mai sunt considerate ca ţinând de învăţământul special*. - CLASĂ DE INTEGRARE ŞCOLARĂ.
CLASĂ DE INTEGRARE ŞCOLARĂ, clasă specială, care primeşte în mod diferenţiat, în unele şcoli elementare sau, excepţional, în grădiniţe de copii, copii care suferă de un handicap motor, senzorial sau mental, capabili însă de a profita, în mediul şcolar obişnuit, de un învăţământ adecvat şi adaptat posibilităţilor lor.
în Franţa, legea de orientare în favoarea persoanelor handicapate,din 30 iunie 1975,
1(1 iulie 1989, au fixat ca obiectiv prioritar integrarea copiilor handicapaţi în mediul şcolar obişnuit. Dar o asemenea acţiune necesită un ajutor" adaptat elevului şi un sprijin dat cadrului didactic. Circularele nr. 91-302 şi nr. 91-3()4,din 18 noiembrie 1991 (B.O. nr. 3 din 16/1/1992), ale Ministerului Educaţiei Naţionale, precizează formele şi modalităţile acestei integrări care, fie ea individuală sau colectivă, pe timp limitat sau permanentă, aplicată într-o clasă obişnuită sau specializată, beneficiind sau nu de sprijin din afară, va trebui să evite întotdeauna reconstituirea de structuri segregaţive. Clasele de integrare şcolară (CI. I. S.), definite în circulara nr. 91-304, înlocuiesc clasele de perfecţionare* şi clasele pentru handicapaţi cu deficienţe motorii sau senzoriale. Efectivul lor este limitat la 12 elevi. Există clase de integrare pentru copii atinşi de un handicap mental, încredinţaţi unor învăţători titulari ai certificatului de aptitudine
pentru acţiuni pedagogice specializate (C.A.P.S.A.I.S.), opţiune E sau D; clase de integrare pentru copii cu un handicap auditiv, luaţi în sarcină de învăţători posesori de C.A.P.S.A.I.S.. opţiune A; clase de integrare pentru deficienţi vizuali sau orbi, încredinţaţi unor învăţători titulari ai C.A.P.S.A.I.S., opţiune B; în sfârşit, există clase de integrare pentru copii care prezintă un handicap motor, care cad în sarcina unor învăţători posesori de C.A.P.S.A.I.S., opţiune C. Admiterea
ţionare datează de la legea din 15 aprilie 1909. Acest şcoli, după decretul din 30 august 1985, poartă numele de „stabilimente regionale de învăţământ public adaptat" (E.R.E.A.), în 1987, existau în Franţa 81 de stabilimente de felul acesta, cu un număr de l l 808 şcolari, 27 de şcoli autonome de perfecţionare cu l 571 elevi, 4 726 clase speciale (în majoritatea lor clase de perfecţionare) pentru 63 555 copii. Dacă se ia în considerare faptul că totalul subiecţilor şcolarizaţi se ridică la aproape
donată deciziei unei comisii de educaţie specială* (C.D.E.S.), în general a unei comisii a circumscripţiei de învăţământ preelementar şi elementar (C.C.P.E.). Situaţia elevilor este revizuită în fiecare an. în fiecare clasă de integrare, învăţătorul elaborează un proiect pedagogic pentru grup şi un proiect pedagogic pentru fiecare elev în parte, fixând obiective, în cooperare cu familia, şi specificând ajutoarele şi echipamentele de care are nevoie (ordinatoare, maşini de scris, minitele-l'oane, magnetoscoape, calculatoare...). Dacă este necesară recurgerea la intervenienţi specializaţi, tot el este acela care stabileşte legăturile de trebuinţă.

CLASĂ DE PERFECŢIONARE,
clasă specială care primeşte şcolari atinşi de o deficienţă intelectuală uşoară sau medie şi care nu prezintă tulburări de comportament.
Clasele de perfecţionare sunt anexate şcolilor elementare, dar ele pot fi de asemenea grupate în „şcoli naţionale de perfecţionare" sau în „şcoli autonome de perfecţionare", în Franţa, organizarea şi funcţionarea claselor şi şcolilor de perfec-
de deficienţi intelectuali pentru fiecare 250-300 de elevi, se poate spune că este un mare efort de făcut pentru a răspunde nevoilor.
Clasele de perfecţionare sunt în general încredinţate unor institutori cu o formaţie psihopedagogică adecvată (cei mai mulţi fiind posesori de C.A.E.I.). învăţământul special organizat în aceste clase este îndeosebi concret şi practic. La împlinirea vârstei de 12 ani, şcolarii îşi pot continua studiile fie într-o secţie de educaţie specializată* (S.E.S.) a colegiilor, fie într-o şcoală de perfecţionare. Prin circulara Ministerului Educaţiei Naţionale nr. 91-304, din 18 noiembrie 1991, clasele de perfecţionare au fost înlocuite prin clasele de integrare şcolară*.
CLASIFICARE, operaţie care constă în regruparea într-un anumit număr de „clase" a elementelor care prezintă unul sau mai multe caractere comune.
Clasificarea are drept scop regăsirea rapidă a unui obiect prin locul pe care îl ocupă ori pregătirea pentru descoperirea
CLASTOMANIE
COEFICIENT DE INTELIGENŢĂ
legilor, prin asocierea obiectelor care au cele mai multe similarităţi naturale.
După J. Piagct, gândirea copilului trece prin ia/ele sensorimotoare, preoperatoare si intuitivă, înainte de a ajunge, între 7 si 12 ani, la stadiul operaţiilor concrete", care implică stăpânirea clasării (scrierii") de obiecte materiale. La nivelul prcoperator şi intuitiv, copiii, trebuind să „pună la un loc ceea ce poate fi pus la un loc", încep prin a stabili „colecţii figurale", adică efectuează un clasament empiric, aranjând în aceeaşi clasă, de exemplu, un arbore şi o casă, ori un triunghi şi un pătrat, deoarece acestea evocă o casă. •» TEORIA OPERATORIEI.
CLASTOMANIE, impulsie morbidă de a distruge.
CLEPTOMANIE, impulsie irezistibilă de a fura fără necesitate.
Această afecţiune, destul de rară, se întâlneşte mai ales la femei, la fetişişti si la indivizii cu deficienţe intelectuale. Cleptomanul regretă imediat actul său, căci moralitatea sa este intactă. > FURT.
CLIMAT, ambianţă intelectuală şi morală care domneşte într-un grup.
Securitatea afectivă, bunele relaţii umane fac să crească eficienţa, pe când sentimentele de frustrare şi de insecuritate o dirninuea/ă. Numeroşi copii cu re/.ultatc slabe la învăţătură trăiesc într-un climat psihologic deteriorat (neînţelegeri între părinţi, ostilitatea învăţătorului, batjocura din partea colegilor), în uzine, ca urmare a studierii muncitorului, independent de
sau la alienaţi. Cel mai adesea este vorba
neatingând decât obiecte de valoare. > FUPIE; MALIŢIOZITATE.
sentimentelor sale de om în relaţie semenii, ceea ce are drept efect crestei productivităţii.
CLIVAJ ••» KLEIN (MELANIE).
CLAUSTROFOBIE, teamă morbidă de spaţii închise.
apare de fiecare dată când pacientul stafia într-un spaţiu închis (automobil, cabinet, sală de spectacole etc.). El trăieşte în acest caz o impresie de sufocare, care poate avea o mare intensitate. La originea acestei nevroze putem găsi, dincolo de amintirea unei puternice emoţii încercate demult, un sentiment inconştient de culpabilitate legat de impulsii sexuale şi de izolarea pe care o impune autocratismul. Tratamentul psihanalitic permite vindecarea acestor tulburări.
CLONIE sau CLONUS. Repetarea spasmodică, în bâlbâială, a unei silabe sau a unui cuvânt, în neurologie, termenul *cloinis* desemnează contracţiile repetate şi involuntare ale unui muşchi sau grup muscular. → EPILEPSIE.
COARCTAT, retractat.
Acest termen, introdus de H. Rorschach', caracterizează un tip de individ care nu manifestă, la testarea sa, nici un caracter extratensiv" sau introversiv*. Este vorba în acest caz, adesea,de persoane seci, „sărace cu duhul" sau inhibate, deprimate.
COCAINĂ, substanţă toxică extrasă din frunzele arbustului coca (Erytroxylon Coca).
Peruvienii mestecă frun/ele de coca pentru a-şi amăgi foamea si a-şi spori rezistenţa fizică. Cocaina, pudră de culoare albă, care se prizează sau care se diluează în apă înainte de a fi injectată, creează o excitaţie intelectuală agreabilă. în Franţa, în pofida preţului ridicat (1000 de franci gramul, în 1988), acest drog' redevine la modă: 36 de persoane interpelate în 1975, 505 în 1987. Consumul regulat de cocaină determină tulburări halucinatorii (viziuni animate) şi senzaţia de a fi devorat de paraziţi încuibaţi în piele. Cocaina generează o puternică dependenţă psihică. Tratamentul

acestei redutabile toxicomanii nu se poate face decât în spital, durata fund de cel puţin un an şi recidivele fiind frecvente. Cocaino-mania are multe similitudini cu intoxicaţia amfetaminică.

COEFICIENT DE DEZVOLTARE (Q.D.). Raport între nota obţinută la o scară de dezvoltare psihomotoare şi aceea care se presupune că a fost obţinută de un copil mediu, de aceeaşi vârstă cronologică, la aceleaşi probe psihometricc. Acest coeficient este multiplicat cu o sută, spre a se evita zecimalele:

Vârsta de dezvoltare

Vârsta reală

x 100.

COEFICIENT DE EFICIENŢĂ

(Q.E.), comparare a notei obţinute de un adult la un test de inteligenţă cu aceea a unui individ mediu apar-ţinând unei clase de vârstă determinate (de la 20 la 24 de ani în cazul scării Wechsler-Bellevue, căci aceasta este grupa la care, după autorul respectiv, are loc maximum de dezvoltare intelectuală).

De exemplu, un subiect în vârstă de 55 de ani care obţine nota 74 la acest test va fi considerat ca având o inteligenţă normală (Q.l.= l()0), dar comparat cu adulţii tineri, în vârstă de 20-24 de ani, nu va avea decât o eficienţă intelectuală mediocră (Q.E. = 87).

COEFICIENT DE INTELIGENŢĂ

(Q.l.)i raport dintre vârsta mentală a unui copil (apreciată prin metoda testelor) şi vârsta sa reală:

gl=Vârstamentalăxloo Vârsta reală

sau, mai corect, raportul dintre nota obţinută la un test şi nota ce se presupune a fi obţinută de un individ mediu de aceeaşi vârstă, la acelaşi test de inteligenţă.

în mod normal, vârsta mentală corespunde cu vârsta cronologică (un subiect mediu obţine un Q.l. = 100). Se consideră că deficienţa intelectuală începe sub 70, iar inteligenţa superioară deasupra lui 130. Aceste norme sunt valabile pentru persoane care aparţin aceluiaşi grup social care a furnizat eşantionul utilizat pentru etalonarea' testelor: ar fi o eroare să se tragă concluzia că indienii din America, al căror Q.l. este în medie de 80 la testele concepute pentru albii din această ţară. au o inteligenţă mediocră, deoarece nivelul lor socioeconomic este inferior aceluia al

populaţiei generale a Statelor Unite, iar cultura lor este foarte diferită de aceea a albilor din America.

Oricare i-ar fi imperfecţiunile. Q.I. rămâne un bun indicator al nivelului mental al unei persoane sau al unui grup social, în psihologia colectivă, el le-a permis lui J. Flynn şi R. Lynn să demonstreze că,din 1950 încoace, nivelul mental al şcolarilor şi al recruţilor a crescut cu circa 20 de puncte în toate ţările industrializate („Nature", 1987).

COGNIŢIE, act de cunoaştere.

Psihologia cognitivă este disciplina care

şi E. D. Wiersma, printr-o puternică emotivitate (E), o mare nevoie de activitate (A) şi reacţii imediate (R). Trăsătura domi-

orientării lor spre structuri adecvate, cât şi asupra atribuirii pentru familii a unui ajutor financiar. Nu îşi dau avizul în privinţa plasării în stabilimente de primire

având drept obiect de studiu mecanismele gândirii datorită cărora se elaborea/.ă cunoştinţe, de la percepţie, memorie şi învăţare până la formarea conceptelor şi a raţionamentului logic. Numim „teste cognitive" probele psihometrice care permit evaluarea cunoştinţelor unui subiect, cum sunt testele de nivel şcolar sau acelea de cunoştinţe tehnice, utilizate în vederea selecţiei profesionale.

COLECTIONISM, tendinţă de a acumula obiecte.

Arieratul, bătrânul atins de demenţă adună lucruri din cele mai eteroclite: capete de sfoară, pietre strălucitoare etc., pe când nevroticul este în căutare de obiecte deosebite: batiste fine, lenjerie feminină... La acesta din urmă colecţionarea elementelor este legată de tipul de nevroză. → FETIŞISM.

COLERIC. Tip de personalitate care se defineşte, în clasificarea lui G. Heymans

cât vivacitatea reacţiilor sale. impulsivitatea, activitatea exuberantă, vitalitatea, impacienţa. > CARACTEROLOGIE.

COMANDĂ, mod de a conduce.

Nu există o formă unică de comandă, ci o multitudine de tipuri, fiecare tip variind potrivit caracteristicilor proprii grupului. O bună comandă asigură o performanţă colectivă superioară şi face să progreseze grupul în direcţia scopului fixat; ea este sursă de satisfacţie pentru membrii grupului şi le întăreşte coeziunea. Comanda autoritară permite să se atingă o mare eficacitate, dar produce insatisfacţii care vătăma moralul grupului. Comanda demo-permite minorităţilor să aducă o contribuţie care ar risca să fie pierdută într-o altă ambianţă. → AUTORITATE; LlDER.

COMISIE DEPARTAMENTALĂ DE EDUCAŢIE SPECIALĂ (C.D.E.S.),
instanţă creată în fiecare departament francez, ca urmare a legii din 30 iunie 1975, în favoarea persoanelor handicapate, aplicabilă la copii şi adolescenţi.
C.D.E.S. se poate pronunţa în ceea ce priveşte orientarea* tuturor copiilor şi adolescenţilor handicapaţi, de la naştere şi până la intrarea lor în viaţa activă, cel mult până la vârsta de 20 de ani. Rolul său este de a promova diversele acţiuni necesare pentru a le da handicapaţilor cea mai bună educaţie posibilă. Ea este chemată să se pronunţe, în caz de necesitate, asupra
rare prin muncă* sau atelierele protejate". Sarcina care revine acestei comisii fiind foarte vastă, i-a fost dată posibilitatea de a-şi delega anumite competenţe către comisiile de circumscripţie de două categorii: acelea care au competenţe în privinţa copiilor din învăţământul preşcolar şi elementar (C.C.P.E.) şi acelea care cunosc cazurile elevilor din învăţământul secundar (C.C.S.D.). în aceste două comisii se găsesc cadre didactice, psihologi, medici, părinţi.
COMISIE TEHNICĂ DE ORIENTARE Şl DE RECLASARE PROFESIONALĂ (Co.T.O.Re.P.), instanţă creată în fiecare departament francez, ca urmare a legii din 30 iunie 1975, în favoarea persoanelor handicapate, aplicabilă la adulţi.
Co.T.O.Re.P. se pronunţă îndeosebi asupra orientării subiectului handicapat fie spre o profesie compatibilă cu aptitudinile sale, fie spre un stagiu de readaptare, fie spre un atelier protejat* sau un centru de ajutorare prin muncă (C.A.T.). îi revine de asemenea sarcina de a aprecia dacă starea persoanei respective justifică atribuirea alocaţiei pentru adulţii handicapaţi.
COMIŢIALITATE. Sinonimul epilepsiei.
COMPENSARE, acţiune de contrabalansare a unei deficienţe.
Acest proces psihologic, adesea inconştient, constă în a compensa un deficit
sau o infirmitate, reale sau presupuse, printr-un comportament secundar, uneori bine adaptat la realitate. Potrivit teoriei lui A. Adler, Napoleon Bonaparte ar fi căutat giona spre a face uitata statura sa mica. Mai aproape de zilele noastre, Wilma Rudolph, supranumită „Gazela neagră", a devenit campioană olimpică (1960), la probele de alergare pe 100 m şi 200 m, după ce şi-a învins o poliomielită care o doborâse. Dar compensarea se poate exercita şi pe plan imaginar, cum fac nevroticii sau deliranţii, care trăiesc în gând isprăvi fabuloase sau se închipuie personaje extraordinare, spre a-şi masca eşecul în viaţa socială. -- VOINŢĂ.
COMPETIŢIE, aspiraţie simultană a mai multor indivizi la acelaşi statut, la acelaşi titlu.
Competiţia îi stimulează pe cei mai buni, dar îi inhibă pe unii indivizi care, decât să se expună riscului de a pierde, preferă să nu participe şi se interiorizează. După R. May, competiţia ar fi una din cauzele majore ale unei nevroze culturale care face din fiinţele umane fie persoane supuse şi conformiste, fie nişte revoltaţi. Pe de altă parte, M. Sherif, experimentând pe două grupuri de şcolari angajaţi timp de mai multe zile în jocuri competitive, a observat apariţia rapidă a unor conduite ostile şi agresive, pe care nu le-au putut potoli nici mesele luate împreună, nici participarea la programe de divertisment. Competiţia este un fapt cultural care nu se găseşte în toate societăţile; ea ar fi inexistentă la triburile Hopi, la triburile Arapesh din Noua Guinee, la indienii Zufii din New Mexico.
71
COMPLEX
COMPLEXUL LUI OEDIP
COMPLEX, ansamblu de tendinţe este ang inconştiente care determină aţi- vrea să tudinile unui individ, comporta mentul său, visele sale etc.
Pentru multe persoane conţinutul acestu
Uneori rcgresează. nu mai vrea să meargă la grădiniţă, îşi procură satisfacţii autoerotice, reîncepe să se exprime ca un bebeluş şi să facă pipi pe el. Este pentru dânsul o experienţă dureroasă, traumatizantă, care îi determină conduita ide'
opune conştiinţa morală impulsiilor sexuale
şoc puternic, de natură sexuală. Aproape toată lumea crede că este un fenomen morbid. Nici vorbă de aşa ceva. în terminologia psihanalitică este vorba de o combinaţie de trăsături personale, de dorinţe,
contradictorii, practic întotdeauna inconştiente, totul organizat într-un ansamblu indisolubil, făcând parte integrantă din personalitate.
Complexele se formează in primii ani de viaţă. La baza lor se găseşte întotdeauna cuplul dragoste-ură. Ele nu sunt patologice, dar pot să devină patologice ca urmare a modificărilor pe care le suferă sau a hipertrofiilor secundare. Când ele nu se re/.olvă în mod normal, antrenează tulburări caracteriale la copil şi se prelungesc prin dezordini nervoase la adult. Fiecare eveniment important din viaţa unui copil este susceptibil de declanşarea formării unui complex. Naşterea unui me/in într-o familie, de exemplu, determină o serie de modificări în atitudinile fiecăruia din membrii acesteia. Prin forţa lucrurilor, mama, acaparată de îngrijirile pe care trebuie să le dea noului-născut, nu se

mai poate consacra în întregime primului-născut. Acesta, simţindu-se frustrat, devine gelos şi agresiv la adresa mezinului şi vrea ca şi mama să-1 lase în părăsire. Animat de sentimente contradictorii, de dragoste şi de ură, de dorinţa de reconciliere şi de agresiune, el
(J. Lacan). în continuare, totul poate reintra în normal, dar în psihismul său rămâne o urmă susceptibilă de a fi reactivată de noi experienţe cât de cât similare. El devine sensibil la nedreptate, revoltat, autoritar sau docil, egoist sau altruist, după temperament şi educaţie. Caracterul său se formea/ă în funcţie de situaţia frustrantă, personalitatea se organizează şi integrează motivaţiile şi conduitele complexuale. Protestul inconştient împotriva prezenţei „intrusului" se poate transpune, ulterior, în domeniul social, manifestându-se,de exemplu, prin incompatibilitatea de dispoziţie cu anumite persoane resimţite ca rivale. » CASTRARE; COMPLEXUL LUI OEDIP; INFERIORITATE; ÎNŢĂRCARE.

COMPLEX DE INFERIORITATE,

sentiment de insuficienţă.

Complexul de inferioritate a fost studiat îndeosebi de către A. Adler", care 1-a pus la baza teoriei sale psihologice. Acest complex apare în copilărie, atunci când subiectul ia cunoştinţă de slăbiciunea sa naturală, încă din primii săi ani de viaţă copilul îşi dă seama că este constrâns să facă ce nu doreşte şi că este împiedicat să realizeze ceea ce ar vrea să realizeze, în raport cu adultul el se găseşte într-o situaţie de inferioritate care, uneori, îl copleşeşte. Dacă părinţii îi cer copilului să facă ceva dincolo de posibilităţile sale, sentimentul de incapacitate este confirmat şi el se instalează, cu toate efectele deprimante
care rezultă. Copilul se închide în sine, se retrage din acţiune si se refugiază în reveria consolatoare, pansându-şi rănile cu iluzii. Uneori complexul de inferioritate se cristalizează în jurul unei infirmităţi reale (tulburare de limbaj, urâţenie fizică) sau caracteristici personale considerate neplăcute (statură mică,pete de roşcată...). Cel mai adesea au loc comportamente de calitate inferioară (brutalitate, tachinare, despotism, lăudăroşenie) sau complexul se exprimă prin idei depresive. Pentru a se evita formarea complexului de inferioritate
în jurul copilului a unui climat favorabil împlinirii sale. Obişnuindu-l pe copil cu o disciplină de viaţă indispensabilă, părinţii trebuie totuşi să suprime excesele de autoritate; pe de altă parte, ci vor trebui să-1 facă pe copil conştient de posibilităţile şi de valoarea sa, dându-i cu premeditare ocazia de a trăi bucuria succeselor. •• COMPENSARE.

COMPLEXUL CASTRĂRII, teamă nemotivată de a-şi pierde integritatea corporală.

în realitate este vorba mai puţin de sentimente referitoare la corpul omenesc ca atare cât de un sistem de emoţii în raport cu valoarea simbolică a falusului'. Acest complex, care rămâne inconştient, pune în evidenţă la adultul nevrozat persistenţa unei angoase infantile legată de problema apartenenţei sexuale. Uneori complexul este generat de ameninţările unor educatori nepricepuţi care urmăresc să reprime sau să evite „proastele obiceiuri" (masturbarea). Cel mai adesea complexul survine în mod natural la copil, avându-şi originea într-un sentiment de culpabilitate* în raport cu complexul lui Oeclip şi cu descoperirea
diferenţierii anatomice a sexelor. Băieţelul se teme să nu piardă ceea ce are si care îl pune în valoare. Interesul pe care fetiţa îl arată membrului viril al băiatului este expresia dorinţei sale de a-l egala, ea pi/.muindu-i penisul şi căutând mijloacele de reparare a lipsei de care suferă. Unul dintre aceste mijloace este acela de a avea un copil. Dorinţa de a avea copil va înlocui deci pizmuirea penisului.

Pentru a deveni normal în plan sexual, orice copil trebuie să surmonteze complexul lui Oedip şi teama de castrare. Complexul castrării - consideră de fapt psihanaliştii - constituie pentru individ şocul afectiv cel mai important din existenţa sa, ale cărui prelungiri pot avea ecou asupra dezvoltării ulterioare a sexualităţii sale,condiţionându-i relaţiile umane

COMPLEXUL LUI OEDIP, sentimente care decurg din ataşametul erotic al copilului faţă de părintele de sex opus.

Analizând nevrozele, Freud a descoperit fapte care,în mod schematic, se pot reduce la două tendinţe interdependente: dragostea pentru părintele de sex opus şi ostilitatea pentru părintele de acelaşi sex. El le-a grupat într-un ansamblu numit, prin referire la mitologia elenă, „complexul lui Oedip". Ne amintim, într-adevăr, că destinul lui Oedip, fiul lui Laios, regele Tebei, şi al locastei, era de a-şi ucide tatăl şi de a se căsători cu mama sa. Exilat de mic copil, într-o zi s-a luat la ceartă cu un necunoscut (tatăl său, Laios), pe care 1-a omorât, a dezlegat enigma Sfinxului şi, ca recompensă, a primit mâna locastei.

Complexul lui Oedip nu are nimic patologic (doar dezvoltările sale în caz de

nerezolvare pot să devină patologice); el constituie o etapă normală în creşterea psihologică a copilului. Ca urmare a descoperirilor făcute de psihanalişti, nu se mai contestă existenţa unei sexualităţi infantile. Către vârsta de 4-5 ani, băiatul se îndrăgosteşte de mania sa (care este pentru dânsul persoana de sex feminin cea mai demnă de interes şi cea mai apropiată) şi, în acelaşi timp, se arată agresiv faţă de tatăl său, în care vede un rival fericit, căruia îi admiră şi îi invidiază puterea şi calităţile. Conflictul interior şi tensiunea care rezultă de aici se rezolvă în mod normal prin refularea" tendinţelor sexuale până la pubertate şi prin identificarea' cu tatăl: ca şi acesta, băiatul va învăţa să devină

viril (fără revoltă) şi mai puţin dependent de mamă. La fetiţă se observă o situaţie simetrică.
Complexul lui Ocdip îi caracterizează pe copiii din familiile monogame. El este, în esenţă, un efect al culturii, în civilizaţia noastră acest complex ocupă o poziţie fundamentală, determinând anumite trăsături de caracter (ostilitatea faţă de tată poate fi deplasată asupra autorităţii în general, asupra şefilor ierarhici, asupra Bisericii, statului etc.) şi ducând la nevroză atunci când evoluţia nu se face în mod

COMPORTAMENT, conduită a unui subiect luat în considerare într-un mediu şi într-o unitate de timp dată.
Comportamentul, care depinde atât de individ cât şi de mediu, are întotdeauna un sens. El corespunde căutării unei situaţii sau unui obiect susceptibil să reducă tensiunile (C. L. Huli) şi să satisfacă trebuinţele individului. De la reflex, care
tinde să suprime excitaţia, până la nevroză, concepută ca o reacţie neadecvată la angoasă, toate comportamentele au o semnificaţie adaptativă. > BEHAVIORISM.

COMPORTAMENT MATERN, aţa
şamentul mamei faţă de progenitura sa.
Printr-o scrie de cercetări asupra şobolanilor albi, C. J. Warden a arătat că această tendinţă este în general mai puternică decât oricare alta (sete, foame...). După P. T. Young, comportamentul matern s-ar explica, în mare parte, prin necesitatea maniei de a-şi decongcstiona glandele mamare, dureroase, prin alăptarea puilor Dar în acest comportament intervin si alţi factori.
Spre a se studia presupusa influenţă a hormonilor, s-a procedat la implantarea de lob anterior al hipofiziei la şobolanii masculi adulţi, determinându-se astfel o conduită maternă tipică: construirea cuibului, lingerea puilor ctc. Ca urmare a lucrărilor lui K. Lorenz asupra impreg-naţiei perceptive', cercetătorii au încercat să studieze condiţiile ataşamentului* mamei faţă de pui. O oaie învaţă să recunoască mirosul mielului ei la două sau trei ore după fătarea acestuia. La specia umană, pe lângă cauzele biologice şi fiziologice, există şi alte cauze, psihosociale, care joacă un rol incontestabil în această conduită. O femeie nu va fi o bună mamă dacă ea nu a fost îndeajuns de iubită, în aşa fel încât să se iubească ea însăşi şi să-i iubească pe ceilalţi.

COMPULSIE, tendinţă imperioasă de a săvârşi un act.
în nevroza obsesională subiectul execută unele gesturi iraţionale, cum ar fi rectificarea poziţiei tuturor tablourilor din casă,
ştiind că aceasta nu corespunde nici unei raţiuni logice, ci din necesitatea de a îndepărta angoasa care ar apărea în cazul în care aceste acte nu ar fi executate. După S. Freud, compulsiile ar fi „formaţiuni de compromis" între anumite dorinţe şi exigenţele morale ale subiectului.

COMUNICARE, relaţie între indivizi.
Comunicarea este în primul rând o percepţie. Ea implică transmiterea, intenţionată sau nu, de informaţii destinate să lămurească sau să influenţeze un individ sau un grup de indivizi receptori. Dar nu se reduce la aceasta, în acelaşi timp în care o informaţie este transmisă, se produce o acţiune asupra subiectului receptor şi un efect retroactiv *(feed-back)* asupra persoanei emiţătoare care, la rându-i, este influenţată.
Limbajul' nu este singura conduită în comunicare, aici intervenind de asemenea mimica şi gestul. Pe de altă parte, nu toate comunicările se exprimă în mod raţional. Se percepe mai mult decât se comunică cu claritate. Ba chiar S. Freud a putut vorbi de comunicarea de la inconştient la inconştient, exprimând prin aceasta faptul că indivizii sunt capabili să perceapă indici subtili, neconştientizaţi.
Comunicarea nu este un privilegiu al omului. Ea există neîndoielnic şi la animale şi plante. Albina indică printr-un dans, celorlalte membre ale stupului, locul în care se găsesc florile, distanţa şi calitatea nectarului (K. von Fnsch). Pinii, plopii, arţarii răniţi îşi avertizează congenerii despre vătămările suferite, ceea ce are ca efect declanşarea în întreaga colonie a unui mecanism chimic de apărare împotriva agresorilor (P. Caro, 1983). De la
CONCEPT
bacterie la om, toate fiinţele vii au nevoie, pentru a supravieţui,de a fi informate atât asupra stării lor cât şi asupra mediului exterior. Semnalele utilizate sunt dintre cele mai variate: vizuale, ca la licurici, electrice (gimnoţi), sonore (cintez.oi), ultrasonore (lilieci), tactile (furnici) sau chimice (feromonele emise de viermii de mătase).

CONATIE, termen utilizat în psihologia franceză cu sensul de „efort de voinţă".
Aspectele conative (sau voliţionale) ale unei persoane, legate de motivaţii şi de pulsiuni, constituie fundamentele afectivităţii. Le putem aprecia calitativ datorită tehnicilor proiective.

CONCEPT, reprezentare mentală abstractă şi generală a unui obiect.
Conceptul este o construcţie simbolică a spiritului care, dincolo de datele senzoriale, atinge esenţa obiectelor şi le grupează într-un acelaşi ansamblu. Piroga, şalupa, traulerul, port-avionul sunt vase; hoţul şi escrocul sunt delincvenţi, febra tifoidă şi tuberculoza sunt maladii. Conceptele „vas", „delincvent" şi „maladie" sunt produse ale experienţei noastre, limbajul permiţându-ne să le exprimăm simbolic.
Conceptul este un instrument intelectual care ne dă posibilitatea să sesizăm relaţiile existente între anumite

fenomene. Posesia sa facilitează acţiunea, pe când absenţa sa o contrariază; un experimentator o învaţă pe o maimuţă să stingă o lumânare cu apa luată de la un robinet, apoi transpune aceeaşi acţiune în contextul unui lac. Animalul se întoarce cu cana sa la robinet,

în loc să ia apa din lac. Dacă ar fi posedat conceptul de „apă", maimuţa s-ar fi scutit de această osteneală. Formarea conceptelor, studiată mai ales de J. Piaget.este în funcţie de maturizarea intelectuală şi de dezvoltarea limbajului. Nivelul de gândire conceptuală a unui subiect este evaluat cu ajutorul testelor de clasare a unor obiecte de culori si forme diferite.

CONDENSARE, acumulare de sensuri într-un singur element.

Cuvintele de duh. visele", lapsusurile", simptomele nevrotice tălmăcesc, într-un mod abreviat şi simbolic, sentimentele unei persoane. Un bărbat visea/.ă, de exemplu, că se mută într-un mure oraş, scăldat de un râu, oraş care se numeşte „Parsbotirg" Analiza acestui nume arată că este compus din silabe care aparţin numelor Paris şi Strasbourg şi că în realitate autorul visului, ataşat de cele două oraşe, este incapabil să se decidă în favoarea unuia sau altuia. Condensarea, mai ales aceea a personajelor, duce uneori la o extremă concizie, contribuind la îmbogăţirea semantică a viselor şi la caracterul lor bizar.

CONDIŢIONARE, ansamblu de operaţii asociative prin care se provoacă un nou comportament la animal sau la om.

Domeniul reflexelor condiţionate pare infinit. Prin metoda condiţionării peştii au putut fi învăţaţi să parcurgă labirinturi nu prea complicate. Chiar şi rezistenţa organismului la microbi este un reflex susceptibil de condiţionare (S. Metalnikov, 1928). într-adevăr, dacă .se inoculează antigeni microbieni unui câine, organismul său va

reacţiona prin producerea de anticorpi (substanţă defensivă). Dacă injecţiile sunt precedate de un uşor şoc electric, acesta va fi suficient ca să provoace apariţia anticorpilor.

Condiţionarea este o tehnică utilizată în mod curent în terapeutica psihiatrică pentru tratarea unor nevroze, dezintoxicarea alcoolicilor sau vindecarea copiilor de frică, de emirez.ie, de bâlbâială sau de insomnie. > TERAPIE COMPORTAMENTALĂ.

CONDIŢIONARE OPERANTĂ,

tehnică de învăţare pusă la punct deB.F. Skinner(1938).

Opusă condiţionării pavloviene clasice, metoda condiţionării operante caută să se apropie de realitate, lăsându-i animalului activ libertatea de a acţiona în mediul său. Nu mai este vorba de un răspuns provocat, ci doar de acte spontane, urmate de o întărire. De exemplu, apăsând pe o pedală, o pisică va căpăta lapte, sau, apăsând pe un buton din 19 în 19 secunde,o maimuţă va evita un şoc electric. Datorită acestei tehnici, a fost posibil ca porumbeii să înveţe să-i caute pe naufragiaţi şi epavele şi să semnaleze prezenţa lor apăsând pe butoane ori de câte ori zăresc pe ocean obiecte de culoare roşie, portocalie sau galbenă (culorile convenţionale ale semnalelor de situaţie critică şi ale vestelor de salvare). Dacă detecţia este confirmată, aceşti noi străjeri ai mărilor sunt recompensaţi prin hrană.

CONDUITĂ, ansamblu de acţiuni prin care un organism caută să se adapteze la o situaţie determinată.

în psihologie până în anii 1960, tinde să

fie înlocuit de acela de comportament'. Cu toate acestea, conduita nu se reduce nici la datele materiale şi obiective, cum

cum Ic înţelegeau behavioriştii. nici la simplele reacţii ale organismului examinai în mediul său, prin care caută să diminueze tensiunile provocate de acesta. Conduita este un răspuns la o motivaţie', punând în joc componente psihologice, motorii şi fiziologice. Comunicarea, de exemplu. este o conduită psihosocială care vizează sâ-i transmită celuilalt o informaţie, prin folosirea limbajului, a mimicii, a atitudinilor, a gesturilor ctc.

CONFLICT, luptă de tendinţe, de interese; situaţie în care se găseşte un individ supus unor forţe vectorial opuse şi de puteri aproape egale.

Un şobolan înfometat, atras de hrana situată la extremitatea cuştii, la care nu poate ajunge decât trecând pe o grilă electrizată, se găseşte într-o situaţie conflic-tuală (apetenţă contra aversiune). Obligaţia pentru un copil de a face o muncă dezagreabilă, aşteptându-1 pedeapsa în cazul în care nu o face (aversiune contra aversiune) sau obligaţia de a alege între două plăceri la fel de atrăgătoare (apetenţă contra apetenţă) provoacă o tensiune intrapsihică. Când conflictul se arată insolubil, apare angoasa şi se instalează tulburări nevrotice.

Fiinţa umană dispune de numeroase mijloace de a rezolva conflictele intrapsi-hice, mijloace cum sunt refularea, deplasarea spre un scop substitutiv, sublimarea etc. în afară de conflictele afective, există conflicte de ordin cognitiv (intelectual) sau social. *Conflictul cognitiv* survine în cazul în care o persoană se află în faţa unor

informaţii contra opiniilor pe care ea le profesează. →• DISONANTĂ COGNITIVĂ.

CONFORMISM, atitudine care vizează menţinerea individului în acord cu grupul său social.
Conformismul este, pentru majoritatea fiinţelor umane, o condiţie de sănătate mentală. Refuzul de a accepta normele sociale îl izolează pe individ de comu-
nitatea faţă de care el devine mai mult sau mai puţin străin. Transgresiunea este aproape întotdeauna pedepsită, sancţiunea putând merge de la pedeapsa violentă la deriziune (ca, de exemplu, în cazul nonconformismului vestimentar). Conformismul se asociază adesea cu o fidelitate faţă de grup, ceea ce îi poate face pe membrii săi să acţioneze contra piopriului
CONFUZIE MENTALA, stare patologică in care ideile sunt încâlcite.
Este vorba, de obicei, de o situaţie temporară, consecutivă unei intoxicaţii, unei boli infecţioasc, unui traumatism cranian sau unui şoc emoţional puternic. Bolnavul are privirea rătăcită, nu-i mai recunoaşte pe ai săi. nu mai ştie unde se găseşte, este dezorientat în timp si prezintă tulburări de memorie. Deşi confuzia mentală poate surveni la orice vârstă, ea se întâlneşte cel mai adesea la persoanele care au trecut de 60 de ani sau la acelea la care creierul a suferit alterări (toxicomani, alcoolici etc.). Această maladie evoluează în general favorabil dacă este tratată la timp. Dacă nu este găsită cauza şi dacă nu se instituie tratamentul de rigoare, se poate instala o stare confuzională organică cronică.

CONSERVARE, în teoria operatorie' a lui J. Piaget, schemă a gândirii logice care apare la copil între 7 şi 12 ani, potrivit căreia subiectul ştie ca anumite transformări ale unui obiect fforma acestuia, de exemplu) nu modifică celelalte calităţi ale sale (greutatea, de exemplu).
CONSILIER DE ORIENTARE,
specialist însărcinat să-i informeze pe elevii din învăţământul secundar şi pe studenţi cu privire la studiile pe care le pot face şi la locurile de muncă pe care le pot ocupa după terminarea acelor studii, precum şi cu privire la propriile lor posibilităţi, în aşa fel încât să poată decide în cunoştinţă de cauză asupra orientării lor.
în 1988 existau în Franţa 519 centre de informare şi orientare şi 4 313 directori şi consilieri de orientare. Sarcina acestora din urmă este considerabilă: 2 620 000 de tineri au beneficiat, în 1986, de acţiuni de informare, iar l 580 000 dintre aceştia au fost luaţi în sarcină. Consilierii de orientare utilizează metode proprii în special psihologiei clinice şi psihologiei sociale, îndeosebi tehnici psihometrice (teste colective şi individuale), convorbiri şi discuţii în grup. Ei au un rol important pe lângă cadrele didactice, în cadrul consiliilor de clasă, prin viziunea nouă pe care o aduc asupra elevilor.
CONSTITUŢIE, ansamblu de dispoziţii congenitale, morfologice şi psihofiziologice ale unui individ.
Există numeroase tipuri constituţionale şi s-a încercat reducerea acestora la câteva
grupe principale. E. Dupre distingea opt constituţii: emotiv, ciclotimie, paranoiac, pervers, mitomaniac, schizoid, glihroid, psihopatie; E. Kretschmer reţine trei: atletic, leptosom, picnic; C. G. Jung se limita la două: introversiune şi extraversiune.
Toate aceste clasificări sunt simplificatoare, dar ele au meritul de a sublinia existenţa unui fond comun la anumiţi indivizi, fond care le condiţionează conduita. Astfel, J. Masserman a observat că maimuţele plasate în situaţii de tensiune identice reacţionau diferit, după specie: unele deveneau agresive, altele se blocau, iar altele prezentau tulburări psihosomatice.
CONŞTIINŢĂ, cunoaştere imediată pe care flecare dintre noi o are despre existenţa sa, despre actele sale şi despre lumea exterioară.
Conştiinţa, care organizează datele simţurilor noastre şi ale memoriei,care ne situează în spaţiu şi în timp, nu există ca funcţie particulară care să fie organizată şi
fără inferioritate şi fără exterioritate, un raport cu lumea percepută. H. Bergson o asimilează atenţiei, S. Freud percepţiei, C.G. Jung stării de veghe, iar neuropsi-hologii funcţiei vigile.
J. Delay distinge şapte niveluri de conştiinţă. Cel mai înalt corespunde hiper-activării creierului (vigilenţă excesivă, emoţii puternice), cel mai de jos corespunde stării de comă (excitaţiile senzoriale nu mai provoacă decât foarte slabe reacţii motorii), între aceste extreme se situează vigilenţa atentă, vigilenţa difuză, reveria sau somnolenţa, somnul uşor si somnul profund. Ceea ce se numeşte de obicei „conştiinţă" se limitează la nivelurile care
preced adormirea. Dincolo de acestea conştiinţa nu este abolită - pentru că visăm şi ne amintim visele - , dar gândirea este fixată în special asupra piilsiunilor" şi afectivităţii* (conştiinţa onirică).
CONTAGIUNE MENTALĂ, transmitere involuntară a simptomelor mentale patologice la alte persoane.
Acestea, influenţate de un bolnav, se apucă să-1 imite, adoptându-i atitudinile şi mergând până la a-şi însuşi ideile lui delirante. La baza contagiunii mentale stă un feomen de sugestibilitate", care încetează de îndată ce bolnavul „inductor" este separat de subiecţii contaminaţi. Contagiunea mentală este foarte frecventă în isterie şi în situaţiile

descrise de psihologia maselor.
unei finalităţi inconştiente. Alegerea organelor are şi ea un sens ce poate fi înţeles prin explorarea inconştientului cu ajutorul narcoanalizei, al tehnicilor proiective sau al psihanalizei. Conversiunea, considerată mecanism de apărare contra angoasei, este mecanismul fundamental al isteriei. Ea nu trebuie confundată cu manifestările psihosomatice (paloare, roşire) provocate de emoţii la mulţi indivizi nervoşi sau anxioşi.

CONVORBIRE, conversaţie logic închegată.

Utilizată ca metodă de observaţie pentm studierea personalităţii unui subiect, acest procedeu, care face parte din toate exa-

CONTRACEPŢIE → REGLAREA NAŞTERILOR.

CONTRATRANSFER - TRANSFER

CONTROLUL NAŞTERILOR •

REGLAREA NAŞTERILOR.

CONVERSIUNE, transformare a unei emoţii, a unui afect refulat în manifestare corporală.

Tendinţa proscrisă, care nu poate apărea liber în conştiinţă fără a provoca angoasă, se exprimă în mod simbolic printr-un simptom somatic. „Limbajul corpului" înlocuieşte vorbirea. Se observă în acest caz paralizii fără lezarea sistemului nervos, cecităţi, surdităţi sau mutisme fără lezarea organelor de văz, auz sau fonatoare. Tulburarea este funcţională şi corespunde
diverselor rezultate obţinute. Convorbirea este folosită în mod curent în psihologia clinică (permiţând soluţionarea problemelor pacientului) şi a fost adoptată de psihologii din industrie şi din armată pentru selecţionarea cadrelor şi a ofiţerilor. Există diferite tehnici de convorbire (se pun întrebări şi se lasă ca persoana chestionată să vorbească fără a se interveni, de exemplu), dar conversaţia are loc întotdeauna într-un climat de bunăvoinţă, în care subiectul să se poată exprima în mod liber.

CONVULSIE, contracţie bruscă şi involuntară a muşchilor, datorată unei descărcări neuronale.

Se disting convulsii tonice şi convulsii clonice. Primele, rare, se caracterizează prin rigidizarea corpului, pe când celelalte se constituie dintr-o serie de secuse musculare ritmice, în copilărie, când creierul este hiperexcitabil, convulsiile însoţesc adesea febrele ridicate (40°C) provocate de

COORDONARE MOTORIE

unele boli infecţioase. ca tuşea convulsivă. Când sunt i/.olatc. nu lasă sechele; când se repetă, se traduc prin Ic/.iuni cerebrale. Există şi convulsii tară febră, de origine metabolică (deficit de calciu.de glucoza) sau datorate unei scăderi permanente a pragului de excitabilitate al creierului (epilepsie), ca/ în care crizele pot fi declanşate de o emoţie.

COORDONARE MOTORIE, legătură armonioasă a mişcărilor.

Aceasta presupune integritatea si maturitatea sistemului nervos. O bună coordonare ncuromusculară este necesară hi aproape toate actele vieţii, de la cele mai simple la cele mai complexe, în viaţa profesională, o bună coordonare vi/.uomotorie sau audiomotorie (urmărirea sunetelor emise de sateliţii artificiali, de exemplu) este adesea indispensabilă. Pentru a evalua această aptitudine au fost construite diverse teste, cum ar fi testul mişcărilor conjugate (asociindu-se mişcările a două manete care comandă un ac de reglare, trebuie să se urmărească o linie curbă) sau audio-kinctronul lui R. Anderhuber (1972), în care subiectul, pornind de la două comenzi manuale (o manivelă şi un levier), trebuie să „alerge" după un sunet care are tendinţa să dispară. Cercetările au arătat că exista o relaţie strânsă între reuşita la aceste probe şi comanda maşinilor.

COPII SĂLBATICI, copii abandonaţi, crescuţi de animale.

Se cunosc vreo treizeci de cazuri. După R.M. Zingg, ei nu vorbesc şi nu emit nici un sunet vocal omenesc; se deplasează în patm labe, se hrănesc ca animalele (adulmecând alimentele înainte de a le mânca
şi coborând gura la ele) şi nu-şi exprimă emoţiile aşa cum o fac oamenii. Cazurile cele mai cunoscute sunt acelea al ,,sălbaticului de la Aveyron" şi al „copiilor-lupi" de la Midnapore. Cel dintâi. Victor, descoperit în 1799, era un băiat de aproximativ 10-12 ani. care trăia gol, în stare sălbatică, în pădurea de la Lacaune, la hotarul dintre Tarn şi Aveyron. El a fost încredinţat unei instituţii de surdomuţi, unde J.M. Itard s-a străduit în zadar, vreme de cinci ani, sâ-l educe. Ceilalţi, nişte fetiţe, cărora li s-au dat numele de Amala şi Kamala, au fost capturaţi în India, în 1920. Aveau aproximativ patru şi opt ani şi trăiau într-o peşteră, la un loc cu lupii. Străine de limbajul uman, alergând în patru labe, ele îşi exprimau suferinţa urlând ca lupii, încredinţate misionarilor, au reuşit cu greu să meargă în două picioare şi să înveţe câteva cuvinte. Au murit repede (cea mai mică după un an de la descoperirea ei, iar cealaltă după opt ani), fără să fi ajuns să se adapteze la viaţa oamenilor.

Ca/urile de copii sălbatici demonstrează influenţa mediului asupra dezvoltării fiinţei umane; mediul este acela care furnizează funcţiei ajunse la maturitate excitanţii corespunzători, în lipsa cărora funcţia rămâne virtuală sau se atrofiază; mediul este acela care completează structurile de bază şi determină caracterele specifice indivizilor.

COPILĂRIE, perioadă de viaţă care se întinde de la naştere la adolescenţă.

Sub influenţa psihologiei moderne, copilul nu mai este considerat ca un adult căruia îi lipsesc cunoştinţele si

judecata, ci ca un individ care are mentalitatea sa

proprie şi a cănii dezvoltare este guvernată de legi particulare.
Copilăria este etapa necesară transformării noului-născut în adult. Cu cât ne ridicăm pe scara zoologică, cu atât durata copilăriei creşte: trei zile la cobai, nouă ani la cimpanzeu, douăzeci şi cinci de ani la om, după A. GeselT. Fiinţa umană are nevoie de această lungă perioadă pentru a înţelege şi asimila structurile culturale complexe la care va trebui să se adapteze, în această perioadă dinamică si de o extremă bogăţie, în care creşterea are loc simultan în toate domeniile, se disting trei mari stadii* (pe care pedagogii le-au şi remarcat): prima copilărie, până la vârsta de trei ani; a doua copilărie, de la trei la sase sau şapte ani; şi a treia copilărie, care se termină cu pubertatea. Dezvoltarea copilului se face potrivit unui proces de diferenţiere" progresivă, înţărcarea este unul din primele fapte psihologice care îi permit copilului diferenţierea de mama sa şi o mai bună conştientizare a realului. O dată cu progresele înregistrate în domeniile psihomotor (utilizarea mâinii, dobândirea poziţiei bipede şi a mersului) şi verbal (cuvinte, fraze) universul copilului se lărgeşte, interesele sale capătă volum, gândirea devine tot mai riguroasă. La vârsta de trei ani copilul îşi descoperă personalitatea, pe care şi-o afirmă folosind pronumele ei; şi *mine* şi opunându-se, fără motiv, celorlalţi, începând cu acest moment, achiziţii le sale cunosc un ritm din ce în ce mai rapid.

COPIL ÎNTÂRZIAT, copil care nu ţine pasul cu ritmul normal al achiziţiilor şcolare.

întârziaţii (retardaţii) nu sunt deficienţi din punct de vedere intelectual, ci subiecţi
handicapaţi din cauze exterioare persoanei lor: boala i-a ţinut departe de şcoală; frecventele schimbări de domiciliu au făcut dificilă adaptarea lor şcolară; părinţii se dezinteresează de studiile lor sau îi resping pe plan afectiv etc. De obicei aceşti copii sunt dirijaţi spre o clasă de adaptare sau spre un ortopedagog, care îi ajuta să recupereze întârzierea.

COPIL MALTRATAT, copil victimă a violenţelor sau a unor tratamente blamabile.

După C. H. Kempe (1977), 2 000 de copii mor anual în Statele Unite ca urmare a maltratărilor; în Republica Federală Germania numărul acestora ar fi de l 000 (C. Biermann, 1969), iar în Franţa de 300-600 (datele Ministerului Afacerilor Sociale. 1986). Numărul copiilor maltrataţi s-ar situa în Franţa între 40 (K)0 şi 50 000 pe an, dintre care 30 000 ar fi mai mici de şase ani. Cel mai mult ar avea de suferit sugarii şi adolescenţii (48% violenţe de natură sexuală la fete şi 70 maltratări fizice la băieţi).
Adesea alcoolismul, mizeria, îngrămădirea în locuinţe insalubre, tradiţia violenţei (mulţi taţi şi mame au fost copii bătuţi) stau la originea acestor tratamente condamnabile. Dar flagelul poate atinge toate mediile. Părinţii care îşi maltratează copiii se simt cu atât mai culpabilizaţi cu cât imaginile mamei şi tatălui, vehiculate de mass media, sunt supravalorizate. Pentru a se evita ca aceste persoane să se găsească într-o prea mare izolare şi marginalizate, unele „şcoli ale părinţilor" au creat, din 1971, în mai multe oraşe din Franţa, permanenţe telefonice la care părinţii care nu-şi mai suportă copilul au posibilitatea

să-şi exprime în mod anonim tensiunea, un sistem de protecţie socială, medico-so Serviciile publice au pus şi ele pe picioare cială şi judiciară.

Copil maltratat: ansamblul persoanelor, echipelor şi serviciilor care pot veni în ajutorul copilului şi al părinţilor săi

(A.S.E.: Ajutorul social pentru copilărie; C.A.M.S.P.: Centru de acţiune medico-socială precoce; C.M.P.P.: centru medico-psihopedagogic; P.M.I.: Protecţie maternă şi infantilă)

[Extras din Dosarul tehnic „50 000 de copii sunt maltrataţi. A vorbi despre ei deja înseamnă a acţiona", cap. 3, „Protecţia copilăriei în pericol, cadru juridic, instituţii, proceduri", p. 23. Publicat de Ministerul Afacerilor Sociale şi al Solidarităţii Naţionale, Paris, 1986]

COPIL UNIC, singurul copil dintr-o familie.

Această situaţie ponte constitui un handicap pentru copil, care, crescut de părinţi adesea anxioşi şi hiperprotectori, nu găseşte în mediu condiţiile socioafective necesare dezvoltării sale. Izolat de ceilalţi copii, de a căror influenţă părinţii se tem mai mult sau mai puţin conştient, el ajunge să aibă o concepţie falsă despre viaţă, devine mofturos, egoist şi adesea retardat pe plan afectiv. Se pot evita aceste inconveniente dacă se integrează de timpuriu copilul unic într-o mişcare de tineret (scoutism*, de exemplu), unde el va face ucenicia vieţii sociale cu cei de-o seamă cu dânsul, se va obişnui cu schimburile şi cu egalitatea şi, privat de spirijinut părintesc, îşi va pune la încercare forţele personale.

COPROLALIE, limbaj obscen sau murdar.

Relativ frecventă la adolescenţii timizi, această conduită reflectă dorinţa lor de a se afirma şocându-i pe membrii anturajului. O regăsim şi în unele stări patologice (manie, schizofrenie, maladia lui Gilles de la Tourette, de exemplu) şi la copiii mici frustraţi pe plan afectiv. La aceştia din urmă poate invada întreaga sferă a limbajului, exprimând

ostilitatea faţă de cei care nu-i iubesc. Coprolalia dispare de îndată ce subiectul şi-a regăsit securitatea afectivă.
COPROFAGIE, ingerarea de excremente.
Coprofagia este normală la unele insecte, cum este scarabeul, care consumă excremente de mamifere, ori Ia unele rozătoare, dar nu la om. Coprofagia, numită şi „scatofagie", se întâlneşte cel mai adesea
la idioţi sau la demenţi, da de abandon sau în cazul *un* afective grave.
în nevroza raumatisme
COREE, maladie nervoasă, numită de obicei „dansul Sfântului Guy".
Atinge în special copii de 7-13 ani,care trăiesc în condiţii igienice proaste, lipsiţi de aer şi de lumină. Rareori recunoscută
dez
oce, această maladie, care se mân
prin mişcări înv
agitaţie
rdonată şi grimase), neregulate (scris , ti expune pe copii pedepselor neme-din partea educatorilor. Tratamentul (igienă, repaus) permite, în cazurile benigne, o vindecare rapidă. Coreea acută, zisă „coreea Sydenham", este de natură reumatismală şi infecţioasă; ea se observă în meningite şi în cursul maladiilor infantile, cum sunt rujeola, oreionul şi tuşea convulsivă. Există şi alte corei, cronice, care debutează la vârsta adultă. Cea mai frecventă, coreea *lui Huntingttm,* se caracterizează prin mişcări coreice lente, ca şi printr-o alterare a caracterului (depresie sau agresivitate) şi a inteligenţei. Este o maladie ereditară, degenerativă, care atinge şi cortexul cerebral şi nucleii cenuşii centrali de la baza creierului.
CORELAŢIE, raport de termeni, dintre care unul îl evocă în mod logic pe celălalt.
în procesul de creştere a indivizilor, înălţimea şi greutatea sporesc simultan. La şcoală, elevii străluciţi reuşesc în general la toate materiile de studiu, pe când copiii neinteligenţi eşuează aproape pe linie, în aceste cazuri diferite, se spune că există o corelaţie pozitivă între elementele variabile, în statistică se numeşte coeficient de
corelaţie indicele care exprimă gradul de legătură a două variabile determinate (înălţimea şi greutatea unui grup de indivi/i, de exemplu). După cum acestea varia/.â în acelaşi sens, în sens contrar sau independent una de alta, coeficientul de corelaţie capătă valori care tind către +1, -l sau zero. Datorită studierii corelaţiilor care există între diversele teste de inteligenţă. C.E. Spearman a reuşit să pună în evidenţă un factor comun f factorul G) care poate fi asimilat cu inteligenţa generală.
Co.T.O.Re.P. → COMISIE TEHNICĂ DE
ORIENTARE $1 DE RECLASARE PROFESIONALĂ.
CREATIVITATE, dispoziţie de *a* crea care există în stare potenţială la orice individ şi la toate vârstele.
Strict dependentă de mediul sociocultural, această tendinţă naturală necesită condiţii favorabile pentru a se exprima. Teama de deviere şi conformismul sunt piedici în calea creativităţii. Pentru a elibera imaginaţia de lesturile sale, psihologii au pus la punct tehnici de discuţie în grup în care consemnul este exprimarea tuturor ideilor, chiar şi a celor mai bizare. Fiecare participant rivalizând în planul ingeniozităţii, tară teama de a fi criticat, problemele cele mai dificile îşi găsesc pe neaşteptate soluţiile. Aşa se face că fizicienii de la Naţional Accelerator Laboratory din Batavia (Illinois, Statele Unite) au ajuns să folosească un dihor alb, echipat cu un ham şi cu un pămătuf, pentru a curăţa interiorul acceleratorului de particule (un tub de 500 m şi cu diametrul de 15 cm).
CREDINŢĂ, atitudine a unei persoane faţă de o idee sau faţă de un
fapt pe care le consideră întemeiate.
P. Janet făcea distincţie între credinţele raţionale şi experimentale, pe de o parte, şi credinţele personale şi sentimentale, pe de altă parte, în cele din urmă elementul raţional intervenind prea puţin sau deloc. „Cred că Dumnezeu există" are o cu totul altă esenţă decât propoziţia „Cred că mâine şi în zilele următoare soarele va răsări", în primul caz, credinţa mea are un fond religios, pe când în cel de al doilea mă ba/e/- pe observaţia cotidiană şi pe informaţia ştiinţifică.
Puterea unei credinţe variază de la individ la individ, iar la aceeaşi persoană variază de la un moment la altul al existenţei sale. Nu raţioamentul este acela
faptul că ea ascultă de alte condiţii.
iraţionale şi atective, o tace sa reziste cu fermitate realului. Credinţa îndeplineşte o funcţie utilă. „Omul - spun D. Krech şi R. S. Crutchfield (1952) - apelează la credinţe pentru a face faţă unor situaţii problematice".
CREIER, formaţie nervoasă constituită din emisferele cerebrale şi din structurile care le unesc.
La om leziunile cerebrale sunt întotdeauna extrem de grave prin consecinţele lor. Un copil malformat, care vine pe lume fără creier (se spune că este anencefal), este redus la o viaţă strict vegetativă. La animale distrugerea creierului nu are acelaşi caracter de gravitate.
Multă vreme s-a crezut că „facultăţile" spiritului sunt localizate în creier. Astă/i se consideră că nu există un centru cu

adevărat specializat al memoriei, limbajului etc., ci numai circuite cerebrale.
CREŞTERE
CRIMINOLOGIE
Dacă distrugerea unei zone a cortexului duce la dispariţia (nu întotdeauna definitivă) a unei funcţii. aceasta nu înseamnă că este atins sediul acelei funcţii, ci că sunt întrerupte circuitele. -<• ACTIVARE; LOCALIZĂRI CEREBRALE; MEDIATOR; NEURON; SINAPSĂ.
CREŞTERE, proces dinamic de dezvoltare.
Creşterea, care începe o dată cu fecundarea, este o impulsie care caracterizează organismul viu. Organizare progresivă a ţesuturilor, a organelor şi a comportamentului, ea se bazează în esenţă pe maturizare, dar depinde şi de influenţele mediului (care favorizează sau întârzie dezvoltarea) şi culturii. Creşterea cunoaşte faze în cadrul cărora puseele bruşte alternează cu consolidarea. Adesea pe plan mental se observă întoarceri îndărăt (regresiuni") atunci când subiectul se loveşte de un obstacol.
CRIMĂ, infracţiune gravă în raport cu legea civilă sau morală.
Se disting două mari categorii de crime: acelea pe care le putem numi „patologice", pentru că sunt comise de subiecţi care suferă de tulburări mentale, şi celelalte.
Crimele patologice sunt relativ puţin numeroase: l) fapte ale unor *epileptici,* comise în peroada de confuzie mentală" care succede crizei comiţiale. Actul, de o extremă violenţă, este executat pe neaşteptate. După criză bolnavul nu-şi aminteşte nimic despre act; 2) omicidul absurd, brutal şi neaşteptat este comis de tineri *schizofrenici.* Uneori victima este fiinţa cea mai dragă, mama, 3) *Paranoicii* si *deliranţii* ajung, printr-o suită de deducţii false, să-i facă pe alţii responsabili de nenoro-
cirile şi de suferinţele lor. în ochii lor crima este un act justiţiar.
A doua categorie de crime sunt faptele unor indivizi care nu sunt nici nevrotici, nici nebuni, dar care prin acţiunea lor au optat pentru izolarea de societate. S-a constituit o nouă ştiinţă, criminologia", care grupează specialişti din diverse discipline (biologi, sociologi, medici, psihologi, jurişti), care caută să studieze criminalul şi să-l înţeleagă.
CRIMINOLOGIE, ştiinţă care studiază cauzele comportamentului antisocial al flintei umane *şi* caută să-l remedieze.
Apărută în secolul al XVlll-lea, datorită lucrărilor lui J. C. Lavater şi F. J. Gali, criminologia s-a dezvoltat mai ales începând din secolul al XlX-lea. Conform scolii respective, accentul este pus când pe anomaliile fizice şi mentale (teză ilustrată de conceptul de „criminal înnăscut" al lui C. Lombroso),când pe influenţa mediului social, căreia G. de Tarde, E. Durkheim şi A. Lacassagne îi acordă o importanţă deosebită. Mai târziu s-a făcut efortul sintetizării acestor elemente şi s-a trecut la studierea criminalului „în relaţia sa cu semenul, prin prisma realităţii interumane" (A. Hesnard). Adesea sensul actului cri minai nu poate să apară decât dacă este situat în totalitatea trăirilor delincventului.
De cele mai multe ori crima" corespunde unei tendinţe justiţiare, a cărei cauză profundă este o ofensă personală suferită în copilărie. Un tânăr de 16 ani, sănătos la minte, o omoară pe metresa unchiului său. Crima este inexplicabilă. Adolescentul se comportase ireproşabil până atunci. Inteligent, sârguincios, serios, dădea satisfacţie din toate punctele de vedere. După propria
sa mărturisire, nu avusese nici o plângere de formulat contra victimei. Dar îşi văzuse mătuşa plângând si faptul era pentru el insuportabil. A devenit justiţiarul ei. Expli-
traseelc subiecţilor normali şi acelea ale delincvenţilor.
în sfârşit, studiile psihologice arată că criminalii nu sunt mai puţin inteligenţi
Lipseşte o dimensiune esenţială: rezonanţa
pe care examenul psihologic a pus-o în evidenţă. Acest tânăr suferise în copilărie de pe urma comportamentului nestatornic al tatălui său. El îşi văzuse mama plângând si îi împărtăşise angoasele. Ar fi vrut s-o omoare pe metresa tatălui său (dacă nu chiar si pe tatăl său), pentru ca mama sa să nu mai plângă. Când, cu am şi ani mai târziu, a întâlnit în casa unchiului său o situaţie analoagă, a avut loc o reactivare a amintirilor sale înăbuşite şi o însumare a emoţiilor. 1-a venit brusc ideca că trebuie să curme acea injustiţie; a devenit justiţiarul semenului (al mătuşii şi mamei sale),
Studiul criminalului necesită o muncă de echipă. Diverşii specialişti contribuie fiecare, conform cunoştinţelor lor, la acest studiu. Factorii socioeconomici.constituţia fizică, inteligenţa, afectivitatea sunt indisolubil asociate în actul criminal. Numai ansamblul organizat al tuturor acestor elemente poate explica delincventa'. Mizeria, inadaptarea consecutivă imigrării şi fenomenele sale de aculturaţie, structura instabilă a societăţii (perioade de război, de revoluţie...) joacă un rol cert în criminalitate. S-ar părea însă că există şi un factor constituţional printre cauzele delincventei. Lucrările psihologilor americani S. Glueck şi W. H. Sheldon au demonstrat că există o relaţie pozitivă între tipul morfologic mezomorf" şi criminalitate. Pe de altă Parte, electroencefalografistii au notat prezenţa unor diferenţe semnificative între

aecat nonoelmcveiiţn, dar ca adesea sunt mai impulsivi, mai agresivi şi mai suspi-cioşi, mai rebeli în faţa oricărei autorităţi şi având tendinţa de a se afirma pe plan social. „Eul" lor trebuie să domine; nu contează decât satisfacerea trebuinţelor lor. în *Confesiune veridicii a unui terorist albinos*(1984). sudafricanul B. Breytcnbach relatează cum un codeţinut şi-a vândut logodnica pe trei pachete de tutun. Incapabil de a-si înţelege aproapele - pe care îl desconsideră --.delincventul reduce orice problemă la persoana sa. în judecata sa el este lipsit de maturitate şi de autocritică, trage rareori învăţăminte din experienţele trecutului, are un slab control emoţional şi arc întotdeauna tendinţa de a se considera frustrat, victimă a unei injustiţii. E.ste adevărat că, în majoritatea cazurilor, delincvenţii provin din familii disociate, în care domnea vrajba şi unde ei nu erau nici înţeleşi şi nici iubiţi. Se constată deci că criminalul nu este nici un bolnav şi nici un pervers, ci un individ agresiv, prost adaptat socialmente, care nu reuşeşte să-şi rezolve conflictele, trăieşte ca un persecutat, cu un permanent sentiment de frustrare şi care, în mod obscur, caută condamnarea societăţii.

Reeducarea criminalului presupune cunoaşterea aprofundată a biografiei şi individualităţii sale. în multe cazuri este utilă învăţarea unei meserii; dar este extrem de dificil, dacă nu imposibil, sâ-i dai delincventului afecţiunea pe care nu a primit-o niciodată, sensul valorii sale personale, care i-a fost negată, climatul moral securizam, care i-a lipsit mereu. Măsurile educative, psihoterapia, rămân

recursuri posibile, dar mai bine ar fi să se poată reduce criminalitatea luptându-se contra mizeriei, a cocioabelor şi alcoolismului, cducându-se totodată şi publicul, prin presă şi radioteleviziune. mai degrabă decât să se încerce integrarea în societate a celor care s-au îndepărtat de ea. Acestei sarcini preventive ar trebui să se consacre, în principal, criminologii moderni.

CRIZĂ, manifestare bruscă a unei ruperi de echilibru.

Existenţa umană este jalonată de crize, prima criză fiind naşterea (intrarea în viaţă este însoţită de ţipete). Fiinţa trece apoi printr-o serie de etape critice, dintre care principalele sunt înţărcarea, intrarea în şcoală, adolescenţa şi menopauza. Maurice Debesse a studiat, sub numele de „criză de originalitate juvenilă", comportamentul revoluţionar al adolescentului, care caută cu stângăcie să-şi afirme personalitatea. Emoţiile violente, frustrările îndelungate şi dureroase provoacă crize nervoase de agitaţie sau de furie.

CRONOBIOLOGIE, ştiinţă care are drept obiect de studiu periodicitatea fenomenelor biologice.

De la animaliculeie imicelulare şi până la om există fenomene bioperiodice: migra-ţia anuală a rândunelelor, menstruaţia la femeie etc. Aceste ritmuri biologice sunt înscrise în patrimoniul genetic al vieţuitoarelor şi nu sunt influenţate decât în mică măsură de condiţiile de mediu.

Omul posedă o ritmicitate nu numai în activităţi şi în alimentaţie, ci şi în funcţiile fiziologice: tensiune arterială, temperatură corporală etc. Funcţia genitală feminină, care a fost bine studiată, din 1976, de către americanii E. Knobil şi Ferin, se supune unei periodicităţi cvasiorare: un flux important de hormoni hipotalamici la fiecare interval de 60-90 minute: o pulsaţie de hormoni hipofizari din oră în oră. Ciclurile biologice par ordonate în principal de alternanţa zilelor şi nopţilor şi de alte variaţii ale mediului, cum sunt fazele lunii şi succesiunea anotimpurilor. La om. însă, factorul cel mai puternic pare a fi de natură psihosocială, întrucât modul în care ne repartizăm activitatea şi odihna este acela care acţionează ca „sincronizor" esenţial. Una dintre aplicaţiile practice ale crono-biologiei este „cronofarmacologia", care caută să determine efectul drogurilor şi medicamentelor în funcţie de ritmurile biologice.

CULOARE, impresie calitativă produsă de lumină asupra ochiului.

Un studiu, datând din 1987, efectuat de INSERM, a cofirmat efectele culorii asupra fiziologiei. S-a descoperit că roşul provoacă o creştere a frecvenţei cardiace, pe când verdele o diminuează. Prin folosirea judicioasă a culorilor pare posibil să se reducă oboseala, să se sporească randamentul şi să se creeze un climat psihologic agreabil. Există chiar şi o „cromoterapie", adică utilizarea în scop terapeutic a proprietăţilor sedative sau excitante ale anumitor culori.

CULPABILITATE, stare a celui care a comis o faptă condamnabilă.

Alături de culpabilitatea reală, obiectivă, care exprimă violarea gravă a unei reguli, la numeroşi indivizi găsim un sentiment mai mult sau mai puţin clar de vină subiectivă, care se exprimă inconştient în

comportament sau inspiră acea angoasă a omului hăituit de o crimă nemărturisită sau imaginară. După psihanalişti, acest sentiment şi-ar avea sursa în complexul lui Oedip'.

Când sentimentul de culpabilitate devine intens, el poate determina nevroza şi chiar nebunia. Unii deliranţi se acuză de toate faptele abominabile din lume, trăiesc într-o permanentă stare de culpabilitate dure-roasă, caută să se pedepsească, să se chinuiască, să se mutileze şi chiar să se omoare, în lucrarea sa *Universul morbid :il greşelii* (1949), A. Hesnard a arătat că la baza oricărei nebunii stă o culpabilitate ireală, ale cărei rădăcini sunt infantile şi pe care bolnavul încearcă în mod disperat să o suprime, deoarece ca constituie o ameninţare de temut pentru valoarea sa

personală.
CULTURĂ, dezvoltare a corpului şi a spiritului sub acţiunea mediului social.
Orice societate umană, oricât de primitivă, posedă cultura sa, care condiţionează dezvoltarea totală a membrilor săi. Cultura este aceea care transformă individul într-un tip determinat. Relaţia dintre personalitate şi cultură este atât de strânsă încât este posibilă descrierea unui tip mediu de francez, englez, italian, în care regăsim principalele caracteristici naţionale ale fiecăruia. Cultura îi dă omului umanitatea sa. Copiii sălbatici", care au fost crescuţi de animale, nu au în ei nimic omenesc: ei se deplasează în patm labe, se hrănesc ca dobitoacele, nu vorbesc, iar expresia emoţiilor lor este de neînţeles.
Trebuie cultura considerată ca fiind apanajul omului? Numeroşi autori (RM. Yerkes,
M. KawaV) socot că acest fenomen apare şi în societăţile animale. S-a observat, de exemplu, că vrăbiile crecute în mijlocul canarilor imită cântecul acestora. Pe de altă parte, puii de grangur izolaţi de părinţii lor sunt capabili să „inventeze" un cânt original pe care, mai târziu, puii lor îl vor învăţa; s-a creat astfel „o nouă şcoală de muzică a grangurului" (W. E. D. Scott). Cultura este un fenomen de socializare, bazat pe învăţare, care permite integrarea individului în grupul său. Ea există în toate societăţile umane şi probabil că şi la unele specii animale.
CUNOŞTINŢĂ, noţiune privind un lucru sau un fenomen, căpătată în familie, la şcoală sau prin proprie experienţă.
Achiziţia de cunoştinţe este în funcţie de mijloacele intelectuale ale subiectuh.i, de personalitatea sa şi de metodele pe care le utilizează.
Orice cunoştinţă este relativă şi acelaşi obiect, studiat de doi observatori care utilizează metode diferite, are toate şansele de a apărea diferit fiecăruia dintre ei. Ceea ce numim „realitate" nu este decât o reflectare a lumii, elaborată de creierul nostru. Atunci când cunoştinţele noastre sporesc,
mai ales o reorganizare a ansamblului acestora, în cura psihanalitică, de exemplu, descoperirea de către pacient a semnificaţiei unui simptom nevrotic poate determina vindecarea sa. Noua cunoştinţă modifică structura personalităţii, în aspectele sale intelectuale şi afective.
CURBA LUI GAUSS, curbă studiată simultan atât de P. S. Laplace cât şi de K. F. Gauss, care reprezintă CVARTILARE
repartizarea normală a efectivelor, în funcţie de valorile lor.
Dacă, de exemplu, orânduirii unu lângă alta coloane de recruţi aşezaţi după înălţime, se obţin şiruri de lungimi diferite: la extremităţi ele sunt foarte scurte (întrucât există puţini pitici şi puţini uriaşi), pe când aceste şiruri ating lungimea maximă la valorile mijlocii. Privită în linie dreaptă, populaţia examinată se repartizează aproximativ în felul arătat. Dacă unim printr-o linie continuă punctele extreme ale fiecărui şir, obţinem o curbă sub formă de clopot, ale cărui valori centrale şi dispersie sunt uşor de determinat. Distribuirea notelor în cazul unui bun test* ascultă de les;ea normală. Cele mai multe dintre probele psihometrice moderne sunt etalonate por-nindu-se de la valorile extrase din curba lui Gauss. > DEVIAŢIE STANDARD.
CVARTILARE, etalonare care divizează o distribuţie în patru părţi egale.
care face ca 25 *"/,* din observaţii să-i fie inferioare. A doua cvartilă este mediana. Distanţa dintre prima şi a treia cvartilă se numeşte „ecartul intercvatilar". → OGIVA LUI GALTON.
CVERULENŢĂ, reacţie revendi-câţiva şi agresivă a persoanelor care se cred frustrate.
De obicei aceştia sunt paranoici, veritabili „persecutaţi-persecutori", care se ruinează în procese şi uneori merg până la crimă pentru a răzbuna o pretinsă injustiţie. Se spune despre un cverulent că este „procesoman",evocându-se astfel propensiunea sa pentru intentarea de procese.
Curba lui Gauss: reprezentare normală a efectivelor in funcţie de note
D
DEBILITATE MINTALĂ → DEFICIENTĂ INTELECTUALĂ.
DECILAJ, divizare a unui ansamblu statistic, reprezentativ pentru o populaţie determinată, în zece clase cu efectiv egal.
Această etalonare', care se bazează pe principiul ogivei lui Galton'. permite situarea unui individ în raport cu populaţia căreia îi aparţine. Decilajul nu este o măsură, ci un clasament. Dacă, de exemplu, administrăm un test psihometric la o sută de şcolari de aceeaşi vârstă, pe care îi clasăm în ordinea crescândă a notelor primite, se obţine o curbă care are aproximativ aparenţa unui S culcat sau a unei semiogive, cu un palier care reprezintă măsura cea mai frecvent întâlnită. Divizarea efectivului în zece părţi egale furnizează clasele („interdecilele") cărora le putem stabili valorile limită corespunzătoare, fiind suficient să le citim pe ordonată. A cincea decilă corespunde medianei. La extremităţi se situează elevii cei mai slabi şi cei mai bine dotaţi, în terminologia franceză, prima decilă este cea superioară; în terminologia anglo-saxonă, invers.
DECIZIE, alegere dintre mai multe posibilităţi.
Decizia succede, în general, unei deliberări. Copilul, care trăieşte mai ales în prezent, este incapabil să delibereze

multă vreme, să-şi imagineze clar viitorul; el se decide prin impulsie. Unii adulţi, lipsiţi de maturitate, se comportă în acelaşi fel. Alţii, dimpotrivă, se arată incapabili de a alege. Deciziile luate în grup sunt, în general, mai îndrăzneţe decât acelea luate individual.

DECROLY (Ovide), **medic şi psiholog belgian (Renaix, Belgia, 1871 -Uccle, 1932).**

Decroly ar vrea să facă din şcoală prelungirea mediului natural al copilului, un loc în care se studiază concret realitatea, în care pedagogia se organizează în jurul trebuinţelor esenţiale şi intereselor fiecăruia: hrănirea, protecţia împotriva intemperiilor, apărarea împotriva pericolelor exterioare, activitate utilă şi recreere. Baza tuturor acestor exerciţii fiind observaţia, învăţătorul trebuie să-1 pună pe şcolar în contact direct cu lumea fiinţelor şi lucrurilor care îl înconjoară. Copilul trebuie să lucreze folosind documentele

adunate de el însuşi. Vocabularul nu este format din cuvinte goale, ci din termeni plini de experienţele trăite. Cititul, scrisul, calculul care se raportează la acest vocabular nu mu i sunt exerciţii fastidioase, ci lucrări vii. legate de viaţa copilului. Pentru a se exprima, el nu dispune numai de limbajul scris s-au vorbit, ci şi de desen, de modelaj, de dans, de cântec şi de jocul dramatic. Metodele pedagogice ale lui Decroly (jocuri educative, metoda globala, centrele de interes) s-au bucurat de o mare

DEDIFERENŢIERE, evoluţie a unui proces care merge de la complex la mai simplu.

în domeniul psihologicului acest mecanism este legat de regresiune, manifes-tându-se printr-o diminuare a bogăţiei activităţilor unui individ, care devin mai puţin specifice, în patologia nervoasă, ca urmare a cercetărilor lui J.H. Jackson, prin acest termen se desemnează procesul de dezintegrare a funcţiilor superioare observate în cazul leziunilor cerebrale. Jackson concepe sistemul nervos central ca pe o structură ierarhizată care cuprinde mai multe grade, fiecare controlând nivelul care îi este inferior. Dezintegrarea unei funcţii superioare are deci ca efect descătuşarea funcţiei imediat subiacente, într-o perspectivă apropiată, H. Ey (1900-1977) a dezvoltat o teorie *organodinamică* a psihiatriei, în care boala mintală este considerată „o formă de regresiune sau de stopare a vieţii psihice, determinată de o tulburare a substratului său organic" (1951). Această leziune nervoasă are ca efect descătuşarea „conflictelor şi pulsiunilor arhaice sau inconştiente".

DEFICIENT, subiect care prezintă o insuficienţă mentală, motrice sau senzorială.

Educaţia copiilor deficienţi intelectual sau orbi, surdomuţi, infirmi motor, incapabili să urmeze clasele normale, se face în instituţii specializate, care dispun de tehnici şi de material pedagogic adaptat acestor cazuri, în majoritatea oraşelor franceze există clase de integrare şcolară' (CI.I.S.), incluse în şcolile primare şi în institutele medico-pedagogice*. dar numărul

ŢĂMÂNT SPECIAL.

DEFICIENŢĂ INTELECTUALĂ,

insuficienţă sau întârziere in dezvoltarea inteligenţei.

Deficienţa intelectuală determină o incapacitate socială care, în cazurile cele mai grave, poate justifica instituirea unei tutele. Ca urmare a deficitului de inteligenţă, întârziatul mintal este inadaptat la societate. Lipsit de discernământ, naiv şi influenţabil, el se dovedeşte uneori incapabil de a-şi satisface trebuinţele şi de a avea grijă de dânsul, în acest caz este necesar să fie plasat într-un stabiliment potrivit stării sale.

Depistarea deficienţilor pe plan intelectual nu este chiar atât de uşoară pe cât s-ar putea crede. Unii indivizi docili, bine educaţi, care posedă o excelentă memorie şi o mare fluenţă verbală, au cunoştinţe generale întinse care pot să inducă în eroare. La cealaltă extremă, persoane terne, şterse, timide, au un bun nivel intelectual, deşi s-ar putea crede contrariul. Psihologii utilizează metoda testelor pentru a aprecia nivelul de inteligenţă al persoanelor examinate. Pentru specialişti

deficienţa intelectuală se poate defi statistic, prin referire la media populaţiei generale: un întârziat mintal se situează în acea arie a curbei care cuprinde 2,2% indivizi inferiori din populaţia totală; coeficientul de inteligenţă al deficientului intelectual este egal sau inferior lui 68 pe scara lui Wcchslcr. întârziatul mintal nu suferă de nici o boală deosebită: este pur şi simplu un individ care nu reuşeşte să se adapteze în mod armonios grupului său social din cauza insuficienţei sale intelectuale. →ARIERAJIE; DEVIAŢIE STANDARD.

DEFULARE, acţiune de aducere în conştiinţă a ideilor şi tendinţelor refulate.

Exteriorizarea conflictelor interioare poate surveni accidental (cu ocazia libaţiilor alcoolice, de exemplu), dar ea este în general provocată prin tehnici psihotera-peutice, cum sunt narcoanaliza, psihanaliza sau psihodrama. Datorită acestor metode, subiectul este determinat să vadă clar cauzele tulburărilor sale şi să le critice. Drept urmare, el îşi poate rezolva tensiunile reprimând în mod voluntar tendinţele pe care le socoate inacceptabile (represiune') sau, dimpotrivă, acceptându-le şi integrându-le în viaţa sa conştientă. →• ABREACTIE.

DEGENERESCENTĂ, degradare progresivă a personalităţii, care se accentuează din generaţie în generaţie.
Introdus în literatura psihiatrică de către A. Morel (1857) şi popularizat de V. Magnan (1890), acest concept pune accentul pe predispoziţia ereditară la boli mintale. După o vogă abuzivă - se vorbea de degenerescentă când faţa nu avea trăsături regulate, dinţii nu erau bine plantaţi, urechile diforme etc. - , acest termen a căzut în desuetudine. Cu toate acestea, ideea unei constituţii morbide persistă şi dă loc Iu cercetări asupra eredităţii psihozelor, nevrozelor şi arieraţiei.
DELAY (dean), **medic şi psihofizio-log francez (Bayonne, 1907 - Paris, 1987).**
Agregat de medicină la 31 de ani, doctor în litere la 35 de ani, devine la 39 de ani profesor titular la catedra de boli mintale şi ale enccfalului la Universitatea din Paris, catedră pe care o ocupă până în 1970. A fost şi director al Institutului de psihologie de la Sorbona (1951-1970). A exercitat o marc influenţă asupra psihologiei şi psihiatrici contemporane datorită lucrărilor sale asupra simţului tactil *(Astereognoziilc şi sensibilităţile cerebrale,* 1934), memoriei *(Dinoluţiilc memoriei,* 1942; *Maladiile memoriei.* 1943), emoţiilor, mecanismelor fiziologice şi biologice ale electrosocului, psihofarmacologiei (droguri halucinogene „tranchilizante" etc.), dereglărilor de dispoziţie *(Leş deregle*-mc/if.v *de l'humeur,* 1947). Opera sa literară este şi ea importantă: trei culegeri de nuvele şi mai ales studiul *Tinereţea Iui Andre Cide* (1957). A fost ales membru al Academiei de Medicină (1955), apoi membru al Academiei Franceze (1959).
DELINCVENTĂ, totalitatea infracţiunilor în raport cu legile societăţii.
Fiecare societate are criminalii săi, al căror număr este sensibil stabil de ia un an la altul (în Franţa procentajul mediu se situează în jur de 6%i>). Dar pe fondul unor bruşte mişcări sociale (exod rural,
DEPENDENŢĂ
de/voltarea rapidă a industriei) şi mai ales în perioadele tulburi (recesiune economică, revoluţie, război şi perioade postbelice) criminalitatea creşte considerabil (din 1963 în 1981 criminalitatea globală în Franţa s-a cvadnipat). Delincvenţii se recrutează îndeosebi dintre bărbaţi (85%), dintre cei lipsiţi de calificare profesională, crescuţi în familii disociate (75% dintre ucigaşi şi 85% dintre hoţi), în ceea ce priveşte cauzele delincventei juvenile (31 000 de delincvenţi în Franţa în 1988), sunt de menţionat factorii psihosociali (alcoolismul părinţilor, discordii conjugale, şomaj, sărăcie, carenţă de autoritate educativă, mizeria afectivă a copiilor), la care se adaugă deficienţa intelectuală şi tulburările de caracter (80% dintre delincvenţii juvenili sunt arieraţi sau acuză tulburări de caracter). ~> CRIMĂ; PERVERSIUNE.
DELIR, dezordine a gândirii care face ca fapte imaginare să fie luate drept fapte reale.
Această stare psihică, mai mult sau mai puţin durabilă, se întâlneşte în maladiile mintale, dar şi în cele infecţioase, în intoxicaţii (alcoolism, toxicomanie...) şi
delirul devine cronic. Instalarea sa permanentă denotă o tulburare gravă a personalităţii şi modifică profund raporturile bolnavului cu anturajul său. Delirurile cronice (deliruri paranoice, psihoze haluci-natorii cronice, deliruri fantastice) ocupă un loc important în patologia mentală a adultului, din cauza varietăţii şi importanţei lor. Manifestările, mecanismele constitutive şi evoluţia lor sunt extrem de variabile.
în secolul al XlX-lea, V. Magnan a propus o descriere evolutivă a delirurilor, distingând patru faze succesive: neliniştea, ideile de persecuţie, ideile de grandoare şi demenţa", dar ulterior s-a observat că această schemă nu se poate aplica la toate cazurile. Actualmente interesul se îndreaptă asupra studiului fundamental al personalităţii, într-adevăr, este imposibil de disociat delirul de biografia bolnavului, de afectivitatea lui şi de experienţele trăite. Potrivit concepţiei psihanaliştilor, delirul ar fi expresia unor sentimente refulate, pe
nu le poate accepta. Acesta crede că îi vine din exterior ceea ce de fapt îi aparţine („sunt pus să zic lucruri obscene, vor să mă împingă să comit acte imorale" ctc.J. Delirul paranoic ar avea aceeaşi rădăcină: ideea „îl urăsc" devine „el mă urăşte". Din acest moment, descărcat de orice culpabilitate, bolnavul îşi exprimă în mod liber agresivitatea şi poate merge până la omor. Starea delirantă nu implică existenţa unei deficienţe intelectuale. Unii bolnavi au o inteligenţă remarcabilă. Ei pot continua o activitate normală şi, atâta timp cât nu se abordează capitolul special al delirului lor, nu se deosebesc de persoanele normale. Temele delirante sunt nenumărate: persecuţie, frustrare, culpabilitate, grandoare, posesiune etc. Unele se asociază cu imagini atât de vii încât devin deliruri halucinatorii. Există deliruri împărtăşite de una sau mai multe persoane. Familii întregi pot fi prinse în reţele delirice, fiecare aducând un nou argument suplimentar care întăreşte convingerea membrilor grupului. → HALUCINAŢIE; PARANOIA; SCHIZOFRENIE.
DELIRIUM TREMENS, delir alcoolic acut sau delir tremurător.
Este vorba de un episod acut al alcoolismului cronic, care poate să apară în mod excepţional, în urma creşterii dozelor de alcool, dar care survine în mod regulat după o „înţărcare" brutală a alcoolicului (clasificarea americană a tulburărilor mintale identifică *dclirium trcmens* cu „sindromul de înţărcare alcoolică" |D.S.M. II1-R, 1989]). Bolnavul, scăldat în sudori, tremurând din tot corpul, se vede înconjurat de animale scârboase (broaşte-râioase, şobolani, şerpi, păianjeni...), în faţa cărora se zbate şi încearcă să fugă. Dacă nu este tratat de urgenţă, poate muri într-

un acces convulsiv, în general, datorită psihotropelor*, în 2-3 zile se revine la calm.

DEMENTĂ, istovire psihică, globală şi progresivă, datorată unei afecţiuni organice a creierului.

Demenţa se caracterizează, în esenţă, printr-o deteriorare mentală. Toate funcţiile sunt atinse. Câmpul conştiinţei se îngustează, atenţia devine deficitară, memoria este alterată, judecata este perturbată (un subiect fură ziua în amiaza mare un butoi de vin, îl rostogoleşte până acasă, ba încă se şi face ajutat de doi agenţi de poliţie) etc.

Demenţa nu este totuşi asimilabilă arieraţiei mentale'. Aceasta este o stopare a dezvoltării intelectuale, pe când demenţa este o degradare a vieţii mentale. Dementul - spunea J. E. Esquirol - este un bogat sărăcit, pe când idiotul a fo.st întotdeauna sărac. Simultan cu inteligenţa, afectivitatea, dispoziţia, este atins simţul valorilor morale, ceea ce explică anumite delicte (cum este furtul din galantare sau atentatele la pudoare) şi comportamentele puerile: colecţionism, fabulaţie, labilitate afectivă, impulsivitate etc. Sindromul demenţial este o manifestare a leziunilor cerebrale. Unele leziuni sunt vizibile cu ochiul liber la autopsie şi au o localizare relativ ca aceea a tumorilor; altele sunt difuze, ca în artcriosclerozâ.

Unele forme de demenţă sunt curabile. într-adevăr, se poate obţine o regresiune importantă a tulburărilor prin suprimarea cauzei lor (tumoare, hidrocefalie, infecţie sifilitică). Dar demenţele degenerative (senile şi presenile), demenţa arteriopatică şi alte demenţe cu o etiologic diversă sunt incurabile, în Franţa, în 1986, se estima la 300 000 numărul persoanelor atinse de demenţă severă, în Statele Unite, după A.S. Schneck (1987), numărul acestora s-ar ridica la 2.5 milioane. Majoritatea bolnavilor sunt în vârstă de peste 60 de ani. • BOALA LUI ALZHEIMER.

DEPENDENŢĂ, stare a unei persoane care este supusă unei flinte sau unui lucru.

Poate exista dependenţă faţă de un produs toxic, de care se face uz pentru procurarea plăcerii sau pentru disiparea unei indispoziţii.

Se disting două feluri de dependenţă: 1) dependenţa *fizică,* care este o stare adaptativă ce are drept consecinţă apariţia de tulburări fiziologice şi psihologice intense atunci când luarea drogului este suspendată („starea de lipsă"); 2) dependenţa *psihică,* a cărei caracteristică este dorinţa imperioasă de repetare a consumului produsului toxic, în lipsa acestuia, subiectul prezintă o stare depresivă anxioasă.

DEPLASARE

DEPLASARE, mecanism psihologic prin care o şarjă afectivă (emoţie, pulsiune) este transferată de la obiectul său veritabil către un element de substituţie.

Etologii au descris pe larg activităţile de substituţie la animale. O păsăruică, de exemplu, micuţ troglodit, pusă în faţa unei oglinzi, exasperată că nu-şi poate înfrânge „rivala", se apucă să ciocănească cu pliscul o ramură de eopac. Şi la om deplasarea este un fapt de observaţie curentă: un tată de familie, muştruluit de şeful său, la întoarcerea acasă se va lua de soţia sa sau de copil, în toate cazurile, deplasarea (sau activitatea substitutivă) permite reducerea tensiunii. S. Freud a arătat cum este pusă la lucru deplasarea în elaborară viselor, spre a face să eşue/.e een/ura. Acest mecanism, unul dintre procesele fundamentale ale funcţionării aparatului psihic", se regăseşte în simptomcle nevrotice şi,în general, în toate formaţiunile inconştientului.

DEPRESIE, stare morbidă, mai mult sau mai puţin durabilă, caracterizată îndeosebi de tristeţe şi de o scădere a tonusului şi energiei.

Anxios, dezgustat, descurajat, subiectul deprimat este incapabil să înfrunte cea mai mică dificultate, fiind de asemenea lipsit de orice iniţiativă. El suferă din cauza neputinţei sale şi are impresia că facultăţile sale intelectuale, mai ales atenţia şi memoria, sunt degradate. Sentimentul de inferioritate care rezultă de aici îi sporeşte şi mai mult melancolia.

în afară de depresiile *constituţionale,* relativ puţin numeroase, se disting depresii *reacţionate* în faţa dificultăţilor vieţii (conflictul cu un superior ierarhic, cu soţul/soaţa, cu copiii; pierderea unei fiinţe dragi, a unui loc de muncă; exil, singură-

tate etc.). Surmenajul, un regim alimentar prea sever, micşorarea zilei (Rosenthal, 1985) pot determina de asemenea o depresiune nervoasă. Potrivit datelor Organizaţiei Modiale a Sănătăţii (O.M.S.), 5-10% din populaţia mondială ar prezenta tulburări depresive, în Franţa, potrivit unui sondaj al Institutului francez de opinie publică (I.F.O.P.), realizat în 1987, ar exista 6-7 milioane de persoane afectate de acest sindrom. Cele mai afectate sunt femeile măritate din clasa muncitoare (60%) şi persoanele care au un nivel de instruire superior (cadre didactice, personal administrativ, şefi de întreprindere), de vârsta matură (între 45 şi 54 de ani).

Depresia există şi la copil. Ea se manifestă, în general, printr-o dereglare de dispoziţie (plictiseală, dezinteres, indiferenţă) şi tulburări de comportament (instabilitate, agresivitate, opoziţie, scădere a randamentului şcolar, bulimie sau anorexie, uneori enurezie). Una din cauzele acestor tulburări este necazul suferit de părinţi (dare afară din serviciu, boală etc.).

Se numeşte *depresiune airdclitică* (R. Spitz) ansamblul de dezordini fizice şi psihice care se instalează progresiv la copilul mic separat de mama sa după ce a avut cu ea o relaţie satisfăcătoare de cel puţin şase luni după naştere. La început mofturos şi plângăcios, copilul sfârşeşte prin a refuza orice contact uman. Doarme prost, nu mai progresează

în dezvoltarea psihomotorie şi pierde din greutate; după trei luni faţa copilului împietreşte într-o expresie de tristeţe, privirea îi este goală, nu mai plânge si cade într-o stare letargică. Dacă separaţia afectivă nu trece de 3-4 luni, aceste tulburări pot să dispară. Dincolo de acest termen, pronosticul rămâne sumbru. → CARENŢA AFECTIVA; HOSPITALISM.

DEPRINDERE, dispoziţie relativ stabilă generată de un exerciţiu prelungit.
Există deprinderi motorii, cognitive, sociale etc., formate prin repetarea regulată a unui eveniment. Repetarea nu este însă singura condiţie a deprinderii. Pentru ca aceasta să se formeze este necesar ca organismul să fie pregătit, să fie matur spre a o recepta: un copil nu poate învăţa să meargă sau să scrie dacă nu a atins un anumit nivel de maturizare". Funcţia deprinderii este economică: ea eliberează spiritul de actele care pot fi automatizate (mersul, conducerea unui vehicul...). Deprinderea prezintă totuşi pericolul de a sărăci fiinţa umană, de a o fixa în reţeaua automatismelor, de a-i scleroza spiritul şi afectivitatea.

DESEN, ansamblu de linii şi contururi ale unei figuri.
în psihologie, termenul desen depăşeşte simpla imagine în creion sau în peniţă, însemnând şi desenul în culori, inclusiv acuarela. Psihologii utilizează desenul mai ales în studierea copiilor, folosindu-1 ca test de dezvoltare mentală, ca mijloc de descifrare a caracterului şi afectivităţii. Desenul evoluează o dată cu dezvoltarea psihologică. La 2-3 ani copilul nu poate decât mâzgăli; mai târziu el încearcă să respecte un model, iar la 5-6 ani ştie să „deseneze". Până la vârsta de 6 ani, toţi copiii, oricare ar fi originea lor etnică sau socioculturală, desenează în acelaşi fel. Cerându-le să deseneze un „om", psiho-loaga americană F. Goodenough* a stabilit un bun test de inteligenţă, simplu şi încântător, care permite să se controleze cu uşurinţă nivelul intelectual al copiilor.
Există şi alte desene-test, destinate aceloraşi scopuri, constând în reproducerea de „forme geometrice" (Rey, Benton). Pentru studierea caracterului copiilor se utilizează desenul liber sau cu temă. în acest caz se ţine seama atât de aspectul formal al desenelor (amplasarea pe suprafaţa hârtiei, grosimea liniilor, alegerea culorilor), cât şi de conţinutul acestora, care dezvăluie universul copilului, trăirile sale, fie direct, fie într-o formă simbolică. Pedopsihanaliştii se servesc de desene pentru a înţelege dramele infantile şi pentru a-şi ajuta tinerii pacienţi să le depăşească.

DETECTOR DE MINCIUNI, apa-rataj complex bazat pe asocierea de cuvinte şi pe efectele fiziologice ale emoţiilor.
în mod obişnuit, răspunsul emoţional la o situaţie dată se însoţeşte de modificarea ritmului cardiac si respirator, de diminuarea rezistenţei electrice a pielii şi de variaţii determinate ale undelor electrice ale creierului. Utilizându-se simultan un psihogalvanometru pentru răspunsurile electrodermale*, un pneumograf pentru măsurarea ritmului respirator şi un sfig-mograf pentru măsurarea pulsului si a presiunii arteriale, se obţin diferite înregistrări grafice după care este posibil să se stabilească dacă subiectul examinat prezintă reacţii emoţionale când răspunde la anumite întrebări sau pronunţă anumite cuvinte, în pofida calităţilor sale, detectorul de minciuni rămâne un instrument foarte imperfect.

DETERIORARE MENTALĂ, vlăguire intelectuala, care se poate

datora fie procesului normal de îmbătrânire, fie unei boli mintale.
La majoritatea fiinţelor umane curba dezvoltării inteligenţei începe sa scadă pe nesimţite între 25 şi 30 de ani, pentru ca această scădere să devină tot mai perceptibilă o dată cu înaintarea în vârstă. Lucrul acesta nu are nimic uimitor dacă ne gândim că după vârsta de 30 de ani capacităţile noastre fizice (putere, rezistenţă) si senzoriale (văz, auz) scad şi ele rapid. Deteriorarea mentală nu este patologică decât din momentul în care pierderea eficienţei intelectuale devine exagerată. Ea nu implică în mod obligatoriu un proces organic: randamentul unui individ poate fi diminuat fără ca potenţialul său intelectual
clar în în cazul depresiilor).
Măsurarea deteriorării mentale se bazează pe compararea rezultatelor obţinute la anumite teste. Unele, cum sunt probele de memorie sau de calcul mental, indică nivelul actual al subiectului, iar altele (vocabular, cunoştinţe generale...) dovedesc capacităţile sale anterioare. Această metodă, născută dintr-o idee a lui H. Babcock, se bazează pe numeroase constatări experimentale.

DEVEREUX (George), **etnopsiholog american, originar din România (Lugoj, 1908 - Paris, 1985).**
Posesor al unei diplome din partea Institutului de etnologie din Paris, va studia „pe teren" populaţiile Hopis şi Mohaves (America de Nord), Roros (Melanezia), pigmeii Karuamas (Noua Guinee) şi Moi's Sedang (din sudul Vietnamului), întorcându-se în Statele Unite, obţine doctoratul în filosofic (1935), apoi diplome în psihanaliză (1952) şi psihologie (1959).
în 1963 se stabileşte în Franţa, unde devine director de studii asociat la Şcoala de ştiinţe sociale. Devereux este,

împreună cu H. Ellenberger, unul dintre fondatorii etnopsihiatriei. Dintre lucrările sale, cităm: *Eseuri de etnopsihiatrie generală* (1970); *Etnopsihiatrie complementaristă(\')12); Psihoterapia unui indian din Plaines* (1982); *Istorie şi psihanaliză (19S5).*

DEVIAŢIE STANDARD, indice statistic referitor la dispersia rezultatelor în jurul valorii centrale.

Deviaţia standard, numită şi *abatere tip, abatere etalon* sau *abatere cvadratică medie,* se defineşte ca rădăcină pătrată a variantei (adică a mediei aritmetice a pătratelor abaterilor individuale în raport cu media):

Deviafia standard este reprezentată pe figură
prin distanţa care separă punctul de inflexiune
al curbei în clopot de axa sa de simetrie

DEZECHILIBRU MENTAL

într-o distribuţie normală, notele se repartizează simetric în jurul mediei, în aşa fel încât curba obţinută are înfăţişarea unui clopot (clopotul lui Gauss). Din punct de vedere grafic, deviaţia standard este distanţa care separă punctul de inflexiune al curbei sub formă de clopot de axa sa de simetrie, între -l şi +1 deviaţie standard, sau sigma (o), se cuprinde 68,2% din populaţie; între - 2 si +2 sigma se cuprinde 95,4% din populaţie. Se poate considera că între -3 şi +3 sigma este cuprisă întreaga populaţie. Majoritatea testelor modeme (scările lui Wechsler, de exemplu) sunt etalonate pornindu-sc de la această valoare fundamentală. Deficienţa intelectuală numită „debilitate mintală" poate fi definită ca o deviaţie negativă de cel puţin 2 sigma în raport cu media.

DEWEY (John), **psiholog şi pedagog american (Burlington, Vermont, 1859 - New York, 1952).**

Profesor de filosofic şi de psihologie la Universitatea din Chicago (1894), a creat o „şcoală-laborator", anexată catedrei sale, în care a experimentat tehnici educaţionale originale, în loc de climatul autoritar tradiţional, a introdus aici angajamentul liber şi democraţia. Dascălul este un ghid, care dă sfaturi şi dă ajutor, cum ar face-o un camarad mai experimentat. Faţă de şcolar el se comportă ca un partener egal, împăr-tăşindu-i experienţa sa. Punctul de plecare al acţiunii sale este problema copilului, problemă de care acesta se izbeşte în situaţia specifică actuală. Dewey aşteaptă de la şcolar să acţioneze în loc să asculte, să facă propriile sale experienţe în loc de a admite de la bun început şi fără spirit critic informaţiile căpătate. Lucrările sale nu sunt exclusiv verbale, lipsite de un scop precis, ci, dimpotrivă, sunt orientate spre
un scop practic bine definit, spre realizarea unui proiect personal, liber ales: fabricarea de pâine, de obiecte din ceramică sau de articole electrice, de exemplu. Pentru a-şi rezolva problema, copilul trebuie să se documenteze (prin vizite, anchete, lecturi) şi să-şi organizeze munca. Dintre numeroasele lucrări ale lui Dewey, reţinem: *Şcoala şi copilul* (1913), *Democraţie şi educaţie* (1916); *Experienţă şi educaţie* (1938). -<• PLANUL DALTON; ŞCOALĂ ACTIVĂ.

DEZACORD CONJUGAL, neînţelegere durabilă între soţi.

Cauzele conflictului care îi opun pe adulţi unii altora îi scapă copilului, care este chinuit de întrebări, uneori simţin-du-sc responsabil de cele ce se întâmplă. El reacţionează fie opunându-se acestei stări de lucruri, fie închizându-se în sine, dar niciodată în mod adecvat. Cufundat în confuzie şi insecuritate, activitatea sa şcolară se deteriorează, putându-se converti într-o conduită antisocială. După M. Rutier (1974), acest risc este de patrii ori mai mare decât la ceilalţi copii.

DEZECHILIBRU MENTAL, anomalie a personalităţii care antrenează după ea inadaptarea socială.

Dezechilibrul psihic se caracterizează, în esenţă, prin variabilitatea de dispoziţie, hiperemotivitate şi instabilitate care îi împinge pe subiecţi să întreprindă mai multe sarcini succesiv. Raporturile lor cu membrii anturajului sunt supuse aceloraşi fluctuaţii şi sunt adesea zbuciumate. Opoziţie precoce faţă de părinţi, fugi de acasă, vagabondaj, furturi, alcoolism, toxicomanie, tentative de sinucidere jalonează biografia lor.

DEZORIENTARE

Multă vreme s-a crezut că dezechilibrul mental este constituţional, însă în prezent se acordă o importanţă determinantă influenţelor educative, în special carenţei de autoritate, dezbinării familiale, instabilităţii mediului de viaţă. Tentativele terapeutice şi de inserţie profesională sunt adesea decepţionante. Conceptul de „dezechilibru mental" este absent din nosografia americană (D.S.M. III). Descrierea din această nosografie care se apropie cel mai mult de dezechilibrul mental corespunde personalităţii antisociale. -→ PSIHOPATIE.

DEZORIENTARE, rătăcire, perplexitate.

Fiinţa umană se situează într-un mod implicit în timp şi în spaţiu, în anumite afecţiuni (confuzie mentală, demenţă, sindromul lui Korsakov), pierderea acestui simţ de orientare se dovedeşte durabilă. Bolnavul, incapabil să diferenţieze părţile spaţiului său vital şi să le restructureze într-un ansamblu coerent, se rătăceşte în locuri cunoscute, confundă trecutul cu prezentul, se crede acasă la el pe când este la spital şi chiar nu izbuteşte să pună ordine în propria sa schemă corporală'.

DEZVOLTARE, serie de etape prin care trece fiinţa vie spre a-şi atinge deplina realizare de sine.

La om dezvoltarea nu se reduce la simpla creştere. Sub influenţa condiţiilor fiziologice şi socioafective, apar noi forme de funcţionare care îl conduc pe sugarul supus principiului plăcerii (limitat la simpla căutare a satisfacerii

trebuinţelor) la starea de adult conexat principiului realităţii. Progresiv, comportamentul se diferenţiază şi fiinţa umană devine tot mai independentă de contingenţele exterioare. Sugarul mic.
de exemplu, reacţionează la durere prin agitaţia întregului său corp, pe când copilul mai în vârstă se mulţumeşte să sustragă segmentul corpului afectat de excitaţia neplăcută.
Fiecare fiinţă umană are un ritm de creştere care îi este propriu; remarcăm aici pusee rapide, stagnări, reculuri, dar în mod practic niciodată o dezvoltare lineară. Cu toate acestea, există un anumit număr de legi valabile pentru toţi. S-a stabilit, de exemplu, că dezvoltarea psihomotorie urmează o axă „cap-picioare" (numită şi axa cefalo-caudală), adică maturizarea sistemului nervos se realizează în aşa fel t copilul dobândeşte mai întâi con-
tro
l capului, apoi e şi, la sfârşit,
l membrelor supe-al celor inferioare.
zarea baby-tests permite psihologilor ie dacă dezvoltarea copiilor mici se fac în mod normal. Condiţiile optime pe ru ca aceasta să se deruleze în mod armonios sunt: o bună igienă, o ambianţă stabilă şi plină de căldură, îngrijiri marcate de afecţiune .
DIAGNOSTIC, concluzie logică a o serie de investigaţii destinate înţelegerii comportamentului unei persoane, a funcţionării unui grup sau a situaţiei unei întreprinderi.
Orice diagnostic se bazează pe trei mari principii: informaţia trebuie să fie abundentă şi variată; ea trebuie să fie raportată la subiect, să fie privită în istoricitatea sa şi în relaţie cu mediul acestuia; interpretarea* cea mai probabilă va fi aceea care va explica maximum de fapte graţie unui minimum de ipoteze.
Diagnosticul psihologic este un act de primă importanţă, întrucât el condiţionează

tratamentul şi evoluţia ulterioară a subiectului. El cere din partea psihologului stăpânirea perfectă a tehnicilor, o mare experienţă, o vastă cultură şi multă intuiţie. Munca de echipă înlocuieşte din ce în ce mai mult actul individual. Datorită cooperării, erorile de diagnostic sunt eliminate şi nu mai vedem, de exemplu, copii care suferă de carenţă afectivă consideraţi a fi arieraţi si nici tumori cerebrale rămase nediagnosticate.
Grupul de diagnostic este o echipă de persoane cu orizonturi diferite, care acceptă să trăiască, timp de mai multe zile, experienţe comune, cu scopul de a înţelege fenomenele care se produc în mulţimi restrânse.
DIDACTOGENIE, ansamblu de tulburări psihologice sau psihosomatice provocate la elevi de unele cadre didactice.
Nu rareori învăţătorii se arată cel puţin neîndemânatici cu elevii lor. Unii, deosebit de exigenţi, multiplică temele pentru acasă, alţii, surmenaţi sau excedaţi de sarcina lor, se înfurie, îşi ameninţă sau îşi umilesc şcolarii. Procedând astfel, ei îşi descarcă tensiunea nervoasă, dar îi zdrobesc pe copii, care pot dezvolta o aversiune faţă de şcoală şi chiar faţă de studii în general, închizându-se în mutism sau cufundându-se în depresie.
DIFERENŢIERE, trecerea de la general la particular, de la o condiţie globală şi omogenă la alta mai specială şi eterogenă.
Diferenţierea caracterizează dezvoltarea unui individ. O observăm în toate domeniile. Acest proces este pus la lucru încă de la fecundare. La început toate celulele
rezultate din segmentarea oului sunt identice. Progresiv,însă, ele capătă forme, structuri şi funcţii noi (unele devin neuroni, altele celule senzoriale etc.) La fel, comportamentul copilului mic, la început nedifcrenţiat, se îmbogăţeşte progresiv, ramificându-se în varietăţi distincte. Expresiile sale emoţionale, la început limitate la plăcere şi durere, devin mai precise, iar conduita sa socială devine mai selectivă. Cunoaşterea procedează după acelaşi principiu: la start posedăm câteva idei generale asupra unei chestiuni, dar, pe măsură ce reflectăm şi achiziţionăm cunoştinţe, acestea se diversifică în noţiuni specifice.
DIGESTIV, în clasificarea lui C. Sigaud (1908), unul dintre cele patru tipuri morfologice esenţiale, care se caracterizează printr-un abdomen voluminos şi importante trebuinţe vegetative.
Acest tip corespunde endomorfului' lui W. H. Sheldon şi picnicului* lui E. Kretschmer.
DIPSOMANIE, tendinţă excesivă de a consuma băuturi alcoolizate, tendinţă care se manifestă intermitent, uneori periodic.
Această trebuinţă de nestăpânit poate . dura mai multe zile, timp în care subiectul este cufundat într-o profundă stare de beţie, despre care nu păstrează decât o vagă amintire. Apare mai ales la subiecţii ciclotimiei. Dipsomania trebuie deosebită de *potomanie,* care este trebuinţa imperioasă şi permanentă de a consuma orice fel de băuturi, chiar şi urină, dacă subiectul nu are altceva la dispoziţie. → SETE.

DIS ARMONIE, discordanţă în dezvoltarea anumitor funcţii, dezvoltare care nu se realizează în modul

aşteptat, sincron şi armonios.
Creşterea fizică, intelectuală şi afectivă a unui copil cunoaşte progrese, opriri (fixaţie') şi chiar reculuri (regresii"). în dezvoltare intervin cel puţin trei factori: maturizarea, învăţarea şi motivaţia. De exemplu, un copilaş normal, în vârstă de 15 luni, al cărui echipament nervos, osos şi muscular este suficient pentru a merge, nu o va face dacă nu o doreşte, dacă nu a fost suficient de stimulat în acest sens sau dacă faptul de a merge i se pare periculos. Există, în acelaşi fel. disarmonii privind dezvoltarea funcţiilor intelectuale, achiziţia de cunoştinţe, psihomotricitatea şi împlinirea afectivă. Un copil poate fi supradotat într-un domeniu şi total deficient în alt domeniu.
Numim *Jisarmonie evolutivă* organizarea patologică a personalităţii, în care intră toate discordanţele dezvoltării intelectuale şi afective. Este vorba în acest caz de o stare prepsihotică, cu posibilitatea unei evoluţii spre psihoză.
DISARTRIE, tulburare a vorbirii.
Articularea cuvintelor este defectuoasă, silabele sunt repetate, subiectul bolboroseşte. Disartria are o origine centrală, ea observându-se mai ales în unele boii organice ale creierului, cum sunt delirium tre-mens", demenţa" sau paralizia generală* de origine sifilitică. → DlSLALlE.
DISCALCULIE, perturbare în învăţarea calculului la copii care posedă totuşi o inteligenţă normală.
Această tulburare însoţeşte destul de adesea dislexia" şi, ca şi aceasta, are la
bază dificultăţile de organizare spaţială (şcolarul, de exemplu, nu ştie prea bine de unde să înceapă să facă adunarea), încurcătura este însă trecătoare, ea dispărând în urma unei reeducări adecvate, asociată uneori cu un sprijin psihote-rapeutic. Discalculiile sunt numeroase. După J. Vogler (1988), la ieşirea din şcoală 25% dintre copii nu stăpânesc împărţirea (55% în cazul în care operaţia cuprinde numere zecimale). Pe de altă parte, unii şcolari eşuează în calcul pentru că nu înţeleg enunţurile problemelor, vocabularul lor fiind insuficient. Vedem deci că nu numai elevul este în cauză în cazul discalculiei,ci şi şcoala. La adulţi se întâlnesc tulburări de calcul în stările de degradare intelectuală (asemenea tulburări pot fi unul din primele simptome ale demenţei) sau ca urmare a unei leziuni a cortexului cerebral, ca în afazie. •→ TEORIA OPERATORIE.
DISFORIE, tulburare de dispoziţie caracterizată printr-o slăbire a interesului pentru viaţă şi un sentiment general de insatisfacţie.
Subiectul pare dezamăgit, dezabuzat, căutând uneori o excitaţie artificială în alcool sau drog şi putând sfârşi prin sinucidere.
DISGRAFIE, tulburare a scrisului.
Dificultăţile grafice care apar la copii cu o inteligenţă normală sunt adesea datorate unei contracţii mulsculare exagerate, legată de perturbări de origine emoţională. Scrisul se lăbărţează în toate sensurile, nu respectă liniile şi devine ilizibil. Această anomalie se ameliorează şi chiar dispare complet prin reeducare psihomotorie şi grafoterapie'.
DlSLALlE, tulburare de articulare verbală datorată malformaţiilor sau unor leziuni ale organelor periferice ale fonaţiei (limbă, dinţi, buze. vălul palatin...).
Subiectul este în imposibilitatea de a pronunţa corect un cuvânt sau un sunet determinat (el va spune „te" în loc de „ce", „sorţ" în loc de „şorţ"etc.). Corectarea acestor tulburări este posibilă prin reeducare condusă de un specialist *(ortofonist).* -•> DISARTRIE.
DISLEXIE, tulburare privind învăţarea cititului.
în mod obişnuit, un copil de şase ani învaţă să citească fără dificultate. Dar mulţi şcolari, inteligenţi (10%, după B. Hallgren) nu reuşesc să o facă. Sănătoşi la minte, neprezentând nici o deficienţă senzorială (miopie, surditate...) sau motorie, cu o frecvenţă regulată la clasă, ei nu reuşesc, în pofida eforturilor lor şi ale învăţătorilor, să citească fără poticneli: inversează silabele (caramad în loc de camarad, *a corobîm* loc de a *coborî*etc.) şi mutilează cuvintele şi frazele până la a le face de nerecunoscut. Deficienţi la citit, deficienţi la ortografie, ei se descurajează, neglijează celelalte materii, devin elevi dezabuzaţi, dezgustaţi de eşecurile lor. Unii se revoltă, alţii se deprimă sau adoptă o atitudine de nepăsare.
Prin consecinţele sale sociale şi psihologice, dislexia constituie o importantă problemă pedagogică, pe care este necesar să o aprofundam. Cauzele acestei „infirmităţi sociale" (J. Boutonier) sunt rău cunoscute. Dificultăţile lateralizării, ale orientării în spaţiu (a şti unde este dreapta şi unde este stânga, deasupra şi dedesubt etc.) sunt fapte frecvente, la fel ca stângăcia" contrariată, ceea ce i-a făcut pe unii
autori să spună că această tulburare este legată de organizarea cerebrală, de o predominanţă a emisferei drepte. Alţi cercetători însă (J. de Ajuriaguerra) cred că ar fi mai degrabă vorba de lipsa motivaţiei de a învăţa, de o absenţă a curiozităţii intelectuale, în realitate, dacă în dislexie găsim adesea factori afectivi asociaţi cu dificultăţi de organizare spaţio-temporală, nici unul dintre aceşti factori nu-i sunt proprii. Avem de-a face cu un fenomen ale cărui cauze sunt complexe, în parte ereditare,în parte afective şi, într-o cantitate deloc neglijabilă, pedagogice; s-a putut constata, într-adevăr, că cu cât învăţătorul este mai experimentat, cu atât mai puţini dislexici găsim în clasa sa (E. Malmquist). Unele cazuri de dislexie se ameliorează spontan, spre opt sau nouă ani; altele, dimpotrivă, lasă serioase sechele. La reeducare se poate recurge indiferent de vârstă. Scopul nu este o nouă învăţare a cititului, ci modificarea sistemului

de gândire al şcolarului. El trebuie în primul rând învăţat să-şi organizeze spaţiul şi timpul prin exerciţii adecvate. Dar nici un fel de reeducare nu reuşeşte fără participarea activă a părinţilor şi învăţătorilor, care au a-şi modifica îndeosebi atitudinea, în loc de a-1 hărţui şi de a-1 ocărî pe şcolar, important este să fie redusă anxietatea, să fie reabilitat, încurajat. De preferat este, însă, să se evite de la bun început această tulburare. Lucrul acesta este posibil în măsura în care copilul este pus în mod prematur să înveţe să citească (înainte de şase ani) şi dacă nu se aşteaptă agravarea tulburărilor observate, ci se intervine reeducativ din primul moment. Dacă, după primele două luni de exerciţii, şcolarul nu izbuteşte să-şi depăşească dificultăţile, este util ca el să fie prezentat la o consultaţie specializată.

DISOCIERE, ruptură de armonie, dislocare a personalităţii.
La schizofrenic, de exemplu, notăm bizarerii în comportament: surâsuri în timp ce îşi exprimă durerea, zigzaguri brutale ale cursului gândirii, care sare de la scripcă la iepure, discurs incoerent etc. Aceste simptome exprimă perturbarea psihicului, dislocarea Eului bolnavului. Pentru a descrie asemenea simptome, P. Chaslin utilizează termenul „discordanţă", iar E. Bleuler, în germană, pe acela de *Spaltung (*= despicare, clivare).

DISONANŢĂ COGNITIVĂ, concept propus de L. Festinger pentru a desemna indispoziţia psihică datorată faptului partajării între două sau mai multe idei contradictorii. Omul are nevoie de coerenţă logică si de armonie afectivă. Se întâmplă, însă, ca această armonie să fie perturbată de evenimente neaşteptate. Unul dintre prietenii mei, de exemplu, mărturiseşte deodată în public opinii politice contrare acelora pe care le profesez eu. Pentru a reduce această „disonanţă", va trebui să recurg la un alt element care mă va ajuta să depăşesc contradicţia şi să-mi regăsesc echilibrul interior. Aş putea, de pildă, să resping informaţia primită („nu cred că şi-ar putea trăda ideile") sau să-i minimalizez importanţa („îşi va da repede seama de greşeala făcută"). Aş putea, de asemenea, să o rup cu prietenul meu, ceea ce înseamnă o transformare în anturajul meu, sau să-mi modific eu însumi poziţia, adoptând o altă opinie.

DISORTOGRAFIE, tulburare privind învăţarea ortografiei.
Uneori o întâlnim izolat, dar cel mai adesea este asociată cu dislexia*. Literele
prea puţin diferenţiate, fie prin grafismul lor *(m* şi *n, p* şi *q),* fie prin pronunţare (v şi *f),* sunt confundate, iar locul lor în cuvinte nu este respectat. Disortografia se datorează unei proaste organizări spaţiale (confuzie între dreapta şi stânga, sus şi jos), dar şi - în unele cazuri - dificultăţilor afective ale copilului.
Numărul şcolarilor care au o proastă ortografie, fără a fi însă disortografici în sensul arătat, este foarte ridicat. Potrivit unei anchete efectuate de Ministerul Educaţiei Naţionale (1987), pe un eşantion reprezentativ de peste 2 000 de elevi din cursul mediu, anul II, mai mult de 50% dintre şcolari ignoră acordurile participiului trecut, iar 70% fac cel puţin şase greşeli la o dictare.

DISPLASTIC, în clasificarea lui E. Kretschmer, tip fizic care reuneşte caracteristicile ce aparţin celorlalte trei tipuri: picnic, lep-tosom şi atletic, ceea ce îi dă un aspect lipsit de armonie.
De exemplu, un subiect poate să aibă picioarele scurte şi groase, umeri înguşti şi braţe firave.

DISPLAZIE, tulburare a dezvoltării corporale caracterizată de dizar-monie şi diformităţi.
în sistemul biotipologic al lui E. Kretschmer, displazia este un tip morfologic care prezintă devieri în raport cu cele trei tipuri prinicipale: astenic* (sau lep-tosom), atletic" şi picnic', în sistemul lui W. H. Sheldon, displazia este o variabilă care se adaugă celorlalte trei componente fundamentale: endomorfism", ectomor-fism', mezomorfism'. Persoanele la care predomină această variabilă aparţin tipului dizarmonic.

DISPOZIŢIE, stare afectivă fundamentală care poate să oscileze între polii extremi ai mâhnirii şi bucuriei.
Dispoziţia le dă emoţiilor coloratura lor afectivă. Ea pare legată de constituţie şi depinde de un mecanism neurofiziologic controlat de diencefal (baza creierului). Leziuni localizate în această zonă determină tulburări de dispoziţie, în general, toate leziunile cerebrale, fie ele de origine traumatică (rănire), infecţioasă, tumorală etc., pot să ducă la modificări ale dispoziţiei.

DISTRACŢIE, deplasare a atenţiei unui'subiect asupra unui obiect diferit de acela care îi ocupa iniţial câmpul conştiinţei.
Distracţia corespunde unui mecanism de apărare inconştient al persoanei în faţa unei situaţii neplăcute, în industrie se fac eforturi de a se diminua fluctuaţiile atenţiei, fluctuaţii ale căror consecinţe sunt uneori dramatice; în acest scop se introduc pauze în perioada de muncă şi se reduc zgomotele nocive. Distracţia se poate datora şi conflictului a două motivaţii, una conştientă, alta inconştientă: de exemplu, după ce am scris o scrisoare care mă contraria, o uit în buzunar. Există însă şi o altă varietate de distracţie, aceea a savantului izolat (distras) de lume din cauză că trăieşte consacrat cercetării sale. în acest caz nu mai este vorba de un cusur al atenţiei, ci de restrângerea câmpului conştiinţei. Diferite experimente permit să se presupună că există un aparat de control care filtrează mesajele senzoriale şi nu lasă să ajungă la cortex decât pe cele mai semnificative.

DIVORŢ, rupere legală a căsătoriei.
în Franţa, în 19(X), se număra un divorţ la douăzeci de căsătorii, pe când în 1988 această proporţie se apropia de unu la trei. Parisul a şi atins nivelul Statelor Unite, unde o căsătorie din două se termină cu divorţ. Această creştere are cel puţin trei cauze: punerea sub semnul întrebării a familiei în forma ei tradiţională; emanciparea femeii; flexibilitatea legislaţiei.
Aproape întotdeauna divorţul este punctul final al unei neînţelegeri conjugale, gravă şi durabilă, a cărei origine poate fi sexuală, caracterială sau culturală. Arareori soţii se despart fără ură şi arţag. Copiii sunt însă cei care suferă cel mai mult de pe urma acestei situaţii. Pentru băieţii în vârstă de 6 până la 8 ani pierderea tatălui echivalează cu un doliu. Le trebuie în medie 10 ani ca să accepte situaţia. După J. Wallerstein (1986), aproape 40% dintre copiii ai căror părinţi au divorţat, copii pe care ea i-a studiat timp de 15 ani, au suferit, într-un moment sau altul, de o stare depresivă.
DOCIMOLOGIE, studiu ştiinţific al metodelor de practicare a examenelor şi concursurilor.
Notarea probelor de către profesori nu este niciodată cu totul obiectivă. Fiecare are criteriile sale de referinţă. Lucrul acesta a dus la atât de mari divergenţe în notare încât s-a putut vorbi de scandal. Primele cercetări sistematice asupra examenelor tradiţionale, cercetări bazate pe controlul statistic, întreprinse din 1922 de către M. şi H. Pieron, continuate de H. Laugier şi D. Weinberg (1927-1933), au arătat fără echivoc marea lor imprecizie. Dar examenele tradiţionale rezistă
106
totuşi tuturor asalturilor. Cu toate acestea apar câteva ameliorări, cum sunt dubla corectare a lucrărilor scrise şi luarea din ce în ce mai mult în considerare a dosarului şcolar al fiecărui elev. Docimologia ar vrea să obţină o perfecţionare sensibilă a metodelor de examinare şi o formaţie tehnică a examinatorilor.
DOPAJ sau **DOPING, termen derivat din verbul englez *to dope,* care traduce utilizarea unui excitant.**
Dopajul este un fapt frecvent la intelectualii sau la sportivii care vor să sporească în mod artificial capacităţile lor mentale sau fizice. Este o practică periculoasă. Ciclistul britanic Tom Simpson a murit din această cauză la urcarea unei pante la Ventoux (1967). Recurgerea la dopaj denotă personalităţi slabe, care sunt lipsite de încrederea în sine sau care vor să se iluzioneze.
DOPAMINĂ -- MEDIATOR CHIMIC.
DORINŢĂ, tendinţă devenită conştientă de obiectul ei.
Foamea, de exemplu, este o trebuinţă" pe care eu caut să mi-o satisfac, iar dorinţa mea de a mânca, generată de această trebuinţă, este conştientizarea situaţiei respective. Dacă mănânc fără a-mi fi foame, dorinţa nu va avea timpul să apară; ca să apară, este necesar să survină un obstacol. Dorinţa ia naştere din frustrare. Ea dă vieţii afective tonalitatea ei, provoacă sentimente şi pasiuni, stă la baza vieţii active. Cu toate acestea, deşi este adevărat că voinţa nu se exercită fără o prealabilă dorinţă, aceasta nu implică în mod automat actul voluntar, într-adevăr, pot fi conştient de faptul că îmi este foame, să doresc să
mănânc şi totuşi să nu fac nimic pentru a-mi satisface trebuinţa.
DRĂGHICESCU (Dimltrie), **sociolog şi psiholog român (Zăvoieni, jud. Vâlcea, 1875-Bucureşti, 1945).**
Licenţiat al Facultăţii de Filosofic şi Litere din Bucureşti (1901), a făcut studii de specializare la Sorbona şi a urmat cursurile Şcolii de înalte studii morale şi sociale (1901-1903). După un semestru de studii la Universitatea din Berlin (1903-1904), a obţinut doctoratul la Facultatea de Litere din Paris (1904). în 1905 a fost numit conferenţiar de psihologie socială şi sociologie la Bucureşti, unde a predat şi psihologia etnică, în ampla lucrare *Din psihologin poporului român* (1907), redactată prin prisma „teoremei" că psihologia poporului român înseamnă aproape exclusiv psihologia ţăranului român, autorul afirmă: „Viclenia, dibăcia, înşelăciunea şi făţărnicia, care am văzut că erau note de seamă din psihologia Dacilor şi Romanilor, s-au păstrat la Românii din toţi timpii, căci în toţi timpii Românii au avut nevoie de ele". Alte scrieri: *L'eternel feminin* (1905); *Le probleme de Iu conscience. Etude psycho-sociologique* (1907); *La reali te de l 'Esprit* (1928).
DROG, produs natural sau sintetic capabil să modifice comportamentul consumatorului şi să genereze o dependenţă.
Drogurile pot fi clasate în cinci gnipe: l) *stupefiantele* sau „drogurile dure", care cuprind îndeosebi cocaina şi opiaceele (opium, morfină, heroină, codeină); 2) drogurile *exaltante,* cum sunt alcoolul, eterul şi acetatul de anii prezent în unele cleiuri; 3) *halucinogenele',cum* sunt cânepa indiană
106
DROG
sau cannabis (70-80% dintre toxicomanii francezi sunt consumatori de cânepă indiană); 4) *stimulentele* psihice sau psiho-analepticele. în această grupă găsim produse ca tutunul, cafeaua, ceaiul, dar şi amfetaminele", acestea din urmă nefiind livrate decât pe bază de reţetă medicală; 5) *hipnoticele,* cum sunt barbituricele, adesea prezente în farmacia familiei.

Număr de interpelări pentru folosirea de droguri din anul 1965 în anul 1987
în Statele Unite, toxicomania* a devenit una din preocupările majore ale guvernului care, în 1987, a alocat 3,5 miliarde de dolari luptei împotriva acestui flagel.
încă nu este clar ce le împinge pe atâtea şi atâtea persoane să recurgă la drog, cu riscul de a muri. Plăcerea exclusiv fizică? Dorinţa de a se afirma, sfidând societatea, ale cărei legi sunt încălcate? Şantajarea alor săi? Imprudentă curiozitate, transformată într-o capcană fără ieşire? Răspunsurile nu pot fi nici exclusive şi nici generale. Statisticile arată însă că înrobiţii consumului de droguri se recrutează din rândurile indivizilor celor mai defavorizaţi şi mai prost integraţi din punct de vedere social: 0,08% cadre superioare, 0,67% cadre medii, 20,72% salariaţi şi 49,61% persoane fără o profesie definită (O.C.R.T.I.S., 1988). Pe de altă parte, putem spune că toxicomanii au în comun căutarea unei plăceri imediate, obţinută fără efort, într-adevăr, aceste substanţe stimulează „centrii plăcerii" descoperiţi în creier de J. Olds (1954). Aceleaşi structuri, numite şi *sistemul recompensator al creierului,* ne procură bucuria atunci când am realizat o operă frumoasă, am săvârşit o faptă eroică sau pur şi simplu ne-am terminat în mod satisfăcător munca.
Folosirea drogului nu ar fi atât de blamabilă dacă stimularea repetată a centrilor plăcerii nu ar duce la obişnuinţă', ceea ce necesită doze mereu crescute, în mod corelativ, se produce un fel de „inerţie" sau de nonreacţie a acestor structuri cerebrale la activităţile fizice sau intelectuale, a căror recompensă' normală era plăcerea, în asemenea condiţii, nu-i rămâne subiectului deziluzionat decât disperarea sau întoarcerea la drog. Este aproape imposibil să se lupte împotriva plăcerii obţinute fără

efort. Se înţelege astfel de ce lupta contra toxicomaniei trece, în esenţă, prin prevenirea acesteia.
DUBLĂ LEGĂTURĂ, mesaje contradictorii, frecvent repetate, care angajează două sau mai multe persoane într-o situaţie imposibilă.
în orice mesaj rostit se pot distinge două niveluri: conţinutul manifest şi un mesaj implicit (sau metamesaj) inclus în atitudinea si în intonaţiile vocii locutorului. în expresia „fă-o!" putem înţelege încurajarea sau ameninţarea, în a doua eventualitate, intonaţia contrazice ordinul. Există situaţii de viaţă în care asemenea contradicţii se repetă frecvent fără ca una din persoanele în cauză (un copil, de exemplu) să o poată
Spunem, în asemenea cazuri, că ea suferă o „dublă constrângere" sau că s-a angajat într-o „dublă legătură".
Ostilitatea unei mame faţă de copilul nedorit poate să transpară în atitudinile ei, în pofida mimării afecţiunii. Mama şi copilul,închişi într-un cerc vicios, nu vor putea ieşi din el decât dacă fac apel la o terţă persoană (un psihoterapeut, de exemplu), capabilă să analizeze situaţia. „Dubla legătură" se regăseşte frecvent în familiile de schizofrenici.
DUMAS (Georges), **psiholog francez (Ledignan. Gard, 1866 - id., 1946).**
Fost elev al Şcolii Normale, agregat de filosofie, a obţinut doctoratul în medicină *(Stările intelectuale în melancolie,* 1894) şi în litere *(Tristeţea şi bucuria,* 1900). Conferenţiar, apoi profesor titular la Sorbona (1912), a scris şi a coordonat
numeroase lucrări, dintre care un Tratat *de psihologie* (1923) şi *Noul tratat de psihologie* (şapte volume, din 1931 în 1946), rămas neterminat.
DURERE, senzaţie neplăcută, de origine flzica sau psihică, senzaţie care provoacă o reacţie a organismului, în general o conduită de evitare.
Durerea este un semnal, un mijloc de apărare al organismului, având drept funcţie să facă să înceteze excitaţia periculoasă. Ea este preventivă, deoarece permite diferenţierea a ceea ce este nociv de ceea ce nu este nociv, precum şi educativă: copilul mic care se arde uşor la flacăra unui chibrit va evita mai târziu să se joace cu focul.
Sensibilitatea dureroasă, care îşi are receptorii săi, „mesajele" sale biochimice, căile sale de propagare şi centrii săi nervoşi (R. Melzack şi P.D. Wall, 1965), depinde parţial de condiţii psihologice şi sociale: martirul pare anesteziat de credinţa sa; mulţi indieni din America, condiţionaţi de educaţie, par să nu ştie ce este durerea, iar de mai multe decenii femeile însărcinate beneficiază de psiho-profilaxie, care vizează să facă indolor actul obstetric. → ENDORFINA.
DURKHEIM (Emile), sociolog francez (Epinal, 1858-Paris, 1917).
Agregat de filosofie, doctor în litere (1893), a fost profesor la Sorbona şi unul dintre promotorii şcolii sociologice franceze. Ideile sale majore au fost exprimate în principala sa teză, *Despre diviziunea muncii sociale* (1893). El demonstrează aici că orice conştiinţă individuală este supusă conştiinţei colective cât şi, dacă nu
cumva mai mult, influenţelor corporale. Lucrarea sa *Sinuciderea (*.1897) se bazează pe ideea că autodistrugerea este legată de condiţiile sociale, de o imposibilitate a integrării subiectului în comunitatea umană. A formulat, de asemenea, *Regulile*

metodei sociologice (1895) şi a studiat *Formele elementare ale vieţii religioase: sistemul totemic în Australia* (1912).

îi datorăm şi alte lucrări importante, între care: *Educaţie şi sociologie* (1922) şi *Educaţia morală* (1925)

EBBINGHAUS (Hermann), **psiholog german (Barmen, azi în Wuppertal, 1850-Halle, 19O9).**
Este cunoscut îndeosebi pentru cercetările sale de psihologie experimentală privind condiţiile învăţării şi ale memorării. Utilizând liste de silabe lipsite de semnificaţie, pe care le dădea de învăţat studenţilor, a stabilit o serie de legi, devenite mai apoi clasice (referitoare la numărul de repetări, poziţia elementelor în serie etc.), pe care se bazează teoriile moderne ale învăţării.
ECHIPĂ, grup de persoane care îndeplinesc o sarcină comună.
Pedagogia modernă încurajează formarea de echipe compuse din câţiva copii, în vederea realizării unui proiect liber ales de ei. în Franţa, R. Cousinet a aplicat timp de 20 de ani această metodă într-un mediu şcolar. Spiritul claselor este în felul acesta transformat, elevii lucrează cu ardoare, însă dacă personalităţile lor se dezvoltă cantitatea de cunoştinţe dobândite prin acest mijloc rămâne inferioară aceleia transmise prin învăţământul tradiţional.
în domeniul sănătăţii mentale, munca în echipă necesită reuniuni frecvente, nu numai pentru discutarea cazurilor pacienţilor, ci şi pentru examinarea sentimentelor pe care aceştia le inspiră terapeuţilor (con-tratransfer). → ŞCOALĂ ACTIVĂ; TRANSFER.
ECOFRAZIE - ECOLALIE.
ECOLALIE sau **ECOFRAZIE, repetare ca un ecou, de către un subiect, a cuvintelor şi frazelor pronunţate în faţa sa.**
Această tulburare de limbaj apare la deficienţii mintali', influenţabili, precum şi în anumite stări demenţiale.
ECOLOCAŢIE sau ECOLOCALI-
ZARE, mod de reperare a unui obstacol sau a unui corp în spaţiu, prin utilizarea fenomenului ecoului.
Ecolocaţia se bazează pe reflectarea undelor sonore sau ultrasonice. Undele emise de animal, reflectate de un obstacol, sunt captate de un organ receptor' şi transmise creierului. Diferenţa de timp care există între emisiunea semnalului şi

receptarea ecoului său îi permite animalului să evalueze distanţa până la obstacol. Liliecii, unele păsări, delfinii şi focile utilizează acest fel de sonar spre a se orienta şi a-şi repera prada.
ECOLOGIE, ştiinţă a raporturilor care există între fiinţele vii şi mediul lor.
Psihologia ecologică (Lewin") studiază comportamentul persoanelor în relaţie cu mediul lor fizic şi social. Ea caută mai ales să pună în evidenţă influenţa mediului asupra variabilelor psihologice, adică asupra idealurilor, trebuinţelor, motivaţiilor, scopurilor, percepţiilor etc. Studiile ecologice au demonstrat, de exemplu, că inadaptarea socială varia/ă proporţional cu mobilitatea sociogeografică: delincventa es^c deosebit de ridicată în populaţiile de imigranţi, iar proporţia tulburărilor mentale este mai mare în metropole şi în cartierele „amestecate" (în preajma gărilor, de exemplu) decât în alte locuri.
ECTOMORF. în tipologia lui WH. Sheldon, subiect zvelt, delicat şi fragil, cu muşchi subţiri şi membre relativ lungi, la care, proporţional cu masa corporală totală, creierul şi sistemul nervos central sunt importante şi tind, într-un anumit sens, împreună cu pielea, să domine economia corpului. Termenul ectomorf a fost ales cu referire la foiţa exterioară a embrionului (ectoderm), din care derivă aceste ţesuturi. Acestui tip morfologic îi corespunde de obicei un temperament „cerebrotonic'".
ECTOMORFIE sau ECTOMOR-
FISM, în tipologia lui W.H. Sheldon. ansamblu de caracteristici ale ecto-morfului.
EDUCAŢIE, artă de a dezvolta calităţile morale, intelectuale, artistice şi fizice pe care copilul le poseda în stare potenţială.
Educaţia nu vizează modificarea naturii celui de care se ocupă, ci să-l ajute să se dezvolte armonios în mediul lui. Ea necesită cunoaşterea trebuinţelor sale, a legilor creşterii sale fizice şi mentale, depinzând de ideea pe care şi-o face despre om: în Sparta, oraş militar al Greciei antice, copiii erau supuşi unei discipline de fier.
în pofida recomandărilor marilor pedagogi (Montaigne, Komensky*), educaţia autoritară a persistat până la începutul secolului XX şi numai ca urmare a influenţei lucrărilor unor psihologi contemporani (Binef, Claparedc', Dewey*. Wallon') s-a răspândit o formă de educaţie mai adaptată la realitate. Aceasta începe de la naşterea copilului, ba chiar înainte, prin educarea părinţilor. Acestei sarcini necesare i se consacră „şcolile părinţilor", fondate (1928) şi animate de umanişti şi psihopedagogi (A. Isambert, A. Berge...), ale căror cercuri de studii şi conferinţe sunt frecventate cu asiduitate.
EFORT, mobilizare a forţelor individuale pentru a învinge o dificultate.
Efortul depus rezultă atât din cerinţele situaţiei, din resurse (forţa musculară şi morală), cât şi din motivaţia

(competiţie, pasiune etc.) persoanei. El se poate exercita pe plan motor, atunci când este vorba de surmontat rezistenţa fizică; pe plan intelectual, în cazul concentrării atenţiei; sau pe plan moral, dacă este vorba de lupta împotriva unei tendinţe nefaste (alcoolism, de exemplu).

Sentimentul efortului precedă oboseala* şi nu are loc decât dacă solicitarea energetică depăşeşte un anumit prag, acela care corespunde punerii în acţiune a rezervelor organismului.

EGO, cuvânt latin care înseamnă „Eu".

în limbajul psihanalitic, *Ego* desemnează fracţiunea de personalitate care echilibrează forţele cărora le este supus individul, adică propriile sale impulsii (tendinţe abisale), morala sa (sau, mai exact, Supraeul*) şi, în sfârşit, realitatea lumii exterioare. Psihologia Eului (în limba engleză *Ego psychology)* a fost dezvoltată îndeosebi de către Anna Freud, căreia îi datorăm lucrarea *Eul şi mecanismele de* apărare (1936), iar în Statele Unite de către E. Kris, R. Loewenstein şi H. Hartmann, care a scris *Psihologia Eului si problema* ;u/apfâr;/(1930).

EGOCENTRISM, tendinţă de a face din sine centrul universului.

Egocentrismul este normal la copil până pe la 6-7 ani. în această perioadă, diferenţierea dintre Eu şi lumea exterioară se efectuează progresiv, dar gândirea rămâne esenţialmente subiectivă: copilul nu priveşte fenomenele observate sau problemele care i se pun decât din propriul său punct de vedere. El va spune, de exemplu: „Uite, tată, luna merge după mine!" Sau, când este întrebat dacă are un frate şi el răspunde afirmativ, iar după aceea i se pune întrebarea: „dar fratele tău are un frate?", el va răspunde „nu". Această atitudine poate persista la unii subiecţi cu deficienţe intelectuale, arieraţi pe plan afectiv sau nevrotici incapabili de „decentrare" (de a se pune în locul altuia). Egocentrismul nu trebuie confundat cu egoismul', care este iubirea de sine excesivă.

EGOISM, iubire de sine excesivă, ba chiar exclusivă.

Ataşamentul de sine al egoistului îl face să subordoneze interesul semenului propriului său interes. Un anumit grad de egoism este necesar, dar egoismul absolut, care nu este compensat de altruism", este nesăbuit şi duce în mod ineluctabil la izolarea individului în sânul grupului său şi chiar la sinucidere* (f£. Durkheim). Egoistul raportează totul la sine, pe când nonegoistul ascultă de un sistem de valori care depăşeşte propria-i individualitate. Cel dintâi întâmpină din ce în ce mai multe dificultăţi în a găsi un sens existenţei sale, deoarece este prea puţin stimulat de colectivitate. Aşa se explică, probabil, faptul că procentul de sinucideri la celibatari este mai ridicat decât la persoanele căsătorite.

ELABORARE, ansamblu de operaţii intelectuale prin care elemente simple (senzaţii, dorinţe etc.) sunt transformate în percepţii, imagini, amintiri sau idei.

Freud numeşte *elaborare* procesul psihic inconştient pornind de la care ideile latente ale unei persoane se manifestă în vise, sub o formă condensată şi concretă, în imagini vizuale: astfel, de exemplu, o carte de vizită încadrată în negru reprezintă moartea.

ELECTROŞOC sau SISMOTE-
RAPIE, terapeutică din psihiatrie, care constă în provocarea unei crize epileptice artificiale, făcându-se

să treacă o descărcare electrică prin creier.

Acest tratament, datorat lui U. Cerletti şi L. Bini (Milano, 1938). are o influenţă reală asupra multor melancolici şi uneori asupra tinerilor schizofrenici. Dar modul său de acţiune rămâne un mister. Au fost formulate mai multe ipoteze, mai mult sau mai puţin satisfăcătoare: stimularea electrică eliberează hormoni şi substanţe până acum necunoscute; şocul mobilizează mecanismele de apărare ale organismului; psihismul se reconstruieşte după o ordine nouă; curentul electric activează un centru de reglare a dispoziţiei aflat la baza creierului, în pofida avantajelor sale practice, această tehnică le repugnă multor psihiatri, care suspectează latura ei „magică" (apă-sându-se pe un buton, este însănătoşit bolnavul) şi îi preferă psihotropele.

EMOTIVITATE, aptitudine de a reacţiona la evenimente, chiar la cele anodine, trăind emoţii.

Individul emotiv este impresionabil, vibrează la te miri ce, pare susceptibil şi vulnerabil, dar nu este cu toate acestea un inadaptat. Când nu este exagerată, emotivitatea este normală şi utilă, doarece suscită un comportament adaptat la situaţie. Emotivitatea poate fi constituţională sau dobândită. H. S. Liddell, plasând oi într-o încăpere întunecoasă şi aplicându-le mici lovituri la picioare, cărora ele nu se puteau sustrage, le-a făcut hiperemotive: pe când anterior ele erau calme, după experienţă tresăreau la cel mai mic zgomot în timpul nopţii. Caracterologii consideră emotivitatea drept una dintre cele trei proprietăţi fundamentale ale caracterului, celelalte două fiind activitatea* şi răsunetul* evenimentelor asupra psihismului individului.

EMOŢIE, reacţie globală, intensă şi de scurtă durată a organismului la o situaţie neaşteptată, însoţită de o stare afectivă de tonalitate plăcută sau neplăcută.

Emoţiile ocupă un loc fundamental în psihologie, deoarece ele sunt strâns legate de trebuinţe, de motivaţii şi pot sta la originea tulburărilor mentale sau psihosomatice, în pofida numeroaselor lucrări efectuate, natura, modul de acţiune şi funcţia emoţiei rămân ipotetice. S-au studiat îndeosebi manifestările sale fiziologice (modificarea ritmurilor cardiac şi respirator, relaxarea sfincterelor, uscarea gurii, transpiraţia etc.), repercusiunile asupra funcţiilor mentale (creşterea suges-tibilităţii, diminuarea controlului voluntar) şi a conduitelor pe care le provoacă (plâns, fugă...); s-a pus în evidenţă, în expresia emoţiilor, partea datorată culturii (în China, furia determină holbarea ochilor). Dar condiţiile emoţiei şi bazele sale psiho-fiziologice sunt încă slab cunoscute.
Emoţia depinde nu numai de natura agentului emoţional, cât mai ales de individ, de starea sa actuală fizică şi mentală, de personalitatea sa, de istoria sa personală, de experienţele anterioare. Dacă există emoţii colective datorate anumitor condiţii excepţionale care, pentru majoritatea persoanelor, au aceeaşi semnificaţie (panica provocată de un cutremur de pământ), emoţia rămâne esenţialmente individuală, în general, ea se manifestă atunci când subiectul este surprins sau când situaţia depăşeşte posibilităţile sale. Ea traduce dezadaptarea şi efortul organismului de a restabili echilibrul momentan

rupt. Emoţia nu este conştientizarea reacţiilor fiziologice datorate acestei deza-daptări, aşa cum socotea W. James („mi-e frică pentru că tremur"), ci cunoaşterea semnificaţiei situaţiei („ursul este periculos") şi demobilizarea mecanismelor de apărare personale (mă las invadat de emoţie). Ceea ce explică modul de a se comporta al unor supravieţuitori din catastrofe (zidiţi în fundul unei mine care s-a prăbuşit, de exemplu), care leşină sau sunt cuprinşi de un tremur nervos de îndată ce au fost salvaţi.
în general, dezordinile fiziologice datorate emoţiilor sunt temporare. Dar se întâmplă ca şocul emoţional să fie atât de violent sau atât de persistent încât organismul să se epuizeze în restabilirea echilibrului şi să apară leziuni cum sunt ulcerul gastric (Selye*). Medicina psihomatică* a pus în evidenţă rolul important al factorilor emoţionali în numeroase afecţiuni, din cele mai diverse, cum sunt astmul,eczema, obezitatea sau tuberculoza pulmonară.
EMPATIE, rezonanţă, comunicare afectivă cu semenul.
O mamă cunoaşte intuitiv trebuinţele şi sentimentele sugarului ei. cu care ea este în comunicare. Această misterioasă capacitate este legată, după toate aparenţele, de faptul că iniţial copilul era una cu mama sa. Ea explică de asemenea de ce copiii, oricât de mici, sunt la curent cu necazurile, cu neliniştile şi bucuriile părinţilor lor. Empatia stă la baza identificării* şi a înţelegerii psihologice a celorlalţi.
ENCOPRESIE, incontinenţă involuntară a materiilor fecale, cel mai adesea diurnă, independentă de orice leziune organică, care survine
la un copil ce a depăşit vârsta normală de dobândire a controlului asupra sfincterelor (2-3 ani).
Se manifestă de cele mai multe ori la băieţei (75-90% din cazuri, după unii autori) perturbaţi afectiv şi care în felul acesta îşi exprimă inconştient agresivitatea faţă de anturajul lor fmstrant şi dorinţa ca părinţii să se ocupe de ei. De regulă scopul lor este atins, deoarece părinţii şi educatorii reacţionează aproape întotdeauna prin pedepsirea celui care îşi murdăreşte patul sau pantalonaşii. Pentru copilul enco-presiv lucrul acesta este o mică satisfacţie, întrucât a reuşit să atragă atenţia asupra sa. Un astfel de comportament cedează, în general, la psihoterapie.
ENDOMORF. Termen propus de W. H. Sheldon pentru a desemna subiectul al cărui corp este gras, moale, rotund, fără relief muscular şi la care viscerele şi aparatul digestiv ocupă un loc important. Acest termen a fost ales cu referire la foiţa internă a embrionului (endoderm), din care derivă aproape în întregime elementele funcţionale ale sistemului digestiv. Acestui tip morfologic îi corespunde de obicei temperamentul „visce-rotonic"*, caracterizat prin sociabilitate şi dragoste de mâncare.
ENDOMORFIE sau ENDOMOR-
FISM, în tipologia lui W. H. Sheldon, ansamblul caracteristicilor endo-morfuluT.
ENDORFINĂ, substanţă peptidică provenită chiar din organism, având proprietăţile farmacologice ale morfinei.
Ideea care a dus la descoperirea en-dorfinei se rezumă la două propoziţii:

l) există în mod necesar în creier receptori specifici ai morfinei; 2) organismul produce substanţe care au o acţiune morfinică (inhibarea durerii).
în 1975, J. Hughes şi H. W. Kosterlitz izolează în creierul de porc primele endor-fine, pe care ei le numesc „enkefaline". Câteva luni mai târziu, pornindu-se de la ipoteza lui R. Guillemin şi a altor cercetători, sunt izolate alte endorfine. Endor-finele joacă rol de hormoni atunci când sunt produse de glandele endocrine (hipo-fiză, suprarenală), dar acţionează ca mediatori chimici", cu o acţiune inhibitoare, atunci când sunt secretate de neuronii* sistemului nervos central (creier, măduva spinării). Ele moderează sau împiedică liberarea de „substanţă P" (neurotransmi-ţător al mesajului dureros), sunt implicate în senzaţiile de foame şi sete şi au o contribuţie importantă în controlul vieţii

emoţionale, în special în reglarea plăcerii.
ENUREZIE, emisiune involuntară şi inconştientă de urină.
Copilul mic, care îşi udă patul până la vârsta de 15 sau 18 luni din cauză că încă nu a dobândit controlul sfincterelor sale nu este enuretic. Se vorbeşte de regulă de enurezie atunci când emisiunea involuntară şi repetată de urină (uneori diurnă, de cele mai multe ori nocturnă) are loc la un subiect în vârstă de peste 4 ani, emisiune care nu poate fi atribuită nici unei leziuni organice.
Enurezia este relativ frecventă. Potrivit estimărilor statistice, ar exista 10-15% enuretici în rândul copiilor şi 0,5% (C. Vidailhet, 1984) până la 3% (F. C. Cushing, 1975) în rândul adulţilor. Nu există o explicaţie unică a acestei afecţiuni, dar autorii sunt din ce în ce mai
înclinaţi să creadă că un rol capital joacă aici factorul psihic, într-adevăr, s-a constatat că enurezia apare la copiii ai căror părinţi sunt pe cale de a divorţa sau că ea coincide cu naşterea unui frăţior sau a unei surioare, cu ducerea copilului la grădiniţă etc. în unele cazuri este vorba de o regresiune la starea de bebeluş. Este
deca această afecţiune prin şocuri electrice (saltele speciale care îi trimit descărcări electrice copilului care doarme, de îndată ce el urinează). Este de preferat calmarea şi deculpabilizarea copilului şi obţinerea participării sale la propriul tratament.
EONISM, pervesiune sexuală, diferită de homosexualitate, caz în care bărbatul se travesteşte în femeie pentru propria-i plăcere.
A fost probabil cazul cavalerului Charles d'Eon (1728-1810), care a dat numele acestei perversiuni. După Havelock Ellis, ar fi vorba de o inversiune sexuală exprimată simbolic pe plan vestimentar. Pentru A. Hesnard, dimpotrivă, impulsia erotică este iniţial orientată spre femeia dorită, dar care rămâne distantă. Neputând-o poseda, bărbatul şi-o apropriază identificându-se cu dânsa prin ce are ea mai reprezentativ: vestimentaţia.
EPILEPSIE, boală nervoasă, caracterizată în general prin convulsii şi pierderea cunoştinţei.
Criza epileptică este provocată de descărcarea intempestivă a celulelor cerebrale. Ea poate fi spectaculară (criză majoră), cu cădere, contracţii spasmodice ale corpului, muşcarea limbii, pierderea de urină, angoasantă pentru cei care asistă, în aşa măsură încât în Roma antică ea apărea

drept semn rău prevestitor, suficient ca să dizolve adunările publice. Dar ea poate fi şi limitată (criză minoră) la câteva momente de absenţă' sau secuse musculare (mioclonii), ba chiar poate să treacă neobservată la copii atunci când se produce noaptea (în aceste cazuri are loc emisiunea de urină, care este confundată cu enurezia). Această maladie, foarte răspândită (5% din populaţia totală), loveşte toate păturile sociale, fără alegere: luliu Cezar, F. M. Dostoevski, Vincent Van Gogh au fost epileptici, într-o mică proporţie (6% din cazuri) epilepsia este ereditară, în rest fiind cauzată de accidente perinatale, traumatisme craniene, encefalite, tumori cerebrale etc. Factorii afectivi joacă un rol manifest în declanşarea crizelor. Şocurile psihologice sunt suficiente pentru a le provoca. Unii psihanalişti consideră că ele au o semnificaţie simbolică pentru subiect care, astfel, ar exprima dorinţa de a se retrage din lumea reală traumatizantă. Tratamentul epilepsiei constă în diminuarea sensibilităţii creierului la stimuli prin administrarea de medicamente (barbitu-rice, hidantoine etc.) şi suprimarea tuturor excitanţilor, cum sunt alcoolul şi cafeaua. Se ajunge astfel la dispariţia tuturor crizelor.
EPILEPSIE MUZICOGENICĂ, crize convulsive consecutive unor audiţii muzicale observate la unii subiecţi.
Expresia o datorăm lui McD. Critchley, care a obsevat şi a descris fenomenul. După H. Gastaud, asemenea crize s-ar produce la indivizi purtători ai unei leziuni a lobului temporal, prin intermediul emoţiei suscitate de muzică.
EPILEPTOIDIE. Constituţie mentală descrisă îndeosebi de E. Kretschmer şi
F. Minkowska.în care s-ar regăsi trăsăturile presupuse ale mentalităţii epilep-toide, caracterizată în special de imaturi-tate, impulsivitate, lentoare de spirit, „vâs-cozitate mentală" (glişroidie') şi tendinţa la religiozitate. Termenul *epileptoidie* este nefericit ales, el sugerând că toţi epilepticii au acest tip de caracter, ceea ce nu este cazul. Dimpotrivă, trăsăturile de personalitate descrise mai sus se observă în numeroase alterări cerebrale organice, diferite de epilepsie'. De aceea noţiunea de epileptoidie este din ce în ce mai puţin uzitată.
EREDITATE, transmitere a caracterelor fizice şi psihice ale părinţilor la descendenţi.
De la apariţia lucrărilor lui C. V. Naudin şi J. Mendel ştim că trăsăturile ereditare sunt transmise prin intermediul cromozomilor din nucleul celulelor. Studiul eredităţii umane este posibil prin confruntarea gemenilor şi stabilirea de arbori genealogici. H. H. Newman, de exemplu, studiind douăzeci de cupluri de gemeni univitelini (adică ieşiţi dintr-un singur ovul fecundat), crescuţi separat din prima copilărie, în medii sociale diferite, a constatat identitatea nivelurilor lor intelectuale şi a aptitudinilor motorii, în familia Iui J. S. Bach, examinată pe parcursul a cinci generaţii, se relevă prezenţa a cincisprezece compozitori de talent. Aceste observaţii pledează în favoarea transmiterii ereditare a aptitudinilor (inteligenţă, talent muzical etc.).
Pe de altă parte, fără a vrea să revenim la lamarckism, există indiscutabil experienţe care demonstrează posibilitatea

unei transmiteri ereditare a comportamentelor dobândite. Dacă supunem trei generaţii de şobolani la aceleaşi probe de labirint*, cea
de a treia generaţie are nevoie de un timp de zece ori mai mic pentru a reuşi la probele la care este supusă, în ceea ce priveşte afecţiunile mentale, riscul de a se îmbolnăvi este de 1-20% pentru subiecţii care au rude apropiate bolnave. Dar evoluţia fiinţei umane nu depinde decât parţial de patrimoniul ereditar. Mediul şi educaţia joacă şi ele un rol extrem de important în dezvoltarea sa.

ERGOGRAF, aparat care serveşte la înregistrarea travaliului unui muşchi sau a unui membru.
Cel mai cunoscut este acela al lui A. Mosso. în cazul acestui aparat, subiectul trebuie, prin flectarea unui singur deget, să ridice o greutate ale cărei deplasări sunt înscrise într-un sistem înregistrator. Traseele obţinute permit studierea modificărilor acestui travaliu datorate oboselii, stimulenţilor psihici etc.

ERGONOMIE, ansamblu de studii şi cercetări care au drept scop organizarea metodică a muncii şi amenajarea echipamentului de lucru în aşa fel încât să facă sistemul „om-maşină" cât mai eficient posibil.
Această ştiinţă, generată de dificultăţile crescânde ale selecţiei profesionale, caută să determine condiţiile de adaptare la muncă a omului, în loc să i se ceară muncitorului să se adapteze la maşină şi la mediul de muncă, echipe formate din psihologi, ingineri, fiziologi caută să adapteze maşinile şi locul de muncă în funcţie de muncitor. Studiile lor duc la diminuarea oboselii şi accidentelor prin reducerea căldurii şi a zgomotelor inutile, prin optimizarea semnalelor, prin modificarea dis-
punerii mijloacelor de control etc. După ce s-a axat pe locurile de muncă şi atelier, ergonomia se preocupă azi de funcţionarea întregii întreprinderi. La sfârşitul anilor 1981, interesul ergonomiei s-a deplasat asupra organizării sociale a muncii şi asupra factorilor psihosociali implicaţi
citorilor la concepţia sarcinilor ce le revin (P. Cazamian, 1987).

ERGOTERAPIE, metodă de reeducare şi de tratament prin muncă pentru handicapaţii fizici şi mintali.
încă din Antichitate se cunoştea valoarea terapeutică a activităţii laborioase, dar ergoterapia nu s-a dezvoltat decât în anii celui de al doilea război mondial.
Scopul urmărit este o reluare de contact a bolnavului cu realitatea profesională şi socializarea sa prin stabilirea de noi relaţii umane. Se consideră că munca este dez-alienantă deoarece anulează pentru moment trăirile psihopatologice ale celui care i se consacră. Pe de altă parte, acesta are ocazia să ia din nou cunoştinţă de capacităţile sale renăscânde şi să-şi regăsească încrederea în sine.

ERIKSON (Erik Homburger), psihanalist american de origine germană (Frankfurt pe Main, 1902 - Harwich, Massachusetts, 1994).
Instalat la Viena, şi-a desăvârşit formaţia psihanalitică în cadrul Institutului de psihanaliză din acest oraş. în 1933 a emigrat în Statele Unite, unde s-a stabilit definitiv, în următoarele două decenii a ocupat diferite posturi în cercetare şi învăţământ, la Harvard, Yale şi Berkeley. Din 1960 şi până în 1970 a fost profesor «le „dezvoltare umană" şi a predat cursuri

de psihiatrie la Harvard. Cercetările pe care le-a întreprins, în anii 1930, asupra indienilor din Dakota şi California, l-au determinat să-şi modifice concepţiile psihologice. Anumite sindroame nu se puteau explica prin psihanaliză, în miezul multor probleme ale indianului el găsea un sentiment al „dezrădăcinării", impresia unei discontinuităţi între modul de viaţă prezent (în rezervaţii) şi istoria poporului său. Acestei rupturi cu trecutul i se adăuga refuzul valorilor promovate de cultura albilor şi imposibilitatea de a se recunoaşte în viitorul preconizat de aceştia. Problemele acestor oameni, a remarcat Erikson, sunt legate mai mult de Eu şi de cultură decât de impulsiile sexuale.
în cartea sa *Copilărie şi societate* (1950), Erikson aduce trei contribuţii majore la studiul persoanei: 1) în primul rând el susţine că dezvoltarea individului are loc de la un capăt la altul al existenţei sale; 2) el arată apoi că, pe lângă stadiile psihosexuale descrise de Freud, există stadii psihosociale în cursul cărora individul stabileşte orientări noi, importante pentru el însuşi şi pentru lumea sa socială: 3) în sfârşit, el pretinde că fiecare stadiu posedă atât o componentă pozitivă cât şi o componentă negativă, „alegerea" efectuându-se sub influenţa interacţiunii sociale (interacţiunea individului cu el însuşi şi cu mediul său). Astfel, în primul an de viaţă, bebeluşul, total dependent de ceilalţi, va vedea dezvoltându-se în el o încredere fundametală în cazul în care îngrijirile care i se dau sunt de bună calitate. Dimpotrivă, dacă este neglijat, va cunoaşte teama, suspiciunea, neîncrederea faţă de lume în general şi faţă de oameni
în special. Dar o asemenea atitudine nu este definitivă.
Erikson distinge, astfel, în viaţa omului opt vârste, cărora le corespund opt stări bipolare: 1) primul an de viaţă este momentul încrederii sau al neîncrederii; 2) de la 2 la 3 ani este vârsta autonomiei sau a îndoielii; 3) între 4 şi 5 ani este vârsta iniţiativei sau a culpabilităţii; 4) de la 6 la 11 ani este perioada ingeniozităţii,în care se afirmă priceperile, sau perioada inferiorităţii; 5) de la 12 la 18 ani adolescentul îşi dobândeşte identitatea (identitatea psihosocială,

sensul a ceea ce el este,înţelegând de unde vine şi încotro se îndreaptă) sau, dimpotrivă, vede născându-se o difuziune a rolului (sentimentul de a nu şti ce este el, încotro merge, la ce se ataşează); 6) al şaselea stadiu, care se întinde de la sfârşitul adolescenţei la începutul vârstei mature, este acela al intimităţii (capacitatea de a-şi împărţi viaţa cu o altă persoană) sau al izolării; 7) la vârsta matură subiectul are de ales între generaţi v itate (interesul pentru alte persoane decât membrii familiei sale) sau grija exclusivă de sine; 8) în sfârşit, ultima vârstă este marcată pe de o parte de integritatea personală (individul îşi priveşte cu satisfacţie viaţa trecută), iar pe de altă parte de disperare, de sentimentul eşecului, de regretul pentru ceea ce ar fi putut fi.
O atare concepţie a existenţei, care relativizează importanţa conflictelor din copilărie şi influenţa părinţilor, nu ignoră rolul pe care îl poate avea societatea şi subiectul însuşi în formarea persoanei, în plus, ea este dătătoare de speranţă pentru că la fiecare vârstă, eşecurile anterioare pot fi corectate.

EROS, în teoria Creudianâ, ansamblu al impulsiilor vieţii.
După Freud, finalitatea acestor impulsii este crearea de legături puternice si numeroase între fiinţele vii. ~» IUBIRE.
EROTISM, senzualitate.
Acest termen este frecvent utilizat în psihopatologie pentru a desemna exagerarea impulsiilor sexuale care pot să invadeze întregul câmp al conştiinţei unui subiect, în funcţie de personal itate, erotismul se poate manifesta printr-un comportament libertin, prin nevroză obsesională (atunci când individul luptă împotriva înclinaţiilor sale) şi chiar prin delir.
EŞANTION, fracţiune reprezentativă a unui ansamblu definit.
Numai în mod excepţional ar putea fi examinată totalitatea indivizilor unei populaţii determinate. De obicei observatorul trebuie să se limiteze la o parte din aceasta, numită *eşantion.* Alegerea eşantionului este însă dificilă. Pentru a se evita favorizarea unor părţi din populaţie, în detrimentul altora, psihologii şi sociologii utilizează diverse metode: l) eşantionarea *aleatoare,* caz în care se extrag la întâmplare, din populaţia definită, elementele destinate să constituie eşantionul; 2) eşantionarea *prin mănunchiuri,* care se rezumă la a extrage un fel de „mănunchiuri" (muncitori din aceeaşi uzină, de exemplu), din care vor fi interogaţi toţi subiecţii; 3) eşantionarea areo-*lară,* constând din prelevarea eşantionului din arii geografice delimitate fie de căi de comunicaţie (drumuri, cursuri de apă...), fie prin cvadrilarea unei fotografii aeriene sau a unei hărţi geografice; ariile-eşantion fiind trase la sorţi, se determină apoi, prin
acelaşi procedeu, persoanele care vor fi contactate; 4) eşantionarea *prin cote.* care constă în a elabora un „model redus" al populaţiei. Există şi alte modalităţi de a constitui un eşantion, dar rafinamentele metodologice nu-l pun pe cercetător la adăpost de unele capcane logice. → SONDAJ; STATISTICĂ.
EŞEC, insucces.
Eşecul nu depinde de nivelul absolut al realizării unei acţiuni. Este, în esenţă, o noţiune subiectivă. Avem eşec atunci când nu se atinge scopul fixat, în general, eşecurile deprimă, iar dacă se repetă frecvent (insuccese şcolare, profesionale, sentimentale...), sunt susceptibile de a determina tulburări nevrotice. Mulţi indivizi timizi, indecişi, resemnaţi, le trăiesc ca pe o fatalitate, comportându-se în viaţă de parcă ar fi sortiţi la neputinţă, în cazul unora s-ar spune că ei caută în mod expres eşecul, ca pentru a se pedepsi de o culpă inconştientă.
ETALONARE, scară stabilită cu referire la un eşantion cât mai reprezentativ posibil pentru o populaţie definită şi omogenă, la care se raportează notele obţinute de un subiect.
Există două modalităţi de etalonare: prima face apel la noţiunea de deviaţie în raport cu media (mai exact, în raport cu deviaţia standard*), pe când cea de a doua este bazată pe diviziunea notelor în funcţie de fracţionarea în procentaje egale a efectivului eşantionului. Aceasta permite situarea individului în raport cu populaţia de referinţă şi prezicerea, de exemplu, a reuşitei şcolare sau profesionale.

ETER, lichid volatil obţinut prin acţiunea acidului sulfuric asupra alcoolului etilic, de unde şi numele de eter etilic.
Utilizarea eterului ca euforizant a fost odinioară foarte răspândită, mai ales în Irlanda. Azi această toxicomanie este mai rară, deşi în clară progresie. Beţia eterică .se manifestă prin veselie, excitaţie motorie, stări de extaz, agresivitate. Uneori se adaugă o senzaţie de imponderabilitate, în *eterismul subacut* poate să apară un delir halucinator, asemănător cu acela din deli-rium tremens'. Tratamentul eteromaniei
nu provoacă manifestări prea neplăcute. → DROG.
ETNOCENTRISM, atitudine a spiritului, universal răspândită, care constă în raportarea tuturor fenomenelor sociale la acelea care ne sunt familiare, deoarece sunt proprii grupului de care aparţinem. în mod inconştient, tipul uman propriu societăţii căreia aparţinem ne serveşte drept referinţă în a-i judeca pe alţii. Indivizii al căror

comportament depăşeşte anumite limite par suspecţi (îi tratăm ca pe nişte marginali, smintiţi, situaţi în afara legii) sau, dacă vin din alte orizonturi, provoacă uimire, ba chiar pot fi consideraţi extraterestri (cazul primilor albi sosiţi în Africa neagră). Unele populaţii de indieni din America îşi manifestă etno-centrismul numindu-se *Reshe* („oameni adevăraţi").

ETNOPSIHIATRIE, studiu şi tratament al maladiilor mentale in
funcţie de grupurile etnice sau culturale cărora le aparţin subiecţii.

Principalii promotori ai etnopsihiatriei sunt George Devereux*, H. Ellenberger şi T. Nathan.

ETOLOGIE, ştiinţa moravurilor.

Etologia este o ramură a psihologiei animale*. Ea studiază comportamentul animalelor în mediul lor natural sau în condiţii foarte apropiate de acesta. Fiecare specie are propria sa lume *(Umwelt,* după J. von Uexkiill), pe care trebuie să o cunoşti pentru a înţelege conduitele animale. Ochiul broaştei nu percepe decât contururile mobile şi ansamblurile luminoase schimbătoare, ceea ce reduce lumea vizuală a batracianului la anumite obiecte în mişcare: o broască va sări să înghită o frunzuliţă care planează, dar va muri de foame pe un covor de muşte moarte.

Fiecare specie decupează din lumea care o înconjoară o fracţiune semnificativă, determinată de organizarea sa senzorială, în aceeaşi ordine de idei, vom spune că leopardul în cuşcă pare neinteligent, incapabil să rezolve o problemă de simplu ocol* pentru a ajunge la momeală, deoarece lumea artificială în care a fost plasat nu are pentru dânsul nici o semnificaţie, în natură, dimpotrivă, unde orice lucru poartă un sens, el se dovedeşte capabil să facă ocoluri considerabile pentru a-şi captura prada.

Domeniul etologiei s-a extins şi la moravurile umane. Psihologia modernă nu mai ia în considerare omul izolat ca obiect de studiu, ci îl replasează în mediul său şi ţine seama de toate faptele psihologice (percepţie, comunicare, învăţare etc.) din unghi psihosocial. → LORENZ.

EU, persoană conştientă şi afirmată.

Conştiinţa unităţii personale se edifică o dată cu creşterea. La sfârşitul primului trimestru de viaţă, noul-născut îşi foloseşte mâinile pentru a explora lumea exterioară şi propriul corp, pe care începe să-1 descopere, în felul acesta se stabileşte o primă distincţie între Eu şi non-Eu, distincţie pe care înţărcarea o va face şi mai evidentă. Spre vârsta de doi ani, dacă este aşezat în faţa unei oglinzi, el îşi surâde fără a înţelege că este vorba de el însuşi. Numai peste un an el începe a se servi de pronumele eu sau *mine* şi să se opună semenului din simpla plăcere de a-şi afirma personalitatea. Mai târziu, Eul continuă să se elaboreze sub dubla influenţă a maturizării* şi a condiţiilor socioculturale şi afective.

în terminologia psihanalitică, „Eul" (traducerea lui *das Ich* din germană) desemnează sediul şi ansamblul motivaţiilor şi actelor unui individ care condiţionează adaptarea sa la realitate, îi satisfac trebuinţele şi rezolvă conflictele datorate unor dorinţe incompatibile, în actele vieţii curente, această funcţie se exercită pe planurile conştient (procese intelectuale) şi inconştient (punând în joc mecanismele de apărare).

Eul nevrotic este slab; el este incapabil să rezolve conflictele interioare ale persoanei (cerinţe impulsionate opuse conştiinţei morale sau realităţii), ceea ce îl angoasează şi îl face să adopte tot felul de comportamente paradoxale (rituri obse-sionale, sinucidere etc.).

EUGENIE sau EUGENISM, metodă
derivată din studiul eredităţii, care
are drept scop ameliorarea speciei

B. Russell (1929) distinge două forme de eugenie: una *pozitivă,* care constă în a favoriza dezvoltarea „viţelor bune", alta *negativă,* care vizează descurajarea proliferării „viţelor rele". La începutul anilor 1980, în Statele Unite, din iniţiativa lui M.R. Graham, a fost creată o bancă de spermă a laureaţilor cu Premiul Nobel, iar femei „supradotate" au fost inseminate cu spermatozoizi proveniţi de la savanţi eminenţi (A. Coriat, 1987). Ca să împiedice reproducerea unor subiecţi cu tare ereditare, unele ţări preconizează nu numai contracepţia şi avortul terapeutic, ci şi sterilizarea, în China, de exemplu, care în 1987 număra 4,4 milioane de handicapaţi din naştere, s-a elaborat o lege asuprii eugenismului, în intenţia de a reduce numărul acestor infirmi şi a se „ridica nivelul calitativ al naţiunii chineze". Dacă sfaturile eugenice sunt utile, sterilizarea este discutabilă, întrucât comportă pericolul de a fi impusă în mod autoritar şi extinsă la grupuri întregi de indivizi socotiţi „devianţi".

EU IDEAL, perfecţiune a Eului.

Freud atribuie psihanalizei un plan bine definit: „să faciliteze Eului cucerirea progresivă a Sinelui". Trecerea de la Sine* la Eu se face pe două căi diferite. Prima este directă, pe când cea de a doua trece prin Eul ideal care, în parte, constituie o „formaţiune reacţională împotriva proceselor instructive ale Sinelui". După D. Lagache, Eul ideal se poate defini ca un ideal de atotputernicie personală, de invulnerabilitate, rezultat din narcisismul primar al copilului.

EUNUCOIDISM, stare morfopsi-hologicâ observabilă la bărbat în anumite cazuri de insuficienţă genitală.

Semnul cel mai clar, pe plan fizic, este absenţa caracterelor sexuale secundare (barbă, pilozitate). Din punct de vedere psihologic, se observă în permanenţă o mare blândeţe şi o anumită timiditate, probabil legate de un sentiment de inferioritate*.

EXCITAŢIE, stimulare a unui receptor senzorial.

Aparatul nervos transmite mesajul conţinut în excitant şi mobilizează energia organismului pregătit pentru răspuns. El poate exprima reacţia corpului Iu stimul" (K.M.B. Bridges numeşte *excitaţie* răspunsul emoţional unic al noului-născut la orice excitant) şi, pe un plan mai general, stare tranzitorie de exaltare mentală şi de agitaţie motorie în care se poate găsi un subiect supus unor emoţii puternice sau ca urmare a unei intoxicaţii (alcoolism, de exemplu). Excitaţia intensă, durabilă, se întâlneşte la maniac, care este vesel, guraliv, fără astâmpăr şi infatigabil. Când agitaţia este excesivă sau violentă, este necesar să se recurgă la neuroleptice* sau la litiu şi să se izoleze bolnavul într-o cameră moderat iluminată. → MANIE.

EXHIBIŢIONISM, impulsie morbidă de a-şi arăta organele genitale în locuri publice.

îl găsim la unii debili mintali sau demenţi, al căror simţ moral este slăbit, dar şi la indivizi cu inteligenţă normală. Ca perversiune sexuală, exhibiţionismul se integrează într-o structură nevrotică, nefiind decât un simptom printre altele. legat de imaturitatea afectivă şi de complexul castrării*. După psihanalişti, exhibarea organelor genitale ar fi, în mod inconştient, mijlocul de a se asigura de posesia lor. Exhibiţionismul este, în general, puţin accesibil terapeuticii. „Vindecări" ar fi cu toate acestea obţinute datorită psihoterapiei de inspiraţie psihanalitică şi terapiei comportamentale*.

EXPECTATIVĂ, aşteptare din partea unui subiect care, bazându-se pe elemente obiective, speră într-o anumită reuşită.

Expectativa coincide rareori cu performanţa aşteptată, ea fiind influenţată de dorinţele şi de temerile persoanei în cauză. → ASPIRAŢIE.

EXPERIMENT CRONIC, acţiune experimentală de durată.

în psihologia animală se pregătesc unele animale zise „cronice", în scopul realizării de experimente frecvent repetate. Din 1950, după exemplul lui R.G. Heath, se utilizează microelectrozi implantaţi stabil în creierul mai multor animale, spre a se studia funcţionarea acestui organ. Printr-o mică breşă practicată în cutia craniană, se introduc în masa cerebrală electrozi minusculi cu vârf bont. Microelectrozii sunt conectaţi la aparatele de stimulare şi de înregistrare, fie prin lungi fire subţiri, de extremă fineţe, fie prin transmisie radioelectrică. Toleranţa la implanturi este excelentă; unele animale le păstrează timp de 4-5 ani.

EXPERTIZĂ MENTALĂ„
al personalităţii efectuat de un
medic psihiatru ori de un psiholog

clinician, la cererea unei autorităţi judiciare sau administrative.

Expertizele psihiatrice şi psihologice sunt frecvente mai ales în procesele criminale, când tribunalul are nevoie să ştie dacă, în momentul crimei, acuzatul era într-o stare de „demenţă"; dacă este în permanenţă periculos; dacă există la el anomalii mentale; dacă este susceptibil de vindecare şi de reinserţie în societate; dacă este pasibil de sancţiune penală, în general, judecătorul de instrucţie apelează la doi experţi (psihiatru şi psiholog), care pot să înainteze două rapoarte separate sau un singur text, după ce şi-au confruntat punctele de vedere.

EXPRESIE, manifestare exterioară a gândirii sau a stărilor psihice.

Expresia este o conduită de comunicare generată de viaţa socială şi care contribuie la menţinerea coeziunii sale. Atitudinile, mimica, vorbirea, scrisul,desenul au drept raţiune de a fi transmiterea de informaţie către semeni. Copilul mic care îşi face rău căzând nu plânge decât dacă prin preajmă se află mama sa sau altcineva din anturaj: lacrimile sale sunt o cerere de consolare.

Forma de expresie variază de la o cultură la alta. în Japonia se surâde pentru a se exprima furia sau în caz de mustrare. Expresia afectivităţii este un limbaj care se învaţă; ea funcţionează ca un mijloc de comunicare. Schizofrenicul se înstrăinează de grup pentru că a pierdut uzanţa normală a acestui limbaj: mimica sa nu mai corespunde sentimentelor exprimate (el râde în faţa unor evenimente triste), iar vocabularul pe care îl foloseşte, prea încărcat de neologisme, devine de neînţeles.

Tehnicile expresive sunt pe larg folosite în psihologia clinică şi în psihopatologie, fie ca mijloc de cunoaştere a persoanei, fie

ca terapeutică, în Africa neagră, bolnavii se exprimă mai ales prin dans, ritm, baterea tobelor şi „discursuri nebune" (cuvinte aruncate alandala, strigate, urlate sau psalmodiate).

EXTAZ, stare inefabilă în care subiectul pare cufundat în încântare.

în acest caz funcţiile vegetative ale subiectului (respiraţie, circulaţie) sunt foarte încetinite, el nemaipercepând

mesajele lumii exterioare. Extazul mistic veritabil se poate asocia cu un nivel moral extrem de ridicat şi poate antrena realizarea de fapte măreţe, în psihopatologie se observă uneori stări extatice care interferează cu preocupări erotice şi religioase, dar care nu duc nicăieri.

EXTEROCEPTOR, receptor senzitiv localizat pe suprafaţa corpului.

Exteroceptorii primesc şi transmit mesajele lumii exterioare: vizuale, auditive, cutanate şi chimice (miros şi gust).

EXTRATENSIV, în clasificare lui H. Rorschach, tip de „rezonanţă intimă" stabilit prin psihodiagnostic*, în care formula principală K/C face să apară o predominanţă a răspunsurilor culoare (C), legate de starea emoţională a subiectului, faţă de răspunsurile mişcare (K), care par să traducă posibilităţile sale de identificare. Subiectul extra-tensiv este orientat spre acţiune şi spre lumea exterioară, având contacte sociale lesnicioase.

Conceptul de extratensiune (de unde derivă termenul „extratensiv") este legat de acela de extraversiune folosit de

EXTRAVERSIUNE

C. G. Jung. Dar pe când Jung consideră că nu poţi fi decât extravertit sau introvertit, Rarschach consideră că acelaşi individ cunoaşte „momente introversive" şi „momente extratensive". Tocmai pentru a sublinia această divergenţă adoptă el o terminologie diferită.

EXTRAVERSIUNE, în tipologia Iul C. G. Jung, trăsătură de personalitate caracterizată de o tendinţă de exteriorizare a sentimentelor.

Extravertitul este orientat către lumea exterioară. El este sociabil, are mulţi amici, îi place să râdă şi să se amuze, sentimentele şi caracterul îi sunt trans-

parente, caută schimburi afective şi intelectuale cu ceilalţi şi pare a înflori la contactul cu ei. Pentru H. J. Eysenck extra-versiunea este unul din polii unei dimensiuni bipolare, celălalt pol fiind introver-

EXTRAVERTIT, tip psihologic definit de C.G. Jung, tip a cărui trăsătură esenţială constă în deschiderea faţă de lumea exterioară.

în tipologia sa Jung distinge patru categorii de persoane printre extravertiţi: 1) dominate de *gândire:* 2) orientate de *sentiment:* 3) la care predomină *senzaţia:* 4) care ascultă de *intuiţie.*

FABULAŢIE, relatare imaginară prezentată ca reală.

Se disting două feluri de fabulaţie: una pe care am putea-o califica drept normală, deoarece ea este frecventă la copil, influenţată de lecturile sau filmele care i-au frapat imaginaţia*, şi alta care este clar patologică, în primul caz subiectul nu ignoră faptul că fabulează, pe când în cel de al doilea caz fabulează inconştient. J. Delay* rezervă termenul de *fabulator* bolnavului care îşi ia producţiile imaginare drept amintiri autentice. Fabulaţia este o tulburare de memorie pe care o întâlnim în unele afecţiuni mentale, cum este sindromul lui Korsakov. → MINCIUNĂ; MITOMANIE.

FALUS, în Antichitate, reprezentare figurată a membrului viril în stare de erecţie, ca imagine religioasă.

Acest termen, luat adesea ca sinonim al penisului, diferă totuşi în mod fundamental de acesta. Termenul penis desemnează un obiect real, pe când falusul este un obiect imaginar, simbolic, reprezentând forţa,

puterea virilă, fecunditatea şi uneori pe zeul însuşi, ca în cultul lui Dionysos, unde falusul era purtat solemn în cadrul unor sărbători.

Falusul, ca simbol al virilităţii, joacă un rol important în anumite conduite umane, legate de acceptarea sau de refuzul său. Subiecţi masculini se pot dovedi incapabili să-şi asume deplina lui posesie, pe când multe femei acceptă cu greu, dacă nu cumva nu acceptă deloc, că nu îl au: sunt femeile care, în viaţa cotidiană, au chef să rivalizeze cu bărbaţii.

FAMILIE, instituţie socială bazată pe sexualitate şi pe tendinţele materne şi paterne, a cărei formă variază de la o cultură la alta (monogamă, poligamâ, poliandră etc.)

în societatea occidentală familia are drept funcţie esenţială asigurarea securităţii membrilor săi şi educarea copiilor. Aceştia dobândesc aici limbajul, obiceiurile şi tradiţiile grupului lor. Prin jocul imitării şi identificării cu părinţii, ei îşi elaborează personalitatea, îşi formează caracterul şi trec de la egoism la altruism.

Familia este necesară dezvoltării copilului, dar calitatea sa depinde de valoarea acesteia. Autoritatea este tot atât de nefastă ca şi neintervenţia: într-un caz se creează situaţii frustrante, de unde decurg agresivitatea refulată şi anxietatea, în celălalt caz se ajunge la mofturi, la insecuritate şi la lene. Coeziunea familiei este un factor important în evoluţia ulterioară a membrilor săi. S-a demonstrat relaţia pozitivă care există între alcoolism, maladia mentală, delincventă şi disocierea familiei. →• CARENJĂ; DEZACORD CONJUGAL.

FANTASM, fantazare stabilă şi ataşantă.

Unii subiecţi, prost adaptaţi la lumea în care trăiesc, dezvoltă producţii imaginare care se înrudesc cu visul sau cu reveria: ei se văd bogaţi, puternici, iubiţi de o persoană prestigioasă, fără a fi totuşi cu totul înşelaţi de himerele lor. Fantasmul este o amăgeală care întreţine nevroza'.

FANTEZIE, imaginaţie creatoare.
Fiinţa umană este supusă în permanenţă frustrărilor. Trebuinţele sale profunde sunt rareori satisfăcute direct şi imediat. Pentru a face să dispară tensiunile care rezultă din situaţii conflictuale, individul dispune de numeroase mecanisme de apărare*. Unul dintre acestea este fantezia: ea constă în a transpune în mod inconştient impulsia pe planul imaginarului, spre a o satisface simbolic, prin crearea de imagini. Fantazarea alimentează reveriile, visele şi unele deliruri. Ea este frecventă la copii şi se manifestă la adulţii normali în urma eşecurilor.
FARMACODEPENDENTĂ, dependenţă fizică şi /sau psihică faţă de

un drog utilizat iniţial în scop terapeutic.
Subiectul este determinat să consume acest medicament fără întrerupere sau periodic, spre a-i regăsi efectele şi a evita indispoziţia generată de privaţiune. Una şi aceeaşi persoană poate fi dependentă de mai multe produse.
FARMACOVIGILENŢĂ > IATRO-
GENIE.
FECHNER (Gustav Theodor), filosof şi psiholog german (Niederlausitz, 1801 - Leipzig, 1887).
Spirit enciclopedic - este medic, matematician, profesor de fizică (1834), apoi de filosofic (1846) - , el studiază senzaţiile vizuale de culoare, percepţia sunetelor şi se interesează de psihofizică, al cărei iniţiator este E. M. Weber. Inspirân-du-se din lucrările aceestuia referitoare la senzaţii, a enunţat o lege („intensitatea senzaţiei creşte direct proporţional cu logaritmul excitaţiei") pe care el a crezut că o poate generaliza la toate faptele de conştiinţă. Este unul dintre primii autori care a introdus măsurarea în psihologie. Dintre scrierile sale cităm: *Elemente de psihofizic*
FEROMON sau **FERORMON, sub stanţă chimică secretată de un individ şi care, emisă în mediul său (aer sau apă), constituie un mesaj pentru semeni, inducându-le acestora un comportament determinat şi provocând modificări în fiziologia lor.**
Ca şi hormonii, feromonii operează în doze foarte mici asupra unor organe receptoare speciale şi au o acţiune specifică (stimulatoare sau inhibatoare) asupra celui

care le recepteează. Sunt substanţe mesagere, care permit indivizilor din aceeaşi specie să comunice între ei, intervenind în toate momentele vieţii sociale animale.
La om, feromonii au fost puşi în evidenţă de W. Cutler şi G. Preti (1986). Difuzaţi de transpiraţie, feromonii emană din glandele sudoripare axilare, mamelare şi genitale. Au ca efect regularizarea ciclurilor menstruale la femeie.
FERRIERE (Adolphe), **psiholog şi pedagog elveţian (Geneva, 1879-id., 1960).**
Este unul dintre fondatorii Institutului Jean-Jacques Rousseau (Geneva, 1912), al Ligii internaţionale pentru şcolile noi (1921) şi al Biroului internaţional al educaţiei (B.I.E., 1925). Critic lucid şi perspicace al învăţământului tradiţional, s-a străduit să transforme şcoala, făcând-o „activă". A preconizat „munca adevărată" *(„Ic vrai travail"),* iniţiativa individuală, activitatea de grup. îi datorăm numeroase scrieri, între care *Şcoala activă* (1922).
FETIŞISM, deviaţie sexuală care se manifestă prin ataşamentul erotic faţă de un obiect (încălţăminte, chiloţi etc.) sau faţă de una din părţile corpului semenului.
Această perversiune se întâlneşte la subiecţii imaturi din punct de vedere afectiv, fixaţi la un stadiu îndepărtat al dezvoltării. Are adesea o semnificaţie simbolică şi pare legată de primele nelinişti sexuale ale copilului. După S. Freud, fetişismul ar fi un mecanism de apărare împotriva fricii de castrare.
FIDELITATE, calitate a unei probe (test) care dă rezultate aproape
identice când este aplicată de repetate ori aceluiaşi grup de subiecţi.
Se evaluează fidelitatea unui test* admi-nistrându-1 de două ori, după un anumit interval de timp şi în aceleaşi condiţii, aceluiaşi eşantion de indivizi,deterrninân-du-se gradul de corelaţie care există între cele două serii de măsurări. Cu un bun test se obţin indici care variază între 0,80 şi 0,90 (0,85 în cazul testului Binet-Simon). Pentru a se suprima efectele învăţării, se poate mări intervalul de timp care separă cele două aplicări ale testului sau se utilizează teste „paralele" (de exemplu, întâi întrebările pare, apoi cele impare ale aceleiaşi probe).
FIGURĂ, formă care se detaşează dintr-un ansamblu.
Vaza cu flori pe care o văd pe biroul meu este un obiect cu contururi bine desenate, care se individualizează în raport cu arierplanul mesei. Tema unei simfonii este melodia care se detaşează de aceasta. Vaza şi melodia sunt figuri distincte ale unor ansambluri percepute, din care ele fac parte. Noţiunile de figură şi de fond sunt extensibile la toate domeniile. Boala este o „figură" care apare pe arierfondul organismului. O întârziere la învăţătură (retar-dare şcolară) nu este decât emergenţa unei tulburări (figură) strâns legată de sănătate şi de condiţiile psihosociale (fond) ale şcolarului. Când o imagine este constituită din două figuri de o pregnanţă* egală, ea apare ca fiind reversibilă. → GESTALT-
PSYCHOLOGIE.
FIXAŢIE, ataşament excesiv faţă de o persoană, un obiect sau o reprezentare inconştientă *(imago).*

S. Freud numeşte *fixaţia unei tendinţe* faptul că aceasta întârzie într-o fază

determinată a dezvoltării psihosexuale. De exemplu, copilul căruia i s-a dat să sugă dincolo de limitele normale va avea dificultăţi în depăşirea stadiului oral în care el s-a complăcut. El îl abandonează cu regret si tinde în mod inconştient, ori de câte ori suferă un eşec, să-şi recreeze pe plan imaginar condiţiile trecutului care îi provoacă nostalgii.

FIZIOGNOMONIE, arta de a cunoaşte caracterul după aspectul fizic şi îndeosebi după fizionomie.

Studiile destinate să stabilească anumite concordanţe între fizionomie şi aptitudinile sau trăsăturile permanente ale personalităţii au dus mereu la rezultate decepţio-nante. Este practic imposibil să se diferenţieze un subiect pervers de un individ normal pornind de la examinarea fotografiilor lor.

Diagnosticarea nivelului mental prin acelaşi mijloc este la fel de iluzorie: nu există decât o foarte slabă corelaţie (r = +.10) între evaluarea inteligenţei pe bază de fotografie şi aceea obţinută prin metoda testelor. Toţi clinicienii ştiu că o faţă luminoasă, un surâs maliţios şi nişte ochi vii nu constituie uneori decât o mască agreabilă a unui subiect lipsit de inteligenţă ca urmare a unei encefalopatii survenite în prima copilărie. Este totuşi posibil ca expresia facială, modelată de reacţiile afective obişnuite, să poată reflecta personalitatea, dar este îndoielnic ca interpretarea dinamicii expresionale să depăşească într-o zi stadiul artei rezervate câtorva persoane special dotate şi intuitive.

FLEGMATIC, tip caracterologic ale cărui trăsături principale sunt mefienţa faţă de emotivitate, stăpânirea de sine, respectul faţă de reguli.

în caracterologia" şcolii franco-olandeze, flegmaticul se defineşte printr-o slabă emotivitate (nE), o activitate lentă însă constantă (A), întârzierea reacţiilor sau secundaritate" (S).

FOAME, senzaţie care însoţeşte trebuinţa de a mânca.

Ca urmare a lucrărilor lui W.B. Cannon, s-a considerat că senzaţia de foame este direct legată de contracţiile stomacului, dar ulterior s-a observat că ablaţia acestui organ nu modifică cu nimic senzaţia respectivă. La fel, diminuarea procentului de zahăr în sânge (J. Mayer, 1955) nu mai e suficientă ca să explice această senzaţie. Foamea ţine de un mecanism psiho-fiziologic complex în care intervin îndeosebi aparatul digestiv, sistemul nervos central, sistemul neuroendocrin, aminele biologice (în special dopamina şi seroto-nina, care interacţionează) si endorfinele*. întregul organism este implicat în acest proces, ceea ce 1-a făcut pe biologul spaniol R. Turro (1914) să spună, printr-o intuiţie genială, că foamea este senzaţia provocată de situaţia nutritivă critică a tuturor celulelor corpului, în prezent întrevedem modul în care se efectuează reglarea apetitului. Anumite fapte (transfuzia de sânge de la un animal înfometat la unul sătul provoacă contracţii stomacale) ne fac să credem în existenţa unui hormon specific care ar acţiona asupra hipotala-musului (baza creierului) unde se situează centrii facilitatori şi inhibitori ai foamei. Stimularea acestor centri, prin influxuri de origine senzorială (mirosuri, senzaţii gustative...) sau chiar prin emoţii, este suficientă

ca să provoace foamea sau saţietatea.
-+ ALIMENTARE; ANOREXIE; BULIMIE.

FOBIE, teamă iraţională şi obsedantă referitoare la anumite obiecte sau la anumite situaţii.

Dintre temele fobice cel mai frecvent întâlnite le notăm pe acelea care se raportează la spaţiile libere (agorafobie*) sau închise (claustrofobie*) şi la animale (zoofobie*). întregul comportament al bolnavului constă în îndepărtarea angoasei prin evitarea obiectului fobie sau prin rămânerea în preajma unui obiect liniştitor.

Pentru „comportamentişti" fobiile ar fi conduite dobândite ca urmare a unor experienţe nefericite, conduite amplificate de reacţiile excesive ale anturajului sau de insecuritatea datorată absenţei mamei. Ele s-ar remedia printr-o terapie comportamentală'. Pentru psihanalişti, mecanismul cauzal al nevrozei fobice este un conflict intrapsihic inconştient. Subiectului îi este teamă de impulsiile sale, cărora le substituie un obiect. Tocmai pentru că nu şi le poate asuma şi pentru a le nega realitatea, el îşi deplasează angoasa asupra unui obiect simbolic.

FORCLUZIE, termen propus de *J.* Lacan pentru a desemna un mecanism de apărare specific psihozei, constând în respingerea în afara universului simbolic al subiectului a unei reprezentări insuportabile şi a afectului care i se

Eul se comportă de parcă reprezentarea nu ar fi existat niciodată. Cu toate acestea, deşi respinsă şi abolită în interior, reprezentarea tinde să revină din afară, în special sub formă de halucinaţie. Forcluzia
se înrudeşte cu negarea realităţii" şi cu refularea nevrotică, dar este mai radicală, deoarece „semnificanţii" forcluşi (nesimbolizaţi) nu ar fi integraţi în inconştientul subiectului. Acest termen face parte din vocabularul lacanian. în traducerea franceză a *Operelor complete* ale lui Freud (l988) se preferă termenul *rejet* (= respingere).

FORMAŢIE REACTIONALĂ, conduită generată de un conflict între simţul moral şi o tendinţă

inacceptabilă.
Se întâmplă ca o mamă să-şi respingă în mod inconştient copilul, dar rareori ea exprimă făţiş ostilitatea împotriva lui. Cel mai adesea anxietatea generată de această situaţie se transformă într-o teamă nemotivată de a-şi pierde copilul, într-o solicitare excesivă, într-o atitudine captativă. Pentru a lupta contra agresivităţii sale, mama reacţionează etalând o dragoste tiranică. Formaţiunile reacţionale sunt comportamente inverse faţă de impulsiile latente: igiena excesivă exprimă lupta copilului contra înclinaţiei sale de a se juca cu murdăria, iar mila ia naştere din tendinţe sadice. Multe trăsături de caracter au această origine.

FORMĂ, organizare în care fiecare element nu există decât prin rolul său în construcţie.
O melodie este o formă pe care o recunoaştem chiar dacă ea este transpusă într-un alt ton. Notele nemaifiind aceleaşi, nu putem recunoaşte cântecul decât prin relaţia care subzistă între părţi, adică prin organizarea elementelor sonore, în general, noi percepem ansambluri organizate şi nu elemente constitutive. Forma este un dat
FORJA
imediat al conştiinţei care rezultă din ten- au o structură şi legi proprii. Descom-
dinţa spontană a elementelor de a se stmc- punerea lor în elemente nu ne dezvăluie
tura: pe cerul înstelat, de exemplu, dis- natura lor, deoarece ele au o unitate natu-
tingem constelaţii (Ursa-Mare, Ursa-Mică, raia. Opera arhitecturală pe care o admir
Orion etc.). Există forme perfecte, sime- este altceva decât suma pietrelor sale,
trice, complete, care se detaş rinţă de fond, şi forme incomplete.
ază cu uşu- coipul este altceva decât suma organelor, imetrice şi Elementele se integrează în ansamblul care le comandă echilibrul şi explică părţile.
Psihologia formei a avut un rol consi-
derabil în dezvoltarea ideilor moderne. Ea
l stă la originea concepţiilor privind unitatea
* * i organismului (K. Goldstein), a noilor teorii . . j asupra inteligenţei şi memoriei (amintirile
ascultă de legile formei: ni le amintim cu
* • j atât mai bine cu cât sunt organizate într-
\ un întreg semnificativ). A influenţat
* * , gândirea unor filosofi ca Maurice Merleau-
i Ponty. •→ GESTAUTPSYCHOLOGIE.

Privind punctele din această figură, avem tendinţa să le organizăm în serii de linii, de coloane sau de pătrate, ca şi cum am avea de-a face cu forme separate

Formele perfecte sunt constante, adică tind să-şi păstreze caracteristicile proprii, în pofida modificărilor de prezentare. Celelalte au tendinţa de a fi văzute ca forme perfecte în cazul în care le privim la tahistoscop (un cerc spart pare continuu).
Psihologia formei, fondată la începutul secolului XX de către trei psihologi ber-linezi, Max Wertheimer, Kurt Koffka şi Wolfgang Kohler, a fost introdusă în Franţa de Paul Guillaume. Ea consideră toate fenomenele ca fiind ansambluri care

FORŢĂ, putere de acţiune.
Psihologia dinamică tinde să explice conduitele unui individ pornind de la forţele interne şi externe care se exercită asupra sa. Nu este vorba de forţe ipotetice, de neverificat (cum sunt instinctele), ci de forţe susceptibile de definire obiectivă, prin observarea comportamentului într-un câmp psihologic limitat; uneori aceste forţe pot fi cuantificabile în mod experimental. Este posibil, de exemplu, să se măsoare ataşamentul unei femele de şobolan faţă de puii ei notând numărul de şocuri pe care acceptă să le primească trecând peste un planşeu electrificat care o separă de progenitură.
K. Lewin distinge mai multe tipuri de forţe: forţele de *progresie,* dirijate spre sau contra unei regiuni de atracţie sau de repulsie; forţele de *constrângere,* care frânează forţele de progresie şi depind atât de obstacolele fizice şi sociale cât şi de capacităţile individuale; forţele *induse,*
FREUD (ANNA)
care sunt independente de trebuinţele individului, dar corespund cu dorinţele altei persoane (o mamă care acţionează asupra copilului ci); în sfârşit, forţele *impersonale,* care sunt cerinţe de fapt. Toate aceste forţe, care pot să acţioneze simultan asupra individului, îi determină comportamentul.

FOTOTAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie a unui organism mobil sub influenţa luminii.
Reacţia este „pozitivă" când deplasarea se face către sursa de lumină şi „negativă" când ea are loc în sens opus. Poate fi însă şi „polifazică". într-adevăr,dacă supunem un animal unei iluminări permanente,observăm după un timp o

alternanţă regulată între fazele pozitive şi cele negative; acest comportament este legat de cantitatea de energie luminoasă absorbită de fotore-ceptorii organismului. Acesta se orientează către lumină atâta timp cât o poate suporta, întorcându-i spatele de îndată ce a fost atins un anumit prag. → PATIE.

FREINET (Celestin), pedagog francez (Gars, Alpes-Maritimes, 1896 -Vence, 1966).

Institutor partizan al *Şcolii noi,* el îşi bazează actul didactic pe interes, activitate, libera exprimare a copilului, munca în colectiv, angajare şi responsabilitate, în 1924 a introdus imprimeria în scoală, încurajând corespondenţa elevilor din diferite stabilimente şi editând două reviste: „Snopul" (culegere de texte redactate de copii) şi „Imprimeria în şcoală" (din 1945, „Educatorul"), în 1935, împreună cu soţia sa, Elise, institutoare, fondează propria sa şcoală la Vence (Alpes-Maritimes).

Freinet a elaborat un material pedagogic extrem de util, în special „fişierele auto-corective" şi „benzile didactice" care permit munca şcolară individuală. A creat de asemenea o mişcare, *Şcoaki modernă francezii* (1944), care atrage mulţi institutori tineri din Franţa şi din străinătate

(pes

actualmente tehnicile lui Freinet). Dintre lucrările acestui pedagog, citām: *Şcoala modernă franceză* (1944); *Spusele lui Mathieu* (1959); *Tehnicile Freinet ale şcolii moderne (\9M).*

FRENOLOGIE, teorie a lui F. J. Gali şi G. Spurzheim, potrivit căreia ar exista o relaţie strânsă între forma craniului şi dezvoltarea funcţiilor intelectuale şi morale.

Ideea pe care se bazează această disciplină este că aptitudinile şi funcţiile mentale ale omului sunt localizate în zone specifice ale creierului, în raport cu importanţa lor, părţile cerebrale corespunzătoare s-ar dezvolta şi ar modela forma craniului: funcţiilor bine dezvoltate le-ar corespunde bose („bosa matematicii" etc.), iar dispoziţiilor deficiente le-ar corespunde depresiuni. Această doctrină, care nu are nici o bază ştiinţifică, este azi abandonată.

FREUD (Anna), psihanaliste engleză de origine austriacă (Viena, 1895 -Londra, 1982).

Concepţiile sale cu privire la tratamentul psihanalitic al copiilor diferă mult de acelea ale Melaniei Klein. Ea a pus în lumină importanţa rolului mamei în dezvoltarea copilului, pornind de la observaţii făcute în creşele de la Hampstead. Contribuţia sa teoretică majoră la psihanaliză este *Eul şi mecanismele de apărare* (1936,

trad. fr. 1949). Mai pot fi citite, în limba franceză: *Le normal et la pathologique chez I'enfant* (trad. fr. 1965); *Le traitement psychanalytique des enfants (*1946), *L'enfant dans la psychanalyse* (1976).

FREUD (Sigmund). neuropsihiatru austriac, fondator al psihanalizei (Freiberg, Moravia, azi Pribor, Cehoslovacia, 1856-Londra, 1939).

Urmând studii medicale la Viena, se specializează în neurologie, efectuează importante cercetări în anatomia comparată a sistemului nervos şi asupra encefalopatiilor infantile şi descoperă proprietăţile anestezice ale cocainei. Privat-docent la Universitatea din Viena, vine în Franţa spre a-şi completa pregătirea medicală: în 1885 urmează cursurile lui J. M. Charcot, la Salpetriere, iar patru ani mai târziu pe acelea ale lui H. Bernheim, la Nancy. Instalat la Viena, devine colaboratorul lui J. Breuer, cu care publică, în 1895, *Studii asupra isteriei.*

Convins că nevrozele sunt maladii psihice independente de orice leziune organică, pricinuite de şocuri afective uitate, el caută o metodă susceptibilă să readucă în conştiinţă traumatismele înăbuşite. După ce utilizează, succesiv, hipnoza, apoi un tratament prin întrebări, foloseşte metoda asociaţiilor libere şi formulează *regula nonomisiunii* (pacientul trebuie să spună tot ce îi trece prin minte). Studiază visele, demonstrează mecanismele de bază ale acestora, elaborează noţiunile de cenzură, refulare, libido, inconştient, pregătind în faze succesive o nouă psihologie, cunoscută sub numele de *psihanaliză.* Nu este vorba de o simplă terapeutică, ci de o
doctrină care punea sub semnul întrebării ideile privind condiţia umană.

Cu curaj şi stăruinţă, S. Freud şi-a continuat cercetările, în pofida ostilităţii suscitate de concepţiile sale revoluţionare. Opera sa este considerabilă. „Prin fecunditatea sa - spune E. Claparede - , ea constituie unul din evenimentele cele mai importante înregistrate vreodată de istoria ştiinţelor spiritului". Dintre extrem de numeroasele sale lucrări, citām: *Interpretarea* v/.s-e/or(1900); *Prelegeri de introducere în psihanaliză (\9\6-\9\l); Inhibiţie, simptom şi angoasă* (1926). Primul volum în traducere franceză al operelor complete ale lui Freud a apărut în 1988; el va fi urmat de alte douăzeci până în 1996.

FRICĂ, sentiment de nelinişte trăit în prezenţa sau la gândul unui pericol.

Psihanaliştii fac clar distincţie între frică şi angoasă*. Cea dintâi este reacţia normală în faţa unui pericol real, pe când cealaltă se raportează la o frică lipsită de obiect (ea ar fi impresia vagă că rişti un pericol indefinit în faţa propriilor impulsii).

FRIEDMANN (Georges), sociolog francez (Paris, 1902 -id., 1977).

Fost elev al Şcolii Normale, agregat de filosofic (1926) şi doctor în litere (1946), este director de studii la Şcoala practică de înalte studii (1948) şi director al Centrului de studii privind comunicaţiile de masă. Cercetările sale se

referă îndeosebi la psi-hosociologia muncii. Dintre numeroasele sale lucrări, cităm: *Problemele umane ale maşinismului industrial* (1946); *încotro merge munca umană?* (1950); *Munca fărâmiţată* (1956); *Putere şi înţelepciune* (1970).

FRIGIDITATE, imposibilitate, pentru femeie, de a trăi senzaţii volup-tuoase în raporturile sexuale.
Această tulburare, foarte frecventă în Franţa (aproximativ o treime dintre femei), poate avea cauze organice locale sau, de cele mai multe ori, cauze psihologice. Frigiditatea poate fi legată de stângăcia soţului, dar şi de refuzul inconştient al plăcerii din partea femeii şi de condiţia feminină. Foarte adesea frigiditatea traduce un conflict interior, posibil de precizat printr-o examinare aprofundată. Pentru a trata tulburarea, psihoterapeutul trebuie să furnizeze cuplului, cu tact, toate informaţiile şi sfaturile tehnice de care are nevoie. Sexologii W. H. Masters' şi V. E. Johnson au pus la punct o metodă de reeducare psihosexuală (cură intensivă de 15 zile), care ar obţine 80% vindecări durabile.
FRISCH (Karl von), zoopsiholog austriac (Viena, 1886 - Munchen, 1982).
Este cunoscut mai ales prin lucrările sale asupra orientării şi schimbului de informaţii la albine, dar tot el este acela care a descoperit, la boiştean, prima „substanţă de alarmă". Este vorba de o secreţie chimică eliberată de animalul rănit sau numai înspăimântat (a mai fost numită şi „substanţa groazei"), care avertizează congenerii de prezenţa unui pericol şi îi face să fugă. Karl von Frisch a publicat numeroase lucrări, dintre care unele au fost traduse în limba franceză: *Vie et moeurs des abeilles* (1955); *Architecture animale (*1976); *Le professeur des abeilles* (1987); *Memoires d'un biologiste. Von Frisch(*1886-1982) [1988].în 1973 aobţi-nut, împreună cu K. Lorenz şi N. Tinbergen, Premiul Nobel pentru medicină.
FRdBEL (Friedrich), pedagog german (Oberweissbach, 1782-Marienthal, 1852).
Puternic influenţat de J. H. Pestalozzi*, dar şi de J. A. Komensky, a pus în practică propriile sale idei pedagogice şi, în 1816, la Keilhau, a fondat Institutul universal german de educaţie.
Restrângându-şi în mod voluntar câmpul de acţiune la copiii mici, după ce se ocupase de şcolari, el i-a observat pe nou-născuţi şi pe sugari, în 1836 deschide la Blankenburg (Turingia), prima *Kinder-garten* (grădiniţă de copii), în care jocul ocupă un loc esenţial. Mai târziu grădiniţele de copii s-au răspândit peste tot în lume, inclusiv în ţările în curs de dezvoltare şi în China populară.
FROMM (Erich), psihanalist american de origine germană (Frankfurt pe Main, 19OO - Muralto, Elveţia, 1980).
împreună cu M. Mead şi G. Gorer, a dezvoltat teoria „caracterului naţional", care îl face pe individ să se comporte aşa cum i-o cere rolul său social. El face din trebuinţa socială elementul fundamental al psihologiei umane. Orice cunoaştere a individului ar trebui să treacă prin stadiul relaţiilor interpersonale, întrucât ceea ce este esenţial este mai puţin satisfacerea sau frustrarea impulsiilor instinctuale cât calitatea legăturii interumane. în consecinţă, problemele cele mai important sunt dragostea, ura, prietenia, gelozia etc. Omul are nevoie de ceilalţi pentru a se realiza, pentru a-şi dezvolta creativitatea. El aspiră la o societate iubitoare şi fraternă. Fromm este un umanist, un marxizant şi un moralist.

Dintre principalele sale lucrări traduse în limba france/.ă. cităm: La peur c/e *la liberte* (1941, trad. 1963); *L'homme ponr lui* meme (1947, trad. 1967); La *crise de la psychunaly.-ic.* E.V.VJ/'.S *sur Freud, Marx. ct l:i psychvlogic sociale* (1970, trad. 1971); La *passion* c/e c/etra/rc (1975); *Grundcur ct limitcs* c/e *Ia pensee frcu-dicnne* (lucrare postumă).
FRUSTRARE, stare a celui care este privat de o satisfacţie legitimă, care este înşelat în speranţele sale.
Frustrarea se poate datora lipsei unui obiect (lipsa de hrana) sau întâlnirii unui obstacol pe calea împlinirii dorinţelor. Se spune că dificultăţile sunt *externe,* atunci când rezultă din mediu (fructele sunt în pom, dar paznicul veghează), şi *interne.* atunci când ele depind de individ (simţul sau moral îi interzice furtişagul).
Frustrarea nu se defineşte însă prin obstacol, pentru că, în realitate, nimic nu ne permite să ştim ce va fi apreciat ca atare de către subiect. Una şi aceeaşi situaţie poate fi resimţită ca favorabilă de către o persoană şi poate fi trăită ca frustrantă de către alta. Vindecarea, de exemplu, nu este întotdeauna primită cu satisfacţie, deoarece unii găsesc mai multe avantaje în a fi bolnavi (nu mai au responsabilităţi, ceilalţi se ocupă de dânşii etc.) decât sănătoşi. Aşadar, nu ştim dacă individul este frustrat decât studindu-i comportamentul.
Reacţiile la frustrare sunt variabile: ele depind de natura agentului frustrant şi de personalitatea celui supus acţiunii acestui agent. Răspunsul, în general, este agresiv. Ostilitatea poate viza obstacolul (copilul mic îşi manifestă furia la adresa mamei sale), se poate deplasa asupra unui substitut (copilul îşi bate ursuleţul) sau vizează propria persoană (unele sinucideri în rândul

şcolarilor, consecutive unei mustrări, se explică prin acest mecanism), în alte cazuri, agresiunea, total inhibată, este

înlocuită de regresiune* la un stadiu anterior al dezvoltării (reapariţia enurezei*...).
După importanţa lor şi după mometul în care se produc, frustrările determină consecinţe mai mult sau mai puţin durabile la cei care le îndură. Ele sunt cu atât mai grave cu cât se manifestă mai precoce. J. Mac V. Hunt a demonstrat că, la şobolani, comportamentul de depozitare este cu atât mai intens cu cât animalele au fost mai private de hrană la vârsta lor tânără, în comparaţie cu şobolanii care au primit întotdeauna o alimentaţie abundentă. Dezvoltarea generală este de asemenea afectată de carenţele afective" precoce. Experimentând pe doi iezi gemeni, alăptaţi de mama lor, unul dintre ei fiind separat de aceasta timp de o oră pe zi. apoi amândoi fiind privaţi de lumină, H. S. l.iddell a constatat că iedul care nu a fost separat s-a adaptat noii situaţii, pe când celălalt a murit, într-o creşă-model, R. Spitz a constatat că sugarii privaţi de mama lor prezentau o sensibilitate crescută la infecţii banale (mortalitate 37%) în comparaţie cu cei dintr-o grădiniţă, unde nu s-a înregistrat nici un deces. Frustrări mai puţin grave, cum este privarea de blândeţea maternă, au consecinţe caracteriale: copilul devine egoist, hipersensibil şi dependent de părinţii săi.
Educaţia nu constă în suprimarea frustrărilor, ci în dozarea lor, în funcţie de rezistenţa individului.
FUGĂ, părăsire a domiciliului, escapadă.
Ea este la copil epilogul unui conflict cu anturajul (părinţi, învăţători, educatori), atât reacţie de opoziţie faţă de mediul care nu-1 satisface cât şi speranţă confuză de a

găsi altundeva ceea ce îi este refuzat aici. Adulţii nevrozaţi, dezechilibraţi au uneori aceeaşi atitudine. Fuga, conduită conştientă, este în acest caz mărturisirea eşecului.
Sunt însă şi dispariţii de la domiciliu care răspund unei porniri impulsive, cvasi-automatice, mai mult sau mai puţin conştiente. Acestea se întâlnesc în epilepsie, schizofrenie şi în stările confuzionale.
FUGĂ DE IDEI, exaltare psihică.
Toate procesele mentale par accelerate, ideile se precipită tumultuos, se înlănţuie în dispreţul oricărei logici, după cheful asociaţiilor superficiale, într-un discurs incoerent. Această manifestare se observă mai ales în manie".
FUNCŢIE, ansamblu de operaţii strict dependente unele de altele, al căror joc armonios exprimă viaţa organismului.
După J. Dewey', funcţia constituie unitatea fundamentală a oricărei conduite, ea fiind un act adaptat. Jocul,de exemplu, nu este accidental: este o funcţie - spune *E.* Claparede - , deoarece satisface trebuinţele prezente ale copilului, ajutându-1 totodată să-şi pregătească viitorul. Mecanisme psihologice cum sunt fantazarea şi refularea au şi ele o valoare funcţională, fiind modalităţi de apărare a personalităţii contra tensiunilor pe care le suferă.
FUNCŢIE SIMBOLICĂ -* TEORIA
OPERATORIE.
FUNCŢIONAL, care priveşte o funcţie.
Psihologia funcţională este o metodă de abordare a activităţii mentale, în loc de a se întreba: „Care este natura vieţii psihice?" (punct de vedere structural) sau „Cum se desfăşoară operaţiunile mentale[1]?"
(punct de vedere mecanicist), ea cercetează cauzele fenomenelor psihologice, semnificaţia lor, valoarea lor adaptativă (care este funcţia emoţiei, a visului etc.). Punctul său de vedere este dinamic. Psihologia funcţională pune problema conduitei şi ajunge la acţiunea practică, deoarece scopul postulat dictează căutarea mijloacelor. Dacă, de exemplu, considerăm somnul o funcţie de apărare contra epuizării, iar în anumite nevroze" vedem rezultatul unei suprasolicitări", ne vom gândi să instituim cure de somn pentru a trata tulburările nevrotice.
Educaţia nouă este funcţională, în sensul că ea nu mai consideră inteligenţa ca pe o entitate, ci ca pe un instrument aflat la dispoziţia copilului. Pentru ca acesta să se servească de el, trebuie să-i simtă nevoia, trebuie trezit interesul său în această direcţie. Tocmai ţinând seama de trebuinţele şi de interesele copilului îl putem mai bine instrui şi îi putem dezvolta resursele naturale.
FURIE, emoţie subită, cu tendinţă agresivă, care se manifestă prin t r-o vie animaţie expresivă, gestuală şi verbală, uneori incontrolabilă.
Clasic se disting furia palidă sau lividă şi furia roşie, definite astfel după coloraţia feţei. La copii se observă „furiile albe", care tind la sincopă. Furia survine în situaţii de frustrare, când individul se arată incapabil de a le domina. Unor persoane nevolnice sau nevrozate furia le oferă ocazia să-şi afirme personalitatea neliniştită. Când nu se îndrăzneşte înfruntarea subiectului furiei, are loc o deplasare asupra lucrurilor neanimate sau asupra fiinţelor lipsite de apărare, copii sau animale. Psihanaliza descoperă aici o regresare la stadiul sadico-anal.

Sub influenţa educaţiei, fiinţa umană învaţă să-şi controleze expresiile motorii şi verbale ale furiei. Cu toate acestea, unele furii explodează la cel mai măruţ pretext. Ele denotă indivizi predispuşi, ca urmare a unei dereglări endocrine (când tiroida sau suprarenalele sunt prea active), sau o deficienţă a sistemului nervos central, ca în epilepsie sau alcoolismul cronic. Stările de furie se asociază uneori cu obscurizarea conştiinţei, care poate să nu păstreze nici o amintire privind asemenea stări. → SHAM RAGE.

FURT, fapt de a-ţi însuşi bunul altuia, prin forţă sau fără ştirea păgubaşului.
Unele furturi traduc imaturitatea afectivă a autorilor, iar uneori şi înclinaţia spre
rău a acestora. Furturile au dubla semnificaţie a represaliilor şi a unei revendicări; sunt comise, cel mai adesea, de către subiecţi frustraţi în copilărie. Unii hoţi dintre minori fură obiecte de la persoane pe care le îndrăgesc în mod deosebit. Acest comportament paradoxal corespunde dorinţei lor ascunse de a nu le părăsi, de a păstra cel puţin ceva de la ele. Alţi copii, prost adaptaţi din punct de vedere social, fură pentru a da altora lucrurile de furat; ei speră că în felul acesta le vor „cumpăra" camaraderia şi vor fi admişi în grupul lor. Există, în sfârşit, furturi patologice, comise de epileptici, de demenţi, de arieraţi incapabili să se controleze, dar acestea sunt relativ rare. →• CLEPTOMANIE.
G
GALLUP (George Horace), ziarist şi statistician american (Jefferson, lowa, 1901 - Tschingel, Elveţia, 1984).
A fondat propriul său institut de sondare a opiniei publice (1935) şi a creat o metodă de anchetă prin chestionare individuale care şi-a găsit o consacrare răsunătoare în 1936, când ea i-a permis să prezică triumful lui F.D. Roosevelt în alegerile prezidenţiale, cu o eroare de numai şase procente.
GALVANOTAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie a unui organism mobil supus acţiunii unui curent electric continuu.
Se spune că galvanotaxia este pozitivă atunci când animalul este atras de electrodul pozitiv (anod) şi negativă când deplasarea se face spre catod. Cunoaşterea comportamentului galvanotaxic al peştilor stă la baza pescuitului electric. Metoda constă în a crea în apă, cu ajutorul unui grup electrogen, un câmp electric produs de un curent continuu. Peştii, atraşi de anod, se imobilizează în vecinătatea sa, literalmente anesteziaţi. Pescuitul electric
permite, într-un curs de apă, selecţionarea speciilor, eliminarea unor varietăţi dăunătoare, cum este peştele-pisică, marcarea peştilor a căror creştere vrem să o urmărim, deplasările lor etc.
G.A.P.P. → GRUP DE AJUTORARE PSIHOPEDAGOGICĂ.
GÂNDIRE, ansamblu de fenomene psihice.
Se distinge o gândire *vigilă,* realistă, orientată spre adaptarea la lumea exterioară, şi o gândire *autistică* sau *onirică,* guvernată de trebuinţele afective. Cea dintâi, care ascultă de principii raţionale formate în cursul dezvoltării şi în contact cu realitatea, este socializată; ea se exprimă prin cuvânt (idee, concept) şi propoziţie (judecată). A doua, care scapă legilor logicii, desocializată, foloseşte mai ales reprezentări simbolice,încărcate de valoare afectivă; o găsim la schizofrenici, dar apare şi la omul normal, în vise.
în general, se poate spune că gândirea *onirică* (sau autistică) conţine fenomenele refulate de conştiinţa vigilă. Este o gândire privată, care se exprimă în simbol şi nu

reclamă utilizarea limbajului, întrucât nu este destinată comunicării. Gândirea vigilă, dimpotrivă, este intim legată de limbajul vorbit; behavioriştii (J. B. Watson) consideră chiar că ea nu este altceva decât vorbirea rămasă subvocală ca urmare a insuficienţei incitaţiilor motorii ajunse la organele fonatoare. Dacă această explicaţie pare abu/.ivă, nu este mai puţin adevărat că gândirea vigilă este un act care orientează întregul organism spre comunicare. Experienţa o dovedeşte în mod cert: dacă se cere unui subiect să se gândească la un anumit obiect, se înregistrează pe limbă şi pe buze ipe buricele degetelor, în cazul unui surdomut) curenţi de acţiune comparabili cu cei constataţi
GÂNDIRE SCHEMATICĂ, gândire în care cunoştinţele şcolare, prejudecăţile, bagajul cultural biruie structurile intelectuale construite de subiectul însuşi.
Acest bagaj artificial, făcut îndeosebi din cuvinte şi din scheme rigide, constituie adesea pentru persoană un handicap care îi limitează creativitatea. Gândirea schematică se opune invenţiei.
GÂNGURIT, stadiu prelingvistic al copilului, care se caracterizează printr-o emisiune de sunete mai mult sau mai puţin articulate, fără semnificaţie şi care apare spre luna a treia de viaţă.
Limbajul şi gândirea sunt deci intim legate şi se influenţează reciproc, dezvoltându-se în paralel; tulburările gândirii se repercutează asupra limbajului, şi invers.
GÂNDIRE DEREALĂ, sistem de gândire în dezacord cu realul şi logica.
Reveria, în care ne imaginăm că săvârşim acte de bravură, face parte din acest sistem. Gândirea dereală (sau dereistică) se dezvoltă însă în schizofrenie, închis în autismul său, izolat de lumea înconjurătoare, bolnavul îşi edifică un univers privat, guvernat de propriile sale legi, independente de logica noastră.
GÂNDIRE PRACTICĂ, activitate a spiritului orientată spre rezolvarea de probleme concrete ale vieţii cotidiene sau pur tehnice.
Gândirea practică se bazează pe activitatea perceptivo-motorie, dar fără a se reduce la aceasta.

,
termen psihologic *luluţiune)* succede scâncetelor noului-născut. Este o activitate înnăscută, Indică - micuţul părând a

trăi plăcerea funcţionării coardelor sale vocale - , independentă de orice experienţă auditivă, deoarece ea există chiar şi la copiii atinşi de surditate congenitală. Gânguritul preludiază dobândirea limbajului' şi comunicarea verbală, într-adevăr, copilul imită atât sunetele pe care le produce („a-a-a-", „rî-rî-rî"...) cât şi pe acelea auzite la anturajul său. Spre luna a şasea el repetă primele silabe: „ma-ma-ma", „pa-pa-pa", „ta-ta-ta" etc., cărora părinţii le atribuie repede un sens. în felul acesta, progresiv, copilul selecţionează sunetele care provoacă în jurul său reacţii, eliminându-le pe celelalte. Gânguritului, care dispare către luna a noua, îi succede imitarea silabelor auzite, ca apoi să fie rostite primele cuvinte.

GELOZIE, stare afectivă caracterizată de teama de a te vedea deposedat de un lucru la care ţii (putere, dragostea unei persoane).

într-un sens mai restrictiv, înţelegem prin gelozie sentimentul generat de teama ca o persoană iubită să nu o prefere pe alta în locul nostru. Pentru copilul mic, toţi cei care împart cu el dragostea şi îngrijirile mamei sale sunt nişte uzurpatori (complexul lui Oedip* şi al lui Cain). Agresivitatea sa la adresa lor se exprimă uneori dramatic: un copil îşi omoară în bătaie fratele nou-născut, un altul, mai în vârstă, aruncă în foc ursuleţul mezinului (conduită simbolică). O asemenea agresivitate traduce neliniştea copilului, care se teme să nu fie neglijat, ba chiar abandonat, în favoarea rivalului.

La adult, la originea unor crime (unde se poate distinge o tendinţă justiţiară) sau stări nevrotice nu rareori se regăsesc sechele ale geloziei infantile. Unii autori cred că sentimentul este universal şi nativ. H. Wallon atrage atenţia că gelozia se întâlneşte chiar şi la animale (dacă Uez-mierdăm un câine, un altul se repede să-i ia locul). R. Linton observă că în Insulele Marchize, unde libertatea sexuală este totală, indigenii îşi manifestă totuşi gelozia atunci când se îmbată, adică atunci când controlul lor voluntar este diminuat. Alţi psihosociologi (O. Klineberg), dimpotrivă, consideră că acest sentiment este de origine culturală.

Gelozia nu ţine de dorinţa individului de a se bucura în mod exclusiv de favorurile celuilalt, ci are un statut social, în societăţile monogamice, adulterul nu provoacă reacţii de gelozie decât în măsura în care este generator de insecuritate (materială sau afectivă) şi în măsura în care este pusă în cauză noţiunea de valoare personală (prestigiu, onoare). Lucrul acesta este în mod tragic adevărat pentru gelosul delirant, care nu va ezita să-şi desfigureze sau să-şi ucidă partenerul „iubit". Geloşii sunt pasionaţi anxioşi, sadomasochişti, care caută cu aviditate toate dovezile presupusei lor nenorociri şi sunt intratabili cu argumente raţionale. După psihanalişti (D. Lagache, 1947), conduita lor ar fi dictată de sentimente complexe (homosexualitate latentă, fixaţie oedipiană, ura la adresa partenerului etc J despre care ei nu au câtuşi de puţin cunoştinţă.

GENIU, subiect eminent, dotat cu o creativitate excepţională.

Unii psihologi de limbă engleză au crezut că pot defini geniul prin nivelul atins la testele de inteligenţă. Individul care obţine un coeficient de inteligenţă superior lui 145 (aşadar care se situează la mai mult de trei deviaţii standard deasupra mediei, printre cei 0,1% indivizi superiori din populaţie) s-ar apropia de geniu. Dar reuşita excepţională la probele intelectuale nu este suficientă spre a-i atribui această calitate unei persoane. După F. Galton, geniu este acela care, dată fiind puterea sa creatoare şi valoarea muncii sale, ocupă poziţia de un om la un milion de alţi oameni, pierderea sa fiind dureros resimţită de partea cea mai inteligentă a naţiunii (A. Einstein, de exemplu).

GEORGIADE (Constantin), **psiholog român (Brăila, 1898 - 1991).**

între anii 1927 şi 1932 a făcut studii de specializare la Paris, unde a lucrat mai ales în laboratorul de psihologie fiziologică al lui H. Pieron, la Sorbona, şi în acela de psihologie a copilului condus de H. Wallon. în acelaşi timp, s-a împărtăşit din concepţia lui Pierre Janet. în anii celui de al

doilea război mondial a studiat, în secţia de neurochirurgie de la Spitalul Central din Bucureşti, sub îndrumarea marelui neurolog D. Bagdasar, răniţi de război cu lez'ni ale creierului, punând în evidenţă rolul şi funcţiile lobului frontal în viaţa psihică. O lucrare a sa de o înaltă ţinută ştiinţifică este *Psihologia gândirii copilului* (1934), în care autorul urmăreşte dezvoltarea intelectuală pe coordonatele a trei factori: organic (diferenţierea şi maturizarea centrilor cerebrali), social (înfiriparea şi amplificarea relaţiilor cu semenii) şi „experienţa imediată", strict individuală. C. Georgiade ajunge la concluzia că diferitele funcţii psihice „nu se manifestă decât atunci când diferitele elemente ale organizaţiei cerebrale au atins nivelul necesar de dezvoltare funcţională, care să permită exerciţiul şi activitatea lor". A definit mecanismul psihologic al misticismului religios şi al oricărui act de credinţă *(Maglavitul în lumina psihologiei ştiinţifice,* 1935), mecanism care azi poate explica halucinaţiile, uneori colective, legate de aşa-zisele O.Z.N.-uri. Alte scrieri: *Probleme şi idei noi în psihologie* (1936); *Originile magice ale minciunii şi geneza gândirii* (1938); *Perturbaţiile şi deviaţiile conştiinţei* (1939); *George Călinescu'student. Eseu psihologic* (1971).

GEOTAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie a unui organism animal, provocată şi întreţinută de

câmpurile de gravitaţie, în special de greutate.
Când mişcarea se efectuează în sens descendent, geotaxia este pozitivă; în sensul opus, este negativă. Geotaxia pozitivă (îngropare) pare a fi, cel mai adesea, o
reacţie adaptaţi vă de fugă, provocată de un agent fizic. -* TAXIE.
GERONTOLOGIE, studiere a condiţiilor şi consecinţelor bătrâneţii.
Această nouă ştiinţă răspunde necesităţii urgente de a rezolva problemele psihologice şi sociale ale persoanelor în vârstă, al căror număr a crescut considerabil după cel de-al doilea război mondial. Există o psihologie a vârstei a treia, condiţionată de îmbătrânirea fizică, de modificările ineluctabile ale relaţiilor sociale şi de apropierea morţii, în general, toate aptitudinile se deteriorează în mod progresiv (forţă musculară, funcţii intelectuale, dinamism); afectivitatea se toceşte, reapare egocentrismul. Este dificil să îmbătrâneşti cum se cuvine, să părăseşti fără amărăciune câmpul de acţiune, să te „recon-verteşti". Nu rareori se pot observa tulburări de dispoziţie, reacţii de izolare, depresie sau revoltă, ba chiar tulburări mentale (nevroze şi psihoze de menopauză* şi ale perioadei de involuţie). → PENSIONARE; SENILITATE.
GESELL (Arnold), **psiholog american (Alma, Wisconsin, 1880 - New Haven, 1961).**
Ca şi mama sa, institutoare într-o şcoală pentru copii-problemă, el funcţionează mai întâi ca institutor, ca apoi să devină director de colegiu. Simţind însă necesitatea unei pregătiri psihologice, devine elevul lui Stanley Hali şi, în 1906, obţine titlul de doctor în filosofic. Fără a-si abandona activităţile pedagogice, întreprinde studii medicale, la absolvirea cărora este numit profesor de igienă a copilului la şcoala de medicină a Universităţii din Yale. în cursurile sale nu le prezintă

studenţilor copii deficienţi, ci copii normali, deoarece - susţine el - nu ştim aproape nimic despre dezvoltarea lor. Ani de-a rândul el studiază aceiaşi subiecţi, utilizând testele (este creatorul aşa-numi-telor *baby-tests"),* analiza cinematografică (l K) km de pelicule, fişate) şi metoda cogemenilor'. Ca şi H. Wallon,în Franţa, a introdus în psihologie noţiunea de maturizare şi a insistat asupra condiţiilor umane ale creşterii. Din opera sa, extragem trilogia: *Infant and Child in the Culture of Today* (1943, trad. fr. 1949); *Infant from 5 io 10* (1946,trad. fr. 1949); *Adolescent from H) to 16 (*1950, trad. fr. 1959).
GESTALTPSYCHOLOGIE sau GES-
TALTISM, psihologia formei.
Gestalttheorie (teoria formei) pune la baza psihologiei noţiunea de structură, privită ca un întreg semnificativ al relaţiilor dintre stimuli şi răspunsuri. Această şcoală psihologică îşi propune să sesizeze
Gestaltpsychologie. Rezolvarea unei probleme şi Gestalttheorie (după P. Guillaume,* La Psychologie de la forme, Paris, *Flammarion, 1937, p. 174): să se calculeze suprafaţa triunghiului isoscel ABC, cu unchi drept in A, cunoscându-se că AB = a. Răspunsul &12,* este *evident de îndată ce triunghiul ABC este perceput ca jumătatea unui pătrat ABCD. „Metamorfoza figurii este aceea care constituie raţionamentul", scrie Guillaume
fenomenele în totalitatea lor, fără a disocia elementele din ansamblul în care se integrează şi în afara căruia îşi pierd semnificaţia. Aplicată mai întâi percepţiei, *Gestalttheorie* s-a extins la întreaga psihologie, iar după aceea şi la alte discipline: sociologie, antropologie (A.L.Kroeber,Cl.Levi-Strauss), lingvistică (N.S. Trubetzkoy, R. Jakobson) şi chiar medicină (K. Goldstein). Gestal-tiştii consideră că omul şi operele sale nu pot fi examinate decât în global itatea lor.
GLISROIDIE, vâscozitate mentală.
Sub această denumire, F. Minkowska grupează un ansamblu de conduite intelectuale şi afective (lentoarea ideaţiei, adezivitatea excesivă faţă de persoane şi lucruri) care ar fi caracteristice personalităţii epilepticului. -<• EPILEPTOIDIE.
GLOSOLALIE, creaţie voluntară a unei limbi în aparenţă noi.
Această întreprindere, cvasiimposibilă, este opera unor bolnavi mintali care au convingerea că utilizează un limbaj nou, cu un sens egocentric, limbaj care rezultă din modificarea frazelor şi cuvintelor idiomurilor cunoscute. La început de neînţeles pentru un neiniţiat, acest limbaj neoformat devine accesibil de îndată ce i s-au descifrat sintaxa elementară şi vocabularul, al cărui sens rămâne fix. Glosolalia corespunde deci alterării superficiale a limbajului, care poate fi şi se vrea tradus, spre deosebire de schizofazie", unde tulburarea este mai profundă.
GOLDSTEIN (Kurt), **neurolog american de origine germană (Kattowitz, azi Katowice, Polonia, 1978 - New York, 1965).**
După ce a predat neurologia şi psihiatria în mai multe universităţi din Germania

(Konigsberg, 1912; Frankfurt pe Main, 1918; Berlin, 1922), îşi părăseşte ţara fugind de regimul nazist (1933). Refugiat în Statele Unite, reintră în învăţământ la Universitatea Columbia (1936), apoi la Harvard (1940). Lucrările sale referitoare la răniţii cu leziuni ale creierului 1-au determinat să critice teoria localizărilor cerebrale", să

reconsidere problema funcţionării sistemului nervos şi a organismului în general. Ajunge la concluzia că acesta se comportă ca un ansamblu corp-spirit, indisociabil, că reacţionează în totalitatea sa atunci când o parte este afectată şi că întregul reglează părţile. Lucrarea sa fundamentală. *Structura organismului* (1934), a fost tradusă în limba franceză în 1951.

GRAFOLOGIE, studiu al scrisului.

Grafologia, ai cărei veritabili fondatori sunt abatele J. H. Michon (1806-1881) şi mai ales J. Crepieux-Jamin (1858-1940), se ocupă, în esenţă, de descoperirea legăturii care există între scris şi personalitatea celui care scrie. Ea poate fi considerată ca o metodă de investigaţie psihologică. Actul de a scrie este, într-adevăr, o conduită expresivă care depinde nu numai de factori socioculturali (învăţare), ci şi de componente afective. Dacă este practic imposibil să găsim două grafii identice, nu rareori se pot releva analogii frapante între producţiile grafologice ale unor persoane diferite.

Există o tipologie întemeiată pe scris (grafotipologie), aşa cum există o bioti-pologie". Grafologia este în mod curent utilizată în selecţia profesională (cele mai multe întreprinderi comerciale şi industriale cer un *curriculum vitae* manuscris) şi în orientarea profesională, ca examen

complementar. Cu toate că validitatea poate fi reală, este neîndoielnic faptul că bazele grafologiei sunt încă prost asigurate şi că rămân multe de făcut (standardizarea normelor, studii de corelaţii între trăsăturile de caracter şi trăsăturile grafologice) înainte de a-i da întreaga importanţă pe care ar putea-o avea.

GRAFOTERAPIE, formă de psihoterapie bazată pe exerciţii de scris.

Grafoterapia vizează obţinerea unei redresări morale a subiectului prin deter-

armonioase, de o calitate superioară acelora reflectate de grafia sa obişnuită. → DlSGRAFIE.

GRAVIDITATE, stare psihofizio-logică a femeii care aşteaptă un copil.

Sursă de bucurie sau de angoasă, graviditatea este întotdeauna un episod important în viaţa unei femei. Pe plan psihologic, femeia vede cum i se repun anumite probleme din copilărie, legate de calitatea relaţiilor ei cu mama. Amândouă au devenit acum egale, dar, în funcţie de maturitatea afectivă a viitoarei mame, această situaţie se poate însoţi de sentimente speciale (culpabilitate, rivalitate etc.). Apariţia primei gravidităţi aduce unor femei o satisfacţie extraordinară pe care analiza psihologică ne permite să o raportăm uneori la un complex al castrării* nerezolvat. Dorinţa arzătoare de a fi mamă manifestată de femeile sterile sau, dimpotrivă, teama de a naşte copii generează tensiuni emoţionale care se pot exprima printr-un ansamblu de simptome numit „graviditate nervoasă". Găsim aici toate semnele clinice ale gravidităţii - oprirea

menstruaţiei, greţuri, bombarea treptată ; abdomenului etc. - , dar femeia nu eşti însărcinată.

GREGARISM, tendinţă de a se aduna, de a trăi în grup.

Omul este o fiinţă socială. Nu-i place singurătatea, probabil pentru că, încă de la naştere, s-a găsit într-un mediu uman şi a valorizat puternic faţa şi persoana părinţilor, de care depindea total. Căutarea tovărăşiei este universală. La copil ea se manifestă spontan în activităţile şi în jocurile sale colective, iar la adult prin participarea acestuia la viaţa mulţimilor. La baza comportamentului gregar stau raporturile familiale ale omului, care găseşte în grup* securitate şi multe alte avantaje practice.

GRUP, ansamblu uman structurat, ale cărui elemente se influenţează reciproc.

Există un mare număr de varietăţi de grupuri: familia, echipa de muncă, clica de răufăcători, personalul unei uzine etc. Unele sunt spontane (bandele de copii), altele sunt instituţionalizate; membrii lor se supun unor reguli impuse progresiv de viaţa grupului sau care îi sunt preexistente; unele constituie un scop în sine (pentru a satisface trebuinţe socioafective), altele sunt un mijloc de a atinge un scop (grupe de muncă).

Toate grupurile se interpenetrează: greva, de exemplu, este o acţiune declanşată de o organizaţie sindicală; dar aceasta suferă influenţa aderenţilor săi, care ei înşişi sunt sensibili la ambianţa generală a mediului' lor. Grupul este determinat de indivizi, pe care el îi condiţionează la rându-i, în mare parte, în ceea ce priveşte comportamentul. Influenţa sa se manifestă mai puţin ca o presiune exercitată din exterior cât ca o adaptare mai mult sau mai puţin spontană a membrilor săi la mediul social.

Fiinţele umane au nevoie de grup, care satisface nevoile lor de securitate şi de comunicare (C. H. Cooley). Ele îi acceptă legile pentru a nu fi pedepsite sau excluse (conformism), dar mai ales pentru că suferă sugestia prestigiului majorităţii si pentru că se identifică cu grupul la care s-au ataşat. Individul care şi-a modelat comportamentul în funcţie de acela al grupului tinde să-l ia pe acesta ca sistem de referinţă (R. Merton, 1957) şi să-i judece pe ceilalţi în lumina normelor sale. Studierea grupurilor permite cunoaşterea forţelor care se exercită aici şi organizarea de noi raporturi sociale. Aplicaţiile practice ale acestui studiu merg de la modificarea structurilor sociale ale unei uzine până la psihoterapia colectivă, aşa cum o practică ligile foştilor bolnavi (Asociaţia alcoolicilor anonimi, de exemplu).

GRUP DE AJUTORARE PSIHOPEDAGOGICA (G.A.P.P.), echipă formată dintr-un psiholog şi unul sau mai

mulţi educatori, care veghează la adaptarea şcolară a elevilor, prin observarea continuă a acestora.
în învăţământul public, în Franţa, aceste grupuri au fost create prin circulara ministerială din 9 februarie 1970, care organizează prevenirea inadaptărilor* în mediul şcolar. Ele sunt unul din elementele dispozitivului pus în practică la nivelul învăţământului preelementar şi elementar.
Fiecare G.A.P.P. are în sarcină unul sau mai multe grupuri şcolare. El intervine sub forma de reeducări practicate individual

sau cu grupe mici, de îndată ce cadrele didactice solicită ajutorul. Şcolarii continuă să frecventeze clasa lor normală sau specială. Psihologul şcolar şi învăţătorii specializaţi pentru readaptarea psihopeda-gogică (R.P.P.) sau psihomotorie (R.P.M.) acţionează în strânsă colaborare cu colegii lor din învăţământ, precum şi cu medicul şi asistenta socială. G.A.P.P. este integrat în mediul şcolar; nu este nici structură concurentă, nici organizaţie paralelă. Membrii G.A.P.P. sunt, pentru cadrele didactice, interlocutori disponibili, care participă la viaţa şcolii şi, ori de câte ori este posibil, la reuniunile consiliului pedagogic. Sunt de asemenea interlocutorii familiilor, jucând rolul delicat de mediatori între elev, părinţi şi şcoală.
După datele statistice ale Ministerului Educaţiei Naţionale, în 1987 existau în Franţa metropolitană 2 584 grupuri de ajutorare psihopedagogică. Pe de altă parte, dacă avem în vedere variaţia efectivului elevilor şcolarizaţi, se observă o scădere continuă a numărului de şcolari admişi în clasele speciale ale şcolilor primare (o scădere cu 5 522 de elevi între 1983 şi 1984). Putem trece la activul G.A.P.P. ameliorarea înregistrată, deoarece, fără intervenţia acestor grupuri, mulţi elevi ar fi orientaţi către învăţământul special. Grupurile de ajutorare psihopedagogică au fost înlocuite, în 1990, de care R.A.S."
GRUP DE DIAGNOSTIC > DIAGNOSTIC.
GUILLAUME (Paul), **psiholog francez (Chaumont, 1878 - Lannes, Haute-Marne, 1962).**
Profesor la Sorbona, a făcut cunoscută *Gestaltpsychologie* în Franţa, prin cartea sa *Psihologia* forme; (1937). Cercetările sale s-au axat îndeosebi pe psihofiziologie, psihologia animală şi psihologia copilului, îi datorăm numeroase lucrări, dintre care citäm: *Imitaţia la copil* (1925); *Formarea deprinderilor* (1936); *Manual de psihologie* (1931).
GUNGUNIT -→ CANGURII.
GUST, înclinaţie, dorinţă.
Gusturile nu se confundă cu aptitudinile. Cunoaşterea lor este cu toate acestea preţioasă, în vederea consilierii utile a subiecţilor în alegerea unei profesiuni. Gusturile indică o mentalitate particulară, o dispoziţie de spirit de care trebuie să se ţină seama. Ele sunt legate de personalitate. Unele probe proiective* (preferinţele muzicale ale lui R. B. Cattell sau cele picturale ale lui P. Roubertoux, M. Cartier si J. Chaguiboff) vizează punerea lor în evidenţă în scopul cunoaşterii individualităţii unui subiect.
în domeniul alimentaţiei există anomalii ale gustului sau *disgeuzii.* Ele sunt descrise sub denumirea de *„pica" (*= pervertire a poftei de mâncare - nota trad.). Aceste anomalii se pot datora unei tulburări mentale (arieraţie, senilitate) sau unei carenţe fiziologice (sodiu, fier, fosfaţi...).
H
HABITAT, spaţiu ocupat de o specie animală sau vegetală, în care ea trăieşte şi se dezvoltă. Prin extensie, totalitatea condiţiilor de locuit ale omului.
Habitatul, care are o certă influenţă asupra organismului şi psihologiei individului, corespunde unei necesităţi biologice (protecţie contra frigului şi diverselor pericole) şi psihologice (destindere). El este în mod simultan refugiu şi loc geometric al afectivităţii, spaţiul în care relaţiile socioafective se desfăşoară liber. Echilibrul nervos depinde, în mare parte, de calitatea locuinţei. Dacă spaţiul acesteia este prea redus, rezultă o supărătoare promiscuitate şi destinderea devine imposibilă; mamele îşi trimit copiii la joacă în stradă, iar soţii se întorc acasă cât mai târziu posibil. Degradarea familială, alcoolismul, delincventa juvenilă, tulburările mentale sunt în strânsă relaţie cu un habitat mizerabil.
HALUCINAŢIE, percepere, de către un subiect în stare de veghe.
a unui obiect care în realitate nu există.
Halucinaţiile elementare (licăriri, sunete) sau complexe (personaje, fraze) pot angaja toate simţurile (olfacţie, pipăit etc.) Ele sunt în relaţie cu o excitaţie patologică a receptorilor* senzoriali (o otită poate atrage după ea percepţii auditive morbide), a creierului (tumoare), sau cu o afectare difuză a sistemului nervos datorată unei infecţii sau unei intoxicaţii (delirium tremens*). Le găsim asociate cu unele maladii mentale (schizofrenie, delir*) şi în special cu delirul cronic halucinator. Halucinaţiile par legate de o disoluţie a conştiinţei şi a mecanismului psihologic al proiecţiei*. S-au putut provoca halucinaţii în mod experimental la subiecţi normali, plasându-i timp de mai multe ore într-o stare de izolare senzorială absolută. Se pare că privarea de excitaţie determină o scădere a tonusului cortexului

cerebral, care începe să funcţioneze diferit, în deliruri şi schizofrenie ar exista aceeaşi cădere funcţională, a cărei origine exactă rămâne necunoscută.

HALUCINOGEN, drog de origine vegetală sau sintetică susceptibil să genereze halucinaţii.
Mescalina' (extrasă din peyotl. cactus
(extrasă dintr-o ciupercă mexicană) sunt în mod tradiţional utilizate de indienii din America, cu prilejul ceremoniilor religioa.se. Dintre halucinogenele sintetice, cel mai cunoscut este L.S.D/. Sub influenta lor, subiectul vede culori extrem de vii. distanţele se modifică, întreaga ambianţă se scaldă într-o lumină fantastică. Afcctivi-
kimea exterioară, pierderea noţiunilor de timp şi de spaţiu, euforie sau angoasă etc. Aceste droguri nu determină dependenţă fi/.ică, în schimb pot crea o dependenţă psihică.
HANDICAPAT, persoană diminuată pe plan fizic sau care prezintă o deficienţă mentală.
Acest termen este de preferat aceluia de infirm, deoarece, dincolo de noţiunea de deficit, evocă ideea unui de/avantaj posibil de compensat într-o competiţie normală, în 1987, potrivit unei publicaţii a ministerului afacerilor sociale si folosirii torţei de muncă, existau în Franţa 3,1 milioane de persoane handicapate. Amploarea problemei a determinat parlamentul francez să voteze legea de orientare din 30 iunie 1975. Această lege stabileşte ca principiu că „depistarea şi prezenţa handicapaţilor, îngrijirea, educaţia, pregătirea şi orientarea profesională, utilizarea, garantarea unui minimum de resurse, integrarea socială şi accesul la sporturi şi la loisir a minorului şi adultului handicapaţi fizic, senzorial sau mental constituie o obligaţie naţională".
Chiar şi handicapurile cele mai grave pot fi depăşite. S-au văzut în U.R.S.S.
indivizi cu ambele mâini amputate practicând tâmplăria; în Anglia, indivizi cu acelaşi handicap (ambele braţe amputate) au învăţat dactilografia. Progresul tehnicii şi, mai presus de toate, voinţa persoanelor m cauză permit să se treacă peste cele mai mân obstacole. Dorinţa handicapaţilor de a participa la viaţa normală îi face să
bravură, ca G. Breton, care, orb, a parcurs 4 200 km în tandem (1987). → ATELIER PROTEJAT; CENTRU DE AJUTORARE PRIN MUNCĂ; ÎNVĂŢĂMÂNT.
HAŞIŞ, substanţă exaltantă, extrasă din cânepa indiană *(Cannabis indica).*
Acest produs, presat în plăcuţe, capsule sau cuburi, poate fi mâncat sau fumat (pur sau în amestec cu tutunul) cu o pipă specială („shilom"). Haşişul conţine până la 15% cannabinol, principiu activ toxic al cânepei. El provoacă o beţie euforică şi expansivă, dar dozele puternice pot determina veritabile crize de depersonalizare (cannabism). Consumul îndelungat, fie şi în doză moderată, duce la o stare de apatie şi de lenevie, la alterări ale bronhiilor, la o îmbătrânire prematură, la o slăbire a sistemului imunologic (G. Nahas) şi la tulburări ale gândirii. → TOXICOMANIE.
HERBART (Johann Friedrich), **pedagog şi psiholog german (Oldenburg, 1776 - Gottingen, 1841).**
Spre deosebire de 1. Kant, el a afirmat că psihologia se poate constitui ca ştiinţă, chiar dacă metoda sa se reduce la observaţie. Se consideră că orice cunoştinţă vine de la simţuri şi de la experienţa personală şi că reprezentările sunt un fel de forţe a căror acţiune reciprocă antrenează gândirea. Aceste idei vor fi reluate mai târziu

de G. T. l-echner. Din punct de vedere trebuie să mărească dozele spre a încerca
pedagogic, Herbart s-a inspirat din opera să regăsească extazul de la început, dis-
lui J. H. Polaloz/i. fără a-i adopta toate părut pentru totdeauna, în doze crescute,
ideile. Aşe/ând experienţa şi utilizarea determina o agitaţie ieşită din comun,
intereselor copiilor în centrul metodelor stupoare, convulsii şi chiar moartea subită,
sale didactice, el a lost un precursor al Heroina, i are a detronat morfina, deoarece
mente „drogul dur" cel mai periculos şi cel
HERMAFRODITISM, dualitate mai utii l/llt ,,, Occident («0% dintre
sexuală. toxicomani). Tratamentul hcroinomaniei
Hermafrodit,snu.l real este o excepţie cste o salvina m,,rată. în specia umană, dar se întâlneşte destul
de des la pseuJolu-rmafrodiţi. Sexul aţii- **HESNARD** (Angelo Louis Mărie),
huit i'iiui individ este decis de anatomia **psihiatru şi psihanalist francez**
(Pontivy, 1886-Rochefort, 1969).
îndeosebi ele
educaţia care rezultă de aici depinde orientarea psihosexuala a individului. Se rcco-
prisma unui anumit sex sexul subiectului să nu fie schimbat,deoarece aceasta poaic conduce la de/asire pe plan psihologic. Un pseudoherniafrodit poate trăi normal,
cazul a dona persoane, una născută în 1920, cealaltă în 1921 . atinse amândouă de o hiperplazie suprarenală si,din

această
torit fără a ^ti că, din punct de vedere
că uniunea lor nu a putut fi fecundă (G. Dreyfus şi colab., 1966).
l-'ranta doctrina freudiană şi metoda psihanalitică *llMhiinuliza nevrozelor* y p>;/><> */clor,* în colaborare cu E. Regis, 19|4i. Numeroasele sale lucrări: *Universul mor-hiJ ni păcatului (* 1949), *Mordlă l Hm păcat* (1954), *Psihanaliza legăturii inienimanc* (1957), *Fobiile* y *ncvw/a tbbica (*i 96i), *Psihologia crimei* (1964), De *la I-rcud hi Lacnn* (1970) constiluie o operă de „psihanaliză deschisă", în care ideile lui Freud sunt revizuite şi îmbogăţite prin datele noi ale biologiei, lingvisticii, fenomenologiei şi sociologiei. A fost şi unul dintre principalii animatori ai mişcării psihanalitice franceze.

HEROINĂ, pudră albă cristalină, cu gust amar, derivată din morfină.

Toxicomanii o utilizează în prize nazale (rareori) sau preparată în soluţie injectabilă, în cloză slabă este calmantă, eufo-rizantă şi uşor hipnotică; provoacă subit o plăcere voluptuoasă intensă *(llash)* şi halucinaţii vizuale. Aceste efecte se risipesc după două sau trei ore. Toleranţa organismului este rapidă (zece zile) şi subiectul

HIPERACTIVITATEA COPILULUI

•> INSTABILITATE.

HIPEREMOTIVITATE, dispoziţie de a reacţiona în mod exagerat la evenimente.

Subiectul hiperemotiv resimte intens fiecare schimbare de situaţie. Cea mai mică excitaţie provoacă la el reacţii afective (bucurie, furie) şi corporale (robire,

colici...) disproporţionate şi inadecvate. Hiperemotivitatea pare a fi legată de constituţie. Selecţionându-se şobolani, s-au putut obţine serii de subiecţi hiper-emotivi. Cu toate acestea, hiperemotivi-tatea nu este de origine exclusiv organică. Ea poate fi şi condiţionată de şocuri afective* (mai ales când acestea se produc în prima copilărie), cum sunt separarea de mamă sau insecuritatea ca efect al neînţelegerii conjugale.

HIPERMNEZIE • INSTABILITATE.

HIPOACUZIC, subiect a cărui acuitate auditivă este foarte diminuată.

Hipoacuziei!, sau cei „tari de ureche", sunt persoane care suferă de o diminuare a auzului de 30-40 de decibeli (dB). Ei reprezintă mai mult de 1% din populaţie. Faptul de a auzi prost constituie un serios handicap în viaţa socială. Pentru adulţi este un cusur cu care ei se acomodează greu. La copii are consecinţe majore asupra învăţării limbajului verbal. Mulţi şcolari au rezultate slabe la învăţătură din cauza unei hipoacuzii care îi face să confunde sunetele (/' cu *v, ce* cu *che* etc.) şi îi face să audă un cuvânt în loc de altul: „căţel" în loc de „oţel", „cuşcă" în loc de „cuşmă" etc. Există stabilimente şi clase speciale, inclusiv în grădiniţele de copii, destinate copiilor hipoacuziei (în Franţa, 2 157 de elevi în 1987), precum şi cadre didactice specializate pentru educarea acestora.

HIPNOZĂ, stare nu prea bine definită, apropiată de un somn parţial, provocată în mod artificial prin fixarea atenţiei asupra unui obiect strălucitor şi prin sugestie, stare

în care subiectul rămâne capabil să asculte de unele ordine date de hipnotizator.

Somnul hipnotic este profund diferit de somnul normal: percepţiile senzoriale nu sunt diminuate, atenţia se poate concentra, sunt posibile diferite acţiuni, iar înregistrarea ritmurilor electrice ale creierului (electroencefalograma) este comparabilă cu aceea obţinută în timpul stării de veghe. Este deci vorba de o „paralizie a voinţei" (S. Freud). Sub efectul stării de hipnoză se pot observa fenomene somatice cum este analgezia (suprimarea durerii) sau modificarea ţesuturilor (formarea de băşici pe piele, dispariţia negilor...).

După J. Hiigard (1970), persoanele hip-notizabile sunt acelea a căror imaginaţie este mai vie, la care predomină spiritul de aventură, creativitatea literară şi artistică, credinţa religioasă. Dimpotrivă, subiecţii refractari la hipnoză sunt aceia care manifestă aptitudini certe pentru sporturile de competiţie şi pentru activităţile ştiinţifice.

HIPOMANIE, stare de exaltare care, sub o formă atenuată, evocă mania.

Hipomania poate fi efemeră, dar ea există şi ca stare obişnuită la unii subiecţi activi, exuberanţi, încurcă-lume, lipsiţi de jenă şi uneori insuportabili, a căror constituţie fizică se înrudeşte cu tipul picnic'.

HOLISM, teorie nonanalitică, ai cărei promotori se străduiesc să examineze inteligenţa, funcţionarea creierului sau a organismului în totalitatea lor.

Psihologia formei* *(Gestaltpsychohgie')* este cea mai cunoscută dintre aceste teorii.

HOMEOSTAZIE, tendinţă generală a organismului care vizează să menţină constante condiţiile de echilibru ale mediului său.

Această noţiune, introdusă în fiziologie de W.B. Cannon (1926), a fost extinsă la psihologie (C.P. Richter) şi la etologie* (K. Lorenz). O conduită orientată spre un scop este interpretată ca o căutare a unui nou echilibru:

construirea unui cuib, de exemplu, corespunde unui mijloc de a lupta împotriva scăderii temperaturii corpului. → ADAPTARE.

HOMOSEXUALITATE, inversiune sexuală.

Homosexualitatea constituie un fenomen relativ frecvent, întrucât ar privi 3-5% din populaţia adultă, în Statele Unite, în 1972, se evalua la 4 milioane numărul homosexualilor de ambele sexe. Atât la bărbat cât şi la femeie, inversiunea sexuală rezultă din complexe inconştiente. După A. Adler, ar fi vorba de un sentiment de inferioritate (teama de eşec îl împinge pe individ să caute un partener de acelaşi sex cu el). La băiat homosexualitatea este adesea consecinţa unei educaţii deficiente: băiatul prea ataşat de mama sa se identifică cu ea şi se comportă aşa cum ar fi dorit ca ea să se comporte cu dânsul. Pentru Freud, care a subliniat importanţa narcisismului şi a complexului castrării* în geneza homosexualităţii, invertitul ar căuta un partener identic cu el însuşi. La femeie, homosexualitatea ar fi consecinţa unei decepţii din copilărie, legată de descoperirea sexelor: „Homosexuala excelează în a da ceea ce ea nu are, anume, relevând sfidarea castrării feminine, ea îşi atribuie în mod imaginar penisul" (A. Hesnard).

HORMON, substanţă chimică complexă care, secretată direct în curen-
tul sanguin, exercită o acţiune specifică asupra unor organe.

Numeroşi şi diverşi, hormonii sunt produşi de glandele zise „endocrine", cum sunt hipofiza, tiroida, suprarenalele şi gonadele, dar şi de ţesuturi: mucoasa duodenului, placenta, hipotalamusul etc. Hormonii au un rol primordial în funcţionarea organismului: ei intervin în menţinerea echilibrului mediului intern al corpului, îi condiţionează morfologia (apariţia caracterelor sexuale secundare la pubertate depinde de hormonii sexuali), acţionează asupra comportamentului (activitate sexuală, conduită maternă etc.). caracterului (femeia care a suferit ablaţia ovarelor devine iritabilă) şi inteligenţei (insuficienţa hormonilor tiroidieni determină o scădere a atenţiei şi o inerţie a spiritului). Când hormonii nu sunt prezenţi într-o cantitate normală în corp, se observă grave tulburări mentale (cretinism, astenie accentuată etc.)

HORNEY (Karen), **psihanalistă americană de origine norvegiană (Hamburg, 1885-New York, 1952).**

Influenţată de teoriile lui A. Adler, ale lui E. Fromm şi de *Gestaltpsychologie.ea* se îndepărtează de doctrina freudiană prin importanţa pe care o acordă determinismului cultural; neglijând mai mult sau mai puţin explorarea minuţioasă a trecutului, insistă asupra dificultăţilor actuale care, după părerea ei, sunt responsabile de apariţia tendinţelor nevrotice, cărora ea vrea să-i descopere funcţiile. K. Homey nu caută să explice tulburările personalităţii prezente printr-o condiţionare infantilă, ci să înţeleagă dificultăţile nevrotice prin structura caracterială a subiectului. Dintre lucrările sale traduse în limba franceză, cităm: *Direcţii noi în psihanaliză* (1939), [trad. în limba română 1995 - notatrad.];

HOSPITALISWI

Personalitatea nevrotic» a *epocii noastre* (1937), |trad. în limba română 1995 - nota trad.]; *Conflictele noastre interioaiv (*1 ⁽)45).

HOSPITALISM, ansamblu de tulburări grave, psihologice şi corporale, generate la sugari de o şedere prelungită în mediul spitalicesc.

în pofida îngrijirilor excelente pe care le primesc, copiii mici despărţiţi de mamele lor nu ajung să se de/volte normal: creş-
terea lor fizică este încetinită, nivelul intelectual descreşte, limbajul rămâne rudimentar, se instalea/.ă tulburări caracteriale (anxietate, apoi o stare de indiferentă), iar rezistenţa la boală scade. Daunele provocate de hospitalism sunt cu atât mai mari cu cât separarea survine mai precoce şi este de o durată mai lungă. F.le pot totuşi
re v
copilu iiibstitu
ui lângă mama sa adecvat al acesteia.

I

IATROGENIE, ansamblu de tulburări neprevăzute
generate de acţiunea medicală.

Se ştie încă din Antichitate că practica medicinei comportă întotdeauna un risc pentru pacient: de exemplu, talidomida (tranchilizant) prescrisă femeilor gravide, anestezicele sau chiar aspirina administrate copiilor în caz de gripă sau varicelă. Pentru a se detecta mai bine efectele nedorite ale

---

industriale s-a dezvoltat o nouă disciplină medicală şi farmaceutică: *farmacovigi-lenţa.* Informaţiile recoltate din diferite ţări sunt centralizate si prelucrate de Organizaţia Mondială a Sănătăţii. Dacă o anchetă

demonstrează că accidentele sunt imputabile unui medicament nou sau vechi, acesta este retras din farmacii (bismutul, de exemplu). →• FARMACOVIGILENJĂ.
IDEAL DE EU, model care se speră să fie egalat.
Formarea personalităţii corespunde unui proces lent de socializare început în copilăria mică. Copilul îşi construieşte Eul prin jocul identificărilor cu persoanele iubite şi admirate din anturajul său. El îşi

IDENTIFICARE, mecanism psiho-logic inconştient prin care un individ îşi modelează conduita spre a semăna altei persoane.

La copil, ca primă formă de ataşament la unul dintre părinţi, identificarea este o apropriere a rolului (şi a puterii) acestuia. Ea constituie unul dintre mecanismele cele mai importante ale formării personalităţii şi ale educaţiei. Perturbările intervenite în mecanismul identificării (datorate disocierii familiei, de exemplu) duc la tulburări caracteriale.

IDIOŢIE, starea cea mai gravă a deficienţei intelectuale, caracterizată prin imposibilitatea de a accede la vorbire şi totala incapacitate de a se îngriji de sine.

Chiar şi la vârsta adultă, dezvoltarea mentală a idiotului nu depăşeşte 3-4 ani de vârstă mentală* (Q.I. inferior lui 34). Se observă mai multe grade de idioţie. La nivelul cel mai coborât („întârziere mentală profundă" după nomenclatura deficienţilor din 9 ianuarie 1989), comportamentul este un pur reflex impulsiv şi singurele acte învăţate posibile sunt mersul, masticaţia şi unele gesturi simple, în cazurile cele mai favorabile, calificate drept „întârziere mentală severă" (Q.I. între 20 şi 34), handicapatul poate profita de o învăţare sistematică a gesturilor simple (autoalimentare, control sfincterian...). Aceşti infirmi necesită o supraveghere şi o asistenţă permanente, întârzierea mentală profundă şi întârzierea mentală severă se pot datora îndeosebi unor cauze ereditare, unor accidente perinatale sau unor encefalite ale nou-născutului. → ARIERATE.

IGIENĂ MENTALĂ, ramură a medicinei care studiază mijloacele adecvate de păstrare a sănătăţii mentale.

Se are în vedere: 1) cunoaşterea cauzelor dezordinilor mentale: ereditare, socioculturale (viaţă profesională, habitat, loisiruri...) şi individuale (alcoolism); *2)* informarea publicului larg, prin conferinţe, discuţii în grupuri, broşuri, asupra celor mai diverse probleme (eşec şcolar, neînţelegeri conjugale etc.); 3) depistarea şi tratamentul precoce ale tulburărilor caracteriale şi ale altor inadaptări, în cursul consultaţiilor medico-psihologice gratuite organizate în aproape toate oraşele. Eficienţa serviciilor de igienă mentală depinde de mijloacele de care dispun acestea. Fără personal competent (medici, psihologi, reeducatori, asistenţi sociali, secretari), de înaltă calificare, eforturile acestor servicii pot fi zadarnice, dat fiind că acţiunea lor, de lungă durată, se extinde fără încetare la noi pături ale populaţiei.

ILUMINAT, distribuţie a luminii.

Lumina are asupra organismului un efect care depăşeşte cadrul văzului. Ea are o acţiune stimulatoare asupra sistemului nervos. Absenţa luminii duce la indolenţă (observaţii ale exploratorilor privind efectele nopţii polare), pe când revenirea ei este excitantă, sporeşte apetitul etc. Diverse cercetări (N. E. Rosenthal, 1984; C. J. Hellekson, 1985; C. Bucheli, 1986) demonstrează posibilitatea ameliorării stărilor depresive prin expunerea bolnavilor la o lumină artificială intensă (foto-terapie). în ateliere şi şcoli, un bun iluminat (suficient, bine repartizat), evită oboseala şi accidentele.

ILUZIE, eroare a simţurilor sau a spiritului care ne face să luăm aparenţa drept realitate.

în schiţa de la p. 154, cele două persoane care merg pe trotuar au exact aceeaşi talie şi, totuşi, una dintre ele pare mai înaltă şi mai corpolentă decât cealaltă, în desenul lui Hering (p. 155), liniile paralele par curbate. Aceste iluzii ilustrează plasticitatea deosebită a percepţiei"; aceasta este mai sensibilă la ansamblul unei figuri decât la elementele sale. Percepţia nu este niciodată izolată. Ea se integrează întotdeauna într-un sistem. Obişnuinţele, prejudecăţile, dorinţele, emoţiile influenţează percepţiile. Copilul fricos, care aude trosnind pardoseala în camera vecină, afirmă că a auzit umblând un hoţ. Fenomenul iluziei, deformările de obiecte reale apar mai ales atunci când conştiinţa vigilă este diminuată (somnolenţă, oboseală). O formă specială de iluzie patologică este falsa recunoaştere (paramne/.ia). Subiectul are impresia că a văzut sau trăit mai de mult anumite situaţii, că recunoaşte persoane sau obiecte, că regăseşte ceea ce nu a văzut niciodată; cadrele sociale ale memoriei sale par dizolvate, el nemaireuşind să distingă prezentul de trecut.

IMAGINAŢIE, aptitudine de a ne reprezenta obiectele absente şi de a combina imaginile.

Imaginaţia, care se situează la jumătatea drumului între conduita intelectuală raţională şi gândirea strict individuală, supusă exclusiv afectivităţii (vis", reverie*), este legată de structura caracterială. Pentru a o rupe cu un anumit mod

de gândire şi a crea noi sinteze mentale, trebuie o anumită supleţe a spiritului care, în mare parte, depinde de atitudinile profunde ale per-
soanei. Producţiile imaginare sunt cu atât mai bogate cu cât controlul intelectual este mai slab; stările de somn sau de beţie alcoolică, în care subiectul este momentan privat de judecată, fac să răsară tot felul de fantasme'. Unii bolnavi mintali, la care disoluţia conştiinţei este mai durabilă, trăiesc într-o lume imaginară, care încarnează personajele delirului lor.

IMAGINE, reprezentare mentală a unui obiect absent.

Spre deosebire de idee, care este mai abstractă, imaginea păstrează ceva din obiectul concret. Generată de activitatea spontană a spiritului şi de o analiză artificială anterioară, această reprezentare nu se pretează la observaţie ca obiectul reprezentat, pe care ea nu-1 poate înlocui. Imaginea nu este decât o iluzie despre obiect, evocare imperfectă a acestuia („Pentru că susţii că ţi-1 imaginezi perfect, numără coloanele Panteonului!" îi spune Alain unui prieten). Pe de altă parte, imaginea este o creaţie originală, elaborată pe baza a diverse amintiri. Sub această formă ea apare adesea în vise.

IMAGO, imagine a unei persoane, formată în prima copilărie.

Asociată experienţelor precoce, frustrărilor şi satisfacţiilor infantile, această reprezentare are o puternică încărcătură afectivă. Sentimente ambivalenţe pot da naştere la două *imagos* contrare (mama bună, care gratifică, şi mama rea, care frustrează, de exemplu). După cum predomină imago bună sau cea rea, subiectul va avea o relaţie sau alta cu lumea, într-adevăr, în virtutea mecanismului proiecţiei*, *imago* acţionează ca o prismă deformatoare (tendinţa de a vedea la anumite persoane

Cele două persoane care figurează pe acest desen au aceeaşi înălţime (după N. Sillamy) 154

cercurile concentrice ale lui Delboeuf

iluzia lui Poggendorl

\

pătratul pare curb

iluzia lui Muller-Lyer

linia *b* pare mai mare decât *a,* cu care în realitate este egală

paralelogramul lui Sander *Diferite iluzii optice*

IMBECILITATE

din anturaj caracteristicile esenţiale ale imaginii păstrate), ne orientează simpatiile şi ne comandă, în parte, relaţiile inter-personale.

IMBECILITATE, deficienţă inte lectualâ care face ca o persoană să fie incapabilă de a utiliza şi înţelege limbajul scris şi de a se îngriji de propria-i întreţinere.

Nu se mai utilizează termenul „imbecilitate", ci sintagma „întârziere mentală medie", care figurează în nomenclatura deficienţelor (decizia din 9 februarie 1989) si care întrucâtva îi corespunde. Dezvoltarea mentală maximă a întârziatului mental mediu poate varia între 4 şi 6 ani vârstă mentală' (Q.I. între 35 şi 49). Acest handicapat poate dobândi noţiuni proprii comunicării interumane, deprinderi de igienă şi de securitate elementare, o abilitate manuală simplă (să-şi facă patul...), dar nu va învăţa să citească, să scrie sau să calculeze.

IMITAŢIE, reproducere a unor fenomene.

Imitaţia nu este un comportament specific uman. Se observă în mod curent la animale: un cal care începe să-şi balanseze capul este de îndată imitat de unii dintre vecinii săi de grajd. La om, majoritatea comportamentelor sociale (educaţie, cultură, tradiţie, obiceiuri, modă etc.) se bazează pe imitaţie. Copilul mic care îşi însuşeşte limbajul reproduce sunetele şi intonaţiile, apoi sintaxa; pe la trei ani el imită atitudinile părinţilor, cu care se identifică. Personalitatea sa se formează prin rolurile* pe care şi le asumă; el este altul înainte de a fi el însuşi.

în general, copilul îl imită pe adult şi inferiorul pe superior. Imitaţia are loc şi de
la societate la societate. Pentru japonezi a învăţa *(maiuibu)* este a imita *(manebu).* Imitaţia nu are exclusiv efecte fericite. Conduitele criminale se învaţă prin imitaţia exemplelor rele. Astfel, un băieţel de zece ani (Nisa, 1988) a devenit ucigaş vrând să facă şi el „ca la televizor".

I.M.P. → INSTITUT MEDICO-PEDAGOGIC.

IMPOTENŢĂ, imposibilitate de a săvârşi actul sexual, din lipsă de erecţie.

Procentajul impotenţei creşte în mod regulat o dată cu vârsta: *\%o* la 20 de ani, 7% de 50 de ani, peste 75% la 80 de ani. Această tulburare poate fi de origine organică (alcoolism, disfuncţie endocrină...) sau psihologică. Impotenţa poate fi legată de teama de eşec sexual, de atitudinea femeii (excesiv de rezervată, ironică...) sau de o educaţie severă. Impotenţa nevrotică survine la persoane emotive care nu şi-au lichidat teama infantilă de castrare* şi care se simt culpabilizate de experienţa sexuală.

Strâns legată de cultură şi de condiţiile de viaţă, impotenţa ar fi necunoscută în unele societăţi, de exemplu la indigenii din Insulele Marchize (Oceanul Pacific), unde sexualitatea este trăită ca exerciţiu al unei funcţii naturale.

IMPREGNAŢIE sau **AMPRENTĂ PERCEPTIVĂ, sensibilizare profundă şi durabilă a unui individ la un ansamblu de „stimuli-semne" specific unei specii.**
Amprenta perceptivă este o formă de învăţare cvasiinstantanee, un fel de „iluminare" *(insight")* care permite noului-născut cunoaşterea caracteristicilor speciei căreia îi aparţine, încă din clipa venirii pe lume,

puiul de animal se impregnează de imaginea celui care asistă la naşterea sa (în natură este vorba întotdeauna de un congener) şi pe care de atunci încolo îl va urma. Cunoscut încă din Antichitate, acest fenomen a fost analizat şi explicat de K. Lorenz (1935). Impregnaţia se deosebeşte de procesele de învăţare obişnuite prin faptul că ea se produce extrem de precoce (la puţin timp după naştere), perioada sensibilă fiind limitată în timp (nu mai mult de douăzeci de ore după ieşirea din găoace a puiului de raţă cu gâtul verde). La om, J. Bowlby (1959) a descris, sub termenul ataşament*, fenomene analoage cu impregnaţia, adică sisteme înnăscute de răspuns care asigură stabilirea de legături cu mama sau cu un substitut al acesteia.
IMPULSIE, tendinţă de a acţiona iraţional, greu de controlat de către voinţă.
Impulsia corespunde în general unei trebuinţe imperioase (foame, dorinţă sexuală, agresivitate) şi se traduce prin acte incoercibile, adesea periculoase (furturi, acte de violenţă). Sub influenţa educaţiei, individual normal reuşeşte să-şi stăpânească impulsiile, dar unii subiecţi (psihopaţi, paranoici, alcoolici...) se lasă biruiţi de ele. Impulsia se deosebeşte de compulsie*, în sensul că aceasta din urmă se impune subiectului după o luptă anxioasă, pe când cea dintâi este acceptată imediat.
INADAPTARE, carenţă a integrării în mediu.
Inadaptarea, ale cărei cauze pot fi fizice (infirmitate motorie), senzoriale (cecitate, surditate), intelectuale (arieratie) sau carac-
teriale, se traduce prin imposibilitatea de a-ţi asuma în societate un rol normal, de a-ţi satisface propriile cerinţe şi pe acelea ale anturajului. După situaţia în care se manifestă, vorbim de inadaptare familială, şcolară, profesională sau socială.
Depistarea inadaptaţilor ca urmare a unor deficienţe „instrumentale" (insuficienţa capacităţilor intelectuale, de exemplu) se face cu ajutorul probelor senzoriale şi al testelor'; în Franţa, copiii care par să prezinte dificultăţi de adaptare pot beneficia de aceste testări încă din grădiniţă. → ÎNVĂŢĂMÂNT SPECIAL.
INCEST, relaţii sexuale între doi membri din aceeaşi familie care, date fiind legăturile lor de rudenie, nu s-ar putea căsători.
Sunt, în general, raporturi între părinţi şi copii sau între fraţi şi surori, care sunt interzise, interdicţie care se poate extinde şi la alte grade de rudenie. La Buka (Melanezia), căsătoria unui unchi cu o nepoată este cosiderată un act oribil, în Anglia, până în 1907, recăsătorirea unui văduv cu sora soţiei defuncte trecea drept o mare crimă. De la o societate la alta, prohibirea incestului se referă la grade de rudenie diferite.
Interdicţia raporturilor sexuale între membrii aceleiaşi familii (extinsă, în unele cazuri, la întregul clan) se baza iniţial pe considerente practice: interesul grupului cere ca toate căsătoriile să se facă cu soţi din afara acestuia (exogomie), în scopul stabilirii de relaţii paşnice cu vecinii. Psihanaliştii consideră că această interdicţie exprimă mecanismele de apărare inconştiente ale omului împotriva tendinţelor sale abisale, în Franţa se estimează la aproximativ 5 000 pe an numărul

incesturilor; de obicei raporturile incestuoase au început în adolescenţă si au persistat. Unele incesturi au loc îiitr-un climat de angoasă, pe când altele traduc o relaţie erotică. → COMPLEXUL LUI OEDIP.
INCONŞTIENT, ansamblu de procese care acţionează asupra conduitei, dar care scapă conştiinţei.
Uupă teoria freudiană, inconştientul, luat ca substantiv, este partea psihismului latent, în care intră doinitele şi procesele psihologice dinamice de care nu putem dispune din cauză că ele scapă cunoaşterii. Refulate în afara câmpului conştiinţei de către o putere de ci.ntrol etic (cen/.ura'), forţele inconştiente reuşesc totuşi să se manifeste în unele acte ale vieţii cotidiene
mele nevrotice.
în inconştient, veritabil substrat al vieţii psihice, iau naştere dorinţele şi fantasmele si se organizează legaturile interumane şi conduitele. De exemplu, agresivitatea inconştientă a unei mame faţă de copilul ei nedorit provoacă la ea un sentiment inconştient de culpabilitate, urmat de un comportament de ..răscumpărare" inconştient care se exprimă printr-o grijă excesivă şi printr-o atitudine exagerat de afectuoasă.
Explorarea inconştientului este posibilă prin metoda asociaţiilor libere şi mai ales prin studierea viselor. Cunoaşterea fenomenelor inconştiente este indispensabilă pentru înţelegerea şi tratamentul nevrozelor. -→ APARAT PSIHIC.
INCONTINENŢĂ, micţiune sau defecaţie involuntară, dar conştientă, datorată alterării controlului sfincterian.

Incontinenţa este cauzată de o leziune organică precisa; ea poate fi formal deose-
bilă de enure/.ie* si de encopresie', care sunt conduite inconştiente. Incontinenţa urinară este relativ frecventă la subiecţii in vârstă. Adesea ca determină spitalizarea bătrânului, ceea ce îi sporeşte starea de disconfort, el fiind brusc privat de prezenţa alor săi, de cadrul său de viaţă si de obişnuinţele sale.

INDICIU, element perceptiv legat în mod natural de o situaţie.

O urmă pe zăpadă, de exemplu, este
deosebeşte de semn" în sensul că acesta este legat în mod intenţionat de un obiect sau de o situaţie: las urme în spatele meu spre a-mi regăsi drumul pe care îl lac în pădure. Indiciile, semnele şi semnalele stau la baza oricărei comunicări.

INDIFERENTĂ, stare a celui care, părând detaşat de contingenţele materiale, nu manifestă nici un interes pentru lumea care îl înconjoară şi pare să nu trăiască nici o emoţie.

Există două varietăţi de indiferenţă. Una, de origine deficitară, se observă mai ales în stările de sleire psihică. Unii bătrâni nu mai participă ca înainte la evenimentele familiale, fericite sau nefericite. Ei au devenit indiferenţi, iar această indiferenţă afectivă este un deficit Cealaltă varietate de indiferenţă poate fi calificată drept o „tulburare de direcţie" a afectivităţii. Arhimede, total absorbit de rezolvarea unei probleme, în timpul devastării Siracuzei, s-a limitat să-i spună soldatului care îl apostrofa, pe când acela călca peste figurile desenate pe nisip: „Nu-mi strica cercurile!" Indiferenţa sa reprezenta o schimbare de direcţie a afectivităţii, care se

deturna de la realitatea imediată spre a se concentra cu totul asupra soluţionării unei probleme de geometrie.

INDIVIDUALIZAREA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI, metodă pedagogică de adaptare a actului didactic la vârsta, la aptitudinile şi caracterul fiecărui copil.

Aplicat în şcolile active", de la grădiniţele de copii, unde se utilizează inetoda Măriei Montessori", până la clasele secundare, unde se foloseşte sistemul fiselor individuale, sau învăţământul asistat de computer (..învăţământ programat"), acest procedeu oferă avantajul respectării ritmului personal al fiecăruia.

INFANTICID, asasinare a unui nou-născut.

La popoarele primitive acest comportament, extrem de frecvent, era determinat de cosiderente sociale: în Australia şi Noile Hebride, de exemplu, mamele supraîncărcate de muncă şi neputând să se ocupe decât de doi sau trei copii, pe ceilalţi îi îngropau chiar de la naştere. Se pare deci că sentimentul matern' este
funcţie de condiţiile sociale.

INHIBIŢIE, diminuare sau stopare a unei funcţii.

O excitaţie puternică provoacă adesea o inhibiţie. De exemplu, o lovitură de pumn violentă în stomac poate să provoace oprirea reflexă a contracţiilor inimii; un zgomot intens şterge pe moment un reflex condiţionat (inhibiţie activă). Inhibiţia psihică este o frână pentru gândire şi face imposibil efortul mental susţinut; activitatea psihomotorie şi voluntară este în
acest caz diminuată. Starea aceasta se întâlneşte, în diferite grade, la subiecţii emotivi (în situaţia de examen, de exemplu), la psihasteniei şi la melancolici.

INJURIE, expresie verbală, atitudine sau aluzie cu conţinut simbolic, percepută şi trăită de subiect ca fiind devalorizantă şi jignitoare pentru dânsul.

Un cocoşat, de exemplu, se consideră injuria! şi suferă când i se spune „coco-şatul". în măsura în care el se simte redus
de calităţile sale omeneşti, de ştiinţa sa. de aspiraţiile sale. Injuria poate avea o valoare terapeutică (catharsis") în măsura în care se substituie unei agresiuni fizice imposibil de pus în practică.

INSIGHT (termen englez, fără echivalent în limba franceză, în afară de termenul *intuiţie,* rezervat psihologiei umane), înţelegere bruscă, de către un animal, a unei situaţii determinate.

După câteva încercări zadarnice de a ajunge la o banană atârnată mult prea sus, un cimpanzeu pune două lăzi una peste alta şi foloseşte în acelaşi timp o creangă spre a intra în posesia fructului (W. Kohler, 1925). Soluţia i-a apărut dintr-o dată, elementele disponibile fiind reorganizate în funcţie de scopul urmărit.

INSTABILITATE, agitaţie excesivă a unui copil care nu are astâmpăr, trece de la o activitate la alta, se deplasează şi flecăreşte întruna.

Instabilitatea psihomotorie este relativ frecventă (la 4-10% dintre copiii şcolarizaţi, mai ales la băieţi); ea constituie un

handicap serios la şcolari, constrânşi să rămână imobili şi tăcuţi la locul lor. Este totodată cauză de conflicte cu părinţii şi cu educatorii şi întreţine un climat de insatisfacţie generalizată. Instabilitatea psiho-motorie are o bază

constituţională, dar este favorizată de condiţiile existenţiale şi socioafective în care sunt crescuţi copiii: deficit cumulat de somn, insecuritate datorată neînţelegerii dintre părinţi etc.
Potrivit cu dimensiunea tulburării, se vorbeşte de turbulenţă sau de hiperkinezie. Copilul turbulent reuşeşte să se controleze dacă i se cere să stea locului şi să fie mai atent, ceea ce nu este cazul la copilul hiperkinetic. Cel mai bun tratament constă în consilierea părinţilor. Copilul instabil are nevoie de o ambianţă calmă, de o autoritate continuă, de o comprehensiune binevoitoare şi afectuoasă. Cazuri rebele pot face obiectul unei psihoterapii, chiar al unui tratament psihofarmacologic, dar rezultatele sunt adesea decepţionante.

INSTINCT, comportament spontan, înnăscut şi variabil, comun tuturor indivizilor dintr-o specie şi care pare adaptat unui scop de care subiectul nu este conştient.

Concepţiile clasice admit că instinctul este imuabil. Azi, însă, se ştie că el este susceptibil de modificări. Un zoolog, R.W.G. Hingston, a făcut o gaură în cuibul unei viespi, în aşa fel încât gaura să nu poată fi astupată din exterior. Specia respectivă lucrând întotdeauna doar din exterior, viespea a lucrat zadarnic timp de două ore, până la căderea nopţii, când a abandonat lucrul. A doua zi dimineaţa ea a revenit, a examinat şi de-o parte şi de alta peretele cuibului deteriorat, apucân-du-se apoi să-1 repare din interior (citat de
W. H. Thorpe, 1956). „Găsim la toate nivelurile, chiar şi la protozoare, conduite de învăţare", în afara instinctelor" (J. Piaget, 1965), dar cu cât ne ridicăm mai sus pe scara zoologică cu atât conduitele sunt mai plastice, mai susceptibile de a fi influenţate de învăţare. La om comportamentele preformate sunt excepţionale (suptul); aproape toate conduitele omului sunt învăţate.

INSTINCT DE CONSERVARE,
ansamblu de mobiluri care îl împinge pe un individ să-şi conserve viaţa.

La toate speciile animale se observă această dorinţă de conservare, manifestată îndeosebi în comportamente agresive (pentru a se apăra sau pentru a-şi potoli foamea), în trebuinţa de repaos şi în sexualitate, la om, însă, acest instinct rămâne dependent de condiţiile sociale. Grupuri întregi de indivizi au dispărut, de exemplu în Polinezia, pe parcursul unei generaţii, ca urmare a invaziei albilor pe teritoriul lor. Ei au pierit nu pentru că au fost exterminaţi sau răpuşi de boli, ci, după toate probabilităţile, din cauză că viaţa îşi pierduse orice noimă pentru dânşii.

INSTITUT MEDICO-PEDAGOGIC (I.M.P.), stabiliment public sau privat, cu internat sau fără, care primeşte copii de vârstă şcolară care prezintă o deficienţă intelectuală, cel mai adesea asociată cu alte tulburări.

Vârsta de admitere poate fi scăzută cu un an, iar menţinerea în stabiliment se poate prelungi până la majorat. Elevii beneficiază de un învăţământ special*, profesat de institutori şi educatori specializaţi,

eventual de o reeducare a limbajului (orto-fonie) sau a motricitatii, ca şi de o psihoterapie asigurată de psihologi sau de medici. Institutele medico-pedagogice au adesea o secţie profesională (I.M.Pro.), unde adolescenţii primesc o pregătire profesională. După unele studii (R. Mazin, 1972), un stagiu de lungă durată într-un I.M.P. - I.M. Pro. ar fi un factor important de reinserţie socială.

INSTITUTUL DE PSIHOLOGIE,
organism al Academiei Române menit să promoveze cercetarea în toate ramurile psihologiei.

Fondat în 1956, din iniţiativa lui Mihai Ralea (l826-1964),în scopul revitalizării sistematice a studiilor psihologice pe plan naţional. După ce în 1982 a fost desfiinţat în mod arbitrar, cu urmare a „scandalului" pe tema meditaţiei transcendentale, din 1990 funcţionează într-o formă mai flexibilă (îşi are sediul în Casa Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13). Editează publicaţia trimestrială „Revista de psihologie"* şi publicaţia semestrială „Revue roumaine de psychologie"*.

INTELECTUALIZARE, distanţare de emoţii şi de conflictele psihice prin exprimarea lor sub formă de propoziţii abstracte.

Acest mecanism de apărare este utilizat mai ales de către adolescenţi, care, discutând despre amorul liber, despre politică, religie, căsătorie etc., se străduiesc să-şi domine impulsiile.

INTELIGENTĂ, aptitudine de a înţelege relaţiile care există între elementele unei situaţii şi de a te adapta în aşa fel încât să-ţi realizezi propriile scopuri.

Multa vreme s-a crezut că numai activitatea conceptuală şi logică a omului, elaborată pe plan verbal, este inteligentă, pe când celelalte comportamente adap-tativc ar rezulta din activitatea instinctivă. De la începutul secolului XX, însă, s-a stabilit în mod cert existenţa si a altor forme de inteligenţă. Pe de altă parte, s-a propus (E. L. Thorndike, 1920) distincţia între cel puţin trei tipuri de inteligenţă: inteligenţa *abstractă* sau *conceptuală,* caracterizată de aptitudinea de a utiliza materialul verbal şi simbolic; inteligenţa *prac-tică,* care se află în apele sale în concret, când are de manipulat obiecte; inteligenţa *socială, în* sfârşit, care implică comprehensiunea fiinţelor umane şi uşurinţa de a se acomoda cu ele. Copiii au o inteligenţă esenţialmente practică.

Această facultate de a rezolva probleme concrete o regăsim la animalele superioare. Lucrările lui W. Koehler şi N. Ladîghina-Kots asupra cimpanzeilor au stabilit că maimuţele superioare sunt capabile să confecţioneze instrumente (să îndrepte un fier de sârmă făcut ghem, ca să împingă cu el o momeală imobilizată într-un tub lung şi subţire). Cimpanzeul este chiar capabil să rezolve probe practice accesibile copilului normal în vârstă de 9-10 ani (K. Gottschaldt). Inteligenţa este instrumentul major al adaptării. Potrivit cu bagajul lor ereditar, experienţa lor personală şi mediul lor, indivizii au forme şi niveluri de inteligenţă diferite. → TEORIA OPERATORIE; TEST.

INTELIGENŢĂ SENZORIOMOTOARE → TEORIA OPERATORIE.

INTEREDUCAŢIE

INTEREDUCATIE, educare a copiilor de către copii.

în secolele al XVIII-lca şi al XlX-lea,învăţământul mutual era extrem de răspândit,

permite o consiliere utilă a adolescenţilor în ceea ce priveşte opţiunea lor profesională, întrucât s-a demonstrat că reuşita într-o meserie depinde nu numai de aptitu-

celor mai mici. Acest sistem oferea avantajul de a satisface trebuinţa de responsabilitate, frecventă la adolescent, care îşi afirma în felul acesta Hui său social. Intereducaţia aproape că a dispărut din învăţământ, dar ea este încă larg practicată în mişcările de tineret inspirate de scoutism.

INTERES, ceea ce prezintă importanţă la un moment dat.

Interesul ia naştere din trebuinţă*. J. S. Bnmer şi L. Postman au demonstrat în ce măsură interesul poate influenţa memoria. Nişte studenţi s-au arătat capabili să repete fără e/.itare cuvinte pronunţate incidental în faţa lor, deoarece acele cuvinte se găseau aproape de inima lor, pe când aceiaşi studenţi au uitat ceea ce li s-a spus în legătură cu subiecte lipsite de interes pentru ei. Sensul etimologic al termenului interes (latinescul *iutcrexse,* „a fi în mijlocul a") exprimă relaţia utilă dintre organism şi mediu.

Orice comportament este motivat de un interes. Principiul de acţiune pe care îl implică interesul este utilizat de educatori, • şcoala activă făcând în permanenţă apel la interesul copiilor. Sistemele pedagogice ale lui O. Decroly şi J. Dewey organizează materiile de studiu în jurul centrelor de interes definite în mediul nemijlocit (pornind de la lapte, de exemplu, copiii se interesează de vacă, de fabricarea untului, a brânzei etc.). E. Spranger distinge interese teoretice (privind activităţile intelectuale şi ştiinţifice), economice, estetice, sociale, politice şi religioase, care apar către vârsta de 11-12 ani. Cunoaşterea lor

de interesul manifestat pentru respectiva meserie.

INTEROCEPTOR, receptor senzitiv care inervează suprafaţa internă a corpului (C. S. Sherrington).

Uzanţa curentă a extins această expresie la toate terminaţiunile câmpului receptor intern, aşa încât acum se includ printre interoceptori si propnoceptorii*, cât si visceroceptorii*.

INTERPRETARE, explicare în termeni clari a unui fenomen obscur sau greu comprehensibil.

în psihologie, interpretarea este, în esenţă, ipoteză. Se interpretează un test, după cum se interpretează şi o conduită, adică se încearcă, prin deducţii logice, să se reducă la un întreg coerent un cât mai mare număr de fapte empirice. Ba/.a oricărei interpretări este principiul *iJoneităţii.* Când nu cunoaştem adevărul, spune F. Gonseth, trebuie să căutăm convenabilul (în latineşte *idoneus* = potrivit, convenabil - nota trad.), adică ceea ce este mai potrivit, ceea ce ţine seama de condiţii şi se supune exigenţelor logicii. Interpretările psihologului sau ale psihanalistului nu sunt decât propoziţii plauzibile; ele nu sunt niciodată dovedite.

INTROIECTIE, mecanism psihologic inconştient de încorporare imaginară a unui obiect sau a unei persoane.

Copilul mic care se identifică cu părintele său de acelaşi sex imită în mod inconştient atitudinile acestuia şi adoptă modul

162

său de a gândi. Formarea sentimentelor morale este legată de introiectarea interdicţiilor decretate de părinţi.

INTROSPECŢIE, metodă de obser vaţie a stărilor de conştiinţă ale unui subiect practicată de el însuşi.

De la Socrate la H. Bergson, psihologia clasică s-a edificat pe metoda subiectivă. Dar defectele acestei „psihologii la persoana întâi" - dificultatea pentru subiect de a fi un observator imparţial, de a-i comunica semenului său cu precizie cunoştinţele sale, ca urmare a limitelor limbajului, ca şi imposibilitatea de a accede la fenomenele inconştiente - au provocat ostilitatea anumitor psihologi (behavioriştii), care, voind să facă din psihologie o ştiinţă obiectivă, au pretins să nu se intereseze decât de comportamentele observabile la exterior, reducând-o la o psihologie fără psihic, în pofida acestui curent, introspecţia continuă să deţină un rol indispensabil în psihologia actuală, unde ea este o metodă utilă, alături de observaţie şi de experimentare. Informaţiile aduse de ea (sub forma convorbirilor şi chestionarelor de autoevaluare) sunt de neînlocuit în psihologia clinică.

INTROVERSIUNE, retragere în sine.

Subiectul introvertit are tendinţa de a se dezinteresa de mediul ambiant şi de a-şi căuta toate satisfacţiile în lumea sa interioară. Nu prea are prieteni, pare meditativ, taciturn şi stângaci în societate.

INTROVERSI V, în clasificarea Iul Rorschach, tip de „rezonanţă Intimă" pus în evidenţă prm

psihodiagnostic, în care formula principală K/C face să apară o clară preponderenţă a răspunsurilor dinamice (K) asupra
celor de culoare (C). Lumea Introver-slvului este mal degrabă gândirea decât acţiunea.
INTUIŢIE, înţelegere imediată şi iraţională a realului.
Potrivit psihologiei formei (Gestalt-psychologie*), intuiţia ar fi sesizarea directă a elementelor organizate spontan într-un ansamblu determinat. Pentru
nare instantanee şi imprevizibilă" care ne permite să accedem direct la esenţa unei
C. G. Jung face din ea o funcţie fundamentală a *psyche.* datorită căreia, în mod subit, un conţinut ne este prezentat sub o formă definitivă, fără ca noi să ştim cum s-a ajuns aici.
Această capacitate nu este distribuită în egală măsură tuturor indivizilor, ca fiind însă o trăsătură caracteristică a copilului şi a omului primitiv. Dintre adulţi, unii sunt deosebit de intuitivi. Intuitivi găsim îndeosebi printre scriitori şi savanţi. Mulţi cercetători, inclusiv matematicieni,bunăoară H. Poincare, au subliniat rolul preponderent jucat de intuiţie ca punct de plecare al descoperirilor sau invenţiilor lor. în psihologie, intuiţia este esenţială. Datorită ei, clinicianul este transportat în inima subiectului şi sesizează „ceea ce este unic şi deci inexprimabil" (H. Bergson). Dar tocmai de aceea, anume pentru că datele intuitive sunt neverificabile, mulţi practicieni tratează cu mefienţă intuiţia, pe care se silesc să o înlocuiască prin metode raţionale. → INSIGHT.
IPOHONDRIE, preocupare excesivă a unei persoane de starea sănătăţii sale.
Observându-se fără răgaz, individul ipohondrie, egocentric şi egoist, ca Argan,
163
ISTERIE
bolnavul închipuit al lui Moliere, pare a sta la pândă după cea mai măruntă senzaţie neplăcută care vine de la corpul său, senzaţie de care el nu o pricepe si care îl angoasează. Căutarea anxioasă a unui medic, care să-i înţeleagă boala şi să o localizeze la un organ bine definit, corespunde trebuinţei sale de a fi recunoscut ca bolnav, adică de a fi scutit de reponsa-bilităţi si de a beneficia, fără nici un sentiment de vinovăţie, de îngrijirile atente ale semenilor.
Ipohondria se întâlneşte atât la nevrotici cât şi la psihotici. în psihoze ea are de obicei un caracter benign, în psihoze, însă, ipohondria ia o formă delirantă (cel mai adesea fiind legată de delirul de persecuţie). Delirul ipohondriac îl poate face pe bolnav să creadă că el este un mort viu.
ISTERIE, nevroză care se exprimă corporal.
Crizele de isterie - convulsii tumultuoase, paralizie, pierderea vederii sau a limbajului vorbit etc. - nu au nici o bază organică (subiectul susţine, de exemplu, că nu poate să meargă, dar reflexele sale tendinoase sunt intacte); pe de altă parte, aceste crize survin practic întotdeauna în public. Multă vreme neînţelese (în Evul mediu erau atribuite posedării demonice, în secolul al XlX-lea dezmăţului sexual), ele au fost minuţios descrise de J.M. Charcof, apoi explicate de S. Freud.
Isteria este o nevroză expresională, crizele având o semnificaţie. Ele sunt manifestarea, somatică şi spectaculară, a conflictelor inconştiente. Simptomele au valoarea unui limbaj: o fată de 21 de ani, îngrijită de J. Breuer şi de Freud, în 1882, nu putea bea apă din pahar; analiza a dezvăluit faptul că acest comportament era
164
un protest inconştient împotriva conduitei unei foste guvernante care îi dădea câinelui să bea din pahar.
sibili, cu imaginaţie debordantă, suges-tionabili, plastici, care vor întotdeauna să placă şi să seducă. Neîndrăznind să-şi afirme personalitatea, ei joacă mereu un rol care nu le aparţine. Ei îşi refulează în inconştient afectele" interzise, iar acestea, pentru a se exprima, se convertesc în simptome corporale. Nu sunt simulatori, ci nevrozaţi care pot fi trataţi eficient prin psihanali/.ă. în afară de isteria de conversiune, se mai pun în evidenţă: *interhi anxioasă* (Freud), în care predomină sim-ptomcle fobice şi anxietatea, dar de unde manifestările corporale de conversiune lipsesc; *interni traumatică (Charcot),* care survine după un eveniment traumatizant; *isteria colectivă,* care ia aspectul unei mici epidemii.
ISTEROID, caracter psihologic în care regăsim, într-o formă atenuată, pricipalele trăsături de personalitate ale istericilor: emotivitate, sugesti-bilitate, seducţie, egocentrism, dependenţă afectivă etc.
ITARD (Jean), **medic francez (Oraison, Alpes-de-Haute-Provence. 1774 -Passy, Seine. 1838).**
Medic rezident al instituţiei imperiale a surdomuţilor (1800), s-a interesat de Victor, copilul sălbatic' descoperit în Aveyron, pe care a încercat să-1 educe. Contra tuturor aşteptărilor, Victor a reuşit exerciţiile senzoriale propuse de dascălul său, apoi să citească şi să scrie pentru a-şi exprima trebuinţele şi a solicita mijloacele de a şi le satisface. Cu toate acestea, în
ciuda tuturor eforturilor, Victor nu s-a putut exprima niciodată oral. Organele auzului şi ale fonaţiei,deşi intacte,păreau să nu mai poată fi utilizate niciodată, din cauză că nu intraseră în funcţiune la timpul potrivit. Această reeducare a făcut din Itard promotorul pedagogiei copiilor anormali, învăţământul său a fost urmat de E. Seguin, care 1-a difuzat în Statele Unite. Măria Montessori s-a inspirat şi ea de aici în elaborarea propriei sale metode. →

PERIOADĂ SENSIBILĂ.

ITEM, element al unui test.

într-o scară psihometrică un item se poate prezenta sub forme diverse: întrebări („care este preşedintele Republicii?"), acte de efectuat („pune cuburile în ceaşcă"), desene de reprodus etc. Fiecare itcm corespunde unui obiectiv bine definit.

IUBIRE, elan al inimii care ne îndreaptă spre o altă fiinţă.

Iubirea cunoaşte toate gradele şi varietăţile, care „sunt tot atâtea expresii ale unuia şi aceluiaşi ansamblu de tendinţe" (S. Freud). Iubirea, chiar dacă se maschează sub înfăţişări morocănoase, este tainul cel mai preţios pe care îl poate primi

IZOLARE

copilul. Ea condiţionează dezvoltarea sentimentului valorii' sale personale şi face acceptabile frustrările şi constrângerile educaţionale. Copilul ştie să recunoască iubirea autentică de aceea fariseică. Chiar dacă este copleşit cu vorbe, gesturi, cadouri şi sărutări lipsite de căldură, el simte cu certitudine ceea ce se ascunde în spatele aparenţelor. Dorinţa de a fi iubit este precoce şi universală. Chiar şi animalele dovedesc o astfel de trebuinţă de apropiere. Câinii crescuţi fără contacte fizice cu alţi câini sau cu oamenii rămân definitiv instabili şi imaturi.

IZOLARE, mecanism psihic care are drept efect slăbirea unei reprezentări (amintirea unui fapt care a provocat o emoţie puternică, de exemplu), izolând-o de contextul şi de suportul ei afectiv.

Tăiată de toate legăturile sale asociative, o atare reprezentare poate fi evocată fără angoasă. Acest mecanism de apărare' este specific nevrozei obsesionale. Lui îi datorează obsedatul faptul că pare rece şi detaşat, că poate evoca amintirile cele mai emoţionante, rămânând totuşi impasibil.

I

ÎNDOIALĂ, ezitare, incertitudine cu privire la realitatea unui fapt, a adevărului unui enunţ, cu privire la o atitudine de adoptat.

La unii indivizi îndoiala este permanentă. Subiectul nu poate întreprinde nimic fără a-şi verifica perpetuu operaţiile precedente; el se epuizează, devine steril şi ajunge să se îndoiască şi de propria-i existenţă. Este vorba în acest caz de o îndoială obsesională, nevrotică, pe care o pot reduce psihoterapia şi mai ales psihanaliza.

ÎNTĂRIRE, acţiune produsă de un agent întăritor, cum este hrana sau o aprobare, având drept efect consolidarea unui anumit comportament.

Animalul de circ este întotdeauna recompensat după ce a efectuat un exerciţiu dificil. Fără această întărire sistematică, numărul de circ învăţat s-ar stinge. Orice învăţare are nevoie de întărire pentru a dura. In pedagogie, recompensele şi sancţiunile („note bune", felicitări, pedepse...) utilizate de educatori sunt tot atâţia agenţi întăritori. → RECOMPENSA.

ÎNTÂRZIAT (copil), copil care nu ţine pasul cu ritmul normal al achiziţiilor şcolare. -→• COPIL ÎNTÂRZIAT.

ÎNTÂRZIERE - ARIERATE.

ÎNTOARCEREA ÎN CONTRARIU

-→ RANVERSAREA ÎN CONTRARIU.

ÎNTOARCERE CONTRA PRO-PRIEI PERSOANE, mecanism de apărare al Eului care constă în raportarea la propria persoană a sentimentelor provocate de alţii.

O fetiţă agresivă faţă de mama sa îşi va aplica pedepse nemiloase. Dorinţa ei de ispăşire corespunde exigenţelor unui Supraeu' sever.

ÎNŢĂRCARE, suprimare a alăptării la un copil. Prin extensie, suprimarea unui drog la un toxicoman.

Copilaşul căruia i se ia sânul doicii sale, spre a i se da o hrană potrivită cu vârsta, trăieşte sentimente complexe. Frustrarea resimţită nu constă atât în schimbarea alimentaţiei cât în modificarea relaţiilor cu mama. Unii copii, şocaţi de o înţărcare

ÎNVĂŢARE

bruscă sau prea tardivă, nu acceptă separarea şi se apucă să-şi sugă policele, prezentând o întârziere a vorbirii sau o bâlbâială. Alţii se îndoapă peste măsură, devin „leneşi", rămân cu nostalgia „vârstei de aur", în care totul le este dat fără ca ei să dea ceva în schimb. Acest soc modifică,

de fa

cu o semnificaţie analoagă, îl poate reactiva în mod inconştient. Intrarea la şcoală sau ieşirea la pensie pot fi trăite ca o nouă îndepărtare de mama, atrăgând după ele reacţii de inadaptare: furt, refuzul de a munci, reverii interminabile, enurezie*...

Pentru a evita o serie de tulburări, mama trebuie să aibă grijă să-1 înţarce pe sugar în mod progresiv, nici prea devreme f nu înainte de luna a şasea de viaţă), nici prea târziu.

La toxicomani, suprimarea brutală a drogului creează tensiuni psihice şi modificări fiziologice, unele dintre ele fiind vizibile: transpiraţie, lăcrimare, greţuri, vomismente, curbări ale şirei spinării, crampe, pierderi în greutate. Se

vorbeşte în asemenea cazuri de o „criză de înţărcare". Uneori are loc o stare de şoc mortală, înţărcarea toxicomanului (sau a alcoolicului) trebuie făcută în mod progresiv, sub control medical. **[Sinonim: *sevraj].***

ÎNVĂŢARE, dobândirea unui nou comportament, ca urmare a unui antrenament special.

Acest termen desemnând situaţii foarte diverse, cum sunt învăţarea mersului sau formarea deprinderilor de igienă corporală, a deprinderilor de a se hrăni, a unei meserii etc., pare imposibil să se elaboreze o teorie unică a acestui fenomen, care să fie pe deplin satisfăcătoare.

învăţarea constituie o schimbare adap-tativă observată în comportamentul organismului şi care rezultă din interacţiunea acestuia cu mediul. Ea este indisociabilă de maturizarea fiziologică şi de educaţie, între mai mulţi subiecţi puşi să înveţe acelaşi lucru se constată deosebiri, uneori considerabile, datorate unor factori personali: vârstă, inteligenţă, motivaţie, atitudinea mai mult sau mai puţin activă a fiecăruia. Condiţiile optime sunt realizate atunci când indivizii sunt tineri adulţi, inteligenţi, cu o motivaţie medie (dacă aceasta este prea puternică poate să genereze anxietate) şi care cooperează activ la dezvoltarea cunoştinţelor lor. Bunele rezultate sunt facilitate prin laude şi recompense , care întăresc motivaţia, cât si printr-o repartizare suficient de largă a exersărilor în timp, variabilă de la subiect la subiect si de la o sarcină la alta.

învăţarea nu condiţionează doar achiziţiile individuale (cunoştinţe, deprinderi etc.), ci participă la elaborarea întregii personalităţi. Lucrul acesta 1-au înţeles bine psihanaliştii care, pentru a descifra conduitele actuale, explorează sistematic trecutul bolnavilor, până la copilăria mică, spre a regăsi situaţiile traumatizante şi atitudinile infantile susceptibile de a le explica. Revolta copilului împotriva tatălui se regăseşte în comportamentul de frondeur al adultului care acceptă cu greutate autoritatea şefilor săi. Nu este vorba, aşa cum s-ar putea crede, de o condiţionare*, ci mai degrabă de generalizarea unei învăţări sociale. Teoria condiţionării, oricât de seducătoare ar fi, rămâne în acest caz contestabilă, într-adevăr, organismul nu se mulţumeşte să reacţioneze într-un mod automat la stimuli complecşi, ci sesizează sensul acestora, le învaţă semnificaţia.

Pentru o confirmare a acestei teze, ne putem referi la unele cercetări de psiho-fiziologie nervoasă efectuate pe primate (K. S. Lashley, 1924). Dacă, de exemplu, după ce am obişnuit o maimuţă să se folosească de mâna dreaptă pentru a răspunde la un excitant determinat, operăm o leziune cerebrală în zona motorie corespunzătoare, constatăm că animalul rămâne capabil să dea cu uşurinţă acelaşi răspuns manual, folosind însă mâna stângă. Trebuie deci să presupunem că în acest caz a avut loc nu o simplă condiţionare, ci achiziţia unei acţiuni intenţionale.

Dintre diversele teorii ale învăţării, aceea a Iui E. C. Tolman' pare cea mai satisfăcătoare. După el, organismul, motivat, se orientează spre un scop; el anticipează un anumit rezultat, pe care învăţarea nu face decât să-1 confirme. Această schemă generală pare mai bine adaptată la faptele observate decât alte explicaţii, mecaniciste.

ÎNVĂŢĂMÂNT, acţiune de transmitere de cunoştinţe.

Problemele învăţământului îi privesc nu numai pe învăţători şi profesori, pe elevi şi părinţi, ci, dincolo de aceştia, întreaga comunitate naţională. Formarea educativă a oamenilor nu este doar o problemă umană, ci este şi o temă economică primordială pentru care naţiunile civilizate consimt să facă mari sacrificii.

Pentru anul 1984, în Anglia, cheltuielile publice afectate învăţământului au reprezentat *52%* din produsul naţional brut; în Franţa ele s-au ridicat la 6,1%. Cât despre Uniunea Sovietică, ea a consacrat învăţământului,în 1986, nu mai puţin de 7% din produsul naţional brut (sursă: UNESCO).

Franţa, care atâta timp a stat în avangarda civilizaţiei, este actualmente defavorizată în comparaţie cu alte naţiuni la care proporţia de lucrători intelectuali creşte fără încetare, în acest moment, în care asistăm la o expasiune demografică în stare să răstoarne structurile tradiţionale ale vieţii naţionale, învăţământul francez, pentru a se adapta la noua situaţie, trebuie să se reformeze, dacă nu să se transforme, în 1967, şcolaritatea obligatorie a fost prelungită până la 16 ani. în 1975 a fost instaurat „colegiul unic" (toţi elevii urmează aceleaşi clase şi toţi profesorii predau la toate clasele). Dar aceste reforme vor fi insuficiente atâta timp cât nu se va avea în vedere formarea de cetăţeni utili şi specalizaţi. •→ EDUCAŢIE; ŞCOALĂ.

ÎNVĂŢĂMÂNT SPECIAL, ansamblu de mijloace pedagogice şi de măsuri educative puse în practică pentru a le permite copiilor şi adolescenţilor să-şi dezvolte toate posibilităţile, în vederea unei inserţii sociale şi profesionale optime.

învăţământul special oficial datează în Franţa de la legea din 15 aprilie 1909, a fost reformat prin decretul din 6 ianuarie 1959 şi a fost redefinit prin legea din 30 iunie 1975, de orientare în favoarea persoanelor handicapate, care a creat „comisii de educaţie specială"". Frânat de cele două războaie mondiale, învăţământul special cunoaşte deplina sa dezvoltare în anii 1950 (decretul din 5 martie 1956) şi îndeosebi de la legea din 30 iunie 1975, care face din depistarea şi readaptarea" handicapaţilor o „obligaţie naţională".

în 1987. după statisticile Ministerului Educaţiei Naţionale, numărul copiilor şi

adolescenţilor care beneficiau de educaţi specială se ridica la 341 088 (dintre care
datelor UNESCO, cheltuielile publice curente alocate învăţământului special se
240 450 deficienţi intelectual'). Cea mai ridicau la 7,8 miliarde de franci, adică
mare parte (200 089) cădea în sarcina 3,05% din totalul cheltuielilor publice
Educaţiei Naţionale, restul revenind Aface- destinate învăţământului. → AJUTOR
rilor Sociale, în 1984, în Franţa, potrivit SPECIALIZAT.

JAMES (William), **filosof american** (New **York, 1842 - Chocorua, New Hampshire, 1910.**

Fondator, împreună cu C.S. Peirce, al şcolii pragmatice, publică *Pragmatismul* (1907), în care afirmă că adevărul este „ceea ce este practic, util sau eficace", în domeniul psihologiei, acest medic ajuns la psihologie prin intermediul psihofizio-logiei consideră că faptele psihice nu sunt decât conştientizarea tulburărilor fiziologice *(Principii de psihologie,* 1890). îi datorăm o critică a teoriei efortului a lui Mâine de Biran (1880) şi o serie de eseuri asupra experienţei religioase. Ideile lui James se regăsesc, aplicate la pedagogie, la J. Dewey, pentru care educaţia trebuie să tindă să-1 adapteze pe individ la lumea înconjurătoare.

JANET (Pierre), **psiholog francez (Paris, 1859 -id., 1947).**

Fost elev al Şcolii Normale Superioare, agregat de filosofie (l 882), doctor în litere (1889) şi doctor în medicină (1893), P. Janet a condus laboratorul de psihologie de la Salpetriere şi a profesat la Sorbona şi la College de France (1895J, înlocuindu-1
pe T. Ribot. Regăsim la el ideile acestuia (psihologia trebuie să se limiteze la observaţie şi la experimentare), pe care le dezvoltă pe linia propriei lui originalităţi. Opera lui P. Janet gravitează în jurul noţiunilor de forţă şi de tensiune psihologică. „Forţa psihologică" (sau forţa tendinţelor) corespunde *potenţialului energetic* al unei persoane, iar „tensiunea psihologică" *utilizării* care îi este dată. Forţa psihologică şi tensiunea psihologică pot fi modificate prin oboseală, emoţii, intoxicaţii etc. Dacă forţa unei tendinţe scade, tensiunea se menţine cu greu şi subiectul nu trece de stadiul dorinţei sau al reveriei. Când forţa este puternică şi tensiunea slabă, rezultă agitaţia. Dintre numeroasele lucrări ale lui Janet, cităm: *Automatismul psihologic* (1889); *De ht angoasă la extaz* (1926-1928); *Forţa psihologică si slăbiciunea psihologica* (1932).

JASPERS (Karl), **filosof şi psihiatru german (Oldenburg, 1883 - Basci,**

Aplicând reflecţia la drama omului si Ia polii principali ai acesteia - comunicarea,

suferinţa, culpabilitatea, moartea - , el este unul dintre marii filosofi existenţialişti ai epocii noastre. După el, relaţiile urnane trebuie concepute ca forme ale unei „bătălii erotice" care oscilează neîncetat între dragoste şi ură. Ca reacţie împotriva curentului organicist, introduce psihologia comprehensivă şi fenomenologia în psihiatrie, îi datorăm o *Psihopatologie generală* (1913), care examinează bolnavul „în totalitatea vie a personalităţii sale", precum şi multe alte lucrări.

JOC, activitate fizică sau mentală fără finalitate utilă, căreia i te dedici din simplă plăcere.

Pentru copil totul este joc: la început de tot el se joacă cu corpul său. Mai târziu îi face plăcere să reproducă elemente din mediul său (lătratului câinelui...) La 4-5 ani îşi imită anturajul (pe mamă, pe medic etc.). După *jocurile cu roluri,* în care identificarea ocupă locul esenţial, urmează *jocurile cu reguli* (între 5 şi 7 ani), datorită cărora copilul trăieşte necesitatea convenţiilor. Dispreţuit altădată, jocul a fost reabilitat de psihologia contemporană şi de şcoala activă. Introducerea jocului în activităţile didactice îi dau şcolarului mic motivaţia de care are nevoie, în multe grădiniţe de copii, ca şi în unele şcoli primare, se utilizează elementele sonore şi cromatice ale materialului Montessori şi îndeosebi jocurile educative ale lui O. Decroly. în domeniul psihologiei se foloseşte jocul ca mijloc de investigaţie şi de tratament, în special la copii (marionete, modelaj), dar şi la adolescenţi şi adulţi.

JOCOTERAPIE, terapeutică folosită în medicina psihiatrică, tera-
peutică în care se recurge la jocuri (de îndemânare, de competiţie etc.) pentru a se favoriza resocializarea bolnavilor mintali. (Sinonim: *ludo-terapie).*

Scopul este acela de a-1 scoate pe bolnav din trândăvia şi izolarea sa. Loisirurile dirijate au o mare importanţă în spitalele psihiatrice; dificultatea constă, în general, în antrenarea iniţială a bolnavilor.

JONES (Ernest), **neurolog şi psihanalist englez (Rhosfelyn, azi Gowerton, Ţara Galilor, 1879 -Londra, 1958).**

După studii de medicină la Universitatea din Londra, face cunoştinţă cu S. Freud, a cărui operă o admira. Numit profesor la Universitatea din Toronto, a introdus psihanaliza în Canada şi în Statele Unite. A fost, timp de 22 de ani, preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Psihanaliză. Opera sa cuprinde studii clinice şi teoretice *(Tratat teoretic şi practic de psihanaliză,* trad. fr. 1925) şi eseuri de psihanaliză aplicată la religie *(Psihologia religiei),* la artă, la literatură *(Hamlct şi Oedip,* trad. fr. 1967) etc. A publicat mai multe studii despre Freud *(Viaţa şi opera lui S. Freud,* trad. fr. 1958-1969).

JUCARE DE ROLURI, tehnică de grup, destinată învăţământului şi formarii participanţilor.

Derivată din psihodrama' lui J.L. Moreno, această metodă ia în general forma unei improvizaţii teatrale pe o temă dată. Studenţi în medicină, de exemplu, se întreabă cum să-i anunţe pe părinţi că noul lor născut este anormal. Unul dintre participanţi va juca rolul de mamoş, iar ceilalţi doi rolul tatălui şi al mamei. Monitorul

serveşte de ghid şi eventual poate interveni în joc. Răsturnări de roluri (medicul devine tatăl, şi viceversa) permit aprofundarea cunoaşterii acestor situaţii. Poate fi pus în joc totul, de la tensiunile psihologice care apar în cuplu sau în întreprindere până la problemele socioeco-nomice ale Lumii a treia. Jucărea de roluri dezvăluie aspecte nebănuite ale realităţii, mai bine decât orice discurs.

JUCĂRIE, obiect folosit de copii pentru a se amuza.
Jucăriile sunt suporturi ale dezvoltării intelectuale şi motorii a copiilor şi auxiliari ai părinţilor. Aceştia sunt conştienţi de acest lucru şi, în Franţa, consacră anual 13 miliarde de franci, în medie, pentru cumpărarea de jucării (R. ReVolle, 1988). Dar cele mai bune jucării nu sunt nici cele mai sofisticate şi nici cele mai luxoase.

JUDECATĂ, apreciere a unui raport între diferite idei; concluzie a unui raţionament.
Judecata nu se poate exercita fără un minimum de inteligenţă şi de cunoştinţe, dar nu se reduce la acestea: un cap „bine burduşit" nu este întotdeauna capabil de judecată; o tulburare afectivă este de ajuns ca să-1 facă să formuleze judecăţi false. Gelozia sau paranoia, de exemplu, duc la idei aberante.

JUNG (Cari Gustav), **psiholog şi psihiatru elveţian (Kesswil, Turgovia, 1875 - Kiissnacht, în apropiere de Zurich, 1961).**
Studii de medicină la Universitatea din Basel, pe care le-a completat, în 1902, la Paris, cu P. Janet. La Ziirich a fost asistentul lui E. Bleuler, apoi medic-şef al clinicii de psihiatrie a universităţii. Convertit în scurt timp la teoriile psihanalitice ale lui S. Freud.în 1907 a devenit discipolul şi prietenul acestuia. Fiu de pastor, însă căruia îi repugna aspectul materialist al ideilor freudiene, după o colaborare de cinci ani s-a separat de magistrul său, fondând o nouă şcoală, de „psihologie analitică". Până în 1946 a ocupat catedra de psihologie medicală la Basel, apoi a fondat la Ziirich, în 1948, Institutul Jung, pe care 1-a condus până la moarte.
Şi-a dezvoltat în numeroase lucrări ideile, dintre care cea mai importantă pare a fi aceea a *inconştietalui colectiv,* bază a imaginaţiei, comun tuturor popoarelor de-a lungul timpurilor şi care se manifestă în religii, mituri şi în doctrinele ezoterice. Pentru a verifica această concepţie funda-metală, Jung a întrepris o vastă anchetă. Făcând o serie de călătorii de studiu, a cercetat religiile primitive şi orientale, precum şi alchimia. Această imensă cercetare i-a confirmat autorului credinţa că există un fond comun universal, producător de arhetipuri, de imagini şi simboluri, independente de timp şi de spaţiu. Dintre lucrările traduse în limba franceză, cităm *L'homme a la decouverte de son ânie (1*943), *Typcs psychologiques* (1921), Mi we(1962).

K

KERSCHENSTEINER (Georg), **pedagog german (Munchen,** 1854-id., 1932).
După ce a fost, rând pe rând, învăţător, profesor de matematică şi de ştiinţe naturale şi consilier şcolar la Munchen (1895), a devenit profesor onorific la universitatea din acest oraş, unde a predat cursuri despre educaţie. Preocuparea sa este utilizarea intereselor practice ale elevilor în instruirea acestora şi legarea strânsă a învăţământului teoretic de exerciţiile concrete. Principalele sale scrieri sunt D/e *Entwicklung der zeichnerischen Begxbung* (Dezvoltarea talentului la desen, 1905), *Begriffder Arbeitsschule,* ediţia a 10-a, 1953), *Theorie der Bildung* (Teoria educaţiei, 1926).

KINEZĂ > ClNEZA.

KINSEY (Alfred Charles), **biolog american (Hoboken, New Jersey, 1894-Bloomington, Indiana,** 1956).
Profesor de zoologie la Universitatea din Indiana, în 1942 a fost însărcinat să efectueze o anchetă asupra sexualităţii americanilor. Cu echipele sale de colabo-
ratori, a cercetat 11 230 persoane (16 392 convorbiri), de pe întregul teritoriu al Statelor Unite, eşantion reprezentativ pentru populaţia americană. Rezultatele cercetărilor lor au fost publicate sub forma a două rapoarte, unul asupra comportamentului sexual al bărbatului (1948), altul asupra comportamentului sexual al femeii (1953). Cercetările au scos în evidenţă faptul că practicile sexuale ale bărbatului şi femeii sunt extrem de variate şi că ceea ce era blamat sus şi tare era în realitate practică curentă → PARAFILIE.

KLEIN (Melanie), **psihanalistă engleză de origine austriacă (Viena, 1882-Londra, 196O).**
Cercetările sale, axate pe conflictele precoce care apar în relaţia mamă-copil, o determină să distingă două momente în primul an de viaţă, caracterizat fiecare printr-o „relaţie cu obiectul" specială (adică un mod de a sesiza „obiectul" şi de a se situa în raport cu acesta).
Primul dintre aceste momente, zis „poziţie schizoparanoidă", acoperă primele trei sau patru luni din viaţa copilului. în această perioadă, sugarul stabileşte

relaţii cu un „obiect parţial", în principal sânul mamei, asupra căruia sunt proiectate impulsiile libidinale (instinctul vieţii) şi impulsiile agresive, ,.sadic-orale", deosebit de violente în această vreme. Aşa se face că sânul matern îi apare copilului ca obiect „bun" şi ca obiect „rău". Când procură plăcere" este „sânul bun şi iubit" şi orientează impulsia vieţii la exterior; când nu dă aceste satisfacţii şi este frustram, devine „sânul rău şi urât", suport al impulsiei agresive. Corelativ cu clivajul obiectului se produce un clivaj al Eului (un „Eu bun" şi un .,Eu rău"), în aşa fel încât aspectele „bun" şi „rău" rămân separate, „obiectul bun" neputând să fie distrus.
După această perioadă, de la circa patru luni şi până la finele primului an de viaţă, o mai bună organizare a percepţiilor îi permite sugarului o mai bună situare. Mama sa este sesizată în totalitatea ei, în calitate de persoană distinctă de el şi care, ba prezentă, ba absentă, stabileşte relaţii cu alţi indivizi. Se instaurează atunci *poziţia depresivă,* al cărei punct culminant este atins către luna a şasea. La „obiectul total" se raportează, de acum înainte, impulsiile libidinale şi impulsiile distructive. Acelaşi „obiect", mama, este în acelaşi timp iubit şi urât. Copilul trăieşte experienţa ambivalenţei, generatoare de culpabilitate. Aceasta este sursa formaţiilor reacţionale, cum este dorinţa de a repara daunele aduse în planul fantazării; mecanismele proiecţiei* se atenuează, pe când acelea ale introiecţiei" se intensifică, în mod corelativ, Eul, încetând de a se mai fragmenta în componente „bune" şi „rele", tinde spre o mai bună integrare. Poziţia depresivă este depăşită atunci când „obiectul bun" este introiectat în mod stabil şi durabil.

Pentru Melanie Klein nici una dintre aceste două faze, care culminează în prima copilărie, nu este vreodată abandonată definitiv şi orice persoană, dc-a lungul vieţii, poate să regreseze la una sau alta din ele. Cea mai arhaică, aceea în care domină clivajul obiectului si clivajul Eului şi în care mecanismele de apărare sunt, în esenţă, proiecţia şi introiecţia, ar corespunde unei structuri psihotice care s-ar regăsi la adultul schizofrenic şi la paranoic. A doua, în care Eul este unificat şi în care mecanismele de apărare sunt mai ales formaţiile reacţionale, izolarea etc., corespunde proceselor psihice pe care le regăsim în stările de depresie.
Pe de altă parte, trebuie notat că M. Klein deplasează complexul lui Oedip la această a doua fază („poziţia depresivă"), anume la perioada în care se poate edifica relaţia eu „persoane totale". Din opera Melaniei Klein se pot citi lucrările următoare: *Psihanaliza copiilor* (l922); *Eseuri de psihanaliză (*1947); *Dezvoltarea psihanalizei* (l952).
KOMENSKY (Jan Amos), pedagog ceh (Nivnice, Moravia, 1592 -Amsterdam, 1670).
Pastor al Bisericii protestante, proscris în ţara sa devastată de Războiul de 30 de ani, duce o viaţă rătăcitoare, solicitând în Europa sprijin pentru fraţii săi persecutaţi. Găseşte totuşi răgazul să scrie patruzeci de lucrări pedagogice, dintre care cităm: *Janua linguarum reserata* (1631); *Didactica Magna(lt>32).*
Recomandările sale profetice privind educaţia au fost în parte realizate în Franţa cu trei secole mai târziu: democratizarea învăţământului, creşe, grădiniţe de copii şi şcoli primare obligatorii, educarea

retardaţilor. El preconizează orientarea profesională de la 14 ani, ajutoare materiale din partea statului pentru studenţii săraci, educarea morală, estetică şi fizică a elevilor. El cere ca şcolarii să experimenteze, să manipuleze obiectele, să viziteze atelierele, să facă excursii în natură, în această privinţă Komensky poate fi considerat veritabilul fondator al şcolii active*.
KREINDLER (Artur). neurolog român (Bucureşti, 190O-id., 1988).
Absolvă Facultatea de Medicină din Bucureşti (1926) şi obţine titlul de doctor în medicină cu teza *Tonusul vegetativ şi probele sale farmacologice* (1926), după care îşi completează studiile la Paris. Devine unul dintre marii protagonişti ai neurologiei româneşti, în colaborare cu profesorul Gh. Marinescu, a cercetat problematica reflexelor condiţionate în psihopatologie şi psihiatrie (1935). în *Dinamica proceselor cerebrale* (1967) abordează, în final, problema conştiinţei umane ca fenomen de relaţie. Nu există - conchide A. Kreindler - o conştiinţă flotantă în univers, nelegată de un subiect, nelegată de un substrat, „în ceea ce
priveşte afirmaţia că conştiinţa nu este un fenomen fiziologic, putem spune numai că ea este şi unul fiziologic", scrie el. îi mai datorăm, între altele: *Leş reflexes condi-tionncls,* cu o prefaţă de Henri Wallon (1947); *Epilepsia* (1955); *Nevroza astenică* (1956); *Factorul psihologic în reabilitarea şi reeducarea afazicilor* (1969); *Infarctul cerebral şi hemoragia cerebrală* (1972); *Structura şi funcţiile sistemului nervos central* (1976); *Agnozii şi apraxii* (1977).
KRETSCHMER (Ernst), psihiatru german (Wiistenrot, în apropiere de Heilbronn, 1888-Tubingen, 1964).
După ce a studiat medicina la Tiibingen, Miinchen şi Hamburg, ocupă funcţii de medic asistent, apoi de medic principal al clinicii neurologice a Universităţii din Tiibingen (1913-1926). Numit profesor de neurologie la Universitatea din Marburg-an-Lahn, ocupă această catedră timp de douăzeci de ani, până în 1946, când se întoarce să conducă clinica de la Tiibingen. Opera sa scrisă este foarte vastă, îi datorăm în special *Paranoia si sensibilitate* (1918); *Structura corpului şi caracterul* (1921); *Psihologic medicală (*1922); *Studii psihoterapeutice* (1949).
LABILITATE, termen preluat din chimie pentru a caracteriza o componentă instabilă a personalităţii, în special atenţia şi afectivitatea atunci când acestea sunt foarte nestatornice.

Labilitatea afectivă, numită şi variabi-litate a dispoziţiei, este succesiunea rapidă sau chiar coexistenţa, sub influenţa unor factori exteriori sau a ideaţiei interne, a unor sentimente diferite şi adesea contradictorii, în domeniu] intelectului ea este corolarul mobilităţii atenţiei şi al fugii de idei. Aproape că s-ar putea califica labilitatea afectivă drept „mobilitate a afectivităţii" sau „fugă de sentimente". Se observă mai ales la copii şi la adulţii atinşi de excitaţie maniacală, în copilărie, ca şi în cazul maniei, afectivitatea şi ideaţia sunt superficiale, o stare afectivă succedându-i alteia cu o rapiditate uluitoare. Cu toate că i se aseamănă, ambivalenţa' patologică se distinge de labilitatea afectivă prin caracterul ei nemotivat şi incomprehesibil.

176

LACAN (Jacques Mărie), medic şi psihanalist francez (Paris, 1901 -id., 1981).

Concepe inconştientul ca pe o reţea de „semnificanţi" în care fiecare element este asociat cu altele; aceste combinaţii de semnificanţi ascultă de legi precise şi constituie categorii şi subansambluri. Dat fiind faptul că obiectul psihanalizei este inconştientul, trebuie - spune el - să-I aducem, practic şi teoretic, la locul său de origine, câmpul limbajului, studiindu-1 aşa cum studiem limbajul, în lumina lingvisticii. Copilul suportă limbajul şi cultura societăţii căreia îi aparţine fără altă alternativă decât de a le accepta sau de a deveni alienat, în aceste condiţii, fiinţa autentică nu este niciodată de găsit în discursul şi conduita persoanei, şi se ascunde întotdeauna sub masca acesteia. Niciodată însă nu eşti sigur că 1-ai înţeles pe acest autor. într-adevăr,în limbajul său ermetic, ba chiar autistic, termenii ezoterici şi neologismele abundă, unul şi acelaşi cuvânt putând căpăta semnificaţii multiple. Este de crezut, spune F. Roustang

LATERALITATE

l 1986), că principiul de unitate al operei lui Lacan, „ţesută toată din confuzii".este

arată că lapsusul ziţiei a două inti

onsecmţa opo-•ite. dintre care

vată". Dintre operele sale, cităm *Scrieri* (1966) şi *Etica psihanalizei* (1986).

LAGACHE (Daniel), **psihanalist francez (Paris, 1903-id., 1972).**

Agregt de filosofic (1928) si doctor în medicină (1934), este numit profesor de psihologie mai întâi la Facultatea de Litere din Strasbourg (1937), apoi la Sorbona (1947). Pentru acest practician al psihanalizei psihologia nu poate fi decât „clinică", iar obiectul ei studiul conduitelor' individuale, examinate într-o conjunctură socioafectiva şi culturală determinată. Lagache a fost acela care a introdus la Sorbona psihanaliza, unde a predat-o, dându-i o specificitate personologică legitimă şi remarcabilă. Principalele sale lucrări sunt *Geli'ziii eroticii* (1947, 2 volume) şi *Unitatea psihologiei* (1949).

LALAŢIUNE •- GÂNGURIT.

LAPSUS, eroare comisă în vorbire sau în scris.

înlocuirea unui cuvânt cu altul se poate explica prin oboseală, excitaţie sau o tulburare a atenţiei. Cu toate acestea, după Freud, această explicaţie ar fi insuficientă deoarece nu ne explică forma pe care o ia lapsusul. Cum să-ţi explici extrem de frecventul lapsus care constă în a exprima exact contrariul a ceea ce intenţionai să spui? „Declar şedinţa închisă!" spune un preşedinte de cameră în timp ce el de fapt deschide acea şedinţă; „soţul meu poate mânca tot ce vreau" spune o femeie autoritară (în loc de „tot ce vrea"). Psihanaliza

Starea fiziologică poate favoriza lapsusurile, diminuând controlul de sine, dar nu le creează. → ACT RATAT; UITARE.

LATERALITATE, dominanţă funcţională a unei laturi a corpului uman asupra celeilalte, dominanţă care se manifestă în special în preferinţa de a se servi în mod electiv de un ochi sau de unul dintre braţe pentru a executa operaţii care cer o oarecare precizie.

Au fost avansate mai multe ipoteze explicative pentru acest fenomen: anatomică, bazată pe faptul că emisfera cerebrală stângă ar fi mai bine irigată de sânge; sociologică, bazată pe o valorizare socială a dreptei; ba chiar şi psihanalitică. Dar nici una dintre aceste explicaţii nu este cu totul satisfăcătoare. De fapt nu există o deosebire semnificativă între constituţiile anatomice ale dreptacilor şi stângacilor, ei găsindu-se în aceleaşi proporţii la toate rasele. Mai mult, studiile referitoare la lateralitate au arătat că, la acelaşi individ, dominaţia laterală poate să difere de la ochi la mână sau la picior. Se pot întâlni, de exemplu, subiecţi stângaci în ceea ce priveşte ochiul şi dreptaci în ceea ce priveşte mâna. în această chestiune este greu să se discearnă partea care revine factorului educaţional de cea care ţine de cel fiziologic. Indivizii deficitar lateralizaţi dovedesc dificultăţi serioase în coordonarea mişcărilor, în organizarea activităţii lor tempo-spaţiale şi, îndeosebi atunci când sunt şcolari, în utilizarea limbajului verbal şi învăţarea scrisului. → DISLEXIE; STÂNGĂCIE.

177

LAVATER

LAVATER (Johann Kaspar), filosof elveţian (Ziirich, 1741 -id., 18O1).

A renovat fiziognomonia*, ale cărei ba/.e au fost puse in Antichitate, şi s-a interesat de grafologie'. Ei nu studia numai organizarea morfologică a capului, ci încerca să descifreze caracterul prin prisma expresiei faciale si a ansamblului corpului. Ale sale *Studii fiziognomonice* (1772) şi ale sale *Elemente de fiziog-nornonie pentru facilitarea*

*cunoaşterii şi iubirii oamenilor (*1775 - 1778), care au cunoscut un succes extraordinar, nu au un caracter cu adevărat ştiinţific.

LECTURĂ, acţiune prin care luăm cunoştinţă de conţinutul unui text scris.

învăţarea cititului, adică a înţelegerii semnificaţiei seninelor codificate de societate, constituie un scop de primă importanţă al şcolii. Această achiziţie accelerează procesul de socializare demarat de limbajul oral. Ea pretinde anumite condiţii intelectuale şi sonzorial-motorii: nivel mental de cel puţin şase ani, o bună late-ralizare, o bună orientare temporală (ritm). Există diferite metode de învăţare a cititului, dintre care principale sunt: s/'/i-fet/ce(sau „silabice": literele, care simbolizează sunetele, sunt combinate în silabe, cuvinte şi fraze) şi *analitice* (sau globale: copilul analizează fraze), mai naturale şi mai atrăgătoare decât primele, dar de o aplicabilitate dificilă.

LENE, aversiune faţă de efort.

Psihologia nu consideră lenea ca pe un viciu sau ca pe o absenţă de voinţă, ci ca pe un simptom al unei tulburări psihologice sau corporale. Fuga de efort poate fi, într-adevăr, cauzată de subalimentare, surmenaj, de un văz defectuos, de o primă
infecţie tuberculoasă etc. ori de perturbaţii psihoafective: complex de inferioritate şi retractilitate al Eului, gelozie la adresa unui frăţior nou venit pe lume, ostilitate faţă de părinţi frustratori, precum şi, în sfârşit, de condiţii educaţionale deficitare. Foarte adesea interesul pentru muncă reapare atunci când condiţiile fizice sau morale s-au ameliorat.

LEONTIEV (Alekseiev Nikolaievici), psiholog rus (Moscova, 1903 - id., 1979).

Discipol al lui L. S. Vîgotski (1896-1934), a fost influenţat de teoria istorico-culturală a acestuia, potrivit căreia oamenii construiesc istoria, fiind totodată determinaţi de ca. Şi-a efectuat însă cercetările mai ales prin prisma *teoriei reflectării* a lui Lenin, care concepe spiritul ca pe o reflectare activă a realităţii sensibile, pe care o interpretează şi o modifică. Dintre operele sale, citãm *Dezvoltarea psihismului* (1959, trad.fr. 1976).

LEPTOSOM. Individ cu forme lungi, cu o înfăţişare firavă care, după E. Kretschmer, ar fi lesne fatigabil, hipersensibil şi închis în lumea sa interioară. → ScHIZOTIMIE.

LEPTOSOMIE, ansamblu de caractere morfologice proprii leptoso-mului'.

Forma externă a leptosomiei constituie tipul astenic".

LEUCOTOMIE - LOBOTOMIE.

LEVI-STRAUSS (Claude), **sociolog si etnolog francez (Bruxelles, 19O8).**

Profesor la College de France (1959), ocupă prima catedră de antropologie

socială. După ce a efectuat mai multe misiuni în Asia şi America de Sud, a publicat importante lucrări: *Structurile elementare ale rudeniei* (1949); *Antropologic structurală* (1958); *Gândirea sălbatică* (1962). în toate acestea studiază manifestările spontane ale gândirii umane, îi mai datorăm: *Tropice triste* (1955); *Totcmismul azi* (1962); seria de *Mitologice* (1964-1971); De *aproape şi de departe* (1988), ca şi numeroase alte lucrări, în 1973 a fost ales membrii al Academiei Franceze.

LEWIN (Kurt), **psiholog american de origine germană (Mogilno, Prusia, azi în Polonia, 1890 - Newton viile, Massachusetts, 1947).**

Profesor de psihologie la Universitatea din Berlin (1926), o dată cu ascensiunea nazismului a emigrat în Statele Unite. Din 1932 în 1945 a predat în diferite universităţi (Stanford, Corneli, Harvard). Influenţat de climatul de cercetare american, a abandonat subiectele clasice ale psihologiei (voinţă, asociaţie, percepţie) pentru a studia, dintr-un punct de vedere dinamic, unele probleme speciale ale comportamentului uman: frustrarea şi regresiunea (1937-1941), nivelul de aspiraţie (1936-1944),învăţarea (1942). Teoria sa, întemeiată pe noţiunea de „câmp psihologic", 1-a condus să studieze experimental grupurile mici şi dinamica lor internă. Extrase din opera sa au fost publicate în limba franceză sub titlul *Psihologia dinamică (\959).*

LIBIDO, energie vehiculatoare a instinctelor vieţii.

Libidoul are o importanţă fundamentală în conduitele umane, pe care în mare parte
le condiţionează. Nefiind ataşată exclusiv de funcţionarea organelor genitale, această energie se poate orienta spre obiecte sau persoane *(libido obiectai),* se poate întoarce spre propriul corp *(libido narcisic)* sau poate alimenta activităţi intelectuale (*libido sublimat).*

Există un echilibru energetic între libidoul narcisic (sau „libidoul Eului") şi libidoul obiectai: când unul sporeşte, celălalt scade, în cursul creşterii şi dezvoltării individului această energie instinctuală se localizează în anumite zone crogene*, variabile de la o vârstă la alta, după cum se fixează şi asupra anumitor obiecte. Psihanaliza explică numeroasele trăsături de caracter şi majoritatea comportamentelor inadaptate (nevroze, perversiuni) prin fixaţiile' durabile ale libidcului în diversele puncte ale evoluţiei sale sau prin regresiune* la unul din aceste stadii. I se reproşează teoriei libidoului faptul că reduce toate conflictele la această singură sursă de energie.

LIDER, acela care se află în fruntea unui grup, pe care îl animă şi îl conduce.

O dată cu introducerea psihologiei în industrie şi în armată, psihologilor însărcinaţi cu selecţia cadrelor li s-a pus problema şefului. Ei au constatat în primul rând că opiniile general admise (şeful este competent, hotărât, autoritar etc.) nu sunt întotdeauna valabile; aceste opinii corespund mai degrabă unui stereotip social decât realităţii, care este infinit mai nuanţată şi mai complexă. Nu există un singur tip de lider, ci o multitudine, fiecare variind potrivit caracteristicilor specifice grupului său: unitate militară, echipă de lucru, organizaţie de loisir, grupe de copii,

de adolescenţi, de bărbaţi sau de femei etc. Sub influenţa lui K. Lewin şi a discipolilor săi, interesul cercetătorilor s-a deplasat de la personalitatea şefului la grup şi la dinamica sa internă. Comanda nu mai este un fenomen individual, ci rezultatul unor

selecţionare a ofiţerilor şi a şefilor de întreprinderi. Celor dintâi li s-a propus, de exemplu, să traverseze un râu adânc, având la dispoziţie un material rudimentar, iar celorlalţi li s-a cerut să rezolve o

plinit, în aceeaşi măsură ca şi al factorilor personali, al structurii şi reţelelor de comunicare proprii grupului (transmiterea de informaţii pe calc ierarhică, de exemplu).

Cercetările experi- (______________]

mentale în grupurile mici au putut stabili că poziţia unui subiect în sistemul de comunicare determină funcţia sadeiidcnîntr-oreţca j 3 sub formă de spiţe ale ~~ unei roţi (a se vedea figura alăturată), subiectul plasat la centru (5) ocupă această funcţie, deoarece el este acela care receptează şi transmite cel mai mare umăr de informaţii. Sociometria", pe de altă parte, arată că, într-un grup în care intervin simpatii şi antipatii, individul cel mai adesea apreciat de camarazii săi pentru calităţile sale umane îndeplineşte în mod frecvent rolul de şef, cu toate că nu este întotdeauna şi cel mai competent, într-un grup neinstu-ţionalizat se asistă de obicei la emergenţa a doi lideri, unul acceptat pentru ideile şi eficienţa sa, celălalt pentru farmecul său; influenţele lor se completează, întocmai ca în monarhiile constituţionale (regele şi primul-ministru) sau ca în familii (tatăl şi mama).

Şeful se defineşte mai puţin prin calităţile sale personale cât prin rolul său social. El este acela care dă ansamblului coeziunea necesară pentru realizarea scopului grupului. Avându-se în vedere acest criteriu, s-au creat anumite situaţii de

mia. Ne apropiem astfel de situaţia reală (singura indicată să confirme valoarea unui şef), dar şi aceste experienţe rămân în mod inevitabil artificiale, în pofida tuturor strădaniilor de a le apropria de cele reale. » COMANDĂ.

LIMBAJ, funcţie de exprimare şi de comunicare a gândirii prin utilizarea de senine care au o valoare identică pentru toţi indivizii din aceeaşi specie, în limitele unei arii determinate.

Limbajul, care este în acelaşi timp act şi instrument de comunicare bazat pe legi independente de subiecţii particulari, ne introduce în existenţa socială.

Se disting mai multe forme de limbaj:

1) *pasiv* (acela pe care îl înţelegem);

2) *activ* (acela pe care îl folosim, întotdeauna mai redus decât precedentul);

3) *verbal;* 4) *neverbal.* Vorbirea nu este indispesabilă pentru a transmite semnificaţii de la persoană la persoană. Gesturile, mimica, atitudinile sunt în numeroase cazuri suficiente spre a ne exprima intenţiile,dispoziţia,îndoielile etc. Limbajul mimico-gesticular al surdomuţilor permite chiar şi exprimarea de idei abstracte.

Limbajul nu este rezervat doar fiinţelor umane. Animalele posedă propriile lor mijloace de comunicare: ţipete, grohăituri, mugete etc. însoţesc reacţiile afective; aceste manifestări par înnăscute şi uniforme la specia respectivă. Este posibil

ca animalele să „vorbească" între ele. J. C. Lilly consideră că delfinii comunică între ei prin ultrasunete si că dispun de un „vocabular" întins. El a relevat că un animal solitar rămâne tăcut, că doi delfini „stau de vorbă" calm, pe când un grup face (în ultrasunete) un vacarm extraordinar. Pe de altă parte, K. von Frisch a arătat că albinele posedă un limbaj simbolic precis (dansuri pe fagurele de ceară), datorită căruia ele indică celorlalte lucrătoare direcţia, distanţa, amplasamentul nectarului, ba chiar si calitatea sa. Ignorăm încă aproape totul despre limbajul animalelor, dar, din câte cunoaştem, se pare că ci se deosebeşte de al nostru prin caracterul său înnăscut şi că în primul rând parc legat de situaţia pre/entă (ceea ce i-ar inter/.ice transmiterea descoperirilor făcute.

Spre deosebire de animale, noi ne învăţăm limbajul. Această achiziţie este condiţionată de maturizare' şi de integrarea

individului intr-un grup uman. bara una sau cealaltă dintre aceste condiţii învăţarea vorbirii* este imposibilă: copilul mic normal nu vorbeşte decât la un an, iar idiotul* nu va ajunge niciodată la planul limbajului. Pe de altă parte, un copil lăsat în părăsire, chiar dacă echipamentul său nervos şi senzorial-motor este intact, nu va vorbi (cazul copiilor sălbatici, de exemplu), deoarece îi lipseşte, ca şi copilului surd, modelul auditiv pe care să-1 poată imita, într-adevăr, la om imitaţia are un rol capital în dobândirea individuală a limbajului. Imitaţia este aceea care îl face pe copil să repete mai întâi cuvinte, apoi fraze, făcând-o în mod corect, deşi habar nu are de sintaxă.

La început sugarul nu dispune decât de mimică, de atitudini, de sunete şi de ţipete
spre a-şi exprima Stările afective, începâd cu luna a doua el gângureşte şi, găsind plăcere în vocalizele sale, repetă la nesfârşit propriile-i sunete (reacţia circulară caracteristică lunii a şasea), înainte de a le reproduce pe acelea ale membrilor anturajului (luna a noua), în această perioadă el începe să înţeleagă unele expresii şi să dobândească un vocabular pasiv. Primele cuvinte le pronunţă, în general, la un an şi au valoarea unor fraze: „lailai" poate însemna atât „iată laptele" cât si „vreau lapte". La circa un an şi jumătate copilul construieşte pseudofra/e, alăturând două cuvinte („Nani buba!" înseamnă „Ani s-a lovit"); apoi introduce verbe la infinitiv şi, către vârsta de doi ani, formează mici fraze corecte. De acum încolo vocabularul său se îmbogăţeşte rapid: la patru ani dispune de l 500-2 000 de cuvinte, la şase ani de 2 500-3 (XX) de cuvinte (vocabularul unui adult cu o cultură medie este de aproximativ 20 (MX) de cuvinte). Aceste achiziţii presupun integritatea organelor nervoase, senzoriale şi motorii, precum şi aptitudini intelectuale suficiente (observaţie, memorie...), fără de care învăţarea limbii este cu neputinţă. Mai mult, este necesar ca micuţul să aibă dorinţa de a comunica cu membrii anturajului său. Fără această dorinţa, limbajul, care nu este natural, rămâne sărac şi doar pasiv (mutism psihogen).
Instrument privilegiat de socializare, care permite comunicarea gândirii, acţionarea asupra semenului (poruncile şi întrebările cer răspunsuri), adaptarea la grup (transmiterea de norme sociale) sau propria punere în valoare (cazul copilului care pune întrebare după întrebare ca să atragă atenţia asupra lui), limbajul serveşte de asemenea la recunoaşterea vorbitorului ca

persoană de către celălalt sau la eliberarea de tensiuni interioare prin injurie fcând agresiunea directă este imposibilă), ca şi prin confesiune sau psihanaliză, în sfârşit, limbajul completează celelalte surse de cunoştinţe, anticipând experienţa personală, pe care o provoacă şi o călăuzeşte. El constituie, în acelaşi timp, instrumentul esenţial al gândirii şi baza vieţii sociale.

LIMFATIC, în teoria celor patru temperamente a lui Hippocrate, subiect la care limfa (sau „flegma") predomină sau se prespune că predomină.

După această clasificare, „limfaticul" ar avea tenul livid, ar fi încet în mişcări, rece şi metodic.
Actualmente termenul se utilizează pentru a desemna o persoană astenică' lipsită de energie, pasivă şi molâie, ale cărei reacţii afective si activitate generală sunt sub cele normale.

LIMITAREA NAŞTERILOR

MENTAREA NAŞTERILOR.
- REGLE-

LOBOTOMIE sau LEUCOTOMIE,

operaţie chirurgicală care constă în secţionarea fasciculelor de fibre nervoase intracerebrale care unesc baza creierului (talamus, hipota-lamus) cu scoarţa cerebrală.

Propusă de E. Moniz (1935) şi pusă la punct de W.J. Freeman şi J.W. Watts (1942), această tehnică a fost frecvent utilizată, până în anii 1960, în tratarea tulburărilor mentale (psihastenie, obsesie, agitaţie cronică etc.). Practic ea nu are nici un efeet curativ, ci suprimă latura neplăcută a anumitor simptome. Azi metoda este abandonată. → NEUROCHIRURGIE.

LOCKE (John), **filosof englez (Wrington, Somersetshire, 1632 -Oates, Essex, 1704).**

Originar dintr-o familie burgheză excesiv puritană, face studii de medicină la Oxford, apoi la Montpellicr şi se ataşează de casa contelui de Shaftesbury, pe care îl urmează în exilul său în Olanda (1683-1689). La întoarcerea în Anglia, după revoluţia din 1688, publică mai multe lucrări filosofice şi un tratat despre educaţie *(Câteva idei asupra educaţiei,* 1693), în cure condamnă sistemul tradiţional, bazat pe verbiaj si pe studiul cuvintelor, fără obiecte. Locke este un precursor al şcolii active", ale cărei idei generoase nu s-a reuşit încă să fie generalizate.

LOEB (Jakob), **fiziolog american de origine germană (Mayen, Renania, 1859-Hamilton, Bermude, 1924).**

A studiat, din 1890, comportamentele de orientare ale animalelor sub influenţa unei surse de excitaţie externe (lumină, căldură), pe care le-a asimilat cu tropiv mele plantelor. A studiat, de asemenea, sensibilitatea diferenţială şi memoria asociativă. Dintre lucrările sale, citām: *Fiziologia comparată a creierului şi psihologia compărută (M*)); Concepţia mecanică a vieţii* (1912); *Organismul studiat ca un între*
dbilă.

LOGOREE, pălăvrăgeală

Se observă, într-o formă minoră, la unele persoane frivole şi la unii flecari care îşi maschează sărăcia de idei sub un val de cuvinte „goale", în domeniul patologiei, logoreea se observă mai ales în stările de exaltare maniacă.

LOISIRURI, activităţi cărora individul li se consacră absolut de

bunăvoie, în timpul disponibil în afara orelor de muncă şi obligaţiilor sociale, spre a se distra, a se odihni sau a

se instrui.
Forma loisirurilor (s-ar putea adopta mai degrabă grafia *loazir - Ioitziruri* - nota trad.) variază cu vârsta şi cu mediul sociocultural. Maşinismul industrial, dezumanizând munca (sarcini parcelare), l-a privat pe individ de bucuria creaţiei. Loisirurile permit să se restabilească echilibrul, dân-du-i omului ocazia de a reali/a acea parte din el însuşi pe care viaţa profesională
0 lasă nesatisfăcută. O dată cu progresul automatizării, timpul consacrat loisirurilor devine tot mai important. Cheltuielile care
1 se alocă cresc în mod proporţional. După datele I.N.S.E.E., francezii, care în 1960 rezervau 5,6% din bugetul lor loisirurilor, în anul 2(XX) le vor consacra 10%. în 1987, totalul cheltuielilor pentru loisiruri-cultură s-a ridicat la 232 miliarde, adică 4 IX)0 de franci de persoana. → DELINCVENTĂ; Joc.
LORENZ (Konrad), **etologist austriac (Viena, 1903 - Altenberg, Austria, 1989).**
După ce a predat psihologia animală la Universitatea clin Viena şi a condus departamentul de psihologie al Universităţii din K6nigsberg,este numit director al Institutului de studiere comparativă a comportamentului (Altenberg). Studiază animalele în natură sau în condiţii cât mai apropiate posibil de acelea din mediul natural. A putut astfel să demonstreze rolul social al anumitor stimuli specifici sau „declanşatori", cum sunt o atitudine, o culoare sau un miros, şi a elaborat teoria „mecanismului declanşator înnăscut". Conform şcolii obiectiviste, fiecare specie animală este sensibilă la un anumit număr
de stimuli (şi nu la alţii), care declanşează comportamente determinate. Ghidrinul,de exemplu, peşte de apă dulce, reacţionează prin agresivitate în prezenţa unui peşte sau a unei momeli cu pântecele roşu. Dintre numeroasele lucrări ale lui K. Lorenz, cităm: *Agresiunea,* o *istorie naturală a aşa-zisului rău* (1963); *Evoluţie şi modificarea comportamentului: înnăscutul şi dobânditul* (1965); *Bazele etologici* (1984); *Omul în pericol* (1985). împreună cu N. Tinbergen şi K. von Frisch, obţine în 1973 Premiul Nobel pentru medicină. → IMPREGNAŢIE.
L.S.D., halucinogen puternic extras din alcaloizii unei ciuperci parazite a secarei, „corn-de-secară".
O picătură pe o bucăţică de zahăr este suficientă ca să provoace transformări ale stării mentale: percepţiile vizuale şi auditive se modifică, gândirea se dezorganizează, inhibiţiile dispar, timpul pare să încremenească. L.S.D. (sau lisergamida) nu determină dependenţă fizică, dar supra-dozarea si produsele asociate (amfetamine*) pot să producă tulburări mentale ireversibile, iar la femeile gravide poate cauza malformaţii ale fătului, în Franţa, numărul utilizatorilor acestui drog a atins cifra maximă în 1982 (3 067 persoane interpelate); de atunci încoace este într-o regulată descreştere (86 de interpelări în 1987, potrivit statisticilor oficiale).
LUDOTERAPIE - JOCOTERAPIE.
LURIA (Aleksandr Romanovici), >
şi psiholog rus (Kazan, 19O2 -
Moscova, 1977).
Experienţa sa, dobândită la căpătâiul celor cu leziuni ale creierului, l-a dus la
LURIA
formularea principiului *localizării dinamice,* potrivit căruia există sisteme funcţionale complexe care sunt subtensionate de activitatea concertată a diverse zone cerebrale, uneori aflate la distanţă în topografia cerebrală. Conform acestui principiu, memoria, limbajul şi celelalte funcţii mentale importante nu mai trebuie considerate nişte entităţi specifice care depind de activitatea unor centri cerebrali bine delimitaţi, ci consideraţi mai degrabă drept nişte sisteme funcţionale constituite din ansambluri dinamice diferite, extrem de suple, şi de procese interconectate care se bazează pe structuri anatomice variate, fiecare intervenind în mod specific în funcţia mentală aflată în joc.
Pentru Luria, cortexul cerebral reuneşte trei elemente esenţiale, a căror participare simultană este necesară în orice tip de activitate mentală. Primul receptează mesajele provenite de la mediul interior, le face analiza şi sinteza, apoi asigură reglarea bazei funcţionării corticale. Pe plan anatomic, acest element se găseşte pe
faţa internă a emisferelor cerebrale care corespunde „lobului limbic" (acesta este situat la baza creierului şi este delimitat de circumvoluţiunile corpului calos si hipocampului) şi pe faţa orbitală a cortexului frontal. Al doilea element culege informaţiile care provin din mediul exterior, le analizează şi sintetizează; corespunde feţei externe a cortexului emisferelor cerebrale, în spatele scizurii lui Rolando, ca şi cortexului occipital intern. Al treilea element, constituit de cortexul feţei externe a emisferelor cerebrale, anterior scizurii lui Rolando
receptează informaţiile transmise de primele două elemente; aici se elaborează programele comportamentelor adaptate la sarcina de efectuat, asigurându-li-se realizarea.
Luria este unul dintre fondatorii neuro-psihologiei. îi datorăm numeroase lucrări, dintre care cităm; *Funcţiile canicule superioare ale omului* (1962); *O memorie prodigioasă: studiu psihobiografic* (1965); *Copilul fntârziat mental (*1974).
MAGIE, artă de a acţiona asupra flintelor şi lucrurilor prin anumite mijloace simbolice (cuvinte, gesturi...) şi de a produce astfel efecte extraordinare.

în unele societăţi, arată M. Mauss, cel care vrea să-şi orbească un duşman trece un fir de păr prin urechile unui ac cu care s-au cusut trei linţolii, apoi cu acel ac înţeapă ochii unei broaşte-râioase. La noi baţi în lemn ca să îndepărtezi ceasul cel rău. Acest fenomen social, universal şi permanent, corespunde unei credinţe colective *a priori* în puterea de acţiune a fiinţelor asupra lumii exterioare şi, în acelaşi timp, corespunde insecurităţii profunde care zace în adâncul fiecărui om. Policrate, spune G. Gusdorf, a sacrificat un inel de o valoare inestimabilă, pe care 1-a aruncat în mare pentru a îndepărta pericolul magic la care îl expunea un exces de fericire.
Aşa cum consideră B. Malinowski, referindu-se la „primitivi", se pare că s-a recurs la magie ori de câte ori s-a abordat o chestiune importantă despre care se credea că nu poate fi dusă la capăt prin propriile mijloace, în magie, ca şi în
religie, „ideile inconştiente sunt acelea care intră în acţiune" (M. Mauss). Gândirea magică nu este apanajul subiecţilor frustraţi sau „primitivi". Ea se poate manifesta la orice persoană, fie ea şi cultivată. Un rol considerabil are însă magia la bolnavii mintali, mai ales la deliranţi.
MAKARENKO (Anton Semionovici), **pedagog sovietic (Bielopolie, Ucraina, 1888 - Moscova, 1939).**
La început institutor, după Revoluţie se consacră reeducării delincvenţilor minori şi adolescenţilor inadaptaţi, vagabonzi, în 1920, organizează „Colonia Maxim Corlei", iar în 1927 „Comuna F. Dzerjinski". în aceste colectivităţi, minorii, reuniţi pe secţii, în vederea efectuării unei munci comune, sub conducerea unui educator, se socializează şi mai ales dobândesc sensul unei „discipline conştiente". Povestea romanţată a experieţelor sale poate fi citită în cărţile sale (traduse în limba franceză). *Poem pedagogic* (1933-1935) şi *Steaguri pe turnuri* (1938).
MALADIE, alterare a sănătăţii ca urmare a incapacităţii corpului de
MALIŢIOZITATE
a-şi utiliza mecanismele organice de apărare contra unei agresiuni din exterior (traumatism, toxiin-fecţie etc.) **sau de a-şi rezolva conflictele psihologice.**
După mediul căruia îi aparţine, bolnavul recunoaşte mai mult sau mai puţin uşor realitatea stării sale (ţăranii şi „cadrele", percepând maladia ca pe o slăbiciune,
adevărul). Dacă maladia este acceptată de subiect, pe plan psihologic se produce un fel de regresiune: interesul se deplasează de la lumea exterioară la corpul propriu care, deodată, devine prevalent; bolnavul se comportă ca un copil care depinde de anturajul său, manifestând egocentrism şi, uneori, tiranie. Maladia poate să satisfacă unele persoane, care găsesc în ea avantaje apreciabile (degajare de responsabilităţi). Nu rareori pot fi văzuţi nevrotici care îşi întrerup tratamentul de îndată ce înţeleg că, vindccându-se, vor pierde beneficiile stării de boală'.
MALIŢIOZITATE, propensiune de a face rău.
Unele persoane au o plăcere răutăcioasă de a stârni intrigi, de a răspândi zvonuri răuvoitoare la adresa semenilor. La copii, maliţiozitatea se exercită mai ales asupra animalelor şi camarazilor mai slabi, care sunt chinuiţi fizic şi moral; uneori drept ţintă este luat un adult, căruia i se aduc acuzaţii odioase. Această formă de perversiune agresivă este adesea cauzată de tulburări ale dezvoltării afective.
MANIE, stare de excitaţie psiho-motorie şi de exaltare psihică.
asociată cu logoree, euforie şi turbulenţă.
Glumind întruna, sărind de la una la alta, agitându-se zgomotos, râzând din te miri ce, maniacul pare fericit că trăieşte pentru a se da în spectacol. Apetitul său alimentar şi sexual este exagerat, forţa sa fizică pare inepuizabilă. Această stare ar fi de origine constituţională, dar poate fi provocată şi de factori afectivi (doliu), intoxicaţii (alcool, cocaină...), infecţii (encefalite). Excitaţia maniacală necesită izolarea într-un centrii spitalicesc specializat şi o chimioterapie (neuroleptice). După cum vedem, mania nu are nimic de-a face cu bizareriile şi micile capricii (limbaj preţios, calambururi...) care, în vorbirea curentă, sunt taxate cu acest
MARIJUANA sau **MARIHUANA, drog preparat din frunzele şi florile unei varietăţi de cânepă înrudită cu cânepa indiană. Tocat mărunt, acest amestec se fumează ca tutunul.**
Consumată sub formă de ţigarete („joints"), marijuana este săracă în canna-binol (mai puţin de 1%), care este principiul activ toxic al *Cannabis indica'.* Ea ar cauza o stare de destindere şi ar facilita comunicarea între persoane, în ceea ce priveşte toxicitatea marijuanei, opiniile sunt divergente, în Franţa, în 1981), G. Nahas semnala daunele cannabis-ului (haşiş şi marijuana) asupra organismului, pe când C. Olievenstein avea tendinţa să le minimalizeze. Marijuana nu determină dependenţă fizică, dar utilizarea ei poate fi portiţa de intrare pentru alte toxicomanii, mult mai periculoase.
MARINESCU (Gheorghe). **medic român (Bucureşti, 1863 - id., 1938), fondator al şcolii româneşti de neurologie.**
Fiu al unei văduve sărace, a făcut stu-
Central din Bucureşti, în loc de parohie, însă, a ales Facultatea de Medicină, apoi, cu sprijinul lui Victor Babeş, şi-a completat pregătirea medicală la Paris, unde s-a afirmat ca histolog şi neurolog şi şi-a susţinut teza de doctorat, în 1897 a prezentat, la Congresul internaţional de medicină de la Moscova, raportul *Pathologie de hi ccllule nerveusc.*

în 1909 a publicat la Paris monografia *La cellule* nerveu.se, 2 volume, prefaţată elogios de Ramon y Cajal. Opera sa în domeniul neurologiei este imensă. Citãm câteva lucrări în care se intersectează şi psihologia: Des *amusies* (1905); *Despre limbagiu si afazii (*1905); *Nevroza traumatică şi accidentele muncii* (1907); *Studii asupra audiţiunii colorate* (1911); *Natura şi tratamentul paraliziei generale şi tabesului* (1914); *Autoscopie, automatism şi somnambulism* (1915); *Neurologia pe câmpul de război* (1915); *Un caz de somn isteric* (1915); *Problema bătrâneţii şi a morţii naturale* (1924); *Viaţa şi opera lui Charcot* (1925); *Spiritism şi metapsihism* (1926); *Bătrâneţe şi reîntinerire* (1929); *Temperamentele după doctrina şcolii italiene* (1932); *Un caz remarcabil de amnezie retrogradă infaţişându-se sub aspectul unei Jesdoiri a personalităţii* (1933); *Lourdes şi Maglavit (*1936).

MARIONETE, păpuşi puse în mişcare cu mâna (mânuitorul fiind ascuns) sau prin sfori.

Marionetele sunt utilizate nu numai spre a-i amuza pe copii, ci şi în psihoterapie,
permiţându-le mânuitorilor (pacienţi) să-şi exprime liber sentimentele şi să-şi exteriorizeze conflictele.
Psihoterapeutul pune la dispoziţia copiilor şi adulţilor numeroase personaje: jandarmul şi hoţul, diavolul, zâna cea bună, animale etc. şi le cere să născocească o întâmplare, în jocul dramatic ies la iveală problemele afective, tensiunile se reduc, se produce o descătuşare cathartică (catharsis*), conştientizarea ducând adesea la vindecarea tulburărilor caracteriale.

M.A.S. -→ CASĂ DE AJUTORARE SPECIALIZATĂ.

MASOCHISM, perversiune sexuală caracterizată prin plăcerea erotică extrasă din suferinţă.

Masochistul gustă cu voluptate durerea
.ş i-o aplică (autoflagelări); el creează în întregime situaţii în care să fie dominat, umilit, torturat. Comportamentul său poate fi interpretat ca un mijloc de a obţine iertarea din partea unui Supraeu (conştiinţă morală) de o severitate excepţională, de a neutraliza, printr-un sacrificiu prealabil, angoasa legată de plăcerea sexuală interzisă.
Automutilarea, toxicomania, jocul la „ruleta rusească", incapacitatea de a da un sens satisfăcător vieţii şi conduitele de eşec (ale celor despre care se spune că nu au nici măcar „un dram de noroc") sunt comportamente masochiste.

MASTERS (William Howell), **sexolog american (Cleveland, Ohio, 1915).**

Specialist in ginecologie şi în obstretică, fondează în 1952 Reproductive Biology Research Foundation, unde studiază mecanismele hormonale ale concepţiei. Doi ani

mai târziu, cu psiholoaga V.E . Johnson, care îi va deveni soţie, începe cercetări asupra psiholiziologiei' sexualităţii, în laboratorul lor, Masters si Johnson au înregistrat reacţiile sexuale a aproape şapte sute de bărbaţi şi femei de toate vârstele, începând din 1959, la Central Medical Building, aplică tratamente de remediere a disarmoniilor sexuale (impotenţă şi frigi-
de vindecare. Cercetările lor au fost expuse în numeroase articole şi lucrări, dintre care citãm: *Reacţii sexuale (*1966); *Dezacordurile sexuale si tratamentul lor* (1970); *Dragoste şi sexualitate* (1987).

MASTURBARE, activitate erotică prin care se procură plăceri sexuale cu ajutorul mâinii.

Se întâlneşte în mod normal la ambele sexe (85% dintre femei, 90% dintre bărbaţi, după raportul Hite), începând din copilăria mică, cu o frecvenţă deosebit de mare la adolescenţi. Contrar a ceea ce s-a crezut multă vreme, masturbarea nu este un fenomen patologic. Ea nu devine un astfel de fenomen decât din momentul în care este preferată coitului normal, în acest caz se asociază cu fantazări şi contribuie la menţinerea subiectului în afara realului.
Masturbarea nu determină tulburări psihice. Ea chiar face parte din mijloacele terapeutice utilizate de sexologi pentru a trata disfuncţii sexuale cum sunt impotenţa* şi vaginismul*.

MATRIARHAT, organizare a societăţii în care femeia are puterea.

Etologii nu au găsit nicăieri un matriarhat veritabil. Există puţine societăţi în care femeile au prerogative egale cu acelea ale bărbaţilor (irochezii, populaţiile Zuni
din New Mexico, Khasi din Assam), dar chiar şi la irochezi.care se apropie cel mai mult de matriarhat, femeile sunt excluse din Consiliul suprem.

MATURIZARE, serie de transfer-mări care duc un organism la maturitate.

Rândunelele, crescute în cuşti foarte mici, care interzic orice mişcări ale aripilor,
tare (D. A. Spalding, 1878; C. O. Whitman, 1919) de îndată ce maturizarea organică a atins un stadiu suficient. La fel, copiii din triburile de indieni Hopi.care sunt legaţi în leagăne de lemn în primele lor luni de viaţă, se apucă să meargă Ia aceeaşi vârstă ca acei copii care au avut libertatea mişcărilor (W. Dennis).
Maturizarea are loc în toate părţile componente ale organismului: nervos, muscular, osos, endocrin. Pe când maturitatea este o noţiune statică, starea terminală a unei dezvoltări, maturizarea este un proces dinamic, mişcarea dezvoltării. Acest termen, care este folosit în sensul său originar de către biologi şi geneticieni pentru a caracteriza perioada anterioară fecundării, a fost popularizat prin lucrările lui A. Gesell asupra psihologiei copilului şi extins la întreaga evoluţie a unui organism către maturitate.

Maturizarea constă în schimbări de structură, datorate în esenţă eredităţii şi dezvoltării fiziologice şi anatomice a sistemului nervos, care la făt şi sugar sunt deosebit de sensibile. Dar rolul ei nu se restrânge la primele stadii de viaţă. Ea persistă până la expirarea potenţialului de creştere al unui individ şi întreţine relaţii strânse cu mediul exterior. După J. Piaget, maturizarea sistemului nervos furnizează

un anumit număr de posibilităţi care se realizează mai devreme sau mai târziu (sau niciodată), în funcţie de experienţe şi de mediul ambiant. Maturizarea psihologică, prin care se formează o personalitate adultă, îl conduce progresiv pe individ să subordoneze principiul plăcerii principiului realităţii*.

MAUSS (Marcel), sociolog şi etnolog francez (Epinal, 1872-Paris, 195O).

Profesor la Şcoala de înalte studii, apoi la College de France, a format şcoala etnologică franceză. Influenţa sa, însă, s-a extins în întreaga sferă a ştiinţelor umaniste: psihologie, lingvistică, istoria religiilor etc. Vom găsi un melanj al studiilor sale (asupra darului, magiei, morţii) în lucrarea intitulată *Sociologie şi antropologie (\95Cl).*

MĂRGINEANU (Nicolae), psiholog şi filosof român (Obreja, jud. Alba, 1905 - Cluj-Napoca, 198O).

Licenţiat şi doctor în filosofic (1929), apoi docent în psihologie la Universitatea din Cluj (1931), între anii 1928 şi 1934 a întreprins o adevărată odisee a specializării la universităţile din Viena, Berlin, Leipzig, Hamburg, Sorbona, Londra, Oxford, Cambridge, ca şi la universităţile americane Harvard, Yale, Chicago, Columbia şi Duke. A fost marcat îndeosebi de influenţa englezului Spearman şi a americanului Thurstone, care i-au insuflat apoftegma potrivit căreia există doar atâta ştiinţă câtă matematică, dar si de influenţa lui Allport, între mulţi alţii. Ca psihotehnician (director al Institutului Psihotehnic de pe lângă Universitatea din Cluj), a organizat laboratoare psihotehnice la uzine ca LA.R. -Braşov, Astra-Arad, Reşiţa etc. Dintre

numeroasele sale cărţi, citâm: *Psihotehnica în Germ ania* (1929); *Psihologia învăţării* (193 1); *Psihologia franceză contemporană* (1932); *Analiza factorilor psihici* (1938); *Măsurarea aptitudinii matematice* (1 94 1); *Psihologia persoanei* (1 94 1); *Psihotehnica* (1943); *Selecţia şi orientarea profesională* (1972); *Psihologie logică şi* mate-

MĂRTURIE, relatare verbală a unei persoane care atestă un fapt despre care a luat cunoştinţă în mod direct.

Mărturia nu este niciodată obiectivă, ci poartă întotdeauna marca subiectivităţii autorului ei, a infidelităţii memoriei sale, supraadăugată la lacunele de percepţie şi la deformările ineluctabile ale amintirii (se evaluează la 0,33% creşterea cotidiană a erorilor). Psihologul elveţian E. Claparede şi criminologul belgian L. Vervaeck, experimentând cu elevii lor, au arătat că mărturiile exacte sunt rare (doar 5%) şi că sentimentul de certitudine creşte cu timpul, paralel cu creşterea numărului de erori. Mărturiile copiilor se caracterizează prin maximum de certitudine şi minimum de fidelitate.

MĂRTURISIRE, recunoaşterea unei acţiuni greu de descoperit.

Mărturisirea poate fi spontană sau provocată. Ea poate avea un efect binefăcător atunci când greşeala tăinuită, peste măsură de exagerată de către subiect, reprezintă pentru acesta o povară zdrobitoare. S-au putut observa spectaculoase vindecări ale unor afecţiuni psihosomatice' în urma mărturisirii unei conduite reprobate de conştiinţa morală. Această funcţie descă-tusantă a mărturisirii este în mod curent

utilizată de spovedania religioasă şi de interlocutor, ea nu are acelaşi sens.

MĂSURĂ, mijloc de comparare şi de apreciere.

Unul din scopurile ştiinţei este acela de a supune faptele examinate unui studiu cantitativ. Aplicând măsurarea la senzaţii, G. T. Fcchner a creat psihofi/ica', iar A. Binet, dorind să măsoare inteligenţa şcolarilor, stă la originea psihometriei'. Metoda experimentală, testele, statistica au permis psihologiei să facă progrese considerabile.

MEAD (Margaret), **etnolog american (Philadelphia, 1901 - New York. 1978).**

A studiat societăţile primitive (Manus, Samoa, Balinais) şi a contribuit la avântul antropologiei culturale, introducând concepte moderne luate din psihanaliză şi psihologie. A demonstrat, în special, că învăţarea socială nu are efect decât în contextul cultural în care se efectuează şi că anumite „crize" psihologice sunt strâns legate de statutul social, că ele nu există în unele culturi primitive. Dintre numeroasele sale lucrări, citâm: Moravuri *şi sexualitate în Oceania* (1963); *Umil şi celălalt sex: rolurile bărbatului şi femeii în societate* (1966); *Antropologia ca ştiinţă umanistă* (1971); *O educaţie în Noua* G(miee(I973).

MECANISME DE APĂRARE, mecanisme psihologice de care dispune persoana spre a diminua angoasa generată de conflicte interioare.

în viaţa cotidiană aceste mecanisme de apărare funcţionează mai mult sau mai

puţin inconştient. Mecanisme de acest fel sunt, de exemplu, grimasele şcolarului care îşi imită învăţătorul: identificându-se cu acesta din urmă, el dedramatizează situaţia şi îşi stăpâneşte anxietatea. Există un mare număr de

mecanisme susceptibile de a „proteja" EuP împotriva exigenţelor instinctelor, reducând tensiunile, dar nu au toate aceeaşi valoare adaptativă. Refularea va avea drept funcţie reprimarea unei tendinţe periculoase (agresivitatea, sexualitatea), respingând-o în afara câmpului conştiinţei; sublimarea, dimpotrivă, va transforma impulsia în activitate apreciată din punct de vedere social (agresivitatea devine spirit al competiţiei sportive.de exemplu). Au fost descrise şi alte procedee de apărare: fantazarea, negarea realităţii, identificarea cu agresorul, retracţia Eiilui, raţionalizarea, regresiunea, formaţia reacţională,
introiecţia, autoagresarea, transformarea în contrariu.

MEDIATOR CHIMIC, substanţă chimică eliberată de terminaţiile nervoase la trecerea influxului nervos, care asigură „comanda" unui neuron la un organ sau „transmiterea" mesajului de la un neuron la altul.

Există numeroşi mediatori chimici, mulţi dintre ei încă neidentificaţi. Cei mai cunoscuţi sunt: 1) *acetilcolina,* care poate exercita fie un efect excitator, la nivelul muşchilor şi creierului, fie un efect inhibitor asupra viscerelor; 2) *aminele biogene:* catecolaminele (adrenalina, dopamina, noradrenalina), serotonina si histamina;
3) *acizii aminaţi,* cum este acidul glutamic;
4) *polipeptidele,* cum sunt endorfinele' sau substanţa P. → SINAPSĂ.

MEDICINA PSIHOSOMATICA

MEDICINĂ PSIHOSOMATICĂ,

medicină totală, care se ocupă concomitent de suflet şi de corp.

Acest nume a fost dat de către J. L. Halliday (1943) mişcării moderne care tinde să reînnoiască concepţiile despre boală elaborate de R. Virchow şi L. Pasteur. Fără să conteste mecanismele fizice, chimice şi fiziologice, pe care vrea să le depăşească, medicina psihosomatică, bazându-se pe solidaritatea strânsă care guvernează toate funcţiile organismului, se străduieşte să înţeleagă realitatea umană trăită, afectivitatea şi rolul ei în determinismul numeroaselor tulburări funcţionale sau organice.

Ca urmare a observaţiilor făcute de l.P. Pavlov şi S. Freud, adepţii medicinei psihosomatice nu mai consideră boala ca pe un accident fortuit, ci ca pp un eveniment care se înscrie într-un ansamblu psihoorganic şi într-un *continmim* spaţio-temporal bine definit, lată un exemplu: un copil prezintă neliniştitoare pusee febrile. Nu există factor infecţios şi antibioticele sunt inoperante. Accesele de febră sunt ciclice; ele apar sâmbătă dimineaţa şi durează 48 de ore, atâta timp cât absentează tatăl. Examenul psihologic arată că acest copil, hipersensibil şi intuitiv, se teme de disocierea familiei sale. Reacţia aceasta nu este extraordinară. Ştim că organismul răspunde în totalitatea sa la emoţii: furia, de exemplu, se însoţeşte de roşirea feţei, de tremur, de accelerarea bătăilor inimii. Dacă astfel de dezordini funcţionale se reproduc frecvent, se produc leziuni organice, care fixează primele simptome.

Lucrările lui H. Selye' arată că organismul reacţionează mobilizându-şi toate mecanismele de apărare atunci când este ameninţat de un agent fizic, chimic sau
psihic. Un violent şoc afectiv sau o tensiune emoţională persistentă au aceleaşi efecte somatice ca o îndelungată expunere la frig: ulcer gastro-duodenal, hipertrofia glandelor suprarenale etc. în aceste condiţii se înţelege că decepţiile sentimentale, solitudinea afectivă, grijile sau eşecurile profesionale, care sunt tot atâtea traumatisme psihologice, pot fi responsabile de boli organice. Dar dacă toţi indivizii răspund pe plan somatic la emoţii, reacţiile lor nu au însă aceeaşi intensitate. Tocmai cei care îşi exteriorizează mai puţin sentimentele sunt cei la care răspunsurile
neurovegctative şi endocrine ating înalte cote perturbatoare. Se pare că există o predispoziţie constituţională la acest mod de reacţie, în unele cazuri accentuată de experienţe anterioare: carenţă afectivă precoce, traumatism psihic etc. S-a observat. de exemplu, că majoritatea subiecţilor astmatici sau alergici au fost în mod obiectiv frustraţi de dragostea maternă în copilărie, ceea ce, după F. Alexander şi T. M. French. determină următoarele reacţii: disperare şi furie → respingerea de către anturaj → insecuritate profundă şi tendinţa de a-şi inhiba manifestările exterioare ale emoţiilor → accentuarea reacţiilor neurovegetative, dezordini funcţionale şi leziuni. După aceşti autori, criza de astm ar corespunde unui acces de plâns inhibat, hipertensiunea arterială ar corespunde unei furii reţinute, ulcerul gastric unui conflict permanent între dorinţa de a lupta şi fugă.

Toate aparatele organismului pot fi implicate în maladiile psihosomatice: sistemul digestiv (ulcer, colită), endocrin (hipertiroidie, diabet), genitourinar (impotenţă, enurezie), cardiovascular (infarct miocardic), respirator (astm, tuberculoză

pulmonară), piele (eczemă) etc. Dar ..alegerea" organului nu este un simplu ha/ard. Principalii factori care par să determine localizarea afecţiunilor psihosomatice sunt fragilitatea organică (leziune discretă, uneori total vindecată), beneficiul mai mult sa» mai puţin inconştient avut de subiect de pe urma bolii şi natura traumatismului afectiv declanşator: violul determină mai degrabă o suferinţă ginecologică (vaginism, frigiditate...) decât o afecţiune digestivă sau cardiacă.

Fiecare stare de tensiune emoţională determină un proces neurovegctativ care îi este propriu, în general se confundă răspunsul psihosomatic cu conversiunea isterică*, această conversiune manifestându-se şi ea prin tulburări corporale. -Sunt, totuşi, două procese diferite. Conversiunea isterică este plină de semnificaţie, este vin limbaj simbolic: paralizia picioarelor, de exemplu, care nu se însoţeşte de nici o leziune organică, exprimă dorinţa inconştientă de a nu mai merge. Maladia psihosomatică, în schimb, consecinţă a unei tulburări funcţionale a sistemului neuro-vegetativ, nu are semnificaţie, nu este purtătoare de sens cum este conversiunea isterică. Căile nervoase utilizate sunt şi ele diferite: reacţia vegetativă aparţine sistemului autonom, pe când conversiunea isterică pune în joc sistemul cerebrospinal (calea piramidală, calea senzitivă).

Tratamentul maladiilor psihosomatice asociază, la terapeutica uzuală a leziunilor locale, neurolepticele, care diminuează reacţiile emoţionale, şi psihoterapia. Aceasta trebuie condusă cu o extremă prudenţă, existând riscul unor complicaţii grave (recidivă, psihoză). Psihoterapia este în general de scurtă durată şi gratifiantă

(sfaturi,sprijin moral,ajutor). Psihanaliza este de cele mai multe ori contraindicată.

MEDIE, indice al tendinţei centrale a unui ansamblu statistic.

Media aritmetică este catul obţinut prin împărţirea sumei valorilor individuale la numărul lor. Uşor de calculat, ea se utilizează în mod curent. Este un indice de măsură care împarte ansamblul în două părţi (partea de deasupra şi partea de dedesubtul mediei), una echilibrând-o pe cealaltă şi permiţând diferenţierea subiecţilor „normali", adică a acelora care se apropie de această valoare teoretică, de subiecţii „anormali", care se îndepărtează de ea.

MEDIU, spaţiu de viaţă în care se exercită influenţele cosmice, socio-economice, educative etc. şi în care se realizează schimburile psiho-afective între indivizi.

Mediul acţionează în permanenţă asupra fiinţelor umane, de la fecundare şi până la moarte. Acţiunea sa este deosebit de importantă în copilărie, deoarece el completează structurile organice de bază, furnizând funcţiilor ajunse la maturitate excitanţi adecvaţi, fără de care ele ar rămâne virtuale sau atrofiate, în afara societăţii omeneşti copilul se sălbăticeşte. Numai sub influenţa mediului în care trăieşte şi în virtutea a ceea ce îi aduce contactul cu persoanele din anturajul său fiinţa umană devine un individ de un tip determinat; tocmai în relaţia cu celălalt se edifică personalitatea sa.

Condiţiile materiale, economice joacă şi ele un rol important în dezvoltarea afectivă a copilului: mizeria este sursa inadaptării (80% dintre delincvenţii tineri aparţin mediilor defavorizate economic); chiar şi

nivelul mental este afectat de condiţiile materiale: el este semnificativ mai scăzut

citori, ţărani, negri şi indieni în Statele Unite etc.) decât la clasele înstărite. Dacă însă se oferă fiecăruia condiţii materiale identice, diferenţa nivelurilor intelectuale dispare.

MEGALOMANIE, supraestimare delirantă a propriilor capacităţi.

Unii psihopaţi sunt convinşi că deţin o putere (socială, fizică, sexuală etc.) extraordinară. Ei nu sunt mai puţin decât monarhi, „stăpâni ai lumii" sau Dumnezeu şi se comportă în consecinţă: cutare tânără femeie care se identifică cu o suverană, primind vizita soţului ei se simte ultragiată de familiaritatea lui şi îl pălmuieşte cu violenţă. Megalomania se întâlneşte frecvent în manie, paralizia generală şi demenţa senilă.

MELANCOLIE, stare morbidă caracterizată îndeosebi de tristeţe şi pierderea poftei de viaţă, timpul trăit fiind încetinit, îngheţat, prin inhibarea gândirii.

Plictisit, abătut, închis în durerea sa morală, bolnavul rumegă idei privind lipsa lui de demnitate, idei de culpabilitate şi de autopuniţiune. Această afecţiune poate să apară fără o cauză vădită sau ca urmare a unei mari nenorociri (moartea unei fiinţe iubite). Melancolia se încadrează cel mai adesea în evoluţia unei psihoze maniaco-depresive". Este extrem de periculoasă, putându-l conduce pe bolnav la acte disperate (sinucidere), precedate uneori de uciderea altor membri ai familiei (copii, de exemplu, spre a-i sustrage unei vieţi de durere). Este ameliorabilă prin chimioterapie.

MEMBRU-FANTOMĂ, iluzia de a mai poseda membrul amputat.

Acest fenomen ar fi extrem de frecvent pentru că, după unii autori, s-ar întâlni la 85-100% dintre cei care au suferit amputări. Persoanele respective au iluzia de a mai percepe încă membrul lor absent, iar uneori simt că îi doare. Acest sentiment este legat de schema corporală elaborată în copilărie şi care rămâne indelebilă.

MEMORIE, persistenţă a trecutului.

Toate fiinţele vii, chiar şi animalele absolut inferioare, au o memorie. Observăm lucrul acesta, de exemplu, atunci când punem într-un acvariu viermi plaţi de pe plajele Bretaniei, unde ei trăiesc. Mişcările lor de îngropare şi de ieşire din nisip, până atunci ritmate de maree, persistă timp de câteva zile şi în noul lor mediu. Memoria fixează experienţele trăite, informaţiile receptate şi le restituie.

Distingem o memorie *imediată, o* memorie *întârziată,* şi alte multe feluri de memorie; există atâtea memorii câte organe senzoriale (memorie vizuală, auditivă, tactilă...). Unii psihologi, pe urmele lui P. Janet, preocupaţi să dea o

semnificaţie precisă acestui concept, consideră că memoria trebuie să se traducă printr-un act: conduita povestitorului (verbalizarea autentificând existenţa memoriei).
După J. Delay, este necesar să distingem trei niveluri ierarhice ale memoriei: cel mai elementar, *senzoriomotor,* priveşte exclusiv senzaţiile şi mişcările; el este comun animalului şi omului. Cel mai înalt, propriu omului care trăieşte în societate, se caracterizează prin povestirea logică: este memoria *socială,* între aceste două niveluri se situează memoria *autistică,* memorie care îşi extrage materialele din senzaţii, din situaţiile trăite, dar care nu

ascultă decât de legile inconştientului
visului şi care, la psihopaţi, alimentează delirurile: trecutul nu mai este recunoscut
.semnificativ. Fixarea amintirilor este legată atât de persoană cât şi de materialul de memorat, înţelegerea elementelor, integrarea lor în stocul de amintiri existent, reprezentarea favorizează reţinerea. Memoria, însă, nu este niciodată fidelă.
.ibser
de prezent, a realului de imaginar. Copilul ia visele drept realităţi. Memoria socială se instalează durabil doar o dată cu dezvoltarea categoriilor logice.
Psihologia genetică' arată că memoria este legată de maturizarea* sistemului nervos, ea nefuncţionând ca un mecanism autonom. Memoria este legată de întregul psihism, atât de percepţii cât şi de afectivitate. Dacă le cerem unor copii sa deseneze din memorie un om, observăm că cei mai mici îl reduc pe acesta la cea mai simplă expresie: un cerc (capul), de unde pornesc două linii paralele (figurând picioarele).
Mc
ceea ce a fost perceput ca esenţial. Lucrările psihofi/iologilor au arătat că memoria depinde atât de anumite zone localizate în encctal (sistemul limbic, probabil şi grupuri de neuroni situate în creierul mic, după R. Thompson) cât şi de ansamblul creierului. Nu există o zonă specifică pentru memorie: întregul cortex este angajat în evocarea amintirilor, despre care nu se ştie nici unde şi nici cum se conservă. Cercetările privind fixarea şi reţinerea amintirilor sunt extrem de numeroase. Ele au permis precizarea anumitor aspecte ale acestei probleme: reţinem în primul rând
• priv
antele
primei îndrăgostiri, un eşec usturător); reţinem mai degrabă agreabilul decât dezagreabilul; ceea ce este în acord cu convingerile noastre; ceea ce este important. Dimpotrivă, uităm cu uşurinţă ceea ce ne este indiferent, prost structurat, prea puţin
ficată, deoarece corespunde unei reconstrucţii a inteligenţei. Memoria nu este un automatism cerebral, ci un act al psihismului, expresia persoanei în întregul ei.
MENOPAUZĂ, oprire definitivă a ovulaţiei şi a menstruaţie! la femeie.
Menopauza survine, de obicei, între patruzeci şi cinci şi cincizeci de ani. Ea aduce cu sine perturbaţii endocrine care explică, în parte, nervozitatea şi modificările de caracter la multe femei. Vestitoare a bătrâneţii, menopauza coincide adesea cu decepţii afective, cu plecarea copiilor la căminele lor, cu dolii. Este deci verosimil faptul că tulburările caracteriale sunt determinate şi de evenimentele care au loc în această perioadă.
MENTISM, succesiune rapidă de idei sau de imagini care scapă atenţiei slăbite a subiectului, conştient de lucrul acesta dar nereuşind să le controleze.
Acest fenomen, resimţit ca neplăcut, are loc cel mai adesea la indivizii anxioşi sau surmenaţi pe plan intelectual. Adesea este provocat de abuzul de tutun sau de cafea.
MERLEAU-PONTY (Maurice), **filosof francez (Rochefort. 1908 -Paris, 1961).**
Fost elev al Şcolii Normale Superioare, agregat de filosofic şi doctor în litere, publică *Structura comportamentului* (1942),

apoi *Fenomenologia percepţiei* (1945). în 1949 predă la Sorbona, apoi, în 1952, la College de France, împreună cu S. de Beauvoir şi J. P.Sartre, a animat şcoala existenţialistă din Paris. Gândirea sa,'influenţată de *Gcstultpxychologie* şi de feno-
menologia lui H orientată spre conci sofie a conştiinţei corpul propriu). A dintre care citām (1947) si *Semne* (196(
în permanenţă şi spre acţiune (filo-gajată în lume şi în ris multe alte cărţi, *teroare*
MERS, forma cea mai obişnuită a locomoţiei omului.
Mersul depinde de maturizare (copilaşul are nevoie, în medie, de 60 de săptămâni pentru a reuşi să me;irgă singur) şi de învăţare (copiii sălbatici", din jungă, găsiţi la Midnapore, care trăiau cu lupii şi care, ca şi ei, mergeau în patru labe cu o iuţeală remarcabilă, nu au învăţat decât cu mare greutate să meargă omeneşte). Dobândirea mersului

reprezintă o etapă foarte impor tantă a dezvoltării umane. La copil, progresele în această direcţie sunt legate de acelea ale menţinerii echilibrului. Aşa cum foarte just a arătat F. Engels, staţiunea bipedă, dispensând mâna de a mai fi un mijloc de agăţare, descătuşează sensibilităţile cunoaşterii, în timp ce mersul permite descoperirea unui univers dinamic, în continuă expansiune (la început limitat la cameră, se extinde apoi la apartament, la stradă etc.) -+ PERIOADĂ SENSIBILĂ.

MESCALINĂ, substanţă alcaloidă extrasă din peyotl (cactus mexican).

Mescalina are proprietatea de a provoca în mod trecător tulburări ale percepţiei: timpul trăit pare anormal de lung (minutele durează cât orele), formele sunt alterate, culorile capătă o frumuseţe nemaivăzută
etc. Savanţii studiază, în laboratoarele de psihiatrie experimentală, puterea halucinogenă* a acestui drog.

MESERIE, ocupaţie profesională de pe urma căreia se obţin mijloacele de subzistenţă.

Alegerea unei meserii depinde din ce în ce mai mult de o orientare profesională încredinţată specialiştilor, care fac eforturi să descopere si să măsoare aptitudinile adolescenţilor, însuşirea unei meserii calificate constituie un mijloc de protecţie împotriva inadaptării sociale, într-adevăr, jumătate dintre delincvenţi nu au nici o meserie adevărată, iar cele mai bune reeducări sunt acelea care duc la o calificare profesională.

METODA GEMENILOR MARTORI,
instrument de cercetare imaginat de Arnold Gesell.

Este vorba de observarea sistematică a unor gemeni univitelini - care au deci aceeaşi constituţie fizică - supuşi unor regimuri diferite. Alte metode gemclare,
separat, permite precizarea influenţelor datorate eredităţii şi mediului în dezvoltarea personalităţii. Observarea de lungă durată arată că la adolescenţă gemenii se diferenţiază tot mai mult unul de altul, dar că după vârsta de 60 de ani ei se aseamănă tot mai mult. Partea care revine factorilor ereditari nu este deci constantă în cursul vieţii.

METODA GLOBALĂ, metodă de învăţare a cititului ideovizuală şi analitică, datorată lui O. Decroly.

Decroly, considerând că învăţarea trebuie să se facă prin diferenţiere progresivă, mergând de la ceea ce este înţeles imediat

la ceea ce este înţeles mai puţin, propune ca şcolarii să înveţe cititul urmând mersul invers al metodei tradiţionale. Aceasta începe prin sunetele elementare şi litere *(b, a, ba),* pentru a forma cuvinte. Decroly susţine că şcolarul mic nu este capabil de o astfel de abstracţie,el percepând întregul, globalul, înainte de a-i putea distinge elementele, cu ajutorul analizei. Trebuie deci să-i dăm să citească imediat fraze care îi suscită interesul, ordine simple. Numai după aceea, atunci când el va analiza păr-
va ajunge la litere şi la sunete.

Această metodă a fost viu criticată. Detractorii săi pretind că şcolarii capabili să recite pe dcrost cartea lor de citire nu ştiu totuşi să citească. Ei mai arată că metoda este direct responsabilă de creşterea numărului de şcolari dislexici". Aceste acuzaţii nu trebuie să ducă la abandonarea unei metode care, dacă este corect aplicată, poate fi favorabilă multor şcolari.

METODA OBSTRUCŢIEI, metodă experimentală care permite măsurarea forţei tendinţelor şi atitudinilor în faţa frustrării.

Pentru a aprecia valoarea relativă a diferitelor impulsii la şobolanul alb, C. J. Warden (1926) a imaginat un aparat numit „cuşca de obstrucţie", având trei componente, dintre care cea din mijloc includea o grilă electrizată. De o parte şi de cealaltă a acestui obstacol erau aşezate animalul şi momeala, numărându-se trecerile subiectului peste grilă pentru a-şi satisface trebuinţa. După Warden şi colaboratorii săi. mama separată de pui se expune de 22 de ori şocurilor electrice dureroase, satisfacerea setei duce la 20 de treceri, a foamei la 18, iar a sexualităţii la 13.

METODA PROIECTIVĂ, tehnică de studiere a personalităţii bazată pe noţiunea de proiecţie.

Orice percepţie include două elemente: obiectul perceput şi subiectul care percepe. Cu cât un obiect este mai clar şi mai precis (nivel de informaţie maximal), cu atât mai puţin este persoana implicată în percepţie, şi invers. Este deci posibil să determinăm un subiect să se angajeze la maximum într-un test, prezentându-i stimuli vagi sau ambigui (nivel de informaţie minimal).

Cuşcă de obstrucţie sau cutie cu obstacol utilizată la Universitatea Columbia pentru a se măsura forfa unei tendinţe.

Dând un sens unei pete de cerneală, unei imagini incerte, unui zgomot echivoc, individul exprimă structura însăşi a personalităţii sale. Metodele proiective cele mai cunoscute sunt psihodiagnosticul* lui Rorschach şi *Thenwtic Apperception Test* (TAT) al lui Murray.

METODĂ, mod de a acţiona spre a ajunge la un scop.

Printre demersurile naturale ale spiritului se disting conduita deductivă (trecerea de la general la particular), inducţia (generalizarea, pornind de la un caz particular), anali/a* şi sinteza. Cele trei momente ale cercetării ştiinţifice constau

în observarea faptelor, urmată de elaborarea unei ipoteze care apoi este supusă unei verificări experimentale. Acest proces este curent folosit în psihologia clinică', unde utilizarea testelor nu serveşte decât la controlul ipotezei de lucru pe care psihologul şi-o formulează după ce a luat cunoştinţă de informaţiile aduse de ancheta medico-socială şi a stat de vorbă cu subiectul referitor la trecutul acestuia.

MEZOMORF, individ la care predomină muşchii, oasele şi ţesutul conjunctiv - toate derivate din mezodenn sau foiţa intermediară a embrionului - , al cărui aspect fizic exprimă robusteţea şi vigoarea.

MEZOMORFIE sau MEZOMOR-
FISM. în tipologia lui W. H. Sheldon, ansamblu de caracteristici morfologice ale mezomorfului.

MIELINIZARE, formare a unei teci de mielină (substanţă sidefie de
natură lipidicâ) în jurul unor fibre nervoase.

Mielinizarea constituie una din condiţiile funcţionării sistemului nervos central. Către vârsta de un an găsim mielină, în cantităţi mici, pretutindeni acolo unde o vom găsi şi ulterior, dar ea continuă să crească, cel puţin până la pubertate. Se observă, de exemplu, că suprafaţa transversală a fasciculului piramidal, care la naştere este de 2 mm^2, la vârsta de 2 ani este de *6* mm^2, iar la 20 de ani este de 12 mm^2. Această evoluţie celulară permite creşterea vitezei de transmisie a influxurilor nervoase, în parte, tocmai pentru că maturizarea zonelor cerebrale care corespund funcţiilor perceptive, motorii şi limbajului este terminată, aceste activităţi sunt posibile la o anumită perioadă a copilăriei.

MIGRARE, deplasare de indivizi sub influenţa unor factori complecşi.

Schimbarea sezonieră a habitatului la animale se explică de obicei prin instinct". Dar acest cuvânt nu serveşte decât să mascheze ignoranţa noastră în faţa acestei conduite complexe; instinctul nu explică nici sensul orientării animalelor, nici „organizarea de călătorie" a acestora (adunarea premigratoare, traseul fix, etapele etc.). Experienţe efectuate cu păsări au permis totuşi să se demonstreze că migrarea depinde de condiţiile de lumină şi de lungimea zilelor. La fel, comportamentul migrator al somonului ar putea fi redus la un ansamblu de reacţii (fototaxie, reo-taxie...) la diverşi stimuli din mediu. Migrările umane au loc, în principal, sub influenţa factorilor socioeconomici sau politici. Unii autori au susţinut că emigranţii posedă calităţi de inteligenţă şi de caracter superioare nonemigranţilor, dar

rezultatele lucrărilor efectuate pe această temă nu sunt edificatoare.

MIMETISM, asemănare, temporară sau permanentă, cu mediul, pe care o iau unele animale sau vegetale pentru a se proteja sau a asigura supravieţuirea speciei.

Culoarea pielii cameleonului se modifică o dată cu culoarea suportului său. în aceste cazuri de homocromie, mimetismul depinde de percepţia vizuală (el dispare în ca/ul că animalul este orb). Când homo-cromia este permanentă (blănurile albe ale unor animale polare), spunem că aceasta este .,statică"; când se datorează unei adaptări momentane (înveşmântarea unor crabi cu alge), îi spunem „dinamică". Mimetismul corespunde unui mecanism biolog complex, determinat genetic, pe care regăsim şi în lumea vegetală. Orhidee *(Ophrys),* de exemplu, iau aparenţa uni. insecte şi eliberează o ferumonă" al care miros este comparabil cu acela emis de glandele sexuale ale femelei. Masculul, astfel atras, se aşază pe floare. Mergând apoi să se aşeze pe o altă orhidee, va li încărcat de polenul necesar fecundării acesteia.

MIMICĂ, ansamblu de modificări dinamice ale fizionomiei, care exprimă sau însoţesc stările afective şi gândurile.

Ea constituie o conduită de comunicare, un limbaj expresiv care depinde de emoţii si de mediul cultural (chinezii, de exemplu, scot limba spre a-si exprima surpriza). Mimica exprimă mai bine decât cuvintele intenţia persoanei care vorbeşte. Unele tulburări mentale perturbă expresia mimică, exagerând-o (în manie mai ales), sărăcind-o

(în melancolia stuporoasă) sau făcând-o neadecvată (schizofrenicul poate povesti râzând un eveniment trist).

MINCIUNĂ, alterare conştientă a adevărului.

Copilul mic, care cu greu face distincţie între real si imaginar, alterează adevărul, dar nu minte. Când el fabulează sau înfrumuseţează realitatea, nu face decât să cedeze unei tendinţe normale, care nu merită severitatea educatorilor: copilul îşi transformă trecutul în sensul trebuinţelor sale. Adevărata minciună apare la vârsta de şase sau şapte ani, constituind aproape întotdeauna o conduită de eschivare, în general destinată să evite o mustrare. La unii subiecţi dezechilibraţi minciuna poate avea un caracter maliţios (denunţare calomnioasă, abuz de încredere etc.) > MITOMANIE; REACŢIE ELECTRODERMALĂ.

MITOMANIE, tendinţă patologică de a minţi.

Forma cea mai benignă, prin consecinţele sale, este mitomania vanitoasă, dar există o formă malignă şi perversă de mitomanie, care este arma perfidă a celor
anonime şi de acuzaţii neîntemeiate, la care destule persoane apleacă urechea cu complezenţă. Această tendinţă morbidă de a altera adevărul ar ţine, după E. Dupre, de constituţia individului.

MIXEDEM, maladie datorată unei insuficienţe tiroidiene.
Această afecţiune poate fi dobândită sau congenitală, în acest din urmă caz ea se manifestă după înţărcare, prin indolenţa şi retardarea psihomotorie a copilului, care se îngraşă fără a creşte, pare buhăit şi rămâne întârziat pe plan intelectual (idioţie").

Mixedemul dobândit în a doua copilărie sau mai târziu (la menopauză,de exemplu) se caracterizează, în esenţă, prin tendinţa de obezitate, astenie" şi torpoare intelectuală. Se tratează prin extrase tiroidiene si tiroxină. „Cretinismul guşat" este o varietate a mixedemului congenital, datorat unei carenţe alimentare în iod. Maladia poate fi prevenită prin procedee de iodizare a hranei, prin intermediul sării sau uleiului.

MNEMOTAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie provocată de un agent excitant, care persistă după stingerea acestuia.
Animalul pare capabil să conserve amintirea unghiului format de axa corpului său cu direcţia focarului de excitaţie (ale razelor luminoase, dacă stimulul este lumina) şi să utilizeze această amintire pentru a se orienta, în felul acesta se poate explica, de exemplu, întoarcerea furnicii la muşuroi.

MNEMOTEHICĂ, ansamblu de procedee destinate fixării unor amintiri greu de păstrat.
Ea constă, în general, în organizarea într-un tot inteligibil a elementelor complexe care nu sunt structurate. Pentru a reţine, de exemplu, valoarea lui *pi* (ir) cu K) zecimale, ne vom aminti de o frază în care numărul de litere din fiecare cuvânt indică o cifră: *„Oue faime a faire apprendre ce membre utile aux sages"* (3,1415926535). Mijloacele mnemotehnice sunt adesea utile, dar nu trebuie să abuzăm de ele. Memoria' cultivându-se prin exerciţiu, este preferabil să ne străduim să memorizăm direct ceea ce dorim să învăţăm prin repetiţie şi legând noile cunoştinţe de cele pe care deja le posedăm.

MOARTE, încetare definitivă a funcţiilor vitale ale unui organism.
Ideca de moarte provoacă, în general, anxietate, căci ea este conştiinţa unui neant de neconceput. Dacă moartea unei persoane este resimţită, de obicei, de către cei apropiaţi, ca o pierdere iremediabilă, provocând suferinţă, uneori nevroză şi chiar moartea, la unele popoare (eschimoşi, indigenii din Insulele Fiji) ea este prilej de bucurie: membrii acestor societăţi sunt convinşi că există o viaţă dincolo de moarte, mai fericită decât cea de aici.
încercând să străpungă secretul morţii, psihiatrii şi psihologii se străduiesc, de la începutul anilor 1970, să culeagă maximum de informaţii de la persoane care au trăit în pragul exitusului. Multe mărturii vorbesc de o „lumină celestă", de o „lumină extraordinară", de senzaţia de plăcere. Pentru R. Siegel aceste impresii s-ar putea explica prin eliberarea masivă de endorfine" în momentul în care organismul simte aproape moartea.

MODĂ, ansamblu de atitudini şi de uzanţe pasagere care au curs la un moment dat într-o societate.
Moda guvernează pe moment gustul membrilor unui grup social care adoptă un anumit stil pentru mobilierul, veşmintele, podoabele etc. lor. Ca şi obiceiul, ea se bazează pe imitaţie, spune G. de Tarde, dar pe când obiceiul înseamnă imitarea formelor trecutului, moda se raportează la prezent.
De remarcat este faptul că influenţa cea mai mare asupra modei vestimentare o au femeile tinere. Cu toate acestea, majoritatea femeilor interogate (75%) declară că ele ţin pasul cu moda spre a se conforma grupului, confirmând astfel opinia lui H. Spencer, care sublinia partea de

conformism inclusă în acest fapt social, în realitate, moda constă din două tendinţe: pe -de o parte ea satisface dorinţa de originalitate a fiecăruia (dorinţă deosebit de vie la tineri), iar pe de altă parte dă un sentiment de securitate doarece, chiar dacă te singularizezi, eşti aprobat de grupul social, de care nu te rupi .

MONGOUSM, afecţiune congenitală caracterizată printr-o importantă întârziere în dezvoltare şi un facies care evocă tipul mongol.
Această maladie mai este numită şi „sindromul lui Down" (de la numele medicului englez care a descris-o în 1 866) sau „trizomie 21", întrucât din 1959, în urma cercetărilor lui R. Turpin, J. Lejeune şi M. Gauthier, se ştie că ea se datorează prezenţei supranumerare a unui cromozom (trei cromozomi 2 1 , în loc de doi , cum este normal), începând de la vârsta de treizeci de ani, se observă la mongolieni aceleaşi leziuni cerebrale (plăci senile, degenerescentă neurofibrilară si granulovaculară) ca în maladia lui Alzheimer.
încă nu se cunosc cauzele acestei aberaţii cromozomice" relativ frecvente (aproximativ l la 650 de naşteri). Vârsta părinţilor, mai ales aceea a mamei, are un rol cert aici: o treime dintre mongolieni se nasc din mame în vârstă de peste patruzeci de ani. Sunt în general copii docili şi afectuoşi, sensibili la muzică, uneori perfectibili, la care o familie devotată, ajutată de o echipă specializată, poate să dezvolte anumite posibilităţi.

MONOLOG, discurs al unei persoane care vorbeşte singură.
Copilul mic, care nu are camarad, se joacă monologând, adresându-se persoanelor imaginare de pe câmpul său ludic. Atunci când acest comportament se regăseşte la vârsta adultă, el are o semnificaţie patologică.

MONTESSORI (Măria), **psihiatru şi pedagog italian (Chiaravalle, în apropiere de Ancona, 1870 -Noordwijk-aan-Zee, Olanda, 1952).**
După doctoratul în medicină (1896), a ţinut cursuri libere de antropologie pedagogică la Universitatea din Roma şi la Centrul de studii pedagogice creat de ea la Perusia. Inspirându-se din lucrările lui E. O. Seguin şi F. Frobel, a pus la punct o metodă de educaţie bazată îndeosebi pe dezvoltarea senzaţiilor. Ea utilizează un abundent material atractiv, care serveşte la activităţile libere, individuale, datorită căruia copilul îşi fortifică „Eul" pe cale de formare. I s-ar putea totuşi reproşa un exces de metodism în utilizarea acestui material. Dintre lucrările sale, cităm: *Pedagogic ştiinţifică* (1909); *De Iu copil la adolescent* (1948).
MORAL, stare de spirit care poate varia de la descurajare şi până la încrederea în sine exagerată.
Această noţiune se întâlneşte mai ales în psihologia militară" şi în psihologia industrială'. Moralul muncitorului este condiţionat de coeziunea gnipei de muncă căreia îi aparţine: mândria de a face parte dintr-o anumită colectivitate laborioasă generează dispoziţii de spirit favorabile, în cursul celui de al doilea război mondial, psihologii şi psihiatrii au studiat moralul populaţiei civile supusă propagandei radiofonice inamice şi îndeosebi moralul combatanţilor. O anchetă care a inclus patru sute de companii, anchetă condusă de colonelul Marshall, a dezvăluit faptul că mai bine de trei sferturi dintre soldaţi nu-şi

utilizau armele pe terenul de luptă, absenţa lor de combativitate fiind provocată de frică şi de un sentiment de inferioritate sau de culpabilitate. Spre a le reduce anxietatea, specialiştii în acţiune psihologică au multiplicat nu numai exerciţiile şi manevrele (întotdeauna artificiale, dacă nu ludice),ci şi... conferinţele! Anticipând realitatea, descriind şi inventariind în mod minuţios pericolele de pe front (la care orice soldat se silea să nu se gândească), ei au diminuat inhibiţiile şi au ridicat moralul combatanţilor. Pe de altă parte, aceiaşi specialişti au creat grupe de mare coeziune prin aplicarea sociometriei* la micile unităţi combatante, cum erau echipajele submarinelor şi avioanelor, comandourile etc.
MORENO (Jacob Levi), **medic american de origine română (Bucureşti, 1889-Beacon. New York, 1974).**
îndrăgostit de teatru, fondează la Viena un „teatru al spontaneităţii" *(des Stegreif-thcater),* unde fiecare actor trebuie să-şi improvizeze rolul. Emigrat în Statele Unite (1925), dezvoltă psihodrama', investighează interacţiunile sociale din interiorul grupurilor (la închisoarea Sing Sing studiază simpatiile şi antipatiile, pe care le reprezintă pe o „sociogramă") şi fondează sociometria*. Lucrarea sa principală, *Who Shall Survive* (1934), a fost tradusă în franceză cu titlul *Fondements de la sociometrie* (1954).
MORFINĂ, principalul alcaloid al opiului.
Morfina acţionează asupra structurilor cerebrale (şi asupra măduvei spinării) care posedă receptori specifici pentru compuşii morfiniei. Aceşti receptori aparte fixează în mod normal substanţele elaborate de
organism: enkefalinele şi endorfincle', care au o acţiune analgezică extrem de puternică. Toxicomanii utilizează morfina în injecţii subcutanate, dar ea poate fi şi prizată. La primele injecţii subiectul simte o euforie agreabilă, o beatitudine care îl face să caute singurătatea şi imobilitatea. Dar senzaţiile voluptuoase nu întârzie să dispară şi, pentru a le regăsi, toxicomanul multiplică numărul injecţiilor, instalân-du-se astfel într-o stare de dependenţă de care îi va fi foarte greu să se despartă. Dezintoxicarea se practică în mediu spitalicesc. Din nefericire ea se soldează cu numeroase recidive şi cu un ridicat procentaj de eşecuri, în Franţa, din fericire, utilizarea ei este din ce în ce mai rară: 109 persoane interpelate în 1975, faţă de numai 5 în 1987(O.C.R.T.I.S., 1988).
MORFOLOGIE, studierea formelor.
Morfologia se străduieşte să explice variaţiile formelor şi să înţeleagă relaţiile care există între acestea şi alte variabile, cum este adaptarea la mediu, în afară de observaţie, ea a recurs la experiment. Exemplu: supunând embrionii de şobolan unor temperaturi crescute, se perturbă dezvoltarea lor şi se generează malformaţii la noii-născuţi.
Morfopsihologia este disciplina care are ca obiect cunoaşterea individualităţii psihologice prin prisma studierii structurilor morfologice. Pentru L. Corman este vorba, în esenţă, de a studia modelul feţelor
MORITA (Shoma), psihiatru japonez (Kochi, Shikoku, 1874-Tokyo, 1938).
Profesor de medicină la Tokyo, extrage din cultura japoneză elementele esenţiale ale unei metode originale de tratament al

tulburărilor mentale. Este vorba de o reeducare a persoanei, începând cu regenerarea obişnuinţelor. Bolnavul este mai întâi ţinut în izolare, stând la>pat într-o stare de totală inacţiune. Apoi, progresiv, este determinat să-şi reia activităţile. Acest tratament, care combină metodele de antrenament, direcţionarea morală şi experienţa realităţii, s-a dovedit eficient în nevrozele fobice şi obsesionale.

MOTIVAŢIE, ansamblu de factori dinamici care determină conduita unui individ.
Lucrările neurofi/iologilor(K.S. Lashley) si ale etologilor (K. Loren/, N. Tinbergen) au demonstrat că comportamentul depinde de modificările interne (neuroendocrine) şi de excitanţii externi (mediu) care acţionează asupra creierului. Este posibil să se declanşeze comportamentul .sexual al pisicii prin injectarea unor mici cantităţi de hormoni estrogeni în zona posterioară a hipo-talamusului. Modificarea organică provocată de aceste stimulări creează o stare de tensiune care determină comportamentul animalului. Putem deci considera că motivaţia este primul clement cronologic al conduitei: ea este aceea *carp* nnnp în mi«-
care organismul, persistând până la reducerea tensiunii.
Psihologia clasică face distincţie între *motive* şi *mobiluri,* primele fiind cauzele intelectuale ale actelor noastre, iar celelalte cauzele afective. Această diferenţiere este însă artificială şi iluzorie. De fapt, la originea conduitelor noastre nu stă numai o cauză, ci un ansamblu indisociabil de factori, conştienţi şi inconştienţi, fiziologici, intelectuali, afectivi, sociali, care sunt într-o interacţiune reciprocă.
MULŢIME, grupare a unui mare număr de oameni într-o masa amorfa.
După concepţiile lui G. de Tarde (1843-1904) şi G. Le Bon (1841-1931), mulţimea nu este decât o masă eterogenă de indivizi, fără un liant special, reuniţi întâmplător, ncavând nici legi şi nici obligaţii, grupaţi ocazional într-un ansamblu efemer. Psihosociologii moderni, dimpotrivă, disting mai multe tipuri de mulţimi, fiecare cu caracteristicile sale proprii: unele sunt organizate dinainte (miting); altele sunt ocazionale (baluri populare) sau sunt spontane (mulţimea de gură-cască atrasă de un accident).
Mulţimile sunt capabile de reacţii excesive de entuziasm sau de violenţă cărora nu le scapă nici oamenii cei mai stăpâniţi. Pentru a se explica unanimitatea acestei dinamici s-a invocat contagiunea mentală", în realitate, individualitatea subiecţilor nu se dizolvă în 'mulţime. Fiecare posedă predispoziţii care îi determină conduita. Aceste tendinţe, cărora li s-a demonstrat originea psihologică şi socioeconomică (violenţele colective se înmulţeau în sudul Statelor Unite când, de exemplu, scădea preţul bumbacului), găsesc prilejul să se exprime în manifestaţii populare în care individul, devenit anonim, este încurajat de sentimentul unanimităţii.
MUNCĂ, activitate fizică sau intelectuală cerută de societate sau care se impune în vederea atingerii unui scop determinat.
Practicată în mod liber si cu plăcere, munca poate fi benefică pentru personalitatea umană. Dar, prin caracterul ei de constrângere şi mai ales atunci când maşina nu-i cere muncitorului decât automatisme
MUTILARE
bine reglate, munca poate fi sursă de inadaptare. Cel mai adesea ea contribuie la buna inserţie socială a omului, dându-i o ocupaţie regulată, care îl pune în valoare în raport cu semenii săi şi îi dă posibilitatea să acceadă la autonomia financiară, în terapeutica maladiilor mentale, despuiată de caracterul ei frustrant şi silnic, a cucerit, chiar, un loc important (ergoterapie"). Pentru a o face accesibilă subiecţilor handicapaţi fizic sau mental, a căror integrare într-un mediu normal este imposibilă, munca este modificată în ceea ce priveşte tehnica şi ritmul ci. Ceea ce numim „muncă protejată" constituie o tranziţie de
etapă utilă, dacă nu necesară, între readaptarea profesională a foştilor bolnavi, vindecaţi dar încă imperfect adaptaţi la viaţa socială obişnuită. → ATELIER PROTEJAT; CENTRU DE AJUTORARE PRIN MUNCĂ.
MUNCĂ LA BANDA RULANTĂ,
mod de muncă în care produsul de fabricat se deplasează într-o cadenţă determinată şi se opreşte, succesiv, în faţa muncitorilor, însărcinaţi fiecare cu o operaţie bine definită.
Unii muncitori preferă munca la banda rulantă muncii libere, deoarece se simt degajaţi de orice responsabilitate. Alţii, dimpotrivă, nu suportă nici ritmul pe care li-l impune banda, nici munca parcelară pe care o efectuează, suferind din cau/a relaţiilor depersonalizate care există la toate eşaloanele. Munca la banda rulantă tinde să dispară. Cu timpul, munca omului se va limita la sarcini de comandă şi de reparaţie, care fac apel la reflecţie şi la actul decizional.
MURRAY (Henry Alexander). **psiholog american (New York, 1893 -Cambridge, Massachusetts, 1988).**
După studii de istorie la Harvard (1915), face studii de fiziologie şi obţine un doctorat în biochimie (1927). Interesat de psihologia medicală, face un stagiu la Ztirich, unde ia parte la cercetările lui C. G. Jung. Reîntors în Statele Unite, este chemat să conducă clinica psihologică a Universităţii Harvard. îşi orientează cercetările spre explorarea personalităţii, pune la punct *Themutic' Apperception Test* şi participă la reconstituirea Institutului de psihanaliză din Boston (1931). Există o traducere franceză a cărţii sale *Explorarea* per.wiij//răf;/(1938).
MUSCULAR, în clasificarea lui C. Sigaud, reluată de L. Mac Auliffe, tip de constituţie caracterizat de o morfologie de atlet.
Acest tip corespunde mezomorfului' lui W. H. Sheldon şi atleticului' lui E. Kretschmer.
MUTILARE, deteriorare sau secţionare a unei părţi externe a corpului.
Se observă la unele popoare cu ocazia unor ceremonii religioase (circumcizia sau excizia clitorisului) sau ca

deznodământ al unor bătălii (mutilarea organelor genitale, scalpări etc.). Semnificaţia abisală a acestor obiceiuri este, probabil, aceea a unei castrări".
Automutilarea poate fi practicată într-un scop utilitar (secţionarea policelui pentru a scăpa de serviciul militar). O întâlnim şi la unii psihopaţi, în cursul unui raptus
anxios (autocastrarea unui transsexual care doreşte să-şi schimbe sexul).
Automutilarea are adesea semnificaţia unei sinucideri. Conduita unor bolnavi care simulează o maladie acută si reuşesc să se facă operaţi, în unele cazuri de mai multe ori (patomimie), este de asemuit cu
funcţie să atragă atenţia asupra respectivului şi de a „manipula" pe membrii anturajului.
MUTISM, stare a unei persoane cufundate în tăcere.
Mutismul se distinge de afazie* şi de muţenie, deoarece în acest caz lipseşte leziunea organică. Mutismul poate fi deliberat (simulare) sau nevrotic (isterie); uneori este consecinţa unei inhibiţii patologice (stupoare melancolică, autism). La copil mutismul este cel mai adesea temporar şi electiv (refuzul de a-i vorbi învăţătorului, de exemplu); persistenţa sau
extinderea sa trebuie să ne facă să ne temem de o evoluţie psihotică.
MUZICĂ, limbaj sonor.
Muzica este utilizată cu succes în numeroase institute specializate în reeducarea copiilor inadaptaţi; ea aduce aici destinderea si o atmosferă de bucurie. Aproape pretutindeni în lume ea este folosită ca remediu în unele tulburări psihice; există de altfel clinici de muzicoterapie care primesc bolnavi cu trimitere de la medicii lor. între viaţa afectivă şi muzică există un raport cert, pe care psihologii se străduiesc să-1 precizeze şi să-1 utilizeze. Se pare că preferinţele muzicale pot să aducă date importante cu privire la caracterul indivizilor; R. B. Cattell a creat un test obiectiv de personalitate (bazat pe acest principiu), care furnizează precizări utile referitoare la subiecţii examinaţi.
MUZICOTERAPIE > MUZICĂ
N
NARCISISM, iubire de sine excesivă.
în psihanaliză se vorbeşte de narcisism în cazul în care întreaga energie a libi-doului, primordial investită în Eu, apoi în mod normal reprartizată între Eu şi ceilalţi, este deturnată de la aceştia în beneficiul exclusiv al subiectului în cauză, în ceea ce priveşte dezvoltarea personalităţii, stadiul narcisic este un stadiu primitiv, în care copilul mic nu s-a diferenţiat clar de lumea exterioară *(narcisism primar).* Pentru Freud narcisismul este „complementul libidinal" al egocentrismului* uman. Regăsim narcisismul la unii adolescenţi, la artişti şi la majoritatea persoanelor bolnave *(narcisism secundar),* deoarece maladia atrage după sine întotdeauna o închidere în sine; s-a constatat de asemenea că, în mod frecvent, subiecţii (cu un statut inferior, îndeosebi copii) trăiesc o satisfacţie de pe urma stării lor, făcându-se deplânşi şi menajaţi.
NARCOAN ALIZĂ, metodă de investigare a psihismului prin injectarea intravenoasă a unui narcotic.
Injectându-se foarte lent în organism fie un barbituric euforizant, fie un tranchilizat,
se provoacă o obnubilare parţială a conştiinţei. Subiectul, cu toate că se află într-o stare vecină cu adormirea, poate răspunde la întrebările care i se pun. El poate evoca trecutul său, trăirile sale etc. Controlul fiind în mare parte abolit, pot să reapară sentimentele refulate şi amintirile pe care le credeam şterse, cu întreaga lor încărcătură emotivă (abreacţie"). în unele cazuri de nevroză traumatică, reapariţia emoţiilor înăbuşite este suficientă spre a duce la vindecare (catharsis*). Narcoanaliza este utilizată pentru precizarea diagnosticului, dar şi pentru tratarea depresiilor reacţio-naie sau a tulburărilor sexuale.
Narcoanaliza nu trebuie să fie mijloc de a obţine mărturisiri sau confidenţe. Utilizarea ei trebuie subordonată acordului subiectului.
NEBUNIE, tulburare a spiritului, sminteală.
deloc folosit în limbajul medical, cu excepţia câtorva expresii cum sunt „nebunia grandorii" sau „nebunia circulară". Psihiatria modernă a convertit sminteala în maladie mentală. Ea a clasificat afecţiunile
în psihoze" şi nevroze', a imaginat tot felul de tratamente (hidroterapie.sismoterapie , chimioterapie, psihoterapie"...), dar rămâne incapabilă să spună de ce cutare persoană este nebună. Ba, lucru încă şi mai grav, nu este sigură că se poate face distincţie între
contra angoasei, constând din negarea evidenţei.
Subiectul transfigurează faptele reale, neplăcute sau anxiogene, refuzând să le recunoască şi substituidu-le fapte imaginare, opuse. Copilul, deşi îşi păstrează
La începutul anilor 1970, în Statele Unite, L. Rosenhan a organizat următoarea expe-
rienţă: trei femei şi cinci bărbaţi (patru psihologi, un psihiatru, un pediatru, un pictor, o menajeră) trebuiau să încerce să se facă internaţi într-uiuil din 12 spitale psihiatrice indicate, pur şi simplu pe ba/a declaraţiei că auzeau voci confuze. Odată internaţi, pseudopacienţii trebuiau să se comporte normal, să fie disciplinaţi şi amabili şi să susţină că vocile dispăruseră. Toţi, în afară de unul, au fost internaţi cu diagnosticul de schizofrenie. Spitalizarea lor a durat 19

zile, în medie, înşelătoria nu a fost nicidecum descoperită şi ei au fost trimişi la casele lor ca „schizofrenici m stare de remisie". Pericolul unei asemenea incertitudini este extrem, întrucât oricine se singularizează într-un fel sau altul riscă să fie calificat drept „nebun". -⟶ NEVROZA; PSIHOPATIE; PSIHOZĂ.

NECROFILIE, perversiune sexuală a cărei caracteristică este atracţia morbidă manifestată de un subiect faţă de cadavre.

Acesta le contemplă, le palpează şi merge până la practicarea coltului cu ele. Se pare că la originea acestei perversiuni, mai cunoscută sub numele de *\ampirism.* stă vederea corpului unei rude defuncte, pe care copilul mic a iubit-o foarte mult.

NEGARE sau **TĂGĂDUIRE A REALITĂŢII,** mecanism de apărare

a nega existenţa a tot ceea ce îi displace în această realitate. Un băieţel, de exemplu, care ţine mult la situaţia sa de copil unic, atunci când i se anunţă naşterea unei surioare, răspunde: „Nu-i adevărat!" Aşa şi adultul normal uneori fuge tic o realitate insuportabilă, negând-o. Schizofrenicul îşi reconstruieşte un univers privat în care el găseşte puterea, omnipotenţa, liniştea pe care lumea reală i le refuză.

NEGATIVISM, rezistenţă la orice solicitare.

Subiectul negativist poate fi pasiv, inert, refuzând să deschidă ochii, să vorbească, să se alimenteze, ori poate fi activ, reacţionând prin fugă sau printr-o atitudine opusă aceleia care se aşteaptă de la el. O bolnavă cere zgomotos un pahar cu apă. l se aduce paharul cerut, iar ea îl aruncă. La copil negativismul capătă semnificaţia unui protest plin de revoltă contra unor frustrări afective (simţite ca atare, dar nu întotdeauna obiectiv reale). La adolescent şi la adult această atitudine corespunde refuzului de a-i contacta pe semeni şi de a se încadra în realitatea exterioară; o întâlnim frecvent în demenţa precoce, unde negativismul este un „simptom cardinal".

NEILL (Alexander Sutherland), pedagog britanic (Forfar, Scoţia. 1883 - Aldeburg, Suffolk, 1973).

După ce a condus o şcoală internaţională în Germania, apoi la Viena, fondează propriul său stabiliment, *Summerhill* (mai

întâi la Lyme Regis, iar începând din anul 1927 în satul Leiston),pe care îl va anima timp de o jumătate de secol, până la moartea sa. Neill predică aşa-numitul *self-govern-mcnt'.* Pedagogia sa vizează să-l elibereze pe copil de povara represiunii (care duce la teamă, supunere, pasivitate, ură şi dispreţ), permiţându-i să-şi manifeste propria sa dorinţă, spotaneitatea. bucuria şi creativitatea. Ideile lui A. S. Neill sunt expuse în mai multe lucrări, dintre care cităm: *Copiii liberi din Summerhill (*1960); *Libertate, nu anarhic* (1967).

NEOBEHAVIORISM, formă de behaviorism care, depăşind schema simplistă *stimul-râspuns* a behavo-rismului clasic, ţine seama de noile fapte ale experienţei şi de elementele anumitor doctrine filosofice sau psihologice.

Către 1930, sub influenţa fizicianului P. W. Bridgman şi a unor logicieni ca R. Carnap (1891-197») şi L. Wittgenstein (1889-1951), s-a dezvoltat un *behaviorism operaţional.* Neobchaviorismul subliniază importanţa determinantă a sistemului de referinţă adoptat de cercetător în rezultatele obţinute. C. L. Huli este una dintre principalele figuri ale acestei mişcări. Doctrina sa, care insistă asupra necesităţii unei metode ipotetico-deductive în psihologie, se opune *behaviorismului molar,* al cănii principal reprezentant este E. C. Tolman. Acesta, influenţat de *Gestdltpsychologie",* consideră că studiul comportamentului nu poate ignora factorii proprii organismului. El transformă deci schema iniţială S-R în S - O - R *(stimul - organism - răspuns).* în aceeaşi optică, B. F. Skinner a dezvoltat noţiunea de condiţionare operantă*. La începutul anilor 1960, concepte iniţial

proscrise, cum sunt „plan" sau „reflecţie", au fost reintroduse, dând astfel naştere unui *behoviorism subiectiv,* în totală contradicţie cu ideile lui J. B. Watson'.

NEOLOGISM, cuvânt nou sau expresie nouă.

Introducerea în limbaj a unor cuvinte neoformate răspunde în mod firesc trebuinţei de îmbogăţire a limbii (doci-mologie sau iatrogenie, de exemplu) sau unei intenţii deliberate („frangleză"). în psihopatologie ea este simptomul unei

Neologismele apar frecvent în limbajul deliranţilor cronici şi al schizofrenicilor.

NERVOS, în sistemul lui G. Heymans şi E. Wiersma, tip de caracter marcat de o emotivitate superioară mediei (E), o agitaţie contrară acţiunii eficiente (nA) **şi un ecou primar al excitaţiilor (P).**

Trăind momentul prezent, nervosul este mereu în căutare de noi experienţe. El este cu plăcere excesiv şi excentric, neliniştit, generos, chiar risipitor. Trebuinţa de senzaţii noi îl împinge Ia o viaţă instabilă, de vagabond.

NESTOR (lacob-Marius), **psiholog şi psihopedagog român (Focşani, 1901-Bucureşti, 1989).**

Figură reprezentativă din pleiada de psihologi formaţi la Universitatea din Bucureşti sub influenţa lui C. Rădulescu-Motru'. A pus bazele unei psihologii şcolare, preconizând tratarea în învăţământ a fiecărui şcolar „conform structurii sale totale". A proiectat pregătirea psihologilor şcolari într-un centru special - Institutul de biotipologie şi eugenie şcolară.

NEURASTENIE

Contribuţii riguroase la optimizarea antro-pometriei şcolare, a docimologiei, a metodologiei orientării şi selecţiei profesionale. A pus la punct profesiograme psihologice. în ultima parte a vieţii s-a consacrat cercetărilor de psihologie industrială, ca ("actor de creştere a productivităţii muncii, organizând laboratoare în mari u/.ine şi combinate. „Ignorarea cu sau fără bună ştiinţă a omului - scrie 1-M. Nestor - reprezintă cea mai condamnabilă şi mai păgubitoare dintre toate formele de ignoranţă", îi datorăm, între altele: *Psihologul clipei de spaimă* (1933); *Principii de docimologie (*1937); *Laboratorul psihologic* .şco/V(1939); *Examenul evoluţiei psihologice n copilului de In una ti hi sase ani* (1940); *Carnet hiotipologic (*1941); *Probleme de psihologie şcolară,* voi. I (1942); *Psihologie industrială (*1974).

NEURASTENIE, stare nevrotică în care oboseala constituie principalul simptom.

Subiectul doarme prost şi se simte epuizat dimineaţa, la sculanea din pat. Se plânge de dureri de cap, de dureri difuze (în spate, în abdomen), de tulburări gastro-intcstinale; este iritabil şi impotent sexual. Cei apropiaţi lui au tendinţa de a-1 considera un bolnav închipuit.

Această stare, de cele mai multe ori vindecabilă, survine de obicei în urma unei epuizări emoţionale. După primii psihanalişti, care reflectau opinia epocii lor, neurastenia s-ar asocia cu practicile sexuale nesatisfăcătoare (onanie.coitus interruptus). Noţiunea de neurastenie acoperă actualmente o parte din nevroze şi din depresiunile nevrotice. Ea a dispărut din clasificările europene şi americane, dar s-a menţinut în unele ţări, cum este Rusia, în DSM-III (manual diagnostic şi statistic al tulburărilor mentale, 1988) o regăsim sub formularea „tulburare distimică" sau „nevroză depresivă".

NEUROCHIRURGIE, chirurgie a sistemului nervos.

S-a dezvoltat începând cu anul 1918, sub impulsul lui H. Cushing şi al chirurgului T. de Martcl. Neurochirurgia vizează suprimarea cauzei organice (abces, malformaţie vasculară, tumoare cerebrală) a unor tulburări psihologice (deliruri...) sau neurologice (paralizii...). Intervenţiile, foarte delicate, sunt în mod necesar lungi (uneori ziua întreagă), pentm a se menaja creierul. Progresele tehnice (scanner, microchirurgie...) au sporit siguranţa şi preci/.ia operaţiilor. Să nu se confunde neurochirurgia cu psihochirurgia", care ambiţionează să vindece nu numai stările lezionale, ci chiar şi tulburările psihice de origine funcţională).

NEUROLEPTIC, medicament care are ca efect reducerea simptomelor psihotice, cum sunt agitaţia, delirul sau halucinaţiile.

Primul şi cel mai cunoscut dintre neuro-leptice este clorpromazina (Largatil), ale cărei proprietăţi terapeutice au fost descoperite, în 1952, de către J. Delay şi P. Deniker. Cu toate că uneori sunt utilizate, în doze mici, în tratametul crizelor de angoasă sau al obsesiilor, iar la copil în tratamentul tulburărilor de comportament (instabilitate, agresivitate), neurolepticele sunt, în esenţă, medicamente rezervate psihoticilor.

NEUROMEDIATOR - MEDIATOR

CHIMIC.

NEURON, celulă nervoasă.

Schematic distingem la neuron un corp celular, un axon şi dendrite. Corpul celular, a cănii mărime variază de la 5 la 130 microni, este compus dintr-un *nucleu* înconjurat de o masa protoplasmică numită *pcricarion.* Din pericarion pleacă prelungirile: *dendritele* (partea receptoare) şi *axonul* sau *cilindraxul* (care transmite influxul nervos). Axonul (sau *fibra nervoasă) este* un lung filament (de un metru şi mai mult la mamiferele de talie mare), cu un diametru destul de gros (de la l micron la 22 de microni, ba chiar de l 000 de microni la unele nevertebrate), ale căror grupări formează nervii, în jurul axonului, înfăşurate într-o spirala foarte strânsă, celulele lui Schwann formea/ă o teacă continuă, în cursul dezvoltării, citoplasmă celulelor lui Schwann se îmbogăţeşte în lipide fosforate al căror ansamblu, de un aspect sidefiu, se numeşte *mielină.* Manşonul de mielină prezintă din loc în loc gâtuituri numite „nodurile" sau „stran-gulaţiile lui Ranvier". Există fibre nervoase fără mielină (amielinice). După forma corpului celular şi numărul prelungirilor lor, se disting celule piramidale, neuroni unipolari, bipolari sau multipolari. Organismul uman numără aproximativ 15 miliarde de neuroni, fiecare din ei putând avea până la 30 000 de conexiuni sau sinapse cu alte celule. → MEDIATOR; MIELINIZARE.

NEUROPSIHOLOGIE, disciplină care tratează despre funcţiile mentale superioare în raporturile lor cu structurile cerebrale.

Printre precursorii neuropsihologiei figurează F. J. Gali şi G. Spurzheim, şi mai ales P. Broca,care s-a ilustrat prin lucrările sale cu privire la localizarea centrilor cerebrali ai vorbirii (a treia circumvoluţiune cerebrală stângă) şi afazie. Neuropsihologia modernă se bazează pe psihologia experimentală, animală şi umană, pe anatomia sistemului nervos central, neuro-fiziologie şi neurochimie.

NEUTRALITATE, stare a unei persoane care nu ia parte nimănui.

în cursa psihanalitică, terapeutul ascultă, observă şi încearcă să-şi înţeleagă pacientul. El nu reveleazâ nimic despre

sine şi nu reflectă nimic altceva decât ceea ce i se arată. Nu dă sfaturi şi nu judecă, spre a-i da subiectului o libertate şi securitate totale.
NEVROZĂ, tulburare mentală care nu atinge funcţiile esenţiale ale personalităţii, tulburare de care
NEVROZA DE ABANDON
subiectul este în mod dureros conştient.
Tulburările fohicc (agorafobia, de exemplu), *suirile anxioase* (panica, obsesiile etc.), *isteria* sunt principalele nevroze. Foarte răspândite, stările nevrotice prezintă unele caractere comune: nevroticul nu se simte în apele sale. îi lipseşte încrederea în rolul său social; este agresiv faţă de ceilalţi (ironie...) sau faţă de sine însuşi (tentativă de suicid); prezintă tulburări de somn (insomnie sau hipersomnie), de sexualitate (frigiditate sau impotenţă, abstinenţă sistematică sau masturbare) si pare a obosi exagerat de uşor. Epuizarea sa reală este consecinţa eforturilor inconştiente pe care le face de a lupta împotriva impulsiilor sale sexuale şi agresive. Toate aceste simptome nevrotice sunt, la urma
interioare pe care este incapabil să o domine, clementele ei esenţiale scăpând conştiinţei sale. Noţiunea de conflict este fundamentală şi o regăsim în toate teoriile explicative ale nevrozei (cu excepţia aceleia a lui P. Janet).
1) Reflexologii,pe urmele lui I. P. Pavlov, au creat nevroze în mod experimental la animale, plasându-le în situaţii conflic-tuale. După ce au condiţionat un subiect să reacţioneze diferit la vederea unui cerc (care era asociat cu o recompensă) şi la vederea unei elipse (descărcare electrică dureroasă pentru animal), ei diminuau progresiv diametrul mare al elipsei până la a-1 face prea puţin distinct de cerc. în acest moment, animalul, nemaiştiind ce răspuns să dea, devenea anxios, se agita şi prezenta un întreg ansamblu de tulburări psihosomatice".
interior, care opune forţele impulsionale ale „Sinelui" instanţelor morale (Supraeu'), provoacă angoasa, contra căreia subiectul încearcă să lupte mobilizând anumite mecanisme de apărare* inadecvate.
3) Tezele culturaliste (K. Horney') completează vederile lui Freud, relevând rolul declanşator al presiunilor sociale (familiale, conjugale, economice). Se relevă uneori, la unii nevrotici, prezenţa de tare ereditare sau de reale dificultăţi socio-economice, dar caracteristica permanentă găsită la toţi aceşti subiecţi nevrotici este de ordin psihologic; toţi sunt lipsiţi de maturitate afectivă; ei se comportă la vârsta adultă în mod infantil, reacţionând inconştient Ia sittiaţii actuale (profesionale, sexuale, sociale), în funcţie de criterii puerile şi de ataşamente sau ură aşa cum le-au trăit în copilărie.
Nevro/a, care poate fi declasată printr-un şoc emoţional (bombardament, moartea cuiva drag. eşec şcolar), de dificultăţi materiale sau de surmenaj, rareori este socotită de anturaj drept o veritabilă maladie. Părinţii (şi chiar unii medici) nu înţeleg această afecţiune mentală, care nu are cauză organică cunoscută; chiar şi bolnavul ignoră cauzele indispoziţiei şi angoasei sale. Terapeutica, esenţialmente psihologică, poate lua forma unui sprijin moral, dar cele mai bune rezultate le dă psihanaliza. Nevroza diferă prin natura ei de psihoză, nevroticul păstrând conştiinţa stării sale morbide, pe când psihoticul îşi clădeşte o realitate imaginară a delirului, pe care o ia drept adevărata realitate.
NEVROZĂ DE ABANDON. Sinonimul abandonismului. -→ ABANDON; ABANDONIC.

NEVROZĂ DE CONSTRÂNGERE,
sinonim al nevrozei obsesionale.
în noua traducere franceză a scrierilor lui S. Freud *(Ouvrcs complctcs,* 1988), această expresie o înlocuieşte pe cea veche, „nevroză obsesională", fiind mai aproape de sensul expresiei germane *Zwangsnciirose,* în limba germană - nota trad.]. -- OBSESIE.
NEVROZISM, termen folosit de H. J. Eysenck pentru a desemna anxietatea şi instabilitatea emoţională a unei persoane.
NIVEL MENTAL sau **NIVEL INTELECTUAL, grad de eficienţă intelectuală măsurat prin metoda testelor.**
Nivelul mental urmează o dezvoltare aproape paralelă cu creşterea fizică şi, ca şi aceasta, depinde atât de factorii constituţionali cât şi de factorii socioeconomici şi culturali. Un copil crescut la ţară, obişnuit să raţioneze pornind de la situaţii practice, nu are aceeaşi formă de inteligenţă ca un licean de aceeaşi vârstă care trăieşte într-un marc oraş, care a fost învăţat să se servească de un limbaj bogat şi să raţioneze în plan abstract. Amândoi pot fi
în sine caracter patologic. Ea este terenul pe care se poate clădi o nevroză, dar aceasta nu este ineluctabilă. Eysenck a pus în evidenţă două trăsături principale ale personalităţii: „extraversiunc"- introversiune'" şi nevrozism sau „stabilitate - instabilitate emoţională". Aceste două trăsături fiind independente una de alta, acelaşi individ poate fi, de exemplu, extravertit şi instabil sau introvertit şi stabil. După acest autor, factorii genetici joacă un rol foarte mare în gradul de extraversiune - introversiune şi în acela de nevrozism.
NIMFOMANIE, exagerare a apetitului sexual la femei.
în limbajul popular se confundă adesea această stare cu isteria". Nimfomania pare uneori legată de o defectuoasă funcţionare a sistemului hormonal, dar o întâlnim mai ales în crizele de excitaţie psihică (în manie îndeosebi). Ea

poate fi cauza angoasei şi a obsesiilor în cazul în care femeia luptă contra dorinţelor ei.
nivelul lor mental este indispensabil să-i supunem unor probe diferite. Din aceleaşi motive, nu este nimerit să luăm în considerare rezultatele şcolare pentru a aprecia inteligenţa unui şcolar: „nivel şcolar" nu este sinonim pentru „nivel mental".

NORADRENALINĂ

CHIMIC.

MEDIATOR

NORMAL, conform unei reguli.

Normalitatea este o noţiune relativă, variabilă de la un mediu sociocultural la altul şi în timp: este ceea ce se observă cel mai adesea într-o societate dată. la data cutare, într-un ansamblu statistic a cărui dispersie este normală (curbă sub formă de clopot), notele care se apropie de media aritmetică" sunt caracteristice pentru nor-malitate; dimpotrivă, acelea care se situează la extremităţile curbei sunt anormale, în medicină, există tendinţa de a se asimila omul normal individului perfect sănătos, individ care, la drept vorbind, nu există.

o

OBEZITATE, exces ponderal.

Acest fenomen fizic este legat de funcţionarea sistemului nervos central, de care depinde echilibrul endocrin. S-a descoperit într-adevăr, la baza creierului, un nucleu al foamei şi s-au putut provoca în mod artificial obezităţi la animal prin excitarea acestei zone a hipotalamusului. (în vecinătate şi în sinergie cu el funcţionează un „centru al saţietăţii".)

Obezitatea cunoaşte multe cauze: ereditate, dezechilibru important între aportul alimentar şi eforturile făcute de individ, tulburări psihologice. Condiţiile psiho-afective joacă, într-adevăr, un rol cert: la o populaţie de 140 de subiecţi, G. Touraine şi colaboratorii observă că jumătate este compusă din copii nedoriţi care au un sentiment acut de insecuritate. Taţii sunt în general molâi, iar mamele au suferit în copilărie de sărăcie. Dezacordul conjungal este frecvent. Părinţii, confuz conştienţi de nedreptatea pe care o fac copiilor, au o atitudine exagerat protectoare faţă de ei, îi supraalimentează şi le interzic exerciţiile fizice, socotite periculoase. După această veritabilă condiţionare", obişnuit să caute în mâncare o compensaţie la insatisfacţia
afectivă, individul se repede să mănânce de fiecare dată când este frustrat şi în felul acesta devine obez.

OBIECT (bun, râu, parţial) » KLEIN
(MELANIE).

OBIECT TRANZIŢIONAL, obiect material care, pentru sugar şi copilul mic, are o valoare specială. Acest obiect (o cârpă, un animal de pluş...) are efectul liniştitor al unui substitut al mamei; el facilitează tranziţia de la ataşamentul faţă de mamă la relaţia cu alte elemente din mediu.

Obiectul tranziţional apare în general între patru şi douăsprezece luni, în momentul în care mama, prinsă de ocupaţiile ei,începe să se îndepărteze puţin de copilul ei. Acest obiect îl ajută pe copil să restabilească continuitatea ameninţată de separare şi să se diferenţieze de lumea înconjurătoare. Investit atât de *libidoul" Eului,* care orientează individul spre el însuşi, cât si de *libidoul obiectai,* care se îndreaptă spre fiinţe şi lucruri, obiectul tranziţional deschide subiectului accesul la jucării şi la socialitate.

OBSERVAŢIE

OBIŞNUINŢĂ, fenomen de adaptare progresivă a unei fiinţe vii la anumite condiţii noi de existenţă.

Aclimatizarea unei plante tropicale într-o ţară temperată este un exemplu de obişnuinţă artificială. Omul dă dovadă de aceeaşi plasticitate. Termenul obişnuinţă este uneori utilizat şi în sensul de contractare a „toxicomaniei'". Este de preferat să se vorbească de o *furmacodependenţîf* sau de *dependenţă de droguri.* Oricum, ter-

de a acţiona care apare după un efort important.

Reacţie normală, oboseala este în acelaşi timp semnal de alarmă şi punere în joc a mecanismelor de apărare ale organismului. *Oboseala acută* (aceea generată de un marş lung, de exemplu) dispare rapid ca urmare a odihnei. Dimpotrivă, *oboseala cronică.* consecutivă efortului zilnic repetat, are efecte durabile care îi dau un caracter patologic. Are loc o uzură nervoasă care
vocabularul t ambiguu.

OBIŞNUIRE (HABITUATION),

termen folosit de R. Dodge (1923) pentru a desemna fenomenul, cu totul general şi vital, al deprinderii unui organism cu anumite excitaţii senzoriale repetate, la care nu mai reacţionează întrucât şi-au pierdut semnificaţia.

Dacă, de exemplu, facem să cadă o picătură de apă pe corola unei anemone de mare, aceasta se contractează, dar la a douăzecea excitaţie ea încetează să mai reacţioneze. Obişnuirea corespunde unui nivel elementar de învăţare".

OBLATIVITATE, conduită generoasă, altruistă în care subiectul se estompează, străduindu-se să satisfacă

trebuinţele aproapelui său, de la care nu aşteaptă nimic în schimb. Iubirea autentică, dezinteresată, care face să se accepte în mod spontan sacrificiul de sine, este o raritate; ea arată că s-a atins gradul cel mai înalt de dezvoltare afectivă.

OBOSEALĂ, impresie de indispoziţie şi de diminuare a capacităţii

dureri difuze (în spinare, abdomen), dificultăţi intelectuale (instabilitatea atenţiei, pierderi de memorie), modificări ale somnului şi dispoziţiei (iritabilitate, pesimism, anxietate, nehotărâre), iar uneori tulburări psihosomatice" (ulcer gastric, hipertensiune arterială) sau mentale. Se evaluează la o treime proporţia muncitorilor care

oboselii. Există şi oboseli misterioase, ca acelea apărute în 1982 în Statele Unite, care îi afectează în general pe tineri (albi) din mediile înstărite. Aceştia se simt deodată epuizaţi, deprimaţi, incapabili de a mai face efort intelectual, prezentând diferite tulburări neurologice. Toate etiologiile posibile au fost luate în considerare (virusuri, bacterii, paraziţi etc.), dar cauzele acestei forme de oboseală rămân încă necunoscute. Tratamentul oboselii este, mai presus de orice, odihna la aer curat, dar adevăratul remediu este profilactic: organizarea muncii în aşa fel încât să se suprime microtraumatismele (zgomote inutile, iluminat defectuos) si respectarea regulilor de igienă.

OBSERVAŢIE, metodă care are drept scop relevarea unui număr oarecare de fapte naturale, pe baza cărora va fi posibilă formularea

213

unei ipoteze care va fi supusă verificării experimentale.

Observaţia constituie fa/a fundamentală a experimentului. Ea poate fi simplă (în cursul convorbirii sau al administrării testelor, psihologul notează atitudinile subiectului, mimica sa. maniera sa de a proceda) sau „armată" (înregistrare, perete unitransparent care îi permite observatorului să vadă fără a fi văzut); limitată la un eşantion de timp (cinci minute la fiecare interval de trei ore. de exemplu) sau continuă şi de lungă durată (în internat) e te. La o consultaţie rapidă se întâmplă ca observaţia să fie falsificată de înseşi condiţiile examenului si de pre/.enţa experi-cere, studiul întreprins este continuat intro-ducându-se în mediul subiectului un educator specializat („observaţie în mediu deschis"), recoltându-sc periodic elemente de informaţie asupra comportamentului copilului sau adolescentului acasă, la şcoală, pe stnna etc., acest nou observator permiţând mai buna înţelegere a „ca/ului".

OBSESIE, preocupare intelectuală sau afectivă care asediază conştiinţa.

Elementul parazitar este incoercibil, acesta putând fi o îndoială, un scrupul, o idee obscenă sau o problemă absurdă; uneori este teama de a comite un act ridicol, un sacrilegiu, odios sau criminal. Subiectul suferă de pe urma obsesiei sale, al cărei caracter patologic nu-1 ignoră, epuizându-se în lupta împotriva ei. Când obsesia i se prezintă, el se simte vinovat sau ridicol, se teme să vorbească de ea şi trăieşte cu teama permanentă de a nu acţiona greşit (ceea ce, în mod incidental, explică meticulozitatea sa, punctualitatea, îndoielile şi scrupulele sale excesive).

Idei obsedante pot să apară ocazional şi la subiecţii normali, ca urmare a unei mari oboseli. Dacă devin permanente şi capătă o intensitate ieşită din comun, constituie simptomul esenţial al nevrozei obsesio-nale. Aceasta se instalează progresiv,începând din momentul în care subiectul are de rezolvat probleme fundamentale ale existenţei (dragoste, coexistenţa cu celălalt, viaţă profesională). După A. Adler. este vorba de o fugă din faţa realităţii şi de o transpunere a luptei pe un plan dereal, unde nevroticul speră să triumfe. După teoria freudiană, nevroza obsesională exprimă regresiunea la stadiul sadico-anal al individului incapabil de a-şi satisface trebuinţele (impulsiile Sinelui') şi de a respecta interdicţiile morale (Supraeul*). Analiza personalităţii obsedatului dă la iveală, într-adevăr, unele trăsături de caracter legate de agresivitate şi de tendinţa de a „reţine", trăsături proprii acestei perioade de dezvoltare afectivă. Reprezentând schematic tendinţele şi contrariile lor (formaţii reacţionale), obţinem patrii trăsături susceptibile de a se combina între ele (a se vedea schema de mai jos):

	Tendinţă la dominaţie, la agresivitate, la murdărie t
Tendinţă la reten ţie - sila obstinaţie	S Tendinţă 4 ----- ANAL ----- >- la D risipâ
	C

\

Tendinţă la supunere,
la pasivitate, la
curăţenie exagerată

Tratamentul tulburărilor obsesionale se bazează pe chimioterapie şi pe psihoterapie, îndeosebi pe psihanaliză.

OCOL, mijloc utilizat pentru a depăşi un obstacol şi a-şi atinge scopul.

Conduita ocolului este imposibilă în absenţa inteligenţei*. Pe când o găină se repede mereu în grilajul care o împiedică să ajungă la hrană, o pisică sau un câine îl ocolesc. Pisica şi câinele au o inteligenţă superioară aceleia a găinii, dar inferioară

apabil

să meargă să caute o scândură de lemn, să desprindă din aceasta un beţigaş şi să-l introducă într-un tub pentru a împinge o banană înţepenită acolo (N. Ladîghina-Kots). Aptitudinea de a ocoli pare atât de strâns legată de capacităţile intelectuale încât s-a putut spune că „inteligenţa este

OCULTISM, studiu şi practică *a* unor fapte înconjurate de mister.

Dintre ştiinţele oculte, alchimia şi astrologia stau la baza unor ştiinţe exacte. Altele, magia, cabala, metapsihica (tele-patia', telekinezia, levitaţia...), scapă regulilor ştiinţei pozitive. Lucrul acesta nu ar trebui însă să justifice atitudinea de dispreţ şi de respingere categorică a ocultismului, cum se întâmplă de obicei. → PARA-PSIHOLOGIE.

ODIHNĂ, suspendare a activităţilor fizice sau mentale.

Ritmurile vitale sunt caracterizate de alternanţa fazelor de activitate cu acelea de odihnă (somnul succede stării de veghe, diastola îi succede sistolei etc.). Repetarea

unui exerciţiu cere introducerea unei perioade de odihnă necesare recuperării fiziologice a forţelor organismului. O muncă neîntreruptă duce la surmenaj* şi la epuizare; o astfel de muncă este de asemenea cauza unor tulburări psihosomatice' sau nervoase. Dar această conduită poate fi ea însăşi cauzată de motive inconştiente, cum sunt culpabilitatea şi tendinţa de autodistrugere. Pentru a-i permite organismului surmenat să se dezintoxice şi să-şi recupereze energia vitală se recomandă odihna prelungită.

ODOBLEJA (Ştefan), **medic militar, psiholog şi logician român (Izvorul Aneştilor, jud. Mehedinţi, 1902 - Drobeta-Turnu Severin, 1978).**

După absolvirea liceului la Turnu Severin, a făcut studii superioare la Facultatea de Medicină din Bucureşti, ca bursier al Institutului medico-militar. Doctoratul 1-a obţinut cu o teză pe tema accidentelor de automobil (1928). în 1937 a prezentat, la un congres de medicină militară, comunicarea *Demonstraţie de fonoscopie.* în *Psycho-logie coiiwnuntiste*(2 volume, 1938-1939) defineşte concepte care peste un deceniu vor sta la baza ciberneticii, afirmându-se astfel ca un sagace precursor al acestei ştiinţe, în 1981, Academia Română i-a dedicat culegerea de studii *Odoblej;i bet-ween Ampere and Wiener.* Şt. Odobleja considera, pe de altă parte, că logica este „nucleul psihologiei" şi că „cine cunoaşte logica ştie şi psihologia", logica deschi-zându-ne poarta către toate misterele psihologiei. Alte scrieri: *La phonoscopie* (Paris, 1935); *Introducere în logica rezonanţei,* scrieri inedite editate sub îngrijirea lui Alexandru Surdu (1984).

OGIVA LUI GALTON, curbă studiată de F. Galton, curbă care reprezintă repartizarea notelor la teste în funcţie de ranguri.

Dacă, de exemplu, rânduim într-un singur şir, în ordinea înălţimii, un mare număr de recruţi, observăm că între extremităţile şirului, unde se situează câţiva subiecţi foarte scunzi sau Toarte înalţi, se găseşte cea mai mare parte a populaţiei. Dacă unim printr-o linie continuă creştetele capetelor tuturor recruţilor, obţinem o curbă în formă de ogivă. Dacă, în sfârşit, divizăm efectivul eşantionului' respectiv în fracţiuni egale: în 4 (cvartile), în 10 fdecilc) sau în 100 (centile), obţinem clase cărora le cunoaştem valorile limită corespunzătoare, fiind de ajuns să le citim pe ordonată. Acest procedeu permite obţi-

OLIGOFRENIE, arieraţie mentală.

Oligofrenia, insuficienţă a dezvoltării intelectuale, se opune demenţei", care este o deteriorare, o pierdere patologică a inteligenţei.

Cauzele oligofrenici pot fi ereditare, infecţioase, traumatice, sau pot ţine de mediu. Există familii de oligofreni. După unii autori, dacă unul dintre părinţi este arierat, 46,1% dintre descendenţii lor vor fi şi ci arieraţi (C. Brugger); dacă amândoi părinţii sunt atinşi, atunci proporţia de copii oligofreni urcă la 90,7% (Reiter şi Osthoff). Pot interveni şi alţi

factori patogeni: rubeola care survine la femeie în primele trei luni de gestaţie, incompatibili-
lonare), datorită căreia este posibil să clasăm orice subiect care aparţine aceleiaşi populaţii, în psihornetrie* acest sistem este în mod frecvent utilizat pentru etalonarea testelor'.
Funcţionarea mentală a subiecţilor profund arieraţi dovedeşte o configuraţie particulară în care predomină intoleranţa la frustrări şi în special incapacitatea de a admite ca satisfacerea unei dorinţe să fie amânată (ca în psihozele infantile). Copilul trece în acest caz prin furii violente sau prin alte reacţii emoţionale → DEFICIENŢĂ INTELECTUALĂ.
llflllflllll!
Ogiva lui Galton: reprezentarea notelor în funcţie de ranguri
ONANIE, masturbare.
Termenul face aluzie la personajul biblic Onan, care, obligat să se căsătorească cu văduva fratelui său, a refuzat să-i dea acesteia o posteritate. Având în vedere această etimologie, termenul onanie ar trebui să desemneze mai degrabă *coitus intemiptus* decât căutarea de satisfacţii autocratice.
ONICOFAGIE, obişnuinţă de a-şi roade unghiile.
Acest tic se întâlneşte nu numai la copiii emotivi, ci şi la adolescenţi şi adulţi. Onicofagia se raportează la o stare de indispoziţie afectivă nedefinită şi poate fi interpretată ca un semn de anxietate, ca descărcare psihomotorie a unei tensiuni puternice.
ONIRISM, activitate mentală comparabilă cu visul, caracterizată prin derularea de imagini şi scene vizuale, trăite de subiect ca şi cum ar fi reale.
Acesta pare preocupat, vrăjit sau îngrozit de cele ce vede şi aude. în unele cazuri participă la acţiune, interpelează personajele sati fuge de pericole imaginare, nemaipercepând realitatea exterioară decât într-un mod foarte vag. Studiat îndeosebi de E. Regis, onirismul sau *delirul oniric,* care survine în unele stări infecţioase sau toxice (mai ales alcoolism), dar şi ca urmare a unui violent şoc afectiv, furnizează materialul de bază al stărilor delirante pasagere. Evoluţia nu este în general favorabilă, în scurt timp (câteodată în câteva ore) dispare, pe măsură ce se ameliorează starea generală a bolnavului. Nu rareori, însă, subiectul rămâne cu unele
idei fixe (pe tema geloziei, de exemplu), care pot constitui nucleul unui veritabil delir' cronic. → DELIR.
OPENDOOR, cuvânt englez care înseamnă „uşă deschisă".
în centrele spitaliceşti specializate în psihiatrie numeroase servicii sunt „deschise", adică bolnavii pot ieşi din pavilion şi se pot plimba fără supraveghere. Trăindu-şi astfel libertatea, ei îşi regăsesc sensul responsabilităţilor şi îşi încep readaptarea socială.
OPERAŢIE CONCRETĂ, în terminologia lui J. Piaget, proces de gândire care se referă direct la realitatea tangibilă şi nu la propoziţii verbale.
Operaţiile concrete apar către vârsta de 7-8 ani. Spre 12-13 ani fac loc operaţiilor formale, datorită cărora devine posibil raţionamentul ipotetico-deductiv.→ TEORIA OPERATORIE.
OPERAŢIE FORMALĂ > TEORIA
OPERATORIE.
OPINIE, judecată subiectivă, întemeiată pe o cunoaştere vagă a realităţii, care reflectă modul de a vedea, starea de spirit, atitudinea unei persoane sau a unui grup faţă de o valoare determinată.
Opiniile unui subiect sunt revelatoare în privinţa caracterului său; ele ne informează asupra sistemului de valori cărora le este ataşat, asupra rigidităţii sau flexibilităţii atitudinilor sale, asupra aspiraţiilor personale. Ca şi atitudinile, opiniile se elaborează în interacţiunea socială, sub
217
influenţa primordială a identificării cu părinţii,cu profesorii şi cu alţi membri din anturaj. Pe de altă parte, ele se formează pornind de la situaţii existenţiale: experienţe familiale (revolta contra imaginii tatălui, de exemplu), accidente (dramatice sau traumatice) profesionale; în sfârşit, ele sunt influenţate de condiţiile socio-economice şi de rolul social al fiecăruia (statutul nostru în colectivitate implică din partea noastră adoptarea anumitor atitudini şi opinii).
Trebuinţa de a cunoaşte opiniile unor fracţiuni mai mult sau mai puţin largi ale populaţiei este resimţită de oamenii politici, de militarii care vor să cunoască moralul trupelor, de industriaşii şi administratorii care doresc să amelioreze calitatea relaţiilor umane în interiorul sistemului psihosocial pe care îl au în seamă; în sfârşit, de întreprinderile comerciale, care caută să cunoască trebuinţele şi gusturile publicului (studii de marketing). Prin efectuarea de sondaje', este posibil să ne facem o idee aproape exactă despre opiniile unei populaţii. > GALLUP (GEORGE HORACE).
OPIUM, latex extras din capsula macului.
Cunoscut din Antichitate pentru proprietăţile sale analgezice şi hipnotice, este răspâdit mai ales în Extremul Orient, unde este consumat sub formă de decoct, de pilule care pot fi înghiţite sau sub formă de cocoloaşe care pot fi fumate.

Opiumul provoacă la început senzaţie de beatitudine euforică, dând sentimentul puterii. După o perioadă mai mult sau mai puţi lungă, însă, se instalează decăderea mentală şi fizică, adesea cu suicidul ca deznodământ. Trata-mentul opiomanului, adesea decepţionam, nu poate fi făcut decât într-un stabiliment specializat, în Franţa, opiumul are din ce în ce mai puţini partizani: 25 de persoane au fost interpelate în această privinţă în 1987 (O.C.R.T.I.S., 1988). → ENDORFINĂ; MORFINĂ.

OPOZIŢIE, atitudine ostilă care se manifestă prin rezistenţă pasivă sau printr-o acţiune contrară aceleia care se doreşte.

în cel de al treilea an de viaţă, copilul mic se opune celuilalt fără alt motiv decât de a-şi trăi sentimentul de autonomie.

normală, pasageră, în dezvoltarea psiho-afectivă a copilului care, din trebuinţa de a-şi tace recunoscută existenţa sa ca persoană, se afirmă opunându-se. Mai târziu, la adolescenţă, va reapărea acelaşi comportament. Opoziţia poate fi acfi'vă.expri-mându-se prin indisciplină, neascultare, revoltă, conduite de delincvent; sau poate fi *pasivă,* manifestându-se prin mutism", anorexie', lene*. Opoziţia este uneori premeditată, calculată, dar adesea este şi inconştientă. La subiecţii sensibili, emotivi, vulnerabili, care suferă că nu sunt înţeleşi şi că trăiesc într-un mediu frustrant (autoritar sau indiferent), comportamentul de opoziţie poate deveni obişnuit şi, începând de la o persoană (tatăl, profesorul...), se poate extinde la un întreg grup social (patronii, burghezia etc.). Reacţii de opoziţie durabile găsim la indivizii cu tulburări caracteriale, la delincvenţi, în unele stări nevrotice şi psihotice.

OPTIMISM, atitudine a celui care priveşte de preferinţă latura bună a

lucrurilor, care crede în om, in progres şi în ameliorarea genului uman.

Optimistul nu este insul candid, cum prea adesea îl credem, ci, dimpotrivă, un individ curajos care nu se lasă împiedicat
chiar şi atunci când totul pare pierdut. Optimismul este fermentul creativităţii.

ORGANIZAREA MUNCII, ansamblu de activităţi care au drept scop sistematizarea muncii în aşa fel încât să crească productivitatea, fără a-i dăuna muncitorului, adu-cându-i consumatorului bunuri mai multe la preţuri mai mici.

Idcea de a organiza ştiinţific munca în întreprinderi a apărut în secolul al XlX-lea, dar cel care a dezvoltat-o a fost inginerul american F. Taylor. Studiind şi analizând metodic gesturile muncitorilor, el a determinat mişcările şi ritmurile cele mai eficiente, suprimând gesturile inutile şi adaptând utilajul la muncitor. Prin această metodă el a sporit producţia la Bethlehem Steel Plant (1885) cu 400%. Cu asemenea rezultate, organizarea ştiinţifică a muncii a căpătat o răspândire mondială. Limitată la început ia industrie, ea a fost extinsă, de către H. Fayol, la administraţie. Pentru a fi eficace, organizarea muncii nu trebuie să piardă din vedere satisfacţia muncitorului. Acesta este cu atât mai eficient cu cât relaţiile cu colegii şi cu şefii săi sunt mai bune, el nesuferind nici de surmenaj şi nici de insecuritate. Eşecurile suferite de „inginerii specialişti în organizare" au avut aproape întotdeauna drept cauză grija lor exclusivă pentru productivitate şi neglijarea factorului uman.

ORGOLIU, atitudine dictată de conştiinţa acută a valorii proprii şi a meritelor personale, cu propensiunea de a le supraestima.

Orgoliosul, din fire autoritar şi intolerant, îşi afişează capacităţile, ceea ce îl face adesea enervant, ba chiar de nesuportat. Orgoliul se deosebeşte de vanitate prin faptul că în cazul acesteia din urmă meritele sunt iluzorii, pe când în cazul orgoliului ele sunt reale. Orgoliul, spune A. Comte, exprimă trebuinţa de a domina, pe când vanitatea este legată de dorinţa de a fi aprobat. Hipertrofia Eului orgoliosului poate constitui nucleul unor tulburări mentale. » PARANOIA.

ORIENTARE, recunoaştere a unor repere pentru a se călăuzi în mers sau pentru a duce la bun sfârşit o întreprindere.

Orientarea profesională, generată de cerinţele noi ale lumii industriale, a apărut în Franţa în 1922. în mod tradiţional ea constă din dirijarea unui adolescent spre meseria care corespundea cel mai bine capacităţilor, gusturilor şi personalităţii sale, ţinândii-se în acelaşi timp seama de posibilităţile de angajare şi de situaţia familială. O dată cu progresul tehnicii şi cu apariţia de noi profesii, însă, un atare demers a devenit imposibil: de acum încolo adolescenţii sunt orientaţi către o familie de meserii sau către un sector profesional (mecanică, de exemplu), pentru ca ei să poată primi o pregătire generală suficientă care să le permită recalificarea cu uşurinţă, dacă lucrul acesta devine necesar, în fiecare departament există mai multe centre de informare şi orientare (C.I.O.), servicii publice deschise tuturor, a căror competenţă se întinde la învăţământul

secundar şi la cel superior, în conformitate cu decretul din 7 iulie 1971. cu privire la organizarea de servicii

însărcinate cu informarea şi orientarea, ca şi în conformitate cu decretul din 12 februarie 1973, referitor la procedurile de orientare în învăţământul public, observarea şcolarilor, începută din clasa a Vl-a, continuă pe parcursul a mai mulţi ani (ciclul de observaţie). Orientarea este asumată de *consiliul dusei* a V-a şi a Ill-a, care se reuneşte la finele trimestrului al treilea şcolar. Acest consiliu, în clasa a Ill-a (numerotarea
trad.), ca urmare a celor stabilite în consiliul profesorilor, completează livretele şcolare şi emite propuneri de orientare fie spre *ciclul scurt (B.E.P.* sau C.A.P.), fie spre o clasă secundară *(ciclul lung).* Recomandările consiliului clasei nu sunt obligatorii; nu sunt decât propuneri, pe care familiile le pot contesta.
Studenţii pot şi ei găsi în instituţia de învăţământ superior, în cadrul celulei universitare de informare şi orientare, un consilier care, aflat în relaţie cu Oficiul
naţional de orientare şcolară şi profe sională (O.N.I.S.E.P.), le stă la dispoziţie pentru a-i ghida în alegerea unei filiere.
ORTOFONIE, ansamblu de tratamente destinate să corecteze tulburările vocii, vorbirii, precum şi ale limbajului oral şi scris.
Ortofoniştii sunt abilitaţi să trateze majoritatea tulburărilor de limbaj, mai ales bâlbâiala", şi să asigure demutizarea copiilor surzi. La adulţi, ei îi reeducă pe afazici şi persoanele atinse de afecţiuni ale laringelui sau de disfuncţii ale vorbirii de origine nervoasă.
ORTOPEDAGOGIE sau **PEDAGOGIE CURATIVĂ, artă de a corecta tulburările pedagogice ale şcolarilor aflaţi în dificultate.**
Ortopedagogul este un reeducator specializat care a primit o pregătire psihologică şi pedagogică. Pentru a-i readapta pe elevii a căror şcolaritate şi al căror comportament sunt perturbate, el utilizează metode speciale, adaptate fiecărui caz în parte. → DlSLEXIE.
PAIDOLOGIE sau **PEDOLOGIE,** ştiinţă a copilului.
Această disciplină studiază legile la care se supun dezvoltarea şi comportamentul copilului, care sunt fundamental diferite de acelea care guvernează conduitele
PANEL, eşantion flx de persoane interogate în mai multe reprize, în general în scopul de a urmări evoluţia opiniei asupra unui subiect determinat.
Metoda panelelor este utilizată pentru a se verifica eficacitatea unei campanii publicitare sau pentru a se cunoaşte variaţiile în atitudinile şi opiniile* unei populaţii cu privire la un produs, un eveniment sau un personaj politic, în numeroase ţări, responsabilii canalelor de radio şi televiziune dispun de un eşantion permanent de auditori şi telespectatori care îi informează asupra audienţei emisiunilor.
PANICĂ, spaimă subită, în general neîntemeiată şi adesea colectivă.
în clasificarea elaborată de American Psychiatric Association (DSM 11I-R, 1983),
„tulburarea panică" *(Punic DisorJer)* se instalează în stările anxioase (sau nevro/e anxioase) care survin în afara circumstanţelor care implică un risc vital. Ea se manifestă prin simptome cum sunt teama de moarte sau de înnebunire, impresia de leşin, senzaţii de sufocare, ameţeală sau vertij, palpitaţii, tremurători ctc. Această stare nevrotică nu trebuie confundată cu alte sindroarne.cum este „sindromul înţărcării" consecutiv suspendării consumului de substanţe toxice: amfetamine, barbi-turice sau cafeina, de exemplu. Trebuie, de asemenea, diferenţiată de alte maladii mentale, cum este despresia majoră.
PARADĂ sau **PARIADĂ, comportament ritualizat care preludiază acuplarea la unele animale.**
Parada, sau „dansul nupţial", a fost observată atât la insecte, păsări, peşti, cât şi la mamifere. Ea constă dintr-o succesiune de acte care se defăşoară într-o ordine definită. Fiecare secvenţă provoacă un răspuns din partea partenerului. Parada nupţială are drept efect stimularea secreţiilor lor hormonale, reducerea agresivităţii care există frecvent între congeneri
221
şi crearea condiţiilor optime pentru o acuplare fecundă. Ea poate fi indusa experimental prin injectarea de hormoni în corpul animalelor sau. dimpotrivă, poate fi suprimată prin castrare (D. S. Lehrmann), > FEROMONĂ.
PARAFILIE, perversiune'sexuală.
Potrivit definiţiei adoptate de American Phychiatric Association (DSM III, 1989) si de Organizaţia Mondială a Sănătăţii, parafiiia se caracterizează prin căutarea regulată a plăcerii sexuale sau a unei excitaţii genitale cu ajutorul unui „obiect"
care poate duce la o dezorientare totală în spaţiu şi în timp, prin deteriorarea inteligenţei şi a simţului moral, modificarea afectivităţii (în sensul unei sensibilităţi afectate sau, dimpotrivă, ui insensibilităţii); uneori apare delirul (idei de grandoare, ipohondrie) şi bolnavul se îndreaptă spre demenţă" totală. Pronosticul paraliziei generale, altădată fatal, s-a transformat datorită utilizării penicilinei în doze mari. Un alt tip de parul i/ie se poate observa la persoane care nu prezintă nici o leziune nervoasă (integritate a reflexelor). Este vorba de o inhibiţie funcţională de origine
Pentru a se putea pune diagnosticul de purafilie este necesar ca plăcerea sexuală să fie întotdeauna subordonată

actului anormal şi ca subiectul să fie conştient de caracterul deviant al sexualităţii sale. Principalele forme de parafilie sunt fetişismul, travestismul, exhibiţionismul, voieurismul, sadismul, masochismul, pedofilia, zoofilia.
PARALIZIE, diminuare importantă sau abolirea motricitatii.
Paralizia se datorează în general unei atingeri a encefaiului (paralizie centrală), a măduvei sau a unui nerv periferic (paralizie periferică), dar poate fi şi consecutivă unei suferinţe musculare (miopatie, de exemplu) sau unei disfuncţii a joncţiunii neuromusculare (miastenie).
între diversele varietăţi de paralizie, paralizia generală progresivă ocupă un loc deosebit, deoarece ea se caracterizează mai puţin prin deficienţă motorie (dificultatea vorbirii, tremurul mâinilor) cât prin tulburări mentale. Cauzată de *trcponema pallidiim a* sifilisului (meningoencefalită difuză), această afecţiune se manifestă pe plan psihic printr-o amnezie' progresivă
cabilă prin psihoterapie. → IsitRiE.
PARAMNEZIE, iluzie de memorie.
Trecutul şi prezentul apar amestecate, realul şi imaginarul se confundă. Subiectul întâmpină dificultăţi în a locali/a în timp în mod exact o amintire sau crede a recunoaşte o situaţie, un loc, un obiect sau o persoană care sunt, în realitate, necunoscute. Această tulburare se întâlneşte cel mai adesea în sindromul lui Korsakov* sau în epilepsiile temporale.
PARANOIA, psihoză cronică a cărei caracteristică este un delir sistematizat, adică coerent, clar, logic, cu punctul de pornire într-o idee precisă.
Se disting patru forme de delir paranoiac: 1) delirul de *revendicare,* în
unui prejudiciu, cere cu înverşunare reparaţia, iar uneori caută să se răzbune singur (incendiu, omor...); 2) delirul *pasional,* a cărui temă poate fi gelozia sau un ideal mistic, de exemplu; 3) delirul de *interpretare,* care se asociază aproape
PARAPSIHOLOGIC
întotdeauna cu sentimentul de a fi obiectul unei animozităţi generale; 4) delirul de *relaţie* al senzitivilor sau paranoia senzitivă (E. Kretschmer), în care subiectul, hipersensibil şi vulnerabil, trăieşte o relaţie dificilă cu lumea care îl zdrobeşte. Paranoia senzitivă se distinge de paranoia veritabilă prin absenţa agresivităţii.
Paranoicii atrag atenţia prin orgoliul lor nemăsurat, prin rigiditate psihică, mefienţă generală, hipersensibilitate si gândire paralogică (adică raţionamentul lor, perfect logic, se întemeiază pe postulate false, pe erori, pe iluzii dictate de o afectivitate anormală). Vechii autori considerau paranoia ca pe o psihoză dependentă de cauze interne. Actualmente se insistă mai degrabă pe rolul evenimentelor existenţiale în declanşarea acestor tulburări (K. Jaspers, E. Kretschmer, J. Lacan). Se pare că persoana incapabilă să suporte o situaţie traumatizantă regresează până la un stadiu primitiv al dezvoltării afective (sadic-anal) şi utilizează proiecţia", creatoare de falsă realitate, ca pe un mecanism privilegiat de apărare al Eului (propoziţia „îl urăsc" devine „el mă urăşte").
PARANOID, adjectiv utilizat pentru a desemna anumite stări psihice care amintesc prin unele aspecte de paranoia.
în Franţa se foloseşte în mod obişnuit pentru a caracteriza un delir prost structurat, incoerent, greu de pătruns (formulare abstractă, neologisme), al cărui tip se întâlneşte în schizofrenie". Pentru americani (DSM III), „tipul paranoid" este o formă de schizofrenie dominată de una sau mai multe dintre manifestările următoare: idei delirante de grandoare, gelozie, halucinaţii pe tema persecuţiei sau a grandorii.
PARAPSIHOLOGIE, disciplină care studiază fenomenele paranormale (clarviziune, telepatie, telekinezie...)
în numeroase ţări, cercetători veniţi din orizonturi diferite se străduiesc să verifice realitatea acestor fenomene şi să le explice. Utilizând observaţia „armată", metoda statistică şi experimentul, ei au încercat să introducă raţionalitatea în domeniul iraţionalului.
După ce a studiat timp de mai mulţi ani arta prezicerii, F. Laplantine (1988) ajunge la concluzia că acest fenomen este un mod de comunicare senzorial, intermitent, involuntar şi semiconştient. care nu este nici explicabil şi nici reproductibil după voie. R. Chauvin, pe de altă parte, a extins la animale experienţele de parapsihologic, spre a determina dacă şoarecii posedă capacitatea de a prevedea viitorul (pre-cogniţie). Un mecanism automat trimite într-un mod cu totul aleator un curent electric într-o parte sau alta a unei cuşti; şoarecele utilizat ca subiect de experienţă este avertizat prin aprinderea unui bcculeţ că va trece curentul electric, fără a şti în ce parte se va produce şocul; dacă el se află în „locul cel bun", atunci nu va simţi curentul electric. Or, experienţa, repetată de foarte multe ori, arată că şoarecele se găseşte în partea care nu primeşte impulsuri electrice mult mai adesea decât prevede calculul probabilităţilor (Chauvin, *Uiiele lucruri pe care inimile explic,* 1976).
Numeroşi cercetători (H. Bender, L. T. Bendit, J. B. Rhine, E. Servadio...) au stabilit realitatea percepţiei extrasenzoriale", fără a şi-o fi explicat. S. Freud vedea în telepatie modul de acţiune arhaic prin care indivizii ajung să se înţeleagă unii cu alţii, mod care a fost împins în arierplan în cursul dezvoltării filogenetice (adică în
cursul evoluţiei speciei) de o mai hună metodă de comunicare: aceea care utilizează semnele sesizate de organele de simţ.

PARHON (Constantin l.), **endocrinolog şi neuropsihiatru român (Câmpulung Muscel, 1874-Bucureşti, 1969).**
Studii medicale la Bucureşti, unde în 1900 a obţinut şi titlul de doctor în medicină. Speciali/are la Miinchen (1906). Timp de 20 de ani a fost profesor de neurologic şi psihiatrie la Facultatea de Medicină din laşi (1913-1933), iar timp de 13 ani a condus spitalul psihiatric Socola, după ce în anii 1909-1912 fusese medic primar la ospiciul Mărcuţa. Director al Institutului de endocrinologie (1949-1957) şi al Institutului de geriatrie (1952-1957) din Bucureşti. Autor,în colaboratore cu M. Goldstein, al primului tratat de endocrinologie din lume *(Lcs sccretions intcmcs.* Paris, 1909). A studiat, între altele, raporturile dintre disfuncţiile glandelor endocrine şi tulburările psihice (endocrino-psihiatrie),oligofrcniile (îndeosebi mon-golismul), problema sinuciderii la alienaţi, psihozele senile, fenomenul îmbătrânirii, grafologia. A pus un accent aparte pe studierea mecanismelor afectivităţii si a
rolului muzicii în viaţa afectivă. Dintre numeroasele sale scrieri, cităm: *Cercetări asupra glandelor cu secreţiunc internii în raportul lor cu patologia mentală* (1910); *Bătrâneţea. Senilitatea. Psihozele vârstei de involuţie* (1925); *Psihozele afective (*1925; *Constituţia somatopsihică si raporturile ei cu criniinologia* (1930); *Bătrâneţea şi tratamentul ei. Problema refnti*-;ier/r;/(1948); *Biologia vârstelor* (1955).
PARIADĂ > PARADĂ.
PARICID, ucidere a tatălui sau a oricărui alt ascendent.
Fantazarea pe tema paricidului pare a fi universală, dar nu este transpusă în realitate decât în mod excepţional. După S. Freud, paricidul îşi are rădăcinile în bezna preistoriei. Pornind de la o ipoteză a lui Ch. Darwin bazată pe observarea comportamentului gorilelor, Freud îşi imaginează că oamenii trăiau la început grupaţi într-o hoardă dominată de un tată gelos şi violent, care ar fi pus stăpânire pe toate femeile, alungându-şi fiii. Aceştia s-au revoltat într-o zi şi 1-au ucis. După aceea a proiectat sentimentele lor ambivalenţe faţă de tată asupra unui substitut animal sau vegetal al acestuia (totem*), care a devenit patronul venerat şi temut al clanului; în acelaşi timp ei au renunţat la femeile din propriul lor trib. Faptul acesta ar sta la originea exogamiei şi interdicţiei incestului'. Această explicaţie rămâne totuşi cât se poate de ipotetică.
PASIONAT, persoană aflată sub influenţa unei înclinaţii puternice şi care poate deveni exclusivă; persoană care se consacră în întregime unei activităţi.
în clasificarea şcolii de caracterologie' franco-olandeze, tipul pasionat se caracterizează prin emotivitate (E), activitate (A) şi secundaritatea (S) impresiilor.
PASIUNE, stare afectivă intensă, stabilă şi durbilă, orientată spre un obiect exclusiv şi susceptibilă să-i dea lumii o nouă înfăţişare.
Dragostea, ura, plăcerea de a exercita puterea, ambiţia, avariţia sunt pasiuni capabile să comande întreaga noastră conduită. Atâta timp cât dispunem de o
PAVELCU
suficientă stăpânire de sine, pasiunea poate fi fecundă, dar de foarte multe ori ea atinge o intensitate patologică şi conduce la reacţii anormale (crimă din gelozie, mizeria avarului etc.), uneori la nebunie. Sursele profunde ale pasiunii sunt aproape întotdeauna inconştiente şi instinctuale.
PASIVITATE, atitudine a unei persoane care îndură o acţiune fără a reacţiona.
Pasivitatea poate fi asociată cu o constituţie astenică sau cu o tulburare patologică (inhibiţie afectivă), în catatonie', de exemplu, bolnavul este inert; pierzând orice iniţiativă motorie, el păstrează poziţiile care i se impun, iar corpul său pare la fel de maleabil ca un bulgăre de ceară. Pasi-vita.tea se regăseşte, în grade diferite, la subiecţii sugestionabili, deprimaţi sau deficienţi pe plan intelectual, care se supun unei persoane ferme. Unele atitudini pasive, cum ar fi „nonviolenţa", sunt în realitate conduite de opoziţie' faţă de autoritatea împotriva căreia respectivii indivizi nu se pot revolta.
PATIE, reacţie de evitare întâlnită la un animal supus unei excitaţii externe insuportabile.
Ca si taxiile*, paliile sunt conduite locomotorii cauzate de o stimulare exterioară, dar pe când cele dintâi se caracterizează prin tendinţa de a se îndrepta în mod constant într-o direcţie determinată, paliile au drept scop evilarea unei anumite regiuni, spre a sustrage organismul iritării cauzale de stimulul patogen. Paliile au deci un caracter adaplaliv fundamenlal, care le diferenţiază de laxii si de tropismele" pure.
G. Viaud a demonstrat complexitatea mecanismelor zise „elementare": dafniile, de exemplu, „aleg" zona de intensitale luminoasă care le convine (comportamenl *a preferendum').* Ceea ce se consideră a fi faze negative ale unor taxii polifazice şi ale unor reacţii *a preferendum* nu sunt „mişcări forţate", ci păţii, adică nişte conduite adaptative.
PATOLOGIC, stare a ceea ce este morbid.
Patologicul înseamnă mai mult decât anormalitate, nereducându-se la aceasta. Un individ, o situaţie excepţională se pot înscrie în sfera sănătăţii perfecte: geniul, sextupleţii, deşi fenomene rarisime, nu sunt fenomene morbide, în timp ce anormalul este ceea ce deviază considerabil de la media stalistică, patologicul este ceea ce provoacă suferinţa individului (leziune organică, complex* psihologic etc.).

PATRIARHAT. Societate în care tatăl deţine puteri discreţionare, pe care le exercită îndeosebi în familie. → MATRIARHAT.
PAVELCU (Vasile), psiholog român (Costuleni, sat de pe malul stâng al Prutului, azi în Republica Moldova, 1900-Iaşi, 1991).
Şi-a început studiile universitare la Kiev, pentru ca mai târziu să le reia la Iaşi, unde a obţinut licenţa în filosofic. Stagiu de specializare la Sorbona. A frecventat si cursurile lui H. Pieron şi P. Janet, la College de France, ca şi pe cele ale fiziologului Emile Gley. Din 1928 şi până în 1970 a fost cadru didactic activ la Universitatea din Iaşi, devenind mentorul unei şcoli de psihologie de o aleasă
distincţie. Reţinând de la Janet ideea că psihologia vine în contact absolut cu totul şi că, prin urmare, în lumea omului (si nu
valorizat creator într-o suită de eseuri marcate de un profund *„esprit de finesse".* A studiat în special problematica afectivităţii şi structura personalităţii, arătân-du-se mereu reticent faţă de excesul de „exactitate" necomprehensivă, în Drama *psihologiei (*1965) face un impresionant efort metapsihologie în tentativa de a-i da ştiinţei psihicului o „conştiinţă de sine" care să fecundeze direcţii de cercetare mai conforme cu condiţia umană. A scris, între altele: *Funcţii! afectivităţii(\936); Caracterele afectivităţii* (1938); *Psihologia personalităţii* C voi. I, 1939); *Conştiinţă şi inconştient (*1942); *Adevăr şi eroare ffn psihologiei* (1943); *Psihologie pedagogică* (1962); *Invitaţie la cunoaşterea de sine* (1970); *Culmi şi abisuri ale personalităţii* (1974); *Cunoaşterea de sine şi cunoaşterea personalităţii (1982).*
PAVLOV (Ivan Petrovici), psihofizio log rus (Riazan, 1849 - Leningrad, azi Sankt-Petersburg, 1936).
După ce şi-a luat doctoratul, s-a orientat către cercetările în domeniul circulaţiei sanguine şi digestiei, cercetări care i-au adus în 1904 Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină. Studiile sale privind secreţiile gastrice 1-au dus la descoperirea „reflexului condiţionat" (care se opune reflexului absolut, înnăscut) şi a importanţei acestuia în psihismul animal şi uman.
Pentru Pavlov şi continuatorii operei sale (îndeosebi V. M. Behterev), fenomenele psihologice cele mai complexe (deprinderi şi obişnuinţe, voinţă etc.) ar fi reductibile la un ansamblu de reflexe condiţionate*, dintre care unele s-ar putea chiar transforma în reflexe absolute, ereditare (mai târziu Pavlov a renunţat la această ultimă idee).
Opera lui I. P. Pavlov a dus la unele aplicaţii practice, cele mai cunoscute dintre acestea fiind terapia comportamentală*, naşterea analgezică şi o biotipologie* care aminteşte de vechea clasificare hippo-cratică. Dintre lucrările sale, cităm raportul la Congresul internaţional de medicină de la Madrid, *Psihologia experimentală şi psihopatologia la animale* (1903); *Ştiinţele naturii şi ale creierului* (1909); *Emisferele cerebrale în stare normală şi patologică* (1925); *Prelegeri despre activitatea emisferelor cerebrale* (1927); *Un fiziolog răspunde psihologilor (*1932); *Tipurile generale de acti\itate nervoasă superioară la animale şi la om* (1935).
PEDAGOGIE, ştiinţă şi artă a educaţiei. Azi termenul pedagogie nu mai desemnează decât metodele şi tehnicile utilizate de educatori.
Practicile pedagogice variază după societăţi şi ideologia acestora, dar ele ţin seama şi de progresele ştiinţei. Pedagogia modernă nu mai consideră copilul ca pe un adult în miniatură, ci ca pe o fiinţă cu propria sa individualitate, cu o structură particulară, supusă unor legi care îi sunt specifice (a se vedea lucrările lui J. Piaget privind în special evoluţia intelectuală), degajând în consecinţă noi metode de educaţie şi de instruire, adaptate fiecărei vârste, întemeiate pe interesele* copilului, în aşa fel încât educaţia să devină funcţională*, aplicând la fiecare caz particular
(surdomuţi, debili) un învăţământ şi tehnici adecvate. Luminată de progresele psihologiei, pedagogia respinge acum unele judecăţi de valoare, cum ar fi lenea sau „reaua-voinţă". Azi copiii şi adolescenţii handicapaţi, cu o deficienţă determinată (dislexie, arieraţie afectivă etc.), pot beneficia de un învăţământ special*. -<• HANDICAPAT.
PEDEAPSĂ, măsură luată împotriva celui care a comis o greşeală sau un delict.
Educatorii pot evita sancţiunile traumatizante, care devalorizează (umilinţă publică) sau angoasează *(cabinet noir);* pe de altă parte, pedeapsa trebuie adaptată la fiecare caz, trebuie să fie îndreptăţită, imediată şi lipsită de patimă, prezen-tându-se ca o consecinţă inevitabilă a unui act de care copilul este responsabil, în sfârşit, trebuie ştiut că unii subiecţi caută în mod inconştient pedeapsa, fie ca urmare a unui sentiment de culpabilitate, fie din dorinţa de a atrage atenţia asupra lor. Un băieţel de opt ani, cu o inteligenţă normală, orfan de ambii părinţi, se scăpa pe el cu regularitate în clasă; el îşi exprima în felul acesta ostilitatea faţă de învăţător şi de tutorii săi, devenind la un moment dat personajul central al şcolii, găsind satisfacţie în bătăile primite, care erau pentru el mai de preţ decât indiferenţa, în aceste cazuri, terapeutica trebuie să constea în suprimarea pedepselor, în înlocuirea acestora printr-o atitudine afectuoasă, permanentă, a membrilor anturajului.
PEDOLOGIE - PAIDOLOGIE.
PENSIONARE
PEDOFILIE, atracţie erotică manifestată de un adult pentru copii mici.
Pedofilii!,în general un retardat pe plan afectiv, inhibat sau nevrozat, se simte în stare de inferioritate în faţa femeii

adulte şi caută parteneri sexuali pe propria-i măsură, anume copii care să-i satisfacă infantilismul.
PEDOPSIHIATRIE, specialitate medicală care are drept obiect depistarea şi tratamentul maladiilor mentale la copil şi adolescent.
Pedopsihiatria, ca disciplină autonomă, este recentă, în Franţa ea a apărut, în învăţământ, pe certificatul de studii specializate de psihiatrie, în 1972. Printre precursorii acestei „ştiinţe-artă" figurează medici (E. Scguin, T. Simon), psihologi (A. Binet) şi pedagogi (J. H. Pestalozzi), Pedopsihiatria se sprijină în mare măsură pe lucrările psihanaliştilor (S. şi A. Freud, R. A. Spitz).
PENSIONARE, trecere de la viaţa profesională la inactivitate, determinată de vârstă.
Foarte oportună la timpul ei, această instituţie socială le apare astăzi unora ca fiind o eroare psihologică şi fiziologică, într-adevăr, variaţiile individuale în procesul de îmbătrânire şi în declinul forţelor fizice şi mentale sunt considerabile. Numeroşi muncitori ajunşi la limita de vârstă, dar capabili încă să desfăşoare o activitate satisfăcătoare, trăiesc în mod dureros noua lor condiţie. Lipsiţi de ocupaţie, ei se simt dezadaptaţi, devalorizaţi, nemulţumiţi, iar unii prezintă reacţii psihologice defavorabile (tulburări de dispoziţie: morocăneală, tristeţe, deprimare...),
PENTOTAL
care pot evolua până la psihoză sau sinucidere. Toate studiile efectuate pe această temă, de Ia acelea ale lui E. A. Friedmann şi R. J. Havighurst (1954), P. Townsend (1957), F. R. Treanton (1958) până la cele mai recente (A. M. Guillemard, 1980, D. Rondinet, 1986), arată că pentru majoritatea indivizilor pensionarea este o tragedie. Cel mai bun mijloc de a lupta contra efectelor vătămătoare ale acestei „morţi sociale" (Guillemard) este, după diferiţi autori,ca Havighurst şi C.L. Maddox (1970, 1976), integrarea într-o activitate. Fie ea profesională, artistică sau umanitară, remunerată sau nu, activitatea îşi va îndeplini menirea dacă îi dă pensionarului sentimentul că este o persoană încă utilă pe plan social, că face încă parte din ţesutul viu al naţiunii.
PENTOTAL sau PENTOTHAL,
nume curent dat pentobarbitalului, bartituric care, administrat pe cale intravenoasă, are proprietatea de a anestezia, cel puţin parţial, conştiinţa vigilâ şi voinţa subiectului („narcoză liminară").
Pentotalul (sau „senil adevărului") este utilizat în narcoanaliză". El descătuşează incoştientul de frâna cenzurii, face subiectul docil şi influenţabil, dar nu permite întotdeauna obţinerea de informaţii obiective. Cu toate acestea, în multe ţări, serviciile de poliţie 1-au folosit spre a obţine „mărturisiri spontane" de la unii suspecţi.
PERCEPŢIE, conduită psihologică complexă prin care un individ îşi organizează senzaţiile şi ia cunoştinţă de real.
Percepţia se constituie din ceea ce este dat în mod direct de organele de simţ
(sensibilitate exteroceptivă), dar şi din proiecţia' imediată în obiect a unor calităţi cunoscute prin inferenţă: percep efortul halterofilului deoarece pun în masa metalică pe care el o ridică propria mea sensibilitate proprioceptivă. Percepţia este un raport între subiect şi obiect: acesta are caracteristicile sale proprii, dar eu le percep cu subiectivitatea mea. Dacă umblu prin pădure, percep lucruri diferite, după cum sunt la vânătoare sau la plimbare; captând o multitudine de stimuli.îi selectez în funcţie de aşteptările melc.
în general, fiinţa vie nu este sensibilă decât la obiectele care o interesează în mod direct, la acelea care constituie propria sa lume *(Umwelt)* şi care au o semnificaţie pentru ea. Şopârla fuge la cel mai mic foşnet, dar nu reacţionează la focul de puşcă tras în apropierea ei. Autori americani (R. Levine, I. Chein şi G. Murphy), studiind influenţa foamei asupra percepţiei, au observat că persoanele flămânde văd mai ales alimente în desenele lipsite de semnificaţie care li se prezintă, pe când altele, sătule, nu au aceleaşi reacţii. Orice percepţie este deci o interpretare care implică personalitatea în întregul ei. Mai mult decât un simplu fenomen senzorial, percepţia este o conduită psihologică mai complexă, care se raportează (importanţa memoriei" şi a învăţării) la un cadru de referinţă particular, elaborat în limitele experienţei noastre personale şi sociale. Aceasta ne explică de ce un obiect determinat nu va avea niciodată absolut aceeaşi semnificaţie pentru doi indivizi, care, fiecare, are sistemul său de referinţă particular. Dayakul din Borneo vede în surâsul semenului dispreţul, japonezul vede tulburarea emoţională, pe când occidentalul vede bunăvoinţa. Aceste criterii
PERIOADA SENSIBILA
de referinţă, pe care le utilizăm în mod inconştient, ne sunt indispensabile, ele permiţându-ne să ne structurăm mediul în care trăim si dându-ne un minimum de securitate, fără de care nici o acţiune nu este'posibilă. Majoritatea neînţelegerilor noastre vin de acolo că percepţiile noastre sunt diferite, deoarece sistemele de referinţă ale oamenilor nu sunt identice. → ILUZIE; MĂRTURIE.
PERCEPŢIE EXTRASENZORIALĂ,
cunoaştere directă, independentă de căile senzoriale normale.
încă din Antichitate s-a observat că anumite persoane sunt capabile să cunoască fapte şi evenimente care se situează în atari condiţii încât utilizarea de mijloace normale de cunoaştere este exclusă. Multă vreme neglijate şi dispreţuite

de către savant, aceste fenomene sunt în prezent obiect de cercetare ştiinţifică, în majoritatea ţărilor mari există laboratoare de cercetare axate pe percepţiile extrasen-zoriale, cel mai celebru fiind acela de la Duke University (Durham, Carolina de Nord, Statele Unite), fondat în 1930 de către J.B. Rhine. Cercetările efectuate, supuse analizei statistice, par să confirme existenţa, la unii subiecţi, a unei cunoaşteri paranormale. ~> OCULTISM; PARAPSIHO-LOGIE; TELEPATIE.

PERCEPŢIE SUBLIMINALĂ •

SUBCEPŢIE.

PERFECTIONISM, exigenţă a perfecţiunii.

Această tendinţă nevrotică de a atinge imposibilul poate să meargă până la obsesie. Subiectul, niciodată satisfăcut de acţiunile sale, devine steril, se îndoieşte de
sine, se subestimează, are tendinţa de a se retrage din orice competiţie. După Karen Horney', perfecţionismul, semn de ina-daptare la real, este legat de exagerata iubire de sine. → NARCISISM.

PERIOADĂ DE LATENTĂ, perioadă care se întinde de la al cincilea sau al şaselea an şi până la pubertate şi în care impulsia sexuală pare alinată.

Copilul, sub influenţa factorilor culturali, ridică baraje contra tendinţelor sale libidinale şi manifestă mai ales interese intelectuale şi sociale (şcolarizare). Această eclipsă pasageră, normală în societatea noastră, nu este universală. C. Levi-Strauss, care a studiat triburile Nambikwara din Brazilia, arată că şi copiii se dedau aici la jocurile licite ale amorului, sub privirile amuzate ale adulţilor, în civilizaţia noastră, indivizii care nu cunosc calmarea sexuală între şase şi paisprezece ani nu sunt o raritate, în general, aceştia sunt subiecţi perturbaţi din cauza unor carenţe educative sau afective sau care au fost victimele unor atentate la pudoare.

PERIOADĂ SENSIBILĂ sau **PERIOADĂ CRITICĂ, moment al exis tentei în care are loc dobândirea sau dezvoltarea unei structuri motorii sau a unei aptitudini.**

între a treisprezecea şi a şaisprezecea oră de la naştere, un obiect în mişcare declanşează, la bobocul de gâscă, reacţia de a-1 urma. în condiţii naturale., acest obiect poate fi un congener, dar într-o situaţie experimentală poate fi un cercetător. Un pisoiaş crescut în întuneric total şi care apoi este ţinut în fiecare zi, timp de câteva ore, într-un mediu în care

PERLABORARE

nu există decât dungi albe şi negre verticale, se joacă cu un baston ţinut vertical, dar nu cu acelaşi baston când acesta îi este prezentat orizontal. Adevărată este şi situaţia inversă, înregistrările electrice efectuate la nivelul celulelor vizuale ale creierului arată că acestea nu reacţionează atunci când liniile expuse formează un unghi drept cu acelea cu care animalul se obişnuise.

Concluzia la care ajung cercetătorii britanici C. Blakemore si G. Cooper este că până şi mecanismele vizuale înnăscute trebuie să fie întărite în momente bine determinate *(perioadă critică)* prin sti-
„perioadă sensibilă" epoca de creştere în care un copil este pregătit pentru a dobândi o anumită funcţie, în mod normal, mediul si anturajul îi oferă copilului multiple ocazii de exerciţiu potrivit cu trebuinţele sale, în momentul în care acestea se fac simţite. Dacă asemenea ocazii lipsesc, posibilitatea dobândirii naturale a funcţiei respective este pierdută. Faptul acesta ar explica, în parte, cvasiincapacitatea copiilor sălbatici' de a învăţa limbajul uman şi de a se comporta ca oameni. ~> IMPREGNAJIE; MATURIZARE.

PERLABORARE, termen creat de J. Laplanche şi J. B. Pontalis (1967) pentru a traduce cuvintele *Dur-charbeitcn* şi *Durchaibeitung* utilizate de Freud şi care înseamnă, aproximativ, „elaborare interpretativă".

Perlaborarea este procesul psihic datorită căruia un subiect reuşeşte să-şi înfrângă rezistenţele, să admită anumite reprezentări (idei...) refulate şi să treacă de la refuzul unei interpretări" sau de la accep-
tarea ei exclusiv intelectuala la certitudinea bazată pe experienţa trăită, în acest sens, perlaborarea se înrudeşte cu abreacţia".

PERSEVERAŢIE, repetare sau continuare anormală a unei activităţi în timp ce cauza care a provocat-o a dispărut.

Pentru psihologi, persistenţa exagerată a unor atitudini sau acţiuni ar fi manifestarea unei inerţii mentale (C. A. Spearman) sau a unei lipse de fluiditate în ideatic (R. B. Cattell). Perseveraţia depinde de condiţii înnăscute şi de factori dobândiţi. La subiecţii normali există o dispoziţie generală la perseveraţie, care se manifestă mai ales printr-o anumită dificultate în modificarea deprinderilor, dar semnele cele mai nete de persistenţă a unor atitudini şi de „vâscozitate" a gândirii se observă în maladiile mentale.

Psihologii au creat teste de perseveraţie pentru a aprecia în mod obiectiv această trăsătură de personalitate. Exemplu: se cere unei persoane să scrie într-un interval de timp *t* litere mici *a,* apoi, într-un interval de timp egal, să scrie litere mari *A,* pentru ca apoi să scrie alternativ *a* şi *A* într-un interval de timp 2 x t. Raportul numărului literelor *a* faţă de numărul literelor *A,* comparat cu numărul total de litere din cea de a treia secvenţă, este o indicaţie a perseveraţiei subiectului testat.

PERSEVERENŢĂ, calitate a unei persoane care rămâne fermă şi constantă într-o acţiune, în pofida obstacolelor întâlnite.
S-a putut demonstra experimental, la copii, că eşecurile diminuează perseverenţa, pe când succesele şi laudele o fac să crească în mod considerabil (Fajans,
PERSUASIUNE
1933). Noţiunea de perseverenţă se ataşează unei valori morale (absentă din obstinaţie, din încăpăţânare), dată fiind importanţa raţionamentului şi a judecăţii care subtensionează această conduită.
PERSONALITATE, element stabil al conduitei unei persoane; ceea ce o caracterizează şi o diferenţiază de o altă persoană.
Fiecare individ arc particularităţile sale intelectuale, afective şi conative (cu referire la voinţă, la temperament), al căror ansamblu organizat determină personalitatea. Fiecare om este totodată asemănător cu ceilalţi membri ai grupului şi diferit de ei prin amprenta unică a trăirilor sale. Singularitatea sa, fracţiunea cea mai originală a Eului său. constituie esenţa personalităţii sale. După unii autori, aceasta ar fi determinată de constituţia fizică, ereditară (E. Kretschmer, W. H. Sheldon),după alţii de influenţele sociale (E. Guthrie). în realitate, ansamblul structurat al dispoziţiilor înnăscute (ereditate, constituţie) si dobândite (mediu, educaţie şi reacţiile la aceste influenţe) este acela care determină adaptarea originală a individului la anturajul său. Această organizare se elaborează şi se transformă continuu sub influenţa maturizării biologice (vârstă, pubertate, menopauză...) şi a experienţelor personale (condiţii socioculturale şi afective). Mai mult decât factorul biologic, căruia nu trebuie să-i minimalizăm importanţa, condiţiile psihologice joacă un rol considerabil în elaborarea personalităţii.
PERSONALITATE CULTURALĂ
→ PERSONALITATE DE BAZĂ.
PERSONALITATE DE BAZĂ,
nucleu de atitudini şi de sentimente comune tuturor membrilor unei societăţi.
Trăsăturile de caracter depind în mod strict de influenţele culturale şi de modul de viaţă al colectivităţii. După americanii A. Kardiner şi R. Linton, personalitatea de bază se elaborează în copilărie, în mediul familial şi educativ, învăţarea este aceea care condiţionează comportamentul şi permite adaptarea instituţiilor sociale care continuă să-i structureze şi să-i modeleze pe indivizi. Ca urmare a legăturilor reciproce strânse pe care le întreţin, este posibil să se înţeleagă conduitele psihosociale ale persoanelor cu ajutorul studierii instituţiilor. La fel. se poate prevede natura şi evoluţia acestora prin cunoaşterea exactă a personalităţii de bază. Acest concept tinde însă să fie înlocuit cu acela de „personalitate culturală".
PERSUASIUNE, acţiune exercitată asupra cuiva în scopul de a-1 determina să creadă sau să facă ceva.
educatorul care sugerează cu abilitate o anumită conduită, de medicul care îşi linişteşte pacientul sau de comerciantul care vrea să vândă un nou produs. Unul din mijloacele de persuasiune utilizate în comerţ este oferirea unei mostre. Pentru promotor este vorba de a-ţi „apuca un deget": cerând puţin (utilizarea gratuită a noului produs), el speră să obţină mai mult (creşterea clientelei sale).
Sporul de informaţie nu este suficient pentru a-i convinge pe oameni. Pentru a convinge în mod eficient, trebuie mai întâi să cunoşti starea de spirit, dorinţele,
PERVERSIUNE
gusturile, temerile persoanelor cărora te adresezi. Apoi se pune mai puţin problema de a spune adevărul cât de a afirma ceea ce pare verosimil. Să declari,de exemplu, că o nouă lamă de ras poate fi folosită de cincisprezece ori este adevărat, dar publicul nu o crede, aşa că, pentru a-1 convinge să o cumpere, agentul de publicitate spune că o poţi folosi mai mult de zece ori, ceea ce este mai uşor admis de populaţie. Aceasta nu are însă simţ critic şi, în general, acceptă cu credulitate ceea ce i se spune. Pornind de la această constatare, propagadiştii nu ezită să lanseze zvonurile' cele mai fanteziste, ştiind că va rămâne totdeauna ceva. Abilitatea lor constă totuşi în aceea că reuşesc să ne inculce doctrinele lor în mod insidios, utilizând domeniile care ni se par neutre, cum sunt artele, literatura, sporturile. > ZVON.
nutreşte o puternică agresivitate împotriva anturajului său şi împotriva societăţii în general. El este animat de voinţa de putere (încalcă cu voluptate legile şi tabuurile, cărora ar vrea să le substituie legea dorinţei sale), ba încă şi mai mult, este animat de trebuinţa imperioasă de a-şi satisface un sentiment de revanşă.
Adevăraţii perverşi sunt rari, patrii trăsături fiind definitorii pentru dânşii: inafectivitatea, amoralitatea, impulsivitatea şi inadaptabilitatea, încă din copilărie ei se fac remarcaţi prin cruzimea faţă de cei slabi, prin absenţa emoţiei. Actele lor au uneori un caracter monstruos. Pentru unii autori, ca E. Dupre (1912), G. Heuyer (1950) sau J. de Ajuriaguerra (197()),per-
encefalită, toxico-
PERVERSIUNE, termen care, luat într-o accepţiune restrânsă, desemnează exclusiv parafiliile, adică toate deviaţiile instinctului sexual de la scopul, obiectul şi modul său de satisfacere, într-un sens mai larg, termenul

desemnează o conduită particulară, caracterizată mai ales prin încălcarea voită a legii, prin spirit distructiv şi cultivarea răului de dragul răului.
Pentru G. Tordjman (1981), baza oricărei perversiuni este ostilitatea. Perversul se comportă de fapt ca un duşman: voieu-ristul violează intimitatea victimei sale, exhibiţionistul îşi agresează martorul expu-nându-şi organul genital etc.
Această ostilitate îşi are originea într-un traumatism afectiv precoce, într-un eveniment dramatic din mica copilărie,înăbuşit în inconştientul subiectului. Perversul
punde unei regresiuni* afective, într-adevăr, afectivitatea perversului nu este inexis-
moment arhaic, pregenital, al dezvoltării psihice, în general la stadiul „sadico-anal"". Pronosticul evoluţiei perverşilor este întotdeauna defavorabil; în general ei se cufundă în delincventă sau în toxicomanie.
PESTALOZZI (Johann Heinrich), **pedagog elveţian (Zurich, 1746 -Brugg, 1827).**
Studiază mai întâi teologia şi limbile, dreptul şi istoria, apoi se consacră economiei rurale. Instalat la Neuhof (1771), esle impresionat de mizeria fizică şi morală a copiilor pe care îi vede rătăcind pe drumuri şi se hotărăşte să-i reeduce. Avea douăzeci şi opt de ani când a cules de pe drumuri cincisprezece copii, apoi patruzeci.
PETRESCU
Neprimind nici un ajutor de la puterile publice, recurge la condeiul său pentru a găsi subsidii, lansează o „rugă prietenilor umanităţii" şi scrie romane populare de felul celui intitulat *Leonard şi Gertrnda.* După eşecul de la Neuhof, deschide rând pe rând institute la Stans, Berthoud şi Yvcrdon. Educaţia sa, liberală, se bazează în special pe intereducaţie", pe disciplina muncii, pe respect şi îndeosebi pe iubire* şi încrede^r^e.
PETE DE CERNEALĂ. Ideea de a utiliza petele cu forme fortuite pentru a stimula imaginaţia ar fi fost exprimată de Botticelli şi reluată de Leonardo da Vinci, care o ia în considerare în al său *Tratatto della pittura* (postum, 1651). Mai târziu, A. Binet a propus folosirea petelor de cerneală ca test de imaginaţie (1895), dar H. Rorschach a fost acela care a creat testul de personalitate cunoscut pe plan mondial sub numele de *psihodiagnostic.*
PETRESCU (loan C.), **pedagog român (Rădeşti, jud. Argeş, 1892 -Bucureşti, 1967).**
Studii universitare şi doctoratul la Bucureşti, sub conducerea lui G.G. Antonescu (1882-1953), cu o teză despre şcoala activă (1926). îşi completează studiile de specialitate la Leipzig, Berlin, Dresda şi Paris. Profesor de pedagogie socială la Universitatea din Bucureşti (1934-1947). Promotor fervent al „scolii active" în România. Dintre scrierile sale, cităm: *Şcoala activă* (1926); *Problema selecţiei în şcoala democraţiei* (1928); *Curs de psihologie pedagogică* (1929-1930); *Metode pentru studiul individualităţii*(1931); *Şcolile de experimentare* (1935).
Pete de cerneală: pot fi utilizate ca* i *de imaginaţie
PHILIPS 6/6
PHILIPS 6/6, metodă de discuţie în grupe mici (şase persoane) care lucrează în secvenţe de şase minute.
Şedinţa începe cu o expunere de maximum 30 de minute, care trebuie să înfăţişeze clar diversele aspecte ale unei chestiuni. Asistenţa, divizată în subgrupe de câte sase persoane, discută apoi timp de şase minute problema care i-a fost înfăţişată. Ideile fiecărei subgrupe (întrebări şi soluţii propuse) sunt apoi prezentate de către un purtător de cuvânt Ia masa centrală şi discutate cu conferenţiarul timp de şase minute (sau un număr de minute care să fie multiplul lui şase, dar cel mai mult optsprezece minute), în timpul acestei discuţii pot avea loc schimburi de idei cu persoanele din sală, pentru clarificarea punctelor obscure.
PIAGET (Jean William Fritz), **psiholog elveţian (Neuchâtel, 1896 -Collonge-Bellerive, Elveţia, 198O).**
Pasioiiat de ştiinţele naturale, acest biolog a fost şi logician, deosebit de bine informat în tot ceea ce priveşte filosof i a şi psihologia. Obscrvându-şi propriii copii, apoi pe elevii din şcolile primare, în jocurile lor şi în activităţile provocate, chestio-nându-i, supunându-i unor teste, el observă că dezvoltarea gândirii şi a limbajului nu are loc în mod continuu, ci trece prin stadii definite. A fondat o nouă disciplină ştiinţifică, *epistemologia genetică,* vizând să explice cunoaşterea în mod evolutiv. Din opera sa, cităm: *Limbajul şi gândirea la copil* (1923); *Reprezentarea lumii la copil* (1926); *Naşterea inteligenţei* (1936); *Introducere în epistemologia genetică* (1950); *înţelepciunea şi iluziile filosofici* (1965);
Biologie şi cunoaştere (1967); *Posibilul şi necesarul* (1981).
PICNIC, tip morfologic caracterizat de predominarea formelor rotunde.
Picnicul este planturos, de statură mijlocie şi are tendinţa către ciclotimie'.
PICNOMORFIE, în tipologia lui E. Kretschmer, ansamblu al caracteristicilor morfologice ale picnicului.
în biotipologia lui W. H. Sheldon corespunde cndomorfiei".
PIERON (Henri), psiholog francez (Paris, 1881-id., 1964).
I-a succedat lui A. Binet (1912) ca director al laboratorului de psihologie experimentală de la Sorbona şi a fost numit profesor la Collcge de France (1923), unde a fost creată pentru el catedra de fiziologie a senzaţiilor. Cercetările sale, care tind să facă din psihologie o ştiinţă obiectivă, se axează în special pe percepţii şi pe mecanismele psihofiziologice. Dintre lucrările sale, citănrProWe/M *fiziologică a somnului* (1912); *Creierul şi gândirea (1923);*

Senzaţia, călăuză a vieţii (1945); *Problemele fundamentale ale psihofizicii (*1951 J; *De la actinie la om* (1958-1959) şi, în colaborare cu alţi autori, un important *Tratat de psihologie aplicată (*1949-1959).

PINEL (Philippe), **medic francez (Saint-Andre-d'Alayrac, Tarn, 1745 -Paris, 1826).**

Influenţat de ideile umanitare ale epocii sale, a fost primul care i-a tratat pe „nebuni" ca pe nişte bolnavi, substituind brutalităţilor un regim de bunătate comprehensivă. A publicat numeroase lucrări,

PLASAMENT FAMILIAL SPECIALIZAT

între care şi un *Tratat medico-filosofic* mai mari servicii în experimentul psiho-*asupra alienării mentale sau maniei* (1801). farmacologic.

PIROMANIE, tendinţă morbidă de a incendia.

Piromanul este propulsat de o impulsie irezistibilă. El simte născându-se şi crescând în el o tensiune care nu poate dispărea decât dacă dă foc la ceva. Trecerea la act îi provoacă o marc uşurare, izbucnirea flăcării fiind trăită ca o nespusă plăcere. Piromanul este un obsedat care cedează dorinţei de a asista la un incendiu (spectacol emoţionant, inconştient legat de simbolismul sexual al flăcării), profitând de un colaps al controlului său voluntar.

PITIATISM, ansamblu de tulburări fizice produse de sugestie şi vindecabile cu ajutorul persuasiunii.

Termenul a fost creat de J. Babinski (1901), spre a caracteriza isteria" zisă „de conversie"*. La unele persoane pitiatismul poate surveni accidental, ca urmare a unui traumatism sau a unei emoţii (paralizie, de exemplu).

PLACEBO, substanţă inofensivă, lipsită de orice putere farmacologică, prescrisă ca medicaţie autentică.

Placebo nu operează decât prin efectul său psihologic, dar eficacitatea sa este reală, în general, se poate afirma că o treime dintre bolnavi îi simt efectul benefic. Explicaţia efectului placebo stă în sugestie, pe de o parte,în condiţionare*, pe de altă parte (P. Kissel şi D. Barrucand, 1964). în terapeutică se utilizează placebo pentru a se evita folosirea unor doze exagerate de medicamente, dar el aduce cele

PLAN DALTON, tehnică pedagogică experimentată pentru prima dată în 1920, la Dalton (Massachu-setts. Statele Unite).

Autorul său, Miss H. Parkhurst, institutoare rurală impregnată de ideile lui J. Dewey', vrea mai înainte de toate să individualizeze învăţământul. Fiecare şcolar trebuie să progreseze în ritmul său. Drept urmare, nu mai există lecţii magistrale, cărţi şcolare sau clasamente, în locul lor, copilul dispune de fişiere în care găseşte indicaţii pentru muncă, informaţii, referinţe, exerciţii pe care învăţătorul le controlează în mod individual. Clasele sunt înlocuite prin laboratoare specializate. Şcolarul rămâne în fiecare secţie atâta tirnp cât doreşte, cu condiţia ca până la sfârşitul lunii să fi studiat toate materiile prevăzute de program. Prin această metodă copilul dobândeşte simţul responsabilităţii şi al valorii sale; el se obişnuieşte să lucreze singur şi trăieşte satisfacţii mai multe. •→• ŞCOALA ACTIVĂ.

PLASAMENT FAMILIAL SPECIALIZAT, mod de intervenţie socială care tinde să-i uşureze parţial pe părinţi de povara unui copil handicapat (pe care totuşi îl ajută in continuare), prin încredinţarea acestuia unei asistente materne acceptate.

îngrijirile de care are nevoie un infirm constituie o sarcină pe care puţine persoane sunt în stare să şi-o asume. Majoritatea părinţilor doresc plasarea copilului lor handicapat* într-un institut medico-peda-gogic, dar aceste stabilimente sunt rare şi

PLĂCERE

este util să se recurgă la alte structuri de ajutorare. Plasamentele familiale specia-

stabiliment care le asigură gestiunea administrativă, fără a se amesteca în funcţionarea lor. O asistentă socială îi vizitează cu regularitate pe părinţii-tutori. O familie nu poate primi decât un singur copil handicapat, fiind ajutată de o echipă compusă din medici (psihiatru, pediatru, reeducator), un psiholog, un educator şi un kinezi-terapeut. Părinţii copilului handicapat sunt primiţi la dispensar. Ei îl pot lua pe copil acasă de două ori pe lună, în wcek-end. Pentru ca părinţii-tutori să aibă o zi de odihnă pe săptămână, o a doua educatoare se ocupă de toţi copiii din sector, pe care îi primeşte alternativ, în grupe mici, de maximum 5-6 copii.

PLĂCERE, emoţie legată de o senzaţie agreabilă sau de satisfacerea unei tendinţe.

Depinzând de starea subiectului, plăcerea este instabilă; ea nu rezistă saţietăţii şi dispare o dată cu rezolvarea tensiunii generate de trebuinţă. Ca si durerea, are drept efect orientarea activităţii individului pe calea adaptării: copilul scuipă o substanţă amară, dar nu şi o prăjitură; amintirea pe care o păstrează îi călăuzeşte mai târziu conduita. Plăcerea este inseparabilă de dorinţă, aşa cum durerea este inseparabilă de reacţia de aversiune. Căutarea plăcerii şi fuga de durere, caracteristice pentru comportamentul fiinţelor vii, se observă chiar şi la animalele inferioare, cum sunt dafniile sau paramecii; acestea sunt în căutarea anumitor surse de excitaţie (taxii" pozitive), sunt respinse de altele (păţii") sau „î.şi aleg *preferendum-ul* lor".

La animalele superioare (şobolani si alte mamifere), J. Olds şi colaboratorii săi (1954) au descoperit existenţa unor „centri ai plăcerii", localizaţi la baza creierului (hipotalamus şi septum). Excitarea acestor zone, prin intermediul unor microelectrozi implantaţi în encefal, produce un afect" plăcut. Dacă îl învăţăm pe un şobolan să-şi administreze plăcerea apăsând pe o pedală, se constată că el o face într-o cadenţă din ce în ce mai rapidă, de mii de ori pe oră, până

la epuizarea totală. „Centrii plăcerii", numiţi ulterior sistem recompensator al creierului, produc endorfine'. Plăcerea ia naştere prin activarea acestui sistem de către un agent fizic (senzaţie), chimic (drog) sau psihic (succes).

POLITZER (Georges), **filosof şi psiholog francez originar din România (Oradea, 19O3-Suresnes, 1942).**

A criticat la fel de violent introspecţia, behaviorismul şi psihologia experimentală. Mai favorabil psihanalizei, respinge totuşi ipoteza inconştientului. Propune o psihologie concretă, al cărei obiect ar fi „drama umană", omul în totalitatea sa, cu motivaţiile sale biologice, sociale şi economice. Arestat pentru activităţile sale în Rezistenţă, este împuşcat de germani în ziua de 23 mai 1942. Dintre scrierile sale, citām *Critica fundamentelor psihologiei* (1928).

POPESCU-NEVEANU (Paul), **psiholog român (Huşi, jud. Vaslui, 1926 - Bucureşti, 1994).**

Absolvent al Facultăţii de Psihologie si Pedagogie a Universităţii din Bucureşti (1949), obţine doctoratul în psihologie la Universitatea din Leningrad. Din 1953 a fost conferenţiar, iar din 1969 profesor de

PREFERENDUM

psihologie la Universitatea Bucureşti. Membru al Asociaţie psihologilor de limbă franceză, în anii 963-1964 a ţinut un curs la Universitate din Paris. A studiat îndeosebi sensibili atea, bazele fiziologice ale temperamen elor umane, onto-geneza proceselor cognitive, trăsăturile de personalitate, propunând un nou model al sistemului psihic uman. Dintre scrierile sale, citām: *Tipurile de activitate nervoasă superioară la om* (1961); *Personalitatea şi cunoaşterea ei (*1969); *Introducere în psihologia militară (*1970); *Dicţionar de psihologie* (1978).

POZIŢIE DEPRESIVĂ - KLEIN (MELANIE).

POZIŢIE PARANOIDĂ → KLEIN
(MELANIE)

POZIŢIE SCIZOPARANOIDĂ •
KLEIN (MELANIE)

PRAG, intensitate pe care trebuie să o atingă un stimul pentru a fi perceput sau pentru a provoca o reacţie a organismului.

Numim *prag absolut* excitaţia minimală capabilă să producă o senzaţie (începând de la ce distanţă aude o persoană tic-tacul unui ceas care se apropie de urechea sa?) şi *prag diferenţial* cantitatea minimă cu care trebuie să facem să varieze stimulul iniţial în aşa fel încât subiectul să sesizeze o modificare o senzaţiei: între 15 şi 16 g, 15 şi 17 g, 15 şi 18 g nu percep nici o diferenţă, aceasta nedevenind perceptibilă decât de la 20 g încolo. Valorile pragurilor absolute şi diferenţiale sunt rezultate statistice; ele corespund mediei unui anumit număr de măsurări, variind de la un individ la altul (grad de acuitate senzorială, vârstă, sănătate, interes faţă de probă...), precum şi în raport cu natura şi intensitatea senzaţiilor studiate.

Sensibilitatea noastră funcţionează când ca un aparat de precizie, când ca un aparat grosier: în timp ce pot distinge o greutate de KM) g faţă de una de l K) g, îmi este cu totul imposibil de a percepe o diferenţă între l kg şi 1010 g. în schimb, diferenţiez 1000 g de 1100 g (diferenţă = 100 g), în cele două cazuri în care este perceptibilă o diferenţă, raportul este constant (10/100 = KXl/lOOO = l/10), ceea ce se enunţă în Legea lui Weber: pragul diferenţial este proporţional cu intensitatea iniţială a stimulului. Precizia sensibilităţii noastre depinde de mărimile pe care le are de estimat.

PRAGMATISM, teorie care ia valoarea practică drept dovadă de adevăr.

W. James" spunea: „Este adevărat ceea ce reuşeşte". Fără a vrea să justifice oportunismul, el susţinea că o idee este adevărată dacă permite să se realizeze ceva valabil şi dacă procură satisfacţie.

PRECONŞTIENT, în prima teorie freudiană, unul din sistemele care constituie aparatul psihic*.

Preconştientul regrupează ansamblul proceselor psihice latente, dar disponibile, adică apte de a deveni conştiente (amintirile, de exemplu). Un sistem de cenzură reglează trecerea de la preconştient la conştientă.

PREFERENDUM, valoare optimală de excitaţie, datorată unui agent

PREGNANŢA

exterior, pentru care o populaţie animală îşi manifestă preferinţa.

în natură, *preferendum-u* se situează în aria de grupare a unei specii şi în locurile în care ca se dezvoltă cel mai bine. H.S. Jennings a arătat că până şi organismele cele mai primitive îşi au pre/e-*renJum-u[* lor. Exemplu: numeroase bacterii au un *prcferendum* termic ce corespunde cu circa 4()"C.

PREGNANŢĂ, calitate prin care o structură ni se impune în mod spontan şi cu putere.

O „formă bună" se degajă net din ansamblul din care face parte; ea este stabilă, deoarece este cea mai bună figură posibilă în raport cu respectivul ansamblu. Structurile simple, regulate, complete au o unitate mai mare şi sunt mai pregnante decât formele asimetrice sau incomplete. *Gesbiltpsychologie"* a subliniat că şi amintirile ascultă de aceleaşi legi: se reţine mai bine ceea ce este organizat decât ceea ce este haotic. Mnemotehnica" se inspiră din acest principiu.

O nouă pregnanţă vizuală se impune atunci când ştim că acest ansamblu asimetric reprezintă trei litere majuscule: l, T şi A (după Hering)

PREJUDECATĂ, atitudine specifică faţă de o persoană sau de un lucru, negativă sau pozitivă, bazată pe o credinţă impusă de mediu şi care poate rezista informării.
Prejudecăţile afectează toate domeniile: filosofic, religios, politic, rasial, alimentar etc. Originea lor este complexă. Prejudecăţile alimentare, de exemplu, ţin de raritatea unor alimente (C. W. Townsend): în Africa, autohtonii mănâncă lăcuste, care europenilor le produc greaţă. Prejudecăţile rasiale se explică, în parte, prin mobiluri economice, prin necesitatea de a-şi descărca agresivitatea pe un ţap ispăşitor, prin complexe psihologice (dorinţa de a creşte în propriii ochi).
G. Murphy şi R. Likert au arătat că prejudecăţile sunt în general grupate. Ostilitatea împotriva minorităţilor este un fapt ce ţine de indivizi conformişti, în aparenţă echilibraţi dar care, în realitate, sunt anxioşi şi luptă contra angoasei lor prin a fi conservatori. Primite sub influenţa mediului (învăţare, identificarea cu membri din anturaj), prejudecăţile sunt mai târziu raţionalizate. Ele sunt nefaste întrucât constituie un obstacol în calea comunicării şi predispun oamenii la conflict.
PRELOGIC, care precede logica.
Această noţiune, utilizată de L. Levy-Bruhl pentru a caracteriza mentalitatea oamenilor necivilizaţi, a fost mai târziu recunoscută ca falsă si respinsă de autorul ei. Ea este azi înlocuită de aceea de „gândire sălbatică" (C. Levi-Strauss), expresie naturală a psihismului uman, nedetbrmată de cerinţele civilizaţiei moderne, în dezvoltarea gândirii copilului se observă o „vârstă pre-logică", caracterizată de norme de raţionament care nu respectă legile logice de cauzalitate şi noncontradicţie.
PRINCIPIUL REALITĂŢII
PRESTIGIU, ascendent legat de statut şi de succes, care pare să aibă un caracter oarecum miraculos.
Prestigiul poate deveni atributul unei persoane (şef, savant), al unui grup (clasă socială, profesie), al unui loc sau al unei epoci. Atribuit de semen, prestigiul se impune opiniei publice, provoacă deferenta şi admiraţia şi, din cauza puterii sale de influenţă, constituie o valoare socială extrem de apreciată. Bărbaţii şi şi femeile care se bucură de prestigiu exercită, înlr-adevăr, o veritabilă putere de sugestie asupra contemporanilor lor, atât asupra manierei lor de a fi > (MODĂ), cât şi asupra modului lor de a gândi. Goana după prestigiu traduce trebuinţele de afirmare de sine şi de valorizare personală a indivizilor, care sunt, în general, încurajaţi de mediu, în majoritatea grupurilor sociale există o veritabilă antrenare culturală la competiţie" şi la ascensiune socială. Aceasta explică, în parte, goana după prestigiu, dar este probabil că, independent de încurajarea dată de mediu, intervin şi alţi factori personali în dorinţa de a străluci. După unii autori, goana după prestigiu ar fi adesea legată de frustrările din copilărie, de sentimentul de a nu fi fost iubit de către părinţi.
PRIMARITATE, trăsătură de caracter care, după G. Heymans si E. Wiersma, desemnează ecoul imediat dar fugitiv al evenimentelor psihologice.
Subiectul „primar" este expansiv, vesel, dar se supără uşor; iubeşte schimbarea şi poate să pară superficial. Primaritatea are o corelaţie pozitivă destul de vizibilă cu extraversiunea".
PRINCIPIUL CONSTANTEI, în
Gestaltpsychologie* această lege se aplică fenomenelor percepţionale: o „formă
bună" îşi păstrează propriile caracteristici, oricare ar fi modificările prezentării; o melodie, de exemplu, transpusă într-un alt ton, ni se pare identică.
în teoria psihanalitică, principiul constanţei desemnează tendinţa organismului de a reduce orice excitaţie la un nivel cât mai jos posibil: mănânc pentru a-mi potoli foamea. Dar dacă nu am nimic de mâncare, pot visa că mă ospătez împărăteşte.
PRINCIPIUL PLĂCERII/ NEPLĂCERII, postulat potrivit căruia activitatea ar avea drept scop ultim căutarea plăcerii şi evitarea neplăcerii.
Orice tensiune care rupe echilibrul organismului este neplăcută. Ori de câte ori se face simţită o trebuinţă, suntem determinaţi să căutăm în mediul ambiant obiectul susceptibil să o satisfacă. Impulsiile se angajează pe căile cele mai scurte, dar când acestea sunt impracticabile (obiect
ocolite care le duc la plăcerea căutată. Visele şi fantasmele" sunt două dintre aceste căi.
PRINCIPIUL REALITĂŢII, prin cipiu reglator al funcţionării psihicului, care tinde la aceleaşi scopuri ca şi principiul plăcerii, dar ţinând seama de realităţile exterioare.
Adaptarea la lumea exterioară este o necesitate. Din această obligaţie iau naştere atenţia, memoria, judecata. Sub influenţa experienţei şi a educaţiei, omul învaţă să-şi amâne satisfacţia, să renunţe la o plăcere imediată pentru a evita o suferinţă sau pentru a obţine o satisfacţie superioară. Realul îl modelează în mod progresiv pe individ, care reuşeşte să substituie principiul realităţii principiului plăcerii.
PRIVAŢIUNE
PRIVAŢIUNE, faptul de a fi lipsit de un bun.
Privarea de somn, de vise sau de stimuli senzoriali a făcut obiectul a numeroase experienţe. La om, izolarea

senzorială într-un loc special amenajat, pe o durată de la trei până la treizeci si şase de ore, produce dezordini variate: somnolenţă, pierderea simţului realităţii, iritabilitate sau anxietate care poate merge până la panică, fenomene halucinatorii vizuale, auditive, cenestezice. Privarea de somn sau de vise determină manifestări de acelaşi tip. Studiind efectele privării precoce de una din modalităţile senzoriale (văz,de exemplu), cercetători ca D. Hebb au demonstrat că absenţa unui stimul provoacă în creier modificări anatomice şi biochimice a căror corectare necesită uneori mai multe săptămâni.

PROCESOMAN → CVERULENTĂ.

PROCES PRIMAR ŞI PROCES SECUNDAR, moduri de funcţionare a aparatului psihic*.

Procesul primar caracterizează inconştientul, iar procesul secundar sistemul preconştient'-conştient. în procesul primar energia psihică este mobilă şi se scurge liber, pe când în procesul secundar ea este „legată" (controlată) şi deci întârziată.

Procesul primar, spune E. Jones, este ca un curent imposibil de îndiguit, antrenând subiectul spre realizarea fantasmatică a dorinţei care i-a dat naştere. *Procesul secundar,* dimpotrivă, este ataşat raţiunii. Energia nu se poate scurge înainte ca inteligenţa să fi găsit o cale care să ducă la satisfacerea reală a dorinţei. Mecanismele condensării' şi deplasării", puse în evidenţă în diversele formaţiuni ale inconştientului,
îndeosebi în vise, fac parte dintre procesele primare, pe când raţionamentul si judecata ţin de procesele secundare. Procesele primare sunt guvernate de principiul plăcerii, iar procesele secundare de principiul realităţii.

PROFIL PSIHOLOGIC, reprezentare grafică a rezultatelor obţinute de un subiect la o serie de probe psihometrice.

Notele, exprimate în unităţi de măsură comparabile, sunt legate de o linie care desenează fizionomia mentală a unui subiect. Acest procedeu, imaginat de G. I. Rossolimo (1912), permite să se traseze şi profiluri de personalitate. Se vizualizează astfel datele furnizate de teste şi,eventual, modificările produse de tratament.

PROIECT, scop pe care ne propunem să-1 atingem.

J. Dewey' şi discipolul său W. Kilpatrick au creat o tehnică de educaţie cunoscută sub numele de *metoda proiectelor.* Ea constă în a da un conţinut concret muncii şcolare, organizând activităţile şcolarilor în jurul unui proiect liber ales de către ei: tipărirea unui ziar, construirea unei cabane etc. în cursul executării proiectului, copiii învaţă să se documenteze, să lucreze în echipă şi descoperă necesitatea unei discipline. Această metodă, seducătoare prin caracterul ei prospectiv, care stimulează spiritul de iniţiativă şi de invenţie, nu se acomodează deloc cu programele şcolare prestabilite şi necesare.

PROIECŢIE, mecanism de apărare* al Eului, constând în a-i atribui în mod inconştient altcuiva şi, cel mai adesea, de a percepe în lumea

exterioară propriile impulsii, idei, intenţii, conflicte interioare.

Proiecţia permite eliberarea de afecte' insuportabile: cutare soţie fidelă, inconştientă în privinţa dorinţelor ei de adulter, îşi acuză soţul că o trădează sau se va simţi iubită de un prieten inocent. Acest mecanism este extrem de răspândit la indivizii normali; el este cauza unor erori de judecată, care pot fi corectate printr-o autocritică sănătoasă. Proiecţia capătă o importanţă deosebită în patologia mentală, în special în delirurile halucinatorii şi în paranoia'.

PROPAGANDĂ, difuzare a unei idei sau a unei doctrine, destinată să modifice opiniile, sentimentele, atitudinile persoanei sau grupului la care se adresează.

Se înrudeşte cu educaţia, dar pe când aceasta se asociază cu adevărul, propaganda nu-1 respectă întotdeauna. Ea nu este în mod obligatoriu rea (propaganda
judecăţilor noastre prin transformarea sistemului nostru de referinţă, la care raportăm toate lucrurile. Ea nu este atotputernică şi are nevoie de difuzarea pe un teren prielnic spre a-si atinge din plin scopurile, dar într-un regim totalitar, care controlează presa şi televiziunea, puterea ei este absolută.

PROPRIOCEPTORI, receptori senzoriali care ne informează în permanenţă asupra posturii şi mişcărilor noastre.

Aceste organe senzitive sunt situate în muşchi, tendoane şi articulaţii. Ansamblul informaţiilor vizuale, tactile şi labirintice (provenind de la canalele semicirculare ale urechii interne) constituie baza senzorială a elaborării schemei corporale".

PROSPECTIVĂ, reflecţie asupra viitorului.

Nu este previziunea viitorului bazată pe
este adesea utilizată în scopuri contestabile. Când este făţişă şi se adresează adulţilor avertizaţi, este posibil să-i rezişti, supunând argumentele prezentate unei critici obiective; dar există şi o propagandă insidioasă şi care se adresează şi copiilor: naziştii foloseau cărţile de aritmetică pentru a transmite ideile esenţiale ale doctrinei lor. Propaganda, care vizează să formeze anumite atitudini şi să impună stereotipuri* sociale, este de natură totalitară. Ea

tinde să condiţioneze individul, creându-i mecanisme automate în scopul de a controla şi manipula comportamentul său social (să voteze pentru cutare partid, să se angajeze în armată...). Propaganda are drept scop modificarea percepţiilor si
reflecţie ştiinţifică şi dinamică asupra viitorului omului, privit prin prisma unor evenimente viitoare pe care ni le imaginăm. Ea cere creativitate' din partea acelora care fixează obiectivele de realizat pe termen lung. Această disciplină, creată în 1955 de un grup de psihologi (G. Berger), economişti (A. Sauvy) şi administratori (L. Armând), ar trebui să fie înainte de toate o specialitate a guvernanţilor.

PROSTITUATĂ, persoană care îşi închiriază corpul.

După C. Lombroso şi P. Tarnowski, majoritatea prostituatelor ar fi degenerate perverse, crude, mincinoase şi leneşe. Teza aceasta nu mai este admisă: prostituţia nu

mai este considerată o dispoziţie congenitală, ci rezultatul influenţelor psihosociale suferite încă din prima copilărie, încă în prima parte a secolului al XlX-lea, A. J. Parent-Duchâtelet (1837) nota că un sfert dintre fete fuseseră orfane de mici sau abandonate. Mai târziu, H. Ellis (1929) a insistat asupra proporţiei ridicate (40-50%) a fostelor servitoare în rândul prostituatelor şi asupra cazurilor de familii disociate sau a cazurilor de carenţă paternă (două treimi) în antecedente. Dacă este adevărat că uneori se găsesc debile în rândurile lor, aproape toate au o inteligenţă normală si nu prezintă nici o tulburare mentală realmente definită. Cu toate acestea, structura afectivă a prostituatei pare extrem de particulară, dominată de o decepţie veche. Pe plan inconştient, prostituata s-ar da altor bărbaţi pentru a se răzbuna pe tată, care a preferat-o pe mamă în locul ei; iar dacă le cere bani bărbaţilor, este pentru a-şi afirma puterea şi dominaţia (un fel de castrare simbolică). Nici una dintre aceste teze nu este suficientă spre a explica prostituţia, întrucât acest fapt depinde simultan de mai multe cauze: psihologice, sociale si economice.

PSIHAGOGIE, termen propus de C. Baudain pentru a desemna ansamblul metodelor educative, mai mult psihologice decât pedagogice, care vizează în esenţă să favorizeze evoluţia personalităţii, fără a-i impune un statut determinat.

Această formă de reeducare psiho-pedagogică nu permite tratarea nevrozelor, dar adesea este suficientă spre a-i readapta pe copiii cu tulburări de caracter.

PSIHANALIZĂ, metodă de tratament al tulburărilor mentale, metodă care se bazează pe investigaţia psihologică, abisală, devenind „ştiinţă a inconştientului".

Fondatorul ei, S. Freud, observând efectele nocive ale unor evenimente traumatice aparent uitate, a stabilit o legătură între acestea şi simptomele manifestate, conchi-zând asupra existenţei unui *inconştient' dinamic.* Unele dintre actele noastre cele mai banale (uitarea de a pune la cutia poştală o scrisoare) cât şi dintre cele mai stranii (ritualul spălării mâinilor la unii nevrotici) sunt, afirmă el, datorate unor cauze obscure, însă reale.

Simptomele nevrotice au un sens; le putem înţelege cu condiţia de a depăşi anumite rezistenţe" în spatele cărora se află inconştientul. Pentru a izbuti lucrul acesta, S. Freud încearcă pe rând hipnoza, sugestia („vă puteţi aminti de trecutul dumneavoastră") şi,în sfârşit, metoda asociaţiei libere („spuneţi tot ceea ce vă trece prin minte"), care se arată a fi cea mai bună, deoarece respectă persoana umană. Subiectul colaborea/ă astfel la tratamentul său.

Descoperirea inconştientului nu se face prin efracţie, ci printr-un lung drum voluntar, în cursul căruia pacientul învaţă să-şi controleze emoţiile. Numai după ce şi-a abandonat rezistenţele reuşeşte el să-şi înţeleagă motivaţiile comportamentului şi poate deveni stăpânul conduitei sale. în timpul şedinţelor, psihanalistul îl lasă pe pacient să se exprime fără restricţie; el îi interpretează rezistenţele şi atitudinile faţă de psihanalist (transfer').

Cura psihanalitică, un fel de reeducare psihologică ce se întinde luni şi chiar ani (în trei-patru şedinţe pe săptămână), nu poate fi întreprinsă decât dacă sunt îndeplinite

anumite condiţii. Cele mai importante sunt voinţa pacientului de a se însănătoşi (fără de care nu poate respecta convenţiile de bază: regularitatea şedinţelor, regula nonomisiunii etc.); un nivel intelectual si
sată (este greu să-ţi modifici atitudinile la bătrâneţe). Ea trebuie condusă de un psihoterapeut de înaltă calificare, care să fi suportat el însuşi o analiză* didactică şi de control.

Psihanaliza a permis să se pună în evidenţă un anumit număr de fapte psihice, din care S. Freud a extras legi. Principala sa descoperire este sexualitatea infantilă, care se naşte o dată cu viaţa şi trece prin diferite stadii* înainte de a ajunge la perioada genitală propriu-zisă,în care scopul sexual este coitul normal cu un partener de sex opus. De la naştere la pubertate, însă, impulsiile (forţe biologice) sunt supuse mai multor factori care le influenţează destinul. Pentru a descrie aceste evenimente psihice, este necesar să le privim din trei unghiuri diferite: dintr-un punct de vedere *dinamic* (conflict între forţele existente), eco;;om/'c (cantitatea de energie cheltuită) şi *topic* (structura personalităţii). Freud a fost astfel determinat să-şi elaboreze o teorie fără încetare remaniată şi în continuă evoluţie, ale cărei mari principii le menţionăm;

1) Orice conduită tinde să suprime o excitaţie neplăcută *(principiul plăcerii');* lumea exterioară impune anumite condiţii, de care trebuie ţinut seama *(principiul realităţii);* experienţele marcante au tendinţa de a se reproduce *(cerinţa imperioasă de repetiţie).*
2) Aparatul psihic este compus din trei instanţe: *Şinele'* (totalitatea impulsiilor
primare, supuse principiului plăcerii), Si;praeuf (totalitatea interdicţiilor morale interiorizate) şi *Enl",* a cănii funcţie este să rezolve conflictele între impulsii şi realitatea exterioară, sau dintre Sine şi conştiinţa morală.
3) Dacă Ful nu reuşeşte să ajusteze în mod satisfăcător subiectul la mediul său sau să-i satisfacă trebuinţele, se produc tulburări ale conduitei: regresiune, nevroză, tulburări psihosomatice, delincventă etc.
La început rezervat adulţilor nevrozaţi, tratamentul psihanalitic a fost progresiv extins la copii, la criminali şi la schi/.o-frenici. Dar psihanaliza nu se mulţumeşte să fie o terapeutică. Ea a devenit o ştiinţă explicativă a comportamentului uman şi furnizează ipoteze fecunde diferitelor ştiinţe ale omului: pedagogie, sociologie, antropologie.
PSIHASTENIE, nevroză caracterizată de un sentiment de incom-pletitudine, preocupări obsedante, scrupule, timiditate şi o slăbire generală a voinţei.
Inadaptat la real, psihastenicul are tendinţa de a se refugia în imaginar şi a se mulţumi cu o activitate vidă (tic, flecăreală).
După P. Janet, această stare ar fi constituţională. Dar această explicaţie, care nu recunoaşte importanţa influenţelor din copilărie, este actualmente contestată. Ceea ce Janet numeşte „scădere a tensiunii psihologice" pare a fi mai degrabă un deficit de stabilitate şi o dificultate accentuată a individului de a se adapta. Hipersensibil, temându-se de loviturile aplicate de lumea exterioară, el se închide în sine însuşi. Tensiunea sa psihologică este mai curând prost orientată decât deficientă.
Dacă i se redă încrederea în sine, ducă este stimulat, încurajat, subiectul psihastenie îşi ameliorează vizibil performanţele, în noua clasificare psihiatrică americană (DSM III-R, 1989) nu se găseşte psihastenia, descrierea care se apropie de aceasta fiind cea a „personalităţii dependente".
PSIHIATRIE, studiu şi tratament al maladiilor mentale.
Către sfârşitul Evului mediu, în Occident maladia mentală era considerată de origine supranaturală. Sub Vechiul Regim, în spitale câteva locuri erau re/.ervate pentru „nebuni", dar caracterul patologic al stării lor încă nu era recunoscut. A trebuit să vină Revoluţia franceză pentru ca, sub influenţa lui Philippe Pinel (1745-1826), aceşti bolnavi să fie încredinţaţi medicilor. Dar condiţiile lor de viaţă, în stabilimentele psihiatrice, rămâneau mizerabile. în secolul al XlX-lea, numărul „alienaţilor" internaţi a crescut considerabil, legea din 30 iunie 1838 reglementând condiţiile de internare. După 1920, s-a răspândit practica „plasărilor libere", în 1936, „azilurile" s-au transformat în „spitale psihiatrice".
Imediat după cel de al doilea război mondial, psihiatrii s-au străduit să dezvolte viaţa socială a bolnavilor (terapie ocupa-ţională, ergoterapie), dar mijloacele terapeutice erau limitate: izolare, hidroterapie, sedative, şocuri (insulinoşocuri, electro-şocuri), tratament moral. Numai în anii 1950 şi-au făcut apariţia medicamentele active în psihoze: neuroleptice (1952), antidepresive (1957), litiu, ceea ce a contribuit la transformarea atmosferei din stabilimente şi a facilitat abordarea psiho-terapeutică a pacienţilor. Externările au devenit şi ele mai numeroase, iar pe lângă spitale s-au creat dispensare, „spitale de
zi", cămine de postcură, ateliere protejate, centre de ajutorare prin muncă etc.
Spitalele de n au în vedere bolnavii care au domiciliu şi care seara se pot întoarce acasă. Ele oferă pacienţilor activităţi de grup (expresie verbală, corporală, artistică, culturală...), posibilitatea de supraveghere a chimioterapiei şi recursul la un dispozitiv psihotcrapeutic. Frecventarea regulată a spitalului de zi constituie o reînvăţare a vieţii sociale, limitând si riscurile de dezagregare familială, prin plasarea copiilor, de exemplu. Datorită chimioterapiei şi structurilor de ajutorare uşoare, numeroşi bolnavi nu mai au nevoie să treacă prin
Clientela psihiatrilor s-a diversificat şi s-a extins şi ea, ceea ce dovedeşte faptul că maladia mentală nelinişteşte mai puţin decât altădată. A/.i pacienţii sunt trataţi ca persoane suferinde, în mediul lor social natural. Este adevărat că nu toţi se vindecă, dar un pacient din doi sfârşeşte prin a-şi găsi un echilibru suficient încât să se dispenseze de îngrijirea psihiatrică.
PSIHOCHIRURGIE -→ NEUROCHIRURGIE.
PSIHODIAGNOSTIC, metodă de explorare a personalităţii bazată pe interpretarea liberă de forme accidentale.
Subiectul, căruia i se prezintă o serie de pete de cerneală", negre sau multicolore, este invitat să spună ce ar putea ele să reprezinte. Răspunsurile sunt codificate şi interpretate în baza unor criterii stabilite.
S-a dovedit, într-adevăr, că percepţia este strâns legată de personalitate. Unii subiecţi au, de exemplu, tendinţa de a sesiza ansamblul planşei cu pete, iar alţii se opresc asupra detaliilor; unii sunt mai

sensibili la culoare, alţii la forme etc. Aceste variaţii individuale ne oferă date despre caracterul şi structura personalităţii subiecţilor examinaţi, în pofida criticilor formulate de mulţi autori, psihodiagnosticul lui Rorschach' are o certă validitate. Din păcate este prea puţin economic, corectarea sa necesitând mult timp. (A se citi Mariana Roşea, *Metode de psihodiagnostic (W12)* - nota trad.|

PSIHODRAMĂ, tehnică psihote-rapeutică creată de J. L. Moreno* (1921), care utilizează jocul dramatic liber şi urmăreşte dezvoltarea activă a spontaneităţii subiecţilor.

Exteriorizarea gândurilor personale în cursul improvizaţiilor scenice şi analiza lor de către psihotcrapeutul care conduce jocul constituie esenţa acestei terapeutici, aplicabilă la copii şi la adulţi.

încă de la Aristotel se cunosc efectele cathartice ale acţiunii dramatice asupra spectatorului, dar Moreno este acela care pentru prima dată a înţeles binefacerile acestei acţiuni pentru actorul însuşi, cerân-du-i să fie absolut spontan, să-şi joace propriul său personaj, pe cont propriu, abandonând orice idee de a produce efect asupra spectatorilor.

Şedinţele de psihodramă cuprind trei părţi: *prologul,* în cursul căruia psiho-terapeutul se străduieşte să facă să dispară orice jenă la actori, să-i facă să se simtă la largul lor, discutând cu ei despre şedinţă; *jocul dramatic* (improvizaţie pe o temă aleasă în prealabil de toţi participanţii); *discuţia finală,* în care se comentează jocul fiecăruia şi interacţiunile umane din cursul şedinţei, degajându-se învăţămintele trase de fiecare asupra lui însuşi.

Psihodramă constituie un mijloc privilegiat de exprimare a conflictelor personale, mijloc ncanxiogen, deoarece exteriorizarea se face într-un mod ludic, graţie căruia subiectul se înţelege pe sine şi se transformă pe măsură ce se recunoaşte. Psihodramă se utilizează si sub formă de joc de roluri*, ca instrument de perfecţionare personală şi ca mijloc de selecţie a candidaţilor pentru anumite posturi de muncă.

PSIHOFARMACOLOGIE, studiu al efectelor produse de medicamente şi droguri asupra psihismului şi dispoziţiei.

Unele produse sunt tonice, altele sunt hipnotice sau halucinogene". Injectarea intravenoasă de barbiturice, pentru narco-analiză", cufundă subiectul într-o stare de semisomn şi, prin înlăturarea inhibiţiilor afective pe care le determină, permite reapariţia amintirilor uitate, în felul acesta este posibilă vindecarea nevrozelor, adu-cându-se în conştiinţă evenimentul traumatizant şi făcându-se posibilă descărcarea emoţională corespunzătoare (catharsis). Injectând la animale o substanţă toxică (bulbocapnină), H. de Jong şi H. Baruk au reuşit să reproducă dezordini psihomotorii cunoscute sub numele de catatonie". Alţi autori (J. Delay), experimentând cu alca-loizi din cornul de secară (LSD 25) şi cu peyotl (mesealină), au generat stări psihopatologice (halucinaţii) care au permis studierea relaţiilor real-imaginar.

Apariţia psihofarmacologiei în clinica psihiatrică duce la mari progrese: noile medicamente, care acţionează asupra funcţiilor psihologice de bază (stare de veghe, dispoziţie, emotivitate), îi eliberează în parte pe bolnavi de unele tulburări psihice majore. Ele nu rezolvă problema, dar,

suprimând pentru moment manifestările care se opuneau comunicării normale cu semenii, îi predispun la acţiunea psiho-terapiei. -→ NEUROLEPTic; TRANCHILIZANT.

PSIHOFIZICĂ, disciplină care studiază şi caută să cuantifice senzaţiile provocate de excitaţii determinate.

Fondată de G. T. Fechner, psihofizica s-a axat îndeosebi pe măsurarea *pragurilor absolute'* ale senzaţiei (se augmentează excitaţia până în momentul în care subiectul declară că o percepe) si a *pragurilor dite-rcnţiale* (se variază intensitatea stimulului şi se cere subiectului să semnaleze modificările senzaţiei). Principalii reprezentanţi ai acestei mişcări au fost, în Germania, Fechner şi W. Wundt; în Franţa, A. Binet, H. Pieron şi G. Dunias; în Siatele Unite, S. S. Stevens lîn România, Gh. Zapan - nota trad.i.

PSIHOFIZIOLOGIE, parte a psihologiei experimentale care studiază mecanismele fiziologice ale comportamentului şi activităţii mentale.

Psihologia fiziologică, care iniţial a reprezentat întreaga psihologie experimentală a secolului al XlX-lea, s-a diferenţiat cu timpul de aceasta, sfârşind prin a constitui o disciplină autonomă. Actualmente ea acoperă un câmp vast, începând cu fiziologia senzaţiilor şi mecanismele biochimice ale somnului sau memoriei şi terminând cu învăţarea comportamentului sexual. Ambiţia sa este nu numai de a preciza structurile organice şi legăturile lor funcţionale puse în joc în aceste activităţi, ci şi de a construi „o fiziologie a funcţionării organismului total în relaţie cu mediul" (J. Paillard).

PSIHOGALVANIC > REFLEX PSIHO-
GALVANIC.

PSIHOLOG, persoană a cărei activitate profesională se exercită în unul din domeniile psihologiei.

în Franţa, de la legea din 25 iulie 1985, folosinţa profesională a titlului de psiholog este rezervată titularilor unei diplome care adevereşte o formaţie universitară, fundamentală şi aplicată, de înalt nivel, în psihologie, cum este

diploma de studii superioare specializate (D.E.S.S.) sau diploma de studii aprofundate (D.E.A.),însoţite de o măiestrie în psihologie, diploma de psihologie a muncii, eliberată de Conservatorul naţional de arte şi meserii, sau diploma Şcolii Ue psihologi practicieni. Uzurparea titlului de psiholog este pedepsită conform art. 259 din Codul penal.
Psihologia este o disciplină dificilă, care necesită din partea celui care o exercită vaste cunoştinţe, teoretice şi practice, precum şi o capacitate de empatie care să-i permită stabilirea unui raport autentic cu semenul, înţelegerea rolurilor sale, a atitudinilor şi conduitelor.
Funcţiile psihologului sunt multiple: în mod tradiţional el participă la diagnostic (teste, convorbiri) şi la dezvoltarea persoanei (sfaturi, sprijin,psihoterapie). Adesea efectuează activităţi de prevenţie, de informare, de formare şi de cercetare, în Franţa, există o organizaţie profesională, Societatea franceză de psihologie, ai cărei membri se angajează să respecte cadrul deontologic elaborat de ea în 1961.
PSIHOLOGIA COPILULUI, studiază psihogeneza. reliefând legile evoluţiei psihicului, stadiile parcurse,

particularităţile proprii flecarul stadiu.
[Se poate citi Ursula Şchiopu, *Psihologia copilului (*1967) - nota trad.) → PSIHOLOGIE GENETICĂ.
PSIHOLOGIE, ştiinţă a faptelor psihice.
Acest termen datează din secolul al XVI-lea, dar a devenit uzual începând cu secolul al XVlII-lea, datorită lui C. Wolff, care 1-a utilizat în a sa *Psychologia empirica* (1732) şi în *Psychologia raţionali** (1734). Multă vreme concepută ca „ştiinţă a vieţii mentale, a fenomenelor şi condiţiilor acesteia" (W. James, 1890), psihologia se defineşte astăzi, dintr-un punct de vedere mai global, ca „ştiinţă a conduitei". Termenul „conduită" desemnează, în afară de comportamentul observabil în mod obiectiv, acţiunea asupra anturajului (prin comunicare, de exemplu), interacţiunea organism-mediu şi acţiunea asupra propriului corp (procese fiziologice conştiente sau inconştiente). Psihologia grupează deci mai multe discipline distincte, care fac obiectul unor definiţii aparte.
Psihologia nu s-a afirmat ca ştiinţă decât separându-se, la sfârşitul secolului al XlX-lea, de filosofic. Treptat, în pofida unor grave crize interioare (sau datorită lor), ea s-a constituit ca disciplină umanistă autonomă. Metoda sa, comparabilă cu aceea a altor ştiinţe, constă în a supune ipotezele confruntării cu faptele obiective; mijloacele sale esenţiale sunt observaţia şi experimentarea. La început axată pe omul normal, adult şi civilizat, ea şi-a extins investigaţiile la bolnav, la copil, la omul primitiv, la grupurile sociale şi chiar la animal, îşi probează existenţa şi îşi demonstrează importanţa în acţiunea sa practică. Câmpul ei de aplicaţie, care pare nemăr-
ginit, creşte continuu. Tehnicile ei particulare formează un ansamblu de neînlocuit de acţiune şi de cunoaştere a fiinţei umane. Cu toate acestea, ca toate celelalte ştiinţe, psihologia are limitele sale. Testele de inteligenţă' şi metodele proiective", de exemplu, nu au decât valoarea psihologilor care le folosesc, ele nepretându-se la o utilizare maşinală. O altă obiecţie, adusă de unii psihologiei, priveşte puterea ei de acţiune. Departe de a vedea un progres în noile mijloace ale psihologiei de cunoaştere a omului, aceşti autori le consideră un instrument de temut, capabil să aservească omul. Această temere se înrudeşte cu aceea încercată în faţa progreselor tehnicii şi ştiinţei în genera! (maşinism industrial, domesticirea energiei atomice ..); ea îşi are obârşia mai mult într-o angoasă existenţială decât într-un veritabil umanism, în orice caz, este o temere fără obiect, căci, nu mai puţin decât medicul, psihologul este în serviciul omului. Nu numai că el evită actele prejudiciabile pentru semen, dar interzice ca mijloacele psihologice care depind de el să fie utilizate de alţii în scopuri contestabile -→ PSIHOLOGIE CLINICĂ; PSIHOLOGIE DIFERENŢIALĂ; PSIHOLOGIE EXPERIMENTALĂ; PSIHOLOGIE GENETICĂ. | Se poate citi Vasile Pavelcu, *Drama psihologiei,* 1965, 1972 - nota trad.]
PSIHOLOGIE ANIMALĂ, ramură a psihologiei comparate.
Progresele psihologiei ca ştiinţă bazân-du-se, în mare parte, pe folosirea metodelor experimentale", cercetătorii (I. P. Pavlov, de exemplu) s-au văzut obligaţi să lucreze pe animale. Această opţiune, care are inconvenientele ei (tentaţia de extrapolare de la animal la om, pentru a nu menţiona decât unul din ele), oferă multe avantaje.

Pe de o parte, durata vieţii majorităţii animalelor fiind mai scurtă decât aceea a omului, este posibil să se întreprindă cercetări pe termen lung. Experimentând, de exemplu, pe două/.eci de generaţii de şobolani (în cazul omului ar fi fost nevoie de 6(X) de ani!), s-a putut studia influenţa eredităţii asupra aptitudinii de a parcurge un labirint. Pe de alta parte, dat fiind faptul că se pot controla mai bine condiţiile de viaţă şi starea fi/.iologică a animalelor decât acelea ale omului, sunt realizabile unele experienţe; este posibil.de exemplu, să se măsoare forţa tendinţelor (foame, sete...) prin metoda privaţiunilor, greu de aplicat la fiinţa umană. Psihologia animală constituie un domeniu în care se elaborează noi metode care fac apel la tehnicile cele mai moderne.
PSIHOLOGIE CLINICĂ, metodă

specifică de înţelegere a conduitelor umane, care urmăreşte să determine simultan ceea ce este tipic şi ceea ce este individual la un subiect, considerat ca o fiinţă care trăieşte o situaţie definită.
Străduindu-se să înţeleagă sensul conduitelor, ea analizează conflictele persoanei (sau grupului) şi încercările sale de a le rezolva. Psihologia clinică utilizează datele furnizate de ancheta socială (mărturii recoltate din anturajul subiectului), tehnici experimentale (teste de inteligenţă, de caracter etc.), observarea comportamentului, convorbirea de Ia om la om, datele biotipologiei şi acelea ale psihanalizei, căutând să integreze toate elementele obţinute într-o reprezentare de ansamblu suficient de coerentă privind comportamentul subiectului, ale cărui motivaţii

şi semnificaţie profundă vrea să le degajeze. Pornind de la studiul de caz aprofundat, psihologia clinică speră să ajungă la o generalizare ştiinţifică valabilă.
PSIHOLOGIE COMPARATĂ, ramură a psihologiei care caută să scoată în evidenţă similitudinile sau diferenţele psihologice, punând în paralel omul şi animalul, oamenii sau grupurile umane, în funcţie de rase, medii culturale, niveluri socio-economice, vârste etc.
Experienţa lui W. N. Kellog, care şi-a crescut fiul împreună cu un pui de cimpanzeu de aceeaşi vârstă, cercetările lui O. Klineberg în rândurile copiilor de indieni din rezervaţii şi ale copiilor albi care frecventau aceleaşi scoli, acelea ale lui A. Gesell privind gemenii, toate studiile care pun în joc un grup sau un subiect martor intră în cadrul psihologiei comparate.
PSIHOLOGIE CONCRETĂ, psihologie în raport cu realitatea.
în 1929, G. Politzer*, fondatorul unei „Reviste de psihologie concretă", a atacat psihologia ştiinţifică axată pe studierea omului în laborator, independent de condiţiile sale de viaţă. Ostil acestei forme de cercetare artificială, el preconizează o abordare diferită a fiinţei umane, bazată pe comprehensiunea comportamentelor, examinate în raport cu întregul „dramei" individuale.
PSIHOLOGIE DIFERENŢIALĂ,
studiu comparativ al diferenţelor individuale.
Fiinţele umane se difereţiază unele de altele prin caracteristicile lor fizice
PSIHOLOGIE GENETICA
(vârstă, sex, talie, greutate, culoarea pielii, a părului...) şi mentale (inteligenţă, aptitudini, caracter...). Obiectul psihologiei diferenţiale este cunoaşterea acestor diferenţe. Scopul său nu este numai speculativ, ci îndeosebi practic, iar câmpul de aplicare înglobează atât orientarea şcolară şi profesională cât şi criminologia. Psihologia diferenţială caută să cunoască aptitudinile unui individ, să înţeleagă personalitatea sa în funcţie de bagajul său ereditar şi de influenţele suferite în mediu (educaţie, cultură...) în acest scop utilizează în special metodele psihometrice (testele).
PSIHOLOGIE DINAMICĂ, ramură a psihologiei care studiază forţele exercitate asupra fiinţei umane şi consecinţele lor în organizarea personalităţii.
Examinează omul în câmpul său psihologic, acţionând şi reacţionând, supus tensiunilor interioare şi exterioare, în reţeaua sa de relaţii umane. Face apel la datele psihologiei sociale' şi ale psihanalizei pentru a înţelege comportamentele şi motivaţiile indivizilor (adesea inconştiente). → LEVIN (KURT).
PSIHOLOGIE ECONOMICĂ, disciplină care are ca obiect studiul conduitelor umane în sectoarele de producţie, distribuţie şi consum al resurselor.
Există aproape întotdeauna o diferenţă între trebuinţele şi dorinţele omului si posibilităţile de a şi le satisface. Psihologia economică studiază comportamentele individuale (motivaţii, decizii de cumpărare...) şi de grup. Una din metodele sale este sondajul de opinie, practicat cu regularitate pentru a se aprecia aşteptările cumpărătorilor.
PSIHOLOGIE EXPERIMENTALĂ,
ramură a psihologiei care supune experimentării faptele cunoscute prin observaţie, spre a le verifica şi a le stabili legile.
Dându-le unor subiecţi să înveţe o listă de silabe lipsite de sens, H. Ebbinghaus" a demonstrat existenţa unui număr de legi privind memoria şi învăţarea. Tot aşa, urmărind o singură variabilă (prezenţa mamei), R. Spitz* a descoperit ravagiile carenţei afective precoce.
Aproape toate faptele psihice sunt susceptibile de studiere ştiinţifică. Dar psihologia experimentală se izbeşte de obstacole de ordin moral (nu se poate experimenta liber asupra omului). Pentru a depăşi aceste obstacole, psihologia experimentală face apel la psihologia animală. Utilizând şoareci albi, C. J. Warden a studiat forţa tendinţelor' (tendinţa maternă este mai puternică decât setea, care este mai puternică decât foamea etc.). Psihologia experimentală caută să degaje legile generale la care se supune orice individ, spre a scoate mai bine în relief ceea ce este singular, ireductibil, diferenţiindu-1 de ceilalţi.
PSIHOLOGIE GENETICĂ, studiu al dezvoltării mentale a copilului.
Această ramură a psihologiei descrie transformarea copilului în adult, progresele sale, stadiile prin care trece, căutând să înţeleagă semnificaţia lor funcţională. A. Gesell în Statele Unite, J. Piaget în Elveţia, H. Wallon în Franţa

au fost teoreticienii acestei psihologii care se bazează pe noţiunile-cheie de maturizare* şi de învăţare'. Psihologia genetică înglobează epistemologia genetică, al cărei obiect se limitează la geneza categoriilor esenţiale ale gândirii. → PSIHOLOGIA COPILULUI.

PSIHOLOGIE INDUSTRIALA

PSIHOLOGIE INDUSTRIALĂ, ramură a psihologiei aplicate care se interesează de problemele umane ale industriei.

De la începuturile sale, când s-a ocupat mai ales de selecţie, această disciplină s-a extins şi s-a diversificat. Actualmente ea înglobează recrutarea, încorporarea, formarea si perfecţionarea personalului, analiza şi evaluarea muncii, moralul muncitorilor, soluţionarea conflictelor, sistemele

tatea muncii etc. Scopul ei este ameliorarea productivităţii, diminuarea oboselii muncitorului şi contribuţia la adaptarea acestuia la locurile de muncă. Expresia „psihologic industrială" tinde a fi înlocuită, azi de aceea de „psihologie a muncii" şi de „psihologie a organizării". |Se poate citi Al. Roşea (red.). *Psihologia muncii industriale* (1967) - notutrad.j

PSIHOLOGIE MILITARĂ, psihologie aplicată la organizarea şi la activităţile forţelor armate.

Psihologia modernă a fost introdusă în urmată de americani, în 1917, în momentul intrării lor în război împotriva Germaniei, de partea Aliaţilor. Sub înalta autoritate a lui R.M. Yerkes, inspirându-se din lucrările lui A. Binet, o echipă de psihologi a pus la punct celebrul *Army Test,* pe care l-au aplicat la l 726 (XX) de recruţi.

în anii 1930, Germania învinsă şi-a refăcut armata aplicând, la rându-i, metodele raţionale ale psihologiei. Al doilea război mondial a generalizat aceste procedee la toate naţiunile beligerante. Azi orice armată modernă posedă al său War Office Selection Board, de care nu se mai poate dispensa. Principala problemă este repartizarea contingentului, în Franţa, este vorba

de distribuirea a circa 450 (XX) de oumeni şi a 450 de posturi militare, dintre care unele necesită o înaltă calificare tehnică. Psihologii nu se limitează la selecţionarea şi orientarea soldaţilor în funcţie de aptitudinile lor, ci participă şi la formarea lor, la ameliorarea materialului şi la studiile privind camuflajul; ei veghează la menţinerea moralului în rândul soldaţilor şi în ansamblul naţiunii (sondaje de opinie', acţiune psihologică"), controlează zvo-

baza *războiului psihologic.* Această formă modernă de război vizează să anihileze combativitatea inamicului mai degrabă decât distrugerea sa fizică. Scopul său principal este subversiunea, iar principala sa armă este propaganda. Războiul psihologic este cotidian: el nu are loc doar atunci când izbucneşte un conflict armat, ci şi pe timp de pace, mai ales în caz de „război rece", a cărui esenţă o constituie. |Se poate citi Paul Popescu-Neveanu, *Introducere în psihologia militară* (1970) - nota trad.|

PSIHOLOGIE MOLARĂ, concep ţie unitară a omului care interzice ca individul să fie altfel examinat decât în globalitatea sa.

Contrar behavioriştilor şi reflexologilor, care examinează segmente de comportament', numeroşi psihologi aparţinând şcolii *Gestaltpsychologie'* sau influenţaţi de aceasta (K. Lewin) consideră că fenomenele psihice sunt indisociabile de un ansamblu structurat, psihosomatic si psihosocial, în care toate elementele sunt solidare şi interdependente.

PSIHOLOGIE OBIECTIVĂ, metodă de abordare exterioară a faptelor

PSIHOLOGIE UMANISTĂ

psihologice, similară cu aceea din ştiinţele fizice, care observă, măsoară şi extrage legi.

Experimentatorul, respingând inteligi-bilitatea intuitivă a aproapelui său, luat ca „obiect", constată fapte fizice: el descrie cu precizie influenţele la care este supus subiectul, reacţiile sale, comportamentul. Reflexologia" lui I. P. Pavlov şi V. Behterev, behaviorismul", psihologia topologică a lui K. Lcwtii se revendică de la această metodă, care este capabilă să furnizeze legi generale, dar nu să-i cunoască pe indivizi în singularitatea lor, întrucât ea nu are acces la fenomenele psihice în calitatea lor intimă.

PSIHOLOGIE PATOLOGICĂ, disciplina care are drept obiect studiul tulburărilor de comportament, de conştiinţă şi de comunicare.

Situată la jumătatea drumului dintre psihologie şi psihiatrie, psihopatologia caută în primul rând să înţeleagă faptul patologic printr-un efort de penetraţie în universul morbid al subiectului, sesizând semnificaţia simptomului aşa cum îl trăieşte acesta, explicându-1 prin stabilire de relaţii de cauzalitate între fenomenele observate şi extrăgând legi generale cu privire la procesele mentale. Psihopatologia completează abordarea clinică prin metode experimentale (studierea nevrozelor provocate la animal, de exemplu), teste şi statistică.

PSIHOLOGIE SOCIALĂ, disciplină care studiază comportamentul indivizilor în mediul lor social.

Fiinţa umană nu poate fi înţeleasă decât în relaţia sa cu celălalt. Influenţa societăţii poate fi regăsită în toate actele vieţii individului. Experienţele lui J.S. Bruner şi C.C.Goodman asupra percepţiei au stabilit că şcolarii în vârstă de zece ani, cărora li

s-a cerut să compare discuri de carton şi monede cu acelaşi diametru, supraestimau mărimea acestora din urmă. Psihosocio-logii au constatat, de asemenea, că afectivitatea, memoria, raţionamentul depind de caracteristicile

sociologice proprii indi-
lului economic şi grupului de care aparţin. Domeniul psihologiei sociale este vast. Metodele sale cele mai cunoscute sunt sondajele de opinie", anchetele, interviurile, chestionarele, scările de atitudini, analiza de conţinut, sociometria. | A se consulta Ana Bogdan-Tucicov, Septimiu Chelcea, Mihai Golu, Pantelimon Golu, Cătălin Mamali, Petru Pânzaru, *Dicţionar de psihologic socială* (1981) - nota trad.]

PSIHOLOGIE UMANISTĂ, mişcare psihologică al cărei obiectiv declarat este dezvoltarea persoanei.

De la începutul anilor 1930, K. Horney" profesa că realizarea de sine este o tendinţă fundamentală a fiinţei vii. Numai atuali-zându-şi potenţialităţile optime o persoană îşi va exprima Eul intim, şi-1 va desăvârşi şi va participa la opera civilizaţiei. La rândul său, A. Maslow, pornind de la numeroase exemple concrete, a demonstrat cum un individ poate fi fericit şi cum se poate realiza pe deplin printr-o muncă pasionată. Fiinţa normală nu aspiră întotdeauna la destindere. O tensiune voită este şi ea generatoare de plăcere. Regăsim aici idei profesate anterior mai ales de K. Goldstein, K. şi Ch. Biihler.

La începutul anilor 1960, psihologia umanistă a câştigat în importanţă şi s-a răspândit în afara frontierelor Statelor Unite, în mare parte datorită lui C. Rogers. în mod corelativ s-a dezvoltat o nouă concepţie despre existenţă, potrivit căreia

important pentru om nu este de a-şi satisface trebuinţele, ci de a trăi ,.cum se cuvine", adică coform legilor înscrise în fiinţa sa. în această optică, psihologul devine un mediate/ datorită căruia omul se poate cunoaşte mai bine cât şi un educator care îi deschide drumul realizării de sine.

PSIHOMETRIE, ansamblu de metode şi de tehnici care permit măsurarea fenomenelor psihice.

în sensul său cel mai larg, acest termen îngloba/ă toate cercetările senzorimetrice (praguri senzoriale, timp de reacţie...), dar este folosit de obicei, într-un sens mai restrâns, pentru a desemna ansamblul testelor cognitive şi, în general, toate testele care servesc la aprecierea aptitudinilor şi a nivelurilor de dezvoltare (maturitatea socială, de exemplu).

Introducerea măsurării în psihologie a determinat mari progrese în această disciplină. Dar utilizarea rezultatelor cifrice nu este lipsită de pericole. Un număr nu are decât o valoare indicativă; nu este decât un element al diagosticului pe care psihologul îl are de formulat. El infirmă sau confirmă o ipoteză şi trebuie întotdeauna raportat la alte observaţii şi la istoria individului examinat. Daca un Q.l. de 130 exprimă, fără nici o îndoială, o inteligenţă superioară, un Q.l. de 70 nu indică întotdeauna existenţa unei deficienţe intelectuale. Acest rezultat poate fi datorat anxietăţii, unei inhibiţii nevrotice, opoziţiei subiectului sau absenţei sale de interes pentru probele propuse. Important este deci ca psihologul să nu se cantoneze într-un rol de tehnician de laborator, destinat să furnizeze măsurători exacte, ci să fie capabil să le interpreteze în mod corect, în funcţie de observaţiile calitative, nemăsurabile, a căror însemnătate nu trebuie subestimată.

PSIHOPATIE, stare mentală patologică.

într-un sens mai restrâns, acest termen se aplică mai ales deviaţiilor caracteriale (afectivitate, voinţă), care determină conduite antisociale, fără culpabilitate aparentă. Psihopaţii nu se clasează nici printre psihotici (realmente alienaţi) şi nici printre nevrotici (care sunt conştienţi de tulburările lor). Ei sunt indivizi instabili, impulsivi şi dificili, al căror comportament face să sufere mai ales anturajul lor. Inadap-taţi social, ei au adesea de-a face cu justiţia. După lucrările lui S. Glueck şi W. H. Sheldon, ci se recrutează îndeosebi din rândurile subiecţilor de tip atletic. Noţiunea de psihopatie, datorată Iui K. Schncider (1923), se înrudeşte cu aceea de „personalitate antisocială" a americanilor (DSM I1I-R, 1989).

PSIHOPATOLOGIE * PSIHOLOGIE
PATOLOGICĂ.

PSIHOTEHNICĂ, ansamblu de tehnici de psihologie experimentală aplicate problemelor umane.

Psihotehnica este utilizată mai ales în industrie, comerţ şi armată. Ea îşi propune, în esenţă, să definească condiţiile de muncă cele mai favorabile, adaptarea omului la munca sa şi să-1 ajute pe om să se integreze în grupul profesional. Instrumentele sale privilegiate sunt testele, în armată, ca şi în industrie, psihotehnica a permis reducerea considerabilă (cu circa o treime) a duratei învăţării şi a numărului de accidente. Termenul de psihotehnica tinde să fie înlocuit prin acela de psihologie aplicată.

PSIHOTERAPIE INSTITUŢIONALA

PSIHOTERAPIE, aplicare metodică a unor tehnici psihologice determinate, pentru restabilirea echilibrului afectiv al unei persoane.

Câmpul psihoterapie! este extrem de vast, începând cu tulburările caracteriale şi nevroze şi terminând cu afecţiunile psihosomatice şi chiar psihozele. Toate metodele psihoterapetitice (susţinerea moralului, sugestie, reeducare, psihanaliză etc.). care se bazează pe comunicarea dintre psihoterapeut şi bolnav, urmăresc scopuri identice, adică

împlinirea personalităţii şi o mai bună integrare socială a subiectului.
După modurile lor de acţiune, se disting trei mari categorii de psihoterapii: acelea bazate pe *sugestie* (persuasiune, direcţionare morală); acelea bazate pe *catharsis* (retrăirea, sub efectul hipnozei sau al sub-narco/ei, a sentimentelor refulate); acelea care îi permit pacientului să-şi modifice personalitatea prin analiza conflictelor sale profunde, care integrează în conştiinţa sa afecte inconştiente şi îi modifică mecanismele de apărare'. Tipul acestor psihoterapii abisale este *psihunalizu,* rezervată unor cazuri deosebite.
Psihoterapia se bazează pe încrederea bolnavului în tratament şi în persoana terapeutului, pe relaţia de comprehensiune reciprocă care se stabileşte între ei şi datorită căreia pacientul îşi poate exprima liber problemele, fără teama de a fi rău judecat, descătuşându-şi (pe plan verbal) impulsiile si repunând în discuţie imaginea pe care şi-o face despre el însuşi, în relaţia interumană astfel creată, subiectul învaţă să-şi modifice atitudinile faţă de propria-i persoană şi faţă de lumea exterioară, adap-tându-se mai bine la realitate.
Metodele folosite în psihoterapie trebuie să fie adecvate cazurilor individuale: unii necesită încurajări, alţii o reeducare sau o psihanaliză, înainte de a întreprinde un tratament de acest gen este deci necesară cunoaşterea exactă a fiecărui bolnav. Cele mai bune rezultate se obţin cu subiecţii care doresc să se vindece, care cooperează liber la tratament şi care sunt suficient de inteligenţi ca să înţeleagă mecanismele psihologice analizate şi care nu trag de pe urma maladiei lor beneficii" prea importante. La copii psihoterapiile se bazează în esenţă pe tehnicile expresive, cum sunt desenul, modelajul, marionetele. → ANALIZĂ TRANZACŢIONALĂ; AVERSIUNE; JOCO-TERAPIE; PSIHODRAMĂ; STRIGĂT PRIMAL; TERAPIE COMPORTAMENTALĂ. [Se poate citi G. lonescu, *Psihoterapie* (1990) - nota trad.]
PSIHOTERAPIE INSTITUŢIONALĂ, în sensul cel mai larg, efect terapeutic exercitat de o instituţie asupra bolnavilor care sunt trataţi aici. într-un sens restrâns, ansamblu de tehnici psihosociologice folosite pentru ameliorarea raporturilor interpersonale din cadrul unui spital în scopul de a face din această instituţie un instrument realmente terapeutic.
Centru de îngrijire, ca şi loc de viaţă, spitalul psihiatric face eforturi, de la începutul anilor 1950 încoace, de a ameliora condiţiile de existenţă ale bolnavilor şi relaţiile umane din interiorul său. în acest scop au fost create aici ateliere de ergoterapie', cluburi de arte plastice, de teatru, de muzică, de sport, yoga etc., la gestionarea cărora, în măsura posibilităţilor, sunt
PSIHOTERAPIE ÎN GRUP
asociaţi bolnavii. O atare viaţă socială necesită întâlniri şi schimburi, fie şi numai spre a împărţi responsabilităţile şi a reduce inevitabilele tensiuni. La reuniunile periodice, la care participă pensionarii, personalul de îngrijire şi chiar personalul administrativ, sunt dezbătute dificultăţile apărute. Asemenea discuţii, conduse de practicieni experimentaţi şi prudenţi, sfârşesc prin a transforma climatul instituţiei: atitudinile autoritare, agresive şi inhibitoare sunt progresiv abandonate în folosul conduitelor mai democratice şi mai destinse.
PSIHOTERAPIE ÎN GRUP, metodă de tratament colectiv al tulburărilor fizice sau mentale datorate unui conflict intrapsihic.
Ideea de a regrupa pacienţi pentru a discuta împreună problemele lor datează de la începutul anilor 1930 U. L. Moreno, 1932). Ea se bazează, în esenţă, pe două observaţii: când se reunesc mai multe persoane, ele se influenţează reciproc; este mai uşor să vezi şi să înţelegi problemele altuia decât pe ale tale. Există multiple forme de psihoterapii colective, cele principale fiind discuţia liberă (participanţii exprimă în mod spontan ceea ce simt şt gândesc) şi psihodrama*.
Pentru unii autori, cum este P. Joshi (1975), psihoterapia în grup ar răspunde formei noi pe care o ia maladia mentală, mai mult comportamentală decât trăită pe plan interior, mai mult socială şi mai puţin individuală. Intenţia majoră a psihoterapiei în grup ar f i o mai bună conştientizare de către individ a contextului social ambiant (J. C. Sager şi H. S. Kaplan, 1972).
PSIHOTERAPIE NONDIRECTIVĂ PSIHOZĂ MANIACO-DEPRESIVĂ,
→ ROGERS (CARL). **afecţiune mentală caracterizată**
PSIHOTIC, subiect afectat de psihoză*.
PSIHOTROP, substanţă naturală sau sintetică a cărei acţiune asupra sistemului nervos central este capabilă să modifice activitatea mentală şi conduita unui individ.
Se disting trei grupe de psihotrope: *sedutivcle* (neuroleptice", tranchilizante', hipnotice), *stimulentele* (antidepresive...) şi *perturbatori psihici* (halucinogene, stupefiante, substanţe exaltante, cum sunt eterul şi alcoolul).
PSIHOZĂ, maladie mentală gravă, caracterizată prin pierderea contactului cu realul şi alterarea funciară a legăturii interumane, cauză de inadaptare socială a subiectului.
Contrar nevroticului, care este conştient de dificultăţile sale personale, psihoticul îşi ignoră tulburările: izolându-se de lumea exterioară, el îşi creează un univers privat pe care îl fasonează după plac şi în care el este atotputernic. Există mai multe categorii de psihoze: schizofrenia*, psihoza maniaco-depresivă*, delirurile (paranoia*, psihoza

halucina-torie cronică, parafrenia). Activitatea delirantă - care se manifestă, în atitudini şi conduite, prin pierderea simţului autocritic, deviaţii ale judecăţii logice, modul de gândire dereal - exprimă profunda alienare a persoanei şi constituie caracteristica cea mai tipică a psihozelor. Acestea sunt relativ frecvente (1% din populaţia urbană).

PUBLICITATE

de alternanţa fazelor maniace şi melancolice.

Psihoza maniaco-depresivă este mai puţin frecventă la bărbaţi decât la femei (şapte bărbaţi la zece femei); ea pare legată de tipul „picnic"* (H. Luxemburger) şi se transmite genetic, într-adevăr, pe când psihoza maniaco-depresivă afectează circa 1% din populaţia generală, în unele familii frecvenţa sa variază între 9% şi 18%. Se pare (dar lucrul acesta rămâne de demonstrat) că o genă purtată de cromozomul 11 joacă un rol predispozant în apariţia acestei maladii („Nature", 26 februarie 1987). Cu toate acestea, în declanşarea acestor tulburări un rol cert au factorii psihosociali, şocurile emoţionale*.

PSITACISM, repetare mecanică de expresii şi de fraze cuprinzătoare.

Iniţial formă de învăţământ în care elevul nu avea decât să repete „papagaliceşte" frazele pe care trebuia să le reţină, în psihopatologie termenul este utilizat pentru a caracteriza comportamentul unui subiect care repetă o expresie fără a se îngriji de semnificaţia acesteia. Această tulburare se întâlneşte destul de frecvent la deficienţii intelectual. → ECOLALIE.

PUBERTATE, ansamblu de transformări psihoorganice legate de maturizarea sexuală şi care traduc trecerea de la copilărie la adolescenţă.

Pubertatea se manifestă mai ales printr-o împlinire a corpului, dezvoltarea caracterelor sexuale secundare (pilozitate pubiană şi axilară, modificarea vocii), apariţia primelor menstruaţii la fete şi a spermatozoizilor în lichidul seminal la băieţi.

Pubertatea care, în climatul nostru, debutează între 12 şi 14 ani, poate fi precoce (rareori) sau întârziată (circa 12% dintre subiecţi), încetinirea ritmului evolutiv la un copil normal - care, de altfel, va deveni un adult normal - este în general neglijată de părinţi. Cu toate acestea, ea poate să aibă repercusiuni psihologice relativ importante: şcolarii prezintă adesea un deficit specific de aptitudini intelectuale (inaptitudine de a raţiona abstract), care atrag după ele eşecuri şi, în consecinţă, o deteriorare a aplicaţiei şcolare şi sentimente de inferioritate; ei păstrează atitudini puerile şi o personalitate imatură.

Pubertatea este o criză psihobiologică asociată adesea cu dificultăţi şi tulburări caracteriale („criza de originalitate juvenilă" descrisă de M. Debesse). Psihosocio-logii (M. Mead) au arătat că aceste tulburări provin din situaţia ambiguă a adolescentului în societatea noastră; nici copil, nici adult, el nu are un statut precis şi rămâne nesigur în ceea ce priveşte rolul său; dacă îşi afirmă independenţa, se loveşte de adulţi, iar dacă refuză să-şi asume responsabilităţi sociale sau profesionale, de asemenea nu le dă satisfacţie.

PUBLICITATE, ansamblu de tehnici folosite de o întreprindere comercială pentru a-şi constitui o clientelă şi a favoriza difuzarea a diverse mărfuri.

O dată cu dezvoltarea psihologiei maselor şi a mijloacelor de difuzare (presă, afişe, radio, televiziune), publicitatea a luat un avânt considerabil, întreprinderile industriale şi comerciale îi consacră circa 5% din cifra lor de afaceri (în 1987, în Franţa, aproape 39 miliarde de franci au fost cheltuiţi pentru publicitate |sursă: S.E.C.O.D.I.P.]). Publicitatea se sprijină

pe ancheta psihosocială, deoarece studiile de marketing sunt indispensabile pentru a-1 informa pe producător cu privire la trebuinţele populaţiei căreia i se adresează. Experienţa a arătat, într-adevăr, că nu se reuşeşte vânzarea unui produs dacă acesta nu corespunde unei aşteptări din partea publicului. S-a pretins că publicitatea modclca/.ă conduitele indivizilor. Aceasta înseamnă a uita spiritul critic al consumatorilor. După un studiu canadian, efectuat în anii 1980, consumatorul mediu primeşte zilnic 560 de anunţuri publicitare, dintre care el remarcă 76 (13,5%). în memoria sa nu rămân decât 12 (2%), din care numai 9 (1,6%) au o tonalitate pozitivă (G. Lagneau, 1988).

Publicitatea este utilă şi binefăcătoare. Ea joacă un rol de informaţie necesară pe lângă consumatori şi, favorizând difuzarea unui produs, permite scăderea preţului; în sfârşit, stimulând concurenţa, ea îi constrânge pe fabricanţi să optimize/.e la maximum calitatea produselor.

PUERILISM, tulburare a personalităţii care constă într-o regresiune a mentalităţii adulte spre aceea a copilăriei.

în mod inconştient, subiectul regăseşte atitudinile, limbajul şi dispoziţia copilului.

Puerilismul se observă în unele stări nevrotice cum este isteria, în câteva stări organice (senilitate, tumori cerebrale) si, temporar, ca reacţie la unele situaţii exis-

unui mecanism de apărare nevrotic al Eului împotriva angoasei, în aceste cazuri nu există disoluţie definitivă a personalităţii adulte, ci doar o eclipsă accidentală a acesteia: neputând depăşi situaţia prezentă intolerabilă, ea caută un refugiu în trecut.

PULSIUNE, forţă biologică inconştientă care, acţionând în permanenţă, provoacă o anumită conduită.

o stare de excitaţie (foame, sete, trebuinţă sexuală) care orientează organismul către un obiect datorită căruia tensiunea va fi redusă. Freud a studiat pulsiunile zise instinctuale şi refularea* suferită de acestea ca urmare a intervenţiei cenzurii morale*. | Neologismul *pulsiune* este o invenţie a traducătorilor francezi ai scrierilor lui S. Freud, prin care ei tălmăcesc termenul german *der Trieb* = instinct, pornire,înclinaţie, imbold, impus, forţă vegetativă etc., termen pe care noi 1-am tradus în româneşte prin *impulsie* - nota trad.]

R

RALEA (Mihai), **sociolog, psiholog şi scriitor român (Huşi, jud. Vaslui, 1896 - Berlin, 1964).**

După obţinerea licenţei în litere şi drept la laşi (1919), studiază la Şcoala Normală Superioară din Paris (1919-1923), luându-şi doctoratul în filosofic la Sorbona, cu teza *Ideea de revoluţie în doctrinele socialiste (*1923), şi în drept, cu o teză despre P. J. Proudhon. Carieră didactică la Universitatea din Iaşi, apoi la cea din Bucureşti, dar şi carieră politică, alături de luliu Maniu, iar după 1944 alături de Gh. Gheorghiu-Dej. Fondator, în 1956, al Institutului de psihologie al Academiei R.P.R. (azi al Academiei Române). Profesând ideea că „inteligenţa adevărată e o descentralizare a gândirii", s-a risipit cu strălucire în eseuri pe multiple teme. în psihologie a propus conceptul de *amânare,* M. Ralea identificând în amânare un „fenomen primar" specific fiinţei umane („omul e animalul care-şi poate amâna sau opri reacţiunile"), precum şi un criteriu de distincţie între psihic si fiziologic: psihicul este sensibil la influenţa socială, pe când fiziologicul e inde-
pendent de această influenţă. Psihanaliza este judecată prin prisma sociologului marxizant: „însemnătatea lui Freud - scrie Ralea - e de a fi denunţat necruţător libidinozitatea claselor ghiftuite". Dintre scrierile sale de psihologie, citām: *Formarea ideii de personalitate* (1924); *Ipoteze şi precizări în ştiinţa sunetului* (1926); *Problema inconştientului* (1926); *Amânarea, condiţie specifică a psihologiei umane* (1942); *Istoria psihologiei,* în colaborare cu C. I. Botez (1958); *Schiţa unui sistem de psihologie* (1964), *Introducere în psihologia socială,* în colaborare cu Traian Herseni (1966).

RAMOLISMENT, incontinenţă a urinei şi a materiilor fecale la adult.

Această stare se poate datora unor leziuni ale sistemului nervos sau unei decăderi mentale.

RANVERSARE ÎN CONTRARIU,

mecanism de apărare al Eului prin care scopul unei impulsii se

inversează, trecând de la activitate la pasivitate, ori invers.

în felul acesta dorinţa de a face rău (sadism) se poate transforma în dorinţa de a suferi (masochism), dorinţa de a vedea (voierism) în trebuinţa de a fi vă/ut (exhibiţionism) etc. Anna Freud citează ca/.ul unui băieţel căruia îi era teamă de castrare. în crizele sale de angoasa el manifesta LIII elan războinic, îmbrăca o uniformă de soldat şi punea mâna pe armele din panoplia sa de copil: anxietatea sa se ranversa în

RAPTUS, manifestare bruscă şi irezistibilă care îl împinge pe subiect la o acţiune cu consecinţe uneori tragice: fugă, sinucidere, omor.

Se observă cel mai adesea în epilepsie (escapadă, furie), alcoolism cronic şi melancolie (suicid). Raptusul se asociază cu o obnubilare mai mult sau mai puţin totală a conştiinţei.

R.A.S. → AJUTOARE SPECIALIZATE.

RASĂ, varietate de specie umană ai cărei membri se disting prin caractere fizice de origine genetică.

Specialiştii reuniţi de UNESCO (l950-1951) pentru a elabora o „Declaraţie asupra rasei" nu au recunoscut decât trei mari gnipe de fiinţe umane: grupa caucu-z.oidă (albă), grupa negroidă şi grupa mongoloidă. După aceşti savanţi, toate subgrupele sunt arbitrare şi nu există decât în spiritul clasificatorului. Nu există rasă pură, iar mitul nazist al superiorităţii arianului germanic faţă de ceilalţi oameni era o impostură. Multă vreme s-a crezut că
diferenţele psihologice sunt legate de diferenţele de rasă, că negrul are mai ales calităţi senzoriale, albul aptitudini intelectuale etc. Astăzi e fapt demonstrat (O. Klincberg. F. Brown etc.) că superioritatea relativă a unora asupra altora depinde csenţialmente de condiţiile socio-
Mai mult decât rasa, mediul şi climatul social sunt acelea care explică diferenţele de aptitudini constatate între indivizi. Klincberg a demonstrat, de exemplu, că nivelul intelectual al negrilor americani este mai ridicat în nordul decât în sudul Statelor Unite şi că la oamenii de culoare veniţi să se stabilească în nord acest nivel creşte pe durata şederii lor în această regiune. Ameliorarea intelectuală se produce în mod regulat atunci când nivelul economic şi educativ creşte.

RAŢIONALIZARE, justificare a unei conduite ale cărei motive autentice sunt ignorate.

Un .subiect în stare de hipnoză, care primeşte ordinul de a săvârşi o anumită acţiune după trezire, execută acel act fără a-i cunoaşte motivul real. Dacă i se cere să-şi explice comportamentul, el invocă tot felul de motive. Necunoscând forţele care îl animă, el este obligat să-.şi justifice conduita printr-o cauză logică, lată un exemplu: un băiat, îndrăgostit de institu-toarea lui, îi fură o batistă. Interogat, el răspunde că a avut nevoie de o batistă şi că nu a îndrăznit să o ceară, pe când în realitate căuta să posede un obiect care să simbolizeze persoana iubită. Inteligenţa sa a reorganizat într-un mod acceptabil raporturile dintre elementele inconştiente.

RĂSUNET

RAŢIONAMENT,operaţie a gândirii care constă într-o înlănţuire logică de raporturi (adică de judecăţi), ducând la o concluzie.

Calitatea raţionamentului depinde de premisele sale. Şcolarul de 7-8 ani spune că untdelemnul pluteşte pe apă pentru că este „gras", pentru ca apoi, abandonând această însuşire inaplicabilă altor obiecte (lemn, plută...), să spună că este „uşor". Raţionamentul său este întemeiat pe observarea realităţii. Mai târziu, spre 11-12 ani, el este capabil să raţioneze abstract şi să facă apel la noţiunea de densitate (raportul dintre greutate şi volum), care deja este o judecată. Progresele raţionamentului tinde socializare şi de diminuarea egocentrismului" infantil. Aceste progrese le putem aprecia în mod obiectiv cu ajutorul testelor (analogie: „Un cuţit şi o bucată de sticlă sunt amândouă..:.'"; similitudine: „Prin ce se aseamănă berea şi vinul?"). Se disting.

Alfred Binct, pentru ca în anii 1890-1893 să studieze sub îndrumarea lui W. Wundt, la Leipzig, unde a obţinut doctoratul (1893). Din 1897 şi până în 1940 a fost cadru didactic - din 1904, profesor definitiv la Universitatea din Bucureşti, unde în 1900 a inaugurat cursul de psihologie. A creat o selectă scoală de psihologie, care a pus accentul pe experiment şi pe psiho-metrie. în opoziţie cu speculaţia sa metafizică, în psihologie a cultivat metodele obiective, năzuind să clădească o „ştiinţă exactă, în înţelesul pe care îl au şi fizica, chimia, biologia". Al său *Curs de psihologie* (1923) s-a impus ca un model de sinteză magistrală a rezultatelor cercetării în domeniu, discriptivul conţinând cu regularitate în explicativ. Deşi adversar al fuziunii psihologie-fizologie, nu poate evita definirea conştiinţei „ca funcţiune a scoarţei cerebrale", ba chiar caută să-i des cifreze şi mecanismul. Dintre scrierile

deducţia, care este trecerea de la general la particular („Toţi oamenii sunt muritori, deci eu sunt muritor"), şi *inducţia,* care este extrapolarea la generalitate a unui caz particular.

RĂDULESCU-MOTRU (Constantin), **filosof, psiholog şi om politic român (Butoieşti, jud. Mehedinţi, 1868 -Bucureşti, 1957).**

Licenţa şi-a luat-o la Bucureşti, cu o teză filosofico-psihologică *(Realitatea empirică şi condiţiunile cunoştinţei, * 889), iar la Paris a frecventat cursurile lui J. M. Charcot, la Salpetriere, şi pe ale lui Theodule Ribot, la College de France. A lucrat efectiv în laboratorul de psihologie experimentală condus de H. Beaunis si

citām: *Problemele psihologiei* (1898); De.vpre *suflet* (1899); *Puterea sufletească* (1908); *Sufletul neamului nostru, calităţi bune şi defecte (\9W>.*

RĂSUNET, repercusiune a unui eveniment asupra psihismului unui individ.

Unele persoane reacţionează prompt la un fapt sau la o situaţie emoţionantă, ca după aceea să nu se mai gândească la cele întâmplate. Altele, dimpotrivă, aparent indiferente şi impasibile pe moment, nu uită nimic si îşi „coc" răspunsul, în primul caz spunem că efectul produs de eveniment este „primar", iar în al doilea caz un efect „secundar". Modul de a reacţiona la evenimente (răsunet) este, în caracterologia Iui

RĂZBOI

G. Heymans şi E. Wiersma, una din cele trei dispoziţii caracteriale fundamentale (celelalte două fiind emotivitatea si activitatea).

RĂZBOI, luptă armată între popoare (internaţional) sau între partide (război civil).

Cauzele războaielor ar fi, după teoria freudiană, de origine individuală: în fiecare din noi ar exista o agresivitate latentă care şi-ar găsi în război un debuşeu socialmente acceptat. Dar această teorie pare insuficientă întrucât războiul,deşi extrem de răspândit, nu este universal: există popoare care nu s-au războit niciodată (L. T. Hobhouse). Pe de altă parte, la acelea care îl practică a putut fi explicat prin alte mobiluri, cum sunt jocul, goana după prestigiu (indienii Plaines), trebuinţele religioase (procurarea de victime sacrificiale) sau economice (procurarea de sclavi, acapararea bunurilor vecinului).

în societatea noastră războiul are la bază îndeosebi factori economici. Când condiţiile de viaţă sunt proaste, iar propaganda guvernanţilor determină o naţiune să considere un alt popor ca fiind cauza principală a frustrărilor suferite, agresivitatea se polarizează asupra acestuia, iar riscurile de conflict cresc în mod periculos. Cu toate acestea, războiul nu este niciodată declanşat de popoare, ci întotdeauna de şefii de stat, care îl consideră uneori necesar spre a evita

pericolele unei distrugeri totale sunt atât de mari încât asistăm la o solidaritate de o esenţă nouă între naţiuni, decise să facă tot ce este posibil spre a împiedica o conflagraţie funestă. |Se poate citi Karl Jaspers,

D/e *Atombombe und dic Zukunft des Menschen(\951)* - nota trad.l

RĂZBOI PSIHOLOGIC -→ PSIHOLOGIE MILITARĂ.

RÂS, fenomen esenţialmente uman care, în general, exprimă buna dispoziţie şi veselia.

Poate fi cauzat şi de unele stimulări fizice (gâdilat), de bucuria de a se simţi superior celorlalţi (T. Hobbes) sau prin perceperea unei situaţii comice, necuviincioase (A. Schopenhauer). Râsul, care include un element agresiv - el e făcut spre a umili, spune H. Bergson - , are o funcţie cathartică, dcscătuşantă: indienii Crows din America pedepsesc prin râs infracţiunile grave la codul moral. Ei nu-i spun nimic vinovatului, dar iau în râs delictul în adunarea de seară,

unde fiecare se amuză pe socoteala lui. Datorită râsului, agresivitatea se poate exprima liber, fără consecinţe dramatice, în anumite situaţii râsul este o formaţie reacţională împotriva angoasei.

REACŢIE, răspuns la un stimul.

Reacţia poate fi reflexă (ochiul meu lăcrimează dacă este iritat de un fir de praf) sau voluntară (apăs pe un buton când percep un semnal convenit), în primul caz, ea corespunde unei adaptări a organismului, care restabileşte echilibrul compromis, eliminând agentul vătămător; în al doilea caz este un răspuns convenţional. Toate conduitele umane au fost reduse de către behaviorişti şi reflexologi (I. P. Pavlov) la reacţii (emoţionale, învăţate...) mai mult sau mai puţin complexe, studiate de ei ca atare.

RECEPTOR

REACŢIE ELECTRODERMALĂ,

fenomen complex legat de activitatea sistemului nervos simpatic, care se manifestă printr-o variere a rezistenţei electrice a pielii ca urmare a unei excitaţii senzoriale sau a unei emoţii, susceptibile să provoace activitatea glandelor sudoripare.

Primele studii referitoare la acest fenomen datează de la sfârşitul secolului al XlX-lea (R. Vigouroux, C. Ferre, J. Tarchanoff). în 1909, lucrarea germanului O. Veraguth asupra „reflexului psiho-galvanic" suscită numeroase cercetări. în 1963, V. B loch arată că există diverse răspunsuri electrodermale, legate nu numai de funcţionarea sistemului nervos simpatic, ci şi de aceea a formaţiei reticulate (parte a trunchiului cerebral care se întinde de la bulb la diencefal) şi a cortexului. Reacţiile electrodermale diferă considerabil de la o persoană la alta, iar la acelaşi subiect diferă de la un moment la altul.

READAPTARE, revenire progresivă la un mod de viaţă normal.

Metodele de readaptare sunt psihologice şi pedagogice. Este posibil să-i redai individului sentimentul valorii sale personale dacă îi dai mijloacele de satisfacere a cerinţelor sociale, în acest scop, şcolarul dislexic, inteligent, însă handicapat de o lateralitate' defectuoasă, va fi plasat într-o clasă de adaptare unde educatorul se poate ocupa de fiecare caz în parte; la fel, tânărul delincvent, după o perioadă de observare, va face obiectul unei reeducări în internat, unde va învăţa o meserie. Cât despre bolnavii mentali, reinserţia lor socială este favorizată prin plasarea în cămine şi în ateliere protejate".

O reeducare, operă de durată, nu se termină o dată cu ieşirea subiectului din stabiliment. Pentru a fi eficace ea trebuie continuată mult timp după aceea, până când structurile nou dobândite par suficient de statornice pentru a îndreptăţi retragerea reeducatorilor. Majoritatea eşecurilor înregistrate în acest domeniu sunt imputabile unei acţiuni educative sau psi-hoterapeutice întrerupte prematur.

RECEPTOR, element senzorial susceptibil de a fi activat de un stimul intern sau extern care guvernează conduita globală a fiinţei vii.

Principalii receptori sunt: *retina* (conuri şi bastonase) - vezi schema de la p. 262; *membrului cohlcură* (audiţie), conţinând circa 25 (KM) de celule ciliate ale lui Corti; *pielea,* unde găsim l 2(X) (KK) puncte sensibile la durere, 700 (X)0 puncte sensibile la presiune, 250 ()(K) puncte sensibile la frig şi numai 30 000 puncte sensibile la cald, repartizate în mod neregulat, potrivit cu regiunile corpului; *papilele gustative* ale limbii (există aici patru feluri de celule, sensibile la acru, amar, sărat şi dulce); celulele nervoase ciliate ale *mucoasei nazale.* Toţi aceşti receptori sunt reuniţi în gmpa exteroceptorilor', deoarece ei informează organismul asupra mediului exterior.

în grupa interoceptorilor* sunt cuprinşi visceroceptorii" şi proprioceptorii*. Primii ne informează asupra stării viscerelor, ceilalţi asupra poziţiei capului (canalele semicirculare din urechea internă), ca şi asupra posturii şi mişcărilor corpului (receptorii sensibilităţii kinestezice sunt situaţi în articulaţii, tendoane şi fusurile musculare).

r vedere monoculară - , - "/^x~ l

Se utilizează termenul *receptor neuronul* pentru a desemna marile molecule localizate ia nivelul membranei postsinapticc, molecule care au o afinitate specială pentru un mediator chimic'. → SINAPSĂ.

RECOMPENSĂ, gratificaţie care sancţionează un act.

în experienţele de învăţare, cu animale şi cu fiinţe umane, ea este folosită ca încurajare şi întărire* a motivaţiei. Mai eficace şi mai puţin periculoasă decât pedeapsa (care este anxiogenă şi uneori dezorganizea/ă întregul comportament), recompensa dă un sentiment de satisfacţie, stimulează şi amplifică eficienţa individului (sau grupului). Mulţi educatori sunt totuşi neîncrezători în privinţa ei, ternându-se că prin recompensă falsifică personalitatea copiilor. Scupulele lor sunt neîntemeiate, căci este iluzoriu să se creadă că ar putea exista vreo învăţare fără aceste gratificaţii care fortifică şi consolidea/ă motivaţia iniţială.

REDUNDANŢĂ, supraabundenţă de cuvinte într-un discurs, cuvinte care repetă aceeaşi informaţie.

Toate limbile au o redundanţă considerabilă. Un limbaj lipsit de redundanţă, constituit doar din simboluri, pare ermetic; este limbajul din vise, din matematică sau din psihofizică. Redundanţa corespunde unei necesităţi

psihologice. Dacă un surplus de cuvinte sau de imagini nu este indispensabil pentru formularea exactă a unui mesaj, ea este în schimb necesară pentru buna sa înţelegere.
Receptor: schema căilor vizuale, de la retină electrochimice care circulă de-a lungul fibrelor la cortexul occipital. Lumina produce o imagine nervoase, până la creier, unde sunt analizate şi pe retină. Imaginea este tradusă în semnale decodate, ceea ce constituie percepţia vizuală
REFLEXOLOGIE
REEDUCARE, acţiune de refacere a educaţiei unei persoane, a unui organ sau a unei funcţii lezate intr-un accident.
Ea vizează, în esenţă, să-i dea individului hadicapat mijloacele de a se adapta din punct de vedere social. Se vorbeşte, în acest spirit, de reeducarea delincvenţilor,
lexicilor etc.
Reeducarea *funcţională* este o metodă de îngrijire care tinde să evite sau să reducă infirmităţile cauzate de boli sau de accidente. Această terapeutică, în fond un antrenament de adaptare progresivă la efort, poate în unele cazuri să utilizeze aparate mecanice sau agenţi fizici. Reeducarea *profesională* are drept scop să dea o nouă calificare profesională unui handicapat fizic sau mental sau readaptarea sa progresivă la vcchea-i meserie.
REFLEX, fenomen nervos care constă într-un răspuns determinat, imediat şi involuntar al organismului la o excitaţie particulară.
O lovitură aplicată pe rotulă provoacă extensia gambei (reflex rotulian), un curent de aer care loveşte ochiul determină clipitul (reflex palpebral) etc. Aceste reflexe sunt naturale, fiecare om le posedă de la naştere; le numim „înnăscute" sau „absolute" spre a le distinge de reflexele condiţionate, care sunt dobândite. Un câine salivea/.ă dacă i se introduce în gură o bucată de carne (reflex înnăscut), dar dacă hranei îi asociem cu regularitate şi un timp suficient un uşor şoc electric, se observă că şocul este destul spre a produce aceeaşi reacţie salivară: acest răspuns îl numim „condiţionat". El corespunde unei învăţări, prin legătura realizată între un
reflex absolut şi un nou stimul. Aplicaţiile condiţionării variază de la dresaj şi până la naşterea analgezică.
REFLEX CONDIŢIONAT, răspuns al organismului la un semnal neutru (sonerie, aprinderea unui bec...), după ce acesta a fost frecvent asociat cu un excitant natural» singurul capabil, la început, să producă acest reflex.
Dacă aplic o lovitură uşoară pe laba unei pisici, aceasta şi-o retrage: este un reflex natural de apărare. Dacă repet frecvent această experienţă, precedând-o de sunetul unei sonerii care anunţă lovitura, în cele din urmă are loc un transfer de putere de la excitantul natural la stimulul artificial. într-adevăr,după un anumit timp se poate observa că soneria singură determină aceeaşi reacţie de apărare a animalului ca lovitura: s-a format un reflex condiţionat, îi datorăm lui I. P. Pavlov (1897) şi elevilor săi studiul ştiinţific al acestor fenomene care stau la baza dobândirii deprinderilor" şi obişnuinţelor" şi a unei mari părţi a comportamentului* nostru.
REFLEXOLOGIE, studiu al reflexelor.
Numele de „reflexologie" a fost dat de V. Behterev (1921) unei psihologii obiective care reduce toate fenomenele psihice la reflexe condiţionate. Reflexologia a influenţat profund behaviorismuP, dar a fost în cele din urma abandonată din cauza dificultăţilor întâlnite şi a noilor achiziţii ale biologiei comportamentelor. Actualmente psihologii ruşi subordonează psihologia cunoaşterii mecanismelor psiho-fiziologice, în principal fiziologiei sistemului nervos superior.
REFLEX PSIHOGALVANIC
REFLEX PSIHOGALVANIC •
REACŢIE ELECTRODERMALĂ.
REFULARE, mecanism psihologic inconştient de apărare* al Eului, prin care sentimentele, amintirile şi impulsiile neplăcute sau în dezacord cu persoana socială sunt menţinute în afara câmpului conştiinţei.
Ceea ce Eul refuză, este recunoaşterea acestor virtualităţi, realizarea lor verbală; într-adevăr, atâta timp cât emoţia dezagreabilă nu este exprimată în cuvinte, ea rămâne confuză şi surghiunită în inconştient. Dar prin aceasta ea nu-şi pierde potenţialul dinamic. Dorinţa refulată căutând să se exprime şi să se manifeste într-un fel sau altul (vise, lapsus, simptome...), obligă Eul la eforturi continue.
Omul normal este capabil să reziste asalturilor elementului refulat, fără a se epuiza şi fără a resimţi vreo daună deosebită, pe când nevrozatul, dimpotrivă, cheltuindu-şi întreaga energie în această luptă, devine steril în viaţa activă. Noţiunea de refulare ocupă un loc central în înţelegerea nevrozelor, iar unul din scopurile psihanalizei este reducerea acestui proces psihologic, pentru a face să apară în câmpul conştiinţei tendinţele refulate.
REGLEMENTAREA NAŞTERILOR sau **CONTRACEPŢIE, acţiune destinată evitării temporare a pro-creaţiei.**
în ţările lumii a treia, unde expansiunea demografică este mai rapidă decât pot suporta statele, reglementarea naşterilor este o necesitate imperioasă şi urgentă, în Brazilia, în India sau în China ea a devenit o problemă naţională,

în China, unde
populaţia atingea l miliard şi 2(X) milioane în 1994, medicii de ţară organizează în mod regulat şedinţe educative şi de propagandă în care expun avantajele unei creşteri demografice planificate şi diversele procedee anticoncepţionale. Ei distribuie în mod gratuit „pilule", fixează sterileţi (mai bine de 40 milioane de chinezi au recurs la această metodă contraceptivă) sau inele de cauciuc.
în Franţa, o dată cu legea din 4 decembrie 1974, produsele anticoncepţionale sunt larg difuzate în public şi orice femeie poate, dacă doreşte, să-şi aleagă liber anticoncepţionalele care îi convin. Cele mai multe preferă contraceptivele orale („pilule"), a căror eficacitate este cvasi-absolută. Multe utilizează dispozitive intrauterine („sterileţi"), al căror procent de eşec nu este decât 1-3%; multe altele se servesc de obturatori feminini, cum sunt diafragma sau capa cervicală (care se adaptează direct pe colul uterului).
în 1985, Organizaţia Mondială a Sănătăţii (O.M.S.) şi-a dat acordul pentru difuzarea mondială a unui contraceptiv a cărui eficacitate durează 4-5 ani. Este vorba de mici capsule de progesteron care, implantate subcutanat pe braţ, eliberează 30 micrograme de hormon pe zi, având drept efect blocarea ovulaţiei. De atunci încoace s-a experimentat şi un vaccin „antigraviditate", ale cărui rezultate, publicate în 1988, sunt promiţătoare.
în pofida tuturor acestor progrese tehnice şi a unei legislaţii favorabile, contracepţia medicală nu este total admisă şi multe femei se comportă de parcă le-ar fi necunoscută. O mai bună informare a publicului va permite fără îndoială extinderea contracepţiei la cât mai multe dintre ele,

binefacerile acesteia depăşind simpla reglementare a naşterilor, într-adevăr, contracepţia este cea mai bună profilaxie a avortului şi, prin supravegherea medicală la a cărei instaurare contribuie, ea permite depistarea precoce a cancerelor genitale şi a bolilor venerice, în sfârşit, ea favorizează armonia sexuală a cuplurilor şi permite perechii conjugale să trăiască din plin bucuria dragostei.

REGRESIE, adoptare mai mult sau mai puţin durabilă a unor atitudini şi comportamente caracteristice unui nivel de vârstă anterior.

Acest termen nu implică întoarcerea la o conduită din trecut, ci o stare de insuficientă maturizare. Regresia nu înseamnă că reapare un comportament observat anterior în istoria subiectului, ci faptul că acesta se comportă ca un individ mai tânăr. Această regresie către un stadiu anterior al dezvoltării se observă cu regularitate în cazul unei frustrări impuse de realitate. Exemplu: un copil, separat la un moment dat de mama sa, nu mai mănâncă singur şi nu acceptă decât alimente semilichide. Enurezia" sau reapariţia „limbajului de bebeluş", care adesea coincid cu naşterea unui frăţior sau a unei surioare, sunt conduite regresive. La adultul incapabil să-şi rezolve conflictele intră în joc uneori acelaşi mecanism, constituind o fugă de realitate şi o alienare a persoanei, ca în cazul acelui bărbat de 25 de ani, deţinut pentru escrocherie, care se transformă în sugar plângăreţ, mereu la pat.enuretic şi encopretic şi hrănindu-se exclusiv cu lapte.

RELAŢIE OBIECT ALA s
ŢIE CU OBIECTUL, raport care
există între subiect şi un „obiect" care îi este exterior.

în primele două luni de viaţă, noul-năs-cut este într-o stare pur narcisică; el reacţionează la excitaţiile interne şi externe, trăieşte plăcerea şi insatisfacţia, dar încă nu s-a diferenţiat de lumea exterioară. Apoi, între trei şi şase luni, un „obiect" vag se detaşează de ansamblu: mama sau orice altă persoană care se ocupă în mod regulat de sugar, care devine distribui-toarea de plăcere (hrană, îngrijiri...) şi cu care copilul stabileşte prima sa relaţie obiectală. în luna a opta, aceasta este atât de personalizată încât prezenţa unei persoane străine în locul mamei declanşează o veritabilă angoasă la copil. Primele relaţii obiectale au o importanţă fundamentală în organizarea şi dezvoltarea personalităţii.

RELAŢII UMANE, raporturi inter personale în interiorul unui grup.

Luarea în considerare a calităţii relaţiilor umane în cadrul unei colectivităţi de muncă datează de la marile crize economice (1929) şi mai ales din anii celui de al doilea război mondial. Azi şefii din industrie acordă o atenţie deosebită gestionării resurselor umane şi împărtăşesc ideea că investiţia în capitalul uman este fundamentală. Extensiunea, uneori gigantică, a unor întreprinderi are drept consecinţă o mai mare distanţă socială între salariaţi şi patroni; muncitorul îndeplineşte o sarcină parcelară pe care nu reuşeşte să o raporteze la ansamblu, se simte frustrat, „alienat" şi are tendinţa de a se dezinteresa de întreprinderea la care lucrează. Este deci necesar, pentru menţinerea unui climat social favorabil în interiorul colectivului de muncă, să se răspundă trebuinţelor psihologice ale salariaţilor, să fie întărit

interesul lor pentru întreprindere si să fie îmbunătăţite raporturile umane în interiorul colectivităţii. Această misiune revine de obicei unui psiholog, specialist în relaţiile publice, care are drept scop esenţial stabilirea comunicării între indivizi. El face cunoscute intenţiile direcţiei (modificări de utilaje...) şi conturile firmei, arată utilitatea fiecărui salariat şi locul său în opera comună, îl ţine pe fiecare la curent cu cele mai mici detalii ale organi/ării. în felul acesta,

direcţia resurselor umane poate reuşi să creeze un sistem mobili/.ator, graţie căruia fiecare membru al personalului va căuta să contribuie la succesul întreprinderii.

RELAXARE, destindere voluntară a tonusului muscular, asociată cu o senzaţie de odihnă.

Utilizate în psihoterapie, metodele relaxării, bazate pe un antrenament regulat, tind să obţină o destindere generală a corpului în aşa fel încât să modifice indirect psihismul subiecţilor. Prin destinderea binefăcătoare realizată, metodele de relaxare sunt utilizate în tratamentul indivizilor supratensionaţi sau care prezintă tulburări psihosomatice*.

E. Jacobson (Chicago) a pus la punct o metodă de relaxare progresivă care urmăreşte să obţină o destindere provocată de conştientizarea relaxării muşchilor. După acest autor, controlul muscular ar determina o adevărată „stăpânire a punerii în stare de repaus a cortexului". J. H. Schultz (Berlin) a creat o metodă de relaxare prin autoconcentrare sau autohipnoză, cunoscută sub numele de *truining autogen'.* Tehnica lui J. de Ajuriaguerra, zisă „de reeducare psihotonică", are o ţintă regresivă. Există multe alte metode de relaxare,
dintre care unele acordă un loc important vorbirii (M. Sapir).

RELIGIE, cult al unei divinităţi.

Religia serveşte drept legătură inter-uinană şi spirituală; ea are ca funcţie să-i unească pe indivizi, prin lucruri sacre şi ritualuri, în una şi aceeaşi credinţă. Această trebuinţă profundă, eternă şi universală, corespunde probabil sentimentului de neputinţă a fiinţei umane în Univers şi dorinţei sale de securitate. După S. Trend, ea s-ar ataşa nostalgiei după protecţia paternă. Credinţa religioasă, răspunzând incertitudinilor vieţii şi fricii de moarte, potoleşte parte, toţi ereticii apar ca periculoşi pentru credincioşi, căci, punând în discuţie dogmele stabilite,ci le compromit securitatea afectivă.

Religia constituie pentru unele persoane mijlocul de a-.şi păstra un bun echilibru psihic. S-a constatat, în India, unde orice individ are posibilitatea să realizeze cu uşurinţă experienţe religioase cu caracter mistic, că proporţia celor atinşi de schizofrenie* (un fel de evaziune morbidă din real) este mai mică decât în ţările occidentale (J. E. Dhunjibhoy).

REMUŞCARE, durere morală simţită după o acţiune condamnabilă.

Remu.şcarea este simultan pedeapsă şi trebuinţă de pedeapsă. Ea are caracterul unei autoagresiuni, fără a avea semnificaţia morală a căinţei. Remuşcarea, remarcă J. Lacroix, este orientată către trecut, pe când căinţa este orientată către viitor. Remuşcarea este o reacţie a Eului la sentimentul de culpabilitate. Angoasa legată de conştiinţa de a fi acţionat rău este uneori atât de intensă încât îl cufundă pe

RESPONSABILITATE

subiect în nebunie sau îl duce la moarte (sinucidere). Un sentiment de culpabilitate, cu consecinţe grave pentru echilibrul persoanei, poate fi motivat printr-o imaginaţie

REOTAXIE, REOTROPISM, orientare sau apropiere de un curent de apă, considerat agent de excitaţie.

Acest tip de tropism şi de taxie se observă la vegetalele acvatice (frunzele de stan jenei se orientează contracurent), la animalele inferioare, care, luate de curent, se străduiesc să-i reziste (reotaxie negativă), şi chiar la peşti. Totuşi, în acest din urmă caz, probabil că nu este vorba de o veritabilă reotaxie. ci de un comportament condiţionat de alte stimulări senzoriale.

REPRIMARE, proces psihic, conştient şi voluntar, care constă în renunţarea la satisfacerea unei dorinţe care nu se află în concordanţă cu persoana morală.

Reprimarea nu trebuie confundată cu refularea", mecanism inconştient de apărare al Eului şi tentativă de a evita angoasa, mecanism pe care subiectul îl utilizează spontan, atunci când ţâşneşte reprezentarea unei impulsii inacceptabile. Reprimarea este voluntară: subiectul respinge în afara câmpului conştiinţei anumite sentimente neplăcute, spre a reduce tensiunea pe care ele o provoacă; el se educă în sensul de a nu se mai gândi la ele şi, prin puterea obişnuinţei, izbuteşte să-şi reprime ideile indezirabile.

RESPINGERE, acţiune de a refuza, de a exclude, de a abandona.

Respingerea făţişă a unui copil de către părinţii săi, care se traduce printr-o vădită
ostilitate sau prin maltratări, este rară. De obicei respingerea se exprimă pe căi ocolite, prin atitudini educative rigide, printr-o severitate excesivă sau prin trimiterea în pensiune. Uneori respingerea se camuflează în spatele unui comportament anxios; părinţii îl copleşesc pe copil cu cadouri, ceea ce nu-1 poate satisface, el fiind însetat nu de bunuri materiale, ci de dragoste autentică. Cel care se ştie iubit, se împlineşte în securitate; copilul respins, dimpotrivă, se simte devalorizat, vinovat de o greşeală de neînţeles, ca sub semnul unui blestem. Potrivit cu temperamentul său, el reacţionează printr-o pasivitate ursuză sau prin revoltă agresivă; uneori devine nevrotic.

Nu numai copiii sunt respinşi, ci şi unii bolnavi şi bătrâni. Respingerea poate lua forma indiferenţei (persoana în vârstă este izolată,,.lăsată în pace", nu se răspunde la chemările ei), a plasării în ospiciu, a luării în derâdere, a agresivităţii. Efectele respingerii sunt, în general, depresia şi regresia' persoanei în cauza.

RESPIRATOR, în biotipologia' lui C. Sigaud şi L. Mac Auliffe, tip morfologic caracterizat printr-o predominanţă a toracelui şi mari trebuinţe vitale şi sentimentale.

RESPONSABILITATE, situaţie a celui care poate fi chemat să răspundă de o faptă.
Noţiunea de responsabilitate presupune angajarea personală, tacită sau explicită, de a da socoteală, dacă este cazul, în faţa unei autorităţi superioare. Responsabilitatea cere două condiţii esenţiale: să fii în deplinătatea raţiunii (arieraţii, demenţii şi

copiii sunt declaraţi iresponsabili) şi să fii liber pe acţiunile tale (nu eşti responsabil de un act săvârşit în condiţiile ameninţării fizice sau ale constrângerii morale). Cu toate acestea, legile sociale sau morale consideră că eşti responsabil nu numai de actele pe care le-ai dorit si le-ai realizat tu însuţi şi de cele săvârşite fără vrere ("accident rutier, de exemplu), ci şi de cele pe care nu le-ai voit şi nici nu le-ai săvârşit, dar a căror evitare depindea de tine: un prefect a fost revocat, în 1964, în urma evadării unui prizonier din infirmeria specială care depindea de autoritatea sa. în China, în 1987, ministrul pădurilor a fost făcut responsabil de incendiul care a devastat mii de hectare, inclusiv cinci sate. A fi responsabil este a-ţi ţine un angajament moral; în general, aceasta înseamnă a respecta contractul social pe care orice om 1-a încheiat, în mod implicit, venind pe lume.

RETICENŢĂ, atitudine a unei persoane care ezită să-şi exprime clar gândul.
Efect al atitudinii rezervate, al jenei sau neîncrederii, reticenţa se observă atât la subiecţi absolut normali (timizi) cât şi la cei cu manifestări patologice. O întâlnim în cursul convorbirilor clinice, pacienţii (şi chiar şi familiile lor) trecând sub tăcere în mod sistematic fapte semnificative: o întâlnim şi în curele psihanalitice, atunci când subiecţii rezistă mai mult sau mai puţin conştient acţiunii terapeutului. Ea constituie o reacţie de opoziţie din partea unor bolnavi psihic indiferenţi (schizofrenici) sau neîncrezători (deliranţi, paranoiei), care refuză să vorbească de experienţele lor patologice.

RETRACŢIE A EULUI, mecanism de apărare care constă în a renunţa la orice activitate care poate aduce neplăcere.
Un'i subiecţi hipersensibili au tendinţa de a se închide în ei înşişi (mtroversiune*), de a trăi marginal, de a-şi limita relaţiile cu semenii, de a-şi reduce activităţile la domeniile în care ei excelează sau de a se cantona în rolul de spectator. Această conduită îi pune la adăpost de suferinţă, dar le interzice împlinirea personalităţii.

RETROGRESIE, reapariţia comportamentului caracteristic unei epoci revolute din istoria unui individ.
Sub influenţa unor traumatisme, conduitele învăţate de curând dispar, în timp ce reapar deprinderi vechi. Pentru K. Lewin', retrogresia se deosebeşte de regresie'.

REŢEA DE AJUTOARE SPECIALIZATE (R.A.S.) - AJUTOARE SPECIALIZATE.

REUŞITĂ, succes.
Reuşita, ca şi eşecul, este o noţiune esenţialmente subiecţi vă, care nu depinde de nivelul absolut de realizare a unui act, ci se situează mai degrabă în raport cu anumite norme şi îndeosebi cu nivelul de aspiraţie al fiecărui individ. Reuşita este simţită ca atare atunci când realizarea depăşeşte sau cel puţin atinge linia de ţintă, adică speranţa subiectului. Sentimentul de satisfacţie trăit de o persoană este singurul criteriu cu adevărat valabil pentru a-i caracteriza reuşita.

REVENDICARE, comportament al celui care pretinde reparaţie pentru

o injustiţie (reală sau imaginară) suferită.
La copil este vorba, în general, de o revendicare afectivă (consecutivă naşterii unui nou frăţior sau a unei surioare sau plasării sale într-un stabiliment), care se manifestă printr-o ostilitate mai mult sau mai puţin făţişă la adresa anturajului sau printr-o conduită regresivă: subiectul bombăne, se cramponează de adulţi, reîncepe să-şi ude patul. • La adulţi, revendicarea exprimă adesea dorinţa inconştientă de a masca o deficienţă; ea corespunde unui mecanism de supracompensare a unui sentiment de inferioritate şi traduce insatisfacţia profundă a individului în mediul social. Generată de un eşec minuscul sau de o frustrare minimă, conduita revendicativă avansează într-o manieră cvasiobsesională, mergând chiar împotriva intereselor persoanei. Revendicarea, care se dezvoltă de obicei la subiecţii suspicios!, care au un Supraeu* rigid, constituie adesea un simptom important al paranoiei.

REVERIE, stare de detaşare faţă de realitate, intermediară între gândirea în stare de veghe şi vis.
Subiectul, distras din lumea exterioară, despre care nu mai are decât o conştiinţă vagă, se lasă antrenat de un flux de imagini şi idei care ascultă mai mult de motivaţiile afective decât de logică. Reveria apare ca un fenomen normal la pubertate, când ea are semnificaţia unei anticipări a realităţii viitoare.
Adesea reveria constituie, atât la copii cât şi la adulţi, un simptom nevrotic, o fugă de realitate. Ea depinde de constituţie, subiecţii schizoizi având o propensiune
deosebită la reverie, dar şi de condiţiile exterioare: monotonia unei sarcini sau a unei excitaţii (zgomotul uniform al unei maşini, de exemplu), absenţa de stimuli a ambianţei favorizează dezvoltarea reveriei. Ea constituie adesea un mod de apărare a Eului împotriva plictiselii şi frustrărilor vieţii cotidiene.

REVISTA DE PSIHOLOGIE, publicaţie a Academiei Române.
Primul număr datează din 1955; revista - care apare trimestrial - a ajuns astăzi la tomul 42. Publică rezultatele cercetărilor în domeniu pe plan naţional, precum şi studii de sinteză,analize critice,recenzii, cronici ale evenimentelor din viaţa ştiinţifică naţională şi internaţională (congrese, conferinţe, simpozioane etc.). (Adresa redacţiei: Casa Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5.)
REVOLTĂ, rebeliune contra autorităţii.
Revolta exprimă, în general, nemulţumirea unui individ sau a unui grup, ostilitatea sa faţă de o soartă nedreaptă, faţă de un mediu agresiv, ba chiar pur si simplu inconprehensiv sau indiferent. Revolta este reacţia normală la frustrare. Revolta socială este provocată mai puţin de condiţiile economice defavorabile cât de un sentiment de insatisfacţie psihologică datorat, după H. H. Hyman (1942), unei poziţii determinate a individului (sau grupului) faţă de statutul său. Psihanaliştii explică această atitudine prin deplasarea în domeniul social a unui conflict intrafamilial: revoltă contra ordinii stabilite ar fi expresia actuală a răzvrătirii (de origine oedipiană) a copilului contra autorităţii părinţilor.
REVUE ROUMAINE DE PSYCHOLOGIE
REVUE ROUMAINE DE PSYCHOLOGIE, publicaţie în limbi străine a Academiei Române.
Primul număr datează din în 1957. Apare semestrial, publicând studii, dări se seamă, dezbateri ştiinţifice, cronici etc., redactate în limbile franceză, engleză, rusă, germană sau spaniolă, după opţiunea autorilor. Periodicul caută să facă cunoscute în străinătate contribuţiile româneşti la dezvoltarea diferitelor ramuri ale psihologiei. (Adresa redacţiei: Casa Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5.)
tând răspunsurile determinate de mişcare (K) la acelea datorate culorii (C). Rezonanţa intimă (K/C) permite clasarea indivizilor în patru tipuri: extratensiv (predominanţa răspunsurilor C), introversiv (predominanţa răspunsurilor K),ambiegal (numărul răspunsurilor K îl echilibrează pe acela al răspunsurilor C) şi coarctat (nici
REZISTENŢĂ, ansamblu al forţelor psihologice care, la un subiect în cură psihanalitică, se opune progresului cunoaşterii de sine.
Această opoziţie inconştientă se manifestă în formele cele mai diverse: îndoială şi neîncredere faţă de psihoterapeut, neres-pectarea consemnelor, tăceri, absenţe de la şedinţele de analiză etc. Ea are drept scop să interzică analiza simptomelor morbide şi a mecanismelor psihologice spre a apăra echilibrul precar construit de subiect si păstrarea beneficiilor oferite de maladie. Cura psihanalitică urmăreşte mai puţin să-i furnizeze bolnavului interpretări cât să-i analizeze rezistenţele, spre a le combate şi suprima.
REZONANŢĂ, mod al unui eveniment de a avea răsunet asupra psihismului unei persoane.
Fiecare individ reacţionează diferit la situaţiile în care se găseşte. Datorită metodelor proiective, avem posibilitatea de a aprecia această caracteristică deosebită a personalităţii. Testul lui Rorschach', de exemplu, permite determinarea „tipului de rezonanţă intimă" al unui subiect, rapor-

cantităţi egale).
Se mai vorbeşte de rezonanţă, în psihologie, pentru a desemna comunicarea non-verbală care poate exista între persoane, datorită cărora cunoaştem şi trăim sentimentele (mâhnire, bucurie...) ale semenului. Această intuiţie (sau empatic') este deosebit de clară la mamă faţă de copilul ci.
RIBOT (Theodule), **filosof şi psiholog francez (Guingamp, 1939 -Paris, 1916).**
Este cel dintâi teoretician francez al psihologiei experimentale, îşi orientează lucrările spre studiul psihofiziologic al personalităţii şi descoperă legile disoluţiei memoriei, pe care le putem schematiza în felul următor: amintirile cele mai recente, cele mai complete, fără semnificaţie afectivă se şterg mai uşor decât amintirile vechi, simple, încărcate emoţional. Este autorul a numeroase lucrări, între care: *Maladiile memoriei* (1881); *Maladiile voinţei* (1883); *Maladiile personalităţii (*\ 885); *Psihologia sentimentelor (*1896); *Logica sentimentelor* (1905); *Eseu asupra pasiunilor (*1907); *Probleme de psihologic afectivă* (1910).
RIGIDITATE MENTALĂ, incapacitate de a-ţi schimba punctul de vedere.
Rigiditatea mentală se întâlneşte în anumite stări patologice,cum este nevroza
obsesională; ea este una dintre trăsăturile esenţiale ale caracterului paranoiac. Subiectului îi lipseşte supleţea spiritului; el are opinii şi principii imuabile,este impermeabil la argumentele celuilalt, egocentrismul făcându-l incapabil de a se pune în locul altuia.
RITM, alternanţă regulată a unor evenimente.
Funcţiile noastre organice (bătăile inimii, somnul, ciclul menstrual), ca şi lumea în care trăim (succesiunea zilelor şi nopţilor, anotimpurile) sunt ritmate. Fiecare individ are ritmul său propriu *(tempo),* care depinde atât de temperament cât şi de educaţie. în societatea noastră, în care învăţarea ritmului începe de la naştere, cu alăptarea şi îngrijirile corporale Ia intervale regulate, sunt reglate: şcoala, munca, loisirurile, ceea ce dă existenţei noastre stilul ei particular, cam obsesional.
RITUAL, ansamblu de activităţi care se săvârşesc într-o ordine prescrisă.

în culturile primitive există ceremonii, numite „ritualuri de trecere", care marchează accederea unui individ la o stare nouă. Ritualul de trecere prin excelenţă este acela practicat în momentul pubertăţii; el cuprinde trei faze: *separarea* de grupul în care era integrat subiectul, *aşteptarea,* asociată în general cu probe fizice şi morale, *admiterea* în noul regim social. Aceste ceremonii au drept scop să-1 ajute pe individ să depăşească criza reprezentată de transformările sale fiziologice şi să ia clar cunoştinţă de statutul şi de rolul său în colectivitate. La dogonii din Mali, excizia clitorisului şi circumcizia au loc în
acelaşi timp. Fără ele, adolescentul nu poate intra în lumea adulţilor. Acest obicei rămâne viabil în numeroase ţări din Africa şi din Orientul Mijlociu. Sub o formă degradată, regăsim acest ritual în farsele jucate noilor veniţi într-un grup oarecare (armată, şcoală etc.).
în psihopatologie, se numesc ritualuri conduitele obsesionale ale unor bolnavi, care se constrâng să săvârşească gesturi deri/orii (ceremonialul complicat din momentul culcării, de exemplu).
ROGERS (Cari Ransom), **psiholog american (Oak Park, 1902 - La Jolla, California, 1987).**
Este succesiv psiholog practician (1928), director al unui centru de guidance" pentru copii (1930), apoi profesor de psihologie (1940-1963). Din învăţătura sa s-a reţinut, în Franţa, îndeosebi „nondirectivitatea". Mulţi au cre/.ut că este vorba de o tehnică de psihoterapie, pe când aceasta este „o concepţie filosofică despre viaţă, un mod de a fi" (Rogers, 1985). Ideea fundamentală a acestui umanist este că fiecare persoană ar trebui să reuşească să fie ea însăşi, în orice situaţie, în loc de a juca un rol. Cel mai bun părinte, spune el, nu este acela care joacă rolul de părinte, ci acela care este o persoană autentică în sânul familiei sale. Dintre lucrările lui Rogers traduse în limba franceză, cităm: *Le deve-loppcment de la personne (*1966); *La rela-tion d'aide et la psychotherapie* (1970); *Liberte potir apprendi'c* (1971); *Leş groupes de rencontre* (1973); *Un manifeste person-naliste(\919).*
ROL, ceea ce trebuie să spună şi să Cetea un actor. Prin extensie, conduită
RORSCHACH
aşteptată de la o persoană al cărei statut U cunoaştem.
Fiecare individ trebuie să-şi asume mai multe roluri, variabile în funcţie de vârsta sa (copil, adolescent, adult, bătrân), de sex, de persoanele cu care se află (un copil se comportă diferit, după cum este în compania camarazilor săi,a mamei sau a profesorului) şi de situaţie (acasă, la muncă, la biserică...). Aceste roluri pot să genereze conflicte psihice atunci când sunt contradictorii. Ele ne marchează întotdeauna într-un fel sau altul, fie că aderăm la ele în aşa măsură încât să nu ne mai putem desprinde (isterie, paranoia), fie că încercăm să le respingem (subiecţi revoltaţi sau revoluţionari), în general, persoana sănătoasă îşi „interpretează rolul păstrând o anumită distanţă între acesta şi propria-i personalitate. Respectul rolurilor menţine securitatea şi coeziunea socială. Viaţa socială este o textură de roluri. Inadaptaţii sunt cei care nu le respectă.
RORSCHACH (Hermann), psihiatru elveţian (Zurich, 1884 - Herisau, 1922).
După studii medicale, se specializează în psihiatrie în clinica din Zurich condusă de E. Bleuler, frecventează grupul psihanalitic din acest oraş şi suferă mai ales influenţa lui C. G. Jung.
Excelent desenator, pasionat de pictură, se arată interesat de modul în care reacţionează bolnavii la petele de cerneală* şi de culoare şi compară răspunsurile lor cu acelea ale subiecţilor normali. Descoperă astfel că percepţia vizuală este influenţată de personalitate: răspunsurile „culoare" sunt legate de introversivitate (tipologie" derivată din aceea a lui Jung). Petele de cerneală sunt mai mult decât o probă de
272
imaginaţie: ele pot descrie structura personalităţii, în 1918, construieşte planşele testului său, iar în 1921 publică lucrarea *Psihodiagnostic.* Numai după zece ani de la moartea sa acest test a început să se răspândească. Azi el este utilizat în întreaga lume şi face obiectul unui număr considerabil de cercetări şi adaptări.
ROSENZWEIG (Saul) psiholog american (Boston, Statele Unite, 19O7).
Profesor de psihologie la Washington University (Saint Louis, Missouri) şi psi-holog-şef al secţiei de psihiatrie infantilă, elaborează o teorie a frustrării' şi pune la punct un test pe care îl prezintă pentru prima dată în 1935, sub numele de *Picture Frustration Study.* Acest test este utilizat de clinicieni, care îi apreciază simplitatea şi calităţile metrologice.
ROŞCA (Alexandru), psiholog român (Calată, jud. Cluj, 19O6 -Bucureşti, 1996).
S-a format în cadrul şcolii de psihologie pragmatică de la Cluj, cercetând iniţial, cu instrumente psihotehnice, deficienţa mentală. Carieră universitară de excepţie şi în final un fotoliu la Academia Română. Simpla citare a unora din scrierile sale este suficientă spre a-i contura orizontul preocupărilor: *Măsurarea inteligenţei şi debilitatea mintală (*193(1); *Psihopatologia deviaţilor morali* (1931); *Delincventul minor* (1932); *Psihologia martorului* (1934); *Orientarea profesională a anormalilor* (1936); *Igiena mintală şcolară (*1939); *Copiii superior înzestraţi* (1941); *Motivele acţiunilor umane. Studii de psihologie dinamică* (1943); *Selecţia valorilor* (1943); *Tehnica psihologiei experimentale si practice (*1947);
ROUSSEAU

Creativitatea (1972); *Creativitatea generală şi specifică* (1981).
ROUSSEAU (Jean-Jacques), scriitor şi filosof elveţian de limba franceză (Geneva, 1712-Ermenonville, 1778). Orfan de mamă de la naştere, rău crescut de către un tată capricios şi instabil, după o tinereţe aventuroasă şi de vagabondaj, în cursul căreia trăieşte în toate mediile, J. J. Rousseau cunoaşte gloria cu al său *Discurs asupra ştiinţelor şi artelor* (1750), premiat de Academia din Dijon, cu al său *Discurs asupra originii şi fundamentelor inegalităţii dintre oameni (*1755), ca şi cu romanul pedagogic *Emil sau despre educaţie* (1762). El propovăduieşte că „totul este bun ieşind din mâinile Creatorului, totul degenerează în mâinile omului" şi că educaţia trebuie să se întemeieze pe calităţile naturale ale copilului, dar că nimic nu trebuie făcut în pripă: pedagogia trebuie să fie funcţională* şi să se adapteze la fiecare vârstă a copilăriei. Există, spune el, un timp pentru fiecare achiziţie. Opera sa filosofică *Contractul social sau Principiul dreptului politic* (1762) a exercitat o influenţă determinantă asupra Revoluţiei franceze. Precursor al pedagogiei moderne, a fost şi primul scriitor de *Confesiuni* (1782-1789), care constituie o curajoasă operă de psihologie la persoana întâi şi un document clasic care expune mentalitatea sa de nevrotic hipersensibil.
SADISM, perversiune sexuală caracterizată de erotizarea durerii pricinuite celuilalt.
Sadicul nu simte excitaţia sexuală decât făcându-i rău partenerului, în cazurile cele mai grave, din fericire rare, actele de cruzime pot merge până la ucidere. Cel mai celebru este cazul mareşalului Gilles de Rais (141)0-144(1), care a făcut să piară, după câte se evaluează, între 141) şi 3(X) de copii. Unii ucigaşi, ca Jack Spintecătorul sau Peter Sutcliffe, nu-.şi alegeau victimele decât dintre prostituate. După D. Cameron şi E. Frazer (1988), motivarea lor ar fi de căutat într-o relaţie cu femei imature şi complexate, care se înrădăcinează în relaţia cu mama, în acelaşi timp obiect erotic şi sursă de frustrare. „Micul sadism" se limitează la flagelări, muşcături sau chiar la umilinţe morale. Unii autori cred că această perversiune este constituţională. Pentru psihanalişti ea este un element al perechii contrastante „sadism - masochism", fiind legată îndeosebi de stadiul sadico-anal, de primele experienţe sfincteriene (învăţarea regulilor de igienă), de răzvrătirea contra auto-

rităţii şi de agresivitatea deplasată asupra semenului.
SADOMASOCHISM, complex de impulsii agresive dirijate contra semenului (sadism) şi contra propriei persoane (masochism), care, după psihanalişti, ar coexista întotdeauna la unul şi acelaşi individ.
La unii indivizi, plăcerea erotică depinde de acţiunile agresive suferite sau aplicate semenului. Există şi un sadomasochism moral, diferit de deviaţia sexuală, care se manifestă în torturile pe care unele persoane, măcinate de un sentiment de culpabilitate, nu ezită să şi le aplice (ele sunt în acelaşi timp şi victime şi călăi) pentru a-şi satisface trebuinţa de pedeapsă.
SALATĂ DE CUVINTE, alterarea limbajului, practic specifică schizofreniei, care constă într-o juxtapunere de cuvinte care nu au nici un raport de sens sau de consonanţă şi care nu au vreo legătură gramaticală.
SCARA DE MATURITATE MENTALA
SANCŢIUNE, recompensă sau pedeapsă privind o anumită acţiune.
Se disting sancţiuni naturale (arsura pe care şi-o provoacă un copil imprudent, care se joacă cu focul), sociale (decoraţii, închisoare...), subiective (rcmuşcări). Justiţia modernă tinde mai puţin să pedepsească, preferând readaptarea delincvenţilor (lucru adevărat în special în cazul minorilor); ea ştie că nu există criminal înnăscut şi că devii delincvent în virtutea condiţiilor socioecoomice şi afective, de care întreaga societate este responsabilă. Sancţiunea are o valoare pedagogică certă, pe care totuşi educatorii trebuie să o utilizeze cu circumspecţie. Pedeapsa şi recompensa nu pot fi automate. Fiind confirmarea unei judecăţi referitoare la conduita unei persoane, ele trebuie să se adapteze în mod necesar acesteia, vârstei sale, nivelului ei de înţelegere. Un sugar, de exemplu, nu va fi certat pentru că a spart un bibelou care i-a stat la îndemână, pe când unui copil de zece ani i se va cere să-l înlocuiască, subţiindu-şi banii de buzunar.
SANGUIN. 1) în clasificarea temperamentelor operată de Hippocrate, subiect la care predomină umoarea sanguină. Morfologic, sanguinul se prezintă ca un individ musculos, cu înfăţişare atletică şi cu tenul rozaliu. Natură optimistă şi expansivă, el este în general sociabil, dar şi impulsiv şi iritabil. 2) Pentru şcoala franco-olandeză de caracterologie', persoană care îşi controlează emoţiile (nE), cu o activitate superioară mediei (A) şi care reacţionează imediat la impresii (P). Sanguinul este realist, rece, uneori cinic, ştiind să exploateze situaţiile şi să tragă propriul profit din toate cele ce i se oferă.
SAŢIETATE, satisfacerea unei dorinţe, satisfacere care distruge apetitul.
Trebuinţa satisfăcută se manifestă printr-o modificare a conduitei, datorată stării plăcute care rezultă din echilibrul stabilit şi din pierderea interesului pentru scopul atins, în unele cazuri poate să aibă loc chiar o inversare a tendinţei, care se exprimă prin aversiunea pentru obiectul căutat până atunci.
SĂNĂTATE, stare a celui care se simte puternic şi asigurat.
Acest concept este strâns legat de noţiunea de adaptare, aşa încât Organizaţia Mondială a Sănătăţii (O.M.S.) crede de

cuviinţă să precizeze că „sănătatea este deplina posesiune a bunăstării sociale, mentale şi fizice şi nu numai absenţa bolilor şi afecţiunilor". Când vorbim de sănătate ne referim, în mod implicit, la echilibrul dinamic care există între organism şi mediul său. Individul capabil să-şi rezolve conflictele (de origine internă şi externă) şi să reziste inevitabilelor frustrări ale vieţii sociale este un individ sănătos.
îmbolnăveşte. Simptomele nevrotice sunt expresia unei rezolvări inadecvate a tensiunilor, pe când psihozele semnifică eşecul adaptării la lumea normală.

SCARA DE MATURITATE MENTALĂ DE LA COLUMBIA, test individual de inteligenţă pentru copiii de la trei la doisprezece ani care suferă de tulburări motorii sau de surditate, precum şi de deficienţe ale limbajului.
Acest test se compune dintr-o sută de planşe cartonate, albe sau divers colorate, pe care figurează desene geometrice,

persoane, animale, plante, obiecte din viaţa de toate zilele, uşor de identificat. Subiectul trebuie sa indice, prin gest sau mimică, imaginea care „nu se potriveşte cu celelalte", în primele planşe, toate figurile, în afară de una. sunt aproape identice. Mai încolo, dificultatea creşte. Testul de la Columbia University este o probă de gândire conceptuală înrudită cu acelea ale lui L. S. Vîgotski, Kurt Goldstein sau J. Piaget.

Planşă pe baza modelului testului de la
Columbia: „Printre cele f ase figuri de mai sus,
să se găsească aceea care nu se potriveşte
cu toate celelalte"

SCENĂ PRIMITIVĂ sau **SCENĂ ORIGINARĂ,** în vocabularul psihanalitic această expresie desemnează amintirile copilului referitoare la observarea coitului părinţilor (interpretat cel mai adesea ca o relaţie sadomasochistă) sau, cu mai multă îndreptăţire, fantasmele elaborate pe tema observării mai mult sau mai puţin complete a raporturilor sexuale între adulţi. Această experienţă traumatizantă precoce, care survine în general atunci când copilul încă îşi mai împarte camera cu părinţii săi, are un rol apreciabil în geneza nevrozelor.

SCHEMĂ CORPORALĂ, experienţă pe care flecare o are despre propriul său corp, în mişcare sau în stare imobilă, într-un anumit echilibru spaţio-temporal şi în relaţiile sale cu lumea înconjurătoare.
Constituirea schemei corporale, integrarea în câmpul conştiinţei individului a unor părţi din corpul său este experienţa fundamentală datorită căreia fiecaic persoană se diferenţiază de semenul ei şi are în permanenţă sentimentul de a fi ea însăşi.
Această somatognozie* sau cunoaştere a corpului propriu, necesară vieţii normale, nu se elaborează decât în mod progresiv, pornind de la impresii senzoriale multiple, interoceptive (venind de la viscere), pro-prioceptive (musculare, articulare...), extro-ceptive (cutanate, olfactive, gustative, vizuale, auditive), acumulate de la naştere. Mai târziu, când această reprezentare corporala este constituită, ca rămâne, pe cât se pare, constantă şi indelebilă de-a lungul întregii vieţi a individului, oricare ar fi mutilările care i-ar putea afecta corpul. → SENZAŢIE.
Multă vreme s-a crezut că mecanismele fiziologice care permit elaborarea schemei corporale se situează în regiunea parietală superioară (ariile corticale 5 şi 7),deoarece leziuni organice (tumori) ale acestei zone determinau dezintegrarea somatognoziei (iluzie de transformare, deplasarea unui membru...). Dar alte lucrări au arătat că o ablaţie, fie ea şi importantă, a regiunii parietale nu atrage decât rareori o tulburare a schemei corporale. Actualmente se crede că această zonă nu este decât o parte a circuitului neuronal si că integrarea .schemei corporale .se face la nivelul altor structuri, localizate, după unii autori, în regiunea temporală. → MEMBRU FANTOMA.

SCHIZOIDIE

SCHIZOFAZIE, limbaj incoerent observat în unele cazuri de demenţă precoce (schizofrenie).
într-un discurs care se derulează după un ritm adesea rapid, neologisme se combină cu cuvinte uzuale deturnate de la mai corespund, iar ansamblul discursului dă impresia de incoerenţă şi de ermetism. Schizofazia nu afectează adesea decât expresia verbală.

SCHIZOFRENIE, stare patologică definită printr-o ruptură de contact cu lumea înconjurătoare, retragerea din realitate, precum şi printr-o gândire autistă.
Sub termenul schizofrenie se regrupează un ansamblu de tulburări cum sunt: idei delirante (furtul de idei, de exemplu), halucinaţii auditive (o voce comentează
delirante sistematizate şi o afectivitate tocită, neadecvată sau neghioabă; *tipul catatonic*(mutism, negativism, menţinerea voluntară a unei posturi...) şi *tipul par;i-noiJ* (idei delirante de persecuţie, de grandoare.de gelozie...).
S-a încercat înţelegerea etiologici acestei afecţiuni, care în general apare între 15 şi 45 de ani, dar nici una din explicaţiile propuse nu este satisfăcătoare: H. Gurling (1988) incriminează proasta funcţionare a uneia sau mai multor gene situate pe cromozomul 5. Alţii cred că ar putea fi vorba de sechele de encefalită, dar nu se găsesc leziuni specifice schizofreniei. S. Freud notează frecvenţa tendinţelor homosexuale inconştiente; alţii invocă proasta calitate

a legăturii interumane ca urmare a unei carenţe afective precoce
ideile subiectului), un raţionament ilogic, indiferenţa afectivă, izolarea socială, o conduită stranie (acumularea de excremente acasă, discursul în public...).
Schizofrenia este o maladie universală. Se întâlneşte în toate climatele şi întotdeauna în aceleaşi proporţii: de la unu la două cazuri la K) 000 de locuitori (A. Jablensky.O.M.S., 1986).
Schizofrenicul trăieşte într-o lume arhaică; achiziţiile şale şi facultăţile sale intelectuale nu sunt deteriorate în mod ireversibil, dar gândirea sa urmează o logică personală, egocentrică, magică. Retractat în universul său morbid, el pare inert şi indiferent faţă de lumea care îl înconjoară, trăind în solitudinea şi în reveriile sale.
Principalele forme clinice ale schizofreniei sunt *tipul dezorganizat,* caracterizat prin incoerenţa gândirii, absenţa ideilor
abuzive etc. Schizofrenia evoluează când prin pusee, când într-un mod continuu. Ea este sensibilă la neurolepticc" si la cloza-pină(J. Kane, 1988).

SCHIZOIDIE, constituţie mentală caracterizată prin închiderea în sine a persoanei.

Regăsim în schizoidie, sub o formă
schizofreniei: sărăcia în relaţiile cu ceilalţi, indiferenţa faţă de lumea ambiantă, propensiunea pentru solitudine şi reverie, ambivalenţa, gustul pentru abstracţie. De aceea unii autori o consideră ca pe o structură de temperament anormală, care va evolua lent spre schizofrenie. Dar această impresie generală nu este în realitate confirmată de fapte: în antecedentele a mai mult de 50% dintre schizofrenici nu găsim o personalitate schizoidă premorbidă.

SCHIZOTIMIE, organizare psihică normală dominată de introversiune.

Schizotimicul pare rece, distant, inafectiv. Atitudinea sa este un mecanism de apărare: el se închide în sine pentru a se proteja de agresiunile lumii exterioare. Solitudinea, retragerea din realitate, propensiunea sa pentru reverie răspund acestei trebuinţe. Reacţiile sale imprevizibile sunt descărcări brutale ale tensiunii acumulate. Din punct de vedere intelectual el este adesea un original, un idealist înclinat spre analiza abstractă si spre sistematizare. Tipul său morfologic este de obicei lon-gilin (leptosom'), dar uneori este atletic' sau displastic*.

SCOP, ţintă pe care ne propunem s-o atingem.

Când un scop este inaccesibil, el poate fi înlocuit cu un altul, cât decât similar, în timpul celui de-al doilea război mondial, de exemplu, privaţiunile i-au făcut pe oameni să consume „ersatzuri" (înlocuitori): napi porceşti în loc de cartofi, malţ în loc de cafea etc. Interesul s-a deplasat de la scopul iniţial spre un scop secundar, substituţi v. Uneori se întâmplă ca două scopuri urmărite să se afle în direcţii contrare: cazul animalului atras de o momeală situată dincolo de un obstacol a cărui depăşire produce durere (planseul electrificat utilizat în cuştile de obstrucţie), de exemplu. O atare situaţie este generatoare de anxietate şi de o stare de dezadaptare cu aspect nevrotic.

SCOPOFILIE sau SCOPTOFILIE.
Sinonim al voierismului*.

SCOUTISM, mişcare de tineret care are drept scop dezvoltarea de calităţi fizice şi morale la copiii şi adolescenţii de ambele sexe.

Fondată în 1907 de şir R. Baden-Powel (1857-1941), s-a implantat aproape pretu-uiuleni în lume, regrupând actualmente 25 de milioane de aderenţi (o treime fete), din care 9 milioane în Statele Unite şi circa 205 (MX) în Franţa.
Scoutismul constituie o autentică scoală de formare a caracterului. Fondatorul ei, înţelegând trebuinţele tinerilor, le-a oferit activităţi care să corespundă aspiraţiilor lor: gustul aventurii şi libertăţile, spiritul de întrajutorare şi cel de camaraderie sunt satisfăcute de viaţa cercetaşului (traducere în româneşte a termenului englez, .sroi/t - nota t rad.), în care, în joacă, se făureşte personalitatea. Copilul este determinat foarte de timpuriu să dobândească noi cunoştinţe să ia iniţiative şi să-şi asume responsabilităţi; respectând codul onoarei pe care s-a angajat în mod public şi solemn sîi-l respecte, el face ucenicia disciplinei morale, pregătindu-se astfel pentru viaţa socială de adult. Această metodă a fost extinsă la copiii „handicapaţi" si la tinerii delincvenţi. -—• EDUCAŢIE.

SCRIS, reprezentare grafică a limbajului şi gândirii.

Scrisul a apărut acum circa 6 000 de ani. La origine se limita la o juxtapunere de desene sumare ale unor obiecte concrete care exprimau o idee (ideograme). Apoi grafica s-a stilizat, pe măsură ce se încărca de sensuri noi şi lua o semnificaţie simbolică, abstractă, în limba chineză, de exemplu, reprezentarea simplificată a două mâini întinse, care iniţial exprima gestul pecetluirii contractului de amiciţie încheiat de două persoane, se regăseşte în hieroglifa care semnifică „tovarăş" sau „prieten".
SECŢIE DE EDUCAŢIE SPECIALIZATA
Alfabetul, care a fost inventat de semiţi, este derivat din ideograme, învăţarea scrierii presupune o vârstă mentală de cel puţin 5 ani şi o bună orientare spaţială (recunoaşterea dreptei si a stângii, a lui sus şi jos). Disgrafiile* sunt în

general asociate cu tulburări de motricitate sau cu o stângăcie" contrariată. Calitatea scrisului este influenţată şi de starea de spirit a celui care scrie. Lucrul acesta este vădit mai ales la psihopaţi, al căror grafism (bucle, înflorituri, punctuaţie simbolică) reflectă tulburarea gândirii. → GRAFOLOGIE.

SCRIS ÎN OGLINDĂ, scris executat de la drapta la stânga, ilizibil în mod normal, dar putând fi citit cu uşurinţă cu ajutorul unei oglinzi.

Scrisul în oglindă se observă la unii stângaci, la copiii prost laterali/.aţi* şi la dislexici".

SCRUPUL, ceea ce constituie un obostacol pe plan psihic, pune în încurcătură conştiinţa şi împiedică acţiunea.

Scupulosul se comportă ca un abulic. Dorinţa sa excesivă de a face bine un lucru, aspiraţia la perfecţiune, niciodată realizată, îl determină să revină pentru a îmbunătăţi ceea ce era deja făcut şi în cele din urmă îl condamnă la sterilitate şi la perpetuă insatisfacţie. Scrupulul, care dovedeşte existenţa unui Supraeu (simţul moral inconştient) rigid şi sever, este o formaţie reacţională* care se opune dorinţei refulate de a se revolta contra regulilor stabilite, spre a-şi satisface impulsiile agresive şi gustul nemărturisit pentru murdărie şi dezordine.

SECTOR, diviziune teritorială în care operează aceeaşi echipă medico-socială.

Un sector de psihiatrie adultă acoperă o arie în care trăiesc până la 70 (XX) de locuitori. Un intersector de psihiatrie infanto-juvenilă cuprinde, în general, trei dintre sectoarele precedente. Politica sectorială datează în Franţa din 1960; ea permite să se asigure continuitatea îngrijirilor date bolnavilor. Pacienţii nu mai sunt în mod obligatoriu retraşi din mediul lor spre a fi îngrijiţi: ei pot fi trataţi la domiciliu şi pot frecventa „structuri" uşoare, cum sunt spitalele de zi, atelierele protejate* sau centrele de ajutorare prin muncă*.

SECŢIE DE EDUCAŢIE SPECIALIZATĂ (S.E.S.), clasă de învăţământ special' destinată adolescenţilor care prezintă o deficienţă intelectuală.

Secţiile de educaţie specializată şi grupurile de clase-atelier (G.C.A.) au fost create în Franţa ca urmare a circularelor ministeriale din 21 septembrie 1965, din 2 martie 1966 şi din 27 decembrie 1967. în general, ele sunt integrate în colegiile de învăţământ secundar (C.E.S.) şi şcolarizează elevi cu deficienţe uşoare, în vârstă de la 12 la 16 sau 17 ani. Ele constituie adesea continuarea claselor de perfecţionare*, în 1987, existau în învăţământul public şi privat l 440 S.E.S. (l 13 225 adolescenţi) şi 133 clase-atelier (3 403 elevi). Formarea în S.E.S. durează 4-5 ani, incluzând un învăţământ general încredinţat unor cadre didactice specializate, în principiu titulare ale C.A.E.I., precum şi o formare preprofesională şi profesională (mecanică, tâmplărie, pictură...), asigurată de profesori din învăţământul tehnic

profesional. Sunt prevazute.de asemenea, stagii de practica în industrie. → CLASE DE INTEGRARE ŞCOLARĂ.

SECUNDARITATE, pentru şcoala franco-olandeză de caracterologie, influenţă durabilă a evenimentelor psihologice din trecut, care continuă să aibă răsunet asupra psihismului unor subiecţi, mergând chiar până la mascarea experienţelor prezente.

Subiectul „secundar" este metodic, ataşat tradiţiilor, fidel prietenilor săi.

SECURITATE, pace a spiritului datorată convingerii că individul nu are a se teme de nimic.

Ea constituie una din trebuinţele fundamentale ale omului, condiţia esenţială a sănătăţii sale mentale. Copilul îşi găseşte

detaşate de fond. Acest proces are loc în mod natural atunci când câmpul perceptiv este puternic structurat; ei necesită, dimpotrivă, un efort de atenţie din partea observatorului atunci când obiectul nu are nici o tendinţă spontană de a se separa de ansamblu. O perlă neagră în mijlocul unor pietricele albe este imediat reperată, pe când un pietroi între alte pietroaie trebuie căutat. Segregarea obiectului depinde de structurarea câmpului perceptiv sau, când acesta nu este suficient de organizat, depinde de personalitatea observatorului, de motivaţiile sale, de atitudinile şi experienţa sa. *Segregaţia umună* constă în separarea persoanelor după anumite criterii, definite în prealabil (rasă, religie, infirmitate etc.) Ea este uneori utilă din raţiuni tehnice, în cazul reeducării copiilor orbi sau surdomuţi, de exemplu, dar mult prea adesea răspunde unor principii iraţionale şi con-

afectuoase a părinţilor, stabilităţii condiţiilor sale de existenţă, disciplinei obişnuite a educaţiei sale. în mediul său astfel definit, el îşi reperează din timp poziţia, se acomodează cu rolul său şi, simţindu-se protejat, avansează cu încredere în viaţă. Adolescentul se simte mai greu în securitate deoarece, nefiind nici copil şi nici adult, nu are un statut precis. La bărbat, mijlocul de conservare a securităţii este conformismul social; multe persoane ţin pasul cu moda, de exemplu, pentru a nu bate la ochi. Acela care a atins maturitatea psihologică nu se teme să-şi afirme individualitatea.

SEGREGAŢIE, acţiune de separare a elementelor.

în *câmpul perceptiv* distingem forme' pe care le percepem ca pe nişte figuri

a psihopaţilor sub regimul nazist).
SEGUIN (Edouard), pedagog şi medic **francez (Clamecy, Nievre, 1812 -New York. 1880).**
Discipol al lui J. M. Itard', care a pus la punct o metodă senzorială pentru educarea micului „sălbatic din Aveyron" (1797), sa interesat de copiii arieraţi, a diferenţiat idioţia (oprire a dezvoltării mentale) de demenţă (deteriorare a psihicului) şi a perfecţionat un material senzorimotor, din care mai târziu se va inspira Măria Montessori'. După ce a deschis la Paris o şcoală pentru anormali, s-a stabilit în Statele Unite, unde şi-a răspândit metoda, ale cărei principii sunt expuse în cartea intitulată *Tratamentul moral, igiena şi educaţia idioţilor şi a altor copii arieraţi* (1846).

SELECŢIE PSIHOLOGICĂ, ale
gere voluntară făcută după criterii prestabilite.
Introducerea metodei testelor în psihologie a permis clasarea indivizilor şi selecţionarea acelora care par apţi să îndeplinească anumite funcţii. Aplicarea acestor tehnici în industrie a avut ca efect reducerea considerabilă a numărului de accidente, scăderea cheltuielilor destinate învăţământului şi creşterea productivităţii. Cu toate acestea, spre a tempera ceea ce ea are de/.umani/.ant, selecţia profesională nu trebuie să se limiteze la a reţine subiecţii capabili să ocupe un anumit loc de muncă, ci să se străduiască să-i orienteze pe ceilalţi candidaţi spre muncile care li se potrivesc cel mai bine.
Toate armatele modeme sunt dotate cu un serviciu de selecţie şi orientare a personalului. După o examinare preliminară, simplă şi rapidă (preselecţie), pentru alegerea viitorilor specialişti sunt utilizate baterii de teste, ajustate pentru fiecare post de combatant. Beneficiile realizate ca urmare a acestei selecţii reprezintă un câştig de circa o treime (34%) în comparaţie cu metoda tradiţională de recrutare.
în domeniul şcolar, selecţia şcolarilor „supradotaţi", capabili să progreseze în studiile lor mult mai rapid decât ceilalţi copii, este aplicată în ţări ca Rusia şi Statele Unite.
SELF-GOVERNMENT, sistem englez de administrare, în care grupuri determinate sunt lăsate libere să se guverneze după bunul lor plac.
Aplicat la educaţia copiilor şi adolescenţilor, acest sistem constituie o excelentă metodă pedagogică, dar practica sa ridică
probleme delicate. *Sclf-government-u* îi determină pe minori să participe activ la
iniţiative şi responsabilităţi adevărate, ei fac ucenicia libertăţii şi a autonomiei. Adesea nu este vorba decât la o participare la disciplina clasei, dar uneori sistemul este împins până la constituirea de mici republici ale copiilor, care au adunările lor legislative şi puterile lor executive. Acest mod de administrare există îndeosebi în ţările anglo-saxone, dar îl găsim şi în Elveţia şi Rusia (A. S. Makarenko* l-a utilizat în centrele lui de reeducare); în Franţa, de la înfiinţarea sa, în 1899, şcoala din Roches (Eure) aplica acest sistem. → NEIL (ALEXANDER SUTHERLAND); SCOUTISM.
SELYE (Hans), **medic canadian de origine austriacă (Viena, 19O7 -Mont real, 1982).**
A devenit celebru prin a sa descriere a sindromului general de adaptare (S.G.A.) Adaptarea este însăşi condiţia vieţii. Fie că este vorba de intoxicaţie, de infecţie microbiană sau de o emoţie puternică, organismul îşi mobilizează mecanismele de apărare spre a face faţă acestor agenţi stresanţi. Primul moment al S.G.A. este *reacţia de alarmă,* care se manifestă mai ales prin hipertensiune, tahicardie şi producerea continuă de catecolamine, A.C.T.H. şi corticosteroizi. Urmează *perioada de rezistenţă,* în cursul căreia reacţiile de apărare se intensifică şi adaptarea dobândită se menţine. Dacă stresul" încetează, echilibrul redevine normal; dacă persistă, organismul se epuizează. *Stadiul de epuizare* se defineşte prin incapacitatea subiectului de a se mai apăra, în acest caz au loc modificări funcţionale, metabolice si anatomice care pot să ducă la moarte.

Unele afecţiuni somatice sunt legate direct de stres. Printre „maladiile adaptării" figurează hipertensiunea, reumatismul, ulcerul gastroduodenal, boala lui Addison, boala lui Simmonds. Dintre lucrările lui H. Selye, cităm: *Istoria sindromului general de adaptare* (1954); *De h vis la descoperire* (1973); *Stres fără pericol (*\ 974).
SEMN, element sensibil care permite cunoaşterea sau recunoaşterea unui lucru.
Spre deosebire de semnal, care se adresează reflexului şi inconştientului, semnul face apel la inteligenţă. Datul din cap, care de obicei înseamnă aprobare, este un semn, la fel ca mimica emoţionala sau ca simbolul matematic. Semnul exprimă o idee sau un sentiment, dar pentru a fi Inteligibil presupune o înţelegere (tacită sau explicită) între indivizi. Este un element de transmitere a unei comunicări susceptibilă de a lua mai multe semnificaţii şi de a nu avea nici o legătură logică cu ceea ce reprezintă el. Frontierele între semne, semnale şi indici nu sunt ferm stabilite. Acelaşi element poate fi, în mod succesiv, indice, semnal şi semn. Fumul, de exemplu, este indicele natural al focului, dar focul poate fi el însuşi semnalul unui eveniment (sărbătoarea Sfântului Ion...), pe când jeturile ritmice de fum pe care indienii din America de Nord le utilizează pentru a comunica între ei sunt semne codificate.
SEMNAL, element senzorial asociat cu un obiect sau cu *o* situaţie.

Un sunet, o lumină, o imagine pot deveni, pentru animalele condiţionate la aceşti stimuli, semnale vestitoare de hrană sau de şoc electric. Animalul nu cunoaşte decât semnale. Proiectarea unei umbre asupra
unei moluşte, de exemplu, declanşează la aceasta o reacţie de retragere; vederea pieptului colorat al măcăleandrului determină o reacţie agresivă la masculul din această specie de păsări, în toate cazurile este vorba de stimuli specifici, purtători ai unui mesaj datorită căruia animalul îşi adaptează comportamentul la realitate, în relaţiile interumane şi îndeosebi în cuplul mamă-copil există schimburi permanente de semnale ale climatului afectiv, dintre care unele scapă conştiinţei indivizilor.

SENILITATE, slăbire simultană a capacităţilor fizice şi mentale datorată îmbătrânirii.

Senilitatea este exagerarea proceselor normale de îmbătrânire. Nu are vârstă precisă, variind de la un individ la altul, sub influenţa factorilor ereditari şi personali (antecedente patologice, intoxicări alcoolice, surmenaj etc.). Condiţiile socio-economice şi afective joacă şi ele un rol important în ceea ce priveşte data apariţiei stării senile, într-adevăr, pensionarea* necompensată de o nouă activitate, solitudinea afectivă, insecuritatea financiară, sentimentul de devalorizare socială accelerează procesul de involuţie.

Senilitatea se manifestă, pe plan psihic, printr-o inerţie intelectuală, dificultăţi tipice în fixarea durabilă a amintirilor şi achiziţiilor cognitive noi, prin pierderea supleţii de adaptare, „pisălogeală" şi incontinenţă emoţională.

SENSIBILITATE, facultate de a percepe impresiile venite de la corp sau din lumea exterioară.

Sensibilitatea este legată de integritatea şi de maturizarea căilor nervoase. Distingem sensibilitatea *exteroceptivă* (care receptează senzaţiile venite din afară),

sensibilitatea *interoceptivă* (foame, seti etc.) şi sensibilitatea *proprioceptivă,* care informează asupra poziţiei membrelor, asupra atitudinilor şi mişcărilor corpului, în primul trimestru al vieţii postnatale, cele trei sisteme funcţionează separat, sensibilitatea interoceptivă fiind cea care prevalează la sugar, dominante fiind senzaţiile care vin de la sistemul digestiv, în luna a patra cele trei sisteme senzoriale încep să se organizeze într-un ansamblu structurat, datorită căruia copilul, capabil să distingă ceea ce provine de la corpul său şi ceea ce aparţine mediului, reuşeşte treptat să ia cunoştinţă de individualitatea sa, distinctă de lumea exterioară, cu care până acum fuzionase, începând din acest moment, devine dominantă sensibilitatea exteroceptivă. Sensibilitatea organelor senzoriale poate fi extraordinară. Tiparul, de exemplu, reacţionează la l mg de fenil-etanol (alcool existent în esenţa de trandafir) diluat în 17 miliarde de metri cubi de apă.

SENSIBILITATE FOTODERMICĂ sau **DERMATOOPTICĂ, senzoria litate difuză a tegumentelor la lumină.**

După G. Viaud, această sensibilitate ar fi responsabilă în primul rând de fototaxia* unor animale ca dafniile. Ea corespunde unei caracteristici generale a oricărei protoplasme. O regăsim, într-adevăr, atât în regnul vegetal cât şi în regnul animal. Experienţele asupra râmei, larvei de muscă (lipsite, fireşte, de organe de văz), gândacului de bucătărie şi salamandrei (cu ochii extirpaţi, din necesităţile experi-metului) au demonstrat că aceste animale rămân sensibile la influenţa luminii. Private de simţul văzului, ele nu pot reacţiona
decât datorită unei percepţii extraoculare. Savanţii au stabilit că în acest caz pielea joacă rolul de organ receptor. Existenţa unei asemenea sensibilităţi este puternic contestată în cazul omului. L. Farigoule (J. Romain) a crezut că decelează la om o „vedere paraoptică" (1920), pe care unii (R. Maublanc) s-au străduit în zadar să o detecteze la orbi. Acest eşec, asociat cu noi cercetări negative consacrate aceluiaşi subiect, fac să se creadă că ideea lui Farigoule este eronată. Cu toate acestea, cercetări efectuate în U.R.S.S. (Nijni Taghil, 1962) şi în Statele Unite (Youtz, 1964) ar confirma posibilitatea unei „vederi extraretinicne" la specia umană. → PERCEPŢIE EXTRASENZORIALĂ.

SENTIMENT, stare afectivă complexă, combinaţie de elemente emotive şi imaginative, mai mult sau mai puţin clară, stabilă, care persistă în absenţa oricărui stimul.

Cauzele acestui fenomen, mai durabil decât emoţia şi mai puţin violent decât pasiunea, pot fi de ordin intelectual,moral sau afectiv; sentimentele estetice şi religioase, simpatia, admiraţia, resentimentul, orgoliul, ruşinea etc. corespund acestei definiţii. Acestea sunt fenomene psihice conştiente care colorează afectiv percepţiile noastre şi ne influenţează conduitele.

Sentimentele sunt legate de tendinţele profunde ale individului, de impulsiile sale, de dorinţele satisfăcute sau frustrate. Psihanaliştii vorbesc (într-un mod impropriu, deoarece sentimentele sunt stări conştiente) de sentimente inconştiente de culpabilitate, de agresivitate, de inferioritate etc. Este vorba de reacţii emoţionale subconştiente cărora individul nu le permite să se exprime liber şi care se

manifestă prin mecanisme substitutive ca depresia (în locul furiei) sau ca alte simptome nevrotice si psihosomatice*.

SENTIMENTAL, în caracterologia franco-olandeză, tip de personalitate care se defineşte prin emotivitate (E), deficit de activitate (nA) şi secundaritate (S).

Sentimentalul trăieşte închis în el însuşi, având o secretă conştiinţă a propriei valori; fugând de lume si de luptă, preferă să abandoneze partida când apare o dificultate. Idealist, scrupulos, cu simţul datoriei şi al demnităţii, evită

dramele, dar poate deveni violent la cea mai mică provocare. Hipersensibilitatea sa îl predispune la nevroză.
SENZAŢIE, impresie senzorială.
în secolul al XVlII-lca, senzualiştii (Condillac) susţineau că întreaga cunoaştere vine de la simţuri: în primul rând există senzaţia pură, fenomen psihic elementar datorat stimulării unui organ receptor*, apoi percepţia, conştientizare care însoţeşte excitaţia cerebrală, pornind de la care se elaborează cunoaşterea. Această teză nu mai este azi admisă de psihologi, care neagă posibilitatea unei senzaţii detaşate de reprezentare, de interpretare; ei consideră că senzaţia corespunde unei abstracţii şi că nu există decât percepţii şi un câmp perceptiv.
Cu toate acestea, psihofiziologii au demonstrat, după J. Miiller, că senzaţia este esenţialmente un proces biologic, o reacţie specifică a aparatului receptor la stimulii din mediu („legea energiei specifice a nervilor"). Acest răspuns fiziologic depinde direct de organul senzorial şi numai în mod indirect de excitant: retina,
284
în mod normal excitată de lumină, dă tocmai sen/aţia de lumină; dar un curent electric produce şi el acelaşi efect. Senzaţia, care depinde mai mult de aparatul nervos decât de natura stimulului,este mai mult o reacţie biologică decât o cunoaştere. Ea ascultă de legile generale ale sistemului nervos (legea „tot sau nimic": sen/aţia se manifestă brusc în momentul în care excitaţia atinge un anumit prag de intensitate) şi joacă rolul de funcţie protectoare, adaptativă a fiinţei vii la mediul ei psihochimic.
Psihofiziologii au verificat că legea lui G. T. Fechncr* (S = C log E, adică „intensitatea senzaţiei este direct proporţională cu logaritmul excitaţiei", deci mult mai lentă decât aceasta) se regăseşte la nivelul ţesutului nervos. Fixând electrozi extrem de fini pe un nerv care poate fi stimulat electric, ci au constatat că în cazul în care intensitatea curentului creşte după o progresie geometrică, influxurile nervoase (trenuri de unde de potenţial electric al fibrelor nervoase) au un ritm a căror frecvenţă creşte în progresie aritmetică: organismul, deci, reacţionează la variaţiile mediului în sensul atenuării acestora.
Pe de altă parte, aparatul senzorial include, pe lângă receptori şi fibrele lor nervoase aferente, care conduc mesajele simţurilor până la cortexul cerebral, un sistem de reglare aferent, graţie căruia este controlată intensitatea senzaţiilor. Astfel, în prezenţa unui zgomot intolerabil (reactor de avion, sirenă de vapor...), se produce o contracţie a muşchilor urechii medii, ceea ce are drept efect diminuarea posibilităţilor de vibrare a timpanului şi deci reducerea riscurilor de leziune auditivă.
Reacţie biologică indisolubil legată de psihism, senzaţia are funcţia esenţială de a ne face să cunoaştem lumea exterioară
şi de a ne menţine în stare de veghe, într-adevăr, absenţa sau reducerea senzaţiilor conduc la somn.
SENZORIALITATE. Sinonim al sensibilităţii'.
SEPARARE, acţiune de a îndepărta unele de altele fiinţe sau lucruri.
în general, separarea de ai săi este resimţită de individ ca o frustrare; ea determina insecuritatea, anxietatea şi uneori provoacă agresivitatea. Pentru copilul mic îndepărtarea din căminul său sau neînţelegerea părinţilor este adesea o tragedie, în general, în asemenea situaţii copilul rcgresează, în afară de cazul în care în noul său anturaj găseşte un substitut matern afectuos şi securizant. Cu toate acestea, separarea de fiinţele dragi este ineluctibila. Pentru ca experienţa separării să nu fie prea dură, este necesară obisnuirca copilului cu scurte absenţe fericite.
SERIERE, operaţie ce constă în clasarea în serii.
Copilul ajunge la scriere în mod progresiv, prin tatonări. Prima schiţă de seriere se observă la sfârşitul vârstei de doi ani, atunci când, de exemplu, construieşte un turn din blocuri de mărime descres-cândă. El sesizează intuitiv diferenţele de dimensiune. Dar acest proces de gândire nu-i permite să ordoneze zece linioare ale căror diferenţe de lungime nu sunt perceptibile decât printr-o comparare două câte două. Copilul va avea de depăşit încă multe etape înainte de a accede la scrierea operatorie, îl vom vedea, astfel, punând linioarele cele mai lungi de-o parte, iar pe cele mai scurte în altă parte, ori îl vom
vedea grupându-le în perechi sau în triade. Dacă i se dă o nouă linioară intercalară, în momentul în care ordonarea a fost reali-/ată, el va prefera să reînceapă întreaga manipulare în loc de a încerca să introducă în seric acel nou element. Numai către vârsta de şapte sau opt ani va utiliza copilul o metodă sistematică, luând mai întâi linioara cea mai mică, apoi pe cea mai mică din cele rămase, si aşa mai departe, în acel moment serierea devine operatorie. → TEORIA OPERATORIE.
SEROTONINA - MEDIATOR CHIMIC.
S.E.S. → SECŢIE DE EDUCAŢIE SPECIALIZATĂ.
SETE, senzaţie produsă de trebuinţa de a bea.
Ştim încă prea puţin despre mecanismele fiziologice ale acestei trebuinţe primare, imperioase. Multă vreme s-a crezut că senzaţia de sete depinde doar de uscăciunea gurii şi a gâtului, care ar. reflecta trebuinţa de apă a organismului. Această teorie a senzaţiei periferice, datorată lui W. B. Camion (1918), a fost revizuită şi completată prin demonstrarea existenţei unor .structuri encefalice osmo-sensibile (C. von Euler, 1953). Fără îndoială că uscarea

mucoasei bucale incită la băut, dar numeroase studii (E. F. Adolphi, R. T. Bellows...) au demonstrat că această condiţie nu este suficientă ca să provoace setea. Această trebuinţă, legată de metabolismul normal al corpului, depinde de structurile cerebrale şi de secreţiile endocrine produse de lobul posterior al hipo-fizei (C. P. Richter). Atunci când presiunea osmotică a mediului interior creşte, neuroni speciali, „osmoreceptorii", localizaţi
SEVRAJ
în nucleii supraoptici ai hipotalamusului, transmit informaţia la „centrul setei", care provoacă un răspuns al organismului (căutarea apei şi băutul), ajustat cantitativ.

SEVRAJ → ÎNŢĂRCARE.

SEXOLOGIE, studiul problemelor sexualităţii.

Sexologia a cunoscut un avânt considerabil la sfârşitul .secolului al XlX-lea, sub influenţa lui R. von Krafft-Ebing si a lui Havelock Ellis. Aceştia au studiat conduitele sexuale şi problemele care se raportau la acestea, fără a putea să le rezolve în mod satisfăcător. Descoperirile lui Freud (inconştientul' dinamic, sexualitatea infantilă) au fost acelea care au dus la înţelegerea vieţii sexuale şi a tulburărilor acesteia. Psihanaliza* a permis lichidarea pseudoexplicaţiei sexologilor,care vedeau în perversiuni (homosexualitate, fetişism etc.) sau în frigiditate anomalii constituţionale, psihanaliza considcrându-le conduite infantile fixate în mod anormal la adult. După Freud, fiinţa umană este, înainte de a fi educată, extrem de plastică; copilul ar fi un potenţial „pervers polimorf". Sexualitatea sa, suferind influenţele mediului, se determină în funcţie de acesta. Perversiunile nu sunt aberaţii ereditare, ci accidente ale dezvoltării afective. Toate fiinţele umane poartă în ele germenii acestor perversiuni, ale căror urme le găsim la subiectul sănătos în actele care preludi-ază acuplarea. Sexologia, ştiinţă de observaţie degajată de orice considerente morale, s-a afirmat după cel de al doilea război mondial datorită cercetărilor lui A. Kinsey* şi mai ales ale lui W. Masters" şi V. E. Johnson. Astăzi oamenii se preo-
cupă de echilibrul lor de sănătatea lor.
ual întocmai ca

SEXUALITATE, ansamblu al fenomenelor vieţii sexuale.

Psihanaliştii fac distincţie între *genita-litatc,* ansamblu de caractere legate de organele de copulaţie, şi *sexualitate,* extinsă la dragoste în general.

Viaţa sexuală nu începe la pubertate, ci din prima copilărie. Pubertatea nu este decât o etapă psihofiziologică, perioada în care tendinţa sexuală, devenită altruistă, se orientează spre un nou scop. Freud este acela care a stabilit cronologia etapelor prin care trece în mod normal sexualitatea unui subiect ce aparţine culturii noastre. Ideca fundamentală este că există zone erogene (adică regiuni ale corpului susceptibile de a provoca plăcere) care predomină la o anumită vârstă, în primul an de viaţă, sursa tuturor satisfacţiilor este zona orală" (sugerea la sânul matern); în cursul celui de al doilea şi al treilea an de viaţă interesul se deplasează în principal asupra zonei anale (învăţarea deprinderilor de igienă corporală); între trei şi cinci ani devin prevalente organele genitale. De la vârsta de şase ani are loc o adormire a instinctului sexual (latenţă), care va fi reactivat brusc la pubertate, în acest moment individul, care este copt pentru o sexualitate adultă, se orientează spre sexul opus. Sexualitatea depinde, concomitent, de maturizarea organică şi de condiţiile socioculturale. în societatea noastră ea este supusă anumitor constrângeri, din cauza influenţelor religioase sau pur şi simplu morale. Dar în unele comunităţi ea se dezvoltă liber şi se pot vedea, încă de la vârsta de patru ani, copii care imită în mod cu totul firesc zbenguielile sexuale ale părinţilor lor (H. Powdermaker).

SFAT CONJUGAL, ajutor psihologic dat cuplurilor aflate în dificultate, în scopul ameliorării relaţiilor lor reciproce.

Apărut în ţările anglo-saxone, sfatul conjugal s-a dezvoltat în Franţa la începutul anilor 1960, o dată cu crearea Asociaţiei franceze a centrelor de consultaţie conjugală. Bărbaţi (33%), femei şi cupluri se adresează consilierilor conjugali pentru a le înfăţişa necazurile şi a găsi o soluţie pentru problemele lor. Cel mai adesea este vorba de neînţelegerea dintre soţi datorată divergenţelor de vederi cu privire la educaţia copiilor sau cu privire la munca femeii în afara căminului, dar si de dificultăţi de comunicare interpersonală, de o sexualitate perturbată, de nerecunoaşterea dorinţelor şi trebuinţelor celuilalt, şomaj etc.

Consilierii conjugali evită să dea sfaturi. Rolul lor este de a-i determina pe solicitanţi să-şi analizeze fără patimă situaţia. în cazul în care, eventual, se găsesc în faţa unor persoane cu tulburări pronunţate, ei le orientează spre o consultaţie medico-psihologică sau spre un specialist în maladii mentale. Consilierii conjugali sunt de asemenea chemaţi să facă educaţia sexuală a copiilor şi adolescenţilor, fie la cererea organismelor private, fie în instituţii de învăţământ public.

SHAM RAGE, pseudofurie.

„Furia artificială" se observă, în condiţii experimentale, la animale al căror hipo-talamus (baza creierului) este privat de conexiunile sale nervoase cu structurile superioare ale creierului (telencefal sau emisferele cerebrale). Aceste experienţe pun în evidenţă, pe de o parte, importanţa esenţială a hipotalamusului în exprimarea

emoţiilor şi, pe de altă parte, rolul integrator şi inhibitor al cortexului în conduite, în stare normală, emoţia nu apare decât dacă excitaţia este destul de puternică; dimpotrivă, atunci când cortexul este scos din circuit, cea mai mică excitaţie este de ajuns ca să declanşeze o reacţie de furie, intensă însă de scurtă durată.

SHELDON (Wiiliam Herbert), medic şi psiholog american (Warwick, Rhode Island, 1899 - Cambridge, Massachusetts, 1977).

Este cunoscut îndeosebi pentru a fi

clasificare a tipurilor de personalitate bazată pe gradul de dezvoltare a ţesuturilor derivate din cele trei foiţe blastodermice (endoderm, mezoderm şi ectoderm). Sheldon a analizat fotografiile a 4 000 de studenţi (având în medie vârsta de 18 ani şi trei luni), fotografii obţinute cu ajutorul unei metode standardizate, în paralel, timp de cinci ani, a studiat comportamentul şi

cu ajutorul analizei factoriale, a degajat şaizeci de trăsături de personalitate, pe care le-a repartizat în trei serii: viscero-tonie', somatotonie' şi cerebrotonie*. El a demonstrat că endomorfia" este legată de viscerotonie, mezomorfia" de somatotonie şi ectomorfia' de cerebrotonie.

Unii autori (J. Delay, P. Pichot, H. J. Eysenck, S. Glueck) cosideră satisfăcătoare tipologia lui Sheldon, pe când alţii o critică. J. Maisonneuve şi M. Bruchon-Schweitzer (1981) nu au confirmat relaţiile pe care Sheldon a crezut că le găseşte între biotipuri şi temperamente. După M. Bruchon-Schweitzer (1988), s-ar părea că stereotipurile culturale 1-au influenţat pe cercetătorul american, fără ca acesta

să-şi dea seama. Dintre principalele lucrări ale lui Sheldon, cităm: *Varietăţile constituţiei fizice a omului* (1940): *Varietăţile temperamentului (*1942).

SIMBOL, element substitutiv bogat în semnificaţie şi care exprimă, intr-un fel, însăşi esenţa ideii sau a lucrului reprezentat.

Simbolul poate avea orice aspect, acela de mit sau de obiect, dar întotdeauna găsim în el ceva din elementul simbolizat (cuplul regal, de exemplu, pentru cuplul parental). Psihanaliştii considera că funcţia simbolului este aceea de a face admise în conştiinţă, sub o altă formă, unele conţinuturi care altfel nu ar ajunge aici, din cauza cenzurii. Alţi autori (C. G. Jung, J. Lacan), dimpotrivă, departe de a vedea în simbol doar o deghizare a gândirii, îl cosideră singurul mijloc de expresie de care dispune subiectul pentru a formula o realitate afectivă deosebit de complexă, pe care nu izbuteşte să o conceptualizeze cu claritate. Simbolismul intervine în special în vise, dar îl regăsim şi în actele ratate', poezie mituri etc. în pofida unor anumite concordanţe între simbolurile cele mai generale (şarpele, de exemplu, reprezintă falusul, fecunditatea), este imposibil să se stabilească un dicţionar universal al simbolurilor, deoarece fiecare individ are simbolistica sa personală, în consecinţă, este necesar să se recurgă la asociaţiile de idei spre a se găsi semnificaţia ascunsă, personală, a viselor sau a lapsusurilor.

SIMON (Theodore), psihiatru francez (Dijon, 1873 -Paris, 1961).

Colaborarea sa la cercetările lui A. Binet', cu care a publicat mai multe articole

(în special prima „scară metrică a inteligenţei", 1905), 1-a făcut celebru. Testele Binet-Simon (1911) pentru depistarea copiilor arieraţi au avut un succes considerabil şi au dus la un mare avânt psihometria'.

SIMPTOM, fenomen perceptibil care dezvăluie un proces ascuns.

Examinat prin prisma conflictului, simptomul poate fi conceput ca o reacţie a organismului la un agent patogen. Unele simptome (angoasa, de exemplu) sunt con-

conflictului; ele depind mai puţin de personalitate cât de cauza morbidă. Altele (ca obsesiile) sunt indirecte; ele sunt, în esenţă, expresia personalităţii care reacţionează. Apariţia şi natura simptomelor sunt subordonate atât calităţii şi puterii agentului patogen cât şi caracteristicilor psihologice ale subiectului. Psihanaliza a demonstrat că simptomul nevrotic are întotdeauna un sens şi o finalitate (este substitutul satisfacerii imediate a unei impulsii*). Uneori reprezintă realizarea a două dorinţe contradictorii. Simptomul constituie un limbaj destinat semenului, dar şi sieşi. → CON-VERSIUNE.

SIMULARE, imitare, într-un scop utilitar, a unei tulburări somatice sau psihice.

Bolnavi prefăcuţi, infirmi prefăcuţi, simulatorii speră o exonerare de responsabilităţile lor (spre a scăpa de muncă, de armată, de urmările judiciare) sau pentru a obţine un beneficiu oarecare. La isterici simularea poate fi involuntară şi inconştientă, provocată de conflicte interioare, expresie a unor dorinţe refulate.

SINDROM DE SUPRASOLICITARE

SINAPSĂ, punct de joncţiune a doi neuroni sau a unei celule nervoase cu o altă celula, fle ea musculară sau glandulară.

Termenul de sinapsă a fost introdus în fiziologie de M. Poster şi C. S. Sherrington (1897) pentru a desemna raportul anatomic normal între neuroni contigui. Există două feluri de sinapse: sinapse *electrice* şi sinapse *chimice.* Primele sunt cele mai frecvente la vertebratele inferioare, dar se întâlnesc şi la mamifere; trecerea influxului nervos se face

aici prin „punţi" intercelulare. în cealaltă joncţiunea se efectuează datorită unui mediator" chimic. Sosirea potenţialului de acţiune la nivelul terminaţiei neuronului, zisă „presinaptică", provoacă eliberarea în spaţiul sinaptic a unei substanţe chimice conţinute în veziculele butonilor terminali. Această substanţă trebuie să parcurgă circa 200 angstromi pentru a atinge neuronul postsinaptic. O parte a neuromediatorului se fixează pe receptorii specializaţi ai membranei postsinaptice, pe când partea neutilizată pentru legătura chimică este distrusă de enzime specifice sau recaptată de membrana presinaptică şi inclusă din nou în veziculele de stocare.
După efectul lor, se disting sinapse excitatoare şi sinapse inhibitoare. Cu toate acestea, prin jocul sinapselor apropiate, unul şi acelaşi neuron poate exercita o acţiune dublă, într-adevăr, se ştie că o celulă nervoasă poate sintetiza, stoca şi elibera doi neurotransmiţători (poate şi mai mulţi), cum este cazul, de exemplu, al unor neuroni din măduva spinării şi din bulbul rahidian, care conţin atât o substanţă excitatoare, substanţa P, cât şi o substanţă inhibitoare, serotonina. Două sinapse apropiate care funcţionează în sens opus sunt numite „sinapse reciproce".
După N. N. Osborn (1981), transmiterea de mesaje nervoase se poate face de la axon la axon, de la axon la corpul celular, de la axon la dendrită, de la dendrită la corpul celular, de la corp celular la corp celular şi chiar de la dendrită la dendrită (Cheramy şi colab., 1981), deoarece mediatorul chimic poate fi liberat nu numai de terminaţiile axonice, ci şi de dendrite.
SINCRETISM, percepţie globală şi confuză, din care apar apoi obiecte percepute distinct.
Copilul mic percepe lumea indistinct: Eul* şi non-Eul fuzionează până la înţărcare", experienţă care îl obligă să recunoască existenţa unei lumi exterioare independentă de el; mai târziu, o dată cu progresele deplasării bipede şi ale limbajului, el se diferenţiază cu totul de lumea exterioară şi, afirmându-şi individualitatea, utilizează pronumele eu (către vârsta de 3 ani). Sincretismul este primul moment al percepţiei, în care obiectele şi situaţiile ne apar sub aspectul lor general, complex, imprecis; analiza" şi sinteza sunt stadiile următoare ale cunoaşterii.
SINDROM DE SUPRASOLICITARE, ansamblu de simptome ale nevrozei depresive (neurastenie).
Incitaţiile multiple ale vieţii moderne solicită uneori în mod exagerat activitatea nervoasă superioară a indivizilor. Grijile cotidiene, adăugate la surmenaj si la şocuri afective repetate, provoacă o stare de epuizare nervoasă care se manifestă, de obicei, prin dificultatea de concentrare a atenţiei şi de fixare a amintirilor, iritabi-litate, insomnie, oboseală generală, dureri de cap şi dorsale. O cură de odihnă, într-un centru specializat, este adesea de ajuns pentru a-i reda unei persoane suprasolicitate eficienţa ei din trecut.
SINDROMUL CARENŢEI DE AUTORITATE EDUCATIVĂ
SINDROMUL CARENŢEI DE AUTORITATE EDUCATIVĂ, ansamblu de fapte care caracterizează personalitatea unui subiect care nu a beneficiat în copilărie de autoritatea necesara educării sale.
Sindromul carenţei de autoritate educativă, descris în 1956 de J. M. Sutter şi H. Luccioni, apare în cazul în care copilul trăieşte într-un mediu instabil, „haotic", lipsit de reguli şi de principii. Manifestările sale esenţiale sunt: un Eu slab, incapabil să asigure o existenţă coerentă; un sentiment fundamental de insecuritate (subiectul duce lipsă de repere, nu ştie cum să se comporte în viaţă); impresia de a fi definitiv
imposibil orice angajament afectiv durabil şi profund. Persoana care prezintă acest tip de sindrom poate fi inhibată în relaţiile
sau, cel mai adesea, expansivă, provocatoare, agresivă, putând evolua spre dez-echilibrul psihic.
SINDROMUL LUI DOWN • MON
GOI.ISM.
SINDROMUL LUI KORSAKOV,
afecţiune mentală de origine toxică (alcoolism, cel mai adesea), descrisă de S.S. Korsakov (1854 - 19OO).
Bolnavul pare confuz şi distrat; el îşi aminteşte de fapte trecute, dar nu mai fixează nici o amintire nouă (cutare bolnav citeşte în fiecare zi acelaşi număr de ziar, mereu cu acelaşi interes): pentru a-şi acoperi lacunele memoriei, el fabulează cu aplomb; este dezorientat în timp şi în spaţiu (se rătăceşte uşor). La aceste tulburări se asociază de obicei dureri, o diminuare a reflexelor şi o atrofie musculară.
SINDROMUL LUI SILVERMAN *
COPIL MALTRATAT.
SINE (1), ceea ce este nediferenţiat.
Acest termen *[dus Es,* în limba germană - nota trad.|, introdus în psihologie de Georg Groddeck (l866-1934) şi reluat de Freud, desemnează ceea ce este absolut primitiv în om, an amblul impulsiilor primare, instinctele, eea ce este ereditar, inconştient, energia are ne pune în mişcare şi orientează act unile noastre. Şinele face parte din viaţa cotidiană; la el ne referim, în mod implicit, când spunem: „Nu ştiu ce m-a apucat. Era ceva ce mă depăşea". Această energie, greu de con-
trolat de apare în plăcerii*
de haz
conştiinţă, căreia ea nu-i clar, ascultă de principiul ude la satisfacerea trebu-

ale omului. Când este con-
trariată sau refulată, recurge la căi ocolite, mai mult sau mai puţin clandestine, expri-mându-se în vise, în acte ratate sau în simptome nevrotice. -* APARAT PSIHIC.

SINE (2), pentru W. James, tot ceea ce este personal: „Eul", ceea ce ţine de „mine". Pentru Freud, Şinele este prelungirea inconştientă a Eului', Cât despre C. G. Jung, el face din Sine o entitate „supraordonată" Eului, incluzând nu numai conştientul şi inconştientul, ci „şi scopul vieţii".

SINGURĂTATE, stare a unei per soane care trăieşte singură.

Unii indivizi optează de bunăvoie pentru singurătate şi, pe cât se pare, o suportă destul de bine; pentru majoritatea oamenilor, însă, singurătatea este de temut, neputându-se acomoda cu ea, mai ales când survine dintr-o dată, după o viaţă bogată în relaţii umane, în aceste cazuri singurătatea provoacă o scădere a tonusului vital, ceea ce se transformă frecvent în nevroză depresivă.

SISMOTERAPIE

multe persoane de „vârsta a treia", mai ales femei, ceea ce explică faptul că 72% dintre ele utilizează somnifere şi tranchilizante' (C.R.E.D.O.C., 1988). Atunci când gustul pentru viaţa solitară este exagerat („solitarism"), trădează întotdeauna un deficit de adaptare la realitate (timiditate, introversiune), la adolescent putând semnala un început de schizofrenie*.

SINISTROZĂ, conduită patologică a unui subiect accidentat (accident de muncă, de circulaţie...) care refuză să-şi recunoască vindecarea.

Este vorba de un nevrozat, adesea sincer, care crede că este insuficientă reparaţia daunei suferite şi revendică o indemizaţie maximală. Incapacitatea de muncă, bolile de care se plânge sunt expresia insatisfacţiei sale. Sinistroza nu este o simulare, deoarece tulburările sunt reale (chiar dacă subiectul are tendinţa de a le exagera); cu toate acestea, bolnavul nu are chef să se însănătoşească şi lucrul acesta arc consecinţe psihosomatice* de netăgăduit. S-a constatat, de exemplu, că vindecarea unei simple fracturi a piciorului ia de 6,5 ori mai mult timp la un muncitor asigurat (300 zile) faţă de unul care nu este asigurat (45 zile). Vindecarea este cu atât mai rapidă cu cât ea este mai cu ardoare dorită de rănit sau cu cât indemnizaţia i se pare mai satisfăcătoare.

SINUCIDERE, acţiune de a-şi lua singur viaţa, în mod voluntar, cel mai adesea pentru a scăpa de o situaţie devenită intolerabilă.

Sinuciderea se întâlneşte aproape în toate societăţile. Proporţiile sale sunt greu de stabilit cu precizie, deoarece multe cazuri de moarte voluntară sunt camuflate în accidente, în 1988, proporţia sinuciderilor la l(X) (XX) de locuitori era de 9 în Anglia. 12 în Statele Unite, 19 în Uniunea Sovietică, 21 în Republica Federală a Germaniei şi în Japonia şi 22 în Franţa, în Franţa, numărul sinuciderilor este în constantă creştere din 1950, mai ales la subiecţii în vârstă de la 15 la 44 de ani. în fiecare luni se sinucid circa 1000 de persoane (de două ori mai mulţi bărbaţi decât femei).

Unele sinucideri, motivate de considerente morale (scăparea de o situaţie dezonorantă) sau sociale (a nu fi o povară pentru celălalt), aduc a sacrificii. Altele, mai frecvente, dictate de o afectivitate perturbată, corespund unui comportament patologic: nevrotici deprimaţi, incapabili să se integreze armonios în viaţă şi să găsească un sens existenţei lor, sau melancolici care îşi premeditează demult moartea. Găsim adesea un fel de predispoziţie familială pentru sinucidere, dar, mai degrabă decât să vedem aici determinismul unui ipotetic factor ereditar, s-ar cuveni să admitem că există o condiţionare* socială, mai mult sau mai puţin conştientă, care îl pregăteşte pe subiect să accepte ideea de

în Africa neagră, de exemplu, sinuciderea este adesea ultimul mijloc de a se răzbuna pe un adversar: disperatul se omoară cu intenţia de a nu-i mai lăsa nici o clipă de tihnă celui care 1-a ofensat.

Sinuciderea pare contagioasă: se înregistrează uneori adevărate epidemii de morţi voluntare în anumite locuri (aruncarea în cratere de vulcani, aruncarea înaintea trenului), locuri pe care autorităţile locale sunt obligate să le ţină sub pază.

SISMOTERAPIE • ELECTROŞOC

SK1NNER

SKINNER (Burrhus Frederick), psiholog american (Susquehanna, Pennsylvania, 1904 - Cambridge, Massachusetts, 1990).

Spre deosebire de I. P. Pavlov.care explică comportamentul prin condiţiile sale antecedente (un câine salivează Ia vederea unei bucăţi de carne), Skinner crede că comportamentul trebuie explicat printr-o „condiţionare de al doilea tip": subiectul, adaptâdu-se la condiţiile mediului, obţine

obţinută prin comportament va provoca repetarea sa. Ca şi E. L. Thomdike, Skinner a extins la om observaţiile sale făcute la animale (învăţare). El este autorul învăţământului programat, în care întărirea* rezultă din satisfacţia pe care şi-o procură subiectul prin verificarea răspunsului bun pe care a ştiut să-1 dea la întrebare. Dintre lucrările acestui autor, cităm: *Science and Human Behavior(\951), The Technology of Teachmg* (1968) [tradusă în româneşte cu titlul *Revoluţia ştiinţifică a învăţământului* (1971) - notatrad.]; *BeyonJFreedom andDignity(\91\).* → RECOMPENSĂ.

SOCIODRAMĂ, scenă dramatică improvizată pe o temă socială dată, de către persoane aflate în contact mutual.
Această tehnică, datorată lui J. L. Moreno', în acelaşi timp exploratoare şi terapeutică, se adresează unor grupuri ca atare; ea îşi propune ca, prin „jucărea în comun a unei probleme comune", să obţină un catharsis' colectiv, adică exteriorizarea unor traumatisme psihologice refulate. Prin jucărea de roluri de către reprezentanţii unui grup în faţa acestuia sau de către o fracţiune a comunităţii în faţa altei comunităţi, se reuşeşte să se înţeleagă, dacă nu să se reducă, tensiunile intragrupale şi conflictele între comunităţi.
SOCIOGRAMĂ, reprezentare grafică a relaţiilor interindividuale ale membrilor unui grup restrâns, căruia i se studiază structura.
Cerând fiecărui membru al grupului să indice, în secret, pe cine simpatizează şi pe cine nu, se detectează o reţea de atracţii şi de repulsii, de alegeri şi de respingeri care poate fi reprezentată grafic şi tratată din punct de vedere statistic, în socio-grama alăturată, de exemplu, limitată la patru indivizi care exprimă o alegere (linie continuă) şi o respingere (linie fragmentată), subiectul nr.l apare ca lider, pe când nr. 3 este respins. Cunoaşterea structurii psihologice a unei colectivităţi permite suprimarea tensiunilor, creşterea eficienţei echipelor de muncă şi, uneori, evitarea unor catastrofe (disensiuni în interiorul grupului de luptă).
SOCIOLOGIE, ştiinţă a fenomenelor sociale.
Fondată în secolul al XlX-lea de C. H. de Saint-Simon, P. J. Proudhon, K. Marx şi A. Comte (care a creat termenul de „sociologie"), această ştiinţă umanistă are drept obiect omul ca membru al unui grup, determinat de instituţiile sociale. Sociologia studiază îndeosebi
SOMATOGNOZIE
compartamentele indivizilor luaţi în masă, după cum studiază şi clasele sociale, grupurile economice, religiile etc. Neavând metodă proprie, face apel la datele juridice, istorice, statistice, etnologice sau utilizează tehnicile psihologiei sociale" (anchete, sondaje). Cu toate acestea, ea utilizează din ce în ce mai mult, ca pe o metodă proprie, ancheta în teritoriu. Cercetările sociologilor se intersectează cu acelea ale psihosociologilor, care colaborează la aceeaşi investigaţie. Prăpastia care exista între sociologie şi psihologie este aici acoperită de psihologia socială care, făcând joncţiunea între aceste ştiinţe, permite regăsirea unităţii omului în spatele diversităţii conduitelor.
SOCIOMETRIE, ramură a psihologiei sociale care are ca obiect studiul relaţiilor individuale spontane ale membrilor aceluiaşi grup.
Sociometria, creată şi dezvoltată de J. L. Moreno' (1932), nu este numai o metodă de măsurare a fenomenelor sociale, ci, ca să fim mai exacţi, „studiul modelelor de interrelaţii spontane ale oamenilor". Este un ansamblu de metode obiective care se situează între psihologie şi sociologie. Sociometria utilizează diferite teste sociometrice destinate să exploreze structura afectivă a unui grup, pe care îl reprezintă grafic printr-o sociogramă*.
SOCIOTERAPIE, ansamblu de metode care urmăreşte să suprime tulburările afective şi de comportament ale unui individ prin utilizarea judicioasă a relaţiilor umane stabilite cu membrii grupului social (natural sau artificial) în care acesta este integrat.
SOFROLOGIE, studiul mijloacelor de a atinge un echilibru personal satisfăcător.
Fondată în 1960 de către neuropsihiatrul A. Caycedo, sofrologia se prezintă ca o nouă metodă de relaxare fizică şi mentală, inspirată de tehnici orientale (yoga, zen) şi de terapii hipnosugestive. Subiectul, total destins, este invitat să coboare încet în profunzimile sale, în zona de conştiinţă intermediară dintre starea de veghe şi cea de somn. Apoi sofrologul îi sugerează pacientului o serie de modificări: dispariţia culorilor şi a zgomotelor, instalarea unei stări de calm interior, în exerciţiile finale (gradul trei), lungi perioade de trecere sunt consacrate meditaţiei. Sofrologia acţionează cu succes asupra stărilor de anxietate.
SOLITARISM -→ SINGURĂTATE.
SOLVENT, lichid care are proprietatea de a dizolva unele substanţe.
Inhalarea de solvenţi farmaceutici sau industriali, în scopul de a se obţine o stare de ebrietate analoagă aceleia provocată de alcool, este o practică a toxicomanilor care s-a dezvoltat mult din anii 1970 încoace. Solvenţii cei mai utilizaţi sunt cleiurile plastice destinate construirii de modele reduse, dizolvenţii, acetona, tricloretilena. Efectele pe termen lung, după o folosire îndelungată, sunt oboseala, amnezia, irita-bilitatea, afecţiuni renale, hepatice şi ale sângelui.
SOMATOGNOZIE, cunoaştere a corpului propriu.
Fiecare poartă în sine imaginea propriului corp, elaborată din primii ani de copilărie. Această reprezentare somatică, care ne permite să ne diferenţiem de semeni, este necesară vieţii normale. Tulburările
SOMATOTONIE
„schemei corporale'" sunt întotdeauna semnul unei afecţiuni neuropsihiatrice.
SOMATOTONIE, în biotipoligia lui W. H. Sheldon, tip psihologic caracterizat prin predominanţa funcţiilor musculare, a activităţii, energiei, a dorinţei de a se impune.

Somatotonul (sau somatotonicul) este mai degrabă extravertit, are tendinţa de a căuta aventura, riscul, lupta, competiţia, puterea. Somatotonia, caracteristică temperamentală, este legată, în ceea ce priveşte constituţia fizică, de mezomorfie'.

SOMATOTIP, expresie cantitativă care traduce ponderea relativă a celor trei componente primare ale constituţiei fizice a unei persoane.

W. H. Sheldon şi S. S. Stevers consideră că tipul constituţional, derivat din dezvoltarea celor trei foiţe blastoder-mice (endoderm, mezoderm şi ectoderm), se poate exprima printr-o serie de trei cifre, de la l la 7, prima dozând gradul de *endomorfie* (viscere, sistem digestiv), a doua gradul de *mezomorfie* (schelet, muşchi, ţesuturi conjuctive), a treia gradul

de *ectomorfie* (sistem nervos, organe de simţ, piele). Cifrele l şi 7 reprezintă minimum şi maximum de dezvoltare. De exemplu, dacă aceste tipuri există, atunci formula 7-1-1 ar corespunde endomor-fului pur, formula 1-7-1 ar corespunde mezomorfului extrem, iar notaţia 1-1-7 ectomorfului absolut. Cât despre soma-totipul 4-4-4, acesta ar exprima tipul perfect echilibrat. Fiecare persoană participă insă în mod inegal la cele trei tendinţe şi există multe somatotipuri mijlocii (4-3-5, de exemplu).

SOMN, stare fiziologică periodică, definită prin reducerea activităţii, relaxarea tonusului muscular şi suspendarea conştiinţei.

W. Dement şi N. Kleitman au descris două tipuri de somn, obiectivate de traseele electroencefalografice (E.E.G.): somnul cu unde lente (sau „somnul lent"), somnul cu unde rapide, numit şi „somnul paradoxal" (M. Joii vet) sau faza „mişcărilor oculare rapide" (M.O.R.).

Somnul lent se împarte în patru stadii: adormirea; somnul uşor; somnul mediu; somnul profund (traseu continuu de unde

Zonele în gri figurează irupţia periodică a somnului paradoxal (S.P.)

Hipnogramă (reprezentare grafică a unei nopţi de somn) a unui subiect normal

SPAŢIU VITAL

delta). Somnul rapj'c/este numit „paradoxal" din cauza că traseul E.E.G. este apropiat de acela al momentului trezirii, cu toate că somnul este profund (sunt necesari stimuli foarte puternici pentru a-1 trezi din somn pe individul care doarme). Perioadele de vis sunt concentrate îndeosebi în M.O.R. Prima fază de somn paradoxal durează aproximativ 15 minute şi marchează finalul primului ciclu al somnului. La un om normal, în cursul unei nopţi, se observă 4-6 cicluri succesive de somn lent şi de somn rapid. Fiecare ciclu durează în medie între 90 şi 120 minute.

Trebuinţa de a dormi este vitală: un animal care este împiedicat să doarmă moare. Privarea de somn rapid duce la tulburări psihice care pot merge până la psihoză*.

de către J. Stoetzel, a Institutului francez al opiniei publice (I.F.O.P.), organismele specializate de acest tip au proliferat. Sondajele de orice natură s-au multiplicat, iar anchetele de opinie fac în prezent parte din viaţa cotidiană a concetăţenilor noştri. Pentru a se evita orice derivă, legea din 19 iulie 1977 a prevăzut instituirea unei comisii care să vegheze asupra obiectivităţii şi calităţii sondajelor.

SPAIME NOCTURNE, echivalent al coşmarului care poate surveni la copil în timpul nopţii.

Spaimele nocturne apar în timpul somnului lent (stadiul IV), niciodată în cursul somnului paradoxal. Deodată subiectul se agită, strigă, plânge, gesticulează, pare

cauza instabilităţii* comportamentului şi a unor tulburări caracteriale de felul acceselor de agresivitate care alternează cu perioade de izolare (H. Montagner, 1988). Pe de altă parte, există o corelaţie, dacă nu o legătură cauzală, între durata somnului şi rezultatele şcolare: 61% dintre copiii care dorm mai puţin de şase ore au o întârziere de cel puţin un an în raport cu vârsta mentală normală (J. Poulignac, 1979).

SONDAJ, anchetă vizând un eşantion de populaţie reprezentativ şi care are drept scop conturarea unei imagini despre opinia persoanelor interogate.

Uneori este oportun să se cunoască rapid ideile şi aspiraţiile publicului. Sondajul de opinie permite aproximarea realităţii, fără cheltuieli excesive. Este suficient un eşantion de 100 de persoane bine alese, în funcţie de sex, vârstă, profesie, aria geografică de domiciliu etc., pentru ca sondajele să aibă o validitate de ±3%. De la crearea în 1938, soanele care îl înconjoară şi nu reacţionează la solicitările lor, fiind greu de calmat. Această stare poate dura de la câteva minute la o oră. Cel mai adesea copilul readoarme; dimineaţa, la trezire, nu are nici o amintire despre cele întâmplate.

Frecvente între vârsta de 2 şi 6 ani, spaimele nocturne afectează 1-3% dintre copii. De obicei sunt consecinţa unei experienţe traumatizante sau a unor conflicte intrapsihice legate de dezvoltarea psiho-sexuală (sentimente agresive şi oedipiene). Dispar aproape întotdeauna în mod spontan. Psihoterapia este utilă, dar trebuie să le cerem părinţilor să nu-1 neliniştească pe copil cu ameninţări stupide şi să nu-1 ia cu ei în pat ca să doarmă.

SPAŢIU VITAL, câmp psihologic care înglobează persoana şi mediul ei ambiant (K. Lewin).

în acest spaţiu se situează variabilele interdependente, susceptibile să determine comportamentul individului la un

moment
SPEARMAN
dat. Limitând studierea unui subiect la spaţiul său vital, Lewin se mulţumeşte să-i explice situaţia psihologică concretă. El consideră, de fapt, că predicţiile pe termen lung sunt vane, deoarece comportamentul poate fi influenţat în orice moment de evenimente imprevizibile din lumea exterioară.
SPEARMAN (Charles Edward), **psiholog britanic (Londra, 1863 -id., 1945).**
Doctor în filosofie al Universităţii din Leipzig, îşi abandonează cercetările asupra percepţiei pentru a se consacra analizei factoriale a inteligenţei. El demonstrează astfel că reuşita în anumite sarcini depinde atât de un factor general (G) cât şi de factori specifici (C). Mai târziu recunoaşte, pe deasupra, existenţa unor „factori de grup",comuni unui subansamblu de variabile. Dintre lucrările sale, cităm *Aptitudinile omului* (1927).
SPITZ (Rene Arpad), **psiholog american de origine austriacă (Viena, 1887 - Denver, Colorado, 1974).**
După studii medicale, se specializează în psihanaliză şi începe o cercetare în lumina psihologiei experimentale infantile preconizate de Charlotte Biihler. Stabilit în Statele Unite, predă psihologia psihanalitică la Graduale Faculty of the College of trie City of New York (1947), apoi psihiatria la Universitatea din Colorado (1956). A demonstrat, experimental, importanţa schimburilor emoţionale care au loc între copilul mic şi mama sa si rolul vital al legăturii interumane, pornind de la care se efectuează „dialogul mamă-copil". Când acest dialog nu se poate stabili în mod normal, apar la sugar tulburări care pot
evolua spre depresia* anaclitică sau spre hospitalism*.
Spitz a publicat numeroase lucrări şi a realizat 50 de filme documentare pe aceeaşi temă. Se poate citi, în limba franceză: *Le nou et le oui: la genese de la commu-nication humaine* (1957); *De la naisssance a la parole. La premiere annee de la vie de* /'en/a/jf (1965).
SPRIJINIRE, termen utilizat de S. Freud pentru a desemna relaţia strânsă care există iniţial între impulsia* sexuală şi unele funcţii fiziologice esenţiale pentru viaţă. Această relaţie este deosebit de clară în activitatea de supt" a copilului mic. Copilul care îşi suge policele caută o plăcere pe care a şi trăit-o: aceea a suptului. Buzele şi gura copilului au jucat rolul de zonă erogenă*, excitată de fluxul de lapte cald. ~> AUTOEROTISM.
STADIU, perioadă de dezvoltare.
Creşterea intelectuală şi afectivă a fiinţei umane nu se face în mod uniform, după un model linear, ci trece prin anumite stadii care, de fiecare dată, implică un progres şi o reorganizare a ansamblului.
Dezvoltarea intelectuală a copilului trece, după J. Piaget, prin cinci etape bine definite: 1) o *perioadă senzorimotorie* (care se întinde de la naştere la vârsta de doi ani), în cursul căreia copilul îşi formează conceptul de obiect, pornind de la percepţii fragmetare ale Eului său, distinct de imaginea celorlalţi; 2) un *stadiu pre-operator* (de la doi la patru ani), dominat de o gândire esenţialmente egocentrică şi antropomorfică; 3) o *perioadă intuitivă* (de la patru la şapte ani), de realizare intelectuală fără raţionament: copilul execută acţiuni pe care este incapabil să şi le repre-
STAOIUL OGLINZII
zinte cu claritate în planul gândirii; dacă, de exemplu, pune un lichid într-un recipient care are o formă diferită de a vasului din care toarnă, el crede că volumul se schimbă o dată cu forma; 4) un stadiu al *operaţiilor concrete* (de la opt la unsprezece ani), când, în pofida achiziţiei anumitor noţiuni (clasă, serie, număr, cauzalitate), gândirea copilului rămâne legată de concret; 5) o perioadă a *operaţiilor formale* (care apare în anii pubertăţii); acum gândirea operează pe plan abstract, formulând ipoteze şi verificându-le.
Psihanaliştii descriu şi ei cinci stadii fundamentale în dezvoltarea afectivă a copilului, stadii care se raportează la zonele erogene* în care se fixează succesiv energia sexuală înainte de a ajunge la maturitate: 1) *stadiul oral"* (primul an de viaţă, când marea voluptate o generează gura); 2) *stadiul sadic-anal'* (anul al doilea şi al treilea), când interesul se deplasează asupra funcţiilor de excreţie; 3) *stadiul falie* (de la patru la cinci ani), când devin prevalente părţile genitale; 4) *perioada de latenţă* (de la şase ani la pubertate), în care sexualitatea apare sub forma sa adultă. Aceste diferite stadii nu sunt rigide; ele se încalcă unele pe altele şi nu apar la toţi subiecţii la date precise. De la un individ la altul se observă diferenţe, uneori importante, care se datorează condiţiilor ereditare şi celor de mediu (climat, cultură...).
STADIU FALIC, perioadă de dezvoltare psihosexuală a copilului care succede fazelor orală şi sadic-anală. Ea se situează între 3 şi 5 ani şi se caracterizează, la cele două sexe, prin predominanţa falusului. în acest stadiu părţile genitale devin principala zonă erogenă' şi mobilizează
atenţia copilului. Acesta, vrând să regăsească stimulările agreabile provocate de îngrijirile fizice date de mama sa, atinge la rându-i, pentru a încerca plăcerea, aceste părţi ale corpului (masturbare), în această perioadă se edifică relaţiile descrise de S. Freud sub denumirea de complexul lui Oedip* şi apare teama de castrare*.
STADIU GENITAL, ultimul stadiu de dezvoltare sexuală a omului, caracterizat prin primatul organelor genitale.
Se disting două faze în acest stadiu. Prima, precoce, se situează aproximativ între trei şi cinci ani; ea corespunde

fazei falice*, în cursul căreia copilul, renunţând la stadiile precedente (oral* şi sadic-anal*), se afirmă ca fiinţă sexuală. A doua fază este mai tardivă, ea instalându-se după perioada de latenţă*, în anii pubertăţii, şi corespunzând organizării definitive a sexualităţii, în forma sa adultă, proprie procreaţiei. Unii autori afirmă că numai această a doua fază merită numele de stadiu genital. Ei consideră că organizarea genitală infantilă (faza falică) nu este în realitate decât o organizare pregenitală, ca şi fazele orală şi sadic-anală, deoarece impulsiile parţiale nu se unifică şi nu se organizează definitiv decât în perioada pubertară.

STADIUL OGLINZII, perioadă a dezvoltării care se situează, după *J.* Lacan, între 6 şi 18 luni şi în cursul căreia copilul ar avea sentimentul unităţii sale corporale per-cepându-şi propria imagine în oglindă.

Până în luna a treia sau a patra, sugarul ignoră oglinda care i se pune în faţă. După

luna a şasea, oglinda începe să-l intereseze şi el pare să întrevadă raportul dintre aceasta şi reflectarea unei persoane. Către vârsta de un an el începe să înţeleagă că imaginea din oglindă este reflectarea propriului său corp şi nu un dublu independent de el însuşi. Cu toate acestea, numai către vârsta de doi ani este dobândită noţiunea de totalitate corporală (după R. Za/zo, copilul se recunoaşte în oglindă între luna a douăzeci şi şasea şi a treizecea). Această din urmă achiziţie este fundamentală, căci ea nu numai că reprezintă baza conştiinţei de sine, ci devine şi modelul tuturor obiectelor: lumea nu mai este fragmentată; ea nu mai apare ca un haos neorganizat, ci ca un univers ordonat, compus din obiecte care are fiecare forma sa proprie.

STADIU ORAL, prima fază de dezvoltare a sexualităţii infantile (circa primul an de viaţă), când plăcerea cea mai mare este procurată de supt, asociată cu încorporarea senzorială (vizuală, auditivă, cutanată) a imaginii materne.

Prezenţa mamei, sursă de saţietate şi de linişte, se asociază cu o intensă satisfacţie. Absenţa ei este frustrantâ. Sugarul, în această stare de tensiune, caută destinderea în sugerea degetelor.

STADIU SADIC-ANAL, în teoria psihanalitică, cel de al doilea stadiu al dezvoltării sexuale a copilului, cuprinzând anul al doilea şi al treilea de viaţă.

Satisfacţia puseului libidinal este condiţionată de evacuarea intestinală: mucoasa anală a devenit zona erogenă; copilul, la incitarea părinţilor, care arde de nerăbdare să-l vadă curat, manifestă interes faţă de

materiile sale fecale. Stăpânirea sfincte-relor îi dă o nouă putere, aceea de a-i satisface pe adulţi sau. dimpotrivă, de a-şi arăta ostilitatea faţă de ei. Achiziţia deprinderilor de igienă este primul cadou pe care copilul îl face mamei sale, dar el este mereu gata să şi-1 retragă în cazul în care se simte frustrat (la naşterea unui frăţior sau a unei surioare, de exemplu, el reîncepe să se scape pe el).

STARE DE ABSENŢĂ, distracţie atât de puternică încât individul nu mai este pe moment adaptat la împrejurări.

Supărarea si oboseala pot să ducă la o slăbire a stării de veghe în aşa măsură încât adaptarea la realitate să fie perturbată, în domeniul patologiei, se numeşte „absenţă" (sau *absenţă epileptică),* slăbirea sau suspendarea conştiinţei, care survine dintr-odată şi nu durează decât câteva clipe (de la 5 la 15 secunde). Subiectul îşi opreşte activitatea în curs, devine palid şi ca năucit, prezentând în acest timp uşoare mişcări ale pleoapelor şi globilor oculari. Absenţa epileptică simplă (este vorba de ceea ce francezii numesc *„petit mal",* spre deosebire de criza majoră de epilepsie - nota trad.j nu duce la pierderea tonusului şi nu lasă nici o amintire; scurtimea ei îi permite subiectului să-şi reia discursul sau activitatea din punctul în care acestea au fost întrerupte.

STARE HIPNAGOGICĂ, stare de semisomn.

în perioada de adormire care precedă somnul veritabil se pot produce unele fenomene, mai ales vizuale (uneori auditive, rareori olfactive, gustative sau senzitive). La adult, manifestările vizuale sunt

de cele mai multe ori simple: forme geometrice, puncte, stele strălucitoare, spirale etc., pe când la copil ele sunt adesea complexe, reprezentând fie peisaje, fie siluete umane sau animale, statice sau dinamice. Aceste viziuni hipnagogice, la care adultul rămâne indiferent, provoacă la copil o stare afectivă particulară, adesea neplăcută şi angoasantă. Fenomenele acestea se diferenţiază de vise în sensul că sunt produse stereotipe, de care individul rămâne străin şi care dispar o dată cu trecerea în somnul veritabil. Ele nu pot fi asimilate nici halucinaţiilor, deoarece sunt privite cu un ochi critic, nu antrenează adeziunea subiectului şi se alimentează din obiectele din mediu.

STARE LIMITĂ -* CAZ LIMITĂ

STATISTICĂ, metodă de studiere a ansamblurilor numerice şi a relaţiilor lor.

încă din cea mai îndepărtată Antichitate s-au cules şi s-au coordonat informaţii numerice din diferite domenii (recensământul persoanelor, evaluarea recoltelor...), dar până în secolul al XVI-lea acest studiu a rămas pur descriptiv (numărare). Matematiciaul elveţian J. Bernoulli (1654-1705) şi matematicianul francez P .S. de Laplace (1749-1827) au fost cei care au introdus calculul probabilităţilor în statistică, extrăgând legi şi previziuni bazate pe aproximativa

regularitate a unor fenomene. De atunci încoace câmpul de aplicaţie al acestei noi ştiinţe nu încetează să se extindă: fac apel la ea economiştii, sociologii, fizicienii, militarii (balistica), industriaşii (controlul fabricaţiei), agricultorii (relaţiile dintre recolte şi condiţiile meteorologice), psihologii. Ea constituie
unul din fundamentele cele mai solide ale psihologiei aplicate (teste", sondaje").
Demersul statistic cuprinde trei momente principale: colectarea şi prezentarea observaţiilor; reducerea şi analiza acestora, interpretarea, într-o primă fază, statis-ticianul despuiază metodic informaţiile culese, spre a extrage din ele rezultate numerice, pe care le grupează într-un tablou. Procedează după aceea la reducerea informaţiilor, substituind totalităţii datelor un mic număr de rezultate cifrice, extrase din ansamblul ordonat, pornind de la care se va exercita reflecţia sa (analiza rezultatelor, elaborarea unei ipoteze, verificarea), în final el îşi formulează concluzia (care ţine seama de marja de incertitudine calculată matematic), rămânând extrem de prudent în generalizările sale, deoarece ştie că, adesea, în faza iniţială a colectării informaţiilor se introduc erori care pot falsifica absolut toate calculele.
STATUT, situaţie a unei persoane într-un grup social.
Statutul condiţionează raporturile care se stabilesc între oameni: copilul are dreptul la protecţia adultului, bătrânul are dreptul la respect din partea tinerilor, femeia la curtoazie din partea bărbatului etc. Fiecare se aşteaptă la o anumită conduită a celorlalţi faţă de sine, potrivit poziţiei pe care o ocupă în grup, şi confor-mându-se rolului care se aşteaptă de la el.
Statutul defineşte de asemenea drepturile şi datoriile persoanei şi constituie un element al conştiinţei de sine. Majoritatea indivizilor îşi acceptă statutul şi îşi îndeplinesc cu uşurinţă rolul* care decurge din acesta. Alţii, refuzând să se lase închişi într-un cadru determinat, resping normele sociale, se revoltă, devin inadaptaţi sau

reformatori. Contrar la ceea ce ne putem imagina, spune J. Stoetzel, atitudinile revoluţionare nu sunt asociate în mod special unui statut economic aparte, „ci unei poziţii determinate a individului faţă de statutul său personal".
STÂNGĂCIE, stare a celui care are tendinţa de a se servi în mod spontan de mâna stângă.
Stângăcia nu este o infirmitate,ea corespunzând unei organizări nervoase simetrice aceleia a dreptaciului. Pe când la acesta există o dominanţă cerebrală stângă, la stângaci dominanţa aparţine emisferei cerebrale drepte (după cum este cunoscut, dată fiind încrucişarea fibrelor nervoase, o emisferă cerebrală comadă jumătatea opusă a corpului). Faptul acesta nu ar constitui nici o problemă dacă anturajul stângaciului nu ar interveni în mod abuziv, contrariindu-1 şi creând astfel o situaţie conflictuală generatoare de tulburări cum sunt dislexia, bâlbâială sau enurezia. în cazul unui copil suspect de stângăcie este recomandabil să ne abţinem de la orice intervenţie intempestivă şi să lăsăm să lucreze timpul, deoarece adesea nu este vorba decât de o întârziere a maturizării neuropsihice.
STEREOTAXIE •-•• TIGMOTAXIE.
STEREOTIP, idee preconcepută, neîntemeiată pe date precise, ci doar pe anecdote, care se impune membrilor unui grup.
Cunoştinţele noastre despre lucruri nu se bazează adesea decât pe „se spune": vorbim de calmul britanicului, de curajul germanului, de vigoarea turcului, fără a fi verificat vreodată valoarea acestor clişee.

Toate stereotipurile propagate de *mass media* sunt false, spune sociologul R.T. La Piere. Variabile cu starea relaţiilor dintre grupuri, ele devin inamicale o dată cu creşterea tensiunii (R. Aron) şi constituie un obstacol în calea comunicării, influenţând chiar şi percepţiile. → GÂNDIRE
SCHEMATICĂ.
STERILITATE, lipsă de fecunditate.
în general, după câţiva ani de viaţă conjugală, absenţa progeniturii îi nelinişteşte pe soţi. La femeie dorinţa de a avea copii poate fi atât de puternică încât să determine uneori manifestări psihosomatice' semnificative cum este amenoreea (suprimarea menstruaţie i) sau chiar graviditatea nervoasă, care se traduce prin apariţia tuturor semnelor proprii acestei stări. Când orice speranţă de a da naştere unui copil este pierdută, femeia se deprimă; ea poate prezenta tulburări nevrotice şi, în cazuri extreme, caută să se sinucidă. Din fericire, datorită progreselor ginecologiei şi geneticii (inseminare artificială, donare de ovul, transfer de embrion...), cazurile de sterilitate iremediabilă devin mai rare.
STERILIZARE, intervenţie chirur gicală practicată la bărbat sau la femeie, pentru a-i face sterili.
încă din Antichitate găsim apărători ai sterilizării subiecţilor purtători de tare care pot fi transmise descendeţilor. Actualmente sterilizarea se practică în mai multe state din America, în ţările scandinave şi în Elveţia; în Germania, regimul nazist o făcuse obligatorie în anumite cazuri (arieraţi mintali etc.). în Franţa acest procedeu este mai ales combătut: adversarii săi îl găsesc inutil şi văd în el mai ales o

gravă lezare a respectului persoanei. Se întâmplă ca sterilizarea să fie cerută de taţi şi mame din familiile numeroase, care nu mai vor alţi copii, dar regretele sunt frec vente. Se constată destul de des o dereglare a dispoziţiei (depresie,

iritabilitate, instabilitate emoţională), apariţia sentimentului de inferioritate şi chiar de culpabilitate şi uneori chiar tulburări de comportament mai severe. → EUGENIE.

STIMUL, fenomen susceptibil de a provoca o reacţie, o conduită specifică unui organism.

Prin extensie, se numeşte stimul orice situaţie (aplicarea testelor, de exemplu) care determină un comportament observabil.

STOCASTIC, adjectiv care desemnează un eveniment ce depinde de hazard.

STOETZEL (Jean-Antoine), **psiholog francez (Saint Die, Vosges, 1910 - Paris. 1987).**

Fost elev al Şcolii Normale Superioare, agregat de filosofic, obţine titlul de doctor în litere (1943) pentru a sa *Teorie a opiniilor* şi pentru al său *Studiu experimental al opiniilor.* După ce a ocupat catedra de ştiinţe sociale a Facultăţii de Litere din Bordeaux (1945), este numit profesor de psihologie socială la Sorbona (1955-1978). Este fondatorul Institutului francez de opinie publică (I.F.O.P.) şi al „Revistei franceze de sociologie", pe care le-a condus până în 1984. îi datorăm mai multe lucrări, între care: *Tineret fără crizantemă şi sabie (1*954); *Psihologia socială (*1963); *Valorile prezentului: o anchetă europeană* (1983).

STRES, cuvânt englez utilizat pentru prima dată de H. Selye, în 1936, pentru a desemna starea în care se găseşte un organism ameninţat de dezechilibru sub acţiunea unor agenţi sau condiţii care pun în pericol mecanismele sale homeo-statice.

Orice factor susceptibil de a distruge acest echilibru, fie el factor de origine fizică (traumatism, frig...), chimică (otravă), infec-ţioasă sau psihologică (emoţie), este numit „agent stresant". Termenul *strex* desemnează atât agentul agresor cât şi reacţia corpului la acesta. După Selye", acest răspuns, nespecific, este legat de mecanismele neuroendocrine (diencefalohipofiziare).

Numeroase observaţii ştiinţifice au arătat că şocurile afective, cum ar fi pierderea soţului, provoacă alterarea, ba chiar prăbuşirea mecanismelor de apărare ale organismului împotriva bolilor şi,în consecinţă, creşterea riscului de a contracta afecţiuni grave, inclusiv cancerul.

STRIGĂT PRIMAL, formă de tratament concepută de Arthur Janov (1967), bazată pe reviviscenţa unor suferinţe din trecut.

Această psihoterapie se împarte în două perioade, în cursul primei perioade, care durează trei săptămâni, pacientul este izolat şi lăsat pradă propriilor sale fantasme. Singurele sale contacte cu semenul sunt acelea cu terapeutul. Acesta îl invită să-şi rememoreze trecutul, fără a-si controla sentimentele. Copleşit de emoţii, el strigă, plânge, îşi cheamă părinţii, în cursul celei de a doua perioade, care se întinde pe intervalul a mai multe luni, subiectul este integrat într-un grup în care se desfăşoară şedinţe comparabile. Retrăind evenimente

dureroase, cum ar fi teama de a fi plasat în pensiune, subiectul se eliberează de tensiunile sale. „Strigătul primai" este mai mult decât o abreacţie sau decât un catharsis, deoarece se poate asocia chiar şi cu manifestări somatice ca, de exemplu, apariţia de echimoze în locurile unde subiectul primise lovituri pe când era copil. Concepţiile lui Janov se înscriu în curentul american al psihologiei umaniste.

STRUCTURĂ, mod în care părţile unui tot se ordonează între ele.

în acest sens. vorbim atât de structura unui edificiu sau a organismului (K. Goldstein) cât şi de structura unui grup social sau a comportamentului (M. Mcrleau-Ponty). Structura este aceea care îi dă ansamblului unitatea sa şi părţilor valoarea lor, este ceea ce sesizăm imediat ca pe un tot nedecompozabil.estc ceea ce ne permite sa recunoaştem o melodie când ea este transpusă într-un alt ton.

Element stabil al unui ansamblu organizat, structura este recognoscibilă în pofida transformărilor suferite de respectivul ansamblu. Structura este „forma" nativă a organizării elementelor care o compun (elemente care nu semnifică nimic prin ele însele, neavând sens decât prin participarea lor la ansamblu). Dacă sunt asociate două corpuri, ia naştere ceva nou, ale cărui calităţi sunt diferite de calităţile părţilor (legarea a două gaze diferite, hidrogenul şi oxigenul, de exemplu, dă apa). Lucrul acesta este adevărat în toate domeniile organizării. Invers, modificarea unui element al întregului transformă structura globală. Alterarea unei singure note într-o compoziţie muzicală este de ajuns ca să transforme melodia. Fiinţa vie este şi ea un

întreg unificat; corpul şi spiritul sunt indisolubil legate şi interdependente; ceea ce i se întâmplă unuia afectează întregul: frica ne face să tremurăm; emoţiile repetate duc uneori la leziuni organice etc. Este meritul *Gcstaltpsychologie'* de a fi demonstrat relativitatea esenţială părţi-întreg.

STUDIU DE CAZ, observare aprofundată a unor subiecţi particulari care continuă, uneori, ani întregi, în cursul căreia se culeg toate datele posibile cu privire la una şi aceeaşi persoană: informaţii asupra mediului său de viaţă, asupra accidentelor de sănătate; documente personale: producţii artistice (desene, picturi...), jurnale intime etc. Cu grupurile se procedează în mod analog. Din ansamblul elementelor recoltate se extrag preţioase informaţii asupra subiecţilor înşişi, dar şi ipoteze, dacă nu legi de ordin general.

S. Freud, A. Binet, J. Piaget şi-au elaborat teoriile pornind de la câteva studii de
dele cantitative, dar acumularea de fapte si tratamentul statistic nu dau decât o viziune matematică, abstractă a realităţii. Studiile de caz sunt acelea care permit formularea unor judecăţi decisive.

STUPEFIANT, iniţial substanţă a cărei administrare generează o stare de toropeală, de inhibare a centrilor nervoşi. Mai târziu, drog natural sau sintetic care are efecte psihotrope'.

Stupefiantele cele mai cunoscute sunt heroina, cannabis, morfina, *LS* .D. în Franţa,
acestea sunt înscrise în tabloul B al substanţelor otrăvitoare. Stupefiantele sunt obiectul unor convenţii internaţionale.

SUBCEPŢIE, reacţie a organismului la o excitaţie „percepută" inconştient.

Studii experimentale privind comunicarea şi mijloacele de comunicare au
pragul perceptiv sunt totuşi susceptibili de a provoca un răspuns din partea organismului receptor (reacţia electrodermală, de exemplu); într-un astfel de caz vorbim de *subccpţic* sau de „percepţie subliminală".
Este probabil că în comunicarea umană acest proces perceptiv infraconşticnt joacă un rol foarte important. Relaţia mtersubicc-tivă, de exemplu, pe care se întemeiază identificarea cu semenul, ar avea o ba/ă intercorporală şi esteziologică (M. Merleau-Ponty). Unii psihologi, care s-au ocupat de relaţiile mamă-copil (îndeosebi R. Spitz), cred că femeia care îşi alăptează pruncul stabileşte o comunicare privilegiată cu acesta, bazată pe semnale care nouă ne scapă, dar la care ea reacţionează imediat în mod inconştient. Subcepţia, fiind susceptibilă de considerabile aplicaţii practice, îi interesează în special pe psiho-sociologi (publicitate'), pe oamenii politici şi pe militari (propagandă*).

SUBCONŞTIENT, conştiinţă obscura.

Pentru unii acest termen desemnează ceea ce este latent însă disponibil (cunoştinţele şi amintirile, de exemplu), iar pentru alţii ceea ce este definitiv inconştient şi de care nu se poate dispune. Psihanaliştii cred că subconştientul, format din elemente uitate care tind să revină în conştiinţă, continuă să acţioneze asupra
conduitei; este o activitate mentală de care nu suntem cu totul conştienţi. Termenul subconştient nu este totuşi un sinonim al termenului inconştient*, ale cărui elemente sunt refulate şi indisponibile. -* REFULARE.

SUBIECTIV, care aparţine subiectului gânditor şi care nu poate fi trăit decât de el.

Halucinaţiile sunt pur subiective, dar timpul este o noţiune atât obiectivă (măsurabilă) cât şi subiectivă (variabilă de la individ Ia individ şi în raport cu situaţiile trăite). Psihologia este ştiinţa care încearcă să lege punctul de vedere obiectiv cu cel subiectiv. -→ PERCEPŢIE.

SUBLIMARE, derivare a unei energii instinctuale către un scop social elevat.

Acest termen a fost introdus în psihanaliză de către S. Freud pentru a desemna mecanismul de apărare* al Eului prin care unele impulsii inconştiente, detaşate de obiectele lor iniţiale, sunt integrate personalităţii, fiind investite în echivalenţi care au o valoare socială pozitivă. Spiritul de competiţie şi unele vocaţii militare se explică prin sublimarea agresivităţii, iar altruismul prin sublimarea energiei instinctului sexual. Ca să reluăm o imagine cunoscută, putem spune că sublimarea este comparabilă cu acţiunea omului care transformă o cădere de apă devastatoare într-o sursă de „cărbune alb" producătoare de electricitate. Sublimarea joacă un rol extrem de important în adaptarea individului la mediul său, permiţându-i o ajustare socială care nu dăunează dezvoltării personale.

SUBSTITUŢIE, înlocuire a unui obiect prin altul sau a unei activităţi prin alta, analoagă.

într-o perioadă de penurie este fapt curent consumarea unui produs de substituţie *(Ernatz)m* locul celui care lipseşte: boabe de năut prăjite ca succedaneu al cafelei, iarbă uscată în loc de tutun etc. Substituţia dă o iluzie a satisfacerii trebuinţei, fără a o potoli. Masturbarea, de exemplu, nu este decât un biet paliativ pentru adultul care nu poate avea raporturi sexuale normale. ~» DEPLASARE.

SUCCES, rezultat fericit al unei întreprinderi.

Orice succes este o încurajare şi se constată, la copiii inadaptaţi aflaţi în curs de reeducare, că faptul de a reuşi să facă ceva util determină abandonarea atitudinilor negative. Revine educatorului să dozeze dificultăţile sarcinilor de adus la îndeplinire, în aşa fel încât acestea să poată fi abordate de elevi fără teamă şi cu şanse de reuşită. Succesul este o trebuinţă morală: el este semnul valorii personale a unui individ.

SUFERINŢĂ - > DURERE.

SUGAR, copil hrănit la sân.

Noul-născut este inserat în mediu încă din momentul venirii sale pe lume, reacţionând la stimulii pe care îi primeşte. După T. Engen şi L. P. Lipsitt, noii-născuţi adormiţi, în vârstă de 50 de ore în medie, răspund la mirosuri distincte prin modificări ale ritmului respirator şi cardiac, precum şi prin mişcări ale membrelor. Sugarul de 15 zile răspunde activ la solicitările mamei sale care îl cheamă sau îi

întinde braţele, dar nu reacţionează la chemarea sau la gesturile similare ale altei femei (A. Thomas).
Foarte de timpuriu copilul îşi imită mama sau imită persoana care îi suscită atenţia. Dacă ţinem sub observaţie un

copil care suge, vedem că el nu pierde din ochi faţa mamei sale. într-adevăr, a suge înseamnă mai mult decât a se alimenta, înseamnă încorporarea, o dată cu hrana, şi a altor senzaţii (tactile, vizuale, auditive, olfactive) care îi sunt asociate.
Sugarii pe care nu-i mângâi, cărora nu le vorbeşti şi cu care nu te joci, nu se dezvoltă normal: ei sunt adesea inerţi, atoni, nu manifestă nici un interes pentru lumea care îi înconjoară şi prezintă întotdeauna o mare întârziere în însuşirea limbajului.
SUGEREA DEGETELOR. Această activitate automatică a copilului este banală. Ea prelungeşte la sugar plăcerea suptului, îi serveşte la amăgirea foamei si ca o consolare în absenţa mamei. Are, aşadar, valoarea de substitut pentru o funcţie autocratică. Măsurile coercitive folosite de părinţi pentru a face să înceteze această practică socotită abuzivă, dacă nu anormală începând cu o anumită vârstă, variabilă în funcţie de gradul de indulgenţă al fiecăruia, sunt zadarnice şi nefaste. Pe un copil nu-1 poţi împiedica să-şi sugă policele nici certându-1 şi nici amenin-ţându-1. Foarte adesea, dimpotrivă, aceste interdicţii nu fac decât să transforme indispoziţia interioară a subiectului într-o culpabilitate anxioasă. Cu toate acestea, când sugerea degetelor se prelungeşte în copilăria a treia (7-12 ani), ea poate deveni simptomatică pentru o tulburare afectivă şi necesită recurgerea la un specialist.
→ **AUTOEROTISM.**
SURÂS
SUGESTIBILITATE, aptitudine de a primi sugestii, adică de a reacţiona la un semnal (obiect sau ordin) în mod maşinal, fără participarea activă a voinţei.
Subiectul suferă pasiv influenţa unei idei străine, acceptată fără control, ca şi cum momentan personalitatea sa ar păli în faţa aceleia a semenului. Este de ajuns ca o vedetă de cinema să recomande un nou produs pentru ca vânzarea acestuia să înregistreze creşteri vizibile: consumatorii suferă sugestia prestigiului actriţei.
Acceptarea pasivă a unor idei conduce chiar şi la halucinaţie: un experimentator spune unui grup de copii că va lansa o minge în aer, ceea ce este suficient pentm ca jumătate dintre ei să-1 şi vadă aruncând acea minge. Fenomene ca apariţia unor stigmate sau vindecarea datorată înghiţirii unor placebo* ţin de acelaşi proces psihologic.
Toţi indivizii sunt sugestionabili, dar copiii, naivii şi debilii mintali sunt cei mai sugestionabili. Imaturitatea afectivă,emotivitatea, deficienţa intelectuală favorizează sugestibilitatea. Această dispoziţie particulară, caracteristică unor bolnavi cu tulburări nevrotice şi psihosomatice, este exploatată în psihoterapie, dar rezultatele obţinute prin sugestie, în cazul isteriei îndeosebi, nu sunt niciodată durabile. → HIPNOZĂ; SUGESTOPEDIE.
SUGESTOPEDIE, metodă pedagogică elaborată în anii 1960 de medicul bulgar G. Lozanov, care utilizează destinderea fiziologică şi sugestia spre a favoriza achiziţionarea de cunoştinţe.
Centre de cercetare pe tema suges-topediei s-au deschis în mai multe ţări
din Est (Bulgaria, Ungaria, Rusia), din America (Statele Unite, Canada, Chile), şi în Europa Occidentală.
SUPRAEU, ansamblu de interdicţii morale introiectate.
Această formaţie inconştientă ar fi, după S. Freud, consecutivă identificării copilului cu părinţii idealizaţi sau cu sub-stitutele acestora. Supraeul ar exercita o funcţie de autoritate şi de cenzură morală, obligând Eul' să lupte împotriva anumitor impulsii instinctuale, sub ameninţarea apariţiei unor sentimente dureroase, în principal sentimentul de culpabilitate.
La acest proces se adaugă toate consemnele educative şi religia. Supraeul, ca „instanţă" morală, exercită asupra individului o constrângere adesea mai puternică decât a înseşi persoanelor învestite cu autoritate. Iată un exemplu: unui copil în vârstă de mai puţin de doi ani i s-a interzis să iasă, pe timp de iarnă, dintr-o cameră bine încălzită, de teama să nu răcească. Copilul, ispitit să iasă afară, se apropia de uşă, dar nu o trecea. Deodată a băgat de seamă că părinţii săi, pe care îi credea plecaţi, erau de faţă şi îl priveau. Numai atunci a fost el capabil să nu le dea ascultare. (A. Berge, 1961.)
SURÂS, expresie îmbietoare a feţei, semn de plăcere, de simpatie, de afecţiune.
Reflex senzoriomotor în primul rând, surâsul se asociază rapid cu satisfacerea tensiunilor şi cu imaginea maternă şi devine în scurt timp (în luna a doua de viaţă) un răspuns la această prezenţă umană generatoare de confort corporal. El este semnul recunoaşterii unei situaţii şi al anticipării unei plăceri înainte de a fi

un semn de sociabilitate. La început copilul nu-i surâde mamei, ci formei umane care se apleacă asupră-i (R. Spitz), acelei imagini globale purtătoare de conţinut afectiv şi social. Numai către vârsta de 5-6 luni surâsul devine electiv, fiind rezervat în principal membrilor anturajului.
SURDITATE, slăbire sau pierdere mai mult sau mai puţin totală a auzului.
în raport cu proporţia handicapului, distingem: deficienţe auditive uşoare (pierderi de mai puţin de 40 dB), care afectează 2 1(X) (XX) de persoane în Franţa (D.A.S.S., 1985); surdităţi medii (pierderi între 40 şi 70 dB), de care suferă l 250 000 de persoane; deficienţe severe (pierderi între 70 şi 90 dB), de care suferă 340 (XX) de persoane; surdităţi profunde, care lovesc doar circa 115 000 de persoane, private total sau aproape total de simţul auzului. Un

copil din circa 2 500 este atins de surditate profundă încă de la naştere sau puţin după aceea. Cu toate acestea, în pofida prezenţei a numeroşi surzi, semisurzi sau hipoacuziei*, în rândul populaţiei, părinţii cu greu admit că pruncul lor ar putea fi un deficient auditiv. Această prejudecată stă la originea unor grave desconsideraţii şi a unor erori de diagnostic. Nu rareori, într-adevăr, un copil surd este considerat a fi un întârziat mental sau un afazic (întrucât nu vorbeşte), ori este luat drept unul cu tulburări de caracter* (pentru că nu răspunde când i se vorbeşte sau face altceva decât i s-a cerut să facă).
Copiii surzi au nevoie de un învăţământ special*. Pentru ei au fost create instituţii şi clase speciale, unde cadrele didactice dispun de echipamente pedagogice adec-
vate, în 1987, potrivit datelor statistice ale Ministerului Educaţiei Naţionale, din Franţa, au fost şcolarizaţi în aceste stabilimente 6 759 copii surzi.

SURDOMUTISM, stare a celui care este surd şi mut.
în această situaţie, absenţa limbajului este consecinţa directă a privaţiunii, congenitale sau precoce, de auz. Copilul surd nu se distinge de copilul normal, pentru că şi unul şi altul gânguresc începând din luna a treia sau a patra. Numai către luna a noua se manifestă o deosebire: pe când unul se pregăteşte activ să vorbească, repetând sunetele vocilor auzite, celălalt devine din ce în ce mai tăcut. Cu toate acestea, numai târziu, când retardarea însuşirii limbajului este patentă, părinţii îşi pun făţiş problema bunei funcţionări a auzului copilului lor. Din nefericire această luare la cunoştinţă este tardivă. Depistarea surdităţii trebuie să fie cât mai precoce cu putinţă, deoarece limba maternă se învaţă încă de la naştere.

SURMENAJ, oboseală excesivă.
Munca musculară sau intelectuală intensă şi prelungită provoacă o oboseală pe care somnul nu izbuteşte întotdeauna să o repare total. Oboseala reziduală acumulându-se, rezultă o stare de epuizare caracterizată de pierderea dinamismului, astenie*, anxietate şi, uneori, confuzie mentală*. Surmenajul şcolar sau profesional poate fi responsabil de accese delirante şi chiar de conduite antisociale, în consecinţă, trebuie temperată ardoarea şcolarilor prea studioşi, mai ales în preajma examenelor, veghindu-se la repartizarea armonioasă a perioadelor de odihnă în munca lor.
SZONDI

SZONDI (Leopold), **psihiatru elveţian de origine maghiară (Jnyitra, azi Nitra, Slovacia, 1893 - Kusnacht, Elveţia, 1986).**
Este cunoscut mai ales pentru testul său proiectiv şi pentru a sa teorie a destinului. *Testul de diagnosticare a impulsiilor* sau *Geno-test,* cuprinde şase serii de câte opt portrete de psihopaţi sau de indivizi „devianţi" (homosexuali, ucigaşi etc.). Subiectul trebuie să aleagă, din fiecare serie, două personaje simpatice şi două antipatice. Cele douăzeci şi patru de alegeri sunt reprezentate sub forma unui
„profil impulsionai". Ideea de bază este că alegerile afective nu se fac la întâmplare, ci că rezultă dintr-o certă rezonanţă produsă de obiect (fotografii) asupra subiectului. Teoria destinului sau teoria „anancologică", care aruncă o punte între genetică şi psihanaliză, a fost mult criticată, dar are şi mulţi apărători la Universitatea din Louvain, la Ziirich şi la Paris. Dintre lucrările lui Szondi, cităm: *Diagnostic experimental al impulsiilor* (1952); *Introducere în analiza destinului* (1971); *Libertate şi constrângere w destinul indivizilor (\915).*

ŞARJĂ DE MUNCĂ, cheltuială energetică pe care trebuie să o facă un muncitor spre a îndeplini o sarcină.
Măsurarea *şarjei fi/.ice* a unei munci este, din punct de vedere teoretic, relativ simplă. Ea se bazează în principal pe criterii fizice, cum sunt consumul de oxigen respirat, şi indici fiziologici de felul frecvenţei cardiace şi temperaturii corpului. *Şarja mentală* este mai dificil de evaluat, doarece ea poate varia de la o persoană la alta şi, pentru unul şi acelaşi operator, de la un moment la altul. Ea este, de asemenea, în funcţie de personalitatea muncitorului, de interesul manifestat de acesta pentru muncă. Asupra şarjei de muncă acţionează însă şi alţi factori, cum sunt ambianţa şi relaţiile interpersonale din atelier. → SOCIOGRAMĂ.

ŞCOALĂ, instituţie care distribuie un învăţământ colectiv.
Intrarea în scoală îi pune copilului mic probleme uneori dramatice, a căror existenţă, în general, părinţii nici n-o bănuiesc. Pentru noul şcolar este vorba să se integreze într-un mediu diferit de acela care îi
este familiar, generat de legi şi de o disciplină cu care nu este obişnuit, mediu în care are de îndeplinit noi roluri. Paralel cu dobândirea de unelte ale culturii (citit, scris, calcul) şi de mijloace logice ale gândirii, şcoala îi oferă copilului mijlocul de a se socializa stabilind legături de camaraderie şi eliberându-se treptat de anumite ataşări familiale, în mod tradiţional, şcoala nu urmăreşte doar să-i transmită cultura", ci mai ales să-1 integreze pe copil în colectivitate, făcându-1 să împărtăşească normele şi valorile admise. O altă ambiţie a sa este să compenseze deficienţele culturale ale mediului familial şi să le dea tuturor elevilor aceleaşi şanse de reuşită socială. Dar P. Bourdieu şi J.C. Passeron *(Moştenitorii,* apoi *Reproducţia,* 1970) au demonstrat că determinismele sociale sunt imuabile şi că şcoala nu poate decât să reproducă inegalităţile sociale. De ani şi ani, în Franţa, şcoala este în criză. Multe cadre didactice par dezabuzate, ezită în alegerea metodelor pedagogice şi nu ştiu cum să facă faţă haosului în

care se zbat elevii şi cerinţelor contradictorii ale familiilor şi administraţiei.

ŞOMAJ

ŞCOALĂ ACTIVĂ, mişcare peda-gogică bazată pe principiile unei educaţii funcţionale* care să respecte interesele şi trebuinţele copilului.

Contrar şcolii tradiţionale, care favorizează metodele receptive şi învăţarea dogmatică, memorizarea unor cunoştinţe luate din cărţi şi pasivitatea, şcoala activă urmăreşte descătuşarea spiritelor, autonomia şi independenţa elevilor. Este şcoala participării, a inţiativei, a creativităţii" şi a simţului critic. Copilul învaţă aici să-şi exercite spiritul său de observaţie şi să pună în joc legile experimentării nu numai pe montaje artificiale, ci pe fapte de viaţă reală, care îl privesc în mod direct. Şcoala activă utilizează un bogat material pedagogic, cel mai adesea fabricat de elevii înşişi; ea organizează studii în jurul centrelor de interes şi cunoaşterea mediului (geografie fizică şi umană, faună, floră, istorie locală...); ea îi reuneşte pe şcolari în mici comunităţi care se autoadministrează şi foloseşte tehnici ingenioase, cum sunt munca liberă în grup şi studiul individual cu ajutorul fişelor.

Şcoala activă corespunde cu siguranţă modului de educaţie care convine cel mai bine copiilor, dar ea se izbeşte de obstacole care nu pot fi ignorate. Suma de cunoştinţe instrumentale pe care şcolarul trebuie să le achiziţioneze este foarte mare şi timpul de care dispune este limitat. Clasele sunt supraîncărcate şi cadrele didactice sunt în număr insuficient. Pentru ca metodele active să se poată răspândi, ar trebui să înceapă prin remedierea acestei stări de fapt. →• CtAPAREDE (EoouARD); PETRESCU (IOAN C.).

ŞOC, traumatism care duce la o perturbare în organism.

Şocul emoţional sau „şocul afectiv" rezultă din apariţia brutală şi neaşteptată a unui element nou în viaţa unui individ, care modifică vizibil existenţa sa şi la care el nu reuşeşte momentan să se adapteze. Cel mai adesea este vorba de o frustrare; pierderea unei fiinţe iubite, o ruptură pe plan erotic... Dar şi o surpriză plăcută poate duce la aceleaşi perturbaţii, în acest caz se produc în organism modificări umorale şi neurovegetative comparabile cu acelea produse de un şoc biologic, în tratarea maladiilor mentale încă mai sunt uneori folosite *şocurile terapeutice,* cu toate că eficacitatea lor este discutabilă. Scopul acestora este să provoace o perturbare bruscă a echilibrului interior, umoral şi vegetativ al bolnavilor. → ELECTROŞOC; STRES.

ŞOMAJ, lipsă de lucru.

Consecinţele psihologice şi chiar somatice ale şomajului sunt adesea dramatice. Asistăm, în general, la instalarea progresivă a unei stări depresive: individul se simte tot mai devalorizat pe măsură ce trec zilele în care el nu are de lucru; pentru a obţine un nou post, el îşi diminuează neîncetat pretenţiile. Faţă de ai săi el se simte mai mult sau mai puţin vinovat. Şomajul prelungit, înstrăinându-i pe individ de comunitatea umană, constituie o gravă ameninţare pentru sănătatea sa mentală; şomajul are repercusiuni şi asupra copiilor, mulţi dintre ei trăind sentimente de anxietate, ceea ce nu se poate să nu afecteze munca lor şcolară. → FRUSTRARE.

ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ

ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ (Florian), **psiholog român (Curtea de Argeş, 1881-Cluj. 1958).**

Profesor de psihologie, fondator al Institutului de psihologie experimentală, comparată şi aplicată al Universităţii din Cluj, a fost promotorul unor importante cercetări de psihologie a muncii, a deficienţilor, selecţiei copiilor dotaţi etc., iniţiind opera de revizuire şi adaptare a testelor la cerinţele societăţii româneşti, în lucrarea sa deschizătoare de drum nou la noi în ţară, *Selecţionarea capacităţilor şi orientarea profesională* (1929), apelând la arsenalul psihotehnicii, propune elaborarea de monografii profesionale în concordanţă cu aptitudinile candidaţilor. A mai scris, între altele: *Constituţie biopsihică şi criminalitate* (1938); *Măsurarea inteligenţei* (1940).

TABU, caracter interzis şi sacru al unui obiect.

în toate religiile, profanul nu are dreptul să atingă anumite „obiecte" (persoane sau lucruri), în societăţile totemice este respectat animalul sau vegetala (arbore etc.) care serveşte de emblemă grupului, deoarece este tabu, adică are un caracter atât sacru cât şi satanic. Prohibirea incestului corespunde unui tabu a cărui origine rămâne misterioasă. Tabuurile şi preceptele aferente constituie un cod moral care întăreşte coeziunea grupului şi asigură perenitatea unei ordini sociale elaborată lent de-a lungul vremurilor. Orice lezare adusă uneia din aceste entităţi culturale riscă să distrugă subtilul sistem de relaţii sociale şi să lase poporul dezorientat, lipsit de identitatea sa.

TACTISM. Sinonim al tăriei*.

TAHISTOSCOP, aparat de laborator, frecvent utilizat în psihologia
pentru foarte scurt timp. un mate-
rial vizual dat, în general plasat în centrul unui fond alb.

Tahistoscopul permite să ne pună în evidenţă unele varietăţi de agnozie* vizuală (imposibilitatea de a numi figurile geometrice percepute), ca şi aprecierea pregnanţei* unor forme: o circumferinţă „spartă" (formă imperfectă) este văzută ca un cerc complet (formă perfectă).

TALENT, aptitudine naturală sau dobâdită de a face un lucru.

Talentul depinde de capacităţile individuale, de motivaţiile subiectului si de mediul social; el este expresia interacţiunii acestor condiţii. Se cere ca talentele să fie detectate, formate şi stimulate.

TANDREŢE, sentiment profund de afecţiune.

Tandreţea este iniţial o impulsie sexuală cu finalitatea inhibată, împiedicată să se realizeze plenar, aceasta îşi găseşte satisfacţia în relaţii afectuoase sau de prietenie. Pentru S. Freud tandreţea nu face nimic altceva decât să reproducă prima modalitate a relaţiei de dragoste a copilului cu

311

T.A.T.

persoana care îl îngrijeşte şi îl hrăneşte, în caracterologie*, tandreţea (T) este unul din factorii de tendinţă puşi în evidenţă de G. Berger"; ea se defineşte prin capacitatea de empatie", anume capacitatea de a te transpune în persoana semenului, de a-i împărtăşi bucuriile şi necazurile.

T.A.T. → THEMATIC APPERCEPTION TEST.

TATUAJ, desen de neşters făcut pe piele.

în afara unor triburi fetişiste (africane, polineziene), tatuajul se observă frecvent în unele colectivităţi (marină) sau medii (închisoare). El arc aproape întotdeauna un caracter magic, satisfăcând adesea o tendinţă narcisică naivă (afirmare virilă), dar putând să corespundă şi unei trebuinţe de afiliere (apartenenţa la o castă, la o societate secretă), după cum poate avea şi semnificaţia unei revolte sau a unei sfidări disperate. O dată cu înaintarea în vârstă adesea se exprimă regrete şi mulţi subiecţi cer să le fie îndepărtat tatuajul prin abra-zarea pielii.

TAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie proprie animalelor, programată genetic, provocată de un stimul exterior şi controlată de sistemul nervos.

Reacţia taxică este pozitivă în cazul în care îl apropie pe animal de sursa stimulului şi negativă în cazul în care îl îndepărtează. Potrivit cu natura stimulului, vom vorbi de *fototaxie"* (în cazul luminii), de *geotaxie'* (greutate), *anemotaxie* (curent de aer), *reotaxie'* (curent de apă), *galva-notaxie'* (curent electric), *chimiotaxie'* etc.

312

TAYLOR (Frederick Winslow), inginer şi economist american (Ger-mantown, Pennsilvania, 1856 -Filadelfla, 1915). După ce a început ca muncitor necalificat la societatea Midvale Steel, devine inginer si pune la punct o metodă de organizare raţională a muncii", care îi va purta numele. Aceasta constă în crono-metrarea tuturor fa/.elor unei munci efectuate de un muncitor ales în prealabil, în eliminarea gesturilor inutile, determinarea timpilor optimi şi impunerea la toţi muncitorii a normelor astfel stabilite. Taylor voia să sporească bunăstarea muncitorilor prin creşterea randamentului lor si prin diminuarea oboselii. Dar sistemul său nu a făcut decât să intensifice productivitatea, în detrimentul sănătăţii fizice si mentale a muncitorilor. Taylorismul, neţi-nând scama îndeajuns de diferenţele individuale şi nici de factorul psihologic, a fost puternic criticat; el este progresiv abandonat, în favoarea unui nou sistem, *Per-nonncl Management,* influenţat de psihologia dinamică a lui K. Lewin, mai eficient întrucât îi redă muncitorului dimensiunile sale umane. Dintre scrierile lui Taylor se pot citi *Principii de organizare ştiinţifică* a *uzinelor* (191 l) şi *Direcţia atelierelor* (1930).

TEATROTERAPIE, joc dramatic spontan, utilizat in scop terapeutic, cu copii sau cu adulţi care prezintă tulburări de caracter.

Exprimarea liberă a conflictelor favorizează abreacţia* sentimentelor refulate, permite realizarea parţială (pe planul fanteziei) a persoanei conform dorinţelor şi conduce la modificarea comportamentului

TENDINŢA

în sensul unei mai bune adaptări la reali ţaţe. → PsiHODRAMĂ.

ipoteza că am avea de-a face < dintr-un trecut îndepărtat.

TELEPATIE, comunicare extra-senzorială, directă şi la distanţă, a gândurilor unui individ către un alt individ.

Realitatea acestui fenomen straniu rămâne discutabilă, în 1882, eminenţi savanţi din Cambridge, grupaţi într-o Society of Psychical Research, i-au consacrat numeroase studii, dar întreaga lor cercetare a fost nimicită de T.H.HuxIey şi H. von Helmholtz. Cu toate acestea, multiple mărturii continuă să aflueze. S. Freud, în ale sale *Neue Folgc (.Ier VorleMingen zur Einfiihrung in die Psychoanalise* (1932/1933), relatea/ă cazul unui bărbat care visează că soţia sa naşte gemeni, în aceeaşi noapte, chiar în momentul în care el visa, fiica sa a adus pe lume doi gemeni. Este vorba de simple coincidenţe sau de transmiterea de gânduri?

C. Richet a inaugurat studiul telepatiei, dar J.B. Rhine (1895-1980) este acela care a demonstrat experimental că nu poate fi vorba de hazard. Aceaşi demonstraţie a fost făcută de M. Ullman şi S. Krippner (1973) în privinţa viselor telepatice. Dacă se admite realitatea acestui fenomen, el rămâne de explicat. W. Stekel (1868-1940) a remarcat că fenomenele telepatiei se aplică îndeosebi la sentimente care au o puternică încărcătură afectivă (iubire, gelozie, ură...). Cât despre Freud, el a dedus din câteva observaţii că „transmiterea gândirii" trebuie să se facă pe un plan inconştient, ascultând de aceleaşi legi (condensare', simbolizare...) ca orice material care aparţine acestui domeniu. El

avansează şi

TEMPERAMENT, ansamblu de elemente biologice care, împreună cu factorii psihologici, constituie personalitatea*.

Morfologia unui individ şi starea sa fiziologică reprezintă aspectul static şi, respectiv, dinamic al temperamentului. Dintre factorii biologici trebuie să-i mai distingem pe cei ereditari de cei care sunt dobândiţi. Când vorbim de temperament îi avem în vedere îndeosebi pe cei dintâi. Noţiunile de temperament şi de caracter sunt uneori confundate. Temperamentul nu este expresia unui tip constituţional, ci fondul biotipologic de la care se porneşte în elaborarea caracterului".

TENDINŢĂ, forţă endogenă care orientează un organism către un anumit scop*.

Evaluarea forţei tendinţelor este posibilă prin măsurarea activităţii unui subiect în unele situaţii determinate. Pentru a aprecia intensitatea foamei la un şobolan, de exemplu, se va plasa animalul într-o cuşcă specială unde se găseşte o troacă a cărei deschidere este comandată de o pedală. La orice apăsare a pedalei, apare un cocoloş de hrană. Numărul de cocoloaşe rezultat din activitatea de apăsare pe pedală dă o idee, dacă nu o măsură obiectivă, despre foamea şobolanului.

Unii autori disting, pe lângă tendinţe *organice,* tendinţe *interindividuale* (comuniune, altruism...), *sociale* (familiale, patriotice), *ideale* (morală, religie), *personale* (egoism); alţii disting tendinţe inferioare (acte reflexe), mijlocii (expresie verbală), superioare

(creaţie artistică), dar nici o clasificare nu este satisfăcătoare. Psihologii se referă adesea la sistemul lui H. Murray*, care cuprinde douăzeci de articole fundamentale (tendinţa de a plăcea, de a domina, de a fi independent etc.), la care se ataşează o metodă proiectivă" cunoscută sub numele de T.A.T."

TENDINŢĂ DE REPETIŢIE, prin cipiu enunţat de S. Freud, potrivit căruia impulsiile tind întotdeauna să restabilească o stare de lucruri anterioară.

Căutăm să ne eliberăm de o tensiune repetând acelaşi act, fie în conduită, fie în vise. Coşmarul nu-l trezeşte pe subiect. Repetarea în vis a evenimentului traumatizant constituie o tentativă de a-1 stăpâni. Pornind de la această constatare, unii terapeuţi utilizează repetiţia (în jocul scenic, în jocul de marionete sau în alte tehnici expresive) pentru efectul ei cathartic*.

TENSIUNE, stare a celui care este încordat.

în teoria câmpului, a lui K. Lewin, se numeşte tensiune emoţională starea afectivă a unui subiect supus influenţei a două forţe opuse de mărime egală. Intensitatea tensiunii emoţionale ar fi în funcţie de puterea forţelor respective. O tensiune nervoasă puternică, atunci când se prelungeşte, generează manifestări psihosomatice ca hipertensiunea arterială şi ulcerul gastric, în concepţia lui S. Freud, personalitatea s-ar elabora sub influenţa a patru tesiuni principale: fenomenele fiziologice de creştere, ameninţările exterioare, frustrările şi conflictele, toate acestea obligân-

du-1 pe subiect să facă apel la mecanisme de apărare' ca identificarea" .sau deplasarea'.

TEORIA LOCALIZĂRILOR CERE-BRALE, concepţie potrivit căreia o anumită funcţie depinde de o zonă precisă a creierului'.

Anunţată de sistemul frenologic al lui F. J. Gali, această doctrină, care afirmă corespondenţa dintre anumite regiuni ale creierului şi funcţiile mentale, s-a dezvoltat în secolul al XlX-lea, începând cu cercetările lui P. Broca cu privire la limbaj. S-au putut determina zone corticale legate de văz (cortex occipital), de sensibilitatea tactilă (cortex parietal),de auz, limbaj etc. în general, structurile de la baza creierului privesc viaţa instinctivă şi emoţională, pe când scoarţa cerebrală cotrolează funcţiile senzoriale, motorii şi intelectuale. Nu se mai crede în existenţa unui „sediu" determinat al „facultăţilor" mentale, ci în zone funcţionale pe unde trec circuitele neuronale necesare activităţii nervoase, în caz de leziune cerebrală, circuite le deteriorate pot fi suplinite de altele, care se stabilesc în mod spontan după câtva timp. -→ AFAZIE; GOLDSTEIN; LURIA.

TEORIA OPERATORIE, teorie în care sunt descrise diversele structuri logice care se succed în cursul dezvoltării intelectuale.

J. Piaget a demonstrat că gândirea se formează în mod continuu.

1. De la O la 2 ani, copilul nu utilizează ca instrument decât percepţiile şi mişcările. El încă nu este capabil de reprezentare. Este perioada inteligenţei *senzorimotorii,* preverbală.

2) Către vârsta de 2 ani începe o altă perioadă, care durează până la 7 sau 8 ani, perioadă în care se elaborează *funcţia simbolică* (sau „semiotică"), permiţându-i copilului substituirea obiectului prin reprezentare. Funcţia simbolică îi permite inteligenţei senzorimotorii să se prelungească în gândire. Cu toate acestea, copilul încă nu dispune de mijloacele operatorii necesare constituirii noţiunilor celor mai elementare de *conservam'.* Copilul, de exemplu, crede

că distanţa dintre A şi B nu este în mod necesar aceeaşi ca între B şi A (mai ales în pantă).
3) Numai la vârsta de 7 sau 8 ani este dobândită noţiunea de reversibilitate, în acest moment asistăm la formarea operaţiilor mentale: clasificarea şi scrierea. Mai înainte copilul se situa la nivelul *preope-rator;* de acum încolo el intră în perioada *operaţiilor concrete* ale gândirii. Dar aceste noi posibilităţi nu-i deschid decât un câmp limitat, doarece operaţiile intelectuale de care el este capabil nu se exercită deocamdată decât asupra obiectelor.
4) Către vârsta de 11-12 ani debutează ultima perioadă, aceea a *operaţiilor formale* sau *ipotetico-deductive,* care nu mai au loc exclusiv asupra unor obiecte sau realităţi concrete, ci şi asupra unor „ipoteze"; această perioadă se va împlini la adolescenţă, în gândirea raţională.
TEPLOV (Boris), **psiholog rus (Tuia, 1896 - Moscova. 1965).**
Primele sale cercetări s-au axat pe senzaţii. Pornind de la observaţiile sale asupra muzicienilor, degustătorilor de profesie şi parfumierilor, a demonstrat că funcţiile senzoriale se pot modifica şi dezvolta prin exersare. El a continuat şi cercetările lui
I. P. Pavlov asupra tipurilor psihologice şi a pus în evidenţă o nouă proprietate, concentrarea, care este legată de variaţiile individuale în percepţie ale pragurilor diferenţiale. Teplov a fost directorul laboratorului de psihofiziologie al Institutului de psihologie din Moscova.
TERAPIE COMPORTAMENTALĂ sau **TERAPIA COMPORTAMENTULUI, metodă de tratament psi-hoterapeutic bazată pe legile şi principiile învăţării, îndeosebi pe acelea ale condiţionării', cu scopul de a înlocui atitudinile neadecvate cu altele, mai bine adaptate.**
Terapia comportamentului îşi are originea în cercetările lui I. P. Pavlov" şi ale behaviorismului'. Ea constituie un sistem coerent, a cărui cheie de boltă este noţiunea de întărire". Un simptom nevrotic (fobie, tic, enurezie...) este considerat ca fiind un comportament „învăţat", dar neadaptat; se vor face deci eforturi de înlocuire a lui printr-un răspuns mai bine ajustat. De exemplu,un subiect inhibat pe plan social se va antrena să se afirme în faţa semenului, exprimându-şi şi contro-lându-şi agresivitatea. O altă formă de terapie a comportametului este „practica negativă", în acest caz se cere repetarea voluntară şi intensivă a comportamentului individual care trebuie să dispară (un tic, de exemplu). Alte tehnici fac apel la dezgust şi aversiune, la frică şi anxietate sau la întărirea pozitivă (recompensă). → TERAPIE
PRIN IMERSIE.
TERAPIE FAMILIALĂ, psihoterapie colectivă care se adresează atât bolnavului cât şi membrilor

familiei cu care acesta convieţuieşte.
Pentru a înţelege problema bolnavului este necesar să avem în vedere raporturile sale cu membrii familiei, în şedinţele de psihoterapie familială, pacientul şi cei apropiaţi lui îşi expun în mod liber grijile, neliniştile, indispoziţiile. Nondirectivitatea terapeutului îi determină pe participanţi să reproducă în situaţia psihoterapeutică acele comportamente pe care ei le au în familie, ceea ce permite să se înţeleagă mai bine sistemul relaţiilor lor. Unii psihoterapeuţi interpretează faptele observate în lumina principiilor psihanalizei; majoritatea se bazează pe teoriile comunicării. Această formă de psihoterapie şi-ar dovedi eficienţa în cazul psihoticilor, toxicomanilor şi delincvenţilor.
TERAPIE OCUPATIONALA, tratament prin activitate a unor tulburări mentale.
Pentru a evita ca bolnavii să se împotmolească în trândăvie şi să piardă contactul cu realitatea, de care au tendinţa marcată de a fugi (mai ales în reverie), psihiatrii le propun pacienţilor lor spitalizaţi ocupaţii recreative (ludoterapie"), activităţi artistice (artterapie), sportive sau manuale (ergoterapie*) care favorizează readaptarea socială.
TERAPIE PRIN AVERSIUNE,
formă de terapie comportamentală care urmăreşte să-1 deturneze pe subiect de la o conduită asociind-o cu un stimul neplăcut (şoc electric, sonerie...).
O asemenea asociere tinde să provoace o reacţie de evitare, adică să creeze un

comportament nou. Terapia prin aversiune necesită consimţământul şi participarea voluntară a pacientului. Este utilizată mai ales în lupta contra toxicomaniilor (în special contra alcoolismului) şi deviaţiilor
TERAPIE PRIN CONDIŢIONARE OPERANTĂ, formă de terapie comportamentală bazată pe întărirea subordonată răspunsului.
Terapiile prin condiţionare operantă utilizează, în general, o întărire" pozitivă, cum ar fi o bomboană, o mângâiere sau bani. în cazul anorexiei mentale, de exemplu, va fi întărit pozitiv orice act de hrănire, pe când refuzul de a se hrăni va fi dinadins ignorat de echipa de îngrijitori. Această practică poate fi folosită şi pentru educarea arieraţilor sau reeducarea psihoticilor. în aceste cazuri se va recurge la sistemul jetoanelor (sau al „punctelor câştigătoare"), în care

fiecare piesă dă dreptul la o recompensă (învoire, dreptul de a privi la televizor, ciocolată...).
TERAPIE PRIN IMERSIE, formă de terapie comportamentală în care pacientul, în stare de relaxare, este confruntat cu un stimul anxiogen.
Terapia prin imersie este una din tehnicile de terapie prin provocarea anxietăţii, al cărei scop este să ducă la dispariţia fricii prin progresiva familiarizare a pacientului cu obiectul fricii. Stimulul poate fi un cuvânt („şarpe", de exemplu), o imagine, reproducerea exactă a unui obiect sau obiectul real. Exemplu: se face scăpată o năpârcă şi i se cere subiectului să se apropie de ea, să o privească, să o atingă cu vârful degetelor, să o mângâie timp de

cinci secunde, să o ia în mână, să o pună pe umăr, în jurul gâtului, în sfârşit, să-şi lipească de ea obrazul. Rolul terapetului este să-1 încurajeze pe pacient să suporte maximum de angoasă. Este necesară o postcură, în scopul consolidării celor învăţate.
TERAPIE PRIN PROVOCAREA ANXIETĂŢII, tehnică dezvoltată de P. E. Sifneos, în contradicţie paradoxală cu obiectivele clasice (reducerea şi dispariţia anxietăţii). Această tehnică nu este aplicabilă decât dacă Eul' pacientului este puternic, dacă subiectul este motivat în sensul unei schimbări rapide şi dacă etiologia simptomului este bine definită, în aceste condiţii, psihoterapia constă (dată fiind securitatea unei legături pozitive de încredere cu terapeutul) în a porni în căutarea conflictului inconştient al crizei, ceea ce duce la creşterea anxietăţii. Formă controlată de psihanaliză accelerată, această tehnică se aplică în terapia unei „crize" provocate cu brutalitate de un eveniment fortuit sau în tratarea unor simptome cronice limitate. Durata medie a tratamentului variază de la două luni la cinci luni. Tehnica aceasta diferă total de o altă formă de psihoterapie prin provocarea anxietăţii, zisă „tehnică de desensibilizare sistematică", care se înscrie în curentul terapiilor comportamentale.
TERITORIU, spaţiu terestru, maritim sau aerian care face parte din domeniul vital al unui animal sau grup de animale, pe care acestea îl apără împotriva incursiunilor congenerilor, dar nu şi ale altor specii.
Comportamentul teritorial exista practic la toate animalele. El vizează protejarea unei zone delimitate în care au loc activităţile de reproducere (acuplare, facerea cuibului...) sau de alimentare. Frontierele teritoriului sunt materializate printr-un marcaj care poate fi sonor (cântecul păsărilor), vizual (semne distinctive colorate pe corp) sau olfactiv (excreţiile mamiferelor). Teritoriul îi procură proprietarului său diverse avantaje: o garanţie a resurselor alimentare, securizarea sezonului de reproducere şi împuţinarea luptelor întrucât, de cele mai multe ori, intrusul fuge din faţa atitudinii ameninţătoare a apărătorului locului.
TERMAN (Lewis Madison), psiholog american (John County, Indiana, 1877 - Stanford, California, 1956).
Este cunoscut mai ales pentru a fi adaptat la populaţia americană testul Binet-Simon. Această *Stanford-Revision* (sau „scara lui Terman") a făcut obiectul a numeroase remanieri şi îmbunătăţiri. Drept urmare, scara *Terman-Memll,* perfecţionată în colaborare cu M. A. Merrill (1937), este aplicabilă copiilor începând cu vârsta de doi ani, precum şi adolescenţilor şi adulţilor. Ea cuprinde douăzeci şi două de probe (itemuri), verbale şi neverbale, şi există sub două forme paralele, L. şi M., ceea ce permite retestarea aceluiaşi subiect, fără a interveni învăţarea. Dintre lucrările lui Terman, cităm *The Measurement of Intelligence* (1916).
TERMOTAXIE, reacţie de orientare şi de locomoţie provocată şi

întreţinută de variaţiile de temperatură, observată la unele animale.
Constând mai ales din reacţii negative (evitarea temperaturilor care sunt departe de un *preferendum'* specific), acest comportament trebuie clasat printre păţii*.
TEST, probă standardizată care informează asupra unor caracteristici afective, intelectuale (nivel mental', aptitudini*, cunoştinţe*) sau senzoriale ale unui subiect, ceea ce permite situarea acestuia în raport cu ceilalţi membri ai grupului social din care face parte (etalonare*).
Există un mare număr de teste: verbale sau de performanţă (un *puzzle* de reconstituit, un mozaic de reprodus...), de eficienţă intelectuală sau de personalitate, cu aplicare individuală sau colectivă etc. Scopul unor atari probe este de a se obţine, într-un timp scurt, informaţii, cuantificabile şi independente de subiectivitatea experimentatorului, asupra subiecţilor examinaţi.
Un test bun este *omogen* (nu măsoară decât o singură dispoziţie), *fidel* (dă aceleaşi rezultate la un interval de câteva luni), *sensibil* (permite un clasament nuanţat al indivizilor) şi mai ales *valid* (măsoară realmente ceea ce i se cere să măsoare).
în pofida tuturor calităţilor sale, un test nu este decât un instrument. El furnizează anumite informaţii, dar nu un diagnostic. Diagnosticul este o judecată bazată pe un raţionament complex care integrează rezultatele psihometrice unor observaţii necuantificabile, unor date ale intuiţiei şi unor elemente extrase din istoria subiectului. Testele nu au niciodată un caracter absolut; ele sunt puncte de reper care îi permit

experimentatorului să-şi verifice ipotezele. → PSIHOMETRIE; PSIHOTEHNICĂ.
TEST COLECTIV, test aplicat simultan mai multor persoane.
Aplicate mai ales în psihologia militară şi industrială, pentru selecţia personalului, aceste probe au marele avantaj de a fi rapide în administrare şi corectare. Difuzate sub formă de caiete, de chestionare, de proiecţii fixe, de discuri etc., ele permit cunoaşterea aptitudinilor intelectuale şi a caracterelor subiecţilor examinaţi. Acest sistem nu face posibilă cunoaşterea fină a persoanelor, pe care numai testele individuale ne-o pot da.
TEST DE COMPLETARE, probă psihologică prin care se cere completarea unui întreg.
Poate fi vorba de teste *intelectuale,* în care subiectul are de găsit finalul unei serii de date, cum ar fi l, 2, 4, 16...; l, 3, 4,7, 11..., sau de *teste afective.* Acestea din urmă iau forma de fraze incomplete („ambiţia lui Paul este de a...") sau de mici istorioare care trebuie terminate după voia celui testat, ceea ce permite explorarea afectivităţii copilului, fără a-1 pune făţiş în cauză. Interpretarea, care se situează esen-ţialmete pe plan simbolic, cere cunoştinţe psihologice aprofundate.
TEST DE FRUSTRARE, tehnică proiectivă destinată evaluării personalităţii unui subiect, pornind de la modul său de a reacţiona în caz de frustrare.
Picture Frustration Study a fost conceput şi pus la punct de S. Rosenzweig, în 1944, în Statele Unite. El constă dintr-un
TEST MIOWNETIC
caiet cu 24 de desene care reprezintă personaje plasate într-o situaţie frustrantă (exemplu: un automobil îl împroşcă cu noroi pe un pieton), la care subiectul examinat trebuie să dea propriile sale răspunsuri. Acestea sunt apoi codificate şi interpretate, cu referire la teoria generală a frustrării elaborată de autor.
TESTE DE MEMORIE, probe des tinate să aprecieze calitatea memoriei şi eventualele ei deficite.
Cele mai folosite sunt scara compozită de memorie a lui D. Wechsler, de uzanţă clinică, şi seriile de cifre sau de cuvinte enunţate sau prezentate la tahistoscop*, o singură dată, cu cadenţa de unu pe secundă. Se utilizează şi forme geometrice mai mult sau mai puţin complexe, sau probe similare jocului „kim" (obiecte dispuse pe o tavă trebuie descrise din memorie, după o scurtă expunere).
TEST DE PERFORMANTĂ, probă neverbală destinată aprecierii funcţiilor intelectuale.
La originea testelor de performanţă stau formele de încastrat ale lui E. Seguin (decupaje simple: pătrat, trunghi, cerc, romb, cruce etc. care trebuie puse la locul lor, pe o planşetă). Dintre testele de performanţă cele mai cunoscute, să citām cuburile lui Kohs, labirinturile lui Porteus, scalele lui Grace Arthur şi ale lui Alexander, testele nonverbale ale scalelor lui Wechsler (imagini de completat, de ordonat, cod cifric, ansamblare de obiecte etc.). Principalul lor avantaj este că nu fac să intervină limbajul şi că, în consecinţă, sunt aplicabile la surdomuţi, la străini şi la persoane inculte. Ele ne informează în special cu privire la nivelul de inteligenţă practică,
atenţie, spirit de observaţie şi capacitatea de organizare vizual-motorie ale subiecţilor examinaţi.
TESTE DE PERSONALITATE, tehnici psihologice de explorare a unor aspecte noncognitive ale personalităţii.
Deosebindu-se de examenele de cunoştinţe, de inteligenţă şi de aptitudini, aceste teste vizează mai ales să exploreze aspectele afectiv şi conativ (adică impulsionale şi voliţionale) ale personalităţii. Distingem, pe de o parte, metodele *analitice* ale personalităţii, care dezvăluie trăsături de caracter, iar, pe de altă parte, „tehnicile proiective", *sincretice,* care încearcă să sesizeze personalitatea în întregul ei. Testele analitice şi proiective cele mai folosite sunt chestionarele (de atitudini, de interese...), testul de frustrare* al lui Rosenzweig, psihodiagnosticul* lui Rorschach şi *Thematic Apperception Test'* al lui Murray. Ele permit să se obţină, într-un timp relativ scurt, informaţii care altfel ar fi greu de procurat. Cu toate acestea, majoritatea tehnicilor proiective prezintă anumite puncte slabe (absenţa codificării riguroase a sistemelor de despuiere şi de interpretare, varietatea etalonărilor etc.), ceea ce diminuează validitatea lor.
TEST MIOKINETIC, tehnică proiectivă datorată lui E. Mira y Lopez (1939), înrudită cu grafologia şi care constă în reproducerea manuală a unor linii simple în diferite planuri ale spaţiului.
Sunt apoi studiate deviaţiile în raport cu modelele date, ceea ce permite obţinerea de indicaţii privind personalitatea subiecţilor examinaţi.

TESTUL CUBURILOR, probă neverbală de inteligenţă.
Datorat lui *S.* C. Kohs (1920), acest test utilizează cuburi colorate, cu care subiectul trebuie să reproducă desene geometrice variate (un fel de mozaicuri), de o complexitate crescândă, într-un timp limitat. Amuzant, deoarece se prezintă ca un joc, testul face apel la simţul de observaţie, la organizarea vizuomotoare, la raţionamentul logic şi la aptitudinea de analiză şi sinteză, fiind adesea folosit în consultaţiile psihologice.
TESTUL FABULEI, metodă proiectivă imaginată de L. Diis, care constă în al determina pe un copil să

imagineze un final la mici istorioare care îi sunt povestite.
în general, bine suportată de copii, care sunt încântaţi de latura sa atrăgătoare, această metodă îi dă psihologului informaţii preţioase cu privire la starea lor afectivă, dorinţele şi temerile lor. Relativ complexă în ceea ce priveşte interpretarea, această tehnică face apel la concepte psihanalitice.
Schema labirinturilor de la Hampton-Court
TESTUL LABIRINTURILOR, probă
propusa de S. D. Porteus (1919), constând dintr-o serie de labirinturi imprimate, de o dificultate tot mai mare, destinate aprecierii nivelului mental şi adaptabilităţii sociale a subiecţilor examinaţi.
Aceştia trebuie să parcurgă fiecare labirint cu un creion, fără a reveni niciodată şi fără să se angajeze în impasuri. Indivizii impulsivi, incapabili să stabilească un plan de acţiune sau limitaţi din punct de vedere intelectual nu reuşesc. Alte labirinturi sunt frecvent utilizate în psihologia experimentală pentru studierea formării obişnuinţelor. Exemplu: se închide un animal înfometat într-un labirint care duce la o încăpere unde s-a pus hrană. După ce a rătăcit la întâmplare, subiectul descoperă drumul cel bun. Dacă experienţa este repetată de mai multe ori, animalul sfârşeşte prin a nu mai comite nici o eroare, mergând direct la ţintă. Dintre numeroasele labirinturi construite pentru aceste experienţe, cel mai cunoscut este acela zis „de la Hampton-Court", care îl imită pe acela din grădina regilor Angliei, din vecinătatea Londrei.
TESTUL LUI GOODENOUGH,
test de inteligenţă pus la punct de F. Goodenough (1886-1959).
De o aplicaţie extrem de simplă (un copil trebuie să deseneze un om, fără model, desen care este evaluat după criterii precise), acest test" permite aprecierea rapidă a vârstei mentale a copiilor între 3 şi 13 ani şi urmărirea lesnicioasă a dezvoltării lor intelectuale (a se vedea ilustraţia alăturată).
TESTUL STRUNGARULUI
Rezultatul testului lui Goodenough: de la stânga la dreapta, desenul unui copil de 7 ani şi 9 luni de o inteligenţă superioară; desenul unui copil de 8 ani, de o inteligenţă mediocră; desenul unui copil de 9 ani şi jumătate atins de debilitate mintală
TESTUL LUMII, probă psihologică derivată din „jocul lumii" ***(World apparatus)de*** **M. Lowenfeld şi codificată (1941) de către C. Buhler.**
El apare ca un joc de construcţie liberă, utilizând o sută cincizeci de jucărioare care reprezintă clădiri, vehicule, personaje umane, animale etc. După autorii lor, acest test dă indicaţii despre aptitudinile intelectuale şi afectivitatea copiilor examinaţi.
TESTUL SATULUI, tehnică proiectivă care constă în a-i cere subiectului să construiască un sat cu un anumit număr de elemente figurative (stână, moară, biserică, primărie...) şi nefigurative (beţi-şoare, paralelipipede...).
Acest test, derivat din „testul lumii'" al lui M. Lowenfeld, a fost introdus în Franţa de H. Arthus (1939), codificat de elevul său P. Mabille si pus la punct de R. Mucchielli (1960). Interpretarea ia în considerare utilizarea spaţiului, dispunerea obiectelor, structura satului, răspunsurile subiectului la o serie de întrebări.
TESTUL STRUNGARULUI, situaţie experimentală în care psihologul plasează un subiect căruia vrea să-i aprecieze îndemânarea motorie şi coordonarea bimanuală. Proba constă în dirijarea unui poanson comandat de două manivele independente pe un traiect determinat. Manivela din stânga serveşte pentru deplasările orizontale, iar cea din dreapta pentru deplasările verticale; manevrarea lor simultană permite deplasarea poansonului în toate direcţiile. Sunt notate timpul total şi erorile făcute. Testul este utilizat mai ales pentru orientarea şi selecţia profesională.

TESTUL VOCABULARULUI, probă de cunoştinţe verbale, de o aplicaţie facilă, individuală sau colectivă, frecvent utilizată în psihologie pentru evaluarea rapidă a nivelului intelectual.
Folosit în asociere cu testele de inteligenţă neverbale, permite şi aprecierea deteriorării mentale*. Cu toate că are o corelaţie extrem de ridicată cu scările de inteligenţă şi o remarcabilă stabilitate în raport cu vârsta, are inconvenientul major de a nu măsura decât aspectul verbal al inteligenţei şi de a depinde de condiţiile vieţii socioeconornice şi culturale ale subiecţilor examinaţi.
TESTUL Z, probă proiectivă derivată din psihodiagnosticul lui Rorschach.
Acest test a fost conceput, în anii celui de al doilea război mondial, de către H. Ziilliger, spre a selecţiona rapid ofiţerii armatei elveţiene. Făcut pentru a fi administrat colectiv, el se compune din trei pete de cerneală' proiectate succesiv pe un ecran şi care se cer a fi interpretate. Testul permite explorarea (sumară) a personalităţii. Există şi o formă individuală a acestui test (trei planşe imprimate pe un carton alb), care este utilizată în examinările rapide.
T-GROUP, abreviere pentru *Trai-ning Group.* -* DIAGNOSTIC.
THANATOS, în mitologia greacă, zeu al morţii; în psihanaliză, ansamblu al impulsiilor morţii.

S. Freud opune impulsiile vieţii (Eros*), al căror scop este crearea de legături tot
mai numeroase între fiinţele vii, impulsiilor morţii (Thanatos) care, dimpotrivă, ar urmări să distrugă asamblările şi să reducă total tensiunile, adică să readucă fiinţa vie la starea anorganică anterioară, care este aceea a repausului absolut *(Nirvana).* Libidoul ar face inofensive inpulsiile morţii *(Thanatos),* orientându-se spre lumea exterioară. → MOARTE.

THEMATIC APPERCEPTION TEST

(abreviere uzuală: T.A.T.). Tehnică proiectivă datorată lui C. D. Morgan şi H. A. Murray (1935), constând dintr-o serie de imagini vagi, cu semnificaţie ambiguă, pornind de la care un subiect trebuie să inventeze o întâmplare.

Ipoteza de bază este că subiectul, iden-tificându-sc cu eroul povestirii, îi atribuie propriile lui idei, sentimentele, tendinţele şi problemele sale. Interpretarea materialului astfel obţinut, anaioagă cu aceea a viselor, este dificilă. Ea necesită solide cunoştinţe psihanalitice şi trebuie confruntată cu biografia subiectului.

O versiune a acestui test, destinată adolescenţilor, a fost pusă la punct de P. M. Symonds. *Children Apperception Test,* rezervat copiilor - unde personajele sunt înlocuite cu animale - , a fost elaborat de L. şi S. Bellak.

THEODOSIU (Dumitru), **pedagog român (satul Pantelimon, azi în componenţa Bucureştiului, 189O-Bucureşti, 199O).**

A absolvit Şcoala Normală din Bucureşti (1911), iar mai târziu a urmat cursurile Facultăţii de Filosofic şi Litere. Studii de specializare la „ficole des Roches".

TIC

Prolific autor sau coautor de abecedare, cărţi de citire şi manuale şcolare. Psihologia îi datorează printre altele: *Pedologie. Studiul copilului* (1923); *Introducere biologică în psihologie* (1927); *Psihologia copilului şi adolescentului* (1946).

THORNDIKE (Edward Lee), **psiholog american (Williamsburg, Massa-chusetts, 1874 - Montrose, New York, 1949).**

Primele sale cercetări axându-se pe inteligenţa animalelor, a inventat aşa-zisele „cutii cu probleme", unde subiectul este
obţine hrana sau pentru a-şi recăpăta libertatea. Lucrările sale asupra învăţării* la om şi cursurile predate la Universitatea Columbia din New York au influenţat timp îndelungat pedagogia americană. Dintre scrierile lui Thorndike, cităm: *Animal Inte-lligence. Experimental Stadies* (1911); *Educaţional Psychology* (1913-1914); Huma;) *Learning* (1931); *Psychology of Wants, Interests and Attitudes* (1935).

THURSTONE (Louis Leon), **psiholog american (Chicago, 1887 -Chapel HUI, Carolina de Nord, 1955).**

Este cunoscut mai ales pentru cercetările sale privind aptitudinile şi pentru a sa teorie multifactorială a inteligenţei, pe care o opune teoriei celor doi factori a lui C. E. Spearman*. După Thurstone, factorul general (G), comun tuturor variabilelor, se poate explica prin mai mulţi factori de grup, comuni subansamblurilor variabilelor. El enumera, de altfel, şi alte aptitudini primare: memoria (M), raţionamentul (R), fluiditatea verbală (W) etc.

Dintre lucrările sale, cităm: *The Measu-remet of Attitode (1929); A Factorial Study of Perception* (1944); *Multiple Factor Analysis(\941).*

TIC, contracţie musculară bruscă şi fugară, involuntară însă conştientă, care nu are loc decât în starea de veghe. Această mişcare se poate asocia cu o emisiune verbală, de asemenea involuntară, uneori obscenă.

Varietatea ticurilor este foarte mare (ticuri ale feţei, ale umerilor, ale gâtului, ticuri verbale etc.). Cu toate acestea, în majoritatea cazurilor domină un singur gest, care în situaţii dificile se exagerează şi se poate deplasa, dar numai rareori se multiplică.

Ticul are întotdeauna o semnificaţie latentă (variabilă de la individ la individ), pe care o poate dezvălui analiza psihologică. La adult ticul se asociază în mod regulat cu o stare nevrotică (cel mai adesea obsesională). La copil traduce o insatisfacţie afectivă (educaţie „sufocantă" sau prea rigidă, rivalitate între fraţi), revoltă înfrânată, anxietatea şi culpabilitatea. Multe dintre aceste mişcări parazitare dispar spontan o dată cu creşterea, în cazul în care persistă la adolescenţi şi adulţi, se poate încerca reducerea lor prin terapie comportamentală', relaxare sau psihoterapie.

„Boala ticurilor" descrisă de G. de la Tourette (1885), caracterizată prin mişcări involuntare şi lipsă de coordonare motorie, asociată cu ecolalie' şi coprolalie*, care survine în general între 2 şi 15 ani, ar putea avea o origine organică.

TIGMOTAXIE

TIGMOTAXIE sau STEREOTA-
XIE, reacţie a unui animal care caută contactul cu un obiect.

Acest fenomen se observă atât la pro-tozoare (animale unicelulare) cât şi la puii de şobolan, dar este manifest mai ales la animalele ramatoare. Când un maximum din suprafaţa corpului lor este în contact cu solidul, deplasarea se opreşte. Cunoaşterea acestui fenomen are aplicaţii practice în industria pescuitului. Pescarii ştiu că zonele cele mai

bogate în peşte se găsesc în preajma recifurilor, în Japonia, începând din anii 1950, se creează recifuri artificiale de-a lungul coastelor, spre a atrage bancurile de peşti. Aceştia au, în-tr-adevăr, o tigmotaxie pozitivă care îi fac să se apropie de blocurile scufundate, regrupându-se aici. → TAXIE.

TIMIDITATE, lipsă de încredere în sine.

Timidul este un subiect emotiv, care se teme să nu greşească. Extrem de impresionabil şi reacţionând uneori în mod exagerat la emoţii (bâlbâială, tremurătură etc.), el se fâstâceşte când este în prezenţa altor persoane şi preferă să evite contactele sociale. Timiditatea este de cele mai multe ori dobândită în copilărie, sub influenţa unei educaţii deficitare: părinţi care refuză copilului asumarea vreunei responsabilităţi şi care îi interzic acestuia să-şi frecventeze camarazii de-o vârstă cu el sau, dimpotrivă, părinţi care formulează exigenţe excesive, imposibil de satisfăcut. Rezultă astfel sentimente de incapacitate, de inferioritate, de agresivitate, care se manifestă prin inhibiţie şi retracţia Eului, simptome caracteristice timidităţii. Pentru copii, integrarea într-o mişcare de tineret, cum este cerce-
tăşia *(scoutism),* este adesea benefică; la adulţi este uneori necesar să se recurgă la psihoterapie.

TIMP, durată marcată de succesiunea evenimentelor.

Noţiunea de timp este o construcţie psihologică a omului, care îi permite să se adapteze la modificările mediului său. Ea se întemeiază pe factori sociali cât şi pe factori senzoriomotori. Există un timp obiectiv, socializat, măsurabil (ceasornic, calendar), un timp biologic, care se modifică sub influenţa diferiţilor factori - cum sunt temperatura, o intoxicaţie cu haşiş sau cu alte droguri - şi un timp subiectiv, variabil în funcţie de individ şi de interesele personale de moment (când activitatea noastră este intensă, dificilă, pasionantă, densitatea impresiilor face ca timpul să ni se pară scurt; când, dimpotrivă, lenevim, timpul ni se pare interminabil).

Percepţia şi valoarea timpului variază de la o cultură la alta. în societatea noastră timpul pare foarte preţios, întrucât este organizat în mod linear (orientaţi, captivaţi de un scop, nu prea suportăm să fim întrerupţi din acţiunea noastră). Dar există alte grupuri culturale la care această structură temporală este absentă: adultul din Băii trăieşte clipa prezentă, el nu aşteaptă nimic şi poate suporta la nesfârşit să fie deranjat în activităţile sale; pentru el viaţa nu-i decât un prezent indefinit care nu duce nicăieri, în filosofic, timpul trăit, zis „tem-poralitate", este spaţiul esenţial al conştiinţei (M. Heidegger). → CRONOBIO-LOGIE; RITM.

TIMP DE REACŢIE, interval de timp care separă o excitaţie suferită

TIPOLOGIE

de subiect şi răspunsul voluntar dat Ia această excitaţie.

Foarte variabil de la un subiect la altul, timpul de reacţie este legat de viteza influxului nervos, de sex, de vârstă, de starea fiziologică, de antrenament, de interes etc. A fost studiat experimental mai ales de H. von Helmholtz şi W. Wundt. Actualmente, cunoaşterea timpului de reacţie are un rol important în selecţia profesională (în special pentru posturile care cer o mare promptitudine: telefonist, pilot de avion etc.).

TINBERGEN (Nikolaas), **zoopsi-holog englez de origine olandeză (Haga, 1907-Oxford, 1988).**

Profesor de zoologie experimentală la Universitatea din Leyda (1947), creează aici un centru de cercetare etologică, apoi se stabileşte la Oxford, unde ocupă până la sfârşitul carierei sale catedra de „comportament animal". Colaborator al lui K. Lorenz din 1937, fondează împreună cu el şcoala de etologie* pozitivă, care afirmă principiul unei activităţi spontane a organismului, distinctă de orice răspuns la un stimul. Dintre scrierile sale, cităm: *Studiul instinct ului* (1951); *Viaţa socială a animalelor* (1953); *Carnetele unui naturalist* (1959). în 1973 i s-a decernat Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină, împreună cu K. von Frisch* şi K. Lorenz'.

TIPOLOGIE, studiu al caracterelor

clasate într-un anumit număr de tipuri.

Nu există o singură tipologie, ci mai multe, diferind între ele după criteriile
utilizate. Toate tipologiile le putem reduce la două mari grupe, în prima grupă intră clasificările care se bazează pe studiul organizării specifice corpului. Aceste tipologii utilizează măsurătorile morfologice şi datele fiziologice (ca biotipologiile* lui E. Kretschmer şi W. H. Sheldon). în a doua grupă intră tipologiile bazate pe conduite şi atitudinile faţă de lume, cum sunt caracterologia' lui G. Heymans şi E. Wiersma, acelea ale lui K. Schneider şiC.G.Jung.
în domeniul social există şi alte forme de tipologii, bazate pe studiul opiniilor. Pe plan politic se observă îndeosebi două tipuri de cetăţeni: tipul radical, care doreşte schimbarea sistemelor stabilite (J. F. Kennedy, M. Gorbaciov), şi tipul conservator (W. Churchill, K. Adenauer). Pe planul valorilor socioculturale se disting mai ales patru feluri de oameni: cei care caută puterea politică şi economică (A. Hitler, Stalin), cei pasionaţi de idei (Descartes), cei care se devotează semenilor (A. Schweitzer) şi, în sfârşit, cei care vor să unifice lumea şi pe oameni (papa loan al XXIII-lea).

Medicii disting şi ei două tipuri de oameni: *hiperactivii,* întotdeauna zoriţi, nerăbdători, ambiţioşi (tipul A), şi *placizii,* destinşi, aşezaţi (tipul B).

Extrema varietate a tipoligiilor ţine de faptul că fiecare din ele nu ia în considerare decât un aspect al personalităţii în stabilirea clasificărilor. Dar este incomod, ca să nu spunem imposibil, să se procedeze altfel. Pentru realizarea unei

veritabile tipologii este necesară o imensă muncă de sinteză a componentelor fizice, intelectuale, afective şi culturale ale personalităţii umane, în Rusia, savanţi din mai multe
TODORAN
domenii (biologie, psihologie, antropologie etc.) s-au consacrat acestei opere, care este departe de a fi dusă la capăt, în aşteptarea unei tipologii mai bune, cele existente permit descrierea schematică a indivizilor şi, în anumite l imite, prevederea comportamentului lor.
TODORAN (Dimitrie), **psiholog şi pedagog român (Ibâneşti, jud. Mureş, 1908).**
Discipol al lui Florian Ştefănescu-Goangă, s-a consacrat iniţial psihologiei, pentru ca apoi să se lase definitiv atras de problemele „ştiinţei educaţiei", în ultima parte a vieţii a fost, la Bucureşti, rectorul Institutului central de perfecţionare a personalului didactic, în opera sa prevalează totuşi scrierile de psihologie: *Psihologia temperamentului* (1932); *Bazele psihologici caracterului* (1934); *Psihologia reclamei. Studii de psihologie economică* (1935); *Psihologia educaţiei* (1942, republicata în 1974, într-o ediţie revăzută şi completată, sub titlul *Individualitate si educaţie).* A tradus, din opera lui A. Binet, *Ideile moderne despre copii* (1975).
De aceea toleranţa stă la originea stării de dependenţă.
TOLMAN (Edward Chace), psiholog american (West-Newton, Massachu-setts, 1886 - Berkeley, California, 1959).
Profesor de psihologie al Universităţii Berkeley, s-a interesat îndeosebi de psihologia comparată şi de problemele învăţării. Principalele rezultate ale cercetărilor efectuate de şcoala sa au fost reunite în lucrarea *Purposive Behavior in Animals and Men* (1932), în care este dezvoltată ideea că nici omul şi nici animalul nu se poate dispensa de noţiunea de *plan,* de scop urmărit (în engleză *purposc* înseamnă „ţintă", „scop", „intenţie"). Comportamentul, susţine Tolman, nu poate fi redus la schema „stimul-răspuns" (S-R). Organismul nu este doar „reacţionai"; el acţionează în funcţie de o ţintă care îi este proprie, în teoria sa, Tolman ţine seama atât de contribuţiile behaviorismului* şi funcţionalismului* (Dewey*) cât şi de acelea ale psihologiei formei *(Gestaltpsy-chologie")* → NEOBEHAVIORISM.
TOLERANTĂ, respect al ideilor sau sentimentelor contrare celor ale noastre, în accepţiune fiziologică, însă, este vorba de capacitatea organismului de a suporta, fără manifestarea de simptome morbide, cantităţi, de obicei nocive, din unele substanţe, medicamente sau droguri.
Adaptarea corpului la efectele unui drog poate să conducă la sporirea dozelor iniţiale, spre a se regăsi senzaţiile trăite.
TONUS, stare permanentă de contracţie uşoară în care se găsesc muşchii, îndeosebi muşchii striaţi.
Tonusul contribuie la echilibrul static al organelor şi membrelor; el intervine în controlul şi coordonarea mişcărilor, precum şi în menţinerea atitudinilor. Tonusul este întreţinut prin mecanisme fiziologice complexe, la care participă proprioceptorii* şi diferitele etaje ale sistemului cerebro-spinal, în special cerebelul, formaţia reti-culată şi cortexul.
TRAINING AUTOGEN
Tonusul este foarte sensibil la influenţele psihice. Este posibilă obţinerea unei decontractări musculare prin relaxare.
TOPICĂ, în psihanaliză, teorie potrivit căreia aparatul psihic s-ar diferenţia într-un anumit număr de sisteme aflate în interacţiune reciprocă, despre care este posibil să ne facem o reprezentare figurată.
Prima topică freudiană, expusă în *Interpretarea viselor* (1900), distinge trei sisteme: *inconştientul, preconştientul* şi *conştientul.* A doua topică, elaborată începând din 1920, face să intervină trei instanţe: *Şinele, Eul,* şi *Supraeul.* De repetate ori S. Freud a dat o reprezentare figurată aparatului psihic.
TOTEM, obiect care serveşte de patron clanului.
Este vorba, în general, de un animal, uneori de o plantă, considerat ca strămoş al tribului şi onorat ca atare. După S. Freud, 1-ar simboliza pe patriarh, fondatorul clanului, de la care se aşteaptă protecţie, dar care continuă să fie de temut.
TOXICOMANIE, apetenţă morbidă manifestată de unii subiecţi pentru substanţe toxice, ceea ce duce la efecte dăunătoare pentru ei înşişi şi pentru societate.
Toxicomania se manifestă prin toleranţa' organismului, creşterea dozelor, o trebuinţă de nestăpânit de a consuma drogul, dependenţa individului de acesta, ceea ce, mai devreme sau mai târziu, duce la degradarea sa fizică şi mentală.
De la sfârşitul anilor 1960, toxicomania a devenit un flagel mondial. După
B. Shahandeh (B.I.T., Geneva, 1985), în lume ar exista 50 milioane de consumatori de droguri, în Franţa, numărul persoanelor interpelate pentru folosinţa drogurilor nu încetează să crească: de la 62 în 1965, s-a ridicat la 26 987 în 1987 (O.C.R.T.I.S., 1988); corelativ, numărul de decese din cauza abuzului de droguri a crescut de la l în 1969 la 228 în 1987. Cheltuielile pentru internarea toxicomanilor şi îngrijirile care li se dau au însumat,în 1986, 310 milioane de franci (F. Facy şi colab., 1987).
Cauzele toxicomaniei sunt multiple: criza societăţii contemporane, conflictul generaţiilor, căutarea unei comunităţi fraterne şi a plăcerii etc. în generai, toxicomanii au un Eu* slab. Incapabili să-si rezolve conflictele, ei regresează la stadiul oral* şi caută în droguri uitarea problemelor lor. Tratamentul toxicomaniei constă într-o înţărcare* progresivă,

în mediu spitalicesc, asociată cu psihoterapia. → DROG; STUPEFIANT.

TRAC, perturbare emoţională resimţită în momentul manifestării în faţa unui public.

Comportamentul învăţat (fie că este vorba de acela al actorului pe scenă sau de acela al studentului în faţa examinatorilor) se stinge brusc; tot ceea ce s-a învăţat pare să dispară, dar nu aveam de-a face decât cu o inhibiţie* temporară, deoarece după un anumit timp cele dobândite redevin în mod spontan disponibile. Tracul este manifestarea unei emotivităţi excesive şi a anxietăţii.

TRAINING AUTOGEN, metodă de

relaxare* propusă de J. H. Schultz (Berlin), care constă în determinarea

TRAINING GROUP

subiectului de a se decontracta, de a obţine o destindere psihoflzio-logicâ perfectă printr-o concentrare asupra sa, procedând membru cu membru.

Aceste exerciţii musculare, care pot fi practicate de bolnavul singur, constituie o adevărată psihoterapie, deşi schimburile verbale şi transferul" (legătura interumană) nu stau pe primul plan. Se utilizează în mod curent în tratametul nevrozelor* şi al tulburărilor psihosomatice*.

TRAINING GROUP • DIAGNOSTIC

TRANCHILIZANT, substanţă far maceutică al cărei efect principal este potolirea anxietăţii.

Distingem tranchilizanţi *majori sau* neu-roleptice*, şi tranchilizanţi *minori.* Aceştia din urmă sunt şi miorelaxanţi (diminuează tonusul muscular) şi cu efect uşor hipnotic. Printre cei mai cunoscuţi tranchilizanţi figurează benzodiazepinele (cum este *Librium)* şi meprobamatul *(Equanil).* Se folosesc pentru calmarea temerilor unui subiect înaintea unei operaţii chirurgicale, pentru potolirea anxietăţii generate de o situaţie dificilă, ca adjuvant în corectarea unor tulburări uşoare (ticuri, bâlbâială), dar mulţi le folosesc excesiv de îndată ce se simt ceva mai destinşi. Francezii consumă anual 600 milioane din aceste „pilule ale fericirii", care, deşi nu sunt prea toxice în doze uzuale, pot avea efecte secundare supărătoare (somnolenţă, „găuri în memorie", scăderea potentei sexuale); unul dintre aceşti tranchilizanţi, talidomida, administrat femeilor în perioada de început a sarcinii, a provocat malformaţii embriologice foarte

grave la 10000 de copii născuţi viabili. → FARMACOVIGILENTĂ.

TRANSFER. 1) Report al unei deprinderi dobândite într-un domeniu asupra unei activităţi similare (cunoaşterea dactilografiei, de exemplu, înlesneşte folosirea calculatorului).

2. Proces psihologic legat de auto-matismele repetiţiei, care tinde să reporteze asupra unor persoane sau obiecte, in aparenţă neutre, emoţii şi atitudini din copilărie.

3. în practica psihanalitică, relaţie afectivă pe care pacientul o stabileşte cu psihanalistul, relaţie neadaptată la situaţia terapeutică reală şi determinată de structuri anacronice.

Reportul unor sentimente favorabile în contul terapeutului constituie transferul *pozitiv,* iar ansamblul de sentimente utile constituie transferul *negativ.* Conştientizarea atitudinilor amicale sau ostile, formate în copilărie şi proiectate în situaţia psihanalitică, îi permite pacientului să-şi înţeleagă conduita şi să şi-o reajusteze în funcţie de elemente actuale, în dezbaterea dintre psihanalist şi pacient se stabileşte în mod inevitabil un schimb psihoafectiv prin care trece comunicarea, în pofida dorinţei sale, terapeutul nu este niciodată oglinda fidelă care ar vrea el să fie. Atitudinile sale de răspuns la acelea ale pacientului se numesc *contratransfer.* Acesta poate fi detectat prin diverse semne: dacă psihanalistul îşi visează clientul, dacă simte născând în el simţăminte de iritare sau de agresivitate la adresa acestuia, e cazul să se analizeze pe el însuşi. Dacă

TREBUINŢA

psihanalistul nu-şi conştientizează sentimentele, tratamentul bate pasul pe loc sau eşuează. → PSIHANALIZA.

TRANSSEXUALISM, sentiment sau dorinţă puternică de a aparţine sexului opus.

Acesta stă uneori la originea unui comportament homosexual, determină adoptarea vestimentaţiei şi conduitelor sociale proprii celuilalt sex şi dorinţa unei transformări fizice pe calea intervenţiei chirurgicale. Dacă chirurgul consultat refuză să efectueze modificarea dorită, transsexualul se poate sinucide. Transsexualismul rămâne un fenomen neexplicat. → HOMOSEXUALITATE.

TRAUMATISM, şoc violent susceptibil de declanşarea unor tulburări somatice şi psihice.

Adesea, ca urmare a unei emoţii puternice sau a unui traumatism cranian provocat de un accident de circulaţie sau de un cataclism (cutremur de pământ, incendiu etc.), subiecţii prezintă un ansamblu de tulburări psihologice mai mult sau mai puţin durabile („sindrom postcomoţional"), dintre care principalele sunt iritabilitatea, fatigabilitatea, astenia, amnezia, regresia* la un stadiu infantil, iar uneori refugiul în boală (ipohondrie) sau alcoolismul. Pentru diminuarea tensiunii emoţionale a traumatizaţilor, sunt adesea necesare o cură.de somn şi un sprjin psihoterapeutic.

Freud numeşte *traumatism* orice eveniment care perturbă echilibrul afectiv al unei persoane şi provoacă declanşarea mecanismelor sale de apărare*. Spre a împiedica invadarea aparatului psihic* de mari cantităţi de excitaţii, organismul se

poate zăvorî în faţa oricărui stimul suplimentar prin leşin, pseudocecitate, pseudo-surditate etc. El se va sili, de asemenea, să le reţină, pentru ca apoi să obţină descărcarea lor progresivă, prin utilizarea în special a automatismelor de repetiţie*.

TRAVESTISM sau **TRANSVES-TISM, adoptare frecventă a vestimentaţiei sexului opus.**

Travestismul dezvăluie tendinţele homosexuale, mai mult sau mai puţin afirmate, ale unui subiect. → EONISM.

TREBUINŢĂ, stare a unei persoane care resimte o lipsă.

Trebuinţa acţionează ca un semnal de alarmă şi îl conduce pe individ la săvârşirea unei acţiuni susceptibile să o satisfacă. Distingem trebuinţe care corespund condiţiilor *fiziologice* ale organismului şi trebuinţe care depind de condiţiile *sociale.* Satisfacerea celor dintâi este indispensabilă vieţii. Acestea sunt trebuinţele de hrană, de aer, căldură, somn, eliminarea deşeurilor. Mult timp teoria periferică a lui W. Cannon, care explică apariţia trebuinţei prin starea organelor (foamea, de exemplu, datorându-se contracţiilor ritmice ale stomacului), a părut satisfăcătoare, deşi ea nu explica unele conduite aberante, ca acelea ale subiecţilor atinşi de anorexie* mentală sau de obezitate*. Primii sunt într-o stare de denutriţie adesea alarmantă, dar nu le este foame, iar ceilalţi, deşi supraalimentaţi, au mereu o foame de lup.

Alături de senzaţiile viscerale, despre care vorbeşte Cannon, există şi alte condiţii nervoase, pe care le-au pus în evidenţă psihofiziologi ca K. Lashley. în creier există, pe cât se pare, pentru fiecare

trebuinţă organică, câte doi centri responsabili: unul de declanşarea comportamentului, altul de potolire. Tocmai excitarea acestor centri prin influenţe senzoriale (contracţii gastrice la vederea unei mâncări apetisante) şi modificările umorale (scăderea procentului de zahăr în sânge), conjugate cu influenţele socioculturale (europeanul ia trei mese pe zi) şi psihoafective explică apariţia trebuinţelor şi potolirea lor. în ceea ce priveşte obezitatea, am văzut că satisfacerea trebuinţei nu anulează în mod necesar dorinţa de a mânca. Trebuinţa resimţită care se traduce în mod concret prin dorinţa de a mânca, de a bea, de a dormi etc., maschează adesea o altă cerinţă, de ordin psihoafectiv, de care subiectul nu este conştient, în acest caz există inadecvare între „cererea" individului şi „răspunsul" care îi este dat.

Celelalte trebuinţe, numite secundare, pentru că nu pun în joc însăşi existenţa individului, ocupă totuşi un loc privilegiat în psihologia umană. Numărul lor este mare, dar trei sunt deosebit de importante: trebuinţele de securitate, de afecţiune şi de valorizare personală. Satisfacerea lor duce la buna dispoziţie şi la împlinirea persoanei, pe când frustrarea* de aceste aspiraţii poate fi cauza unor tulburări de comportament. → FOAME; SECURITATE; SETE.

TRICOTILOMANIE, tic care constă în smulgerea părului.

Acest comportament nu este rar la copii, mai ales în mediul spitalicesc (spitale sau stabilimente cu caracter social). Unii ajung să aibă pielea capului dezgolită pe mari întinderi. Interpretarea acestei conduite diferă de la un autor la altul: pentru unii ar fi vorba de un fel de automutilare; pentru alţii de un fel de a-şi simţi existenţa. După o discipolă a lui D.M. Winnicof, R. Gaddini (1977), ar fi vorba de un mecanism de apărare* împotriva angoasei, negarea separării de mamă. într-adevăr, sugarii au o mulţime de ocazii de a atinge părul, sprâncenele sau pilozitatea axilară a mamei lor, în timp ce sunt alăptaţi. Această experienţă se asociază, în spiritul lor, cu starea de contopire căreia mulţi îi vor păstra mai târziu nostalgia. Din cauza aceasta, atunci când va cunoaşte momente de tensiune existenţială, copilul sau adolescentul va putea recurge în mod inconştient la părul de pe propriu-i cap, spre a-şi evoca epoca fericită si securizantă din vremea prunciei. El se va juca cu părul, cu sprâncenele, cu genele sale, aşa cum făcea cu părul, sprâncenele şi genele mamei sale. Ticul poate fi interpretat ca o negare a absenţei mamei. → AUTOEROTlSM; BALANSARE.

TRISOMIE, aberaţie cromozomială care constă în prezenţa supra-

lUl

dintre cromozoni figurează în trei exemplare în loc de două.

La om se cunosc mai multe forme de trisomie, mai frecvente fiind acelea care afectează cromozomii 13, 18 şi 21. Cea mai frecventă este trisomia 21, descoperită în 1959 de către J. Lejeune; este trisomia responsabilă de mongolism'.

TROPISM, reacţie de orientare a unui organism supus unei influenţe fizico-chimice exterioare.

Folosit iniţial de botanişti pentru a desemna reacţiile de orientare ale plantelor

la excitaţiile fizice din exterior, acest termen a fost reluat de J. Loeb (1859-1924), pentru a caracteriza comportamentele de atracţie sau de repulsie ale animalelor supuse influenţei unor agenţi fizici sau chimici. După acest autor nu ar exista nici o finalitate, nici o adaptare în aceste reacţii senzoriomotorii primitive, care ar rezulta din mişcări automatice care tind să orienteze organismul în câmpul energetic în aşa fel încât receptorii săi simetrici bilaterali să fie în egală măsură excitaţi de agent.

Această teză, strict mecanicistă, reduce animalul la o maşină cibernetică ce acţionează prin jocul stimulilor exteriori.

Tropismele animalelor ar fi deci reflexe la care s-ar reduce comportamentele instinctive: o omidă, plasată într-un tub de experienţă luminat pe o latură, se dirijează spre lumină. La fel şi în natură, ea urcă spre extremitatea plantei la care găseşte frunzele cu care se hrăneşte, deoarece lumina vine din cer. Teza aceasta a fost combătută mai ales de H. S. Jennings (1906) care, dimpotrivă, vedea în tropismele animale reacţii adaptative. Dacă este adevărat că omida se caţără spre vârful tulpinei, după ce a mâncat ea coboară. Tropismul animal se inversează, zice-se, sub influenţa noilor condiţii interne (starea de saţietate); aceasta dovedeşte că mişcarea nu este „forţată", irezistibilă, ci supusă unui ansamblu de reglări.
Pentru G. Viaud', principala problemă este aceea a sensului şi semnificaţiei reacţiei tropistice. între reacţia pozitivă (sau atractivă) şi reacţia negativă există o deosebire esenţială: una corespunde tendinţei primare a organismului de a se orienta spre maximum de excitaţie suportabilă, alta,
dimpotrivă, caută să-1 sustragă cât mai mult posibil de la această excitaţie. Prima reacţie o putem numi un tropism adevărat, iar pe a doua o patie*, deoarece, deşi declanşată de un agent exterior, ea este comandată de starea fiziologică momentană a animalului şi are un caracter adap-tativ evident. Adevăratele „tropisme animale" au în mod necesar o fază pozitivă (fenomene locomotorii dirijate spre excitant) şi adesea o fază negativă consecutivă sau măcar o alternanţă de faze pozitive şi negative (cazul tropismelor polifazice). Tropismele animale sunt desemnate actualmente prin termenul taxie".

TULBURĂRI DE CARACTER,
aspecte ale caracterului unui individ care fac dificilă integrarea sa armonioasă în societate.
Este vorba,în general, de un subiect cu o inteligenţă normală care nu reuşeşte să se integreze armonios în societate din cauza unor aspecte ale caracterului său. Este greu abordabil, închis în sine şi ursuz, când nu este de-a dreptul agresiv. Nu este vorba de un bolnav mintal (dar poate deveni); nici de un debil mintal sau nebun. Cu toate acestea, raporturile sale cu semenii sunt mereu perturbate de multiple dificultăţi create de el.
Aceste tulburări, care sunt manifestarea unui accident survenit în dezvoltarea personalităţii, se întâlnesc cel mai adesea în copilărie şi adolescenţă. Cauzele lor nu sunt mai niciodată simple. Ca şi caracterul", ele participă atât la structurarea constituţiei cât şi la istoria individului. Putem găsi aici traumatisme obstetricale (naşteri dificile), encefalite sau elemente ereditare, dar şi frustrări afective precoce, carenţe de

autoritate educativă, mizerie sau alcoolism familial, în practică se observă puţine tulburări caracteriale de origine constituţională. De cele mai multe ori este vorba de dificultăţi de comportament provocate de erori de educaţie (copii respinşi, maltrataţi, frustraţi sau, dimpotrivă, prea răsfăţaţi, sufocaţi de o solicitudine excesivă). Disocierea familială, datorată neînţelegerii soţilor sau pur şi simplu absenţei prelungite a tatălui, dezechilibrul, insecuritatea care rezultă de aici contribuie la declanşarea tulburărilor de caracter la copii.
Un tratament psihoterapeutic şi - simultan - sfaturi pedagogice date părinţilor duc adesea ia dispariţia manifestărilor caracteriale. Uneori este necesară retragerea copilului din mediul său familial şi plasarea sa într-un stabiliment specializat, unde pot fi întreprinse reeducarea şi un învăţământ profesional, în Franţa, în 1987, 24 135 de şcolari cu tulburări de caracter şi de comportament au fost şcolarizaţi în diverse stabilimente specializate, private sau publice. La adulţi, tulburările caracteriale (bosumflare, iritabilitate permanentă, accese de furie etc.) se observă vremelnic, cu ocazia frustrărilor morale sau sociale (şomaj, greve de lungă durată) sau a unor modificări fiziologice (menopauză, andropauză). Când aceste manifestări au un caracter constant (gelozie, sentimentul nedreptăţirii), ele au, după toate probabilităţile, o origine constituţională care le face incaccesibile pentru tratament. -+ ÎNVĂŢĂMÂNT; SURDITATE.

TULBURĂRI REACTIONALE, tulburări de conduită consecutive unei situaţii existenţiale dramatice.
Angoasa generată de un eveniment traumatizant îl doboară pe individ, care, incapabil să-i facă faţă, reacţionează - potrivit temperamentului său - prin strigăte, hohote de plâns, şoc nervos sau sinucidere. Reacţia anxioasă poate fi declanşată de un accident major, dar - la unii subiecţi predispuşi - şi de un eveniment mai puţin tragic (şomaj, decepţie sentimentală). Orice situaţie vitală neplăcută poate fi resimţită ca fiind extrem de frustrantă (doliu, închisoare,abandon...) şi poate duce la anomalii de comportament susceptibile să se transforme în tulburări psihotice (confuzie mentală...), nevrotice (isterie, fobie) sau psihosomatice (astm) în cazul în care evenimentul traumatic actual pune în mişcare virtualităţi psihologice înscrise în istoria personală a individului. De obicei, tulburările reacţionale se ameliorează rapid, dar Ia începutul crizei este necesară utilizarea chimioterapiei (tranchilizanţi") şi adoptarea unei atitudini binevoitoare faţă de bolnav.

TURBULENŢĂ - INSTABILITATE.

TUTUN, plantă din familia sola-naceelor, a cărei principală specie, *Nicotiaaa tabacum,* dă tutunul de prizat, mestecat sau fumat.
Importat din America de către un misionar spaniol în 1518, a fost folosit de J. Nicot, ambasador al Franţei în Portugalia, şi de către Ecaterina de Medicis, pentru a-şi îngriji migrenele. De atunci consumul nu a încetat să crească,

în 1985 a fost evaluat, în Franţa, la circa 2,4 kg de adult pe an, ceea ce aduce importante venituri statului (23 miliarde de franci).
Toxicitatea tutunului este în afară de orice îndoială. Frunza de tutun conţine o otravă puternică, nicotină, din care 30-60 mg sunt de ajuns pentru a provoca moartea unui bărbat (o ţigaretă obişnuită conţine circa 2 mg). Fumatul fără măsură este responsabil de tulburări organice (digestive, circulatorii, respiratorii) şi psihice (iritabilitate, insomnie, amnezie, inerţie intelectuală etc.) După A. Hirsch (1987),
ar fi responsabil de mai bine de 54 000 de decese anual în Franţa. Spre a avea un termen de comparaţie, să spunem că 32 (XX) de decese sunt cauzate de cancer, iar 11 (XX) de maladiile cardiovasculare. Această practică periculoasă a fumatului ar fi în strânsă relaţie cu plăcerea trăită odinioară de sugar la sânul mamei: suptul*. -+ SPRIJINIRE.
u
UITARE, ştergere normală a amintirilor.
Numeroase observaţii confirmă, în mare parte, vederile lui H. Bergson şi ale lui S. Freud, potrivit cărora trecutul trăiat nu este niciodată abolit. Amintirea persistă la infinit; în anumite circumstanţe, sub influenţa unor forţe inhibitoare, ea dispare, dar reapare mai târziu, în circumstanţe mai favorabile. Narcoanaliza', provocată prin injectarea intravenoasă de barbiturice, diminuează inhibiţia si exriumează amintiri de mult uitate. Explorarea trecutului cu ajutorul psihanalizei permite aceleaşi descoperiri.
După Freud, uitarea corespunde îndepărtării din conştiinţă a amintirilor neplăcute sau neconforme cu exigenţele simţului moral. Ea se datorează refulării. Nu este vorba de o ştergere automată şi progresivă, ci de rezultanta unei compuneri de forţe convergente care resping temporar amintirea în afara câmpului conştiinţei. Nu se uită un proiect sau data unei întâlniri care ne stau lângă inimă. Dimpotrivă, cele care ne agasează au tendinţa de a se cufunda în uitare.
UMOARE - DISPOZIŢIE.
v
VAGABOND, persoană fără loc de muncă şi fără domiciliu.
Este vorba, de cele mai multe ori, de un nevrotic incapabil de adaptare la regulile vieţii sociale şi mai ales incapabil de o ocupaţie stabilă, în general, în copilăria sa a cunoscut un „ataşament" deficitar sau traumatisme afective (respingere, discordie în familie etc.)
VAGABONDAJ, stare a celui care rătăceşte fără scop.
Vagabondul nu se stabileşte nicăieri. Nu are nici domiciliu stabil, nici loc de muncă. Vagabondajul adulţilor poate fi independent de orice tendinţă morbidă (ţigani nomazi, şomeri). La copii se întâlneşte mai ales la subiecţii emotivi, instabili şi cu carenţe afective (abandon* sau disociere familială). Consecinţele vagabondajului sunt adesea grave: furt, prostituţie, homosexualitate utilitară. → INADAPTARE.
VAGINISM, contracţie involuntară, spasmodică şi dureroasă a
muşchilor vaginului, care împiedică orice penetraţie.
Vaginismul poate fi secundar în raport cu o leziune organică (deflorare sau vulvită, de exemplu), dar cel mai adesea este manifestarea unui refuz inconştient al coifului, fie din teama de a nu rămâne însărcinată, fie ca urmare a unei educaţii prea rigoriste. Simpla sugestie poate fi suficientă pentru a învinge tabuurile familiale şi educative, dar în cazul unui conflict mai profund trebuie să se recurgă la o psihoterapie de inspiraţie psihanalitică. Când vaginismul decurge din comportamentul soţului, cuplul este acela care trebuie tratat. → MASTERS.
VALENŢĂ, termen introdus în psihologie de K. Lewin' pentru a desemna puterea de atracţie (valenţă pozitivă) sau de repulsie (valenţă negativă) a unei „regiuni" a câmpului psihologic al unui individ.
Valenţa acestei „regiuni" (care poate reprezenta o activitate, o poziţie socială,
VALIDITATE
un obiect sau orice alt obiectiv posibil) este în raport cu trebuinţele persoanei. Valenţa şi valoarea de satisfacţie sunt strâns legate. Un aliment va avea o valenţă pozitivă pentru o persoană căreia îi este foame. → CONFLICT.
VALIDITATE, calitate a ceea ce este valabil.
Scopul unui test fiind acela de a formula un pronostic referitor la un criteriu determinat, validitatea sa se măsoară prin gradul de legătură dintre ceea ce a fost prezis şi conduita efectivă a unei persoane în situaţia avută în vedere (şcolară sau profesională, de exemplu). Compararea rezultatelor obţinute în cele două activităţi permite să se aprecieze valoarea probei. Un test nu este utilizabil decât dacă este valid, validitatea sa fiind măsurată printr-un coeficient de corelaţie' calculat pe baza a două serii de note.
VALOARE, interes manifestat faţă de un obiect; stimă arătată unei persoane.
Noţiunea de valoare este esenţialmente subiectivă, variind în funcţie de individ şi de situaţie şi fiind legată de satisfacerea trebuinţelor. Un obiect nu are valoare decât în măsura în care este dezirabil.
Se disting diverse valori: biologice (sănătate), economice (drept), morale (onoare), religioase (sacru), estetice (frumos) etc., dar numai prin afectivitate şi prin inter-subiectivitate ia fiinţa umană realmente cunoştinţă de lumea

valorilor concrete. A fi iubit înseamnă a avea valoare. Când un copil are certitudinea că este iubit de către părinţi, el posedă o forţă morală indestructibilă. Copilul abandonat resimte lipsa
de interes a părinţilor faţă de dânsul ca pe o devalorizare a persoanei sale.
Valoarea unei persoane este fluidă, labilă, pusă mereu sub semnul întrebării; individul care caută să se definească nu o poate face decât prin raportare la lumea sa socială; el nu are valoare în propriii săi ochi decât în măsura în care este purtător al valorilor pe care i le recunoaşte grupul. Statutul său depinde de ele. Cu cât acesta este mai ridicat, în ierarhia socială, cu atât are el o valoare mai ridicată; avem aici unul din mobilurile ambiţiei.

VAMPIRISM - NECROFILIE.

VANITATE, caracter a ceea ce este lipsit de valoare, vid. lipsit de realitate.

Vanitosul vrea să pară mai mult decât este; ca să-şi amplifice meritele,el nu ezită nici să fabuleze şi nici să simuleze. Vanitatea este frecvent asociată cu deficienţa intelectuală şi cu imaturitatea afectivă; o întâlnim în isterie, erotomanie, megalomanie etc. → ORGOLIU.

VASCHIDE (Ncolae) psiholog roman (Buzău, 1874 - Paris. 1907).

După obţinerea licenţei în filosofic, se „îndrăgosteşte" de Alfred Binet, care în 1894 a ţinut mai multe prelegeri la Universitatea din Bucureşti. Pleacă la Paris pe urmele acestuia, fiind mai întâi ataşat la laboratorul de psihologie experimentală de la Şcoala de înalte studii şi şef de lucrări la laboratorul de psihologie al ospiciului de la Villejuif. A fost şi *„maTtre de conf6-rences"* la Sorbona, iar în ultimii ani de viaţă director adjunct al laboratorului de psihologie patologică de la Şcoala de înalte studii. Cercetări asupra senzaţiilor
(asupra „oboselii olfactive", între altele), halucinaţiilor (halucinaţiile telepatice, de exemplu), psihofiziologiei somnului, atenţiei etc. Lucrarea sa *La sommeil et Ies reves* (1911) şi cea scrisă în colaborare cu H. Pieron, *La psychologie du reve au point de vue medical* (1902), sunt citate pozitiv de S. Freud în *Interpretarea viselor.* A mai scris, între altele: *La mesure de l'intelli-gence (*1905); *La pathologie de l'attention* (1908), în colaborare cu Raymond Meunier; *Essai sur Ia psychologie de la main (*1909).

VÂRSTĂ CRITICĂ, perioadă de viaţă în cursul căreia se efectuează importante modificări fiziologice şi psihologice.

La menopauză* şi la pubertate' se produc în organism transformări hormonale, fiziologice, anatomice şi psihologice care marchează profund persoana şi îi afectează durabil comportamentul. Pubertatea corespunde maturităţii funcţiilor genitale, iar menopauza corespunde declinului, apoi stingerii funcţiei de reproducere. La bărbat încetarea fecundităţii nu se observă atât de net ca la femeie şi nu rareori se pot vedea subiecţi de şaptezeci de ani procreând, încetarea funcţiilor genitale nu înseamnă sfârşitul vieţii sexuale. Nu numai că aceasta poate să rămână încă mult timp normală şi satisfăcătoare, ci la unele persoane cunoaşte o împlinire datorită dispariţiei multor inhibiţii, temeri şi interdicţii.

VÂRSTĂ OE DEZVOLTARE, nivel de dezvoltare psihologică şi motorie a unui copil mic, apreciat prin metoda testelor.

Această expresie, pe care o datorăm lui P. H. Furfey (1926), a fost popularizată de A. Oeseir. Ea se aplică în special rezul-
tatelor obţinute de sugarii şi copiii mici examinaţi cu ajutorul *baby-tests'.*

VÂRSTĂ MENTALĂ, nivel de dezvoltare intelectuală a unui copil, măsurat cu ajutorul unor probe psihometrice.

Noţiunea de vârstă mentală a fost introdusă, în 1905, de A. Binet', căruia îi datorăm prima scară metrică a inteligenţei. Acest autor a început prin a determina în mod empiric chestiunile care puteau fi rezolvate de şcolari consideraţi „normali", clasaţi după vârstele cronologice.
S-a convenit să se numească „vârstă mentală" nivelul atins la aceste teste' de către subiecţii examinaţi. Un copil normal reuşeşte de obicei la probele care corespund vârstei sale. Un copil dotat,însă,este capabil să rezolve operaţii superioare; în cazul unui deficient performanţele rămân sub nivelul acelora ale copiilor de vârsta sa. Exemplu: un şcolar de 7 ani trebuie să poată repeta, într-o ordine corectă, o serie de 5 cifre; dacă o face fără a greşi, i se dau serii mai lungi, de 6 cifre, care sunt de nivelul unui copil de 10 ani; dacă nu, i se prezintă serii mai uşoare de câte 4 cifre, care sunt la nivelul unui copil în vârstă de 4 ani şi jumătate. Folosindu-se un număr suficient de mici probe diferite, numite şi „itemuri", este posibil să se determine capacităţile intelectuale ale unui copil. Noţiunea de vârstă mentală, rezervată îndeosebi copiilor, este înlocuită în noile teste de inteligenţă prin alte cotări, cum sunt centilele sau deviaţiile standard'.

VELEITATE, voinţă deficitară.

Veleitatea corespunde dorinţei; ea este o voinţă imperfectă în sensul că nu este urmată de un act dus până la capăt. Veleitarul ar vrea să realizeze lucruri

VERBIGERAŢ1E

nemaipomenite, se entuziasmează uşor, ba chiar întreprinde unele acţiuni, dar nu le termină, deoarece îi lipseşte constanţa în idei.

VERBIGERATIE, pălăvrăgeală incoerentă şi interminabilă a unor psihopaţi, compusă din fraze lipsite de continuitate, din cuvinte fără şir, uneori deformate sau neo-formate.
Se observă această tulburare ori de câte ori conştinţa este slăbită (stare de absenţă epileptică, de exemplu) la deliranţi, maniaci, schizofrenici şi la demenţii senili.
VIAUD (Gaston), psiholog francez (Nantes, 1899 - Strasbourg, 1961).
Elev al lui M. Halbwachs, C. Blondei şi M. Pradines, el predă filosofia la Strasbourg, pentru ca apoi să se orienteze spre cercetarea psihofiziologică, punând la punct o metodă experimentală cu caracter statistic pentru a studia tactismul* animalelor. Lucrările sale se axează mai ales pe foto-tropismul şi galvanotropismul animal, dar şi pe somn şi audiţie. Doctor în litere (1938) şi doctor în ştiinţe (1950), G. Viaud a fost conducător de cercetare în cadrul C.N.R.S. (1947) şi titular al catedrei de psihofiziologie, catedră creată pentru dânsul la Universitatea din Strasbourg. Până la sfârşitul vieţii sale a animat laboratorul de psihologie animală organizat prin grija sa după Eliberare şi a cărui deviză, „De la tropisme la inteligenţă", cuprinde întregul său program. Dintre lucrările sale, cităm: *Inteligenţa, evoluţia şi formele sale* (1946); *Fototropismul animal. Noi aspecte ale* c/ies-fl'uiiH(1948); *Tropismele* (1951); *Instinctele* (1958) şi, în colaborare cu C. Kayser, M. Klein şi J. Medioni, un *Tratat de psiho-fiziologie(\963).*
338
VIGILENŢĂ, conştiinţă a subiectului treaz.
Există diferite grade de vigilenţă, de la atenţia flotantă a omului destins şi până la atenţia concentrată a cercetătorului în plin efort intelectual. Fiecărui nivel îi corespund caracteristici neurofiziologice particulare puse în evidenţă prin encefalografie. Psiho-fiziologii (G. Moruzzi şi H.W. Magoun, 1949) au demonstrat că nivelul de vigilenţă depinde în principal de o formaţie nervoasă (sistemul reticular activator ascendent) care parcurge toate palierele ence-falice, de la regiunea bulbară la diencefal (talamus şi hipotalamus); orice stimulare a formaţiei reticulate sporeşte gradul de vigilenţă. Aceasta scade în momentul adormirii şi în timpul somnului (precum şi sub acţiunea drogurilor) şi se ridică în timpul stării de veghe. Cu cât nivelul de vigilenţă este mai ridicat cu atât subiectul este mai capabil să reacţioneze mai adecvat la situaţiile complexe; dimpotrivă, când este scăzut, pot fi date doar răspunsurile cele mai elementare. → ACTIVARE.
VIOL, crimă sexuală comisă de un bărbat care abuzează prin forţă de o femeie sau de o fată.
Adesea este fapta unui dezechilibrat, egoist, brutal şi imatur din punct de vedere afectiv, uneori pervers şi care, aproape întotdeauna, se simte frustrat. Alegerea victimei nu ţine numai de hazard, victimele fiind de obicei subiecţi cu o inteligenţă deficitară, slabi şi naivi. Se estimează că 50% din violuri nu sunt denunţate.
VIOLENŢĂ → COPIL MALTRATAT.
VIRILISM, masculinizare a femeii.
Această afecţiune se manifestă prin apariţia de caractere sexuale secundare ale sexului masculin (mustaţă, voce gravă etc.). Se datorează unor tulburări endocrine.
VIRILITATE, ceea ce caracterizează bărbatul, masculinitatea.
Virilitatea ţine mai puţin de constituţia fizică şi mai mult de rolul social; este un mod de a fi, de a-şi asuma sexuaţia (apartenenţa la sex) în relaţiile cu semenul; este o atitudine care se elaborează în raport cu valorile sociale si se structurează prin prisma jocului identificărilor progresive: băiatul vrea să devină un bărbat ca tatăl său sau ca învăţătorul pe care îl admiră şi pentru a se conforma dorinţelor mamei sale (în mod inconştient supusă prestigiului falusului"), care ridică în slăvi calităţile lui de bărbat (forţă, curaj...). Când însă condiţiile educative sunt defavorabile (tatăl absent sau slab, mama dominatoare, refuzându-şi propria-i feminitate), de cele mai multe ori copilul nu reuşeşte să se afirme ca bărbat viril: el rămâne timorat, supus autorităţii materne, iar uneori devine homosexual. Noţiunea de virilitate este legată de mediul sociocultural; există, într-adevăr, societăţi (în insulele Marchize, de exemplu) în care ea este necunoscută (J. Stoetzel).
VIS, suită de imagini şi de fenomene psihice care survin în timpul somnului.
Visele, care durează de la zece la cincisprezece minute, apar la începutul şi la sfârşitul nopţii, îndeosebi în cursul fazelor somnului' paradoxal; ele însumează circa un sfert din timpul somnului nostru.
Nu există om care să nu viseze, chiar dacă susţine contrariul. Proba experimentală ne este furnizată de neurofiziologi care, pornind de la principiul că gândirea onirică are un caracter esenţialmente vizual, au înregistrat mişcările oculare ale unor indivizi în timpul somnului. Ei au constatat că visele coincid cu apariţia mişcărilor oculare rapide; într-adevăr, dacă subiecţii sunt treziţi exact în acest moment, ei spun că tocmai visau (W. C. Dement). Uitarea, însă, intervine foarte repede: după opt minute de la încetarea mişcărilor oculare, numai 5% dintre subiecţi îşi amintesc că au visat. Aşa se şi explică faptul că nu ne amintim decât de visele avute la puţin timp înainte de a ne trezi din somn.
Ideile visului sunt în legătură cu excitaţiile senzoriale înregistrate în timpul somnului (apelul telefonului luat drept un dangăt de clopote, de exemplu), cu amintirile şi stările noastre afective. S. Freud a demonstrat că limbajul imagistic al viselor *(conţinut manifest)* are întotdeauna un sens profund *(conţinut latent)* pe care îl putem înţelege dacă

recurgem la asociaţiile de idei. Sentimentele cele mai complexe, conceptele sunt transpuse în vise în imagini vizuale, sub o formă de obicei condensată şi simbolică. Exemplul care urmează, luat de la Frinck, arată bogăţia unei imagini onirice: o tânără femeie visează că cumpără o pălărie neagră, foarte elegantă şi foarte scumpă. Analiza dezvăluie că ea a dorit realmente o pălărie, dar că a trebuit să renunţe din cauză că soţul ei, destul de grav bolnav, ducea lipsă de bani. Pe de altă parte, ea vorbeşte de un bărbat foarte bogat, pe care îl cunoştea dinainte de căsătorie şi de care fusese foarte îndrăgostită, în acest caz, semnificaţia visului îi apare a fi împlinirea a trei dorinţe: să-şi vadă soţul mort (pălăria neagră, de doliu), să se căsătorească cu bărbatul iubit şi să aibă o mulţime de bani (costul ridicat al pălăriei cumpărate în vis).

VIS

Ideea că visul este realizarea unei dorinţe este anterioară lui Freud. O găsim în textele tibetane şi budiste, precum si în scrierile Părinţilor Bisericii, cum sunt Sfântul Vasile cel Mare şi Sfântul loan Cassianul. Visul este un limbaj privat şi primitiv (anterior achiziţiei vorbirii), pe care îl folosim spontan întrucât este comod: el este singurul care poate exprima stări complexe, pe care subiectul nu le conceptualizează clar. Pe de altă parte, după Freud, visul este şi singurul care ne permite să exprimăm, într-o formă deghizată, idei şi sentimente altfel inacceptabile. Visul, spune acest autor, traduce întotdeauna o dorinţă refulată. Lucrul acesta apare net la copil: „He(r)mann păpat toate cireşele", spune la trezirea din somn un băieţel de nici doi ani, căruia în ajun i se interzisese să mănânce cireşe. La adult, mai controlat, supus constrângerilor socioculturale, dorinţa nu mai apare cu atâta claritate, el fiind obligat să recurgă la şiretlicuri ca s-o exprime. Gândirea onirică apare deci deformată, schematizată şi simbolizată; sentimentele sunt deplasate de la un element important asupra altuia, anodin; conţinutul primitiv al visului (conţinut latent) este supus unui veritabil travaliu de elaborare* care îl transformă în vis manifest, al cărui caracter straniu ne ascunde semnificaţia profundă.

După psihanalişti, această deghizare este cu atât mai necesară cu cât gândirea onirică ascultă de refulare"; când refularea nu este reuşită se iveşte o situaţie conflic-tuală între tendinţele proscrise şi instanţele morale ale celui care doarme, acesta trezindu-se din somn într-o stare de indispoziţie şi de angoasă. Visul, spune Freud, este paznicul somnului; el ne protejează de

excitaţiile prea puternice şi de tensiunile insuportabile.

Nu toţi admit această funcţie a visului: A. Adler şi Karen Horney văd în gândirea onirică mai degrabă mijlocul de a organiza o conduită viitoare (un fel de anticipare sau de repetiţie generală a unui răspuns la o situaţie). Alţii continuă să considere visul ca pe o activitate inutilă, incoerentă, făcută din persistenţa imaginilor şi percepţiilor senzoriale care, scăpând controlului gândirii vigile, se încâlcesc în mod haotic; rânduiala visului ar fi o reconstrucţie logică, *a posteriori, a* subiectului treaz.

Această ultimă teză trebuie abandonată deoarece, dacă încă se ignoră natura exactă a funcţiei visului, se ştie că acesta este necesar echilibrului nostru psihologic. S-a observat, într-adevăr, că un subiect privat de somn visează după aceea mai mult decât în mod normal. Pe de altă parte, dacă subiectul este împiedicat să viseze (trezin-du-l de îndată ce se înregistrează mişcări oculare rapide), durata somnului rămânând aceea normală, după două nopţi fără vise se constată apariţia de semne de anxietate şi de iritabilitate. Se pare deci că visul nu este numai paznicul somnului, el constituind mai degrabă procesul psihic datorită căruia fiinţa umană îşi poate păstra echilibrul psihoafectiv. L-am putea considera un mecanism de apărare" suplimentar al Eului, care ar satisface, pe plan imaginar, dorinţele refulate, spre a reduce tensiunile acumulate în viaţa cotidiană, în vis, individul normal se comportă aproape ca psihoticul, fugind de real şi creându-şi o lume privată. Dar pe când la psihotic universul morbid rămâne permanent, mascând realitatea, la subiectul sănătos dispare o dată cu trezirea din somn.

VISCEROCEPTOR, organ senzitiv terminal, situat în mucoasa viscerelor (intestine, vezică...), care îl informează pe individ asupra stării organelor interne.

Visceroceptorii reprezintă cea mai mare parte a interoceptorilor".

VISCEROTONIE, componentă temperamentală în tipologia Iui W.H. Sheldon, caracterizată prin predominanţa funcţiilor digestive, o relaxare generală a corpului, gustul confortului şi al contactelor sociale, jovialitate, exprimarea lesnicioasă a sentimetelor şi dragoste de viaţă.

Acest tip psihologic prezintă o corelaţie extrem de ridicată cu endomorfia".

VIS ÎN STARE DE VEGHE DIRIJAT, tehnică psihoterapeutică imaginată de R. Desoille (1938) şi care constă în a face să ţâşnească fantasmele subiectului prin imaginaţia forţată, în interpretarea şi integrarea acestora în viaţa conştientă.

Pacientul este instalat într-un fotoliu de relaxare sau este pus să se lungească pe un divan, cu ochii închişi, într-o încăpere cufundată în semiobscuritate. Când atinge o stare de destindere apropiată de adormire, i se cere să-şi imagineze o situaţie şi este invitat să se mişte în spaţiul pe care şi 1-a imaginat. Se observă că, în general, de mişcările ascensionale se leagă sentimente de bună dispoziţie şi imagini radioase, pe când coborârea suscită

indispoziţie şi anxietate. După fiecare şedinţă, pacientul redactează o dare de seamă în care precizează natura sentimentelor exprimate, în cursul convorbirilor cu terapeutul el anali-

zează aspectele multiple ale reprezentărilor sale imaginare, ceea ce îl duce la descoperirea originii conflictelor sale interioare şi a sentimentelor sale ascunse. Indicate pentru acest procedeu psihoterapeutic sunt îndeosebi stările nevrotice.

VOCAŢIE, înclinaţie imperioasă pentru o activitate profesională sau artistică la o persoană care posedă aptitudinile necesare.

Vocaţia rezultă din cauze profunde, afective, adesea inconştiente, care împing literalmente subiectul să aleagă cutare activitate mai degrabă decât alta. în general, o persoană se împlineşte atunci când îşi poate satisface vocaţia, întreaga artă a psihologului constă în a face distincţie între vocaţiile veritabile, care se bazează pe aptitudini reale, şi proiectele himerice ale unor adolescenţi rău adaptaţi la real.

VOIERISM, perversiune caracterizată prin căutarea juisării sexuale în spectacolul relaţiilor intime.

Voieristul caută să surprindă zbenguielile sexuale la care el nu îndrăzneşte să se dedea din teama inconştientă de castrare".

VOINŢĂ, aptitudine de a-şi actualiza şi realiza intenţiile.

Actul voluntar, precedat de o idee şi determinat de ea, presupune o reflecţie şi o angajare. Conduitele care nu răspund acestui criteriu nu depind de voinţă. Potrivit schemei clasice, aceasta ar implica: 1) conceperea unui proiect"; 2) o deliberare (aprecierea acţiunii optime); 3) decizia"; 4) executarea acţiunii până la capăt. Actul realizat este dovada autenticităţii unui proiect.

Tulburările voinţei se pot manifesta în fazele deliberării (abulicul' cântăreşte avantajele şi dezavantajele, îşi modifică proiectele şi nu întreprinde nimic), deciziei (unii subiecţi anxioşi se plasează sub autoritatea altora: preoţi, părinţi etc. şi se cantonează în slujbe inferioare, pentru a scăpa de responsabilităţi) sau execuţiei (veleitarul nu-şi duce la bun sfârşit proiectul din lipsă de constanţă).

Act intenţional, voinţa rămâne totuşi intim legată de trebuinţe; ea este o opţiune într-un conflict de tendinţe"; ea constă, spune E. Claparede, „în sacrificarea unei dorinţe pe altarul altei dorinţe". Psihologii moderni, influenţaţi de tezele existenţialiste (J.-P. Sartre) şi psihanalitice, contestă valoarea schemei clasice şi mai ales importanţa deliberării. Majoritatea actelor noastre, spun ei, sunt determinate în mod inconştient; aşadar, deliberarea nu este decât o comedie, o raţionalizare* •*d posteriori.*

Voinţa este expresia Eului* dar şi a personalităţii totale, a motivaţiilor inconştiente, ca şi a educaţiei sociale, a învăţării şi a inteligenţei.

VOLUPTATE, plăcere intensă, generată de satisfacerea unei trebuinţe elementare, într-un sens mai special, plăcere sexuală care rezultă din excitarea mecanică a părţilor genitale, excitare care în mod normal duce la orgasm.

[Se poate citi *Funcţia orgasmului*'(1927) de Wilhelm Reich (1897-1957) - nota trad.)

VORBIRE, utilizare a limbajului articulat în comunicare.

Mai mult decât instrument care permite transmiterea ideilor, vorbirea este actul prin care persoana se afirmă şi se angajează în relaţia interumană. A nu vorbi este a aboli relaţia cu celălalt; pentru un copil este cea mai gravă pedeapsă care i se poate aplica. Alienaţii au pierdut simţul vorbirii măsurate, iar tulburarea spiritului lor se reflectă în modul lor de a vorbi: exaltarea maniacului, în logoreea' sa; mefienţa paranoicului, în mutismul său; ruperea de contact cu realitatea a schizofrenicului, în neologismele sale etc. Orice tulburare a vorbirii semnalează alterarea întregii personalităţi.

W

WALLON (Henri), psiholog francez **(Paris, 1879-id., 1962).**

Fost elev al Şcolii Normale Superioare, agregat de filosofic (1902), obţine gradul de doctor în medicină (1908) cu teza *Delirul de persecuţie* (1909), publică o teză de doctorat în litere, *Copilul turbulent* (1925) şi fondează laboratorul de psiho-biologie a copilului, pe care îl va conduce timp de un sfert de secol. După Eliberare, împreună cu P. Langevin, pregăteşte un proiect de reformă a învăţământului care va inspira reformele ce aveau să urmeze. Profesor onorific la College de France, îşi consacră cercetările în special psihologiei copilului, a cărui dezvoltare, spune el, influenţată de maturizarea* biologică şi de mediul social, nu este continuă, ci presărată de „crize" care duc de fiecare dată la o reorganizare a structurilor psihobio-logice. Dintre lucrările lui Wallon, cităm: *Originile caracterului la copil* (1934); *Evoluţia psihologică a copilului* (1941); De *la act la gândire* (1942); *Originile gândirii la copil* (1945).

WATSON (John), **psiholog american (Greenville, Carolina de Sud, 1878 - New York, 1958.**

Titular al catedrei de psihologie de la Universitatea din Baltimore (1908), vrea să facă din psihologie o ştiinţă obiectivă şi fondează behaviorismul'. Pentru el obiectul psihologiei nu este nici conştiinţa, nici cercetarea motivaţiilor, ci comportamentul observabil, răspunsul la un stimul* definit. Psihologia va rămâne în afara domeniului ştiinţei, spune el, atâta timp cât ne vom crampona de stările de conştiinţă, incomu-nicabile la om şi de nesesizat la animal. Dimpotrivă, studierea cuplului stimul-răspuns (S-R), adaptarea la o situaţie determinată pot fi obiect al ştiinţei. Dintre lucrările acestui autor, cităm: *Behavior: an Introduction to Comparative Psychology* (1914); *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist* (1919); *Behaviorism* (1925).

WECHSLER (David), **psiholog american de origine română (Bucureşti, 1896-New York, 1981).**

Doctor în filosofice al Universităţii Columbia (1925),este numit psiholog-şef

la spitalul psihatric Bellevue şi profesor ele psihologie clinică la Universitatea din New York. îi datorăm trei scale de inteligenţă: una pentru copii (W.I .S.C., cu forma sa revizuită, W.I.S.C.R.), o a doua pentni adolescenţi şi adulţi („testul Wechsler-Bellevue", modificat în 1955 sub numele de W.A.I.S.), a treia pentru perioada preşcolară şi primară (W.P.P.S.I.), care au devenit teste" clasice utilizate în foarte multe ţări. Lucrarea sa principală, *The Measurement of Adult Intelligence* (1939), a fost tradusă în limba franceză: *Mcsure de l'intelligence de l'adulte* (1956, 1967).

WINNICOTT (Donald Woods), psihiatru şi psihanalist englez (Plymouth, 1986-Londra, 1971).

în 1935 devine membru al Societăţii britanice de psihanaliză, al cărei preşedinte va fi în anii 1956-1959 şi 1965-1968. Pornind de la diada „mamă-copil" (unitate indisolubilă, deoarece nu există copil fără mamă), Winnicott deduce un anumit număr de principii: o mamă „suficient de bună" va şti să-şi integreze copilul în societate datorită *holding-ului,* adică asigurându-i un mediu stabil, în care copilul se va simţi în siguranţă. Mama ştie din instinct ce este bun pentru copil. Ea îl înţelege prin empatie* şi răspunde în mod spontan la trebuinţele lui. Mai târziu copilul va găsi în anturajul său asistenţa de care are nevoie pentru a
trăi, apoi va învăţa treptat să se dispenseze de aceasta. Sunt cazuri în care părinţii îi închid pe copii într-un univers mărginit, hiperprotejat, în care realitatea le apare într-o lumină falsă, în loc de a se dezvolta în mod normal, în acest caz copilul îşi va clădi o personalitate de împrumut („Eu fals"), a cărei zădărnicie o va resimţi dureros. Pentru ca acesta să-şi construiască o personalitate autentică şi armonioasă, Winnicott le recomandă părinţilor să evite încălcarea domeniului copilului, să-1 ajute să descopere lumea, să-i permită trăirea de experienţe proprii.

Dintre lucrările lui D.W. Winnicott, cităm: *Copilul şi familia sa* (1957); *De la pediatrie la psihanaliză* (1958); *Procesul de maturizare la copil* (1965); *Joc şi realitate* (1971); *Fragment al unei psihanalize* (1975).

WUNDT (Wilhelm), psiholog german (Neckarau, azi Mannhein, 1832 - Grossbothen, 1920).

A creat primul laborator de psihologie experimentală, la Leipzig (1879). De formaţie ştiinţifică (a fost mai întâi medic, apoi fiziolog), este autorul a numeroase lucrări asupra percepţiei şi senzaţiei, îi datorăm mai ales o masivă lucrare intitulată *Grundziige der Physiologischen Psychologie (*1873-1874), dar şi *Volker-psyhologie,* în 10 volume (1904-1920).

ZAPAN (Gheorghe), psiholog, matematician şi avocat român (Dorohoi, jud. Botoşani, 1897 - Bucureşti, 1976).

Fiu al unui şef de gară, după absolvirea liceului militar (1915) şi a unei şcoli de ofiţeri de artilerie (a fost combatant în ambele războaie modiale), a obţinut la Iaşi licenţa în drept (1923) şi a şi profesat un timp avocatura. După circa şase ani de studii în Germania, a devenit doctor în ştiinţe şi filosofie al Universităţii din Bucureşti, iar din 1941, director al laboratorului psihotehnic. Laureat al Premiului Herder (1963), membru al Academiei de Ştiinţe din New York (1968). Autor, între multe altele, al unei noi formule a legii psihofizice, ca şi al unui procedeu practic de determinare a indicilor temperamentali. Numărul nuanţelor diferite de temperament ar fi - calculează Gh. Zapan - de ordinul a l O^{24}, întrucât individualitatea umană „prezintă nuanţe infinite". Apreciată este şi teoria sa privind modelarea matematică şi psihologică a profesiunilor şi activităţilor. De reţinut este faptul că, după atâta foraj instrumentat matematic în abisurile psihoneurofiziologice ale omului,
la sfârşitul vieţii „pentru el psihicul rămânea o enigmă universală" (Pavel Mureşan). Dintre scrierile sale, cităm: *Teoria orientării şi selecţiei profesionale* (1930); *Deformările psihice. Teorie relativistă a sistemelor psiho-fizice, expusă în ipoteza câmpurilor somatice neomogene* (1935); 7;i£ro-*ducere în ştiinţa organizării si a criticii* (1941); *Legea intensităţii, stabilită pe baza teoriei ionice a excitaţiei* (1956); *Stereotipul dinamic la om* (1957); *Bazele biofizice ale legii intensităţii şi generalizarea legii Weber-Fechner* (1960); *Sistemul temperamental şi diagnosticarea lui* (1974).

ZGOMOT, complex sonor nearmo-nios, supărător sau dezagreabil.

Zgomotul are efecte asupra urechii interne, asupra creierului şi a întregului organism. Ca urmare a lucrărilor lui Rainag şi Wittemack, s-a putut demonstra experimental că zgomotele, mai ales cele ascuţite, care acţionează ca nişte multiple agresiuni repetate, produc leziuni ale terminaţiilor nervoase ale nervului auditiv. Cazangiii pierd, în 10 ani, 50% din acuitatea lor auditivă, iar în 20 de ani pierderea se ridică de 80%. Zgomotul face să crească

presiunea cerebrală, modifică ritmul cardiac şi pe cel respirator, duce la tulburări digestive si, după unii, ar fi o cauză a arte-riosclerozei. Pe plan psihic, efectele sale se fac simţite prin scăderea puterii de concentrare şi de atenţie: la funcţionarii de birou supuşi unor zgomote discontinui, erorile sunt cu 37% mai numeroase decât de obicei. Chiar şi la muncitorii manuali scade randamentul (cu 33% începând cu cea de a patra oră de muncă, într-o uzină în care funcţionează un ciocan pneumatic). După G. Friedmann, zgomotul provoacă, de asemenea, nelinişte si tristeţe; el este o cauză de astenie.
Nu toate zgomotele sunt nocive; unele dintre ele sunt chiar utile (unele sunete ritmate şi de slabă intensitate facilitează executarea operaţiilor de muncă). Nocive sunt zgomotele discontinui, neregulate, intense sau greu de localizat, datorate manipulării de maşini şi aparate (motocicletă, aparate de radio sau televiziune).
Zgomotul ameninţă sănătatea publică şi, în Franţa, duce la pierderea a 200 milioane de ore de muncă pe plan naţional, adică mai mult decât pierderile pricinuite de totalitatea bolilor sociale. Potrivit datelor Casei naţionale de asigurări în caz de boală (1988), s-au identificat l 269 afecţiuni provocate de zgomot. Cât despre costul economic şi social al daunelor provocate de sonoritatea nocivă (accidente de muncă*, retardări şcolare sau depreciere financiară a proprietăţilor), acesta a fost evaluat, în 1983, la aproximativ 1W miliarde de franci.

ZONĂ EROGENA, parte a corpului a cărei stimulare determină o plăcere sexuală.
Aproape întreaga suprafaţă corporală este susceptibilă de a deveni erogenă, dar unele regiuni sunt erogene prin excelenţă: gura, sânii, părţile genitale şi zona anală. Aceasta se datorează faptului că sexualitatea, diferenţiindu-se lent de o tensiune difuză, prezentă încă de la naştere, se localizează, în cursul creşterii, mai întâi la gură, apoi la anus, pentru ca în final să se ataşeze organelor genitale.

ZOOFOBIE, frică de animale.
Această fobie este adesea vestigiul angoaselor infantile. Persistenţa zoofobiei la vârsta adultă constituie, de obicei, o manifestare nevrotică, în acest caz animalele sunt alibiul care permite unei angoase intense (datorate, în general, refulării impulsiilor sexuale şi agresive) să se exprime.

ZOOPSIE, halucinaţie vizuală în care bolnavul vede fiare, în general hidoase sau periculoase (şerpi, păianjeni...), care îl îngrozesc.
Zoopsia este frecventă mai ales în alcoolismul cronic. Bolnavul, care îşi trăieşte cu ochii deschişi coşmarul, aleargă
Scala ***zgomotelor*** *(în decibeli)*
după aceste animale ca să le prindă sau fuge de ele înspăimântat, uneori încercând chiar să sară pe fereastră spre a scăpa de ele.

ZdRGd (Beniamin), **psiholog român (Răstoci, jud. Sălaj, 1916 - Cluj-Napoca, 1980).**
Licenţa şi-a luat-o la Cluj (1939), iar doctoratul 1-a obţinut cu o teză din domeniul zoopsihologiei (1946). Timp de patru decenii a fost cadru didactic la Universitatea Babeş-Bolyai. Cercetări în special în domeniul factorilor procesului învăţării. Scrieri: *Acţiune şi motivaţie (196%); Riscul - factor motivaţional (*1969); *Determinismul psihologic* (197 *\);Psihologia succesului şi a eşecului* (1972); *Aptitudinile* (1972), în colaborare cu Al. Roşea; Expirarea *şi formarea personalităţii sub aspect afectiv-motivaţional* (1979).

ZVON, ştire plauzibilă dar necontrolată, legată de actualitate, care se propagă oral.
Zvonul, spune sociologul american T. Shibutani (1966), ia naştere din discuţiile între persoane neinformate care încearcă să explice un eveniment ambiguu, susceptibil de a avea importanţă. Există, însă, şi zvonuri cu totul neîntemeiate.

Zvonul se alimentează din prejudecăţi, din frică şi din nelinişti latente (J. Delumeau, 1978). El nu are viaţă decât din cauză că publicul care îl receptează şi îl propagă este de fapt principalul său artizan (J. N. Kapferer, 1987).
Zvonul a făcut obiectul a numeroase cercetări experimentale din partea unor psihologi: F.C. Bartlett (1940), G. W. Allport şi Leo Postman (1945,1947). Aceştia din urmă au demonstrat că zvonul se caracterizează prin trei tendinţe: l) *reducţia* (cu cât zvonul se propagă mai mult, cu atât el devine mai scurt, mai concis, mai uşor de transmis); 2) *accentuarea* (detaliile reţinute sunt potenţate afectiv); 3) *asimilarea* (elementele conservate sunt reorganizate spre a forma un tot coerent, simplu, logic).
Alterările zvonurilor depind de factori afectivi (dorinţe, temeri) şi psihosociali (apartenenţa la un anumit grup), pe când difuzarea zvonurilor se supune legii lui G. T. Fechner'. Cercetările lui S. C. Dodd (1952) au demonstrat, într-adevăr, că numărul (Q) de persoane la care ajunge un mesaj variază proporţional cu logaritmul numărului (P) populaţiei în care zvonul a fost difuzat (stimularea pe individ rămânând constată): Q = a log P.

Larousse - Dicţionar de psihanaliză 24.900 lei
Larousse - Dicţionar de filosofic 32.900 lei
Larousse - Dicţionar de sociologie 10.500 lei
Larousse - Dicţionar de civilizaţie musulmană 24.900 lei
Larousse - Dicţionar de civilizaţie egipteană 22.500 lei
Larousse - Dicţionarul spaţiului 32.000 lei
Jacques Derrida - Diseminarea 26.900 lei
Brice Parain - Logosul platonician 19.900 lei
Marcel Gauchet - Inconştientul cerebral 14.900 lei
Matila Ghyka - Filosofia şi mistica numărului 27.900 lei
Jeanne Ancelet-Hustache - Meister Eckhart şi mistica renană 17.900 lei
Patricia Hidiroglu - Apa divină 16.900 lei
Franţois Brune - Hristos şi Karma 17.000 lei
Georges Dumezil - Uitarea omului şi onoarea zeilor 26.900 lei
Georges Dumezil - Zeii suverani ai indo-europenilor 24.900 lei
Rudolf Steiner - Mistica. Gând uman, gând cosmic 14.900 lei
Rudolf Steiner - Evanghelia după Luca 16.900 lei Rudolf Steiner - Omul suprasensibil în concepţia antroposofică 18.900 lei
Rudolf Steiner - Creştinismul esoteric 19.900 lei
Jeanne Guesne - Corpul spiritual 18.900 lei
Marc de Smedt - Tehnici de meditaţie 22.900 lei
Platon - Dialoguri (tiraj nou) 32.900 lei
Aristotel - Organon (voi. I) 26.900 lei
Aristotel - Organon (voi. II) 43.000 lei
Aristotel - Poetica 32.000 lei
Gaston Berger - Tratat practic de cunoaştere a omului 14.900 lei
Francis Macnab - Dorinţa sexuală 11.900 lei
Alfred Adler - Cunoaşterea omului 28.900 lei
Alfred Binet - Sufletul şi corpul 7.000 lei
Alfred Binet - Dedublarea personalităţii şi inconştientul 24.900 lei
Th. Ribot - Voinţa şi patologia ei 11.900 lei
Th. Ribot - Logica sentimentelor 7.000 lei
Karen Horney - Personalitatea nevrotică a epocii noastre 22.900 lei
Frieda Fordham - Introducere în psihologia lui C.G. Jung 19.900 lei
Leonard Gavriliu - Inconştientul în viziunea lui Lucian Blaga 14.900 lei
Leonard Gavriliu - Mic tratat de sofistică 4.900 lei
Petru Creţia - Norii 7.500 lei
Vasile Tonoiu - în căutarea unei paradigme a complexităţii 11.900 lei
William Shakespeare - Regele Lear 16.900 lei
William Shakespeare - Macbeth 16.830 Iei
William Golding - Oameni de hârtie 15.900 lei
Iris Murdoch - Dilema lui Jackson 24.900 Iei
Kazuo Ishiguro - Amintirea palidă a munţilor 22.900 lei
Eugen Simion - Dimineaţa poeţilor 30.000 lei
Tudor Opriş - Zoologia 14.900 lei
Copacul fermecat - Poveşti 3.500 lei
Mihai Retegan, Cornel Lungu - 1956 - Explozia 13.900 Iei
Andrei Avram - Contribuţii etimologice 10.000 lei
* * * - Lichidarea lui Marcel Pauker 6.000 lei
Album - Berthelot şi România 10.000 lei
Luminiţa Bădeliţă - Analiză matematică pentru clasa a XII-a 3.900 lei
LA EDITURILE IRI ŞI UNIVERS ENCICLOPEDIC VOR APĂREA:
Larousse - Dicţionar de psihologie 37.900 lei
A T Mann - Principiile reincarnării 17.500 lei
I. Kant - Critica raţiunii pure
Th. Ribot - Memoria şi patologia ei

Vladimir Jankelevitch - Ireversibilul şi nostalgia

Tiparul executat la R.A. „Monitorul Oficial"